BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
68
7 D
8
H
1. 4
~~Q. II. 13.~~
~~G. A. 0. I. Nov. 32~~
5. 8. E 7.

[illegible]
[illegible]
[illegible]

LAVRENTII

VALLAE ELEGANTIARVM LIBRI SEX.

EIVSDEM

DE RECIPROCATIONE SVI, ET SVVS

libellus plurimum utilis: omnia nuper ſumma diligentia, curáq; emendata, & typis excuſa: Additis præter rerum ſcitu dignarum copioſiſſimum Indicem cuiuſq; etiam libri capitibus, id quod in alijs non item reperias.

AL DVS.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

M D. XXXVI.

ANDREAS RABIRIVS BRI-
XIANVS LAVRENTIO
FVLLONIO SVO S. P.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Ptaui ſæpe notis omnibus Fulloni opt. eiuſmodi aliquando tempus exiſtere, ut & illuſtrius ipſe, quanti à me fieres, intelligere poſſes: & tua in me maxima beneficia nota poſteritati facerem. Nam etſi multa tibi cum præſens, tum abſens per literas dederam ſingularis beneuolentiæ erga te meæ, & grati animi non obſcura ſigna: ut, ſi minus in referenda gratia tibi par eſſe poſſem, amore certe non uinci me oſtenderem: mihi tamen propterea non ſatisfaciebam, ut qui magnopere uellem & apertius tibi amorem declarare meum, & poſteris teſtatum relinquere: mihi ſcilicet referendæ gratiæ uoluntatem nunquam defuiſſe, locum defuiſſe. Neque uero me hæc ipſa tantum ratio, ut facerem, mouebat, quia tibi me plurimum debere cognoſcerem: ſed aliæ etiam per multæ, neque illæ quidem uulgares cauſæ: amicitiæ iam inde uſque à pueritia inſtitutæ uetuſtas, patriæ iura, uitæ, & animorum coniunctio, ſtudiorum ſocietas. Verum hæc mihi tecum communia. illa tua propria: morum ſumma elegantia, & probitas, orationis ſuauitas, acies ingenij, literæ interiores, quæ te omnibus quamcariſſimum reddunt. Neque mehercule hæc dico aut amore nimio deceptus, aut quò uelim hoc auribus tuis dare: ſed quòd aliter, quàm res eſt, ſcribere nequeam. Atq; huius quidem me iudicij, & prædicationis meæ tantum abeſt, ut pœniteat: ut negligentiæ potius, & inuidiæ, quòd breuiter animi tui dotes perſtrinxerim, reprehenſionem uerear: quàm ne uirtuti tuæ nimium tribuiſſe dicar. Quamobrem neſcio utrum ſit mihi lætandum magis, quia tandem aliquando optatis meis fortuna reſponderit, an dolendum: quòd in me nequaquam ſit tantum eloquentiæ, quanta merentur laudes tuæ celebrari. In quo tamen excuſabit me cum officioſa uoluntas mea, tum uero rei magnitudo. malui enim ſcribendi impudentiam cum beneuolentia ſuſcipere: quàm, ſi non id feciſſem, ingrati animi crimine ſuſpectus eſſe. Illud quidem certe ſpero fore non dubiam amoris ſummi ſignificationem, quòd te unum ex omnibus potiſſimum delegerim: cui has ueluti primitias ingenij mei dedicatas uellem. Quod quidem ita accipies, ut me non tam declarandæ meæ erga te uoluntatis cauſa feciſſe putes, quàm iudicio adductum: quia, cum ſis in hoc ſcribendi genere politiſſimus, non alij debuit hoc ipſum Elegan-

tiarum uolumen, quàm ſumma elegantia prædito nuncupari. De quo planè opere illud tibi Fulloni ſuauiſſime habeo polliceri, à me nuper ita multis in locis fuiſſe emendatum: ut ſperem induſtriam hanc noſtram non minimo ſtudioſis adoleſcentulis adiumento fore. Id enim ego diligentiæ adhibui, ut ex omnium ferè codicum fide, quos Vallenſis ipſe teſtes citat: integram, germanamq́; reſtituerem lectionem quæ ſi à me, ut erat mendoſa, relicta fuiſſet: non ipſorum modo, ſed etiam doctiſſimi cuiusq; animum retardare poterat. Quòd ſi eadem diligentia, quemadmodum faciendum fuit, uſi eſſent y, qui ante nos typis excudêre: profectò & ipſi multo plus laudis eſſent aſſecuti, & nobis minus laborandum fuiſſet. Nihil eſt autem, cur ea tibi, quæ emendauimus loca, recenſeam: propterea quod & propè infinita ſunt, & tu per te facile perſpicere poteris, ſi cum alijs hæc noſtra conferas. Nos certe non pauca prætermiſimus, quæ tametſi non omnino probarentur, maluimus tamen ea doctiorum iudicio relinquere: quàm ueterē, & receptam lectionem immutando diligentiores uideri. Illud tantum magnopere doleo, quòd eo ipſo tempore, quo me intereſſe excudendo operi maxime oportuit: menſem, & amplius abeſſe coactus ſim. qua re effectum eſt, ut abſente me typographorum incuria, uel inſcitia potius non pauca deprauauerit. Quæ cum inter legendum fient obuia, ea te, reliquosq́; omneis æqui, boniq́; facere uelim. Tu uero mi Laurenti ſic interim hoc à me, quicquid eſt munuſculi, accipies: ut, ſi intelligam tibi, ac doctis hominibus probatam operam noſtram, & tu aliquando maiora, ac meliora fortaſſe progreſſu ætatis expectaturus ſis: & ego putem me non mediocrem ex induſtria mea fructum percepiſſe.

Bene uale, & nos, ut facis, ama.

De nominibus, quorum ablatiui plurales exeunt in a-bus. cap. I.
De uerbalibus exeuntibus in atio. cap. II.
De hoc nomine Ludicrum. cap. III.
De hoc nomine Ficus. cap. IIII.
De nominibus diminutiuis. cap. V.
De nominibus exeuntibus in rius, uel rium. cap. VI.
De euentu, iuſſu, permiſſu, iniuſſu, ingero. cap. VII.
De nominibus adiectiuis in tilis, ſilis, & xilis. cap. VIII.
De adiectiuis in bundus. cap. IX.
De nominibus in icus. cap. X.
De nominibus in æus, in eus, & in itius. cap. XI.
De natura comparatiui. cap. XII.
De differentia comparatiui à ſuperlatiuo. cap. XIII.
De natura ſuperlatiui. cap. XIIII.
De Vt, & Ita cum ſuperlatiuo: de Quò, & Eò cum comparatiuo. cap. XV.
De Hoc magis, & Eò magis: Tantum, & Tanto, ſimilibusq́; quomodo iunguntur gradibus. cap. XVI.
De per, & quàm cum gradibus. cap. XVII.
De Longe, Multo, Facile, Valde. cap. XVIII.
De proprietate quadam comparatiui. cap. XIX.
De compoſitis à Somnus. cap. XX.
De nominibus in oſus. cap. XXI.
De uerbis inchoatiuis falsò ſic dictis. cap. XXII.
De uerbis deſideratiuis male ſic uocatis. cap. XXIII.
De uerbis meditatiuis non rite ſic uocatis. cap. XXIIII.
Vbi infinitiuo, ubi gerundio potius utendum ſit. Cap. XXV.
De differentia infinitiuorū eſſe, & fore, & compoſitorū. cap. XXVI.
De Gerundijs. cap. XXVII.
De ſupino in tum. cap. XXVIII.
De ſupino in tu. cap. XXIX.
De participio præteriti temporis ſignificante actionem, & de præſenti, paſſionem. cap. XXX.
Participium præſentis temporis pro præterito poni. cap. XXXI.
De compendio participij. cap. XXXII.
De participijs in ens in ſubſtantiuum tranſeuntibus. cap. XXXIII.

Quòd participium futuri temporis in nomen tranſit.
De Repetundis, & Repetundarum. cap. XXXIIII.

LIBRI SECVNDI CAPITA.

E tribus pronominibus Mei, Tui, Sui. cap. I.
De Meme, Tete, Tutu, Seſe. cap. II.
De Noſtrâs, Veſtrâs, Cuiâs. cap. III.
De Iſte, & Ille. cap. IIII.
De Hic, Is, Idem, & Ad hoc. cap. V.
De Præpoſitione Cum. cap. VI.
De Citater. cap. VII.
De Verſus, & Vſque. cap. VIII.
De Tenus. cap. IX.
De Pridie, & Poſtridie aduerbijs. cap. X.
De Hei, Heu, Eheu, Væh, & Procul. cap. XI.
Quòd quædam comparatiua, & ſuperlatiua aduerbia ſeruiunt acuſatiuo. cap. XII.
De O, uel prolata, uel omiſſa. cap. XIII.
De Me cum infinitiuo, uel accuſatiuo. cap. XIIII.
De En, & Ecce, ſuiſq; compoſitis. cap. XV.
De Age, Agite, & Agedum. cap. XVI.
De An, & Aut, Ne, Vel, Ve, & eorum compoſitis. cap. XVII.
De Nedum, & non ſolum, Non modo, & Non tantum. cap. XVIII.
De Niſi. cap. XIX.
De coniunctione Quòd. cap. XX.
De Etſi, Quanquam, Quamuis, & Licet. cap. XXI.
De Cum, & Tum. cap. XXII.
De Quidem. cap. XXIII.
De Verò, Autem, Porrò. cap. XXIIII.
De Siquidem. cap. XXV.
De Sin. cap. XXVI.
De Quippe, Vtpote, Profectò, Vtique, Nempe, Nimirum, Sanè, Certe. cap. XXVII.
De Vt. cap. XXVIII.
Quibus cum literis iungitur Ab, & Abs. cap. XXIX.
De Continuo, Protinus, Statim. cap. XXX.
De Tantum abeſt, Tantumq; non. cap. XXXI.
De Simul, Vnà, pariter. cap. XXXII.

De Nudiuſtertius, Nudiuſquartus, Pridie, & Poſtridie. cap. XXXIII.
De Dudum, Nuper, & Pridem, compoſitisq;. cap. XXXIIII.
De Olim, & Diu, eorumq; compoſitis. cap. XXXV.
De Velut, Sicut, Quaſi, Tanquam, & ſimilibus. cap. XXXVI.
De Non quia, & Non quòd, de Quò, & Vt quia, & Vt quòd. cap. XXXVII.
De Facio ut, & Committo ut. cap. XXXVIII.
De Quòd, & Quum. cap. XXXIX.
Quæ de cauſa, Vt, Tamen, & ſimilia abijciuntur quandoq; ab oratione. cap. XL.
De Duntaxat. cap. XLI.
De Quandoquidem, Quando, & Quatenus. cap. XLII.
De Igitur, Ergo, Quare, Quamobrem, Quapropter. cap. XLIII.
De Adeo, Vſqueadeo, Vſque eò, & Tantum. cap. XLIIII.
De Quin, & Quinetiam. cap. XLV.
De Secundum præpoſitione. cap. XLVI.
De Iam, & Iamiam. cap. XLVII.
De Tantiſper, Pauliſper, Aliquantiſper, Parumper, & ſimilibus. cap. XLVIII.
De Ferè, & Temere. cap. XLIX.
De Perinde, Proinde, Subinde, Identidem, Itidem, & Item. cap. L.
De Nunc. cap. LI.
De Bene, Male, Peius, Peſſime. cap. LII.
De Super, Supra, Intra, Infra, Subter. cap. LIII.
De Sicut, Ita, Itaque, & Sic. cap. LIIII.
De Nam, Namq;, Nam quòd, Quòd autem, & Quòd uero. cap. LV.
De Iterum, Antehac, Poſthac, Deinceps, & Rurſus. cap. LVI.
De Vltro, Citroq;, Huc, Illuc: Surſum, Deorſum, Vltro, & Sponte. cap. LVII.
De Et, Ac, Que cum ſuis compoſitis. cap. LVIII.
De Viciſſim, Inuicem, Mutuo. cap. LIX.
De Scilicet, & Videlicet. cap. LX.

LIBRI TERTII CAPITA.

De Tanti, & Quanti cum ſuis compoſitis, deq; pluris, & Minoris. cap. I.
De Mea, Tua, Sua, & Cuia. cap. II.

De Tanti, Quanti, Magni, Parui cum Intereſt. cap. III.
De Mille, & Millia. cap. IIII.
De Numeralibus. cap. V.
De Litera, & Epiſtola. cap. VI.
De Aedes, & eius deriuatiuis. cap. VII.
De Liberi, Pugillares. cap. VIII.
De Hortus. cap. IX.
De Odor.
De Commeatus. cap. X.
De uſu pluralis pro ſingulari, & de reditu parentheſis. cap. XI.
De Queſtubus, & Quæſtibus. cap. XII.
De Scala, & Pondo. cap. XIII.
De ordine numerorum. cap. XIIII.
De Domus. cap. XV.
De compoſitis à Quis, uel Qui. cap. XVI.
De affinitate genitiui, & ablatiui. cap. XVII.
De In auro, &, In æs. cap. XVIII.
De uenuſtate diſcordiæ relatiui cum antecedente. cap. XIX.
De interiectu huius uocis, Ne dicam, & Dicere oportet, ſimiliumq;. cap. XX.
De infinitiuo, uel interiecto, uel poſtpoſito. cap. XXI.
Vbi abutimur nominatiuo pro uocatiuo, uel contra. cap. XXII.
Vbi utimur nominatiuo pro accuſatiuo. cap. XXIII.
Cui perſonæ, generi, numero, uerbũ reſpondere debeat. cap. XXIIII.
Vbi collocandum ſit adiectiuum. cap. XXV.
Quid momenti faciat coniunctio, aduerbiumq; diſiunctiuum ex collocatione. cap. XXVI.
De uſu negationis. cap. XXVII.
Quot modis iubeamus, quid etiam interſit inter præteritũ, futurumq; coniunctiui modi. cap. XXVIII.
De lepore Si non, & Niſi cum alijs uerbis. cap. XXIX.
De Vter utri, Alter alteri, Neuter neutri, & Qui cui. cap. XXX.
De Prior, Primus, & ſimilibus. cap. XXXI.
De regimine nominum criminalium, & pœnalium. cap. XXXII.
De Impleo, Refercio, Plenusq;, ac Refertus. cap. XXXIII.
De Potior, Potitus, & Compos. cap. XXXIIII.
De Traijcio. cap. XXXV
De tibi, & ad te literas. cap. XXXVI
De In, & Ad cum alijs uerbis. cap. XXXVII.

De Refero tibi,& ad te. cap.XXXVIII.
De Interdico. cap.XXXIX.
De Pluit,& Ningit. cap.XL.
De Decet,Iuuat,Conducit. cap.XLI.
De Auſculto,& Audiens tibi ſum. cap.XLII.
De Dono tibi,& te. cap.XLIII.
De Incumbo huic rei,& in hanc rem. cap.XLIIII.
De diuerſo,uarioq; regimine uerborum cum diuerſa,ſimiliq; ſignificatione. cap.XLV.
De noua ratione regendi quorundam imperſonalium. cap.XLVI.
Quum uenuſte uerba aut deſunt,aut redundant. cap.XLVII.
Quòd amœne tempus aliquando pro tempore ponitur. cap.XLVIII.
Vbi nitidius utimur actiuo,ubi paſſiuo. cap.XLIX.
Propoſitiones,rationesq; interdum miſceri. cap.L.
De uſu uenuſto uerbi Videor. cap.LI.
De uulgari quodam uſu Mihi,& Tibi. cap.LII.
Quando maiori tempore expreſſo partem eius accipimus,& quando deeſt Poſt. cap.LIII.
Vbi deceant Niſi,Quìm,& Præterquam. cap.LIIII.
De uſu huius uerbi Transfero. cap.LV.
De Committo. cap.LVI.
De Oriundus,& Ortus. cap.LVII.
De Memini. cap.LVIII.
De differentia inter Alter,& Alius. cap.LIX.
De Quiſq;,& Vterq; cum uerbo,aut participio. cap.LX.
De Tamen,& Sed cum relatiuo. cap.LXI.
De Id quod cum alio antecedente. cap.LXII.
De Aliquis,Quiſquam,Quiſpiam,& Vllus. cap.LXIII.
De eadem perſona tanquam alia. cap. LXIIII.
Auxilium do,feroq;,opem fero tantum. cap.LXV.
De A,Ex,& De cum alijs. cap.LXVI.
De ſolus,& unus. cap.LXVII.
De In diem,In dies, In horam, In horas, Propediem, ac Prpemodum. cap.LXVIII.
De Animaduerto. cap.LXIX.
Filius,Natus,Genitor,Vir,Pater,Mater,Genitrix,Parens. cap.LXX.
De In primis. cap.LXXI.
Hic non eſt cum illo comparandus. cap.LXXII.
Interede. cap.LXXIII.

Amare inuicem, mutuo, pariter, & inter ſe. cap.LXXIIII.
De Facio, Ago, Frango, & Accipio. cap.LXXV.
De Conuenit. cap.LXXVI.
De Obuio tibi, Obuius tibi fio, Obuius ſum tibi, & ſimilibus. cap.LXXVII.
De uerbis ad finitionem pertinentibus. cap.LXXVIII.
De uerbis ad coniecturam pertinentibus. cap.LXXIX.
De uerbis ad notitiam pertinentibus. cap.LXXX.
De uerbis ad ſpem pertinentibus. cap.LXXXI.
De uerbis ad recordationem pertinentibus. cap.LXXXII.
De uerbis ad uiſionem pertinentibus. cap.LXXXIII.
De Parentheſi per Quis, & Is. cap.LXXXIIII.
De uerbis ad finem operis pertinentibus. cap.LXXXV.
De nominibus quibuſdam in io. cap.LXXXVI.
De Bene, & Male cum uerbis. cap.LXXXVII.
De loco patris, & in locum patris, & ſimilibus. cap.LXXXVIII.
De uerbis ad autoritatem pertinentibus. cap.LXXXIX.
De Nihil ad te, & Quid ad te. cap.XC.
De Communione gerundij, & nominis. cap.XCI.
Et appellant te homines ſapientem. cap.XCII.
De Memoria, & Memoriter cum alijs uerbis. cap.XCIII.
De Facio tibi iniuriam, & Afficio te iniuria. cap.XCIIII.
De uerbo Impono. cap.XCV.
De uerbo Spectat. cap.XCVI.

LIBRI QVARTI CAPITA.

E Libertinus, & Libertus. cap. I.
Inter Acceſſus, & Acceſſio: Actus, & Actio: Geſtus, & Geſtio quid interſit. cap. II.
Obſeruatio, & Obſeruantia. cap. III.
Potus, & Potio. cap. IIII.
Senes, Veteres, & Antiqui. cap.V.
Defectus, Culpa, & Defectio. cap.VI.
Rumor, & Fama. cap.VII.
Murus, Paries, Mœnia, & Ianua. cap.VIII.
Geſta, & Acta. cap.IX.
Natalia, Natalis, Natalitius. cap. X.
Præcepta, & Præceptiones pro eiſdem accipi: Inſtituta, & Inſti-

...tuciones diffirre. cap.XI.
Aduocatus,& Patronus. cap.XII.
Facies,& vultus. cap.XIII.
Series,& Ordo. cap.XIIII.
Decus,Decor,& Dedecus. cap.XV.
Iocus,& Ludus. cap.XVI.
Libertas,& Licentia. cap.XVII.
Indulgentia,& Venia. cap.XVIII.
Ambitio,& Ambitus. cap.XIX.
Vicus,& Suburbana. cap.XX.
Commentarium. cap.XXI.
Cœnaculum,& Cœnatio. cap.XXII.
Epulæ,Epulum,& Dapes. cap.XXIII.
Sementis,& Meſſis. cap.XXIIII.
Seges,& Fruges. cap.XXV.
Malleolus,& Sarmentum. cap.XXVI.
Arbor,& Frutex. cap.XXVII.
Acinus,Bacca,Pomum,& Nux. cap.XXVIII.
Crepitus,Strepitus,Fremitus,& Stridor. cap.XXIX.
Officium,& Officia. cap.XXX.
Hiſtrio,& Mimus. cap.XXXI.
Actor,& Autor. cap.XXXII.
Pupillus,& Orphanus. cap.XXXIII.
Triclinium,& Conclaue. cap.XXXIIII.
Penus,& Commeatus. cap.XXXV.
Ceruix,Iugulus,& Collum. cap.XXXVI.
Sinus,& Gremium. cap.XXXVII.
Socius,Comes,& Sodalis. cap.XXXVIII.
Pompa,& Spectaculum. cap.XXXIX.
Senecta,& Senectus: Iuuenta,& Iuuentus. cap.XL.
Continentia,& Abſtinentia. cap.XLI.
Pecus Pecudis,& Pecus Pecoris. cap.XLII.
Collis,Iugum,Cliuus,& Promontorium. cap.XLIII.
Officina,& Taberna. cap.XLIIII.
Auis,& Volucris. cap.XLV.
Indoles. cap.XLVI.
Concio. cap.XLVII.
Aliud Leges eſſe,aliud Iura. cap.XLVIII.
Aceruus,Strues,Strages,& Sarcina. cap.XLIX.

Inter Miniſterium,& Myſterium. cap.L.
Scurra,& Parasitus. cap.LI.
Bucca,Gena,Mala,& Cilium. cap.LII.
Paſtio,Paſtus,Pabulum,Eſca,Paſco,Paſcor,& Veſcor. cap.LIII.
Incola,Inquilinus,& Accola. cap.LIIII.
Campus,Area,& Ager. cap.LV.
Sylua,Lucus,Saltus,& Nemus. cap.LVI.
Femora,Femina,& Coxa. cap.LVII.
Crimen,& Flagitium. cap.LVIII.
Vectigal,& Fœnus. cap.LIX.
Luctus. cap.LX.
Otium. cap.LXI.
Amor,& Charitas,Caritas,& Penuria. cap.LXII.
Seditio,& Factio. cap.LXIII.
Bellum,Prælium,Pugna,& Certamen. cap.LXIIII.
Copia,& Copiæ. cap.LXV.
Elogium. cap.LXVI.
Condictio,& Conditio. cap.LXVII.
Frondes,& Folia. cap.LXVIII.
Excubiæ,& Vigiliæ. cap.LXIX.
Suffragia. cap.LXX.
Catulus,Pullus,Hinnulus,& Fœtus. cap.LXXI.
Lues,& Peſtis. cap.LXXII.
Corpus,& Caro. cap.LXXIII.
Lamina,& Bractea. cap.LXXIIII.
Munimenta,& Monumenta. cap.LXXV.
Opera,& Opus. cap.LXXVI.
Solatium,Conſolatio,& Solamen. cap.LXXVII.
Affectus,Affectio,& Affectatio. cap.LXXVIII.
Latebra,& Latibula. cap.LXXIX.
De Luce,& Tenebris:Die,ac Nocte. cap.LXXX.
Orator,Rhetor,& Declamator. cap.LXXXI.
Peregrinus,& Hoſpes:Diuerſorium,& Hoſpitium. cap.LXXXII.
Conciuis,Conterraneus. cap.LXXXIII.
De Prætor,Prætoriuſq́;,et alijs magiſtratuũ noibus.ca.LXXXIIII.
De locorum quorundã nominibus,& poſſeſſiuis horũ.cap.LXXXV.
Priſcus,& Priſtinus. cap.LXXXVI.
Proſper,& Felix. cap.LXXXVII.
Saluber,& Sanus. cap.LXXXVIII.
Iucundus,

Iucundus,& Gratus. cap.LXXXIX.
Plura,Complura,Pleriq;,& Plerunque. cap.XC.
Clarus,& Præclarus. cap.XCI.
Feſtus,& Feſtiuus. cap.XCII.
Venale,& Vendibile. cap.XCIII.
De Sciens feci,Prudens feci,& ſimilibus. cap.XCIIII.
Marinus,Maritimus,& Transmarinus. cap.XCV.
Frequens,& Celebris. cap.XCVI.
Ferus,& Ferox. cap.XCVII.
Corporeus,& Corporalis. cap.XCVIII.
De Laſſus, Laxus, Lapſus, Feſſus, Defeſſus, Fatigatus, Defatigatus. cap.XCIX.
Bonum,& Bonitas. cap.C.
Lubricus. cap.CI.
Aequalis,& Aquabilis. cap.CII.
Perfidus,& Infidus. cap.CIII.
Moratus,& Morigeratus. cap.CIIII.
Proteruus,Procax,& Petulans. cap.CV.
Orbus,& Cælebs. cap.CVI.
Diuturnus, Diutinus, Præcox, Serotinus, Præmaturus, Maturus. cap.CVII.
Annuus. cap.CVIII.
Capitalis. cap.CIX.
Meritorius. cap.CX.
Infenſus,& Infeſtus. cap.CXI.
Præſens. cap.CXII.
Stultus,Fatuus,& Stolidus. cap.CXIII.
Beatus. cap.CXIIII.
Mollis homo,Molle opus. cap.CXV.
Crudus. cap.CXVI.

LIBRI QVINTI CAPITA.

Iſco,Ediſco,Dediſco,Dedoceo,& Inſtruo. cap.I.
d Excogito,Reperio,Inuenio,Offendo,Nactus ſum. cap.II.
Deſipio,Deſipiſco,& Reſipiſco. cap.III.
Prohibeo,& Inhibeo. cap.IIII.
Vtor,Fungor,& Fruor. cap.V.

Sto, Sedeo, Sido, Siſto, & Stator.	cap. VI.
Appeto, & Expeto.	cap. XII.
Vendico, & Vindico.	cap. VIII.
Explodo, Complodo, Supplodo.	cap. IX.
De Dico, & quibuſdam compoſitis ab eo.	cap. X.
Adorare, & Supplicare.	cap. XI.
Aſſurgo.	cap. XII.
Tollo.	cap. XIII.
Prouoco, & Laceſſo.	cap. XIIII.
Hio, Hiſco, & Dehiſco.	cap. XV.
Do, & Habeo fidem.	cap. XVI.
Præ ſe ferre.	cap. XVII.
Rationem habeo, & Ratio conſtat.	cap. XVIII.
De E, & Ex, diuerſisq; nominibus, & uerbis eiſdem appoſitis.	cap. XIX.
Aeſtimo, & Exiſtimo, Cogito, & Excogito.	cap. XX.
Coniuro, & Conſpiro.	cap. XXI.
Cordi eſt, & in animo eſt.	cap. XXII.
Inuerto, & Interuerto.	cap. XXIII.
Compertum eſt, & Exploratum eſt.	cap. XXIIII.
Fœnero, Fœneror, Mutuo, & Mutuor.	cap. XXV.
Gradum facio, & Gradum iacio.	cap. XXVI.
De Certum eſt.	cap. XXVII.
Liceor, Licitor, & Addico.	cap. XXVIII.
Audio, & Exaudio: Oro, & Exoro.	cap. XXIX.
De Lego, & Perlego, multisq; alijs à Per compoſitis.	cap. XXX.
De Quibuſdam alijs à Per, Præ, uel Re compoſitis.	cap. XXXI.
Inter Proſequor, & Perſequor.	cap. XXXII.
Partio, & Impertio, & Partior.	cap. XXXIII.
In manu eſt, & in manibus.	cap. XXXIIII.
Præditus ſum, & Affectus ſum.	cap. XXXV.
Deſcendo.	cap. XXXVI.
Amo, & Diligo.	cap. XXXVII.
Declaro.	cap. XXXVIII.
Ingredior.	cap. XXXIX.
Conſulo te, & tibi: Conſulto, & Conſultor: Conſultus, & Inconſultus.	cap. XL.
Ago gratias, Habeo gratias: Refero, ac Reddo gratias.	cap. XLI.
Gratulor, & Grator.	cap. XLII.

Fingo,& Effingo. cap.XLIII.
Obeo,Oppeto,& Defungor. cap.XLIIII.
Veſtigo,Perueſtigo,& Inueſtigo. cap.XLV.
Nutrio,& Alo. cap.XLVI.
Spero,& Confido. cap.XLVII.
Dico,& Fero ſententiam: Dico,& Fero legem. cap.XLVIII.
Circunſto,& Circunſiſto. cap.XLIX.
Vſurpare. cap. L.
Præſto ſum,& Adſum. cap.LI.
Fleo,Gemo,Ploro,Plango,Eiulo,Lamentor,Vociferor. cap.LII.
Exiſtit,& Extat. cap. LIII.
Conciliare amorem, & beneuolentiam nos dici, Inire autem gratiam. cap.LIIII.
Obruo,Ingurgito,& Crapulor. cap.LV.
Deuenio,Peruenio,Deuoluo,Deſpicio,& Diſpicio. cap. LVI.
Occupo. cap.LVII.
Peto,Poſco,Poſtulo,Flagito. cap.LVIII.
Labo,&,Labor. cap.LIX.
Deligo,& Eligo. cap.LX.
Percontor,Interrogo,& Sciſcitor. cap.LXI.
Debello,& Expugno. cap.LXII.
De Compoſitis à Re. cap.LXIII.
Præparo,& Apparo. cap. LXIIII.
Præſum,& Præſideo. cap.LXV.
Aſſentor,Adulor, Blandior. cap. LXVI.
Excuſo,& Cauſor. cap. LXVII.
Mando,Præcipio,Iubeo,Impero,Edico,& Indico. cap.LXVIII.
Introcludo,& Intercludo. cap. LXIX.
Ex ſententia,& Ad uotum habere. cap.LXX.
Facere iter,uel uiam,& iter habere. cap. LXXI.
Propono,& Oſtendo cum aliis uerbis. cap.LXXII.
Pacificatus,Pacatus,& Placatus ſum. cap.LXXIII.
Parem eſſe,& Paria facere. cap.LXXIIII.
Solicito. cap.LXXV.
Gratum facio,& Gratificor. cap.LXXVI.
Deduco,Reduco,Comitari,& Aſſectari. cap. LXXVII.
Satio, & Saturo. cap.LXXVIII.
Incedo,& Ambulo. cap.LXXIX.

Aduerſor, & Auerſor. cap.LXXX.
De Leuo, & compoſitis ſuis. cap.LXXXI.
Perpendo, Expendo, Appendo, Impẽdo, & Impẽdeo. cap.LXXXII.
Rapio, Eripio, & Præripio. cap.LXXXIII.
Titubo, Nuto, ac Vacillo. cap.LXXXIIII.
Vaco, Vacat, & Careo. cap.LXXXV.
De Conſciſco, Aſciſco, Deſciſco. cap.LXXXVI.
Aſſeuero. cap.LXXXVII.
Exhibeo, Facio, uel Faceſſo negotium. cap.LXXXVIII.
Deturbo, Exturbo, & Diſturbo. cap.LXXXIX.
De Admoneo, & Amoneo: Aduerto, & Auerto: Aduerſus, & Auerſus. cap.XC.
Conſternere, & Conſternari. cap.XCI.
Non Placeo, Diſpliceo, & Placeo mihi. cap.XCII.
Moror te, & Maneo te. cap.XCIII.
Conflaui, Contraxi, & Diſſolui æs alienum. cap.XCIIII.
Migro, Decedo, Diſcedo, & Recedo. cap.XCV.
Precor, & Imprecor. cap.XCVI.
Habeo orationem, Facio ſermonem. cap.XCVII.
Polliceri, Conuenire, & Audire habeo. cap.XCVIII.
Mereor bene, uel male de te: Demereor, & Emereor. cap.XCIX.
Refero, & Fero. cap. C.
Exhorreo, & Abhorreo. cap.CI.
Bene agi cum aliquo quid ſit, & quid Actum eſſe. cap.CII.
Salio, & Salto. cap.CIII.
Abdico, & Exhæredo. cap.CIIII.

LIBRI SEXTI CAPITA.

N Nonium Marcellum de Alumnus. cap. I.
i In eundem de Citare. cap. II.
In eundem de Capio. cap. III.
In eundem de Contendere. cap. IIII.
In eundem de Curſus. cap. V.
In eundem de Carpere. cap. VI.
In eundem de Accipere. cap. VII.

In eundem

In eundem de Graue. cap VIII.
In eundem de Infitiatur. cap.IX.
In eundem de Inciſim. cap.X.
In eundem de Candeo. cap.XI.
In Seruium de Lætus. cap.XII.
In eundem de Accuſo, & Incuſo. cap.XIII.
In eundem de Barba, & Barbæ. cap.XIIII.
In eundem de Nuncius, & Nuncium. cap.XV.
In eundem de Arceo, Abigo, Abigeus, Abactor, Abigeatus. cap.XVI.
In eundem de Innocuus, & Innoxius. cap.XVII.
In eundem de Inſtar. cap.XVIII.
In eundem de Paſſim, Vbiq;, & Vſquam. cap.XIX.
De Aduerbijs in im exeuntibus. cap.XX.
In eundem de Tandem, Demum, & Deniq;. cap.XXI.
In Macrobium de Stella, & Sidus. cap.XXII.
In Aulum Gellium de Reſciſco. cap.XXIII.
In eundem de Deprecor. cap.XXIIII.
In Priſcianum de Situs. cap.XXV.
In eundem de Docilis, & Docibilis. cap.XXVI.
In eundem de Numen, & Nutus. cap.XXVII.
In eundem de Nexus, & Nectus. cap.XXVIII.
De Næ, & Ne. cap.XXIX.
In Donatum de Valeo. cap.XXX.
In Varronem de Vas, & Obſes. cap.XXXI.
In eundem de Decurio. cap.XXXII.
In Feſtum Pompeium, de Exemplum, & Exemplar. cap.XXXIII.
In Boëtium de Perſona. cap.XXXIIII.
In Iuſtinianum de Noxæ dedere. cap.XXXV.
In eundem de Teſtamentum. cap.XXXVI.
In Donatum de Syncerum. cap.XXXVII.
In Iuriſconſultos de Mulier. cap.XXXVIII.
In eoſdem de Munus, & Donum. cap.XXXIX.
In eoſdem de Peculium. cap.XL.
In eoſdem de Fundus, Ager, Villa, Prædium. cap.XLI.
In eoſdem de Noualis. cap.XLII.
In eoſdem de Liber, & Volumen. cap.XLIII.
In eoſdem de Probrum, & Opprobrium: Exprobrare, & Improbare. cap.XLIIII.
In eoſdem de Stuprum, & Adulterium. cap.XLV.

In eoſdem de Inſtratum,& Stragula. cap.XLVI.
In eoſdem de Pulſatio,& Verberatio. cap.XLVII.
In eoſdem de Pellex,& Pallacæ. cap.XLVIII.
In eoſdem de Cauillatio. cap. XLIX.
In eoſdem de Præuaricator,Tergiuerſator,& Calumniator. cap.L.
In eoſdem de Ferri,Portari,Agi. cap.LI.
In eoſdem de Conuitium,& Maledictum. cap. LII.
In eoſdem de Veriſcoloria. cap.LIII.
In eoſdem de Penes,& Apud. cap.LIIII.
In eoſdem de Patres,Maiores:Poſteri,& Minores. cap.LV.
In eoſdem de Victus,& Penus. cap.LVI.
In eoſdem de Pignus,& Hypothecas. cap.LVII.
In eoſdem de Ferrumino. cap.LVIII.
In eoſdem de Veterator,& Nouitius. cap.LIX.
In eoſdem de Quotannis,ac ſimilibus. cap.LX.
In eoſdem de Turba,& Rixa. cap.LXI.
In eoſdem de Exautoro. cap.LXII.
In eoſdem de Depectus. cap.LXIII.
In eoſdem de Gemma,& Lapillus. cap LXIIII.

DE RECIPROCATIONE SVI, ET SVVS.

IN quo diſtent Sui,& Suus inter nos,& Græcos. cap.I.
Non eſſe tria genera conſtructionis prædictorum pronominum,ſed reciprocationem ſufficere. cap.II.
Vnde dicta ſit Reciprocatio. cap.III.
Quomodo Solœciſmus admittatur in Sui,& Suus. cap.IIII.
Prima cauſa cur Sui, & Suus abutamur, pro Eius, uel Ipſius, uel Illius. cap. V.
Secunda eiuſdem cauſa. cap.VI.
Tertia cauſa. cap.VII.
Quarta cauſa. cap.VIII.
Cauſa,cur Eius,Ipſius,Illius abutamur pro Suus. cap.IX.
Quomodo uitetur amphibolia in Sui,& Suus. cap.X.
Suus eſt illius ſeruus,& ſimilia male dici. cap.XI.
Suus neq; diſcretionis, neq; abundantiæ cauſa poſſe addi ad Ciceronis, uel iſtius filius,ſed potius redundare. cap.XII.

Suus non caret uocatiuo. cap. XIII.
Non tantum per nominatiuum, quale eſt, uidet illum ſuus filius, licere loqui: ſed etiam per alios caſus. cap. XIIII.
Quædam reliquiæ præceptorum, quando indiffirenter, quando differenter utamur his pronominibus. cap. XV.
Quemadmodum in conſtruendo reſoluantur Sui, Suusq; in Is, Ipſe, Ille. cap. XVI.

LAVRENTIVS VALLA IOANNI TORTELLIO ARETINO CVBICVLARIO APOSTOLICO, THEOLOGORVM FACVNDISSIMO, S.

L

IBROS de linguæ Latinæ elegantia (mi Ioannes unicum amicitiæ ſpecimen, & omnis ſcientiæ decus) olim iam tibi debitos, totiesq; abs te efflagitatos, & tanquam creditore repetitos, tandem exhibeo: nominiq; tuo dedico, ac uelut æs alienum perſoluo, & (ut longioris moræ dem pœnas) etiam cum fœnore, eoq; tanto, ut ſorti par ſit. Nam, quum ſex eſſent libri quos tibi (cui omnia debeo) repromiſeram, nunc totidem ad illos accedunt, eiuſdem germanæq; materiæ, & quaſi ſemiſſi ſemis additus, explet aſſem lucri. Feciſti itaq; tu longam quidem expectationem. Verum ipſius expectationis non negligentia mea, ſed conſilium extitit cauſa. Nolo enim fraudare beneficium meum gratia ſua. Siquidem nullam aliam inire rationem poteram, qua libros iniuſſu meo (ut ſcis) editos, & in plurima exemplaria tranſcriptos tibi dicarem, niſi & repurgarem diligentius, & (quod maius eſt) aliorum uelut reliqui corporis acceſſione perfectos me emittere teſtarer, ut nemo niſi ab hoc fonte, & eius riuis noſtrarum elegantiarum aquas ſibi hauriendas exiſtimaret: non ſolum uberiore gurgite, ſed etiam nitidiore. Quo magis & ſpero, & opto libros hos abs te in ſummi pontificis bibliotheca repoſitum iri, teq; curaturum, ut ille, cuius contubernalis es, & ſtudiorum intimus comes, nonnunquam eos euoluat, & quemadmodum de parte iam fecit, totum opus laudet: eximium profecto, ac maximum laboris mei fructum, ac præmium. Nam quis uberior fructus, aut quod magis opimum præmium generoſo animo contingere poteſt, quàm laudari à laudato uiro? ut ille apud Næuium inquit: Gaudeo abs te laudari pater, laudato uiro. Etenim quiſnam multis iam ſeculis laudatior extitit, qui'ue ſit magis iure laudandus, quàm noſtrum omnium pater ſummus pontifex Nicolaus Quintus? qui non magis prudentiſſimorum hominum iudicio electus eſſe, quàm natus ad illam dignitatem uidetur: quem Deus nobis præbens ſingulari quadam hoc ſeculum eſt beneficentia proſecutus: & quo ſoſpite (ut eſt hominum opinio) res humanæ futuræ felices

ſunt. Adeò neſcias, an uirtus eius, an dignatio inter homines magis emineat: & inter ipſius uirtutes, quæ cui præſtet, ſi qua modo præſtat, & non unaqueq; omnes in ſe numeros habet, niſi ut quod quiſque maxime uirtutem aliquam colit, ita maxime adeſſe huic illam exiſtimat. Veluti tu nonnunquam, atq; ego prudentiam, cum cæterarum rerum, tum uero literarum. Quid enim tam arduum, tam difficile, tam profundum, quod non conſilij altitudine expediat, conficiat, tranſigat? Tot ſummi pontificatus, quem propè lacerum ac naufragum acceperat, negocia, quibus diſtringitur, quorum pars quemlibet altum deprimeret, unus omnia curat, omnia ſuis humeris ſuſtinet, unus omnia obit, & (quod magis noſtram admirationem auget) non fortiter modo, ſed etiam libenter. Diuina nimirum eſt in eo ingenij celeritas, ac uis. Iam uero de literis quoties nobiſcum alió ue quo erudito, poſt fluctus occupationum loquitur? Taceo qua pronuntiandi maieſtate & gratia, quanta memoria, quanta rerum copia, quanta doctrinarum omnium peritia eluceat, uel humanarum, ut hiſtoricæ, ut oratoriæ, ut grammaticæ, ut philoſophicæ, ut poëticæ, etiam metricæ, uel diuinarum, ut theologiæ, ut omnis iuris, ut eius, quam Græci μεταφυσικὴν uocant. Nihil ita arduum, ita'q; abditum, quod eum fallat: nihil ita tenue in literis exiguum'q; (unde haud ſecus miror) quod eum fugiat: eóq; nunquam minus loqui, magis attendere mihi libet, quàm quum ipſum audio: pace tamen eius dictum ſit, non minus ornat illam dignitatem, quàm ab illa ornetur. Nec ego minus ueneror eius uirtutem apud me, quàm datas à Deo Apoſtolicas claues, quum præſertim ſcientia ſacrarum literarum clauis uocetur, ab eodem Deo tributa quæ aperit, & nemo claudit, claudit, & nemo aperit. Itaq; utraq; manu claues geſtat, ſapientiæ altera, altera poteſtatis. Quare (ut libere, quod ſentio, dicam) uel magis mihi lætandum, atque gloriandum erit, ſi à tam integro, tam ſancto, tam ſapienti uiro, quàm ſi à ſummo pontifice laudabor. Summi enim pontifices multi fuerunt, ſed qualis hic, uix unus aut alter: quem abſit, ut emerendi fauoris gratia impenſius laudauerim: quippe qui ſciam & me improbaturos homines, ſi mentiar: & illum talem eſſe, qui nec ſeipſum ignoret, & teſtimonia ſuarum laudum malit in pectoribus eſſe, quàm in linguis. Neque uelim te hanc e. epiſtolam oſtendere. In qua etſi laudatur, id tamen nõ ideo fit, ut has laudes ipſe, ſed ut cæteri legant: & (quod ad nos attinet) magna ſanè honori tuo ac meo fiet acceſſio ex hac Nicolai pontificis commemoratione. Etenim ſi in arcubus triumphalibus, & columnis, cæteriſq; id genus operibus in honorem aliquo-

rum extructis, quò ſint auguſtiora, cernimus interdum alicuius dei, aut deo ſimilis imaginem ſuperpoſitam: cur ipſe non putem mihi faciundum, ut huic meæ columnæ (non auſim dicere arcui) duodecim paſſus altæ, quam ego opifex tibi ob ſingularem eruditionem, ſummam beneuolentiam, maxima in me merita dicaui, imaginem Nicolai ſummi pontificis mea manu ſcalptam in culmine collocem, ut operis decori quædam etiam ex ipſo præſide maieſtas accedat? Ita & noſtra in illum reuerentia, ac religio, & illius in nos fauor ſplendorq́; conſtabit.

Vale.

LAVRENTII VALLAE PATRITII ROMANI, ET DE LINGVA LATINA BENE MERITI, IN SEX ELEGANTIARVM LIBROS, ELEGANS ET DOCTA ADMODVM PRAEFATIO.

q

VVM ſæpe mecum noſtrorum maiorum res geſtas, aliorumq́; uel regum, uel populorum conſidero: uidentur mihi non modo ditionis, noſtri homines, uerum etiam linguæ propagatione cæteris omnibus antecelluiſſe. Nam Perſas quidem, Medos, Aſſyrios, Græcos, aliosq́; permultos longe, lateq́; rerum potitos eſſe: quoſdã etiam, ut aliquanto inferius, quàm Romanorum fuit, ita multò diuturnius imperium tenuiſſe conſtat: nullos tamen ita linguam ſuam ampliaſſe, ut noſtri fecerunt: qui (ut oram illam Italiæ, quæ magna olim Græcia dicebatur, ut Siciliam, quæ Græca etiam fuit, ut omnem Italiam taceam) per totum penè occidentem, per Septentrionis, per Aphricæ non exiguam partem, breui ſpatio linguam Romanam (quæ eadem Latina à Latio, ubi Roma eſt, dicitur) celebrem, & quaſi reginam effecerunt, & (quod ad ipſas prouincias attinet) uelut optimam quandam frugem mortalibus ad faciendam ſementem præbuerunt: opus nimirum multò præclarius, multoq́; ſpecioſius, quàm ipſum imperium propagaſſe. Qui enim imperium augent, magno illi quidem honore affici ſolent, atque imperatores nominantur: qui autem beneficia aliqua in homines contulerunt, ij non humana, ſed diuina potius laude celebrantur: quippe qui non ſuæ tantum urbis amplitudini, ac gloriæ conſulant, ſed publicæ quoque hominum utilitati, ac ſaluti. Itaque noſtri maiores rebus bellicis, pluribusq́; laudibus cæteros homines ſuperarunt, linguæ uero ſuæ ampliatione ſeipſis ſuperiores fuerunt, tanquam relicto in terris imperio, conſortium deorum in cœlo conſecuti. An uero Ceres, quòd frumenti, Liber, quòd uini, Minerua, quòd olei inuentrix putatur, multiq́; alij ob aliquam huiuſmodi beneficentiam in deos repoſiti ſunt: linguam Latinam nationibus diſtribuiſſe minus erit, optimam frugem, & uere diuinam, nec corporis, ſed

animi cibum? Hæc enim gentes illas populosq; omnes, omnibus artibus, quæ liberales uocantur, inſtituit: hæc optimas leges edocuit: hæc uiam ad omnem ſapientiam muniuit, hæc denique præſtitit, ne barbari amplius dici poſſent. Quare quis æquus rerum æſtimator non eos præferat, qui ſacra literarum colentes, ijs, qui bella horrida gerentes clari fuerunt? Illos enim regios homines, hos uero diuinos iuſtiſſime dixeris, quibus non (quemadmodum ab hominibus fit) aucta reſpublica eſt, maieſtasq; populi Romani ſolum, ſed (quemadmodum à Dijs) ſalus quoque orbis terrarum: eò quidem magis, quòd qui imperium noſtrum accipiebant, ſuum amittere, & (quod acerbius eſt) libertate ſpoliari ſe exiſtimabant, nec fortaſſe iniuria. Ex ſermone autem Latino non ſuum imminui, ſed condiri quodammodo intelligebant: ut uinum poſterius inuentum, aquæ uſum non excuſſit, nec ſericum, lanam linumq;: nec aurum, cætera metalla de poſſeſſione eiecit, ſed reliquis bonis acceſſionem adiunxit. Et ſicut gemma aureo incluſa anulo, non deornamento eſt, ſed ornamento: ita noſter ſermo accedens, aliorum ſermoni uernaculo, contulit ſplendorem, non ſuſtulit. Neque enim armis, aut cruore, aut bellis dominatum adeptus eſt: ſed beneficijs, amore, concordia. Cuius rei (quantum coniectura ſuſpicari licet) hoc, ut ita loquar, ſeminarium fuit: primum, quòd ipſi maiores incredibiliter ſe in omni ſtudiorum genere excolebant, ita, ut ne in re quidem militari aliquis, niſi idem in literis, præſtans eſſe uideretur, quod erat cæteris ad æmulationem non exiguum incitamentum: deinde, quòd ipſis literarum profeſſoribus præmia egregia ſanè proponebant: poſtremo, quòd hortabantur prouinciales omnes, ut cum Romæ, tum in prouincias Romane loqui conſueſcerent. Ac (ne pluribus agam) de comparatione imperij, ſermonisq; Romani, hoc ſatis eſt dixiſſe. Illud pridem, tanquam ingratum onus, gentes, nationesq; abiecerunt: hunc omni nectare ſuauiorem, omni ſerico ſplendidiorem, omni auro, gemmáq; pretioſiorem putauerunt, & quaſi Deum quendam è cœlo demiſſum, apud ſe retinuerunt. Magnum ergo Latini ſermonis ſacramentum eſt, magnum profectò numen, quod apud peregrinos, apud barbaros, apud hoſtes, ſanctè ac religioſe per tot ſecula cuſtoditur, ut non tam dolendum nobis Romanis, quàm gaudendum ſit, atque ipſo etiam orbe terrarum exaudiente gloriandum. Amiſimus Romam, amiſimus regnum, amiſimus dominatum, tametſi non noſtra ſed temporum culpa: ueruntamen per hunc ſplendidiorem

dominatum in magna adhuc orbis parte regnamus. Noſtra eſt Italia, noſtra Gallia, noſtra Hiſpania, Germania, Pannonia, Dalmatia, Illyricum, multaq́; aliæ nationes. Ibi nanque Romanum imperium eſt, ubicunque Romana lingua dominatur. Eant igitur nunc Græci, & linguarum copia ſe iactent. Plus noſtra una efficit, & quidem inops (ut ipſi uolunt) quàm illorum quinque (ſi eis credimus) locupletiſſimæ: & multarum gentium uelut una lex, una eſt lingua Romana: unius Græciæ (quod pudendum eſt) non una, ſed multæ ſunt, tanquam in republica factiones. Atque exteri nobiſcum in loquendo conſentiunt, Græci inter ſe conſentire non poſſunt, nedum alios ad ſermonem ſuum ſe perducturos ſperent. Varie apud eos loquuntur autores, Attice, Aeolice, Ionice, Dorice, κοινῶς: apud nos, id eſt apud multas nationes, nemo niſi Romane, in qua lingua diſciplinæ cunctæ libero homine dignæ continentur, ſicut in ſua multiplici apud Græcos: qua uigente quis ignorat ſtudia omnia, diſciplinasq́; uigere, occidente occidere? Qui enim ſummi philoſophi fuerunt, ſummi oratores, ſummi Iureconſulti, ſummi denique ſcriptores? nempe ij, qui bene loquendi ſtudioſiſſimi. Sed me plura dicere uolentem, impedit dolor, & exulcerat, lachrymariq́; cogit intuentem quo ex ſtatu, & in quem ſeculas iſta reciderit. Nam quis literarum, quis publici boni amator à lachrymis temperet, cum uideat hanc in eo ſtatu eſſe, quo olim Roma capta à Gallis? omnia euerſa, incenſa, diruta, ut uix Capitolina ſuperſit arx. Siquidem multis iam ſeculis non modo Latine nemo locutus eſt, ſed ne Latina quidem legens intellexit: non philoſophiæ ſtudioſi philoſophos, non cauſidici oratores, non leguleI Iureconſultos, non cæteri lectores ueterum libros perceptos habuerunt, aut habent: quaſi amiſſo Romano imperio, non deceat Romane aut loqui, aut ſapere, fulgorem illum Latinitatis ſitu, ac rubigine paſſi obſoleſcare. Et multæ quidem ſunt prudentium hominum, uariæq́; ſententiæ, unde hoc rei acciderit, quarum ipſe nullam nec improbo, nec probo, nihil ſanè pronunciare auſus: non magis, quàm cur illæ artes, quæ proximè ad liberales accedunt, pingendi, ſcalpendi, fingendi, architectandi, aut tandiu tantoq́; opere degenerauerint, ac penè cum literis ipſis demortuæ fuerint, aut hoc tempore excitentur, ac reuiuiſcant: tantusq́; tum bonorum opificum, tum bene literatorum prouentus efflorescat. Verum enimuero quò magis ſuperiora tempora infelicia fuere, quibus homo nemo inuentus eſt eruditus, eò plus his noſtris gratulandum eſt, in

Ars pingendi

quibus (ſi paulò amplius adnitamur) confido propediem linguam Romanam uirere plus, quàm urbem, & cum ea diſciplinas omneis iri reſtitutum. Quare pro mea in patriam pietate, imò adeo in omneis homines, & pro rei magnitudine cunctos facundiæ ſtudioſos, uelut ex ſuperiore loco libet adhortari, euocareq́;, & illis (ut aiunt) bellicum canere. Quouſque tandem Quirites (literatos appello, & Romanæ linguæ cultores, qui & uere, & ſoli Quirites ſunt, cæteri enim potius inquilini) quouſque inquam Quirites urbem ueſtram, non dico domicilium imperij, ſed parentem literarum à Gallis eſſe captam patiemini, id eſt, Latinitatem à barbaris oppreſſam? Quouſque prophanata omnia duris, & penè impijs oculis aſpicietis? An, dum fundamentorum reliquiæ uix appareant? Alius ueſtrum ſcribit hiſtorias, iſtud eſt Veios habitare. Alius Græca transfert, iſtud eſt Ardeæ conſidere. Alius orationes, alius poëmata componit, iſtud eſt capitolium, arcemq́; defendere: Præclara quidem res, & non mediocri laude digna: ſed non hoc hoſtes expellit, non patriam liberat. Camillus nobis, Camillus imitandus eſt, qui ſigna (ut inquit Vergilius) in patriam referat, eamq́; reſtituat: cuius uirtus adeò cæteris præſtantior fuit, ut illi, qui uel in Capitolio, uel Ardeæ, uel Veijs erant, ſine hoc ſalui eſſe non poſſent. Quod hoc quoque tempore continget, & cæteri ſcriptores ab eo, qui de lingua Latina aliquid compoſuerit, non parum adiuuabuntur. Equidem (quod ad me attinet) hunc imitabor, hoc mihi proponam exemplum, comparabo (quantulumcunque uires meæ ferent) exercitum, quem in hoſtes quamprimum educam, ibo in aciem, ibo primus, ut uobis animum faciam. Certemus, quæſo, honeſtiſſimum hoc, pulcherrimumq́; certamen: non modo ut patriam ab hoſtibus recipiamus, uerumetiam ut in ea recipienda, qui maxime Camillum imitabitur, quis appareat. Difficilimum quidem præſtare, quod ille præſtitit, omnium imperatorum mea ſententia maximus, ritèq́; ſecundus à Romulo conditor urbis appellatus. Ideóq; plures pro ſe quiſque, in hanc rem elaboremus, ut ſaltem multi faciamus, quod unus effecit. Is tamen iure, uereq́; Camillus dici, exiſtimariq́; debebit, qui optimam in hac re operam nauauerit. De me tantum affirmare poſſum, non quòd ſperarem tantæ me rei ſatisfacturum, difficilimam ſumpſiſſe laboris partem, duriſſimamq́; prouinciam, ſed ut redderem alios ad cætera proſequenda alacriores. Hi enim libri nihil ferè; quod ab aliis autoribus (ijs duntaxat qui extant) traditū eſt, cōtinebunt. Atq; hinc principiū noſtrū auſpicemur.

De nominibus, quorum ablatiui plurales exeunt in abus. Cap. I.

d

Eus dea deabus dicimus, diuus diua diuabus non dicimus. Item in quibuſdam alijs, ut filius filia filiabus, non priuignus priuigna priuignabus: natus nata natabus, non genitus genita genitabus: equus equa equabus, mulus mula mulabus, non aſinus aſina aſinabus, nec iuuencus iuuenca iuuencabus, nec cætera ſimilia, non ceruus cerua ceruabus, non lupus lupa lupabus. Item, ut dicimus libertus liberta libertabus, ita non dicimus libertinus libertina libertinabus, non patronus patrona patronabus, non concubinus concubina concubinabus, non pediſſequus pediſſequa pediſſequabus, non ſeruus ſerua ſeruabus, non famulus famula famulabus, non dominus domina dominabus, non animus anima animabus. Tametſi quidam his poſterioribus utuntur. Cicero tamen ad uxorem, & filiam ſcribens, duabus animis ſuis dixit, non animabus. Et Curtius de matre, & uxore Darij, dominis non dominabus dixit. Quod ſi qui per licentiam aliter loquuntur, non eſt mirandum: cum quidam ueteres dixerint dextrabus, pro dextris, & eabus, pro eis. Sed ego de uſu loquendi diſputo, non de abuſu.

De uerbalibus exeuntibus in Atio. Cap. II.

n

Omnia quæ ueniunt à uerbis primæ coniugationis, poſitionem ſupini habentibus in itum, uel in ctum, præter cæterorum uerborum legem exeunt in atio, & non in itio, uel in ctio, ut Veto uetui uetitum, inde uetatio, non uetitio. Præſto præſtiti præſtitum, præſtatio, non præſtitio, Cubo cubui cubitum, cubatio, non cubitio, Domo domitum, domatio, non domitio, Sono ſonitum, ſonatio, non ſonitio, Crepo crepitum, crepatio, non crepitio, Tono tonitum, tonatio, non tonitio, licet dicamus ſonitus, crepitus, tonitus, non ſonatus, crepatus, tonatus. Frico frictum, fricatio, non frictio, & ita in cæteris. Sectio tamen crebrius reperitur, quàm ſecatio. Horum participia diſſimilia ſunt. Nam ea, quæ ſunt præteriti temporis, exeunt in itus, quæ uero futuri in aturus: uetitus uetaturus, præſtitus præſtaturus. Vnde Lucanus: Conſtatura fides ſuperum. Domitus domaturus, & ita in cæteris. Lauo, & Poto non habent ſupina, neque in atum, neque in itum, neque in ctum, ſed in otum: ideoq; formant nomina ſua lotio, & potio: inde ſunt lotor, & potor uerbalia nomina, & lotium pro urina, prima tamen breui non longa. Aliquando reperitur lauatum, & potatum, inde ſunt lauatio, & potatio, lauatorq;, & potator. Iuuo, iuui, iutum, nec in hunc, nec in illum modum format ſuum deriuatiuum. Cæterum ex alio ſupino

iuuatum facit iuuatio, ab illo fit iutor, ſeu potius adiutor. Ex cæteris autem pauca ſunt nomina uerbalia in or, ut domitor, non domator, & Sector, qui ſignificat eum accuſatorem, qui ex damnatione accuſati dimidium bonorũ expectat illius, aut certe aliquã partem.

De hoc nomine Ludicrum. cap. III.

Vdicra (inquit Priſcianus) & non ludicria, ab hoc ludicri dicimus. Vergil. in XII. Neque enim leuia, aut ludicra petuntur Præmia. Per quod uult ludicra tertiæ declinationis, cum contrà notum ſit ſecundæ eſſe, ut in lege illa frequenter repetita: Qui artem ludicram exercuerit, in quatuordecim ordinibus primus ne ſedeat. Ars ludicra, eſt ars hiſtrionica & ſcenica, & (ut ſentio) quicquid nomine ludicri intelligitur. Nam ludicrum, quod eſt ſubſtantiuum, non modo ludus hiſtrionicus eſt, & ſcenicus, ſed quodcunque luſorium opus, ac ioculare, etiam ludi publici.

De hoc nomine Ficus. cap. IIII.

Ficus (idem inquit) etiam uitium corporis quartæ eſt. Martialis primo epigrammatum.

Cum dixi ficus, rides quaſi barbara uerba,
Et dici ficos Cæciliane iubes.
Dicemus ficus, quas ſcimus in arbore naſci,
Dicemus ficus Cæciliane tuos.

Ex quo oſtendit & uitium, & fructum quartæ eſſe declinationis, genere autem differre. Ego uero reperio anacipitem apud Martialem ſcripturam, & frequentius ſic, ut & ipſe puto ſcribendum.

Cum dixi ficos, rides quaſi barbara uerba.
Et dici ficus Cæciliane iubes.
Dicemus ficus, quas ſcimus in arbore naſci,
Dicemus ficos Cæciliane tuos.

Ante omnia, cur ille riſiſſet Martialem, quòd diceret ficus? An non reperitur ficus, ſaltem pro arbore, atq; etiam pro fructu in numero ſingulari? Non hoc ergo ille ridebat. Quid ergo? quòd genere abuteretur? ne hoc quidem. Quippe cum dico ficus, quo genere utar, nemo intelligit. Certe ridebat, quòd alia declinatione uteretur, quàm ea, qua debebat, ut ex ſecundo uerſu, in quo mutata eſt declinatio, apparet. Quòd ſi igitur Cæcilianus de declinatione agebat, non de genere, debuerat Martialis ad declinationem, non ad genus reſpondere, ut eſt putandum: atq; adeo neceſſe eſt eum reſpondiſſe. Siquidem (ut oſtendi) ille reprehenderat, quod hic ficos diceret, non ficus. Quæ reprehenſio ſi uera eſt, ut Priſciano uidetur, qui uult ficus magis eſſe quartæ, quæ tandẽ modeſtia poëtæ fuiſſet, eum, qui recte admoneat, tã execrabili,

etiam uero crimine inceſſere? ergo coniunxit accuſationem imperitiæ cum accuſatione flagitij per iocū, & dicacitatem, ut moris ſui eſt, quòd ille adeo ſtolidus, non ſolum nequam eſſet, ut negaret ficos reperiri, quos ſecum ſemper, & quidem cum dolore geſtaret: quod minime mirum eſt reperiri, quum pro fructu, ad cuius ſimilitudinem morbus appellatus eſt, in ſecunda declinatione, & (ut opinor) in genere maſculino non modo apud poëtas, ſed apud oratores quoque probatiſſimos reperiatur, ut Horatius:

Pinguibus & ficis paſtum iecur anſeris albi.

Et Plinius *ad* Octauium Ruffum: *Quæ nunc cum ficis, & boletis certamē nondum habent.* Et Cicero *de* Senectute: *Ex tantulo grano fici. Quidam grammaticorum recentium, id eſt imperitorum aiunt, pro fructu quartæ, pro arbore ſecundæ eſſe declinationis, quum pro arbore ſit ſæpius quartæ, ut idem de* Oratore: *Vxorem ſuam ſuſpendiſſe ſe de ficu. Secundæ autem ut apud* Iuuenalem:

Ad *quæ Diſcutienda ualent ſterilis mala robora fici.*

Macrobius *& ipſe in ſecunda declinatione ſemper ferè utitur, & plurimos ueterum oſtendit uſos.* Priſcianus *uero uult pro fructu, & morbo quartæ eſſe, & hoc autoritate* Martialis. *Neque ego inficior ultimum illum uerſum poſſe ſic legi, ut recitat* Priſcianus. *Sed id ioco magis, quàm ſerio à poëta accepimus eſſe dictum: neque enim ſeipſum, quòd ficos dixiſſet, ſed illius & nequitiam, & imperitiam reprehendere uoluit: non ignorans ficos & latine, & uſitate dici. Nec uero* Priſciano *faciendum fuit, ut unum* Martialem *ſequeretur, &* Cæcilianum *neſcio quem, ut flagitioſum hominem, ſic ineruditum in eo præſertim loco, ubi iocabatur poëta, nec ſuam ſententiam aperiebat, & tacite negabat, quod affirmare uidebatur.* Nam *nequaquam dixiſſet ficus quartæ eſſe declinationis, & generis maſculini, quod inauditum eſt, nec differentiam poſuiſſet generis inter morbum, & fructum, quum hoc ab illo dicatur. Quidam eccleſiaſtici aiunt pro arbore ficulnea, ut ibi:* Reſpicite *ficulneam, & cæteras arbores, quod nuſquam alibi (ſi memoria non excidit) mihi repertum eſt.* Sed *adiectiuum ficulnus, na, num, pro materiato ex illa arbore, ut à populus populnus, & à corylus colurnus, & ab abies abiegnus, ab ilice ilignus dicitur.*

De *nominibus diminutiuis.* *cap.* V.

Omina diminutiua exeuntia in talem uocem, qualis eſt pi-
n *ſciculus, ſi rite formentur, uera ſunt diminutiua, ut* Piſciculus, Vermiculus, Paſſerculus, Fraterculus, Securicula, Lucubratiuncula, Virguncula, Sororcula, Munuſculum, Corpuſculum;

Mendaciunculum, Pluſculum. Sin minus rite formentur, diminutiua non ſunt. Auunculus, Cuniculus, Muſculus, quando non eſt paruus mus, Pediculus, uel (ut alij uolunt) peduncu lus: & penultima longa cuculus. Cicercula nomen leguminis. Nouacula culter raſorius. Lenticula uaſculi genus: alia maſculina, aut fœminina non occurrunt. Seruius tamen ſuper Donatum ait. acus acicula. Acus enim dicitur, qua ueſtes ſarciuntur. Acicula, qua mulieres utuntur ad ornamentum capitis. Adiectiua tria, Anniculus, Ridiculus, Vernaculus: anniculus puer, annicula puella, anniculum iumentum, hoc eſt unius anni: ſicut Bimus, ma, mum, id eſt duorum annorum. Trimus, trima, trimum, id eſt trium annorum. Quadrimus, quadrima, quadrimum, id eſt quatuor annorum, & non amplius: nec de animalibus modo, ſed de inanimatis, ut anniculum uinum, bimum oleum. De pueris tamen magis loquimur per diminutionem, bimulus, trimulus, quadrimulus, quia intra hos annos adhuc parui ſunt. Similiter de his, in quibus hæc ratio habet locum, ut anniculus equus, bimus aries, trimus porcus, quadrimum uinum, bimulus puer, trimula puella. Diſſimiliter in quibus hæc ratio locum non habet. Ridiculus homo, ridicula res, ridiculum caput, id eſt deridendum. Eſt etiam ſæpe neutrum, ſignificatq; plerunque ſermonem riſus potius, quàm deriſus excitantem. Vernaculus, uernacula, uernaculum, quod eſt domi noſtræ, uel in noſtra patria natum, ut lingua uernacula, quod uulgò dicunt lingua materna: dictum eſt à Verna, qui eſt ſeruus domi noſtræ natus, id eſt ex noſtra ancilla. Præterea neutra multa ſunt, ut, Vmbraculum, Tabernaculum, Spectaculum, Habitaculum, Cœnaculum, Crepuſculum, Germiculum pro germine, Crepitaculum, Vinculum, Amiculum pro amictus genere quodam ferè pallio. Curriculum pro curſu, & pro loco, in quo certamen currendi exercetur, nonnunquam etiam pro curru, ut Curtius libro octauo. Aliorum turbati equi non in uoragines modo, lacunasq́;, ſed etiam in amnem præcipitauere curricula. Cubiculum, quod certe à cubili non uenit, quum intra cubiculum cubile ſit, & eius diminutiuum foret cubiliculum. Puluis & ſignificatione, & formatione legitima diminutiuum facit, ſed genus mutat apud Hieronymum, ut uile puluiſculum: maſculine tamen poſuit Apuleius in quodam ſuo carmine, de quo meminit in apologia de Magia. Miſi (ut petiſti) munditias dentium, nitelas oris, Ex Arabicis frugibus tenuem, candificum, nobilem puluiſculum, Complanatorem tumidulæ gingiuulæ, ſarritorem pridianæ reliquiæ, Ne qua uiſatur tetra labes ſordium, Reſtrictis ſi forte labellis riſeris. Conuentus quoq; facit conuenticulum.

Cicero pro Sextio: Tamen conuenticula hominum, quæ ciuitates nominarunt. Baculus non terminat diminutiuum in hac uoce, quia ſua talis eſt, tamen neutrum habet Bacillum. Cicero ſecundo de Finibus: Bacillum aliud inflexum, aliud ita natum. Reperitur tamen primitiuum & in neutro: ut apud Ouidium libro. XV. Eſſe ſolet, baculumq́; tenens agreſti ſiniſtra. Ne Terebra quidem huius uocis eſt, tamen gignit diminutiuum terebellum, non terebella. Auricula uero rite formatur, ſed ſignificatione diſſentit: nanq; cartilago illa eſt circum aurium concauitatem, non autem parua auris. Mentula quoque, quæ non paruam mentem ſignificat, ſed uirilia. Fidicula pro inſtrumento torquendi, quod an rite formetur, nunc uideamus. Nam fidis, inquit, Priſcianus, facit fidicula. Nam ſi eſſet fides in hac ſignificatione, quo modo Seruio placet, non fidicula feciſſet, ſed fidecula. Auidius Seruium Priſcianus carpſit, ut pote unam rem non uno in loco reprehendens. Cæterum ipſe fallitur, non Seruius. Nam nec fidis (quemadmodum ueterum autoritas tradit) ſed fides dicitur & ſi fides dicatur, fidiculam potius, quàm fideculam analogia exigit: de autoritate ſatisfecerit Feſtus Pompeius, ita ſcribens: Fides genus citharæ, dicta quòd tantum inter ſe chordæ eius, quantum inter homines fides, concordent: analogiæ quoq; ratio fidicula exigit à fides: ſicut ædicula ab ædes, ſedicula à ſedes, cædicula à cædes, non ædecula, ſedecula, cædecula: ſicut apes (de quo ſolo nomine facit ille mentionem) apicula facit, non apecula. Et ſi quando apis in nominatiuo reperiatur, ut ille ait, ueluti apud Ouidium in XIII. Non apis inde tulit collectos ſedula flores: hoc perquam rarum eſt, & analogia apes potius, quàm apis defendit, quia à pede compoſitum, ac deriuatum putatur. Deniq; fidis in nominatiuo inauditum eſt: ergo fides dicendum eſt, cuius diminutiuum fidicula, id eſt parua cithara, uel chordula: in plurali tortorum, (ut dixi) inſtrumentum ex duobus (ut reor) & obliquatis lignis compactum, uel ab extorquenda fide, ac ueritate, uel à nerueis funibus, uinculisq́;, quibus ad illum modum homines torquendi alligabantur.

a D hunc locum pertinet, quod nunc ſubijciemus. Nomina tertiæ declinationis exeuntia in er ſiue maſculina, ſiue fœminina, ſiue communia, huiuſmodi uocem diminutiuorum ſortiri, ut pater paterculus, frater fraterculus, mater matercula, cuius quaſi ſimilis ſoror facit ſororcula, cicercula à cicer tanquam à fœminino, pauper pauperculus, paupercula. Quæ ſunt ſecundæ declinationis tam adiectiua, quàm ſubſtantiua, faciunt diminutiua in ellus maſculina, in ella fœminina, in ellum neutra, Cul-

ter cultellus, Liber libellus, Puer puellus, Tener tenera tenerum, tenellus tenella tenellum, miſer miſera miſerum, miſellus miſella miſellum, Sacer ſacra ſacrum, ſacellus ſacella ſacellum : unde hoc ſacellum pro templo modico. Hinc factum eſt, ut fœminina quoque ſubſtantiuorum eodem modo, quo adiectiuorum, facerent diminutiua. Caper, capra, capella. Puer, puera, puella. Liber, libra, libella, licet multo aliud libra, quàm liber ſignificat. Hæc diminutiua in ellus, & ella exeunt. Sunt quædam in illus, illa. Inter ea autem priora Priſcianus ponit Ala, uultq; facere diminutiuum aſella. Cicero tamen inter poſteriora: duo enim maſculina, totidemq; fœminina donat hoc genere terminationis. Palus, paxillus. Talus, taxillus. Mala, maxilla. Ala, axilla. Sunt tamen alia in hanc uocem exeuntia.

Illa quoq; diminutiua, quæ finiunt in aſter, imitationem potius, quàm diminutionem ſignificant, neque enim ea ratione dicitur Oleaſter, Pinaſter, Apiaſtrum, Mentaſtrum, Siliquaſtrum, quòd ſit parua olea, parua pinus, paruum apium, parua menta, parua ſiliqua, ſed quòd ſylueſtria, oleam, pinum, apium, mentam, ſiliquam imitantia: & quo quidam utuntur filiaſter pro priuigno, non paruus filius eſt, ſed imitans filium, & paraſitaſter non paruus paraſitus. Aliter enim non diceretur à comico, paraſitaſter paruulus, ſed imitator paraſitorum: ut apud M. Tullium pro Vareno. Erucius hic noſter Antoniaſter eſt. Et ad Atticum lib. xij. Omnino ſolet eſſe Fului aſter, id eſt, Antonij, Fuluijq; imitator. Et hunc Auguſtinus appellat philoſophaſtrum, non (ut puto) paruum philoſophum, ſed imitatorem philoſophorum, niſi dicas imitationem eſſe diminutionem quandam perfectionis. Tamen aliud eſt eſſe diminutiua, aliud imitatiua. Nec quiſpiam dixerit oleaſtrum eſſe minutum oleam, & pinaſtrum eſſe minutum pinum, quam Plinius ait eſſe miræ altitudinis: & ut quidam nunc ſolent puſillos homines appellare Antoniaſter, Luciaſter, Paulaſter, ſecuti Priſcianum, qui præter ſuperiora, hæc addit eſſe eiuſmodi diminutiua adulationis & maxime puerorum, ut Catulaſter, Antoniaſter, Patritiolus, Sergiolus. Sed hæc poſteriora ſunt uere diminutiua, illa (ut oſtendi) non uera, ideoq; nec adulationis, quanquam omnia diminutiua (non minus quàm hæc in olus) ſunt apta adulationi, & ſæpe etiam contemptui, ut homunculus, homulus, argutulus : ſed ad rem reuertamur, Pullaſtra apud Varronem; quæ eſt parua, adoleſcensq; gallina, quod nec ipſum diminutionem ſignificat. Nam maiuſcula potius pulla, quàm minuſcula eſt, etiam ſi minor gallina eſt, non gallinaſtra dicitur, ſed pullaſtra. Duo tamẽ nomina ſunt, quæ diminutionis regulã ſeruãt, ſurdaſter &

ſter & recaluaſter: quorum alterum ſignificat diminutionem ſurditatis. Non eſt planè ſurdus ſurdaſter, ſed (ut ſic dicam) ſurdulus: & Recaluaſter, qui fronte caluus eſt, non toto capite, quaſi recaluaculus, quod eſt diminutiuum, in quem modum nequeunt reſolui nomina illa, de quibus ſupra diſputauimus. Ex his autem quæ retuli exemplis, liquet non modo in aſter finiri hæc nomina, ſed etiam in aſtra fœminini generis, ut pullaſtra, filiaſtra apud quoſdam pro priuigna: ſiliquaſtra pro piperite, quod non uideo quid ex ſiliqua imitetur: & in aſtrum neutri, ut apiaſtrum, ſiliquaſtrum à ſiliqua arbore ferente fructum ſui nominis, quod Græci κεράτιον uocant: ſignificat etiã ſiliqua folliculum, ubi grana leguminum includuntur, & ſi quid leguminibus eſt ſimile, ferèq; hæc nomina arborum, herbarumq; diuerſum genus habent & in primitiuis, à diminutiuis, uel deriuatiuis.

De nominibus exeuntibus in rius uel rium. Cap. VI.

Abularium locus ubi tabulæ, id eſt, inſtrumenta, & literæ reponuntur. Sacrarium repoſitorium ſacrorum. Aerarium repoſitorium æris, id eſt, nummorum ſimiliumq; rerum pretioſarum, atque opum. Armarium ubi reponuntur libri, cæteráq; huiuſmodi. Armamentarium ubi reponuntur armamenta & arma. Atramentarium, uaſculum quod continet atramentum. Calamarium quidam uſurpant pro theca calamaria, ubi calami reconduntur: ſed, quia hoc tempore plerique penna ſcribunt, poteſt etiam dici pennarium, niſi malumus appellare thecam pennariam, thecam calamariam, & thecam graphiariam. Penarium ubi reponitur penus, hoc eſt, edulia & ad uictum pertinentia. Viuarium, ubi continentur uel aues, uel piſces, uel feræ, quæ duntaxat ad uictum ſpectant. Pomariũ, locus pomorum reponendorum, uel locus conſitus pomis, ut Ouidius: Id metuens, ſolidis pomaria clauſerat Atlas Mœnibus. Quidam hoc pomerium uocant. Titus autem Liuius pomerium ait eſſe locum ad muros intrà & extra, ubi ædificare non licet, quaſi poſt mœnia, ut dicimus Pomeridianum, pro eo quod eſt poſtmeridianum, unde Lucanus: Lõgè per extremos pomeria iungere fines. Pomarium igitur aut locus frequens arboribus pomi, ſiue fructuum pomi repoſitorium, aut copia ipſa arborum pomiferarum. Nam horum nominum natura eſt, ſignificare uel locum, ubi illa ſunt, uel ipſarum rerum, quæ in loco ſunt, copiam, ut aluearium, tametſi poteſt dici locus ubi ſunt aluei apũ, tamen potius accipitur pro copia alueorum eodem in loco collatorum, uel apum mellificantium. Et roſarium magis copiam fruticum uno loco roſas gignentium, quàm ipſum locum, ubi hi frutices ſunt, ſignificat: quem locum ne Roſetum quidem appellare poſſis, cum idem ſi-

gnificet quod roſarium, niſi per contentum ſignificetur continens. Plantarium, non locus plantarum, ſed ipſæ plantæ, etiamſi euulſæ, aut non conſitæ fuerint. Nec me fallit Seruium ſeparare plantaria à plantis, dicentem: Plantæ ſunt raptæ de arboribus, plantaria uero quæ ex ſeminibus nata cum radicibus de terra propria transferũtur: ad quod ſentiẽdum uidetur allexiſſe eum Vergilij uerſus: Et uiua ſua plantaria terra. Seminarium non locus, ſed ſemen ipſum, id eſt, plantulæ. Pampinarium non terra, ubi naſcuntur pampini, ſed congeries pampinorum, id eſt, uirentium ramuſculorum uitis: uel (ut ait Plinius) palmes qui è duro exit, materiamq́; in proximum annum promittit, pampinarium uocatur, certe in hoc palmite multi ſunt pampini. Calcearium, Veſtariumq́;, pro calceis et ueſtibus, ut cibaria pro cibis. Fuſtuarium, pro fuſtigatione. Carnarium, non locus, ubi caro ſalſa ſuſpenditur, ſed caro ipſa, niſi contentum pro continente accipiatur. Donaria, non locus repoſitorius donorum, ſed ipſa dona: licet Seruius dicat, ubi dona oblata ſunt, ſicut lectiſternia dicuntur, ubi homines ſedere in templo conſueuerunt. Ita in cæteris adhibenda eſt in ſimilium nominum ſignificatione accuratio, & hæc de neutris. Nam maſculina, fœminina, & communia, officia hominum, qualitatemq́; ſignificant. Caprarius, ſaltuarius, camparius, horrearius, claſſiarius: cuſtos, exercitor'ue caprarum, ſaltus, campi, horrei, claſſis. Sagarius, lintearius, ueſtiarius: uenditor ſagorum, linteorum, ueſtium. Proprietarius, Fructuarius, Vſuarius: cuius eſt proprietas prædij, cuius fructus, cuius uſus: quæ omnia ſignificant actionem, poſſeſſionemq́; numero quidem incomprehenſibilia. Pauca autem, quæ paſſiue accipiuntur. Legatarius, Commodatarius, Depoſitarius, Beneficiarius, Fideicommiſſarius: qui legatum, commodatum, depoſitum, beneficium, fideicommiſſum accepit, & ſi qua ſunt alia. Ex huiuſmodi nominibus fiunt etiam nomina quædam rerum, calcaria, ſulphuraria, ubi calx coquitur, & ſulphur fit. Atque hæc à nominibus ferè proficiſcuntur, illa uero magis à uerbis, uel à uerbalibus in or. Et ſunt adiectiua in orius, oria, orium, actionem ſignificantia, accuſatorius, petitorius, defenſorius, fideiuſſorius, inſtitutorius, exercitorius, tributorius. Nam Tributarius uenit à tributum, Tributorius à tributor, ſicut Depoſitarius à depoſitum, Depoſitorius à depoſitor. Significat itaque Tributarius, qui ſoluendo tributo obnoxius eſt, ut Stipendiarius, qui ſoluendo ſtipendio, & Depoſitarius, qui reddendo depoſito, ut Munerarius, qui dat munera populo gladiatoribus in arena exhibendis. Ideoq́; uas eſcarium dicimus, & uas potorium, quia hoc à nomine uerbali uenit, illud non uenit. Prætor, ſenator, holitor, lictor,

non opinor deſcendere à uerbis, ſed quia uocem uerbalem obtinent, ſicut cenſor, & quæſtor, ſic formauerunt ſua denominatiua, prætorius, ſenatorius, holitorius, lictorius, cenſorius, & quæſtorius. Holitor autem eſt, qui hortum holerum exercet, quem nonnulli hortulanum uocant. Eſt & holus unaquæque herba, qua ueſcimur. Nam ſunt & horti non holerum, ſed arboribus conſiti, & uoluptatis gratia comparati, ut horti Salluſtiani, Pompeiani, Luculliani, Claudiani. Lictor miniſter conſulis, proconſulis, præſidis, prætoris, qui faſcem uirgarum alligatum cũ ſecuri portat: ſuntq; lictores conſulis duodeni, aliorũ ſeni. His addere poſſumus aleator, quod uidetur deſcẽdere à uerbo, quod nuſquam reperitur. Non enim aleare dicimus, ſed alea ludere. Neutra autem in orium, locum plerunque ſignificant, ubi aliquid fit, ut deambulatorium, locus ubi deambulamus: Dormitorium, locus ubi dormimus: Repoſitorium, ubi reponitur aliquid: Tentorium, locus ubi tendimus uela, aut ſi quid inſtar uelorum habet, uel potius ipſa uela, ſiue uelamenta contra iniuriam cœli: Auditorium, locus ubi audimus præceptorem, aut orantem non in uera cauſa, aut opus nouum recitãtem, aut ſi quid ſimile eſt, uel ipſa turba, atque ipſe cœtus auditorum. Tectorium illinimentum eſt, & quaſi pauimentum parietis, atque incruſtatio. Amatorium, genus ueneni amorem uel inſaniam ingerentis. Portorium, uectigal portus, uel fluminum, uel lacuum, uel ſtagnorum. Nam & Portitor ille dicitur, qui traducit homines, ac uehit nauigio, uel ad nauem de littore, uel de naui ad littus, uel ad ulteriorem fluminis, lacus, ſtagniue, ſeu ripam, ſeu littus, licet frequentius dicatur littus. Poteſt etiam accipi pro eo, qui portoriũ conduxit, id eſt, qui fructus pecuniarios ex portu conduxit, & à uenientibus illos exigit: quæ ratio in cæteris huiuſmodi diſcernenda eſt. Hoc etiam loco addam, quòd, quum dicamus dumetum, ſpinetum, uepretum, ſimiliáq;, tamen dicimus ſenticetum, non ſentetum.

De euentu, iuſſu, permiſſu, ingero. Cap. VII.

Euentus in ſingulari generis maſculini, & declinationis quartæ eſt, cuius plurali M. Tullius ſæpiſſime in neutro genere, & declinatione ſecunda utitur, ut de oratore: Ex aliorum factis, aut dictis, aut euentis. Idem de diuinatione. Si euenta quærimus, quæ exquiruntur auibus. Et ad Luceium: Fabulam rerum euentorumq; meorum. Et ad Atticum: Semper enim cauſæ euentorũ magis mouent, quàm ipſa euenta. Quidam planè imperiti euentum aiunt ſignificare principium, ut apud Ouidium: Exitus acta probat, careat ſucceſſibus opto, Quiſquis ab euẽtu facta notanda putat. Illud enim, exitus acta probat, uox eſt accuſantium Phyllidem argumento,

quod dicitur à caſu,eoſq́; Phyllis ipſa execratur,dicens. Careat ſucceſſibus opto,quiſquis à caſu,& non à cauſis alium laudat,aut uitupe rat. Similia ſunt huic iuſſu,& permiſſu tuo,quorum pluralia ſunt po tius ſecundæ declinationis, in ſingulari ferè nunquam. Neque enim dicere ſolemus iuſſo tuo, ſed iuſſu:non permiſſo tuo,ſed permiſſu. Horatius tamen,utitur permiſſo,id eſt,re permiſſa,non autem permiſſione,nec dixiſſet permiſſo tuo,nec iuſſibus,permiſſibusq́; tuis, ſed iuſſis permiſſisq́; tuis:nec iuſſus, permiſſusq́; tuos, ſed iuſſa,permiſſaq́; tua. Verg. Accipe iuſſis Carmina cœpta tuis. Et iterum. Ille patris iuſſa exequitur. Et alibi. Hic haud mollia iuſſa. E diuerſo iugerum in ſingulari ſecundæ,& in plurali tertiæ declinationis. Non autem (ut ait Priſcianus) iuger iugeris,cum omnes dicant in ſingulari iugerum,& in plurali iugeribus, ſignificat autem menſuram ducentorum xl. pe dum in longitudinem, dimidij in latitudinem, uel (ut aliqui uolunt) quantum par boum una die arat,quæ duæ ſignificationes in idem re cidunt:tantum ferè ſolet una die par boum arare,quantum dixi.

De nominibus adiectiuis in tilis,ſilis,& xilis. Cap. VIII.

Nomina,quæ exeunt in tilis,uel in ſilis,uel in xilis,ſimillimam ſuis participijs unde naſcuntur,ſignificationem habẽt. Vas fictile,quod fictum eſt à figulo, non quod fingi poteſt. Coctiles lateres qui cocti ſunt,& non crudi. Raſiles calathi, quaſi ra ſi:nihil extantis,aut redundantis plenitudinis. Vergilius tamen, Et tor no raſile buxum,quaſi raſibile. Penſilis uua,penſilis lectus, penſiles lychni, penſiles horti, quòd ſuſpenſi ſunt,penſiles balneæ,& in aëre pendentes. Flexilis ramus,flexiles uites,quòd flexæ ſunt,& lapſu er ratico torquentur. Tortilis anſa,quòd retorta,& replicata eſt. Tornatile poculum,quod tornatum eſt,et torno factum. Textilis ueſtis,quæ detexta eſt. Sutilis baltheus,ſutilis cymba,quòd cõſuta eſt. Scalptile ſimulacrum, quod ſcalptum eſt. Altilis auis, altilis quadrupes, altilis piſcis,qui ſagina altus,ſiue alitus eſt,atque ſaginatus. Structilis baſis, ſtructiles columnæ,quæ non ſunt ex uno lapide,ſed multis.
Apertile latus,quod apertum eſt,ut Ouidius de triſtibus,
Aſpicis à dextra latus hoc adapertile tauri.
Tinctile uirus, quod tinctum eſt, aut intinctum ſpiculo ſagittæ, ut apud eundem,& in eodem opere. Et tinctile uirus. Tonſile buxetum, & tonſiles oleas legimus,quòd tonſæ ſunt, & in orbem,ac comam pu tatæ. Et hæc nomina in participium paſſiuum reſoluuntur,quæ paſſiuum habent:quæ uero paſſiuo carent,in præſentis participiũ, qualia ſunt neutra,ut anima uolatilis,quaſi uolans, & quidam uolatilia uolucres uocant,quia uolant, ut altilia animalia,quæ aluntur.

Seſſiles

Seſſiles lactucæ, quaſi ſedentes, quod licet à participio non ueniat, tamen eiuſdem naturæ eſt, cum in ſignificatione conſentiat, & à ſupino naſcatur. Vmbratilis uidetur conuenire cum cæteris, quaſi umbratus, ut uita umbratilis, & res umbratiles, id eſt uita, umbra & opaco marceſcens, & res per inuolucra & inanitatem, qualis umbra eſt, ductæ, umbratiles appellantur. Verſatilis quoque ſcena uidetur ſignificare, quòd uerſatur huc & illuc, non quòd uerſata eſt: & axis uerſatilis, & gladius angeli uerſatilis, quòd uerſatur. Quidã autem uerſilis ſcena & ductilis, uerſilis quidem, quòd, quum tota machinis quibuſdam conuertebatur, aliam picturæ faciem oſtenderet. Ductilis uero, quum tractis tabulatis hac, atque illac ſpecies picturæ nudabatur interior. Plicatilis criſta upupæ, quòd plicatur, non quòd plicata eſt: et nauis plicatilis, quæ plicatur, quum facta eſt ex corijs. Fiſſilis arbor, fiſſile lignum, fiſſile robur, tum quaſi fiſſum cuneis: tum quia finditur, quaſi fiſſibile, ut Plinius libro. XVI. Hæc maxime fiſſilia, alia frangi celeriora quàm findi. Idem paulo poſt. Nulliſq; fiſſile rimis hoc lignum, id eſt fiſſum. Solutilis etiam nauis dicitur (qualis nauis in qua Agrippina à Nerone filio per inſidias poſita, naufragium fecit) quaſi ſolubilis, quæ facile ſolui poſſet. Ego uero malim ſolutilem dicere ſolutam, & non fideliter conſutam. Et ſectile porrum legimus, non tam ſectibile (quid enim non eſt ſectibile?) quam ſectum, & ſua ſponte concaſum. Futilis, uanus uel inutilis, uel à futio futis, unde effutio effutis, uel à fuo futum, uel per apocopen ab alio ſupino, quod ab alijs diuinari malo, quàm à me proferri. Aquatilis, à nomine uel à uerbo, animal in aqua degens. Saxatilis, incola ſaxorum. Piſcis fluuiatilis incola fluuij, non maris aliarum'ue aquarum piſcis. Pluuiatilis aqua à pluo, uel magis à pluuia.

De adiectiuis in bundus. Cap. IX.

PRiſcianus libro quarto inquit, In bundus deſinentia ſimilitudinem habere ſignificant, ut Vitabundus, ſimilis uitanti, prædabundus ſimilis prædanti, Moribundus ſimilis morienti, Errabundus ſimilis erranti, Furibũdus ſimilis furenti. Et paulo poſt, excipitur àlternitatis cauſa rubicundus, quod in penultima ſyllaba pro b, c habuit, ne ſit abſonum ſi rubibundus dicamus. Sed uideamus, an Priſcianus recte ſentiat: neque à me primum hæc quæſtio mouetur, ſed olim ab Aul. Gellio, atque ante hunc à Terentio Scauro Adriani temporibus (ut idem Aul. Gellius ait) grammatico uel nobi-

liſſimo contra Ceſellium in commentario lectionum antiquarum ita ſcribentem: Ludibundus, errabundus, ridibundus: idem eſt, quod ludens, errans, ridens. Quod Scaurus reprehendit, dicens Ludibũdum eſſe, qui ludentem, errabundum, ridibundumq́; qui errantem ridentemq́; agit, ac ſimulat: hoc Aul. Gellius confutat, atque ita cum Ceſellio ſentit, ut non ſimulationem per hæc nomina, ſed è contrario uehementiam intelligi uelit, his quidem uerbis. Sed qua ratione Scaurus adductus ſit, ut Ceſellium in eo reprehenderet, non hercle reperiebamus. Non eſt enim dubium, quin hæc genere ipſo duntaxat idem ſignificent, quòd ea demonſtrant, à quibus producuntur. Quid eſſet autem ludentem agere, uel imitari? & paulo poſt. Cum reprehenſionem autem illam Scauri notaremus, in memoriam nobis rediit, quòd Siſenna in quarto hiſtoriarum eiuſdem figuræ uerbo ita uſus eſt. Populabundus, inquit, agros ad oppidum peruenit. Quod ſcilicet ſignificat cum agros popularetur, non ut Scaurus in conſimilibus uerbis ait, quum populātem ageret, uel cum imitaretur. Poterat tamen Aul. Gellius magis proprium producere exemplum, quale apud Salluſtium in Iugurthino. Ipſe quaſi uitabundus per ſaltuoſa loca, & tramites exercitum ductare. Si huiuſmodi nomina in bũdus ſignificarent ſimilitudinem, quid ita adderet quaſi, quod ſimilitudinē imaginemq́; ſignificat? Pergit idem Aul. Gellius dicens. Sed inquirentibus nobis, quænam ratio, & origo eſſet huiuſcemodi figuræ populabũdus, & errabundus multorumq́; aliorum id genus uerborum, ἐπιβόλως hercle, Apollinaris noſter ſibi uideri ait, particulam iſtam poſtremam, in quam uerba talia exeunt, uim, & copiam, & quaſi abundantiam rei, cuius id uerbum eſſet, demonſtrare: ut lætabundus is dicatur, qui abũde lætus ſit, & errabundus, qui longo, atque abundāti errore ſit. Cæteraq́; omnia ex ea figura ita dici oſtendit, ut productio hæc & extremitas, largam & fluētem uim, & copiam declaret: hæc Aul. Gellius: à quo miror, cur deſciuerit Priſcianus, & uni Scauro potius, quàm his duobus, tribus'ue aſtipuletur. An quia grammaticus Scaurus, & Priſciano ſimilitudine profeſſionis coniunctus, Ceſellius uero iuriſconſultus, et Aul. Gellius orator, Apollinariſq́; philoſophus? puto potius Seruium ſecutū, quanquam ab eo libenter diſſentire ſolet. Ait enim ille tum alibi, tum decimo Aeneidos, moribunda morieti ſimilis. Quod ita eſſe Salluſtius oſtendit, qui ait. Quaſi uitabũdus per tramites, & ſaltuoſa loca exercitum ductare. Nullum exemplum Seruius magis contra ſe proferre potuit, ut modo oſtendi. Audi quam ſubiungit rationem. Nam Iugurtha non uitabat legatum, ſed eum uitare ſimulabat. Ita expoſuit, quaſi uoluerit uitabundum dici à ſimulatione, & non à ſimilitudine: non ſimulabat

mulabat uitationem legati, ſed timorem. Præterea ſi qua foret ſimilitudo, ea ſimilitudo atque ſimulatio intelligitur per illud quaſi, non per illud uitabũdus: addit adhuc rationem. Nam quia nomen eſt, ideo ſignificat ſimilitudinem non paſſionem, & alia deinceps, ubi nullum robur rationis eſt. Sed præter rationes illorum, ipſe quoq; Priſcianus imprudens confeſſus eſt, quod negabat. Quæro enim, nunquid homo rubicundus (quod ille ſimile facit cæteris in bundus) ſimilis rubenti eſt, an uere rubens? profectò uere rubens: ergo idem erit rubicundus & rubens: quæ ſententia Ceſellij eſt, quæ & breuior eſt, nec minus fortaſſe uera, quàm illa ſiue Aul. Gellij, ſiue Apollinaris, quum frequentiſſime ſic accipiantur, populabundus populans, errabundus errans. Sed nonnunquam (ut Gellius ait) uehementiam ſignificant, quæ ut breuiter & ipſe complectar, idem ſignificant, quod participia frequentatiuorum, luſitans, riſitans, erratitans, lectitans, populitans, ſi reperiremus: quod quum non ſit, ad hæc (ut reor) in bundus terminata decurrimus.

De nominibus in icus. Cap. X.

Magnificus, honorificus, munificus non ex ſe gignunt comparatiuos, ſuperlatiuosq;, ſed ex alijs quæ in uſu non ſunt, ac ne poſſunt quidem eſſe magnificens, honorificens, munificens. Non enim dicimus magnificior, honorificior, munificior: ſed magnificentior, honorificentior, munificentior, & in ſuperlatiuo magnificentiſſimus, honorificentiſſimus, munificentiſſimus. Mirificus tamen etiã mirificiſſimus facit, ut Terentius. Atqui mirificiſſimum: patruus tuus pater inuentus eſt. Et M. Cato teſte Priſciano contra Thermum de Ptolemæo rege optimo atque beneficiſſimo: & Accius in ſecundo didaſcalicôn. Atque magnificiſſimo, excellentiſſimoq; honore. Omnia ergo à facio ſic compoſita & terminata, hanc regulam ſequuntur: mirificus, maleficus, beneficus, ueneficus, uulnificus, tabificus, luctificus, pacificus, morbificus, ſacrificus, & ſi qua ſunt alia, quæ omnia aſcititium comparatiuum, ſuperlatiuumq; habent, aliquando etiã ſuum. Sunt'ne alia nomina & eiuſdem naturæ? certe ſunt ea, quæ formantur à dico, et à loquor: ut maledicus, maledicentior, maledicentiſſimus. Benedicus autem non inueni, quia nec benedico inuenitur, licet eo Priſcianus utatur, & hoc tempore utamur more Græcorum, quorum autoritate dedimus huic uerbo accuſatiuum præter naturã ſuam, quũ poſtulet datiuũ, ſicut maledico, quod & ipſum nunc ad imitationẽ Græcorũ habet etiã aliquando accuſatiuum. De benedico unius uocis loquor, non

duarũ. Nam tunc & aliud ſignificat, & aliter regit. Præterea fatidicus, ueridicus: iuridicus uero rarum eſt uerbum, cauſidicus magis ſubſtantiuum. A` loquor fortaſſe ſunt plura, a` ſequor fortaſſe nulla, niſi pediſſequus, quod ſubſtantiuum eſt. Magniloquus, altiloquus, grãdiloquus, uaniloquus, doctiloquus, uerſutiloquus, fatiloquus, faciunt comparatiuum magniloquentior, grandiloquentior, & item cætera. Superlatiuum, magniloquentiſſimus, grandiloquẽtiſſimus & reliqua, ſed horum poſitiua poſſunt eſſe tum participia magniloquẽs, grandiloquẽs, tum nomina magniloquus, grandiloquus, præter unum ſuauiloquẽs, quod neſcio an dici poſſit ſuauiloquus. Maledicens planè participium eſt, ſed & maledicus dicimus, quod in fatidicus & ueridicus non fit: neque in illis ſuperioribus, magnificens, honorificens, munificens, quæ participia eſſe non poſſunt, quum hæc fuerit futura uera uox, magnificiens, honorificiens, munificiens.

De nominibus in ceus, in eus, & in itius. Cap. XI.

f Initæ in ceus pauca ſunt, materiamq; ſignificant, ut Herbaceus, Betaceus, Maluaceus: ex materia herbæ, maluæ, betæ. Arundinaceus, Ferulaceus, Roſaceus, Triticeus, Hordeaceus, Teſtaceus, Tophaceus, Arenaceus, Cretaceus, Argillaceus: ex materia arundinis, ferulæ, tritici, hordei, roſæ, teſtæ, tophi, arenæ, cretæ, argillæ. Hoc tamen differunt (ſi quid differunt a` materialibus) quòd illa magis totum ſignificant, hæc partem. Ager enim cretaceus non idem eſt, quod creteus, nec arundinaceus ſurculus, quod arundinea fiſtula: unum eſt natum, & poſitum in creta, aut arundine: alterum ex corpore ac materia cretæ, & arundinis factum: & panis triticeus, hordeaceus'ue, non ex ſolo tritico hordeo'ue compoſitus eſt, ſed ex aqua quoque, licet triticeus utriuſque harum, de' quibus loquor, formarum uideri poſſit, & magis illius, cuius ſunt creteus, arundineus, et ſimilia. Nam triticaceus facerè deberet, niſi dicamus euphoniæ cauſa ca ſyllabã eſſe ſublatam: quod mihi ita uidetur eſſe, quia diſiuncta eſt ſpecies eorum, quæ exeunt in ceus, & eorũ quæ exeunt in us. Huius generis eſt uinaceus, quum eſt adiectiuum, ut uinaceo grano legimus quendã ſuffocatum, pro acino uuæ: & uinacea ſubſtantiuum plurale pro granis uuæ iam preſſæ. Dicimus tamen mons terrenus potius, quàm terreus aut terraceus. Sunt item nomina finita in itius, deſcendentia ab habentibus t in ultima ſyllaba, & ſi a` nominibus quidem, ſignificant materiam: ſi a` ſupinis uero, paſſionem quandam: ut Cratitius, Stramentitius, Lateritius, Cæmentitius, Conuentitius, Pauimentitius.

Item

Item Fictitius, Cōmentitius, Pigneratitius, Fœneratitius, Conductitius, Conuentitius, Adſcriptitius, Dedititius. Ratio Fictitia, ac commentitia, quæ ficta & ad tempus commenta eſt, & excogitata. Res pigneratitia, aut fœneratitia, quæ data eſt pignori, aut ad fœnus pertinet. Domus conductitia, quæ cōducta eſt. Homo adſcriptitius, dedititius'q;, qui ad aliquam rem adſcriptus eſt, & qui ex numero eorum eſt, qui ſe in alterius imperium dediderunt.

De natura comparatiui. Cap. XII.

Comparatiuum pro minore ui accipi, quàm ipſum poſitiuum habeat, ait Priſcianus: ut Vergilius,

Triſtior, & lachrymis oculos ſuffuſa nitentes.

Triſtior enim hic ex parte triſtis accipitur. Sæpe per ſe poſitum pro ipſo poſitiuo, ut, Comites ſenioris Aceſtæ, pro ſenis. In quorum utroq; eſt cauſa, cur aliquid nos addamus. Nam illud triſtior, planè pro triſtis, non pro ex parte triſtis accipitur, ut ait Quintilianus. Vtimur uulgò comparatiuis pro abſolutis, ut ſi quis ſe appellans infirmiorē, non dixit pro minus, quàm infirmus: & hic ſenior potius pro ualde ſenex, quàm tantum ſenex: ut idem Quintilianus de Iſocrate. Eoq; iam ſeniore (octauum enim & nonageſimum impleuit annum) præcipere Ariſtoteles pomeridianis ſcholis cœpit. Et Ouidius de triſtibus,

Soſpite ſic te ſit natus quoque ſoſpes, & olim

Imperium regat hoc cum ſeniore ſenex.

Ideo cum Seruio non ſentio dicente ſecundum Varronem, Senior, & iunior comparatiua ſunt per imminutionem. Eſt enim ſenior non ſatis ſenex, iunior non ſatis iuuenis, intra iuuenem, ſicut pauperior intra pauperē: hoc autem dicit Varro in libris ſuis ad Ciceronem: quam rem, à Varrone tractatam confirmat etiam Plinius: hæc Seruius. Si uero hoc Varro & Plinius ait, quis non cernit ſibiipſi repugnare rationem hanc? Eſt enim natura cōparatiui ſuperare in ea qualitate, quā obtinet poſitiuus: quæ ſuperatio quoties incolumis eſt, non poſſis tunc dicere factam eſſe imminutionem. Ponamus exemplum huic rei ſimillimum. Antiquior te ego ſum, id eſt maior te natu ſum. Item, adoleſcentior te ſum, id eſt minor natu te ſum: ita iunior te ſum, id eſt minoris ætatis, quàm tu, uidelicet ſupero te paruitate ætatis: quem in modū accipitur illo in loco Seruij. Ergo non per imminutionem, ſed proprie. Quare ut in iunior fallitur, ita & in ſenior falli dicendus eſt, quæ tamen omnia (ut ſentio) pro poſitiuo accipi ſolent. Quemadmodum ōcyus pro ocyter. Minus pro non, ſemper ferè accipitur: frequentiſſi-

me tamen iunctum cum ſin, aut cum quo pro ut: ſin minus, id eſt ſi non, quominus, id eſt ut non: ſicut, Quoſecius, etiam pro ut non. Quia de hoc comparatiuo minus feci mentionem, aliquid etiã de ipſo dicam: placet autem mihi non modo à paruum uenire, ſed etiam à parum: ut parum pecuniæ habeo, non autem paruũ pecuniæ, ergo minus pecuniæ, ad parum pecuniæ potius, quàm ad paruũ pecuniæ uidetur referri. Addam aliquid econtrario de magis. Ait idẽ Priſcianus, omnia cõparatiua mittere aduerbia ſimilia neutro generi. Atqui magis, non in us exit more aliorum, ſed in is: quod comparatiuum eſſe & uis ipſa huius uocis indicat, & multo poſt (neſcio quomodo) fatetur hic autor. Præterea, quòd à maius nullũ aliud aduerbiũ eſt, et aliquod eſſe debet. Dicimus enim iuſtius queror, melius ſcribo, peius cãto, plus gaudeo, minus doleo: maius gaudeo nõ dicimus, ſed magis: quod à magnum poſitiuo cõparatiuũ eſſe uel hinc palàm eſt, quòd omnes ſic loquimur: magis poterat Põpeius, ꝙ Cæſar, ſed poſtea maxime oĩum potuit Cæſar. Ex quo apparet eiuſdẽ poſitiui, quod eſt magnum, comparatiuum eſſe magis, cuius ſuperlatiuũ eſt maxime, mutata u in g & antepoſita i: quod quum ita ſit, cur per magis et poſitiuũ reſolui cõparatiuũ Priſcianus uoluit, tacens de cæteris, quæ eundẽ uſum præſtãt: Fortior, plus fortis, uehementius fortis, ualidius fortis, et quæ ſunt eiuſmodi? opinor, quòd non putabat hoc eſſe comparatiuũ: ut quod à uoce cõparatiui receſſerat, aut ſi putabat, abſurdũ uidebatur comparatiuũ per comparatiuũ reſolui cũ poſitiuo, quum præſertim ipſum magis, more aliorum cõparatiuorum reſoluendũ ſit, quod fieri nequit. Quòd ſi reſolui nequit, ne aliud quidẽ poterit. Quale eſt ſi dicam, quod eſt iſtorum maius ædificiũ, aut quod ualidius? abſurdũ (ut dixi) quibuſdã uideri poſſit, ſi reſoluatur magis magnũ, & ualidius ualidum. Adde ꝙ ſicut reſoluit comparatiuũ per magis, ita debuit reſoluere ſuperlatiuũ per maxime, fortiſſimus Græcorum Achilles, maxime fortis Græcorum, non autem ſuper oẽs Græcos fortis. Nam hoc modo ſupra ſe fortis erit, quod fieri nequit. Item ſine appoſito, fortiſſimus Hercules non dicitur commode, ualde fortis, ſed ualidiſſime, id eſt maxime fortis. Nam quid abſurdius, quàm, quum exponamus comparatiuum per cõparatiuum, exponere ſuperlatiuum per poſitiuum?

De differentia comparatiui à ſuperlatiuo. Cap. XIII.

INter comparatiuum et ſuperlatiuũ, ea in primis, quæ apud Græcos, differẽtia eſt, ꝙ comparatiuũ refertur ad unum, ſuperlatiuũ ad plura: quod reprehẽdit Priſcianus, inquiẽs, Fit autem

autem comparatio uel ad unum, uel ad plures tam ſui gn̄is, q̄ alieni: quamuis Græci honoris cauſa ſuæ gentis magis, q̄ ratione ueritatis, di cant non poſſe ad multos ſui gn̄is fieri comparationem. Alij aūt dicunt hanc eſſe rōnem, propter quam nō utuntur tali comparatione, q̄, quum ad plures ſui generis fit cōparatio, ſuperlatiuo uti poſſumus, ut fortiſſimus Græcorū Achilles. Sed ſuperlatiuus multos alios excellere ſignificat, Cōparatiuus uero ēt poteſt paruo ſuperātem demonſtrare, unde etiam diminutionē iure accepit apud nos maiuſculus, minuſculus. hæc Priſcianus. À quo tā pro Græcis. q̄ pro Latinis diſſentio. Nam quæro à Priſciano, quonā mō Græci diſtinguerent ſenſum cōparatiui à ſenſu ſuperlatiui, quū ipſi quoq; comparatiuo genitiuū tribuant, niſi hac ratione, ut hoc ad unum, illud referatur ad plura? Loquor quoties comparatio fit ad eos, qui ſunt eiuſdē generis. Nā ad eos qui ſunt alieni, neceſſario quoq; utuntur genitiuo per cōparatiuum, quū ablatiuo careant. Quum dico cōparationem more Priſciani, tam comparatiui, q̄ ſuperlatiui intelligi uolo. Atqui apud Latinos iſta ambiguitas nō eſt, quia comparatiuo ablatiuū tribuimus: de hoc paulo poſt reſpondebo. Tamen tanti momenti eſt illa Græcorū ratio, ut eā Latini ad formā Græcæ conſtructionis imitati ſint, hoc eſt, ut cum genitiuo iungerent cōparatiuum utiq; inter duo (nam ſuperlatiuū dubiū non eſt habere locū inter plura) ut Aiacum fuit fortior Telamonius, & manuū melior eſt dextra. Si uero tres Aiaces fuiſſent, diceremus non fortior, ſed fortiſſimus, ſicut digitorū longiſſimus eſt, nō lōgior, medius. Horatius, O maior iuuenū, inquit, ad duos enim Piſones patrem filiumq; ſcribebat. Ouidius in perſona Medeæ, quæ duos filios habuit,

Quum minor è pueris iuſſu, ſtudioq; uidendi
Conſtitit ad geminæ limina prima foris.

Et Cæſar, ſiue alius pro Cæſare in commentario X. in teſtamento Ptolemæi patris, Hæredes erant ſcripti ex duobus filijs maior, et ex duabus ea, quæ ætate antecedebat. Ideo maior Aiax & minor, ille Telamonius, hic Oilei filius. Maior & minor Atrides, ille Agamemnon, hic Menelaus, Maior Cato & minor. Maior & Minor Scipio de duobus Aphricanis. Maior Cyrus & minor, ſiue ſuperior & poſterior, nam tempus ſignificamus, non dignitatem maiorem minorem'ue. De malis tamen non maior & minor dicimus, ut Dionyſius ſuperior; & Dionyſius inferior. Qui numerus quum ſuperat, non per comparatiuum, ſed per poſitiuū, aut per ſuperlatiuum loquimur: ut magnus Alexander, magnus Pompeius, Fabius Maximus, Valerius Maximus. Et hæc eſt Græcorum ratio, in qua nobis

cum illis conuenit: quòd ad unum ſui generis utendum eſt comparatiuo, ad plures ſuperlatiuo. Ideóq; curioſiſſimus in loquendo, & reconditiſſimæ ſcientiæ Macrobius in Saturnalibus mihi non probatur, ubi dixit, Age Serui dum non ſolum adoleſcentium, qui tibi æquaeui ſunt, ſed ſenum quoq; omnium doctiſſimus: non enim eſt eiuſdem generis adoleſcens cum ſenibus, non aliter quàm ſi dicam, ego ſum doctiſſimus Romanorum, & Carthagnienſium: ſi Romanus ſum, tollendum eſt Carthagnienſium: ſi Carthagnienſis, tollendum eſt Romanorum: ſi neutrum, utrunq; male iungitur. Et Priſcianus in primo: Omnium eſt breuiſſimum eorum, quæ diuidi poſſunt, id, quod diuidi non poteſt. Non aliter quàm ſi dicas, hæc eſt pulcherrima ſuarum ſororum, cum ſit dicendum, hæc eſt pulcherrima ſororum: nam ſororum, ipſa una eſt, ſuarum non eſt. Quid autem ad plures generis diuerſi? Nempè nos qui ſextum caſum habemus ſimilimum genitiuo, hunc adhibemus, ut Achilles Troianis fortior fuit, & ego ſum doctior Carthagnienſibus, qui non ſum doctiſſimus Romanorum: & tu es doctior ſenibus, iuuenum longe doctiſſimus. Græci eodem genitiuo utuntur, ut ſit hæc differentia, Superlatiuum ad plura ſui generis, comparatiuum ad plura diuerſi generis comparari: quod Priſcianus reprehendit, nolens illam differentiam inter gradus hos eſſe, ſed hanc, quòd comparatiuus parum, ſuperlatiuus multum excellere ſignificet. Quæ ratio, præterquam quòd non ſatis defendit opinionem Græcorum, atque adeo uſum Latinorum, etiam falſa eſt. Neq; enim (ut ipſe uult) quia comparatiuum diminutionem accipit, ideo parum ſignificat, & non potius multum, quia diminui poteſt, præſertim quum dicat comparatiuum aliquando tranſcendere ſuperlatiuum: ut Achilles fortiſſimo Troianorũ Hectore fortior fuit. Sed ego hoc non laboro, quòd comparatiuum modo tranſcendat, modo minuatur: quæ res non mutat naturam comparatiui. Aliud animaduertendum eſt, quo ſolo ipſi gradus comparationis ponderãtur: quòd comparatio unum gradum obtinet ſiue primum, ſuperlatio uero plures ſiue ultimum. Atque (ut ego ſentio) non ad ſingulas res, ſed ad gradus quoſdam illa referenda ſunt. Nam ubi fuerint multa eiuſdem generis, non tamen cadit ſuperlatio uno eminente cæteris paribus: ut, ſi inter plura uaſcula, aut plura nauigia ad unam magnitudinem facta, aliquod ſit lõge capacius, & grandius, non recte dicas, hoc eſſe omnium maximum. Neceſſe enim eſt, ubi ſuperlatio eſt, ibi ſit & comparatio, & aliquod ſit maius aliquo, & iterum alterum maius hoc, quod erit iam omnium maximum: ut in Troianis ſunt aliqui fortes, & his alij fortiores,

fortiores, atque alij adhuc his fortiores, qui uocantur fortiſſimi. Itaque nunquam citra tertium numerum fit ſuperlatio. At Priſciano uidetur, ſi cætera paria nauigia aliquod paululū antecederet, dicendum maius cæteris: ſi multo, maximum omnium. Quid ergo? ſi inter ipſa paria unum utcunque emineat, eiuſdem tamen generis non diuerſi, quomodo dicendum erit? Comparatiuum non refertur ad ea, quæ plura ſunt eiuſdem generis, & ſuperlatiuum non habet locum inter paria. Malim ergo dicere per comparatiuum, ſed in ablatiuo, ut maius cæteris. Nam inter duo (ut dixi) damus genitiuum. Quidam dant genitiuum etiā, ubi plura duobus ſunt, ſed tantummodo eccleſiaſtici, præſertim imitati Græcos autores, unde interpretantur. Nulla enim litera eſt latina noui teſtamenti. Dicunt ergo, maior diſcipulorum, minor fratrum, ſiue quia cæteri pares ſunt, unus autem aut excellat, aut excellatur, ſiue quia non magnifecerint hanc differentiam comparatiui & ſuperlatiui, altero pro altero, hoc eſt comparatiuo pro ſuperlatiuo utentes, ut ex loco illo datur intelligi: qui uult inter uos maior eſſe, ſit ueſtrum minimus. Cur non dixit maximus, minimusq́;, aut maior, minorq́;? niſi quod pro maximus poſuit maior, in quo Græcos ſecutum ſcimus. In illo autem (licet huc parum pertineat) Græcum non ſequimur. Nunc manent fides, ſpes, charitas, tria hæc, maior horum eſt charitas. Cur non aut maior harum aut maius horum? Græci genitiuum hunc in omnibus generibus unū habent, qui eſt ἀυτῶν, *Veruntamen potuiſſet latinius dici, maximum, niſi Græcos imitari maluiſſemus, Græcos inquam, unde traduxerunt, non autem ueteres illos, ex quibus grammatica confirmatur. Nam ut charitas eſt maior cæteris, ita cæterarum duarum (ut opinor) altera alteram ſuperat: raroq́; reperitur numerus trium, ubi non potius ſuperlatio cadat, quæ tres diuerſas exigit quantitates, quàm comparatio. Ideoq́; Græci contenti fuerunt dicere comparationem ad unū, ſuperlationem ad plura, quaſi omnia inter ſe aliud ab alio diſtantia. Quin ipſe Priſcianus, quanquam diſſentit, tamen paulopoſt quaſi imprudens, quod negauerat, confeſſus eſt, prior referri ad unum, primus ad plura. Quod antea Diomedes, Donatus & Seruius dixerant. Ideoq́; illud iūgi ablatiuo more comparatiuorum, hoc autem genitiuo more ſuperlatiuorum. Quæ non ſignificant melior, & optimus (quemadmodum ipſe uult) ſicut nec potiſſimum, optimum in Phormione apud Terentium: Vbi dubites quid ſumas potiſſimum: ſed in his omnibus principalior, principaliſſimus & principaliſſimum. Quod quum ita ſit (ut in ſumma colligam, & breuiter dicam, ut à principio inſtitui) comparatiuum inter duo eſſe, ſuperlatiuū inter plura, ſi modo tria ſunt imparia, ueluti ſi in duas parteis ciuitas*

ut idem Quintilianus: Ita non tantum utrum idem ſit melius, ſed quid ſit optimum quæritur. Iterum: Ex duobus uter dignior, ex pluribus quis digniſſimus. Et Cicero: quum quærere uideretur orator utrum potius, aut quid potiſſimum dicamus. Tamen aliquãdo damus quid etiam comparatiuo. Sed ego ad altiora ducente ſtylo tranſeo, & ad ea quæ oratorum magis ſunt, quàm grammaticorum, & magis latine eleganterq́; loqui uolentium, quàm eorum, qui ad normam grã maticæ periti eſſe contenti ſunt. Quare ſeparemus ea, quæ de hac re dicenda ſuperſunt, & eis ſuum locum aſſignemus, quæ etſi poſſent poſterius tractari, tamen quia ad materiam graduum pertinent, in hoc potiſſimum loco exequemur rẽ dignam auribus ſtudioſorum, de exactiſſima antiquorum latinitate et elegantia à Marco Cicerone, Marcoq́; Fabio Quintiliano præcipue obſeruata, duobus luminibus, atque oculis quum omnis ſapientiæ, tum uerò eloquentiæ latinæ.

De natura ſuperlatiui. Cap. XIIII.

IGitur ſuperlatiuus adſciſcit ſibi quiſque, relinquit autem omnis uel cunctus poſitiuo: ut optimus quiſque, ſapientiſſimus quiſque, pro eo quod eſt, unuſquiſque qui eſt bonus, ac ſapiens, uel omnes boni, & omnes ſapientes. Non enim liceret dicere boni quique & ſapientes quique, nec omnes optimi, & cuncti ſapientiſſimi. Idẽ intelligo ſi ſuperlatiuus in alio caſu ponatur, quàm illud quiſque. Sic maximo quiſque animo diuitias deſpicit. Valentiſſimi quiſque corporis longe abeſt à ſapientia. At uerò comparatiuo non quiſque conuenit, ſed omnis. Vegetius tamen non perpolitus ſanè ſcriptor, inquit, Honeſtiores quique milites, pro honeſtiſſimi quique. Et Lactantius de opificio: Nam & ſi ita eſſet, placidiora quæque animalia uel nihil fellis omnino, uel minus haberent, quàm feræ. Maluiſſem ego dicere, placidiora omnia animalia: ut Quintil. in Aegro redempto: Rus, ſeruulos, Penates, & omnia utiliora properanti feſtinatione parenti addixit. Ex poſitiuis autem illa excipimus, quæ carent ſuperlatiuo, qualia ſunt, quæ habent i uel u ante us, ut pius & ſtrenuus, quæ nonnunquam patiuntur ſuperlatiuum, ideoq́; utranque rationem ſequuntur omnis pius, & pius quiſque. Salluſtius in Catilinario: Nam ſtrenuus quiſque aut occiderat in prælio, aut grauiter uulneratus diſceſſerat. Ipſe mallem dicere ſtrenuiſſimus quiſque, pÿſſimus quiſque. Quidam tamen Salluſtiani codices ſcriptum habent ſtrenuiſſimus. Carent etiam ſuperlatiuo illa numeralia ſecundus, tertius, quartus, quintus, et deinceps. Nam primus etiam quum numerum ſignificat, ſuperlatiuum eſt, & ultimus. Dicamus itaque primo quôque tempore, primo quôque die, quod imperitiores putant eſſe coniunctionem quóq́;,

quæ habet primam breuem, quum hic ſit longa. Cicero in Philippicis: Primo quoq; die conſules ad ſenatum referant. Quanquam hic non tam omnis, quàm unus omnium primus dies ſignificatur. Idem pro Rabirio: Tertio quôque uerbo excitabatur. Et pro eodem Rabirio: Quinto quôque anno de moribus noſtris iudicaretur. Cæſar commentario quinto: Legione producta cognoſcit non decimum quenque militem reliquum eſſe ſine uulnere. Suetonius in uita Cæſ. Et intercalario menſe ſublato, unus dies quarto quôq; anno intercalaretur. Quod inerudití ſic pronunciare ſolent: omni quarto anno eſt biſſextum, omni quinto anno fit luſtrum apud Romanos Græcoſq;: omni quinquageſimo anno Iudæi agunt iubileum, quum ſit dicendum, quinquageſimo quôque anno. Vlpianus apud Iuſtinianum lib. XXVII. ait: Militem quaſi milleſimum quenquè dictum, id eſt, omnem qui ex millenario numero ultimus: tamen accipiendus eſt non ultimus, ſed quiſque ex eo numero. Nam quum dico, dabo tibi ex ouibus decimam quanque, non eam intelligo, quæ decima in numerando eueniet, ſed unam de decem quæcunque ſit, uel (ut abſolutius loquar) ſingulas ex denis ſiue ex decem, quas tu elegeris. Itaque unaquæq; poteſt eſſe decima. Et exẽplo Cæſaris conſtat decimum quenque, eſſe unum ex numero denario. Ita dicimus milleſimum quenque eſſe unum ex numero millenario. Iuriſperiti noſtri elegantiæ latinæ ignari, intelligunt militem ex mille maxime ſtrenuum. Vnde puto errorem ortum de uocitandis militibus hoc tempore inſigne quoddam dignationis ferentibus. Sed ad rẽ. Hinc etiam factum eſt, ut dicamus unuſquiſque, et ſingularis quiſq;, non ſingulariſſimus quiſque, quod non reperitur, ſicut nec unicus habet unicior, & uniciſſimus. Quotus etiam iungitur cum quiſque, ſed tamen diuerſa ratione à ſuperioribus. Nunquam enim ferè utimur hac dictione, niſi interrogatiue, & in ſignificatione, quæ eſt quot. Quotus enim frequenter ſignificat quot, ut Martialis,

Dic quotus, & quanti cupias cœnare, nec unum
Addideris uerbum, cœna parata tibi.

Id eſt, quot eſtis, & quot tecũ habes. Cicero pro Ligario: Quotus enim iſtud quiſque feciſſet, id eſt, nullus uel rarus. Ouidius de arte, Forma dei munus, forma quota quæque ſuperbit. Id eſt, nulla, uel rara. Non uenit in mentem, an cum alijs nominibus iungatur quiſque. Hoc tamẽ ſcio, non habere, quiſque genitiuum pluralem duntaxat cum adiectiuo iunctum. Ideoq; genitiuo utimur ſingulari pro genitiuo plurali: idem enim eſt optimi cuiuſque animus, quod omnium bonorũ animus. Vnuſquiſque autem ideo non facile patitur ſuperlatiuum, quia illud unus. uim quandam, ac naturam (ut paulo ante oſtendi) ſuperlatiui obtinet:

obtinet: potiuſq́; dicimus, unuſquiſque bonus, quàm unuſquiſque optimus; atq; hæc hactenus de quiſque.

De Vt & Ita cum ſuperlatiuo: de Quò & Eò cum comparatiuo. Cap. XV.

Ddamus de ut et ita, ſimilibuſq́;. Duplicatur ſuperlatiuum, a uel altera ex parte nomen, uel altera ex parte aduerbium, uel utrinq; nomen, uel utrinq; aduerbium cum his indeclinabilibus quæ nominaui. Cicero de Orato. Vt quiſq; optime Græce ſciret, ita eſſe nequiſſimum. Idem in eodem: Vt enim quiſq; optime dicit, ita maxime dicendi difficultatem, uarioſq́; euentus orationis, expectationemq́; hominum pertimeſcit. Idem de officijs, Vt quiſq; animi magnitudine maxime excellit, ita et maxime uult princeps omnium uel potius ſolus eſſe. Quintilianus, Quod ut longe optimum, ita difficillimum. Et iterum: Non ut quidq; primum dicendum, ita primum occurrit. In quo caueamus, ne pro quidq; dicamus quodq;. Multum enim refert inter hæc duo. In Catone maiore utrunq; ſuperlatiuum ſuſtulit Cicero, Vt quiſq; ætate antecedit, ita ſententiæ principatum obtinet: Quod facere alibi ſolemus, ut in illo: Homo in primis doctus, non in primis doctiſſimus, ne duas res ſuperlationem habentes coniūgamus. Iuſta igitur cauſa quare Cicero ſuperlatiuos prætermiſit. Quæ cauſa Donato in Eunuchum Terentij non fuit, qui ait: Vt quiſq; miſer eſt, ita ſenior uidetur. Nam præter id, quod non adhibuit ſuperlatiuum, etiam confuſionem quandam facit ex poſitiuo, & comparatiuo, quod ita emendemus, tum per aduerbium, ſic, ut quiſq, maxime miſer eſt, ita maxime ſenex uidetur: tum per nomen, ſic, ut quiſq; miſerrimus eſt, ita annoſiſſimus uidetur, tum per alterum aduerbium, alterum nomen, ita ut quiſq; maxime miſer eſt, ita annoſiſſimus uidetur: uel, ut quiſq; miſerrimus eſt, ita & maxime ſenex uidetur. Tum per comparatiuū, nam & hoc idem efficit quod ſuperlatiuum, hoc modo, Quò quiſq; miſerior, uel quò quiſq; magis miſer eſt, eò ſenior, uel eò magis ſenex uidetur. Quod ita licere fieri, exemplo probãdum eſt. Quintilianus ſecundo inſtitutionum: Quò quiſq, ingenio minus ualet, hoc ſe magis attollere, ac dilatare conatur. Et paulo poſt: Erit eò etiam obſcurior, quò quiſq; deterior. Iuſtinus autem ſiue Trogus ſuperlatiuum cum cõparatiuo miſcuit, inquiens libr. XVI. Locupletiſſimus ut quiſq; eſt, ita plures equites in bello ſuo regi præbet. Ego dicerẽ ita plurimos, quin & ita ab illo ſcriptum fuiſſe ſuſpicari libet. Dicebam paulo ante, non licere dicere, in primis doctiſſimus, idem ſentio de inter primos, & cū primis: licet Salluſtius (ſi modo codex non ſit mendoſus) aliter dixerit. Ac ſanè, quod difficillimum in primis eſt, & prælio ſtrenuiſſi-

mus erat, & bonus conſilio. Similia his ſunt in paucis, cum paucis, inter paucos: item ſuper omnes, ante alios, præter cæteros. Sed hæc etſi poſitiuo frequentius gaudent, tamen nonnunquam patiuntur ſuperlatiuum. Vt Plinius lib. XXVI. de uſu abſynthij, Conuenit dicere herbæ ſacillimæ, atque inter paucas utiliſſimæ. Vergilius in VII.

-Petit ante alios pulcherrimus omnes
Turnus auis, atauisq; potens-

Et in eiuſdem operis primo,

Pygmalion ſcelere ante alios immanior omneis.

De hoc magis, & Eo magis, Tantum & Tanto, ſimilibusq;, quomodo iungantur gradibus. Cap. XVI.

Hoc magis, & eò magis, idem eſt, quòd tantò magis. Item quò magis, idem eſt, quod quantò magis. Quare admoneor, ut aliquid de horum omnium natura præcipiam: poſitiuos magis decere tantum, & quantum: comparatiuos tantò & quantò. Cicero: Quantò es maior, tantò te geras ſummiſſius. Non autem quantum es maior, tantum te geras ſummiſſius. Contra, quantum potes tantum elabora: non autem, quantò potes, tantò elabora. Lactantius tamen præter morem oratorum inquit: Quantò frequenter impellitur, tantò firmiter roboratur. Et Boëtius in dialecticas dixit, Paulo æquales, hic pro paulum, dicens paulo: ille pro frequentius firmiusq;, frequenter firmiterq;. Tolerabilius, quod fecit poëta Catullus, Tantò peſſimus omnium poëta, quantò tu optimus omnium patronus. In ſuperiore Lactantij exemplo, bis peccatum eſt in utroq; membro. Quidam peccant in altero, ut ſi dicatur: Quantò frequentius impellitur, tantò firmiter roboratur: uel quantò frequenter impellitur, tantò firmius roboratur. Niſi ita uenuſte dicas, ut Vergilius in duodecimo:

O præſtans animi iuuenis, quantum ipſe feroci
Virtute exuperas, tanto me impenſius æquum eſt Conſulere.

Et Quintilianus in primo: Quid autem aliud in noſtris legionibus cornua, ac tubæ faciunt? quorum concentus quantò eſt uehementior, tantò Romana in bellis gloria cæteris præſtat: quod non licuiſſet aliter dicere. Proxime autem ad uim comparatiuorum accedunt illa aduerbia ante, & poſt, ſiue præpoſitiones, ut tantò ante ego ueni, quantò tu poſt ueniſti. Et illud nomen alius, & eius aduerbium aliter, et huic ſimile ſecus, ut Quintil. At quanto alius fuit ille infeliciſſimi iuuenis affectus. Et Terentius:

Verum aliter euenire multò intelligit. Et Cicero: Multò ſecus euenit. Nam quod dico de tantò & quantò, idem intelligo

telligo de aliquantò, de multò, de paulo, cæteriſq́; ſimilibus. Rurſus quod de tantum, et quantum, idem de aliquantum, de multum, de paulum, & reliquis. Sed quia hæc tranſeunt in aduerbia, ideo nonnunquam (de his quæ exeunt in um loquor) abutimur pro iis, quæ exeunt in o, præſertim quando non eſt illa contrapoſitio duorum, ut ſuperioribus exemplis oſtendimus. Iuuenalis:

Deſpiciam quid ſit quantum ſublimior Athlas. Terentius:

Eius frater aliquantulum eſt ad rem auidior.

Quintil. At quidam ſi forte ſuſceperint negotia paulum ad dicendū tenuiora ea conuitiis implent. Ita in aduerbiis præpoſitionibuſq́; multum ante, uel multo ante: paulum poſt, uel paulo poſt. Verbis autem ſemper ferè conuenit per um potius, quàm per o, exceptis ab ante, à præ, à poſt compoſitis more eorum unde componuntur, ut multo præſtat, & multum præſtat: Salluſt. Multò præſtat maleficii quàm beneficii immemorem eſſe. Ita multum, uel multo antecellit, paulū uel paulo poſthabui tua negotia meis. Tam & quàm ſimilia, atque eadem uidentur, tantum, & quantum, ideóq; raro cum comparatiuo iunguntur, ut Vergilius:

Tam magis illa fremens, & triſtibus effera flammis,
Quàm magis effuſo crudeſcunt ſanguine pugnæ.

Cum ſuperlatiuo frequentius, ut tam hic eſt omnium optimus, quàm nobiliſſimus. Salluſt. Quam quiſq; peſſime fecit, tam maxime tutus eſt. Quod idem ualet, ac ſi diceret, ut quiſq; peſſime fecit, ita maxime tutus eſt. Terentius:

Nanque adoleſcens quàm minima in ſpe ſitus erit,
Tam maxime patris pacem in leges conficiet ſuas.

Solent poni tam & quàm ſeparatim, & alterum ſine altero, utrunq; in ſignificatione uehementiæ, ut Cicero: In tam optima cauſa non debeo timere, id eſt in tam ualde, ac perquam ualde bona cauſa. Et iterum: Nōdum erat ueſtris tam grauiſſimis, tamq́; multis iudiciis, ignominiiſq́;, tantopere grauibus conciſus. De quàm, hoc ſit exemplum, Tu es homo quam iocundiſſimus, id eſt ualde, uehementerq́; iocundus. Sed de hoc diſſerendum eſt latius, ideóq; non in eundem locum includā.

De per & quàm cum gradibus. Cap. XVII.

Dem nanq; ponderis in compoſitione habent per, & quàm, ſed alterum poſitiui proprium eſt, alterum ſuperlatiui, ut perpulchre, perbelle, perdiligenter, quampulcherrime, quā optime, quamdiligētiſſime, quorum exemplorum refertæ ſunt omnia. Hoc intelligitur quoties accipitur quàm pro ualde, ſiue uehementer. At contra, quàm pro quantum nunquam cum ſuperlatiuo, ſed ſemper

cum poſitiuo, ut Cicero: Quàm moroſi ſint, qui amant, ex hoc potes intelligere. Vides, ut quàm pro quantum non poteſt adiũgi uerbo principali, duntaxat in recto modo loquendi, hoc eſt, quando non figurate loquimur, ut exprobrandi, deridendiue cauſa hoc modo, Quàm cito ueniſti, quàm ſuauis homo es. Loquor autem quoties duo uerba in eadem oratione inſeruntur, ſemper cum uerbo non principali iungi, quàm pro quantum, pro ualde frequenter uno uerbo contentum eſſe, & in duobus principali potius gaudere, nonnunquam altero, ut, ubi eſt lucrum, eò quamprimum aduolas: & ibi eſt lucrum, quò tu quãprimum aduolas. At in hac differentia poſitiui, et ſuperlatiui aliquiſe obijcient, afferentes Terentium in Andria: Rejecit ſe in eum flens quamfamiliariter, & in Eunucho: Poſt illa tempora tute ſcis, quàm intimum te habuerim. In quorum exemplorum priore eſt quàm, pro ualde cum poſitiuo, in poſteriore quàm, pro quantum cum ſuperlatiuo. Ego uero accipio illud quamfamiliariter pro quantum familiariter figurate, quaſi ò quantum familiariter: & hoc intimum accipi uelo pro poſitiuo, ſicut proximum. Dicimus nanq; hic eſt mihi magis proximus, ita, hic eſt mihi magis intimus. Neq; in hoc toto meo opere tã licentiam poëtarum conſector, quàm uſum oratorum. Neq; ſi quid aliter penes autores reperiatur, mihi obeſſe debet, qui non legem ſcribo, quaſi nunquam aliter factum ſit, ſed quòd frequentiſſime factitatum eſt, præſertim à Marco Tul. Marcoq; Fabio, apud quos ſi quando reperiatur quàm cum poſitiuo pro ualde, aut cũ ſuperlatiuo pro quãtum, auſim affirmare mendoſe ſcriptum, ut in proœmio de Oratore: Quàm boni perdiu nulli, quaſi de ualde bonis, & non potius de bonis loquatur. Vera ſcriptura erat, boni perquam diu nulli, aut potius, cum boni perdiu nulli: aliter enim uidetur non congrue dici. Quod uitium ſcribẽdi utinam in paucioribus eſſet. Quod Cicero ipſe illo ſuo eruditiſſimo ſeculo (quod uix credibile uidetur) queritur, ita, ut apud Latinos mendoſiores ſint codices Latini, quàm Græci. Quanquam apud Græcos longe difficilior ſit ſcribendi, quàm apud Latinos ratio. Nam cur non ſæpius quàm, pro ualde cum poſitiuo in illis reperiremus, ſi probaſſent potius quàm reſpuiſſent? Qua in re non uerebor reprehendere Boëtium, Priſcianum, & elegantiorem utroque Lactãtium. Primus ſuper Ciceronis Topica ita ait: Noſti oblatrantis morſus inuidiæ, noſti quamfacilime in difficilimis cauſis liuor iudicium ferat. Mallem dixiſſe quamfacile. Secundus lib XVIII. ita: Ideo ex uno libro Ciceronis tot uſus proponere ſtatui, ut docerem quàm frequentiſſime hac conſtructione uſi ſint autores eloquentiæ Latinæ. Latinius erat, quàm frequenter uſi ſint, uel quamfrequentiſſime uſos.

Tertius

Tertius ita libro primo inſtitutionum: Et quàm multa alia de deo noſtris hominibus locutus eſt ſimilia. Permulta ego dixiſſem. Idem lib. VI. Hoc autem duplex ſacrificij genus quàm ſit uerißimum, Trimegiſtus Hermes idoneus teſtis eſt. Et in principio ſtatim libri de opificio inquit: Quàm minime ſim quietus ſummis etiã neceſſitatibus, ex hoc libello poteris æſtimare. Puto Ciceronem quàm ſit uerum, & quàm parum ſim quietus, potius fuiſſe dicturum, qui ſcribens ad Trebatium in proœmio ita ait: Sed dum fuimus unà tu optimus es teſtis, quàm fuerim occupatus: non dixit, quàm ſumme occupatus, aut quàm maxime occupatus, aut quàm occupatiſſimus fuerim. Quod ante dixi de quàm, non debere illud iungi cum ſuperlatiuo, quoties ſignificat quãtum, unum uerbum excipitur poſſum, & quæ idem ſignificant, queo, ualeo, licet, & ſi qua ſunt alia: ut ſcribas quàm optime potes. Nec recte dicas, ſcio quàm optime ſcribas, quod præter autoritatem ſummorũ autorum, etiam ratione nititur. Quia ubi eſt uerbum potes, ibi quàm non iungitur cum ſuperlatiuo, ſed cũ uerbo, ſic: Scribas optime quàm potes. In alijs autem nequit iungi cũ uerbo, ſic, Scio optime quàm ſcribas, niſi alter ſit ſenſus. Ergo illud non planè latinum eſt, quamprimum mare intraui exorta tempeſtas eſt, ſed quum primum, et quàm primum potero, mare intrabo, uel quum primum potero, uel ut primum potero, uel ubi primum mare intraui, aut ut primum uel ubi primum potero, mare intrabo, latinum erit. Ex his quæ dixi, colligitur, ubi eſt quàm pro quantum, ibi quoque poni poſſe ipſum quantum: ut Cicero de amicitia, Niſi quòd tanta eſt inter eos, quanta maxima poteſt, morum, ſtudiorumq; diſtantia. Quintilianus in ſecundo: Quũ aliquid adhibita quanta maxima poteſt cura, diligẽter elimauerit. Ut quoque in locum, quàm, uel quantum ſuccedit, nũc ſine ita, nunc cum ita. Primò modo ſit, ut apud eundẽ in XII. Non omittenda pars hæc orationis, ſed exigenda, ut optime poſſumus: & Cicero in Philippicis: Quas ut honorificentiſſimis uerbis ipſe conſequi potero, complectar mea ſententia. Altero modo ſic, ut apud eundem de Oratore: Hæc ut breuiſſime dici potuere, ita à me dicta ſunt. De poſitiuo autem nemini dubium erit quàm & ut, conuenire cum poſſum, ut idem in Philippicis: Sed reliquum curſum uitæ quàm quidem poſſum breuiter perſtringam, & ut potui, breuiter perſtrinxi. Recte ergo pones, quàm pro quantum cum poſitiuo, & ſuperlatiuo intercedente uerbo poſſum. Male autem cum comparatiuo, ſiue ſine poſſum, ut quamplura uolumina ille compoſuit, dicendum eſt complura nõ quamplura, ut quidam male ſcribunt. In aduerbio quoq; ſuperlatiuo nonnunquam legimus complurimum, pro plerunq; ſiue per poſſum: ut narraui rem geſtam

quàm breuius potui, aut quàm potui breuius. Cuius hic quidem ſenſus, ſed tamen barbare prolatus eſt, narraui quàm breuiſſime potui: quanquam hoc ſecundum poteſt accipi in eum ſenſum, qui eſt: quàm breuius potui, ſiue (ut apertius loquar) breuius quàm potuiſſem. Primus modus ſic accipi non poteſt. Nec hoc quidem barbarie caret, licet huius loci non ſit. Iſte eſt nimis iuuenis ad dandum ſibi tale negotiũ, quod ſic latine diceretur: Iſte eſt nimis iuuenis, aut iunior, quàm ut ipſi detur tale negotium, uel eſt iunior quàm cui tale negotium detur. Cuius rei plurima ubiq; exempla ſunt. Vt Quintil. Sed hoc apertius eſt, quàm ut probandum ſit. Et ita opus inchoatur Valerij Maximi, Vrbis Romæ, exterarumq́; gentium facta, ſimul ac dicta memoratu digna, quæ apud alios latius diffuſa ſunt, quàm ut breuiter colligi poſſint. Id eſt latius ſunt diſperſa, ita ut non breuiter cognoſci poſſint. Item Quintilianus in X. Ideoq́; ne ſuſcipiendæ quidem ſunt cauſæ plures, quàm quibus ſe ſuffecturum ſciat. In eandem rationem cadit ille modus, qualis eſt, maiorem geris ueſtem, quàm pro habitu corporis. Vt Curtius: Maiorem quàm pro magnitudine, ſyluæ reddebant ſonum. Illud hoc loco iocoſum inſerere non pudebit. Si quis interrogatus huiuſmodi poſitiui perpulcher, qui comparatiuus ſit, & qui ſuperlatiuus? non aliter bene reſpondebit, niſi ita multò pulchrior, et, quàm pulcherrimus. Ex his autem duobus, de quibus diu diſſeruimus, per, & quam conflatur unum perquam, quod utri dandum erit, poſitiuo, an ſuperlatiuo? (trunq; enim in eo partem ſibi uendicat) certe poſitiuo, uel quia per anterius eſt: uel quia indecens uideretur duo aduerbia uehementiam ſignificãtia ſuperlatiuo anteponi. Dicimus itaq; perquam doctus, perquam eruditus, perquam pulcher Et ſicit uerbo ſolet apponi per, ita perquam, ut peruelim, perplacet: perquam uelim, perquam placet. Plinius iunior in epiſtolis: Perquam uelim ſcire. Niſi interpoſitum ſit, quàm, inter præpoſitionem et uerbum, cum quo illud copulatur. Quale apud Terent. Per pol quàm paucos reperias meretricibus fideles euenire amatores. Quod ſic reſoluitur, Pol perquam paucos. Boëtius tamen in commentarijs logicæ breuioribus ſuperlatiuo dedit, dicens: Apud ſcriptores quidem Græcos perquam rariſſimos. Et Pomponius de origine iuris, digeſtorum Iuſtiniani libro primo: Nã ante eum Seruius duos libros ad Brutum perquam Breuiſſimos ad edictum ſcriptos reliquit. Et facundus ſcriptor Curtius libro quarto: Beſſum quoque Bactrianorum ducem perquam maximo poſſet exercitu coacto deſcendere ad ſe iubet. Sed huiuſmodi exempla tam rara ſunt, ut dubitem, an librariorum ſit culpa. Certe ipſe ſic loqui nõ auſim. Aulus quidem Gellius hoc quod præcipimus, ſemper cuſtodiuit.

nit. Cæterum, ut eſt in loquendo curioſior, pro perquam ita loquitur, Sanequam utile: uoce admodumquam ſuaui, oppidoquam libens, nimiſquam ineptum, quæ aduerbia idem pollent quod per, pro ualde. Vſitatius tamen eſt perq̃, ut perq̃ utile, uoce perq̃ ſuaui, perquam libens, perquam ineptum. Tametſi Cæſar commentario XIII. Quibus rebus oppido quàm pauci ſub pellibus acquieſcebant. Et Seruius Sulpitius ad Ciceronem ſcribens ita incipit: Poſteaq̃ renuntiatum eſt mihi de obitu filiæ tuæ, ſaneq̃ pro eo ac debui grauiter, moleſteq; tuli. Et ad eundem Cælius etiam ita incipit: Saneq̃ literis Cæſaris ſumus commoti, Nam Caſſius cis Euphratem Parthorum copias eſſe ſcripſit. Et Brutus quoq; Decius ad eundem: nam ſuos ualde q̃ paucos habet. Et iterum in eadem epiſtola, Saneq̃ gauiſus ſum, Quid plura? Ipſe quoq; Cicero ad fratrem: Nam quod de Pompeio Caninius ait, ſaneq̃ refrixit. Non ſuccurrit mihi, ſi quod aliud exemplum apud Cic. reperim. Et Titus Liu. neſcio an alibi q̃ libr. XLVIII. Quum haud facile eſſet, aut ea quæ obijcerentur, aut quæ aduerſus ea dicenda erant, memoria complecti. Nec enim multa ſolum, ſed etiã pleraq; oppido quàm parua erant. Hæc igitur dantur poſitiuo, illa uero magis ſuperlatiuo multo & longe, in eo ferè ſignificato, quo ſolet q̃ cum ſuperlatiuo: Sed cum hac tamen differentia, quòd huic quàm non tribuimus genitiuum illum ſuperlatiui proprium, aut ablatiuum, accuſatiuum'ue cum prepoſitione, ut fit ſine ipſo quàm. Marcus Tullius: Acerrimum autem ex omnibus noſtris ſenſibus, eſſe ſenſum uidendi. Et iterum: Quem Craſſus dilexit ex omnibus plurimum. Non dixit quàm acerrimum, aut quamplurimũ ex omnibus, ſiue inter omnes.

De Longe, Multo, Facile, Valde. Cap. XVIII.

Id quoq; fit in multo, atq; in longe pro ualde, et in facile pro non dubie, ut Quintilianus libro ſecundo: Declamandi ratio ut eſt ex omnibus nouiſſime inuenta, ita & multo eſt utiliſſima. Idem: Longe omnium, quos quidem mihi audire contigit, præſtantiſſimus Domitius Apher. Et Marcus Tullius: Sed ego neq; illis aſſentiebar, neq; harum diſputationum inuentori, & principi longe omnium in dicendo grauiſſimo, & eloquentiſſimo Platoni. Idem pro Rabirio: Virum unum totius Græciæ facile doctiſſimum Platonem. Amat etiam longe (ut multo) ſecum iungi comparatiuum. Vt Verg. in IX. At pedibus longe melior Lycus: & ea de quibus antea diſputaui, alius, aliter, ſecus, ante, poſt: ut longe alius, longe aliter, longe ſecus, longe ante, longe poſt. Et compoſita à præ, ut longe præſtans, longe præſtat. Quintilianus: Sed eum longe præcedunt ingenia iuuentium; & cætera quæ ſuperlationem quandam habent, & proxime

ad comparatiua accedunt, ut longe ſuperat, longe uincit: & ea quæ diuerſitatem, more illorum alius, aliter, ſecus, qualia ſunt diuerſus, diſſimilis, alienus: ut longe diuerſus, longe diſſimilis, longe alienus. Princeps ne adiectiuum quidem eſt more poſitiuorum, tamen quia ſuperlationem ſignificat, adſciſcit ſibi longe: ut idem: Nouem uero lyricorũ longe Pindarus princeps: & facile, pro eo, quod eſt haud dubie. Marcus Tullius pro Roſcio: Non ſolum municipij Larinatis, ex quo erat, ſed etiam regionis illius & uicinitatis uirtute, exiſtimatione, nobilitate facile princeps. Præterea cum præcipuus, cum primus, cum ſecundus, & ſi qua alia ſunt. Quintil. de Euripide loquens, In affectibus cum in omnibus, tum in his, qui miſeratione conſtant, facile præcipuus, & admirandus maxime eſt. Sic facile primus, uel facile ſummus. Facile uero ſecundus dicimus, non ad ordinem reſpicientes, ſed ad dignitatem: quale eſt, tu es facile ſecundus à rege, hoc eſt facile poſt regẽ primus. Longe igitur pro ualde, proprium eſt (exceptis paucis) comparatiui & ſuperlatiui. Ipſum autem ualde poſitiui, & uerbi: ut ualde diues, ualde pauper, ualde laudat, ualde uituperat. Nec auſim dicere, lõge diues, longe laudat, nec ualde ditior, ualde ditiſſimus. Hæc autem, quæ à me de aduerbijs traduntur, non fuerunt intentata ueteribus grammaticis. Nam nuper, quum iam iſta compoſuiſſem, inueni in bibliotheca Beneuentana Sergium ſuper Donatum ita dicentem, Donatus dicit quinq; tantum aduerbia poſitiuo eſſe iungenda: tam, magis, maxime, minus, & minime: ea ſcilicet ratione, quoniam uim in ſe habẽt comparandi, atque ideo non debent comparatiuis caſibus iungi, ne uideatur comparatio geminata. Qui enim dicit tam doctior, penè hoc dicit, doctius doctior, quod latinitas non patitur. Probus autem dicit, Omnia aduerbia, quæ uim augentis, & minuẽtis in ſe habent, non debere coniũgi nec comparatiuo, nec ſuperlatiuo, ut ſunt iſta, ualde, multum, plurimum, per, & ſimilia. Nam iſta omnia tantum poſitiuis caſibus debemus adiungere. Idem Sergius longe poſt ita ait: Comparatiuo, & ſuperlatiuo quinq; hæc comparationis aduerbia non apponemus, ut tam, minus, minime, magis, maxime, quæ tamen ſoli poſitiuo adijcientur. Hæc, quæ tres autores tradunt, & imperfecta ſunt, nec omnino uera, ut ex eis datur intelligi, quæ ipſe præcepi. Dicimus enim multo fortiſſimus, & ego ſum tam te fortior, quàm nobilior: & tam omnium ſum fortiſſimus, quàm nobiliſſimus. Comparatiua uero addi non oportere comparatiuis, ne præcipiendum quidem eſt. Quòd autem poſuit minime & maxime, & ſimilia Sergius, non recte poſuit. Nam minimum, eſt proprium aduerbium ſuperlatiuum, minime uero pro negatione accipitur, quaſi nequaquam, ut hic homo eſt minimum literatus,

teratus, id eſt pauxillum literatus. Ego ſum minimè literatus, id eſt idiota, & nihil prorſus habens literaturæ.

De proprietate quadam comparatiui. Cap. XIX.

A *Tq; hæc hactenus. Illud ad extremum adijciamus de comparatiuo, cõſuetiorem ſermonem eſſe per accuſatiuum, quàm per nominatiuum in illis, quale eſt, tu maiorem laudem aſſecutus es patre tuo, tuiſq; maioribus: uix audeas dicere, tua laus eſt maior patre tuo, Tamen ſolemus aliquãdo ſic uti, ut Vergilius in* VIII. *Haud ſecus ignipotens, nec tempore ſegnior illo.*

Et Quintil. de apibus pauperis: Vnum rogo, ne cui minor ueſtra dignitate uideatur cauſa litis meæ. Et in tertio inſtitutionum, Non debes apud prætorem petere fideicommiſſum, ſed apud conſules, maior prætoria cognitione ſumma eſt. Fortaſſe uideatur mollius in obliquo caſu: quod ſi ita non eſt, uolo tamen annotatum eſſe, quod inconſueta uox auribus hæc uidetur eſſe: maior ſumma pecuniaria eſt prætoria cognitione, pro eo quod eſt, maior ſumma eſt, quàm ut apud prætorem peti poſſit. Minor cauſa dignitate ueſtra: pro eo, quod eſt, minor, quàm ut uideatur digna, quæ apud dignitatem ueſtram agatur. Et Vulcanus, non ſegnior illo tempore, pro eo quod eſt ſegniori tempore, quàm illud fuit. À quo non diſſimile illud eſt, Ego ſum maior uiginti annis, pro eo quod eſt, ego ſum maioris ætatis, quàm ea, quæ eſt uiginti annorũ, uel maioris ætatis uiginti annorum. Nam & hoc licet dicere, quale etiã eſt, ego ſum maior uiginti annorum, id eſt ætate tali, uel ego ſum ætatis maioris ætate uiginti annorum. Frequentiſſime autem huiuſmodi genere orationis utimur, ubi adeſt hoc nomen opinio, ut ſum ditior opinione hominum, non quaſi opinio hominum diues ſit, cum ſic accipi debeat, magis quàm opinio hominum ſentit, uel quàm homines opinantur. Cicero ad Brutum ſuum ſic exorſus eſt: Cum è Cilicia decedens Rhodum ueniſſem, ibiq; de Quinti Hortenſij morte eſſet allatũ, maiorem opinione hominum cepi dolorem, pro eo quod eſt maiorem, quàm ille, quem in me homines opinantur. Nec illud ab hoc multum recedit, quum dicimus: Nihil iſto homine peius, nihil tuo patre abiectius, nihil hoc uino inſuauius, pro eo quod eſt, nullus homine iſto peior, nemo patre tuo abiectior, nullum uinum hoc inſuauius. Rurſus in laude: nihil iſto homine melius, nihil patre tuo generoſius, nihil matre tua ſanctius, nihil uxore tua uerecundius, nihil hoc uino ſuauius. Dictum eſt de omnibus rebus, non tantum de ſingulis. Interdum etiam ubi nihil plus comprehenditur in uniuerſo, quàm in parte, ut nihil eſt te literatius, nihil eſt illo prudentius, nihil eſt iſto inhumanius: nihil plus ſignificatur hoc modo, quàm ſi dicas: nemo te literatior, nemo illo

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

prudentior, nemo iſto inhumanior: quoniam literatura, prudentia, inhumanitasq́; non niſi in homines cadit. Quid ergo in neutro genere potius, quàm maſculino, & fœminino prolatum eſt? nempè, quia neſcio quid plenius, & ſuauius in neutro genere eſt. Ideóq; tali ſermone delectati autores ſunt, ut ipſorum crebra exempla documento eſſe poſſunt, quæ inquirentibus notiora erunt, quàm ut à me huc afferri debeant.

De compoſitis à ſomnus. Cap. XX.

Somnus compoſita quædam ſunt ſecundæ ſemper declinationis, quædam tertiæ. Secundæ, Cicero in Verrem: Hic etiã quum ſemiſomnus ſtuperet. Et Cælius in Antoniũ: Ipſum namq; offendunt ſemiſono ſopore profligatum. Et Salluſtius in Iugurt. Signo dato caſtra hoſtium inuadunt, ſemiſomnos partim, alios arma ſumentes fugant. Inſomnem, & exſomnem draconem ſæpe legimus, & ferè hanc differentiam ſeruatam inuenimus. Hæc admonui, ut in his nominibus, quæ ancipitem in compoſitione declinationem ſortitæ ſunt, tamen ſciamus uſum frequentiorem imitandum. Seneca autem de breuitate uitæ ait, Quàm multi heſterna crapula ſemiſomnes & graues.

De nominibus in oſus. Cap. XXI.

Omina, quæ exeunt in oſus, partim à nomine deſcendunt, partim à uerbo, partim ab utroq;. Et ea quidem, quæ deſcendunt à nomine, habitionem ſiue uehementiã, copiamúe ſignificant, & affectionem: ut Animoſus, Ingenioſus, Lacertoſus, Neruoſus, Saxoſus, Aquoſus. Hæc copiam, ſiue uehementiã, habitionemq́; ſignificant, quòd habent in ſe uehementiam, ac copiam aquæ, ſaxorum, neruorum, lacertorum, ingenij, animi. Vinoſus, Mulieroſus, Libidinoſus, Seditioſus, Factioſus, qui affectus eſt ad hæc: & amat uinum, mulieres, libidinem, ſeditiones, factiones. Rurſus ea, quæ à uerbo ſunt, partim actionem ſignificant, partim paſſionem, partim utrunq;. Studioſus, Faſtidioſus, Stomachoſus, Iniurioſus, Cõtumelioſus, Curioſus, ſemper actiue ab autoribus accipi ſolent. Otioſum eſt in re aperta inculcare exempla, quæ uulgo ſunt plurima. Hæc enim accipiuntur pro his, qui operam dant ſtudio, qui faſtidiunt, qui ſtomachantur, qui iniuriam contumeliamq́; faciunt, qui nimis curant, niſi uelimus hæc à nominibus uenire, non à uerbis, ut frauduloſus, qui fraudem facit: quod à fraudula diminutiuo uidetur uenire, potius q̃ à fraude, quemadmodũ Meticuloſus, qui timidus eſt, à meticulo magis q̃ à metu, & Somniculoſus magis à ſomniculo q̃ à ſomno, & Siticuloſus magis à ſiticula, q̃ à ſiti uenit. Tenebricoſus quoque reperitur & tenebroſus,

& tenebroſus, licet quædam ab uſu regulaq; recedant, ut montuoſus potius quàm montoſus, ſaltuoſus quàm ſaltoſus, tortuoſus quàm tortoſus. Veruntamen quæ ſunt quartæ declinationis, aſſumunt u, ut uultuoſus, actuoſus, fructuoſus. Ideoq; illud in pſalmo: Oues eorum fœtoſæ, legendum eſt fœtuoſæ à fœtus, ſicut è diuerſo pleriq; ſcribunt monſtroſum pro monſtruoſo. Lucr. Mõſtroſiq; hominum partus. Nec modo in oſus faciunt nomina quartæ declinationis, uerumetiam in arius, ut ſaltuarius, actuarius, fructuarius, quum nomina ſecundæ declinationis careant, ut aſinarius, caprarius. Odioſus & inuidioſus paſſiue. Ille enim ſignificatur, qui odio habetur, & cui inuidetur, non is qui odit, & qui inuidet. Hæc paſſionem ſignificant, utiq; quum à uerbo ueniunt, ſecus quum à nomine. Nam odium moleſtiam quoq; antiquitus ſignificabat. Terent. in Phor. Nunquam tuo odio me uinces. Et iterum: Si porrò eſſe odioſi pergitis, id eſt moleſti. Cic. ad Att. Sed quũ horas treis ferè dixiſſet, odio & ſtrepitu ſenatus coactus eſt aliquando perorare. Et ſic in Catone Maiore: In infirmo corpore odioſa eſt omnis offenſio. Et de Oratore: Verum ſi placet (quoniam hæc ſatis ſpero uobis quidem certe maioribus moleſta, & putida uideri) ad reliqua aliquanto odioſiora pergamus. Odioſiora dixit, quaſi moleſtiora. Inuidia autem præter illam ſignificationem notam, eſt uel dicto uel facto in alterum maleuolentiæ conciliatio: ut ſi quis referat, oſtendat'ue calamitates ſuas, ut autori calamitatum odium cæterorum concitet. Et hoc uocatur inuidiam facere, uel uocare, uel adducere in inuidiam: inde inuidioſa res quæ atrocitatem facti augens, inuiſum illud uel illius autorem facit. Et inuidia quaſi atrocitas, uel detractio: in quam ſignificationem accipio illum uerſum:

Inuidiam nimio cultu uitare memento.

Nam latentem inuidiam, quia non deprehendo, uitare nequeo: ſed eã, quæ extrinſecus ſignificatur uel uoce, uel geſtu, cum populus indigne ferre ſe indicat in aliquo nimium, & inſolentem corporis cultum. Ideoq; ſubiungitur, Quæ ſi non lædit, tamen hanc ſufferre moleſtum eſt: hanc ſcilicet uel uoce, uel geſtu, uel utroq; modo detractionẽ. Quale illud quoq; Terentianum: Ita ut ſine inuidia laudem inuenias, & amicos pares. Et illud Sallustij, licet è Demoſthene ſit ſumptum: Inuidiam gloria ſuperaſti. Formidoloſus, Laborioſus, Operoſus, pariter actiue paſſiueq; accipiuntur. Terent. Egon' formidoloſus? id eſt ego'ne, qui timeã? Salluſtius: Regibus boni, quàm mali ſuſpectiores ſunt, ſemperq; his aliena uirtus formidoloſa eſt, id eſt quæ formidatur. Cic. Videtis ut ſenectus non modo languida non ſit, uerumetiam operoſa; id eſt quæ agit, & rebus agendis operam dat. Idem pro Cælio: Vos la-

borioſos exiſtimet, quibus otioſis ne in communi quidẽ otio liceat eſſe. Ouidius: Moles operoſa laborat. Operoſa, quæ ab aliquo operata eſt, non quæ aliquid facit, uel uehementis operis, et multarum operarum. Ita res laborioſa, uel quòd in ea laborẽ capiamus neceſſe eſt, uel quòd plena laboris eſt. Voluptuoſus quoq; & religioſus licet à uerbis non ueniant, tamen iſtis ſimilia ſunt, ut affectionem ſignificent, & habitionẽ ſiue plenitudinem, ſimul'q; actiue accipiantur, & paſſiue. Voluptuoſus homo, qui perquã amat uoluptatem. Res uoluptuoſa, quæ in ſe habet uoluptatem, uel quæ plena eſt uoluptatis, & qua homo delectatur. Ille recipit, hæc recipitur. Religioſus homo, qui amat religionẽ: Sepulchra & monumenta religioſa ſunt, id eſt habent in ſe religionem; Ille adorat, hæc adorãtur. Præterea, Glorioſus, Famoſus, Imperioſus, nonnihil & ipſa à cæteris differunt. Nam licet legamus glorioſam uictoriam, id eſt plenam gloriæ: & apud Iuuenalem:

Famoſos equitum cum dictatore magiſtros,

Et imperioſos populos, hoc eſt latum imperium poſſidentes, tamen dicimus ita glorioſum hominem affectatorẽ gloriæ, ut uinoſum cupidũ uini, & mulieroſum nimis appetentem mulieres: qualis miles glorioſus apud Plautum, & Terẽtium: Et Famoſum pro infami & turpi, ut famoſa mulier, quæ noſcitur impudica eſſe. Et imperioſus oſtẽtator imperij in exercenda ſæuitia, qualis Torquatus apud Liuium, qui filium ſecuri ob imperium contemptum occidit, unde imperioſus appellatus eſt. Verum imperioſus & glorioſus, quando honeſtæ ſignificantiæ ſunt, pro gloriã imperiumq; habente, habitionem plenitudinem'q; ſignificant: quando inhoneſtæ, affectionem, ut dixi. Similiter quæſtuoſus & ſumptuoſus ab affectione magis, quàm ab habitione ſiue plenitudine ueniunt. Quæſtuoſus eſt homo auidior quæſtus, & lucri, undiq; lucella queritãs. Sumptuoſus, qui auidior eſt ſumptus, quàm quæſtus, & immoderatum ſumptum facit, id eſt immoderatis impenſas. Quæ duo magis poſſunt accipi actiue, quàm paſſiue, magis'q; ad homines pertinent: ut homo quæſtuoſus, homo ſumptuoſus. Luctuoſus uero magis ad rem, ut res luctuoſa, hoc eſt, plena luctu. Neſcio, an liceat de homine miſero, & afflicto dicere, homo luctuoſus, ſicut fortuna huius luctuoſa. Ab induſtria autem non habemus induſtrioſus, ſed induſtrius. Nec à uirtute uirtuoſus more Græcorum, qui ἀπὸ τῆς ἀρετῆς non deriuant ἀρετὸς, licet habeant ἀρετὸς, ſed pro illo dicunt tum ἀγαθὸς, id eſt bonus, tum σπουδαῖος, id eſt ſtudioſus. Ariſtotele quoq;, et alijs quibuſdam teſtantibus. Quod Cicero ad Herẽnium imitatus eſt, dicens: Ideóq; bonis uiris, id eſt ſtudioſis amicus erat. Moroſus à more uenit, non à mora. Primam enim habet longam ut mos moris, ſignificatq;

gnificatq; eum, qui nimis exacte, nimiſq; ad unguem fieri omnia poſtulat, ut aliquando ob id indignetur, ac iraſcatur. Vt Suetonius de Cæſare: Circa corporis curam moroſior, ut non ſolum tonderetur diligenter, ſed etiam uelleretur. Idem de Tiberio: Sed affectatione, & moroſitate obſcurabat ſtilum. Cicero de Senectute: At ſunt moroſi, & anxij, & iracundi, & difficiles ſenes. Et idem ſecundo de Oratore: Mequidem hercle illa ualde mouent ſtomachoſa, & quaſi ſubmoroſa ridicula, non cum à moroſo dicuntur: tum enim non ſal: ſed natura ridetur. Suetonius accipit pro cupido nimis exactæ diligentiæ: Cicero uero adiungit impatientiam, & iracundiam. In ſignificato tamen illo ſuperiore poſuit in Oratore: Vſque adeo moroſi ſumus, ut nobis non ſatisfaciat ipſe Demoſthenes. Deniq; ſic dicitur Moroſus à nimia diligentia & ſeueritate, ut Curioſus à nimia cura, quoties plus diligentiæ, quàm oporteat impendimus rebus uel noſtris, uel alienis: noſtris, quum minutiſſima quæq; diſquirimus, ut nullius frugis: alienis, quũ de rebus cæterorum occultioribus nõ ſatis cum pudore perſcrutamur, aut interrogamus. Sed non tam à cura Curioſus uidetur deſcendere, quàm à curia, cuius compoſitum eſt magis in uſu incuria, id eſt negligentia, tametſi curia à cura dicatur. Atq; ut Curioſus à peruerſa cura uocatur, ita Cerebroſus à cerebro peruerſo. Vnde Horatius: Donec cerebroſus proſilit unus, id eſt inſanus, et cerebri peruerſi: Pannoſus & ipſum aliquid differentiæ habet: is enim dicitur pannoſus, qui craſſo panno ac uili opertus eſt. Nec hoc niſi de paupere dicitur: quæ exempla ſunt plurima.

De uerbis inchoatiuis, falsò ſic dictis. Cap. XXII.

Grammatici autores uno ore uniuerſi, qui de hac re ſcriptum aliquid reliquerunt, aiunt illa uerba in ſco, ut caleſco, frigeſco, ſignificare inchoationem: ideoq; inchoatiua: illa in ſo, ut uiſo, deſiderium, ideoq; deſideratiua: illa in rio, ut eſurio meditationẽ, ideoq; meditatiua appellari ſolent. In quibus omnibus ab omnibus diſſentio. Sed Priſciano eruditorum nuperrimo potiſſimum reſpondebo, qui (ut ordinem ſequar) inquit in illo Verg. uerſu: Aegreſcitq; medendo, ſignificari inchoationem. Qualem medicum uoluit eſſe Priſcianus, quo curante quis incipiat ægrotare? Quanquam quomodo curari quis ante poſſit, quàm ægrotus ſit? Neceſſe eſt ergo, ut ante ægrotare cœperit, & quum dicitur ægreſcere, ut intelligatur inter medendum ægriorem fieri. Et hoc de turno Vergilius intelligit: cuius augebatur ægritudo ad Latini ſalubria conſilia. Sicut de Didone prius dixerat: Expleri mentem nequit, ardeſcitq; tuendo.

Quid igitur attinet exempla repetere, quum nunquam in ſenſu in-

choationis reperiantur? An illud apud Quintil. hoc ſignificat? Tenuit conſuetudo, quæ quotidie magis inualeſcit. Aut illud Cic. Quanto plura ille miſcebat, tanto hic magis in dies conualeſcebat Et illud Eccleſiaſticum: Qui ſordet, ſordeſcat adhuc. Quo modo poteſt quid quotidie incipere ualidum fieri, & quidem magis, quod dicitur reſpectu præcedentis? At inchoationem nihil præcedit: aut quo modo quod ſordet, poteſt incipere ſordere? & ſordeſcere adhuc, id eſt magis? qd magis? certe q̃ antea inceperat. Sed quid ibi diſputamus, quũ dicatur, qui iã ſordet, ſordeſcat adhuc? quaſi ſordidior fiat, non autem ſordere incipiat, quia iam ſordet. Ideóq; Græci & hoc, & cætera huiuſmodi uerba per uerba paſſiua explicantur: et illud Græce ſordeſcat, nihil aliud eſt, quàm ſordidetur. Plau. in Captiui duo: Ego, qui tuo mærore maceror, maceſco, conſeneſco & tabeſco miſer. Pro eodem pene accipit maceror & maceſco, niſi quòd maceror ad animum magis pertinet, quaſi affligor: maceſco magis ad corpus. Videtur autem ratio dici uelle potius macreſco, ut nigreſco, pigreſco, ægreſco. Sed etiam dici poteſt maceſco, ut aceſco. Crebreſco tamen potius dixerim, quàm crebeſco. Verum ad rem. E diuerſo Vergilius:

Maria incipiunt agitata tumeſcere. Et iterum:

Fluctus ubi primo cœpit cum albeſcere ponto. Et iterum:

Sin in proceſſu cœpit crudeſcere morbus.

Vbi quid opus erat dicere, quòd incipiant res tumeſcere, albeſcere, crudeſcere: quum ſatis, imo magis proprium fuiſſet dicere, quòd tumeſcebant, albeſcebant, crudeſcebant, id eſt quòd incipiebant, ſiue inchoabant tumere, albere, ſiue crudere? Quid ergo ſignificant uerba inchoatiua? Nempe (ut breuiter finiam) quod uerba compoſita à fio, calefio, frigefio, ſordefio, inualefio, ægrefio, & ardefio: quæ ideo in uſu non ſunt, quia ſuperuacuum eſſet, duas nos uoces habere idem ſignificantes, nec niſi ubi alterum deficit, alterius præſidio utimur. Caleſcẽs pro calefiens, pateſcens pro patefiens; quum utrunq; reperiatur, pateſco & patefio, quanquam ne in ſimplici quidem ſuo reperitur fiens, nec quod ab hoc formaretur fiendus. Dicemus itaque caleſcens, & calefaciendus. Nec deſunt, qui fiens utantur, ſed in eo, de quo loquor, ſignificato, ut in Pſalmo uiceſimoprimo: Et factum eſt cor meũ, tanquam cera liquefiens in medio uentris mei: quum in alia tranſlatione dicatur liqueſcens. Ex quo liquet eiuſdem utrunq; eſſe ſignificationis. Idiomate quoq; Italico, atq; Hiſpano (quod ex Italico oriundum eſt) adſtipulante, apud quod pene latina uoce hæc uerba pronunciantur, & certe in hunc, quem ego dico, ſenſum, quale eſt hoc, ognidi magriſco, hoc eſt, omni die macreſco, per quod incrementum aſſiduum, atq;

continuum declaratur,non inchoatio. Quòd ſi quid inter huiuſmodi uerba in ſco,& in ſio,intererit,hoc eſſe arbitror, quòd hæc in ſco paſſionem in ſe habent,illa uero extrinſecus allatam. Vt in Aegypto Cæſar,quum hoſtes fugeret,elata læua natabat,ne libelli,quos tenebat,madefierent,melius quàm madeſcerent. Et quum fores aperiuntur,melius patefiunt dicitur,quàm pateſcunt. At quum quis in balneo ſudore irrigatur, & fores ſua ſponte aperiuntur, magis ille madeſcit, quàm madefit,& hæ magis pateſcunt,quàm patefiunt. Inchoatiuorum autem dicuntur præterita eadem eſſe,quæ primitiuorum: tamen pauciſſimis curæ eſt dignoſcere,quando à primitiuis ſunt, quandóue ab inchoatiuis,quorum multum differt ſignificatio,licet crebrior ſit illa inchoatiuorum,ut pinguit,macruit, frixit,caluit,idem eſt quod pinguis factus eſt,non autem pinguis fuit: macer factus eſt,& frigidus,& calidus factus,non autem macer,frigidus,& calidus fuit. Nam pinguet idem eſt quod pinguis eſt,macret,friget,calet,idem quod macer eſt,frigidus eſt,calidus eſt: quorum præterita ſunt pinguit, macruit, frixit, caluit: uix unquam in hoc ſignificato pinguis,macer,frigdus,calidus fuit,ſed in illo pinguis,macer,frigdus,calidus factus eſt,ut etiã in hoc apertius patebit exemplo. Tam cito macruiſti? tam ſero pinguiſti? non id ſignifico,quòd tam cito macer,aut tã ſero pinguis fuiſti,quaſi nũc talis non ſis,ſed quòd pinguis aut macer factus es,atq; etiam talis es, ſiue tunc eras,ſi de alio tempore loquimur. Quæ præterita,quia à primitiuis non ueniunt(ut ſignificatio indicat)neceſſe eſt ueniant à deriuatiuis in ſco. Vnde probatur etiã inchoatiua non ſignificare inchoationem. Quare Seruius uiderit,qui his uerbis præteritum nõ tribuit, quorum frequentius eſt,quàm ſuorum primitiuorum. Nam quòd ait, quia inchoatiua ſunt,ideo carere præteritis,caſſa ratio eſt, quum hoc uerbum inchoo etiã præteritum habeat. Verũ hæc uerba nec inchoatiua ſunt,& præteritũ habent. Illud tranſeo,quòd multa ſunt,quæ pro ſuis primitiuis accipiuntur,conticeſco, adhæreſco, deliteſco, concupiſco, labaſco,obdormiſco,contremiſco,expaueſco,& his ſimilia.

De uerbis deſideratiuis male ſic uocatis. Cap. XXIII.

Nam quæ idem autor deſideratiua appellauit, ipſius quoque exemplo oſtenduntur,nequaquam eſſe deſideratiuæ ſignificantiæ. Hoc enim exemplum ille affert. Verg. in VIII.

Nam memini Heſionæ uiſentem regna ſororis
Laomedontiaden Priamum. Viſentem dixit, pro cupientem uidere, quod Græci dicunt ὀψείοντα. Idem & in eodem exemplo Seruius dixerat,Simile eſt facio faceſſo,capio capeſſo,lacero laceſſo, arceo arceſſo,acio,acerſo? quæ poſſumus non incongrue deſideratiua nominare.

Sed quæro à Priſciano, cur magis Priamus cupiebat uidere ſororem, dum iter faciebat, quàm, quum erat in Troia? aut cur magis Priamus quàm cæteri? aut cur ſolus? Poſtremo quis nouit uoluntatem eius? quid agit uideo: quid uelit, non uideo. Quid ergo ſignificat uiſere? Nimirum id, quod agit Priamus, ire ad uidendam ſororem, quod frequentatiuum ipſius declarat uiſito. Itaq; actum corporis hæc ſignificant uerba, non affectum mentis. Viſo, uado ad uidendum, non autem cupio uidere. Cicero ad Atticum: Cupio equidem & iampridem cupio Alexandriam, reliquamq; Aegyptum uiſere, id eſt (ut ego ſentio) ire ad uidendum. Aliter dicendum erat, uiſo equidem & iampridem uiſo. Quo certe modo ne Priſcianus quidem ipſe loqui auderet. Vſurpamus tamen hæc uerba (quemadmodum de ſuperioribus teſtatus ſum) pro eorum primitiuis, ut miſſi ſunt legati uiſendi cauſa, id eſt uidendi. Quod certe ita exponi non poteſt, cauſa uideri cupiendi. Tolerabiliorq; noſtra ſententia expoſitio foret, cauſa ut eant ad uidendum. Similiter faceſſo, eo ad faciendum, uel facio. Vergilius:

Haud mora, continuo matris præcepta faceſſit.

Frequentius tamen accipitur pro eo ad recedendum, uel recedo. Vt Liuius libro primo: Faceſſe hinc Tarquinios, aut Corinthum. Capeſſo, eo ad capiendum, uel capio. Laceſſo, eo ad lacerandum, uel lacero prouocando. Acerſo, uel arceſſo, utrunque pro eo ad uocandum uel uoco. Terentius in Andria: Obſtetricem accerſo. Quidam etiam in quarta coniugatione utuntur, ut ibi: Mitte in Iopen, & accerſi Simonem quendam, qui cognominetur Petrus.

De uerbis meditatiuis non rite ſic uocatis. Cap. XXIIII.

Commedius autem deſideratiua, atq; optatiua uocarentur ea, quæ nominantur meditatiua in rio, parturio, eſurio. Cicero: Vtinam aliquando dolor populi Romani pariat, quod tandiu parturit. Et Liuius: Et quod diu parturit animus ueſter, aliquando pariat: affectum ſignificant, non cogitationem, aut actum corporis, qui per hoc uerbum indicatur. Vnde meditatio armorum, meditatio declamandi, meditatio gladiatorum, id eſt exercitatio. Eſurio, cupio edere. Quintilianus: Pater filios eſurit. Valerius Martialis octauo epigrammatum,

In omnibus Vacerra quòd conclauibus
Conſumit horas & die toto ſedet,
Cœnaturit Vacerra, non cacaturit.

Id eſt cœnare cupit, non cacare. Vel dicamus hæc accipi pro primitiuis. Scaturio magis pro ſuo primitiuo ſcatet ponitur, quod eſt nō ſolum aquarum, ſed herbarum, cæterorumq; ſua ſponte ubertim naſcentiū. Quòd ſi uolumus ſua quibusq; apta tribuere uocabula, nec à con-

ſuetis recedere, ea quæ ſunt in ſco, appellemus meditatiua, id eſt exercitatiua. Qui enim caleſcit, ſiue caleſit, quaſi meditatur: atq; ut caleat, exercetur. Terent. Nūc uide utrum uis argentum accipere, an cauſam meditari tuam. Ea in ſo, inchoatiua: hæc in rio, deſideratiua. Atq; hanc opinor fuiſſe ueram & germanam uerborum ſignificationem, quàm antiquitus impoſitam poſteritas deprauauit.

Vbi infinitiuo, ubi gerundio potius utendum ſit. Cap. XXV.

Quædam orationes infinitiuum magis poſtulant, quædam gerundium, quædam utrunq;. Adiectiua magis infinitiuum ſiue actiuum, ſiue paſſiuum. Subſtantiua gerūdium genitiui duntaxat caſus. Nam de accuſatiuo mox dicam. Tu es dignus habere opes, tu es dignus honorari, tu es lætus me benevalere, tu es lætus me honorari. Rurſus tempus eſt gaudendi, locus eſt expoſtulandi, commoditas eſt alloquendi. Participia autem, & multa adiectiua à uerbis deriuata utranque formam ſibi uendicant. Sed participia iuncta infinitiuis, dicuntur ſeruare uim participiorum, iuncta gerūdio uim nominum. Timens nauigare, & nauigandi: cupiens diſcere & diſcendi: doctus, peritus, promptus, conſuetus cantare & cantandi. Timidus, cupidus, auidus nauigare & nauigandi. Nam illud admonitione non indiget, optima res eſt agricolare recte dici: optima res eſt agricolandi, dici non recte: quia illud reſoluitur, Agricolare eſt optima res: hoc reſolui ſic non poteſt, agricolandi eſt res optima: niſi forte dure & aſpere ſic: Ipſa enim res agricolandi eſt optima. Quare illum non probauerim, qui dixit: non eſt mihi opus reſpondendi: quum eſſet dicēdum reſpondere, ut ſit ſuppoſitum, me reſpondere, opus uero appoſitum. Itē habeo à patre mandatum conueniendi te, latine dicitur. Mandatum eſt mihi à patre conueniendi te, latine non dicitur: quia mandatum hic uerbum eſt. Vnde non poteſt regi huiuſmodi gerundium, illic nomen ſubſtantiuum, unde regitur gerundij genitiuus, niſi in utraq; oratione expoſitione utaris. In prima quidem ut ſic intelligas, Habeo à patre mandatum conuenire te, ſcilicet hoc ipſum conuenire te. In ſecunda uero ut mandatum ſit nomen, non uerbum aut participium, quaſi mandatum adeſt mihi à patre. Ad quam tergiuerſationem confugere non poterit quiſpiam in talibus exemplis: Habeo in tabulis publicas à patre mandatum conueniendi te. Hic non poteris dicere, conuenire te. Item, eſt mihi iniunctum, ac mandatum conuenire te, ubi dicere non poteris, conueniendi te. Cicero tamen ad uxorem nouo quodam modo locutus eſt: Quum in animo haberem nauigandi: pro eo, quod eſt nauigare. ut lib. I. de diuinatione: Haberet'q; in animo nauem conſcendere. Itaq; ſubintelligitur propoſitum, ſiue uoluntas. Sicut in illo fit apud

eundem: Quum illius diei mihi uenit in mentem. Et alibi: Non minus ei uenit in mentem poteſtatis, quàm æquitatis tuæ. Vbi quidam nolunt accipi genitiuum pro nominatiuo. Mihi potius placet ſubintelligi conditio, ſtatus, qualitas illius diei, tuæ poteſtatis, tuæ æquitatis; aut aliquid ſimile. Ita hic proproſitum ſiue uoluntatem, ut ſit quum haberem in animo propoſitum nauigandi. Venio nunc ad accuſatiuum gerundij: Dicimus itaque, induxe te ad nauigandum, non autem nauigare: niſi more Græcorum, qui, quum careant gerundio, funguntur infinitiuo cum articulo, raro ſine eo: licet nunc quidam frequentiſſime utantur; ut non ueni ſoluere legem, ſed adimplere. Plerique eruditorũ dixiſſent, non ueni ad ſoluendam legem, ſed adimplendam, quos & ipſe nunc imitor, imitandosq; omnibus arbitror. Quam enim cauſam habes, ut alienam linguam ſecteris, relinquas tuam? Quanquam ne illam quidem ſequaris, quum careas articulis, quibus Græci utuntur. Et quod illi habent καθότι, tu malis dicere, quia, aut quoniam, quàm quòd, ut in eodem: Putatis, quia ueni ſoluere legem, quum eſſet dicendum, quòd. Sed ad rem. Vocaui te ad currendum, non currere: ſto ad prædandum, non prædari: ſedeo ad audiendum, non audire: uado ad uenandum, non uenari. Rurſus iuſſi te arare, non ad arandum: cogito inſidiari, non ad inſidiandum: timeo ædificare, non ad ædificandum. Quædam uerba cum utroq; conueniunt: Hortor te ſtudere, et ad ſtudendum: flagitor reſpondere, & ad reſpondendum: paratus ſum ſcribere, & ad ſcribendum: ego aptus ſum pugnare, & ad pugnandum: ille eſt idoneus militare, & ad militandum. Quæ omnia rara ſunt: nam pleraque huiuſmodi accuſatiuum poſtulant, ut bonus, utilis, commodus, malus, inutilis, incommodus ad militandum.

De differentia infinitiuorum eſſe & fore, & compoſitorum. Cap. XXVI.

f Ore uocem quidem habet infinitiui ut eſſe; ſignificationem uero participij, quod eſt futurum, una cum infinitiuo eſſe. Idem eſt enim fore, quod futurum eſſe, non tantum eſſe: licet forem fores foret, idem ſit, quod eſſem eſſes eſſet. Quare cum nomine iungi debet fore, non cum participio, ne duo participia ſimul confundamus. Spero te amatorem, uel amicum fore, non autem amaturum fore, ſed tantum amaturum: ne uidearis hoc dicere, te futurum amaturum, quod ratio non patitur, quum futurum ſuperuacuum ſit. Item de participio paſſiui futuri: timeo te uerberandum fore. Satis erat uerberãdum, uel adiuncto infinitiuo uerberandum eſſe. Participia autem præſentis temporis, & præteriti uidentur minus communionis habere cũ fore, quod ad futurum ſpectat, quàm participia futuri temporis, tamen

plus habent communionis. Ibi enim ideo non conuenit, quia ſuperuacua ſignificatio eſt, quod hic non fit: eo quod ſæpe cum iſtis coniunctum illud fore reperimus, ſed ita tranſeunt in nomen, alioquin nõ congruant diuerſorum temporum eodem in loco participia, ut ſpero te ſapientem fore, credo me amantem tui fore, nõ te. Seruant enim naturam nominis, non participij. Opinor te acceptum illis fore, non ab illis. Cic. Spero amicitiam noſtram notam poſteritati fore, non dixit à poſteritate. Quod ſi quando reperiatur retinere naturam uerbi, quid mirum? quum etiam nomen'ne ſit, an participium dubitari poſſit, & futuri potius nomen, ut: ego ſum dilectus ab omnibus, & ego ero dilectus ab omnibus Non enim hoc eſt participium præſentis temporis, aut futuri, nec tempus perfectum indicatiui, nec futurum ſubiunctiui, tamen cum præſenti iungitur, & futuro. Propter quod debet potius nomen uideri, ſicut & participium futuri paſſiuum in nomen reuertitur, tuncq; recipit fore, ut ſpero hunc puerum admirandum uirum fore, id eſt admirabilem. Compoſita autem à fore nullam controuerſiã habent, quia ferè nuda ponuntur ſine nomine & participio. Affore, ut Verg. Affore cernetis. Statius tamen libro primo Thebaidos uidetur accipere pro ſignificatione præſentis:

Senſit manifeſto numine ductos
Affore, quos nexis ambagibus augur Apollo,
Portendi generos uultu fallente ferarum. Ediderat.

De fore, ut Marcus Tullius contra Rullum: Verum arbitrantur non defore qui illam reſtituerent. Abfore, quod minus in uſu eſt, unde dicuntur abfuturi. Confore & profore apud Comicos: Profore, ut Hor. Quæ nocuere, ſequar, fugiam quæ profore credam.
Id eſt profutura eſſe.

De Gerundijs. Cap. XXVII.

Gerundia, licet à participijs differant, tamen proprie inter participia numerari poſſunt, ſicut ſupina inter uerba meritòq; participalia uocata ſunt. Nam & caſus & genera in utroque numero habent, ex quo uerba nõ ſunt, ſed participia ſiue participialia. Regũt præterea caſum more uerborum participiorumq;: ex quo nomina non ſunt. Poſt ſe inquam regunt, non ante ſe. Nam eiuſmodi locutio, qualis eſt: In conuertendo dominus captiuitatem Sion, facti ſumus ſicut conſolati: inaudita eſt: Græca figura decipiente (ut in alijs multis) interpretem. Græci enim hoc loco infinitiuum habẽt, quod uult ante ſe accuſatiuum. Quod multis modis transferri poterat, uel ſic, Dum conuerteret dominus captiuitatem Sion. Vel ſic, Conuertente domino captiuitatem Sion: & alijs (ut dixi) multis modis. Quidã im-

periti aiunt, caſum pro caſu poni, quaſi latine diceretur, ſi eſſet dominum, quale eſt illud: In deficiendo ex me ſpiritum meum. Et alibi: In conueniendo populos in unum, & reges, ut ſeruiant domino: quum (ut oſtendi) gerundium non habeat ante ſe caſum. Sed ad propoſitum. Differunt gerũdia à participijs, quòd ipſa ſignificant rei adminiſtrationem ſine tempore: illa uero tempus ſine rei adminiſtratione. Vt tenet me occupatio iuris dicundi, gerundium eſt, nec tempus ſignifico futurum, ſed rei adminiſtrationem, hoc eſt in iure dicundo. Rurſus, tenet me cura dotis numerandæ, id eſt quæ numeranda eſt: participium eſt futuri ſignificatiuum ſine adminiſtratióne rei. Neſcio an dicendum ſit gerundium eſſe participium præſentis temporis more Græcorum: cuius rei hoc argumentum eſt, quòd idem eſt in legendo, & in ipſo legere, quod Græci melius ἐν τῷ ἀναγινώσκειν: & in libris legendis, idẽ eſt, quod quum libri leguntur, penè eodem modo, quo de futuro in legendis libris, uidelicet qui legendi ſunt. Nolunt autem grammatici gerundium rectum habere caſum, ſed quatuor tantum obliquos: fortaſſe & caſu recto non caret apud Lucretium atq; Vergilium: Voluenda dies en attulit ultro. Voluenda, non tempus futurum intelligit, ſed rei adminiſtrationem, dies uidelicet quæ uoluitur, non quæ uoluenda eſt, aut quæ uoluetur. Vnde indicatur gerũdium eſſe participium præſentis temporis. Iuſiurandum enim poteſt uideri eiuſdem caſus, atque etiam uocatiui. Sed de quatuor nunc obliquis diſſeramus, quo in loco breuiſſime ſtultorum quorundam opinionem reprehendamus, qui aiũt recte dici, cã eſſendi rex, eſſendi regis, eſſendi regem, quũ nuſq̃ eſſendi reperiatur: et ſi reperiretur, nõ regeret caſum, ſicut manendi, uiuendi, exiſtendi. Et de genitiuo iam exemplum ſubiecimus: occupatio iuris dicundi. De datiuo tale eſt, da operam rebus agendis. De accuſatiuo, Vt ad accuſandos homines duci præmio, proximum latrocinio eſt. De ablatiuo, Tu delectaris criminibus inferendis. Cum accuſatiuo ferè ſemper iungimus præpoſitionem, præter quædam pauca, quæ ſunt: Loco, Conduco, Mando, Curo, Habeo, pro debeo, et ſi qua ſunt alia, Vt, faciendam ſepulturam locarent, id eſt alteri darent faciendam: uel, ipſi locarent ſe ad faciendum, utrunque enim ſignificat: nec participium eſt, ſed gerundium illud faciendum: quod exemplum ſumptum eſt ex Sulpitio. Cicero de diuinatione libro ſecũdo: Magis numine deorum id factum eſt, quàm caſu, ut arbitraris: & redemptorum, qui colũnam illam de Cotta & Torquato conduxerant faciendam: quaſi locarant, & conduxerant ad faciendum. Suetonius autem in uita Cæſaris, Gladiatores, inquit, notos ſicubi infeſtis ſpectatoribus dimicarent, ui rapiẽdos, reſeruandosq; mandabat. Curauit iaciendos lapides, ſæpe legimus:

mus: ſed ita ferè, ut alius curet, alius faciat. Vt Cicero VII. Verrinarum: Recenti negotio ad te literas miſit, mittendasq́; curauit. Interdum idem qui curat, et qui agit: ut Plinius poſterior, Petis ut libellos meos, quos ſtudioſiſſime comparaſti, recognoſcendos, emendandosq́; curem. Et iterum: Continendos cauea nido'ue curabis. Quintil. in Mathematico: Poſitus in ea cõditione triſtiſſimæ ſortis, ut nec morte dignus ſim, niſi me paricidam putetis: nec præmio, niſi innocentem: adeoq́; ludibrijs miſeræ ſum diuerſitatis implicitus, ut impetrandum à uobis habeam odij mei fauorem. Plinius idem ad Saturninum: Præſertim quũ enitendum haberemus, quod parentibus eorum & orbis probaretur. Suetonius in uita Cæſaris: Vt conſolãdos eos magis imperator, quàm puniendos habuerit. Hunc modum loquendi apud Ciceronem reperiſſe non memini me. In his exemplis, ubique gerundium eſt. Illa autem participia in nomen tranſeuntia, putaui ad te ſcribendum, exiſtimaui hanc rem tractandam, cenſui tibi illud ſignificandum, id eſt dignum ſcribi, tractari, ſignificari, quæ omnino idem ualent, quod ſcripſi, tractaui, ſignificaui: ſed non ſine deliberatione tamen, nec inconſulto. Dicebant autem antiquiores rogatum te uelim, oratos uos uelim, pro eo, quod eſt rogo, uel oro. Sicut poſteriores (quorum eſt Quintil.) dicebant: uenio petiturus, uenio oraturus: pro eo, quod eſt uenio petitũ, & uenio oratum. Sed hoc ad ſupini magis rationem pertinet. Illud autem, quod Seruius ait gerundium eſſe, participium eſt potius. aut nomen, quum inquit, Similiter etiam accuſatiuo caſu utimur, quum uolumus abſolutam facere elocutionem, & per gerundij modum aliquid dicere, ut petendum mihi eſt equum, codicem, birrum. Hinc Verg. Pacem ab rege petendum. Nàm ſi dixeris, petendus eſt codex, iam non per gerundij modum, ſed participialiter loqueris. Hoc non aliter participium eſt ſeu nomen, quàm illud, petendum eſt mihi iumentum, præſertim quòd gerundia non regunt paſſiue, ſed actiue, & nominatiuis carere creduntur, & accuſatiuis præpoſitionem anteponi uolunt, ſicut ante oſtendi. Vt accuſatiuus, ita & ablatiuus amat ſecum præpoſitionem. Vt, In defendendo maior labor eſt, quàm in accuſando. Indagemus (ſi poſſumus) cum quot præpoſitionibus accuſatiuus gerundij iungitur, cum quot item ablatiuus. Accuſatiuus iungitur frequenter cum ad, raro tamen cum in. Item frequenter cum ob, propter, & inter, raro cum ante: ut uado ad capiendum hoſtem, ego ueni ob te, uel propter te redimendum. Inter nauigandũ pro in nauigando ſæpe legimus. Verg.

-Et inter agendum
Occurſare capro, cornu ferit ille, caueto.

Idem:

-Nanq; ante domandum
Ingentes tollent animos.

Totidem ferè præpoſitiones ablatiuo gerundij ſeruiunt. In, frequenter, cæteræ rarius: de, ex, uel è, à, uel ab, & cum. IN, ut in nauigando. DE, ut edendo, de migrando, de agendo. Quintil. Sed quia latius fuſus eſt hic locus, mixtusq; cum elocutione tractabitur, cum præcipere de apte dicendo cœperimus. Etiam cum motu, ut Cic. ad Atticum lib. VIII. Tu quid cogites de transeundo in Epirum, ſcire ſanè uelim. EX, uel E, Vt ex defendendo, quam ex accuſando uberior gloria comparatur. A, uel AB. Cic. Ex quo exardeſcit ſiue amor, ſiue amicitia (utrunque enim dictum eſt ab amando.) Alibi quoque: In quo etiam iſti nos iuriſconſulti impediunt, à dicendoq; deterrent. Et alibi: Non diſtinguit à non dolendo uoluptatem. Plinius poſterior: Sermonibus dies trāſigebat, quum à ſcribendo uacaret. CVM, ut Quintil. Sed ratio recte ſcribendi iuncta cum eloquendo eſt. Variantur porrò gerundia per omnes quos enumerauimus caſus, numerosq; & genera. Nam (ut ego ſentio) hæc omnia habent in genitiuo, ut delectatio fruendi principatus, fruendæ prouinciæ, fruendi imperij, moleſtia educandorum filiorum, locandarum filiarum, colendorum prædiorum: regitq; hic genitiuus aliquando caſum. Cicero: Equidem efferor ſtudio patres ueſtros, quos colui & dilexi, uidendi. Nam durum fuerat futurum, ſtudio uidendorum patrum ueſtrorum. Et quoties oporteat loqui per relatiuum, neceſſe eſt loqui per hoc gerundium, ut hic dies attulit initium dicendi quæ uellem, non autem dicendorum eorū quæ uellem. Illud Titi Liuij lib. XXI. niſi ſcriptura uitioſa eſt, certo uitio non caret: Non enim uereor, ne quis hoc me ueſtri adhortandi cauſa magnifice loqui exiſtimet, ipſum aliter animo affectum eſſe. Adhortandi enim ſingularis numeri eſt, ueſtri uero pluralis. Item Cicero libro ſecundo de diuinatione: Dolebis tamen Stoicos noſtros Epicureis irridendi ſui facultatem dediſſe. Plautus in Captiui duo: Nominandi tibi iſtorum erit magis, quàm edundi copia. In datiuo, Vaco agro colendo, uineæ paſtinandæ, nemori ſuccidendo. In plurali una uox eſt trium generum, ut uaco agris, uineis, nemoribus procurandis. Qui caſus regimen non habet. Abſurdum ſit nanque dicere, do operam colendo agrum, uel legendo librum. Soluendo non ſum, nunquam patitur ſecum ſubſtantiuum. Ideo dubitari poteſt, an datiuus ſit, an ablatiuus. Significat autem ſatis facere, pro eo, quo obligatus ſum ſiue pecunia, ſiue remuneratione. Vt Quintil. Placeamus licet nobis fortuna noſtra, pater, pauperi ſoluendo non ſumus. Vult autem ſemper poſt ſe datiuum, licet non ſemper apponatur. Interdum etiam alium caſum, ut apud eundem: Maximi tum uirorum, & quibus artis ſuæ ſoluendo non ſit humanitas. In accuſatiuo, ut eo ad ſalutandum fratrem, ad

ſalutandam ſororem, ad ſalutandum ſidus, ad ſalutandos fratres, ad ſalutandas ſorores, ad ſalutanda ſidera. Quod elegantius dicitur, quàm cum regimine, ut eo ad ſalutandum fratres, ad ſalutandum ſorores, ad ſalutandum ſidera. Per alias quoque præpoſitiones ſimiliter, ſed inter, raro habet cum gerundio ſubſtantiuum, rarius regimen. Vt Liuius lib. II. Et ipſe inter ſpoliandum corpus hoſtis ueruto percuſſus. Et iterum: Inter accipiendas de ſuis commodis rogationes. De ante, nullum tale in præſentiarum exemplum occurrit. In ablatiuo ſine præpoſitione, ut, fit iniuria domino fundi, uel defringendo ramo, uel ligno incidendo: res cum ordine lite æſtimanda, id eſt quum defringitur ramus, quum inciditur lignum, quum lis æſtimatur: uel defringēdo ramum, incidendo lignum, æſtimando litem. Sed frequentius uſi ſunt ueteres ablatiuo plurali in tali genere ſermonis, ut Cicer. Orationem autem latinam efficies profecto legendis noſtris pleniorem, id eſt legendo noſtra. Nam in ſingulari ſolebant ſæpius apponere præpoſitionem, ut in committendo prælio. Regit autem hic ablatiuus ſine præpoſitione caſum, ut hos accuſando, illos occidendo totam ciuitatem labefactaſti. Cum præpoſitione IN, tum regit, ut in tribuendo ſuum cuique, tum uariat genera, ut in colendo agro, in paſtinanda uinea, in nemore excidendo. Per DE, ſimili modo etiam regit, ut Cic. in Tuſculanis: His præſertim cognitis, quæ de nihil ſentiendo paulo ante dicta ſunt. niſi dicimus, nihil eſſe aduerbium, non nomen. Et uariatur per genera, ut de accuſatore conſtituendo, de collocanda filia, de prædio emenda. Per EX, uel E, & A uel AB, neſcio an liceat dare tali gerundio regimen: nullum enim exemplum occurrit. Variari autem per genera certum eſt. Cato: Ex cataplaſmatis biblendis, ex aluo leuanda: Et abſtineas ab offendenda Repub. Sed cauendum, ne id uerbum ſignificet motum, quale eſſet reuertor ab arando, uel ab arando aruo. Redeo à ſpectando, uel à ſpectandis ludis: quum ſit dicendum, reuertor ab aratione, uel ab aratione arui, redeo à ſpectaculo, uel à ſpectaculis ludorum. Per CVM uix locum habet talis oratio, ut non participium ſit potius, quàm gerundium: ut ſedeo cum uiro coronando, id eſt qui coronabitur, non autem qui coronatur. Poſſet habere regimen, ſed nullum exemplum ad manum eſt. Atque omnia gerundia cum ſociata ſunt ſubſtantiuis, paſſiue accipiuntur: diſiuncta uero, actiue, nonnunquam paſſiue utique ſine genere & ſine præpoſitione in caſu ablatiuo, & quaſi abſolute, ut apud Verg. Alitur uitium, creſcitq; tegendo. Et alibi: Aegreſcitq; medendo. Et iterum: Vritq; uidendo Fœmina: hoc eſt, quum tegitur uitium, quum curatur æger, quum uidetur fœmina. Neque id modo apud poëtas, uerum apud oratores quoq;

ut apud Mar. Fab. Sed memoria excolendo, ſicut alia omnia, augetur: excolendo, dum excolitur, non autem dum excolit. Nec regit caſum, qua'e foret: urit fœmina uidendo à maribus. Sicut dicimus, uruntur uiri, & equi uidendo fœminas. Accuſatiuus quoque cum præpoſitione non tantum actiue accipi ſolet: ut tu es idoneus ad diſcendum, ſed etiã paſſiue, ut hæc res eſt facilis ad diſcendum. Salluſtius in Iugurthino: Pauca ſupra repetam, quo ad cognoſcendum omnia illuſtria magis, magisq; in aperto ſint. Quidam uero indoctus hac ætate ſcribere auſus eſt, Iamiam urbs in periculo capiẽdi eſt, pro eo, quod eſt, urbs iam in periculo eſt, ne capiatur, ſiue hoſtis parum abeſt à capienda urbe. Quum ſemper ſine ſubſtantiuo gerundium accipiatur actiue, aut ſi à neutro uenit, neutraliter: niſi aliquando, ut oſtendimus, in ablatiuo.

De ſupino in tum. Cap. XXVIII.

De ſupinis ita ait Priſcianus in compendiario quodam opuſculo, Sed hoc intereſt inter amandum, quod eſt gerundium, & amatum quod eſt ſupinum: quòd amandum neceſſitatem amoris ſignificat, amatum autem imitationem ad amorem. Dignum obſeruatione præceptum elegantiæ, ſi modo uerum: quod minime eſt, tum autoritate, tum ratione. Nã autoritatis loco exemplum nullum poſuit: Et quodnã quæſo ponere poterat? Quid intereſt uado uenatum, & uado ad uenandum? uado piſcatum, & uado ad piſcandũ? dormitum, & ad dormiendum? Salluſtius: Legatos ad Iugurtham de iniurijs queſtum miſit. Et iterum: Non mea culpa ad uos ſæpe oratũ mitto P. C. ſed neceſſario, non imitatione. Præterea pro ratione hoc ſit, ꝙ Græci pro his duobus noſtris transferentes utuntur uno ſuo infinitiuo cum articulo πρὸς τὸ παρακαλεῖν, quod nos uiciſſim transferentes, nũc per gerũdium, nunc per ſupinum interpretamur. Si quid autem inter hæc duo intereſt, id erit, ꝙ ſupinum nunquam ferè eſt ſine uerbo ſignificante motum ad locum, ut eo, & uenio. Nam illa, do filiam nuptũ, do uenum, ſiue uenundo ædes, ſpectatum admiſſi ſumus, latentem in ſe motum obtinent. Idem Priſcianus in alio grandi opere & multi tũ ingenij, tum laboris inquit. Frequẽter tamen antiquiſſimi neutro participio futuri addebant eſſe, & infinitiuum futuri ſignificabant, ut oraturum eſſe, pro oratum ire: facturum eſſe, pro factum ire: nupturũ eſſe, pro nuptum ire, quod mihi minime uidetur, Nam ut concedam, quod merito denegare poſſum, quòd latine, aut certe uſitate dicamus, pro eo quod eſt, cupio filiam meam nuptum ire, & nos factum ire: Cupio filiam meam nupturum eſſe, & nos facturum eſſe: quum dicendum ſit nupturam eſſe & facturos eſſe: dico aliud eſſe oratum ire, & oraturum eſſe. Ego quidem cœnaturus ſum, non tamen eo cœnatum, uel ad cœnandum.

cœnandum. Et ſcio te cœnaturum eſſe, ſed non protinus ire cœnatum, uel ad cœnãdum. Nam participium futuri cum uerbo ſubſtantiuo nõ habet actionem illam, & motum, quem habet uerbum eo. Atqui in paſſiuo fuerat ueriſimilius ſi dixiſſet: quo etiam frequẽter utuntur autores, idem eſſe, damnandum eſſe & damnatum iri. Nam eodem loco dicere poſſumus, credo peccatum meum reſciſcendum eſſe, & reſcitũ iri. Item intelligo, ſcio, uideo, opinor, exiſtimo peccatum meum patefaciẽdum eſſe, uel patefactum iri: & cætera uerba huiuſmodi. Illa autẽ quæ ad futurum reſpiciunt, ut timeo, metuo, uereor, ſpero, cupio non idem faciunt, quibus maior differentia eſt cum paſſiuo participio futuri: ut uereor peccatum meum patefactum iri, magis quàm patefaciendum eſſe. Cupio culpam meam celatum iri, potius quàm celandã eſſe. Item timeo peccatum meum patefactum iri. Et pro illo modo per paſſiuum participium futuri ſubſtituimus hunc: timeo peccatum meum ne patefiat, uel ut patefiat: quod fieri nequit in aliis uerbis. Non enim licet dicere, ſcio peccatum, ut reſciſcatur, ſed reſcitum iri, uel reſciſcendũ eſſe. Denique (ut eò reuertar, unde egreſſus ſum, & ſemel Priſciano reſpondeam, non idem eſſe oratum ire, & oraturum eſſe) alterum præſentis temporis eſt, ut uideo te accuſatum ire me, id eſt nunc: alterum futuri, ut uideo te accuſaturum eſſe me: & tamen accuſatum iri me abs te uideo, accipitur pro eo quod eſt, uideo te uel accuſatum ire me, uel accuſaturum eſſe me, uel abs te accuſandum eſſe me.

De ſupino in tu. Cap. XXIX.

Dem autor & in eodem quo ſupra dixi opuſculo, ita ait: Hoc intereſt inter amando & amatu: quòd amando eſt in ipſo amore, amatu uero pro amatione, uel pro amore, id eſt pro ipſa re accipitur. Et hoc manifeſtat ipſa etiam interpretatio Græca. Sed an hæc differentia uera ſit, et hoc ex Græco argumentũ quãtum momenti habeat, Priſcianus uiderit. Mea autem ſententia tum ex ſuperioribus, quæ dixi in gerundio, tum ex ſequentibus apparebit. Paulo poſt ſubiungit: Accipitur uenatum pro ad uenationem, quomodo uenatu pro uenatione: ſicut miſerabile uiſu pro uiſione. Et: Nec uiſu facilis, nec dictu effabilis ulli: pro uiſione & dictione. Multis igitur modis, ſicut & in aliis docuimus locis, nomina ſunt hæc accipienda magis, quàm uerba. In hoc ego à Priſc. libere diſſentio, uel ratione, quam poſtea dicam, uel autoritate, & potiſſimum Mar. Fab. quem omnibus ſine controuerſia ingeniis antepono, qui ait, dictu factuq́; aliud eſſe, quàm dicto factoq́;, quæ Priſc. appellat dictione & factione, quæ alius in ſignificando figuræ ſunt, quàm uiſione & uenatione. Præterea Quint. uocat uerba participalia, ſicut à multis gerundia dicuntur no

mina participialia. Et (quod ad rationem pertinet) ſupina hæc per uer
bum à Græcis transferuntur, quàm per nomen, quòd ſi nomina fo-
rent caſus ablatiui, certe alÿ caſus non deeſſent. At nemo unquam au
ditum habet, hic dictus, hic factus, ſed tantum dictu & factu, Pro-
pter quod neceſſe eſt aliud eſſe, quàm dicto et facto, ſiue dictione, & fa-
ctione, id eſt aliud, quàm nomē. At uiſu, auditu, cognitu, inquies omnes
caſus habent, & hi ablatiui ſunt. Hæc parum prudentis, aut certe pa-
rum perſpicacis eſt ratio. De qua antequam dicam, libet caſtigare uul
gus imperitum grammaticæ profeſſorum, qui uniuerſum ſanè orbem
ſtulto errore peruertunt, ſic ſemper loquentes, eo lectum, uenio lectu,
pergo auditum, reuertor auditu. Qui error unde profectus, & quo
ex fonte imperitiæ emanauerit, neſcio: ſummóq; opere hallucinationē
publicam admiror, quòd tandiu à nemine animaduerſus eſt. Nunc o-
ſtendamus, quæ differentiæ eſt inter uiſu & auditu nomina, & inter
uiſu & auditu uerba. Quando ſunt nomina, ſignificant ſenſus corpo
ris, coniunguntur cum adiectiuis, reguntur caſus, reguntur etiam à uer
bo & participio, ſubſeruiente quoq; præpoſitione: ut careo toto uiſu ocu
lorum, antea priuatus auditu aurium, nonnihil etiam ex odoratu.
Hæc omnia abſunt à ſupino: ſiquidem non rem, non ſubſtantiam, nō
qualitatem, ſed actionem, ſeu potius paſſionem uerbi ſignificant. Nō
iunguntur cum adiectiuo, non regunt caſum, non reguntur nec à uer
bo, nec à participio, ſed à nomine tantum, eodémq; adiectiuo, nunquā
interueniente præpoſitione: ut miſerabilis uiſu, id eſt quum uidetur:
non autem miſerabilis ſenſu uidendi: facilis uiſu, id eſt ut uideatur,
uel facilis ad uidendum, non autem quòd habeat uiſum facilem: effa-
bilis dictu, id eſt ut dicatur, non autem ut dicat. Optimum factu, id eſt
ut fiat, non autem ut faciat: difficile factu, quia difficile ad faciendum
eſt: incredibile memoratu, quum memoratur, non memoratione: di-
gnum auditu, quod eſt audiri dignum, non ut ſenſu audiendi potia-
tur: impoſſibile creditu, ut credatur, non ut credat. Accipenſer piſcis
rarus inuentu, ut inueniatur ſcilicet, non ut inueniat: res iocunda co-
gnitu, ut uidelicet cognoſcatur: abſurdum relatu, cum refertur: obſcœ-
num aſpectu, quum aſpicatur, & ſi qua ſunt alia. At homo ſuperbus
dicto & dictis, non dictu. Sæuus facto & factis, non factu, id eſt quū
dicit, non quum dicitur, quum facit, non quum fit. Res uero ſæua fa
ctu & dictu, id eſt quum fit aut dicitur, non quia facit, aut dicit. Sci-
pio clarus adminiſtratione bellorum dicitur, & adminiſtratu bellorū,
quando eſt ablatiuus, id eſt adminiſtratione. Cato dignus adminiſtra
tione Reipub. & adminiſtratu, eodem modo. At Reſp. digna eſt admi
niſtratu, uerbum eſt, id eſt ut adminiſtretur, niſi addendo genitiuū fa-
ciat

cias nomen, adminiſtratu Catonis. Quare in illo Vergiliano, quod Priſcianus attulit:

Nec uiſu facilis, nec dictu effabilis ulli,

quandoquidem abeſt genitiuus, non eſt nomen, ut ille uult prouiſione, & dictione, ſed uerbum, pro eo, quod eſt ad uidendum uel audiẽdũ. Nec ignoro à multis legi affabilis, non effabilis, quod putatur ſumptum ex illo uerſu Accij in Philoctete: Quem neque tueri contra, neque affari queas. Quod ſi ita eſt, nomen eſſe confitebimur, ſed tamen nequaquam ſupinum. Multi ſcripſerunt de cultu agrorum, nomen eſt, id eſt de cultione & cultura agrorum. Locus autem ſaxoſus non eſt dignus cultu, nempe ut colatur, uel dignus coli. Homo dignus amatu, puer dignus doctu, liber dignus lectu: id eſt qui ametur, doceatur, legatur. Ideoq́; quum ex omnibus uerbis paſſiuis liceat uti talibus ſupinis, raro tamen eiuſdem uocibus utimur loco nominum. Quis enim dicat, tu es priuatus amatu meo, excluſus à doctu meo, doctus ſine lectu meo? profecto nemo. Ex quo apparet, quum in uſu uulgatiſſimo ſint pro uerbo, ut ille liber eſt dignus lectu, non poſſe inter nomina numerari. Ea tamen quæ ambiguum uſum habent uerbi & nominis, animaduertendum eſt utram in partem accipi debeant: ut tu es dignus gubernatu: ſi pro gubernatione, nomen erit: ſi pro eo, quod eſt, ut guberneris, uel dignus gubernari, uerbũ: ſed nomini accommodare ſolemus, aut etiam debemus genitiuum: uerbo, nec debemus, nec ſolemus. Denique ex duobus ſupinis alterum actiuo uerbo dare poſſis, alterum paſſiuo, ut amatum ſit ab amo, amatu ab amor.

De participio præteriti temporis ſignificante actionem, & de præſenti, paſſionem. Cap. XXX.

PArticipia quædam in uoce paſſiua actionem: quædã in actiua paſſionem ſignificant. Circunſpectus, Conſideratus, Diſertus, Cautus, Tutus, Ignotus, Argutus, Falſus, Contentus, Tacitus, Profuſus, Fluxus, Satus, & quo nonnulli utuntur, Diſcretus. Circunſpectus eſt, non qui circunſpicatur, quem ſolemus appellare conſpicuum, ſed qui circunſpicit, & in omnem partem more Iani ſpectat, hoc eſt prudens & ſagax. Conſideratus, inconſideratusq́;, qui agenda conſiderat, aut ſecus, non qui conſideratur, aut non conſideratur. Diſertus, qui probe diſſerit, non qui diſſeritur. Cautus, qui ſcit ſibi cauere, non cui cauetur. Nonnunquam tamen res cui cauetur, ut pro Cecinna Cicero: Quo res mulieri eſſet cautior. Tutus portus, tuta urbs, quòd tueatur alios, non quòd ab alijs defendatur. Tamen ſæpe paſſiue in hominibus, ut tutus ſum ab hoſtibus, quòd munitus, & ſine periculo ſum. Ignotus etiam ſæpe actiue, ut Quinti-

lianus: Ne quis tamen erret ignotus, non eſt filij mei nouercæ, ſed mater: ignotus dixit pro ignorãs, & pro hoſpite & alieno, non pro ignorato. Argutus, qui eſt acutæ quadã, et accuratæ ſolertia, quaſi acute arguẽs, et ueſtigans, non aũt ab altero acute intellectus et ueſtigatus. Falſus, qui fallit, ut Terentius: Cẽſen' me aliquam cauſam fictam, falſam, ineptam ſaltem potuiſſe proloqui? Aliquando etiam paſſiue, ut idem: Carine falſus es, id eſt deceptus es. Et Salluſtius: Nec ea res me falſum habuit. Contentus, qui continet, quod animo ſatisfacit, non qui continetur. Tacitæ homo, taciturnus. Vergilius tamen poſuit paſſiue:

Quis te magne Cato tacitum, aut te Coſſe relinquat?

Profuſus & fluxus actiue apud Salluſt. Alieni appetens, ſui profuſus, quaſi profuſor. Nam diuitiarum & formæ gloria, fluxa & fragilis habetur. Scitus, qui ſciens eſt, & argutus, unde ſcitæ Platonis interrogationes dicuntur, aſtutæ, & uafræ, ac cum magna arte compoſitæ. Vt apud Terẽtium quoq; Scitum hominem, hic prorſus ex ſtultis inſanos facit. Niſi accipere uelimus paſſiue, ut apud eundem: Scitus puer natus è Pamphilo eſt: quaſi ſcite & docte natus. Diſcretus, qui qualitates perſonarum, et rerum momenta diſcernit, nõ qui diſcernitur. Complacitus autem ab actiua uoce, ſicut fluxus uenit, habetq; ſignificationem nec actiuam planè, nec paſſiuam, ſicut fluxus & inueteratus, quod & ipſum ab actiua uoce deſcendit inueteraſco. Neutralis enim uerbi, & actiui una uox eſt, ſicut paſſiui & deponentis, atq; cõmunis: cui ſimile eſt iuratus à iuro. Iuratos enim iudices dicimus, qui iurarunt: et excretos hædos apud Vergilium, ab excreſco. Et exoletus ab exoleſco, quod dum eſt ſubſtantiuum, ſignificat ſcortum maſculum, & præcipue iam adultum: dum eſt adiectiuum ſignificat adultum, ſed raro reperitur, ut apud Plautum: Reliqui domi exoletam uirginem. Adultus ab adoleſco. Defectus quoque qui deficit. Vt Martialis:

Dulcia defecta modulatur carmina lingua
Cantator cygnus funeris ipſe ſui.

Quintil. Defectaq; labore ſenectus, magna pars mortis nihil mihi reliquit, niſi diligẽtiã. Et hæc qdẽ ſignationis actiuæ i uoce paſſiua: pauciora ſunt in actiua paſſiuæ. Euidẽs negotiũ dicitur, qđ uidetur apte, et intelligitur, nõ qđ uidet, et intelligit. Indulgẽtior facies apud Quintilianũ pro pulchra, nõ quæ alijs indulgeat, ſed cui alij indulgeant. Idẽ in alio loco: Fili indulgẽtiſſime uidi te, nec ſemel uidi. Vñ Statius:

Pulchrior haud ulli triſte ad diſcrimen ituro
Vultus, & egregiæ tanta indulgentia formæ.

Præterea honorificentiſſimos, magnificentiſſimos, munificentiſſimos ludos quum dicimus, uidemur paſſionem ſignificare in participio

præſentis

præſentis temporis: ab honorificans enim magnificans, munificans ueniunt, licet ficans pro faciens non dicatur, uel certe à magnificus, munificus, honorificus: quæ cum facio componuntur, quod eſt actiuum, & tamen ita accipiuntur quaſi honorificæ, munificæ, magnificæ facti, non autem facientes. Sed cauſa eſt, quòd hæc ipſa cum facio compoſita tam actiue, quàm paſſiue ſignificant. Siquidem uocamus hominem magnificum, & opus magnificum. Illum quidem magnanimiter facientem, hoc uero magnanimiter factum.

Participium præſentis temporis pro præterito poni. Cap. XXXI.

s Olent autores nonnunquam pro præteriti participio ſubſtituere illud præſentis, nec ſolum latini, qui carent participio præteriti actiui, ſed Græci quoque, qui non carent. Cicero in Bruto, Quum è Sicilia diſcedens Rhodum ueniſſem. Non enim quis diſcedens applicat. Multum inter principium uiæ, & finem intereſt. Primum diſcedimus, poſtquam uero diſceſſimus, nauigamus, uel iter facimus: poſtea, quò tendimus, peruenimus. Quomodo ergo diſcedens è Sicilia uenit Rhodum? nempè utens præſentis participio loco præteriti, quod deeſt. Quod probatur per aliquod uerbum cui non deſit huiuſmodi participium: quale eſt proficiſcor. Neque enim dixiſſet, quum è Sicilia proficiſcens, ſed profectus. Vt idem de officijs libro tertio: Si exempli cauſa uir bonus Alexandria profectus, magnum frumenti numerũ Rhodum aduexerit. Nec tamen quis in omnibus uerbis permiſſum eſſe, quod in diſcedendo permittitur, putet: ueluti ſi dicas, quũ amicos ſalutans, qui Alexandriæ erant, Rhodum ueniſſem: dicendum erat, amicis ſalutatis. Nam is qui recedit, tandiu recedere dicitur, quãdiu tendit ire, dumq; perueniat: quod non idem fit in ſalutando. Si quis tamen hoc ſæpius uti uelit, faciat, ſed temperate.

De compendio participij. Cap. XXXII.

h Abet autem participium talem, tantamq; nonnũquam gratiam, ut ſine eo non ſit latina planè oratio, ut eſt apud quendam perſæpe hoc uitium admittentem. Circundedimus caſtris foſſam, & uallum, ne hoſtes uenire poſſint, & nos opprimere. Quaſi foſſa, & uallum ideo fiant, aut hoc præſtare queant, ne hoſtes uenire poſſint. Sola ratio eſt, ac cautio de oppreſſione. Itaque dicendum fuit, ne uenientes hoſtes, aut ne aggreſſi hoſtes, nos opprimãt.

De participijs in ens, in ſubſtantiuum tranſeuntibus. Cap. XXXIII

p Ræſentis temporis participia ſolent, quum ſubſtantiuantur, neutri generis eſſe, ut accidens, contingens, antecedens, conſequens,

decens, conueniens, præſens, continens, apud rhetores pro firmamento rationis. Quædam tamen alterius generis ſunt, maſculini, ut oriens, occidens, profluens, pro flumine, & confluens, quo duo flumina conueniunt. Fœminini, continens pro terra, quæ non eſt inſula: ut a Sicilia ad continentem parum intercapedinis eſt. Plinius maior libro ſexto, Alymnum a proxima continente abeſt CLVII. paſſuum. Animans quoque: ut Cicero: Requirat atque appetat, ad quas ſe applicet ſui generis animantes. Nonnunquam tamen hoc nomen in neutro genere reperitur, ſed magis in plurali. Conſonans pro litera non uocali. Prægnans uero unde ſit participium, neſcio. Alia quoque quædã huc pertinentia, in noſtris de philoſophia libris commodius explicantur.

Quòd participium futuri temporis in nomen tranſit.

NE ILLVD quidem tranſeũdum eſt, quemadmodum participium paſſiuum futuri temporis tranſit in nomen: Amandus, dignus amari: colendus dignus coli, ita & actiuum. Seneca de naturalibus quæſtionibus: Nullam autem mentionem fecit cometarum, non prætermiſſurus, ſi quid explorati apud illos comperiſſet: prætermiſſurus dixit pro eo quod eſt, talis qui prætermitteret: nec tempus innuit, ſed hominis qualitatem, atque animi uoluntatem. Quintilianus in undecimo: Neque omnino huius rei meminit uſquam poëta ipſe: profecto non taciturus de tanta ſua gloria. Non alio modo dixit, non taciturus, quàm per participium paſſiuum iam conuerſum in nomen, ut modo dixi, tacendum dignum taceri. Neque omnino ſignificauit hoc uſquam poëta ipſe, profecto rem ſibi non tacendam. Et adhuc Plinius Iunior: Itaque partem oneris tui mihi uendico, & tanquam parens alter, puellæ noſtræ confero quinquaginta milia nummũm: plus collaturus, niſi a uerecundia tua ſola mediocritate munuſculi impetrari poſſe confiderem, ne recuſares.

De repetundis & repetundarum. Cap. XXXIIII.

Repetundarum, & de pecunijs repetundis, non habet alios caſus: & dubitari poteſt participium ne ſit, ſiue nomen, an gerundium. Verres accuſatus eſt repetundarum, uel de pecunijs repetundis. Quum dico repetundarum, ſubintelligo pecuniarũ. Quo nomine, pecuniæ, et omnia quibus diuitiæ cõſtant, contineri dicimus. Hæc accuſatio proprie cadit in eos, qui quum forent magiſtratus, prouincialibus aut ui, aut dolo eripuerunt pecunias, aut uaſa pretioſa, ueſtem, frumentum, nauigia, nummos. Mutatur autem e in u, Repetendarum enim erat dicendum. Sed tertia coniugatio præter cæteras hoc iuris habet, ut literam hanc immutare poſſit, ſicut accuſatiuo plurali tertiæ declinationis licet mutare eandem uocalem in i, duntaxat

in his nominibus, quorum genitiuus pluralis exit in ium, ut Seruio placet: nam Priſcianus plura præcepta dat. Salluſtius in initio Catilinarij: Omneis homines, qui ſeſe ſtudent præſtare cæteris animantibus, ſumma ope niti decet, ne uitam ſilentio tranſeant. Ita hoc ſiue participium ſiue nomen, ſiue gerundium, à tertia coniugatione natum mutauit e in u, uel ob hoc ſaltem, ut differret ab illo, quod dicitur ad res repetendas: ut, ſunt miſſi legati ad res repetendas, quo ſignificatur, aut principi, aut populo erepta eſſe uel pecorum, uel hominum, uel locorũ, aut terrarum, agrorumq́; corpora.

LAVRENTII VALLENSIS IN SECVNDVM LIBRVM ELEGANTIARVM

PRAEFATIO.

ACTENVS *de nomine uerbóque, & ex his duobus compoſito participio: nunc de alijs partibus orationis, quid ſingulæ proprietatis habeant, diſſeramus: poſtea de earum diſputaturi complexu. De quo priuſquam ego dicam, non puto mihi diſſimulandum, non deſore, qui meos hos commentarios, antequam legant, ſumant'ue in manus, putent reſpuendos, tanquam aut ea, quæ haudquaquam uetuſtas ſtatuiſſet digna memoratu, continentes, aut uetuſtatem ipſam partim negligentiæ, partim imperitiæ condemnantes: quod præteriſſet, quæ eſſent in primis (ut ego ſentio) digna, quæ literis mandarentur, aut potius utrinque facientes: quod ineptæ quædam, minimeq́; memoratu digna præcipiam, & ueteres illos perfectos ſanè & conſummatos, exiſtimem minus commode præcepiſſe. Ego uero (ut ad illud primum reſpondeam) non uideo cur hanc, de qua loquor, materiam ſe indignam exiſtimaſſet aut C. Cæſar, qui de analogia, aut Meſſala, qui etiam de ſingulis literis uolumina conſcripſit, aut Varro, qui de etymologia minutiſſimas tractauit quæſtiones, aut Marcellus, Pompeiusq́; linguæ latinæ indagatores, aut Aulus Gellius publicus penè literarum cenſor, qui ut magnum quiddam annotaſſe ſe præter cæteros apud Ciceronem exiſtimat, explicauerunt pro explicuerunt, & eſſe in hoſtium poteſtatem, pro poteſtate, quæ ipſe indigna ducerem opere meo: aut Macrobius Gellij æmulus, qui omnes libros uidetur excuſſiſſe, ut aliquid in latina lingua, quod auribus hominum*

dignum eſſet, pro ſua uirili parte conferret in medium. Aut tres illi
tanquam triumuiri, de quorum principatu inter eruditos quæritur, Do-
natus, Seruius, Priſcianus: quibus ego tantum tribuo, ut poſt eos qui-
cunque aliquid de latinitate ſcripſerunt, balbutire uideantur: quorum
primus eſt Iſidorus indoctorũ arrogantiſſimus, qui, quum nihil ſciat,
omnia præcipit. Poſt hunc Papias, aliíq; indoctiores, Eberardus, Hugui
tio, Ca.holicon, Aymo, & cæteri indigni qui nominentur, magna mer
cede docentes nihil ſcire, aut ſtultiorem reddentes diſcipulum, quàm
acceperunt. Multos tranſeo quum indoctos, quos numero comprehen-
dere non licet: tum doctos, inter quos ſunt Pædianus & Victorinus:
quorum alter ad orationes, alter ad rhetoricos Marci Tullij commenta
ria compoſuit: ſed prior ut ætate, ita doctrina longe antecedit. Poſtre-
mo non uideo, cur aliquis de grammatica ac lingua latina componẽs,
hæc ſuo officio minora exiſtimet, quibus nihil ſanè eſt in grammatica
& latinitate præſtantius, ut proximus liber potuit eſſe documento.
Quod quum ita ſit, dicam'ne eos aut imperitia hæc omiſiſſe, aut ne-
gligentia? minime. Sed C. Cæſaris, ac Meſſalæ libri interciderunt tem
porum culpa. Varronis uero de lingua latina dimidiati reperiuntur,
in quibus fortaſſe ea, quæ ego præcipio, continebantur. Cæteri autem
(fieri poteſt) ut quæ à ſuperioribus tractata nouiſſent, ſibi non attin-
genda exiſtimarent. Denique multi ſcriptores ad noſtram uſque me-
moriam non peruenerunt. Neque uero aliquis hoc loco expectet, ut di
cam, non eſſe contumelioſum prioribus, ſi quid ad illorum inuenta po
ſteriores adijciant: nulli unquam ab antiquis ad eundem curſum con
ficiendum uiam fuiſſe præcluſam: nihil uſquequaque perfectum, nõ
omnia poſſe omnes. Non dicam id, quod Priſcianus ait: artis gramma
ticæ uetuſtiſſimos quoſque autores maxime erraſſe, recentiſſimos uero
& ingenio et diligentia longe præſtitiſſe. Id dicam, quod uere poſſum
dicere, me non tam mea uoluntate (quæ ardentiſſima erat) ad hoc opus
deſcendiſſe, quàm prudentiſſimorum, atque amantiſſimorum conſi-
lio, quum aliorum, tum præcipue Auriſpæ & Leonardi Aretini: quo
rum alter Græce legendo, alter latine ſcribendo ingenium excitauit
meum. Ille præceptoris (uni enim mihi legebat) hic emendatoris, uterq;
parentis apud me locum obtinens. Ad quos quum ſeparatim de pro-
poſito animi mei retuliſſem, deguſtationemq́; quandam operis demon
ſtraſſem, uterque pro ſe, ut pergerem, hortatus eſt, & ut ſe autore ede-
rem, iuſſit: ut iam integrum mihi non eſſet, illorum autoritati repu-
gnare, ſi repugnare uoluiſſem. Sed currentem (ut dicitur) incitarunt.
O` uiros omni laude digniſſimos. O` de literis ac de literatis optime me
ritos, non ueremini ne alij eò, quò perueniſtis (licet perquam arduũ

ſit)

ſit) perueniant: ſed hortamini, incenditis, & quaſi de alto, manum ſcā denti porrigitis. Quare querentibus, atque mirantibus audaciam meam, ita reſponſum uelim, me ſummis uiris ſuadentibus hoc opus et condidiſſe & edidiſſe. Quanquam (quod ad cupiditatem meā attinet) quæ tandem ſocordia, atque ignauia mea extitiſſet, ſi commiſiſſem, ut alius hanc laudem mihi qualemcunque præriperet? Sunt enim qui nonnulla horum, quæ à me præcipiuntur, uel de me, uel de auditoribus meis audita (nunquam enim iſta ſuppreſſi) in opera ſua retulerint, feſtinantq; edere, ut ipſi priores inueniſſe uideantur. Sed res ipſa deprehendet, cuius domini uere ſit hæc poſſeſſio. Quorū unius libellos quoſdam pro amicitia quum legendos eo præſente cœpiſſem, deprehendi quædam mea, & quæ me amiſſiſſe neſciebam, furto mihi ſublata cognoui. Parco illius nomini. Erat autem locus de per, & quàm in compoſitione, de quare proximo libro diſputaui: & de quiſque, quum adiungitur ſuperlatiuo: negligenter ille quidem & inſcite tractatus, ut ſcires aliunde decerptum, non ex ſe prolatum: & auditum non ex cogitatum eſſe. Conturbatus tamen ſum, & inquam homini, Hanc ego elegantiam agnoſco, & mancipium meum aſſero, teq; plagiaria lege conuenire poſſum. At ille erubeſcens, ioco tamen atque urbanitate eluſit, quòd diceret, uti rebus amicorum licere ut ſuis. At iſtud inquam abuti eſt, non uti. Nihil enim mihi reliqui ſit, ubi tu huius rei, in qua ipſe laboraui, palmam ſemel occupaueris. Tum ille etiam urbanius, quòd malus parens eſſem, qui filios quos genuiſſem & educaſſem, è contubernio eijcerem: ipſe tum miſericordia, tum amicitia noſtra ad ſe domum ſuam colligeret, atque educaret pro ſuis. Deſtiti in illum ſtomachari intelligens multo magis mihi bona mea negligenti, quàm illi bona ab alijs neglecta colligenti uitio dandum eſſe. Quare quis non uidet, non inhoneſtum eſſe, ea me mandare literis ex me inuenta, quæ alij ne furto quidem ſublata, turpe ſibi ducunt ſcriptis ſuis inſerere? Adductus ſum igitur ad hoc opus componendum non modo magnorum hominum conſilio, ſed etiam neceſſitate. Nunc ad inceptum redeundum eſt.

De tribus pronominibus, Mei, Tui, Sui. Cap. I.

Multis in locis Priſcianus teſtatur nihil intereſſe, an utamur primitiuo, an deriuatiuo in illis pronominibus mei, tui, & ſui. Quid eſt, inquit, meus eſt filius, niſi mei filius? Et alibi, mei ager eſt, & mei agri inſtrumentum: & mei agro dedit, & mei agrum colo: ſimiliter mei agri, & mei agrorum, & mei agros dicimus. Similiter tui agrum. & tui agros: ſui agrum, & ſui agros: noſtri agrum, & noſtri agros: ueſtri agrum, & ueſtri agros. Et alibi,

amat ille ſuum filium,& amat ſui filium:benedicit ſuo filio,& benedicit ſui filio. Petit à me ut proſim ſui filio:& proſim ſuo filio: & in alijs adhuc locis,niſi hac ratione,ut ipſius utar uerbis. Si ipſa tamẽ poſſeſſio in poſſeſſorem faciat tranſitionem,non eſt congruum uti genitiuo primitiui pro poſſeſſiuo,quia uim habet compoſiti Græci:ut Ciceroni redit ſuus filius:non ſatis commodo pro hoc dicitur,Ciceroni redit ſui filius,nec Ciceronem laudat ſui filius,pro ſuus filius, & ſimilia:quia nec apud Græcos bene dicitur, κικέρωνα φιλεῖ ἑαυτοῦ ὑὸς, niſi more Attico pro ſimplici accipiatur. In quo Priſcianum falli uel ex hoc argumentum eſt,quòd nulla (ut ferè ſolet) autorum exempla attulit,& de contrario illorum uſu reticuit. Ego autem (quoniam de his trium pronominum genitiuis inter me,& Priſcianum quæſtio eſt) aliquanto altius repetam de natura genitiui,& de uſu doctiſſimorum autorum diſputabo. Et licet non paucæ in hãc rem mihi dicenda ſint, non proſequar tamen paruula & minuta quædam, & tot uerbis, quot ille fecit, ſed quæ eruditiſſimis euadere uolentibus ſint gratiſſima:quæ quum ignota fuerint Priſciano,declarant eum non ſatis ſtilo oratorio fuiſſe exercitatum. Genitiuus omnis(ut taceam, ſi qui ſint alij modi)aut actiue,aut paſſiue accipitur:adde etiam poſſeſſiue,quod penè pro actiue accipio. Actiue,ut prouidentia dei bonitas dei. Paſſiue,ut timor dei,cultus dei:Ibi deus prouidet,& benigne agit,non ipſi prouidetur,& benigne fit:Hic timetur & colitur,non timet nec colit. Poſſeſſiue,ut ſedes dei,regnum dei. Atque in huiuſmodi oratione,ut intellectus apertus atque unus eſt,ita in illis ambiguus & anceps. Amor dei,charitas patris, ſuſpicio uxoris:dubium eſt de utro loquaris,an de amore,quem deus in nos habet,an de eo,quem nos in eum:de charitate patris in filios,an filiorum in patrem: de ſuſpicione maritali,an de ſuſpicione uxoria. Taceo quòd aliquando hi genitiui eidem orationi adſunt,ut in Catone maiore Cicero:Quid de Publij Licinij Craſſi & pontificij,et iuris ciuilis ſtudio loquar?Craſſus ſtudet, quod eſt actiue: ius(ut ſic dicam)ſtudetur,quod eſt paſſiue. Iterum de officijs libro primo:Quare L. Syllæ & C. Cæſaris pecuniarum translatio à iuſtis dominis ad alienos,non debet liberalis uideri. Tria igitur pronomina, de quibus agimus, ſola omnium binos genitiuos ſortita ſunt:unos mei, tui,ſui:alteros,qui iam exoleuerunt,mis,tis,ſis:in quorum penè locũ ſucceſſerunt deriuatiua,meus,tuus,ſuus. Horum binorum genitiuorum antiquitati placuit,alteros actiue ſignificare,alteros paſſiue. Nam illa mis,tis,ſis,(ut coniectura ducor) actiue, ſiue poſſeſſiue ſignificabant: ut hæc ipſa meus,tuus,ſuus,unde pronomina poſſeſſiua uocitantur. Ennius libro ſecundo:

Ingens cura mis eſt concordibus æquiparare. Plautus in Penulo:
Do diem hunc ſoſpitem rebus mis agundis.

Quamuis idem in Milite, *&* iterum *in* Mercatore, *tis pro tui uideri poſſit accipere, tamen hic* Cum Ennio, *mis poſuit pro meis, nõ pro mei. Quod non licere fieri autoritatem ex autoribus repetamus, nec accipi unquam mei, tui, ſui, niſi paſſiue.* M. Fabius Quintil. Et *(quod inter iſta difficillimum fuit) amore mei uicit etiam matrem ſuam,* Cicero:
Quod deſiderium tui ferre non poſſet, & me tui pudet.
Verglius *in ſexto:*
Quiq; ſui memores alios fecere merendo. Terent.
Vnum ſcio hoc, hanc meritam ut memor eſſes ſui.

Non ſignificatur hic amor meus, quem in alterum habeo, ſed (ut ſic dicam) quem de me alter habet, & quo amor. Item non deſiderium tuum, ſed alterius de te: & pudor non tuus, ſed de te: & memoria non ſua, ſed de ſe. Similiter *in plurali duntaxat duorum.* Nam *ſui non uariat uocem genitiui pluralis, ac ne ſingularis quidem, ut* Prisciano *placet:* Sis *enim non reperitur, ut mis, tis.* Ideoq; *opinor et hæc duo illius exemplo pariter intercidiſſe, quum præſertim in uicem eorum ſuccedant deriuatiua.* Habent *itaque hæc duo pronomina in plurali noſtrum, & ueſtrum quæ reſpondent ad illa mis, & tis: & item noſtri, & ueſtri, quæ reſpondent ad illa, mei, tui: ut,* Nemo *noſtrum: nemo ueſtrum: non autem nemo noſtri, nemo ueſtri.* Rurſus *habete curã noſtri, ſicut habemus curam ueſtri: non autem habete curam noſtrum, ſicut habemus curam ueſtrum.* Si *quis exempla deſiderat, ſibi facile reperire poterit.* In *diuerſa opinione* Seruius *grammaticus eſt, qui ait:* Noſtri *autem & ueſtri genitiuus pluralis eſt antiquus, &* ex Græco *deſcendens, ſicut ſingularis eſt mis & tis: & hoc eſt unde dicimus, noſtri cauſa fecit, hoc eſt noſtrum.* Forſitan A. Gellium *(ut poſtea apparebit) eſt ſecutus.* Sed *hos &* Priſcianum *cum alijs in errorem, ut auguror, induxit, quòd interdum inueniunt hæc non ad alia referri perſonam, ſed reciproca eſſe. ut:*
Ego omnia facio amore mei, tu iſtud feciſti gratia tui. Verg.
Oblitus'ue ſui eſt Ithacus *diſcrimine tanto..*

Sed *non fuit cauſa cur errarent.* Nam *ita in his paſſio eſt, ut in illis: nec alio modo, aliq̃d ego facio amore mei ipſius, quàm tu amore mei,* Vt *enim diligor abs te, ita diligor à me: ut eſt apud* Ouidianum Narciſſum: Vror *amore mei: & tu, ſicut ab altero, ita & à te ipſo diligeris, & ſibi quiſque amicus eſt, ut alteri.* Eſt *alia præterea cauſa, cur errarent, quod uiderent hæc (quæ nos diſtinximus per actiue et paſſiue) in multis indifferenter poni: ut cauſa mea, & cauſa mei: fama mea,*

& mei: mago mea, & mei: poteſtas mea, & mei: uſus, utilitasq́; mea, & mei: memoria mea, & mei: interdum etiam ipſa deriuatiua pronomina paſſiue accipi, ut apud Terent.

Et *lachrymis opplet os totum ſibi: Vt appareat facile deſiderio id fieri tuo: uidelicet quod tu deſideraris, nō ꝙ deſideras. Quale eſt, accuſatio mea, & crimen meum, quum accuſor criminis, quaſi accuſatio mei, & crimen mei. Sed non ſatis ſolertis fuit, tam facile falli. Nam ultimum, ubi paſſiue poſitum eſt hoc pronomen deriuatiuum (quod quidem rarum eſt) non magis contra me facit, quàm contra ueteres omnes, qui hæc pronomina poſſeſſiua uocauerunt, id eſt poſſeſſionem ſignificantia, quod (ut dixi) rarum eſt. Ideoq́; non paſſim hoc reperias. Non enim dicas pro eodem dolorem tuum, & dolorem tui, ut dixit Terentius deſiderium tuum, pro tui, quod ſcilicet ipſe non dicerem. Verum quandoquidem non infinita ſunt hæc nomina, quæ natura quadam ab uſu aliorum recedunt, non grauabor de nonnullis ſigillatim dicere, dum non grauentur audientes legentesq́;, hæc audire uel legere. Dicam tamen breuiter: & res digna ſcitu in primis, in qua uidemus maximos etiam eſſe hallucinatos. Primum eſt, cauſa mea ueniſti, & cauſa mei. Cauſa mea accipitur poſſeſſiue, eo modo, quo uia mea ueniſti pecunia mea feciſti ſumptum, iter meo ſumptum feaſti. Cauſa mei uero paſſiue, eo modo quo beneuolentia mei, Modus tamen prior eſt uſitatior. Quid autem de hoc Seruius idem ſentiat, poſtea uidero. Fama mea & fama mei, eiuſdem rationis eſt: & mea fama frequētius dicimus. Imago mea, ſcilicet quæ mea eſt, ut ſtatura mea, & forma mea. Imago mei, nempe quæ de me eſt. Sed prior modus eſt uſitatior. Hæc quæ ſequuntur, in utranque partem frequentiora, ut alterum tamen, alterius ſenſus ſit. Memoria mea actiue, quòd ego recordor, memoria mei paſſiue, quòd alij de me recordantur, uel mentionem habent: ſæpe etiam poſſeſſiue eo modo, quo fama mea. Dolor meus, quem ipſe patior: dolor mei, quem alius de me patitur: uel forſan ego ipſe, ſimq́; dolens, meā uicem, ſicut dicimus miſereor mei. Copia mea poſſeſſiue, quam ego poſſideo: copia mei paſſiue, qua ego poſſideor: ut faciam omnibus copiam mei, non meam: meretrix facit omnibus copiā ſui, non ſuam. Poteſtas mea, quam habeo: poteſtas mei, qua habeor. Nec pulchre dicas alteram pro altero: ut tu uides poteſtatem meam, quanta eſt, non mei: habes poteſtatem mei, non meam: niſi aliud ſignificet, pro eo quod eſt, habes eandem ſimilem'ue poteſtatem, ut apud Cicer. Bello Marſico, Q. Octauius omnibus faciebat ſui conueniendi poteſtatē. Vtilitas mea, aliud ē, quàm utilitas mei, Ibi poſſideo hic poſſideor. Quint. Sed ut aliquid præſtaret patriæ utilitas mei, id eſt de me. Nā*

fieri

fieri poteſt ut in eadem re ſit utilitas ſua alicui cum utilitate ſui. Quidam legunt utilitas mea. Idem: Quid nunc agam, aut quem ultra eẽ uſum mei dijs repugnantibus credam? uſus inquam eſt non meus, ſed ex me aliorum. Adhuc idem: Præſens quidem illa protinus redditur merces, quòd omnibus, quibus inſedere, odorem mellis inſpirant, & breui contactu uim ſui relinquunt: uim ſui, non ſuam, ſed ex ſe. Quo modo tu captus amore mulieris, malles habere copiam ſui, quàm ſuã. Faſtidium mei, quo ego ab alijs faſtidior: faſtidium meũ, quo ego alios faſtidio. Vt idem: Seu mulier omnibus expoſita mortalibus uanitatem faſtidio mei, deſpectuq; captauit. Hæc ſunt & his ſimilia, non tamen plurima, quæ ancipitem naturam habent, cætera uero minime. Non enim ſic dicimus, pulchritudo mei, fortitudo tui, longitudo ſui, ut imago ſui, non prudentia, non ingenium, non ſapientia, non probitas, non uirtus, non innumera alia. Quòd ſi tam parua res eos mouit, debuit è diuerſo illud magis mouere, quòd quædam, quæ & ipſa non multa ſunt, habent ancipitem ſignificationem, ſed quam nemo niſi cæcus nõ diſcernat, ut pars, dimidium, medium, membrum, quid, aliquid, multum, & ſi qua alia. Quis enim non uideat, quum dico, hæc eſt pars mea: non de corporis mei parte intelligi, ſed de hæreditatis? Et iterum, hæc eſt pars mei, non de hæreditate, ſed de corpore? Manus pars mei eſt, non mea: fundus pars mea eſt, non mei. Dimidium tui maius eſt, quàm dimidium ſui, profectò de corpore intelligo. Dimidium tuum maius eſt, quàm dimidium ſuum, de præda, aut de cibo, aut de ſucceſſione, alijsq; ſimilibus intelligendum eſt. Medium tui tangam, non medium tuum. E medio mei prodijt, non è medio meo, ut auferam iniquitatem de medio tui Iſraël. Membrum, quum pro parte accipitur, eãdem rationem ſequitur: ut hic puer membrum mei eſt, quaſi pars mei: ſin pro membro aliquo, & in ſuo ſignificato, ita accipitur, ut caput, ut manus, ut pes. Hic puer membrum meum eſt, quaſi ſit caput, & manus. Hic digitus membrum meum eſt, non mei. Item, quid mei tetigiſti? quid tui uidi? aliquid tui uirgo perdes, ſi uenatum cum adoleſcentulis prodibis: non aliquid tuum: niſi dicamus tui à neutrali genere, ut Cicero de oratore libro tertio: Ex quo uereor, ne nihil ſim tui, niſi ſupploſionem pedis imitatus: id eſt de tuo, non de te. Vlyſſe, ſi quid tui Polyphemus prehendet, id omne deuorabit. Mei nihil attigit: quicquid enim attigiſſet mei, ſtatim contriuiſſet. Multum mei ille auferre poteſt, ſed plus tui: plus inquam de te, quàm de me: non de tuo, & de meo. Item quicquid Melibœe diripuiſti, aliquid meum fuit, non mei. Nunc redeo ad Seruium, qui ait: tui cauſa feci, & tua cauſa feci, diſcretionẽ

hanc habent, tui cauſa tunc dicimus, ſi aliquid ipſi, ad quem loquimur præſtiterimus, utputa tui cauſa te defendi. Verg. in XII.

Victus amore tui, cognato ſanguine uictus,
Coniugis & mæſtæ lachrymis uincla omnia rupi.

Tua uero cauſa, cũ alteri aliquid alterius contemplatione præſtamus. Vt tua cauſa mancipium tuum defendi. Si Seruius tantum de hoc uocabulo cauſa loquitur, & non in uniuerſum de omnibus huiuſmodi, non recte attulit exemplum alterius uocabuli, præſertim nonnihil natura differentis, ſin uero de omnibus, non poteſt una lex dari diuerſis, ut ſupra oſtendimus. Si tamen lex eſt, & non potius contra legem omnium ueterum. Nam (ut ego dicebam) cauſa ſæpius cum pronomine deriuatiuo copulatur: atque hoc quidem indifferenter, ſiue aliena ſit cauſa, ſiue tua: ueluti ſi quis dicat, Epicurus uult omnia cuique agẽda eſſe cauſa ſua, mihi mea, tibi tua, illi ſua, nobis noſtra, uobis ueſtra: non mihi tua, aut ſua, nec tibi mea, nec illi ueſtra, nec nobis ſua, nec uobis noſtra. Hic nihil opus eſt admiſcere primitiuum. Sed ne ſine exẽplo loquar (quod ipſe fecit) uno ero contentus ſumpto ex Quintiliano: Mea depugnaſti cauſa, tua periſti. Atque hoc, quod Seruius præcipit nobis, ipſe conſtanter uſus eſt, neminem tamen ſecutus. Quale eſt illud in VII. Aeneidos: Non ſpe ſalutis, ſed mei cauſa. Et in VIII. Hæc ſigna mei cauſa fiunt. Et in IX. Vult enim intelligi ſui cauſa matrem ſecutam. Verum quid mirum de Seruio, cum Aulus Gellius, & quidẽ antiquior, non modo nullum exitum in hac quæſtione poteſt reperire; ſed etiam non optime ſentit. Ita enim inquit, Cur igitur Terentius: Pœnitet noſtri, non noſtrum? nihil hercle mihi uenit in mentem, niſi autoritas quædam uetuſtatis, non minus anxie, quàm ſuperſtitioſe loquentis. Paulopoſt: Sed procul dubio qui rectiſſime loqui uolet, noſtrum potius dixerit quàm noſtri. Et idcirco importuniſſime fecerunt, qui in pleriſque Salluſtij exemplaribus ſcripturam iſtam ſynceriſſimam corruperunt. Nam quum ita in Catilinario ſcriptum eſſet: Sæpe maiores noſtrum miſerti plebis Romanæ, &c. noſtrum aboleuerunt, & noſtri ſcripſerunt. Et quo in plures libros mendæ iſtius ſoboles manauit. Tu Aule Gelli de genitiuo noſtri loqueris, non de nominatiuo noſtri pluralis numeri. Vtrum rectius ſit ad exemplum Salluſtij (ut mihi & cæteris placet) in nominatiuo caſu, nihil ad rem facit, neque ad exemplum Terent. Et qui (ut tu uis) Salluſtij ſcripturam corruperunt, non in genitiuum mutauerunt ſonum illum, ſed in nominatiuum, per quẽ caſum non audeas tu dicere, corrupte nos loqui, imo (quantum ego ſentio) incorruptius. Eſt enim una eademq; uox noſtri, ab eo quod eſt ego

gnitiui

genitiui caſus, & nominatiui ab eo quod eſt noſter. Neque uero ego repugno Aulo Gellio dicenti mutatam ſcripturam eſſe à noſtrum in noſtri: nominatiuum tamen non genitiuum. Nam neque aliquis recte in genitiuum mutaſſet, neque ratione mutaſſet. Quin potius fateor, et hoc libentius, quòd unicum illud exemplum, quod ipſe ex Plauto protulit, fortaſſe mēdoſum eſt, dicente: Duorum labori hominum parſiſſem libens, mei te rogandi, & tui mihi reſpondendi. Ait autem Aulus Gellius, mei enim hoc in loco Plautus non ab eo dixit quod eſt meus, ſed ab eo quod eſt ego. Itaque ſi dicere uelis patrem mei, pro patrem meū (quod Græci modo τὸν πατέρα μȣ̃ dicunt) inuſitate quidem ſed recte profecto eaq́; ratione dicas, qua Plautus dixit labori mei, pro labori meo. Nolo equidem tam confidenter (ut facit Gellius) ſcripturam mendoſam dicere, & affirmare quod inexploratum habetur. Taceo autem quòd damnat fortaſſis immeritos, qui nec corruperunt ſcripturam, et melius ſic dici putauerunt. Quæro cur ueriſimilius ſit aliques ſcripturam illam mutaſſe Salluſtij, in qua nihil abſurdi erat, quàm hanc Plauti, qui contra grammaticorum leges, qualis eſt Seruius, & Priſcianus, & Donatus, qui hunc poëtam in ſchola lectitabant, facere uidebantur? ſi ita diceretur, Duorum labori hominum parſiſſem libens, meo te rogandi, & tuo mihi reſpondendi. Nulla nanque grammaticæ ratio uidetur poſſe hoc tueri, Quin potius per idiuidua exponimus ſingillatim, quod dixeramus per uniuerſum, eodem caſu utamur, ſic, Duobus hominibus laborem detraxi, neceſſe eſt ut dicamus mihi ſcilicet & tibi, non autem meum & tuum. Tamen (ut ego ſentio) in genitiuo permiſſum eſt: ut, affert hic accuſationem duorum hominum, mei & tui, ſiue meam & tuam, quale hoc loco fit, ſed dicendum potius per pronomina deriuatiua, quia poſſeſſio, ſiue actio ſignificatur, non paſſio. Quod ego mutatum eſſe nolo dicere ab ipſo Aulo Gellio, ſed à grammaticæ profeſſoribus, quorum nihil eſt ſupercilio ſuperbius, nihilq́; improbius, & ad emendandos libros, uel corrumpendos potius magis audax. Præterea Plautus licentia uerborum poteſt dici uſus, in qua fuit planè nemo liberior. Poſtremo quid habet momenti ex uno autore & eo Poëta, afferre unum exemplum in tanto numero omnis generis autorum, qui adeo refugerunt dare actiuam ſignificationem his tribus genitiuis primitiuorum, ut eos mutauerint in alteram uocem, genitiuis aliarum dictionum, cum quibus coniuncti erant natura repugnante. minime mutatis, ut Cicero in Gabinium & Piſonem: Dico mea unius opera Rempub. eſſe liberatam. Idem ad Atticum: Solius enim meum peccatum corrigi non poteſt. Idem pro Muræna: Ex tuo

ipſius animo coniecturam cœperis. Non dixit, ac ne dicere quidem potuiſſet, mei unius opera, mei ſolius peccatum, tui ipſius animus. Et in plurali. Quintil. Deinde quum ſatis uires eorum explorauerint, ſuæ ipſorum fiduciæ permittunt: nō dixit ſui ipſorum fiduciæ. Quid multis? cum etiam apud recentiores (de Chriſtianis loquor) hoc ſit obſeruatiſſimum, ut in Pſal. CXLI. & LXIII. ſecundum Hebraicam ueritatem, quorum alter ita incipit: Domine clamaui ad te, feſtina mihi, exaudi uocem meam clamantis ad te. Alter ſic: Audiens uocem meam loquentis, à timore inimici ſerua uitam meam. Et in LXX. ſecundum aliam è Græco tranſlationem: Domine memorabor iuſtitiæ tuæ ſolius. Eſt autem ſolius non fœminini generis, ſed maſculini, ut ex Græco apparet, referturq́; ad dominum, non ad iuſtitiam. Item in libro Regum tertio: Suſtulit filium meum de latere meo ancillæ tuæ dormientis. Et in euangelio Lucæ: Et tuam ipſius animam pertranſibit gladius. Nec deſunt quidam imperite docti, qui conantur illud exponere, tuam ipſius animam, aliud eſſe quàm tui: ſi tui dicere liceret homines ignaros non ſolum Theologiæ, ſed etiam literarum. Interrogent Græcos, & reperient penes eos, unde nos ſumpſimus, tui eſſe nō tuam: quum illi non habeant in his tribus pronominibus, quam nos, elegantiam. Ideoq́; apud eos eſt, Pater noſtrum uel noſtri, qui es in cœlis. Sanctificetur nomen tui. Adueniat regnum tui. Fiat uoluntas tui, ſicut in cœlo, & in terra. Panem noſtri, uel noſtrum da nobis hodie, & dimitte nobis debita noſtri, uel noſtrum, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtri, uel noſtrum: quæ nos ne barbare loqueremur, mutauimus in pronomina deriuatiua. Ex quo apparet non modo illud Auli Gellij maiores noſtri per genitiuum contra grammaticam, uerumetiā illud maiores noſtrum contra uſum eē, potiusq́; in tali genere utēdum eſſe deriuatiuo noſtri, quàm primitiuo noſtrum, licet hac ratione non uteremur. Nec uſquam contrarium exemplum reperire contingit, niſi unum in epiſtola quadam Ciceronis ad Curionem ſic dicentis: Eam autem unius tui ſtudio me aſſequi poſſe confido, quod & ſic defendi poſſet, ſtudio pro gratia et fauore, uel amore aliorum erga te, ut apud Horatium ad Iunium: Ne ſtudio noſtri pecces: tamen malim dicere id factum eſſe uitio librariorum. Ac ne ſemper culpam reijciam in librarios falsò, dabo argumentum cur & prius, & nunc merito in illos impetum faciam. In proxima ſtatim epiſtola legitur bis, tyranno P. Lentulo, pro eo quod eſt, tribuno plebis. Et in præcedente libro ad Lentulum, qui eſt illius operis primus, bis etiam idem uitium eſt in ſecunda, & XI. epiſtola. Et quum omnia ut reor (maximā enim partem

tem uidi) exemplaria, quæ in Italia *ſunt , mendoſa & deprauata hoc uitio eſſent , nullus tamen flagitium animaduerterat* . Itaque *ſicut nunc illud emendauimus, ita hoc quoque emendare , & in priſtinam ſynceritatem reſtituere audeamus , ſic:* Eam *rē tuo unius ſtudio me aſſequi poſſe confido* . Nec *alia cauſa factum eſt, ut* Terent. *dixerit, ſaluus ſum meo præſidio, atque hoſpitis : non præſidio mei atque hoſpitis.* Quem *imitari* Petrarcha *ſi ſciuiſſet, non titulum operi ſuo indidiſſet de ſui & aliorum ignorantia, ſed de ſua.* Aliud *nanque eſt ignorantia ſui, aliud ignorantia ſua* . Si *tamen ſenſit de ignorantia quam de ſe habuit, rectè dixit.* Et *uulgo dicimus, ſcio tuas diuitias, qui te pauperem quereris, non tui diuitias.* Aſpice *liberos meos, qui dicor orbus, non mei liberos.* Cernant *ſua prædia, qui mihi unum fundum inuident, non ſui prædia.* Vbi *non modo genus diſſimile eſt antecedēti & relatiuo, ſed etiam numerus.* Quanquam *(quod ualidiſſimum eſt) ingens differentia ſignificationis eſt inter primitiua pronomina, et deriuatiua.* Sed *iſta omnia fieri cogit, quòd non licet primitiuis genitiuis dare ſignificationem actiuam.* Cuius *rei & illud maximum argumentum, & apertiſſimum eſt, quod ſubijciam, nulli adhuc grammaticorum intellectum: quòd dicimus mea, tua, ſua, noſtra, & ueſtra, intereſt & refert, non autem mei, tui, ſui, noſtri, & ueſtri.* Eſt *autem illud mea tua, non ex parte ante (ut quidam uolunt) ſed ex parte poſt, non aliter quàm quum dicimus, hoc intereſt illius, quaſi hoc eſt officium illius.* Ita *hoc intereſt mei, ſi liceret mei aliter accipere quàm paſſiue.* Nunc *dicamus mea in uoce poſſeſſiua, ſed tamen ut ſit primitiuū & ſubſtantiuum, & non adiectiuum :* Denique *ita ac ſi diceremus mis, regi autem à parte poſteriore, atque ideo hoc uerbum habere ante ſe nominatiuum, ſicut ſum, es, eſt.* Sed *in neutro genere quis dubitet, quum omnia plena ſint exemplorum?* Cicero *pro* Plācio: Si *quid mea minus intereſt, id te forte magis delectat.* Et *pro eodem :* Non *ſolum quid cuique debeam, ſed quid cuiuſque interſit.* Et *pro* Sylla: Veſtra *enim, qui cum ſumma diligentia, & integritate uixiſtis, maxime intereſt.* Et *pro lege* Manilia: Illud *primum parui refert.* Vbi *etiam dicere poſſumus, illud mea parui refert.* Sed *hoc nihil ad preſens tēpus.* Hæc *omnia reſoluuntur in uerbum ſubſtantiuum, hoc modo:* Si *quid minus meum eſt, quid cuiuſque eſt, ueſtrum eſt hoc maxime.* Illud *parui momenti eſt, ut appareat non differre naturam uerbi ſubſtantiui, et horum duorum imperſonalium uerborum, niſi quod illud naturaliter poſt ſe nominatiuum poſtulat, hæc genitiuum, ſed actionis ſiue poſſeſſionis more uerbi ſubſtantiui.* Sed *hoc in cæteris nominibus, ac prono-*

omnibus nihil dubitationis habet, quorum genitiui actiue, paſſiue, poſſeſſiue, & ſi quis eſt alius modus, accipiuntur. Mei autem, tui, ſui, diuerſam naturam habent. Quid igitur faciendum erat? hæc paſſiue accipiuntur, nõ actiue nec poſſeſſiue. Illa uerba poſt ſe nolunt genitiuum actiuum, ſiue poſſeſſiuum. Danda ergo fuit uox poſſeſſiui pro ſignificato primitiui, non genitiuus poſſeſſiui, qui idem erat, qui eſt primitiui, non genitiuus poſſeſſiui, qui idem erat, qui eſt primitiui, ſed ablatiuus, qui natura eſt genitiuo ſimillimus, & in genere fœminino, uel tanquam medio trium generum: uel ſuauitatis gratia: ne durum uideretur meo, tuo, ſuo, noſtro, & ueſtro. Ideoq; hi ablatiui iunge ſibi patiuntur adiectiua illa, tanquam actionem poſſeſſionemq; ſignificantia in genitiuo, ut ſupra demonſtrauimus, ſic mea ſolius intereſt, tua unius refert, ſua ipſius intereſt, non mei ſolius, tui unius, ſuipſius, niſi in alia loquẽdi figura, de qua mox ſubijciam. Vnde maxime palàm fit, nunquam hos genitiuos ſumi niſi paſſiue, ut habeo curam mei ſolius, non meam ſolius: habeo curam tui unius, non tuam unius: unuſquiſq; curam gerit ſuipſius, non ſuam ipſius, Cur ita? quia paſſio hic ſignificatur, ubi ſuperius. uel actio, uel poſſeſſio. Cuius rei unum exemplum ſuffecerit ex Terentio: Hem tot mei ſolius ſolicitũ ſunt cauſa, ut me expleant. Et planum quidem iam faciamus, tres genitiuos mei, tui, ſui, paſſiue ſemper poni: meus, tuus, ſuus, plerunque poſſeſſiue. Ideoq;, cum utendum eſt illis primitiuorum genitiuis, mutari ſonum de i, in a. Nũc aliqua addenda ſunt de his dictionibus, quæ legitime coniunguntur cum huiuſmodi pronominum genitiuis: nec enim omnes poſſunt. Ante omnia nullum ſubſtantiuum in conſortio ſuo ſuſtinent. Vt, fili noli domo recedere reſpectu mei patris. Quod non tam placuiſſe Priſciano reor, quàm per imprudentiam eſſe lapſum, quum dicat, mei Priſciani eges. tui Priſciani ego. Et alibi: Ego Vergilius, tu Vergilius, ille Vergilius, mei Vergilij, tui Vergilij, illius Vergilij. Hæc enim oratio declarat meum Priſcianum, Vergilium'ue, aut tuum: non me Priſcianum, Vergilium'ue, aut te: non aliter quàm ſi dicas, eges mei patris, ego tui domini. Quod profecto non eſt primitiuorum ab eo, quod eſt ego et tu, ſed deriuatiuorum, ab eo quod eſt meus & tuus Neque diſcrimen facit, quod hic appellatiuum nomen eſt, ibi proprium. Vergilius:

Si qua tui Corydonis habet te cura, uenito. Et alibi:

Aeneæ mihi cura tui. Et iterum:

Aeneæ mei. Quæ à meus, tuus, non ab ego, tu, ueniunt.

Itaque ſic emendemus Priſcianum, qui quum de lingua latina compoſuit, antiquitatem omnem corrigens, nomen ſuum latine proloqui neſciuit.

uit. Mei, qui ſum Priſcianus, eges: tui egeo, qui Priſcianus es, uel me Priſciano eges: te Priſciano egeo, uel tui uel te Priſciano egeo. Nã illud Apoſtoli ad Corinthios: Salutatio mea manu Pauli, è Græco eſt ſumptum: ὁ ἀσπασμὸς τῇ ἐμῇ χειρὶ παύλου. Tertiũ uero exẽplũ quod idẽ protulit, illius Priſciani eget, recte dicitur. Non habent enim cætera pronomina ancipitem naturam, ut illa tria, de quibus diximus. Adeoq́; uerum eſt, hos ipſos genitiuos reſpuere conſortium ſubſtantiui, ut ne in poſſeſſiuorum quidem forma illud pati uelint. Vidimus licere dicere, meam unius operam, tuum ſolius ſtudium: Non tamẽ dicemus; meum Laurentij ſtudium, ſuum Priſciani prædium, ſed meum ſtudiũ, qui ſum Laurentius, prædium ſuum, qui eſt Priſcianus. Neque tamen ob id excludo, ſi genitiuos hos paſſiue accipiamus, eo modo quo exemplũ ponemus. Nam (ut ſuperius docui) aliquando duos genitiuos alterum actiue, alterum paſſiue poſitum uidemus unà iungi, ut quid de P. Licinij Craſſi iuris & ciuilis, & pontificij ſtudio loquar? Ita fit in pronomine, ut idem autor ad Atticum: Mihi fuit & laudis noſtræ gratulatio tua iocunda, & timoris conſolatio grata. Et iterum: Vehementerq́; tua fui memoria delectatus. Quod ſi igitur hæc pronomina, ſiue in genitiuo paſſiue, ſiue mutata in uocem poſſeſſiuorum actiue non admittunt genitiuos ſubſtantiuorum, nunquid admittunt omnium adiectiuorum? Non opinor: ſed proprie ſolorũ participiorum, participialiumq́; gerundiuorum, & frequentiſſime illorum trium (ut quidam uolunt) pronominum unius; ſolius, ipſius, & ſi qua alia, quæ rara ſunt, de quibus mox dicam, per genitiuum cum participio. Cic. ad Lentulum: Quocunque tempore mihi poteſtas præſentis tui fuerit.

Per fœmininum, ſed cum gerundio. Ouidius heroidum:

Copia placandæ ſit modo parua tui.

Per uocem mutatam in poſſeſſiuum, ut ad Ciceronem Cato: Libenter facio, ut tuam uirtutem, innocentiam, diligentiam cognitam in maximis rebus domi togati, armati foris pari induſtria adminiſtrare gaudeam. Cicero de Oratore, L. Craſſum quaſi colligendi ſui cauſa ſe in Tuſculanum contuliſſe. Sed hoc gerundium eſt, & ea exempla, quæ ſupra attuli, quorũ unum fuit, Suſtulit de latere meo ancillæ tuæ dormientis: ad quod pronomen malo referri illud dormientis, quod eſt adiectiuum, quàm illud ancillæ, quod eſt ſubſtantiuum: ita ut, ſi abfuiſſet participium, uix tolerabile fuerit futurum, quale Boëtij: Solantur mœſti nunc mea fata ſenis. Quintilianus etiam ſolet omittere pronõmẽ, ut: Accepi fateor illum, qui ſolus quoque non ſequebatur, quem non gaudium redemptionis, non lætitia prælati, non hortantis erexit pa-

tris amplexus. Et in eodem libro: Rus, ſeruulos, penates, & omnia utiliora properanti feſtinatione parentis addixi. Omiſit ſui, ut eſſet, non lætitia ſui prælati: & meus, ut eſſet, non meus hortantis amplexus. Et iterum mea, ut eſſet quoque feſtinatione mea parentis. Poëtæ etiam frequenter. Ouid. heroidum:

Denique quiſquis erat caſtris iugulatus Achiuis,
 Frigidius glacie pectus amantis erat.

Id eſt, meum amantis. Idem:

Illa meis oculis ſpecies abeuntis inhæret,
 Quum premeret portus claſſis itura meos.
Auſus es amplecti, colloq; infuſus amantis,
 Oſcula per longas iungere preſſa moras.

Id eſt, tua abeuntis, & meo amantis.

Idem in eodem opere, ſed inuſitatius:

Et fleſti, & noſtros uidiſti flentis ocellos.

Noſtros dixit pro meos, & flentis pro flentium. Eſt enim illud flentis genitiuus ſingularis, nõ accuſatiuus pluralis: quod accentus probat, quum tales accuſatiui habeant ultimam longam, quæ hic non eſt. Hoc dixi, quia quidam hunc locum exponunt per accuſatiuum. Illa diuerſitas numerorum, meos ſiue noſtros amantis, uix alij, quàm poëtæ permiſſa eſt. Poſtremo hæc pronomina, ſiue in primitiuorum genitiuis, ſiue in poſſeſſiua uoce (ut dixi) maxime gaudent illis tribus unius, ſolius, ipſius, quorum multa exempla iam protuli. Nec ab re fuerit, ſicut unius, ita duorum, trium, quatuor poſſe dici. Item omnium cuiuſque, plurium, & ſi qua ſunt adhuc: ut ueſtram duorum, uel ueſtram trium, uel ueſtram omnium operam deſidero, pro ueſtrum. Cicero de oratore lib. III.

Sed uoluntati ueſtræ omnium parui.

Cuiuſque, aptius cum pronomine ſui, ſiue ſuus coniunguntur, ut uellem noſſe quæ ſit ſua cuiuſque ſententia, non ſui cuiuſque. Brutus ad Ciceronem:

Qui ueſtris paucorum reſpondeat laudibus, pro ueſtrum.

Verum iam huic quæſtioni finem imponamus.

De Meme, Tete, Tutu, Seſe. Cap. II.

Adem ferè hæc tria pronomina geminari etiam ſolent: priora quidem per figuram meme, tete: tertium ſine figura. Vergilius in nono,

Meme, adſum qui feci, in me conuertite ferrum
 O Rutuli.

O Rutuli. Et in undecimo:
-Meme duce ferrum
Corripite o Rutuli. Et in XII.
Verte omnes tete in facies.

Sed hoc uideri poteſt eſſe ſine figura. Non enim eſt ita acre & ardês, ut apud Quintil. Tete hoc loco mulier interrogo. In nominatiuo planè ſemper figuratum eſt, ut Cic. in Antonium: Tutu faces illas incendiſti. Seſe (ut dixi) nunquam figuratum eſt, ut idem: Hic uiri fortiſſimi ſanguine aſperſus ſceleratum gratulãtibus manum porrigens, in templum Iouis contulit ſeſe, id eſt ſe.

De noſtrâs, Veſtrâs, & Cuiâs. Cap. III.

Noſtrâs, ueſtrâs, et cuiâs, non tantum patriam, nationemq; innuunt, ſed etiam partes, & quaſi ſectam, ut ueſtrates philoſophi, non ſunt ita populares & fauorabiles, ut noſtrates: qui ab Epicuri ſchola prodierunt. Et, cuiates philoſophi uos eſtis? Stoicine, an Academici, an Peripatetici, an noſtrates Epicurei? Cic. Putares ne unquam accidere poſſe, ut mihi uerba deeſſent, non ſolum iſta ueſtra oratoria, ſed hæc etiam leuia noſtratia.

De Iſte & Ille. Cap. IIII.

Iſte & ille (ſi audire Priſcianum uolumus) hoc differunt, quòd iſte ſpatio propinquiore, ille autem longiore intelligitur: cuius autoritas plurimos in errorẽ induxit, qui pro iſtud dicunt illud, uelut ſi ad hominem longe poſitum ſcribas, ſi quid noui in illa urbe eſt, mihi notum facias, pro eo quod eſt in iſta urbe. Quod non mediocre peccatum eſt. Nam de me loquens dicere debeo, hoc caput, hæc manus, hæc ciuitas. De te uero iſtud caput, iſta manus, iſta ciuitas. De tertia autem perſona, illud caput, illa manus, illa ciuitas. Cicero in Antonium: Remoue paulisper iſtus gladios. Et in eodem lib. Tu iſtis faucibus, iſtis lateribus, iſta gladiatoria totius corporis firmitate tantum uini in Hippiæ nuptijs exhauſeras, ut tibi neceſſe eſſet in cõſpectu populi Rom. uomere poſtridie. Hoc eſt iſtis tuis faucibus, iſtis tuis lateribus, iſta tua firmitate. Vnde naſcuntur aduerbia iſtic, iſtinc, iſtuc, iſtuc, iſtorſum, iſto. Vt idem ad Valerium iuriſconſultum: Qui iſtinc ueniunt, aiunt te ſuperbiorem eſſe factum, id eſt qui ab iſta prouincia in qua agis, huc in Italiam, Romamq; ueniunt. Aliquando tamen iſte accipitur pro hic, ut idem & in eundem: Cum iſto tempore ſtent cum gladijs armati. Et Quintilianus: Iuuenis iſte, de quo ſumma in rebus humanis monſtra gignuntur. Et iterum: Iuuenis iſte patris ſui hæres ſolus inuentus eſt. Ille quoque nonnunquam per dignitatem, aut per eminentiam ponitur, indicans eſſe, quod omnes debeant noſſe, ut Ale-

xander ille Magnus: ille Cenſorius Cato, Architas ille Tarentinus.

De Hic, Is, Idem & Ad hoc. Cap. V.

h Ic, & is habent potius illam (de qua modo memini) Priſciani differentiam, ut hic ſpatio propinquiore, is uero longiore intelligatur. Multis tamen in locis utrunque locum habet: ut qui præfert uirtutem diuitijs, is ſane fortis eſt, uel hic ſane fortis eſt: uel per compoſitionem, ut quæcunque mulier adultera, eadem uenefica eſt. Et fere per hæc duo pronumina licet ſic loqui, nec per ulla alia, licet poëtæ utantur ille pro is, quia amborum eadem pene ſignificatio eſt. Vt Horat. de arte poëtica:

Qui didicit, patriæ quid debeat: & quid amicis:
Quo ſit amore parens: quo frater amandus, & hoſpes:
Quod ſit conſcripti: quod iudicis officium: quæ
Partes in bellum miſſi ducis: ille profecto
Reddere perſonæ ſcit conuenientia cuique.

Quare ſanctis uiris è Græco transferentibus ſic permittamus dicere: non, qui ſeipſum commendat, ille probatus eſt, ſed quem deus commẽdat. Poſſunt autem hæc eadem duo, de quibus loquor, pronomina, & alio modo uſurpari. Vt Alexander paruis copijs fretus, ſuperauit Darium cum infinito exercitu, & id in adoleſcentia, uel & hoc in adoleſcentia. Item & hoc modo: Pauca ueſtis, & ea detrita & ſordida: potius quàm & hæc. Paucis nummis ſuperbit, nec ijs ſuis, ſed aliunde corrogatis: potius quàm & his. Idem, quod eſt ab Is compoſitum, quaſi pro etiam poni ſolet, ut Cicero: Et huic coniuncta eſt beneficentia, quam eandem uel benignitatem, uel liberalitatem appellari licet: id eſt, quam etiam. Quintilianus: Si cauſam ueneficam dicat adultera, non M. Catonis damnata iudicio uidetur, qui nullam adulteram non eãdem eſſe ueneficam dicit. In hoc pronomine, Idem, annotaui quiddam diſsimile ab Is: Ibi poteſt addi copulatiua, hic non poteſt: Quod tamen affirmare non auſim, ut quamcunque in ſedem migrat apium rex, in eam & apes ipſæ comitantur. At ſi dicam, in eandem, tollam copulatiuam, ſic: in eandem apes ipſæ comitantur. Nam Idem habet in ſe uelut uim copulatiuæ. Hoc compoſitum cum præpoſitione Ad, ſignificat præterea, ut apud Salluſtium: Cognoueram paruis copijs bella geſta cum opulentis regibus, ad hoc ſæpe fortunæ uiolentiam toleraſſe, facundia Græcos, ſcientia belli Gallos ante Romanos fuiſſe.

De præpoſitione Cum. Cap. VI.

c Vm præpoſitio, per appoſitionem non iungitur rei notanti inſtrumentum, ſed comitem. Et hoc eſt quod Quintilianus ait:

Vt quæramus nunquid apud nos ſit uis quædam ſeptimi caſus; & apud Græcos ſexti. Nam, inquit, quum dico haſta percuſſi, non utor ablatiui natura, nec, ſi idem Græce dicam, datiui. Propter quod Seruius, & quidam alij planè affirmant eſſe ſeptimum caſum. Quòd autem non utamur ablatiui natura, hanc cauſam exiſtimo, quòd ablatiuus aut ui nominis regitur, aut ui uerbi, aut aduerbij, aut poſtremo intercedente præpoſitione, quorum nihil hic fit, niſi uolumus errorem quorundam ſequi, qui ſubintelligunt præpoſitionem cum. Et quomodo ſubintelligi poteſt, quæ ne poni quidem poteſt? Nam percuſſi cum haſta, inauditum eſt: inſtrumentum enim percuſſionis haſta eſt. Peccauitq; nõ incelebris huius ætatis uir, qui ſcripſit: gladium, qui cum ſe percuſſerat, eduxit. Percuſſit igitur gladio, non cum gladio. Impuli te pugno, non cum pugno; Video te oculis, non cum oculis, Tango te manu, non cum manu. Deleuit epiſtolam lachrymis, Abſterſit ſordes aqua, ſiccauit cretam, liquefecitq; ceram igni: non autem cum lachrymis, cum aqua, cum igni. Sed hoc fefellit, quòd aliquando illa præpoſitio uideri poſſit iuncta nomini inſtrumentum ſignificanti: ut, Acceptus eſt à nobis cum honore, Magna cum beneuolentia ſcripſit, Cum mira affabilitate me allocutus eſt, Cum dira truculentia me aſpexit. Veruntamen hi ablatiui inſtrumentum non ſignificant, ſed comitem. Siquidem acceperunt me homines inſtrumento corporis, non honoris, ſed honore comite. Scripſit miniſterio manus, non beneuolentiæ, ſed hac ſocia: allocutus eſt lingua operatrice, affabilitate præſenti, & aſpexit inſtrumento oculorum truculentia ſuffuſorum, quæ nihil facit ad ipſam inſpectionem, ſed oculi. Sunt qui uelint Priſcianum ſenſiſſe cum haſta percuſſi, dici poſſe, uel hanc præpoſitionem ſubintelligi. Ego uero affirmo neminem antiquorum neque protuliſſe hanc, neque ſubintellixiſſe.

De Circiter. Cap. VII.

c Irciter Priſcianus inquit ad tempus ſolum pertinet, ut circiter calendas Ianuarias. Imo & quidem frequentius ad numerum, ut circiter duo millia militum, circiter decem milliariorum. Sed aliquando etiam ad locum, ut Caſſius Hemina, lapidem fuiſſe quadratum circiter in media arcæ iunctum candelis quoquouerſum.

De Verſus & Vſque. Cap. VIII.

u Erſus contra naturam præpoſitionis ſemper poſtponitur: ut Italiam uerſus, Megaram uerſus. Liuius: Duo Romana uno loco propius Albã, tria Albana Romam uerſus. Salluſtius: Deinde Philenorum aræ, quem locum Aegyptum uerſus, finem imperij habuere Carthaginienſes. Cicero de diuinatione: Qui cum exer-

ātu luſtrato Aretium uerſus caſtra mouiſſet. Surſum, ſiue Suſum uerſus frequenter legimus. Nonnunquā dicitur uerſum, ſicut aduerſum. Nam ita uerſus, ſicut aduerſus, unde quoquo uerſus, & utroque uerſus, id eſt in unamquanque partem, & quocunque, & in utranque partem, & deorſum uerſus. Atque neſcio, quomodo non reperio hanc inter præpoſitiones eſſe numeratam, an quia poſtponitur, & non præponitur? Ne tenus quidem præponi ſolet, de qua nunc dicam. Et tamē eſt præpoſitio: an quia uice præpoſitionis non fungitur, quoties alia adeſt præpoſitio? ut ad occidentem uerſus: quo quidem modo aduerbiū eſt, ut Vſque, quæ & ipſa ſic aliquando in oratione collocatur, ut ad occidentem uſque.

De Tenus. Cap. IX.

T Enus (ut dixi) ſemper poſtponitur. Atque in ſingulari unicum ablatiuo, ut hactenus, quatenus, uerbotenus, capulo tenus. In plurali uero cum genitiuo etiā, non ſolum cum ablatiuo. Sed, quantum ego ſentio, cum genitiuo tunc aut neceſſario, aut uenuſtius fit, præſertim more Græcorum, quum res eſt uel gemina, uel numero ſingulari carens. Neque hoc apud poëtas modo, ſed etiam apud oratores. Vergilius:

Crurum tenus hiſpida nanti. Et iterum:

Et crurum tenus à mento palearia pendent.

Quintilianus in XII. Sed ille uir bonus, qui hæc nō uocibus tantum ſibi nota atque nominibus, aurium tenus in uſum linguæ perceperit: ſed qui uirtutes ipſas penitus mente complexus ita ſentiet. Cælius: Iā illi rumores de comitijs Tranſpadanorum Cumarum tenus caluerūt. Curtius: Pauci hoſtium tenus exacti penetrauere ad portum. Eſt autem ſignificatio uſque ad, Vmbilico tenus, uſque ad umbilicum: Aethiopia tenus, Nilo tenus, uſque ad Aethiopiam, & Nilum: Aliquando etiam pro non ultra: ut geſſit conſulatum titulo tenus, id eſt non ultra quā in titulo: cuiuſmodi nonnulla ex ſuperioribus exemplis ſunt.

De Pridie & Poſtridie aduerbijs. Cap. X.

P Ridie & poſtridie, quemadmodum tenus, genitiuo ſeruiūt, & nonnunquam etiam accuſatiuo. Vt pridie illius diei, poſtridie nonarum Decembrium. Cicero ad Atticum: Pridie compitalia memento. Titus Liuius libr. VII. Etiam poſtridie idus rebus diuinis ſuperſederi iuſſum. Inde ut poſtridie Calendas, ac nonas eadem religio eſſet, traditum putant. Idem libro quadrageſimooctauo: Pridie Parilia medio fermè die atrox cum uento tempeſtas coorta. De quo uide plura in nudiuſtertius.

De Hei,

De Hei, Heu, Eheu, Vah, & Procul. Cap. XI.

Ei quoque, & heu ſimile quid obtinent, tamen alterum datiuo, alterum accuſatiuo iungitur, ut:

Hei mihi qualis erat, quantum mutatus ab illo

Hectore. Terentius: Heu me miſerum. Et ferè cum huiuſmodi pronominibus. Nam cum alio nomine frequentius per exprobrationem, ut Vergilius: Heu ſtirpem inuiſam. Et Plinius libro VII. Heu dementiam ab his initijs exiſtimantium ad ſuperbiam ſe genitos. Aliquando etiam cum nominatiuo, ut idem Vergilius: Heu pietas, heu priſca fides. Terentius in Adelphis: Heu miſera. Illud uero in Pſalmo: Heu mihi, quia incolatus meus prolongatus eſt, neſcio an uitio factum ſit librariorum: quale illud in Euangelio: Aſcendit in arborem ſycomorum, quia inde tranſiturus eras. quod ſcribendum eſt, illac. Et illud ad Romanos: Tu autem cum oleaſter eſſes, inſertus es, pro inſitus. Et in Actis apoſtolorum: Egreſſi ſumus foras portam iuxta flumen, pro extra portam. Eheu nulli caſui ſeruit. Vergil. in Bucolicis: Eheu quid uolui miſero mihi? Vah quoque datiuo. Martialis:

Capere cauſidicus fertur mea carmina, qui ſit

Neſcio: ſi ſciero, uah tibi cauſidice.

Hæc appelles licet ſiue aduerbia ſiue interiectiones (nam hanc inter partes orationis non numero) ſiue etiam præpoſitiones. Procul apud quoſdam caſui ſeruit, ut apud Curtium: Procul urbem.

Quòd quædam comparatiua, et ſuperlatiua aduerbia, ſeruiunt accuſatiuo. Cap. XII.

Omparatiua aduerbia, & ſuperlatiua præter ſuam conſtructionem ablatiui & genitiui, ut ſcribo melius te, & optime omnium: aliquando ſeruiunt accuſatiuo, utique ea, quæ à præpoſitionibus ueniunt, illarum naturam ſeruantia. Cicero ad Octauium: Quum caſtra medio itinere longius aduerſariorum caſtris, & propius urbem mouerentur. Idem ad Atticum: Tamen eſſe officium meum putaui, exercitum habere, quamproxime hoſtem. Salluſtius: Proxime Hiſpaniam Mauri ſunt. Nec hæc regere poſſunt datiuum, ut Priſciano placet, quale uult eſſe, Quum propius ſtabulis armenta tenerent. Datiuus hic non regitur natura comparatiui, ſed ipſius nominis, non aliter quàm ſi dicam, nauigo te propinquius terræ. Et quoniã ipſa rei ſeriæ quædam de complexu orationis dicere incœpimus, iam de hoc ipſo diſſeramus, ſimulq; de natura indeclinabilium dictionum quarundamque aliarum: ab eo potiſſimum incipientes, quod huic loco ſimillimum eſt.

De O, uel prolata, uel omiſſa. Cap. XIII.

Fortunati, quorum iam mœnia ſurgunt,

ô Aeneas ait. Et alibi:

O fortunatos nimium, ſua ſi bona norint, Agricolas.

Hic accuſatiuus eſt, ibi uel nominatiuus, uel uocatiuus eſſe poteſt. His enim tribus caſibus indifferenter autores utuntur. Cicero: O uariam, uolucremq; fortunam. Neque hoc in tertia perſona tantum, ſed etiam in prima, & ſecunda, ut idem: O me miſerum, o te felicem. Etiam non appoſito pronomine, ut idem: O miſerum, & deteſtabilem hominem, ſi hæc ignoras. Idem: O te miſerum, O te infelicem: quæ exclamatio ad omnem affectum conuenit, uel miſerationis uel indignationis. Simili modo in nominatiuo, & uocatiuo, ut idem: O fortunata mors, quæ naturæ debita, pro patria eſt potiſſimum reddita. Et iterũ: O magna uis ueritatis, quæ contra omnium ingenia, calliditatem, ſolertiam, contraq; fictas hominum inſidias ſe per ſe ipſa defendit. Idẽ: O nox illa, quæ penè æternas huic urbi tenebras attuliſti. Et iterum: O Nonæ illæ Decembres, quæ me conſule fuiſtis. Aliquãdo ab illo ſic perſedemus, utique in re leuiore, neque ita magni caloris. Vt indignũ facinus, & hominem nequam, qui non dubitaret uel in foro alea ludere, uel cum lege de alea condemnatus. Ciceronis uerba ſunt in Antonium. Et Plinius Iunior ad Octauium: Hominem te patientem, uel potius durum, ac penè crudelem, qui tam inſignes libros tandiu teneas. Quòd ſi excandeſceremus, dicendum eſſet, O hominem nequam, & o hominem patientem. Aut ſine indignatione, ut apud Val. Maximũ lib. III. Sed mihi uti iſta conditione uitæ non eſt opus, ſine ullis imaginibus, nobilem animum. Aliquanto hoc remiſſius eſt, quàm ſi dixiſſet: o animum ſine ullis imaginibus nobilem, id eſt ſine maiorẽ nobilitate nobilem. Idemq; Terentius leuioris caloris interiectione uſus eſt:

Hui tam graueis raſtros quæſo.

Sed hoc ſimile eius ſpeciei, cuius mentionem modo faciam.

De me cum infinitiuo, uel accuſatiuo. Cap. XIIII.

Mé ne incepto deſiſtere uictam,

Nec poſſe Italia Teucrorum auertere regem? Et iterum:

Mé ne Iliacis occumbere campis

Non potuiſſe? tuaq; animam hanc effundere dextra?

Hæc Vergil. Ad Terentiam autem Cicero: Me miſerum, te in tantas ærumnas propter me incidiſſe? Et iterum in Bruto: Tum Brutus admiratus, tantum' ne fuiſſe obliuionem, inquit, in ſcripto præſertim, ut ne legens quidem ſenſerit, quantum flagitij commiſiſſet. In his omnibus placet mihi ſubintelligi, uere' ne ita eſt, me non poſſe auertere Italia re

gem

gem Teucrorũ? & cætera. Plinius Iunior ad Adrianum: Hominem'ne Romanum tam græce loqui? id eſt uere'ne ita eſt? uel oportuit'ne? ſiue oportet? Terentius in Andria:

Seruo'n' fortunas me commiſiſſe futili?

De En & Ecce, ſuisq; compoſitis. Cap. XV.

EN, & ecce in eadem penè ſignificatione amant nominatiuum et accuſatiuum: apud Comicos uero hem pro en, affectui ſeruiens, quo oratores non utuntur: quemadmodum nec aſt pro at, quod eſt poëtarum, ſyllabam illam breuem interiectione s, longam facientium. Adiungitur autem en nominatiuo pariter, & accuſatiuo, tum indicando, tum exprobrando. Indicando, Verg. En Priamus, ſunt hic etiam ſua præmia laudi. Exprobando: En agros, & quam bello Troiane petiſti Heſperiam, metire iacens. Seneca in Agamemnone: En paridis hoſtem.

Iuuenalis Satyra ſecunda:

En habitum, quo te leges, & iura ferentem
Montanum poſitis audiret uulgus aratris.

Oratores ſæpius exprobrando, & ſæpius per nominatiuum. Quintilianus: En improbitas. Cic. En crimen, en cauſa, cur regem fugitiuus, dominum ſeruus accuſet. Ecce, ſimiliter cum utroque caſu iungitur, ut idem: Ecce tibi ſtatus noſter. Cum accuſatiuo autem non memini me apud oratores legiſſe, ſed ne apud poëtas quidem. Nam illud apud Terent. in Eunucho: Ecce autem alterum, neſcio quid de amore loquitur: Alter ſcribi debet, non alterum, Donato quoque probante. Sed demus aliquando reperiri, ut ſemel apud Plaut. in Bacchidibus: Opus'ne erit tibi aduocato triſti, iracundo? ecce me. Eccum, eccam, eccos, eccas: ellum, ellam, ellos, ellas, ab ecce compoſita ſunt, & ſecum uidentur gerere caſum, ſed non gerunt, quæ Priſcianus ita reſoluit, Ecce eum, ecce eam, ecce eos, ecce eas: ecce illum, ecce illam, ecce illos, ecce illas. Sergius quoque commentans Donatum ait, nihil ſignificat ellum, niſi ecce illum. Pauloq; poſt: Quum ergo ellum ſit ecce illum, & ellam ecce illam, nihil poſſumus dicere niſi magis demõſtratiue. Sed pace Priſciani, Sergijq;, & aliorum, hoc nec uerum, nec conueniens ſignificatum eſt. Nam inter ecce eum, & ecce illum, quid intereſt? Potius dicendum erat: eccum, ecce hunc: eccos, ecce hos, de quibus agimus. Talis erat conuenientior interpretatio, ſed quæ nec uera foret. Reſoluuntur enim hæc per aduerbia, non per pronomina: eccum ecce hic, ſubintellige uirum, de quo agebamus: eccum ecce hic, ſubintellige fœminam, de qua mentio erat. Ellũ, ellam, ecce illic uirũ, fœminam'ue, ſubintellige, de quo, de qua'ue agebatur. Nam, ut de homine, qui ante conſpectum noſtrum adeſt, recte

dicas,ecce ille,uel ecce ego,ſiue ecce illum,uel ecce me:ita male loquaris, ellum hominem,uel ellum me:& rurſum de longe poſito,eccum. Terẽ. *Eccum Parmenonem, & eccum me. Nempe non ecce eum Parmenonem, quaſi aliquis alius ſit, præter hunc, Parmeno. Et ecce eum, me,quem me,& quem eum quæris.Plaut.in Menæch. Atque eccam. Et in Mercatore,Ecce illum uideto:Eccum ergo Parmenonem,id eſt ecce hic Parmenonem,& eccum me,id eſt ecce hic me. Et ellum Parmenonem dicentes,non ſic loquimur quaſi de parum noto, ut ſolemus, quum dicimus,ecce ille Parmeno,quaſi ille tibi incognitus, ſed auditus. Ellum igitur Parmenonem ſignificat,ecce illic Parmeno, ſiue Parmenonem.Sed an poſſit ecce habere accuſatiuum, non ante indubitatum habebo,quàm exemplum uidero,niſi illud tale ſit apud Verg.*

En quatuor aras,
Ecce duas tibi Daphni,duóq; altaria Phœbo.
Pocula bina nouo ſpumantia lacte quotannis,
Craterásq; duos ſtatuam tibi pinguis oliui.

Sed de proſa magis dubitare me dico.

De Age,Agite, & Agedum. Cap. XVI.

Ge,ſingularem numerum deſiderat, Agite plurale. Agedũ uero non ſingularem tantum, ſed etiam pluralem.Neque id modo in carmine,ut Propert. Vos agedum; ſed etiam in proſa,ut Quint. Agedum(ſi uidetur) extra portas proſpicite ſqualllida arua,& ſpinis obſitas ſegetes,et ſemeſos arborũ truncos. Cic.Agedũ conferte nunc cum illis uitam P.Syllæ uobis, pop. Romano notiſſimam.

De An,& Aut, Ne, Vel, Ve,& eorum compoſitis. Cap. XVII.

N,& aut,coniunctiones ſunt,Quintilianus inquit,Male tamen interroges,hic,aut ille ſit. Nos quum talem tantumq; autorem habeamus,tamen plerique multis iam ſeculis peccauerunt,ac peccant:quod grande flagitium eſt. Sed duæ cauſæ eos decipiunt. Ferè enim nunquam decipimur, niſi mendaci quadam ſpecie ueritatis,&,ut inquit Horatius: Decipimur ſpecie recti. Vna,quòd interpretantes è Græco non reperimus hanc apud illos differentiam: Quippe,quum Græci unam tantum habeant utrique noſtrarum reſpondentem,putant pro una uoce græca,unam latinam poſſe ſufficere: Altera,quod reperiunt apud nos in interrogando,aut. Et primæ quidem opinioni hoc reſponſum ſit, eos male mereri de lingua latina, qui dimidium uerborum faſtidiunt: Nam plerunque utuntur, aut,more Græcorum,& interrogando,& ſine interrogatione:an,omnino relinquentes. Sequenti (quod tamen caput huius erroris eſt) ita reſponderemus,ſi paulo diligentius aduertiſſent:non in aut, ſed in an interrogationem

tionem conſiſtere deprehendiſſent, ut apud Ciceronem: An uero Romulus ille, aut paſtores, aut conuenas congregaſſe, aut Sabinorum connubia coniunxiſſe, aut finitimorum uim repreſſiſſe eloquentia uidetur? Non eſt hic multiplex interrogatio, quaſi de horum ſingulis interrogaretur, ſed duplex, ſic: Nunquid Romulus hæc omnia fecit eloquẽtia? Hæc una pars eſt interrogationis: ſupple an non fecit? Et hæc erit altera pars. Item: Es tu Stoicus, aut Epicureus, aut Peripateticus, aut Academicus? Hæc interrogatio & bene dici poteſt, & male. Nam ſi nõ conſtet interroganti te eſſe philoſophum, bene interrogauit, ſupplẽdáq; eſt duplex an, ſic, Es ne tu Stoicus, aut Epicureus? & cætera, an non? Sin conſtet illi te eſſe philoſophum ex aliqua illarum ſectarum, ſed cuius ſis ignorans de ipſa interroget, male quæſiuit: cum an, non aut dicendum fuerit: &, ubi nos modo poſuimus duplex an, omittendum ſit, ſic: Es tu Stoicus, an Epicureus, an Peripateticus, an Academicus? quæ interrogatio poteſt tendi in infinitum. Illa uero ſemper eſt duplex: hic ad ſingulas particulas binæ interrogationes ſunt, ibi in uniuerſum duæ. Quum enim quæro an Stoicus, ſubintelligitur altera interrogatio è diuerſo, ſic, an non? Item es ne Epicureus, an non? es ne Peripateticus, an non? es Academicus, an non? Afferamus aliud apertius exemplum. An eſt hic illo nobilior, an plus pro ſalute mea laborauit? an cui homines magis cupiant? an formoſior, & magis dignus, cui filiam meam collocem? Hic octo interrogationes ſunt quia octies interrogatio repetitur. Ibi ſemper duæ, quia bis ſemper repetitur. Ex quo patet non eſſe interrogationem in aut, ſed in an. Interrogationem inquam contrariorum: qualis eſt illa, quid dicam? aut quid non dicam? Inter hæc non ambigimus, ſed ipſa ambo ſimul ambigimus. Secus in illo, abeam, an maneam? De duobus ita quæro: ut, utrum mihi faciendum, & utrum non faciendum ſit, dubitem: Ideóq; non ſolum interrogando, ſed citra interrogationem quoque utimur an, ubicunque aliquid contrarietatis ineſt. Vt dubito, an uiuat pater, an mortus ſit: & in maiori numero, Neſcio, an pater Romæ ſit, an ualeat, an uiuat, an uenturus ad me ſit. Muta uerbum dubitationis, & inſcientiæ in diſſimile aliud uerbũ, ſic, Scio, an pater uiuat, an mortuus ſit, male locutus es, Bene autem neſcio, an pater uiuat, an mortuus ſit. Itaque uerbis huiuſmodi dubitationis, & inſcientiæ damus ſubiunctiuum cum an, uerbis uero opinionis, & ſcientiæ indicatiuũ cum quòd, & aut, ſic, Opinor, quòd pater aut mortuus eſt, aut grauiter ægrotat. Quod præceptum eſt de an, hoc quoque ſit de ne, quæ plerunq; una ſociáq:, et ſemper in parte prima collocatur, ut bonus ne uir eſt, an malus? Aliquando cum ſocia, ſed id ſæpius apud poëtas, ut Verg. in pri. lib. Aeneid.

Qui teneant (nam inculta uidet) homines'ne, feræ'ne,
Quærere conſtituit, ſocijs'q; exacta referre.

Sæpe hoc modo, Illuc eam, nec'ne, ignoro, hoc eſt dubitatiue. Interrogatiue quoque, ut pro Flacco Cicero: Vtrum uultis prætori Flacco licuiſſe, nec'ne? id eſt licuiſſe, an non? Quidam ſuperuacue addunt alterum an, ſic, Neſcio, an bene faciam, an nec'ne. Atque ut oſtendi quoſdam errare in aut, non uidentes in quo differat ab an, ita quidam faciunt in uel, putantes poni pro an, id eſt interrogatiue uel dubitatiue, ſiue ignoratiue: ut iſtud eſt aurum, uel orichalcum? neſcio ſi ſit aurũ, uel orichalcum: imo ſcis quòd eſt aurum, uel orichalcum. Et neuter ueſtrum dubitat, quòd uel hoc, uel illud eſt; ſed neſcitis an hoc, an illud ſit. Ideóq; & tu interroga aurum'ne ſit, an orichalcum: & tu reſponde, quòd neſcis, an ſit hoc, an illud. Illud autem, quod eſt apud Quintilianum: Quærendumq; arbitrantur iuſtum'ne ſit ſacrilegium appellari, quod obijciatur, uel furtum, uel amentiam: poteſt quibuſdam mouere dubitationẽ, quaſi in re dubia loquamur per uel, atq; ideo ipſum miſceamus cum ne, ſiue an. In quo minime dubitandum nobis eſt. Talis enim ibi locutio eſt: quærendumq; arbitrantur, iuſtum'ne ſit appellari aliquid nomine ſacrilegij, an non? uel iuſtum ſit aliquid appellari furtum, an non, uel aliquid ſit iuſtum appellari amentiam, an nõ. Ve magis accedit ad uel, quàm ad an, ut duobus tribus'ue menſibus, id eſt duobus uel tribus menſibus. Raróq; reperitur geminatum, niſi adiuncta ſi: ut ſiue hoc ſiue illud: aut adiuncta ne, pro ut non: apud eũdem: Cauendum etiã ne'ue ſit maior translatio, quàm oporteat, ne'ue (quod ſæpe accidit) minor, ne'ue diſſimilis. Cicero: Ita iũgetis, ut ne'ue aſpere concurrant, ne'ue uaſtius diducantur. Lucanus ſine compoſitione aliqua:

Nec quenquam iam ferre poteſt Cæſar'ue priorem,
Pompeius'ue parem: id eſt non poteſt iam aut Cæſar ſuperiorem ferre, aut Pompeius parem. An & ne, coniungi ſolent pro an, quod magis poëticum eſt, ut apud æmulos Vergilij:

Dic mihi Dameta, cuium pecus an'ne Latinum? Illud Ciceronis multi ita legunt: Quo mihi etiam indignius uidetur obtrectatum eſſe, Gabinio dicam, an'ne Pompeio, an'ne utrique, id quod eſt uerius? Sine interrogatione durum uidetur, ut Vergilius:

Vrbeis'ne inuiſere Cæſar,
An deus immenſi uenias maris, ac tuà nautæ, &c.
An'ne nouum tardis ſydus te menſibus addas.

Ideo dixi durum, quia per interrogationem quiddam urgentius, et inſtantius eſt in hac geminatione an'ne, quàm in illa ſimplicitate an, qđ

hic

hic non ſit, ut ex alijs compoſitis elucebit:
Non'ne fuit ſatius triſtes Amaryllidis iras,
Atque ſuperba pati faſtidia? non'ne Menalcam?
Non ego te uidi Damonis peſſime caprum
Excipere inſidijs?

In hac interrogatione nõ id agitur, ut reſpõdeas neſcíẽti, ſed cogaris aſſentiri ſciẽti. Nec alia uis orationis eſt, q̃ ſi diceres an nõ, quod magis urget, q̃ ſolũ nõ. Licet & hoc ſolũ pro illo compoſito accipi ſoleat. Alia compoſita (ſi modo cõpoſita ſunt) hæc ſunt: Ita'ne, ergo'ne: quæ interrogando reſponſionem non poſcunt, ſed aſſenſum extorquent.

De Nedum, & Non ſolum, Non modo, & Non Tantum: Cap. XVIII.

Nedum duobus modis periti uti ſolent. Uno modo cum utranq; ſententiã eodem claudimus uerbo: altero, quum ſuũ utrique ſententiæ uerbum damus. Primo modo ſic: Funderem pro te ſanguinem, nedum pecuniã. Secundo ſic, Funderem pro te ſanguinem nedum pecuniã tibi crederẽ, & hoc affirmatiue. Negatiue ſic: non perderem pro te obolum, nedum ſanguinem. Item, non crederẽ tibi obolũ, nedum pro te funderem ſanguinem. Atq; in affirmando id, quod plus eſt, maioriſq; momenti, in prima parte eſt ponendum, In negando id, quod minoris. Plus eſt, & magis momentoſum, fundere ſanguinem, quàm pecuniã: & minus eſt, & leuius, perdere, aut credere obolum, quàm perdere, aut fundere ſanguinẽ. Imperiti uero hanc dictionẽ accipiunt pro non ſolum, ſic dicentes: Nedũ laborẽ pro te ſuſciperem, ſed etiam mortem, quod ſic dicendum erat, Mortem pro te ſuſciperem, nedum laborem. Aut per non ſolum, nam contrarius modus eſt per nõ ſolum, & non modo ei, qui eſt per nedum, ſic, ne priora exempla cõmutemus, Non ſolum pecuniam pro te funderẽ, ſed etiam ſanguinem. Item, non modo pecuniam tibi crederẽ, uerumetiam ſanguinem pro te funderem, hoc affirmatiue. Rurſus negatiue: Non modo pro te ſanguinem non perderem, ſed nec pecuniã. Item, non tm̃ pro te ſanguinẽ nõ funderem, uerum ne obolum quidem tibi crederem. Hæc igitur differẽtia eſt inter nedum, & non ſolum, ſiue non modo, ſiue non tm̃. Aliqñ tamen reperimus hoc poſterius penè pro nedum accipi Cic. in officiorum tertio: Huic igitur uiro bono, quem Fimbria etiam, non modo Socrates nouerat, nullo modo uideri poteſt quicquam eſſe utile, quod non honeſtum ſit. Poſſemus dicere hic pro, non modo Socrates nouerat, nedũ Socrates: ſed nedum auget, præpolletq; alteri parti, cui adiungitur: nõ modo autem æquiparat. Ideoq; puto Ciceronem uoluiſſe æquare Fimbriam Romanum Socrati Græco, dixiſſeq; illud non modo, ſicut in

quibuſdam alijs exemplis: ut in ijſdem officijs: Ad quod eſt adhibenda actio quædam, non ſolum mentis agitatio. Et pro Plancio: Plura ne dicam, tuæ me lachrymæ impediunt, ueſtræq́; iudices, non ſolum meæ. Hic non auſim, pro non ſolum, dicere nedum.

De niſi. Cap. XIX.

NIſi, quoties principium ſententiæ eſt, indicatiuum deſiderat, aliàs etiam ſubiunctiuum. Cicero pro Milone: Niſi forte putamus dementem P. Africanum fuiſſe, qui, quum à Carbone Trib. pl. in concione ſeditioſe interrogaretur, quid de Tiberij Gracci morte ſentiret: reſpondit iure cæſum uideri. Et Quintil. Niſi fortem imperatorem quis idoneum credit, in prælijs quidem ſtrenuum, & fortem, & omnium, quæ pugna poſcit, artificem; ſed neque delectus agere, nec copias cōtrahere, atque inſtruere, nec proſpicere commeatus, nec locum capere caſtris ſcientem. Præter principia autem ſententiarum, ſic: Vapulabis, niſi caues, uel niſi caueas. In illo ſuperiore, niſi, adeſt uerbum principale, hic non adeſt.

De coniunctione quòd. Cap. XX.

QVòd ſcribas gaudeo, & quòd ſcribis gaudeo, utroque modo dicitur. Volo quòd ſcribas; non autem quòd ſcribis. Illius ſuperioris hæc ſimilia ſunt, credo, opinor, puto, lætor, uoluptatē capio, & reliqua. Huius poſterioris hæc, mando, iubeo, impero, exigo, poſtulo, & reliqua. In illo tamen ſuperiore cauendum eſt, ne diuerſorum modorum uerba copulemus: quale foret illud Terentij, quod nōnulli ſic legunt: An quod uiā ignorant, an quòd iter perferre nequeant? Cum ſit dicendum aut ſic, An quòd uiam ignorent, an quòd iter perferre nequeant? aut ſic, An quòd uiam ignorant, an quòd iter perferre nequeunt? Cui ſimile illud aliud eſt apud eundem: Nihil quum eſt, nihil deſit tamen: quum ſit potius legendum defit, non deſit; ut bonis autoribus placet. Et in proœmio Ciceronis ad Herennium ſic quidam legunt: Etſi negotijs familiaribus impediti, uix ſatis otium ſtudio ſuppeditare poſſimus, & idipſum, quod datur otij, libentius in philoſophia conſumere conſueuimus: quum ſit potius legēdum poſſumus, ut modi concordent, qui copula media coniunguntur: quanquam & ſonus ipſe, utpote in curſu medio periodi, conueniētior eſt in poſſumus, quàm in poſſimus. Eſt etiam alia cauſa, cur hoc non liceat, quam mox ſubiungam.

De Etſi, Quanquam, Quamuis, & Licet, Cap. XXI.

ETſi, quanquam, quamuis, licet: eiuſdem ſignificationis ſunt, aliquid in utendo diſcriminis habentia. Nam maior quædam dignitas data eſt primus duobus, quæ ſemper adſciſcunt

ſcunt

ſcunt ſibi indicatiuum duntaxat, in principio ſtatim orationum, epiſtolarum, librorùm. Alia duo in hoc loco, raro: in cæteris, omnia indifferenter. Cicero *in oratione pro* Milone: *Etſi uereor iudices.* Et *in epiſtola ad* Atticum: *Etſi nihil noui afferebatur.* Et *in opere ad* Herennium: *Etſi negotijs familiaribus impediti uix ſatis otium ſtudio ſuppeditare poſſumus, & idipſum, quod datur otij, libentius in philoſophia conſumere conſueuimus.* Q*uintilianus in declamatione de corpore proiecto:* Etſi *iudices in hac aſperrima conditione fragilitatis humanæ, in qua nemo prope mortalium impune uiuit, hæc omnibus natura eſt, ut ſua cuique calamitas præcipue miſera, atque intoleranda uideatur.* Cicero *pro lege* Manilia: Q*uanquam frequens conſpectus ueſter mihi multo iucundiſſimus, hic autem locus ad dicendum ampliſſimus, ad agendum ornatiſſimus eſt uiſus* Q*uirites.* Idem *de officijs:* Q*uanquam te* Marce *fili annum iam audientem* Cratippum, *idque* Athenis, *abundare oportet præceptis, inſtitutisq́; philoſophiæ.* Lactantius *tamen ſecundum librum de inſtitutione ſic incipit:* Q*uanquam libro primo religiones deorum falſas eſſe monſtrauerim.* Alia *duo magis poſtulant ſubiunctiuum, nonnunquam tamen & indicatiuum, ut dixi.* Vt *apud* Horatium *ſic quædam epiſtola incipit:*

Q*uamuis* Scæua *ſatis per te tibi conſulis, & ſcis.*

Et *apud* Q*uintilianum declamatio:* Q*uamuis iudices in tanta malorum continuatione iam poteram nihil ex accidentium meorum nouitate mirari.* In *alijs partibus, quàm in principijs, parem omnia hæc locum ſortiuntur.* Habent *& hoc differentiæ duo priora à duobus poſterioribus, quòd illa aliquando eodem modo, quē de niſi oſtendimus, à nullo dependent.* Cicero *pro* Marcello: Q*uid enim eſt omnino hoc ipſum diu, in quo eſt aliquid extremum? quod quum uenerit, omnis uoluptas præterita pro nihilo eſt, quia poſtea nulla futura ſit: quanquā iſte tuus animus nunquam his anguſtijs, quas natura nobis ad uiuendū dedit, contentus fuit, ſemper immortalitatis amore flagrauit.* Nec *uero hæc tua uita dicenda eſt, quæ corpore, & ſpiritu continetur.* Hoc *fit acrius per interrogationem, ac ſublimius, ut (ne ſi alia exempla afferam, longior ſim) ſi dicamus hoc idem ſic:* Q*uanquam quis ignorat iſtum tuum animum nunquam his anguſtijs, quas natura ad uiuendū nobis dedit, fuiſſe contentum, ſemperq́; immortalitatis amore flagraſſe?* De *etſi, ſiue tametſi (idem enim ſunt) & apud eundem, & apud alios reperienda relinquimus exēpla hmōi, licet pauciora.* Vnum *ex* Pli. *ſatis ſit, ad* Corn. Priſcum: Dedit. *n. mihi quātum maximū potuit, daturus amplius, ſi potuiſſet, tametſi quid homini dari poteſt maius, q̄ gloria, laus, & æternitas?* Hic *non poſſis ponere licet, & quamuis.*

De Cum, & Tum. Cap. XXII.

Vm, & tum indicatiuum ferè poſtulant. Eſt autem in cum quiddam minus, in tum quidam maius. Et hoc duobus modis, ut aut generale aliquid præcedat, ſpeciale ſequatur, aut ambo ſint ſpecialia. Primo modo ſic, ut apud Quintilianum: Quod cum omnibus confitendum eſt, tum nobis præcipue, qui rationem dicendi à bono uiro non ſeparamus: id eſt omnibus multum, mihi uero maxime. Altero modo apud eundem: Quod opus Marcelle Victori tibi dicamus: quē cum amiciſſimum nobis, tum eximio literarum amore flagrantem, digniſſimum hoc mutuæ inter nos charitatis pignore iudicabamus: id eſt multum propter amorem tuum in nos, plus tamen propter amorem in literas. Vix aliter reperias, quale eſt Ciceronis in Verrem actione prima: Factum eſt, uti cum ſummum in ueteribus patronis multis, tum nonnullum etiam in me præſidium ſuis fortunis conſtitutum eſſe arbitrarentur. Sed hoc loco adiectiua ſunt, quæ diſtinguant illud plus, & illud minus. In cæteris locis ferè adiectiua non adhibentur, qualia nunc ſunt ſummum, & nonnullum. Raro autem alius modus, quàm indicatiuus, conuenit, quale fuit proximum exemplum. Idem Quintilianus in ſecundo: Quid autem eſt ex his, de quibus ſupra dixi, quod non cum in alia, quæ ſunt rhetorum propria, tum certe in iſtud iudiciale cauſæ genus incidat. Cicero ad Curionem: Graui teſte priuatus ſum amoris ſummi erga te mei, patre tuo clariſſimo uiro, qui cum ſuis laudibus, tum uero te filio ſuperaſſet omniū fortunam, ſi ei contigiſſet, ut te ante uideret, quàm è uita diſcederet. Nunquam hoc fit niſi ſub uno uerbo: quod, ſi quando ſub duobus fieret, nunquam tamen in diuerſis uerborum modis, diuerſiſ'ue temporibus, ut facit Boëtius in principio tertij (ut reor) de dialectica libri: Cum in omnibus philoſophiæ diſciplinis ediſcendis, atque tractandis, ſummum in uita poſitum ſolamen exiſtimem, tum iocundius, et ueluti cum quodam fructu etiam laboris arripio, quæ tecum communicanda cōpono. Niſi forte putamus hoc eodem modo pro Deiotaro incepiſſe Ciceronem: Cum in omnibus cauſis grauioribus C. Cæſar initio dicendi commoueri ſoleam uehementius, quàm uidetur uel uſus, uel ætas mea poſtulare, tum in hac cauſa ita me multa perturbant: tamen dicitur, nō tum: reſpondet enim ad illud cum, pro quamuis: ut alio idem in loco: Satis'ne conſtanter facere uideamur, qui cum præcipi nihil poſſe dicamus, tamen & alijs de rebus diſſerere ſoleamus, & in hoc ipſo tempore præcepta officij proſequamur: cum, ſcilicet pro quamuis: aut ſi ſcribitur tum, non tamen, ſcribendum etiam erit ſoleo, non ſoleam: quale eſt illud in proœmio quarti libri Tuſculanarum quæſtionum: cū mul

tis

tis in locis noſtrorum hominum ingenia,uirtutesq́; Brute ſoleo mirari,tum maxime ijs in ſtudijs,quæ ſero admodum expetita in hanc ciuitatem è Græcia tranſtulerunt. Idem autor opus de natura deorum ſic inchoat,quod quidam deprauare ſolent,dicētes ſint,pro ſunt: Cum multæ res in philoſophiæ nequaquam ſatis adhuc explicatæ ſunt,tum perdifficilis Brute(quod tu minime ignoras)quæſtio eſt de natura deorum. Priſcianus quoque uix grammatice locutus eſt in proœmio magni operis,et quidem in prima dictione,atque adeo in prima ſyllaba, dicens:Cum omnis eloquentiæ doctrinam,et omne ſtudiorum genus ſapientiæ luce præfulgens à Græcorum fontibus deriuatum, Latinos proprio ſermone inuenio celebraſſe:& cætera,quæ tanta ſunt præcedentia uerbum principale,ut non modo Demoſthenes,qui contenta uoce,& uno ſpiritu complures uerſus pronunciabat,aut Hercules,qui ſine reſpiratione unum ſtadiū decurrebat,ſed ne Nouellius quidē Torquatus Mediolanenſis,qui uno ſpiritu tres uini congios ſiccabat,poſſet illam ſententiam, atque periodum una uocis contentione pronūciare, tandem uerbum principale ſubiungit:conatus ſum pro uiribus rē arduam quidem, ſed officio profeſſionis non indebitam ſupra nominatorum uirorum præcepta,quæ cōgrua ſunt mihi uiſa,in latinum trāsferre ſermonem. Cum inueniam,erat dicendum,aut, quoniam inuenio. Sed ad tum reuertamur, quod ſæpe ſine cum ponitur geminatum, triplicatum,& in quamuis longum multiplicatum. Sed quantum ego ſentio in rebus paribus,ut Quint. Nec indignetur Herodotus æquari ſibi T. Liuium,tum in narrando miræ iocunditatis, clariſſimiq́; candoris,tum in concionibus(ſupra quàm enarrari poteſt) eloquentem,ita dicuntur omnia tum rebus, tum perſonis accommodata. Taceo de eo modo,quando accipitur pro aliquando,ut tum hoc, tum illud dicas,id eſt aliquando hoc,aliquando illud, Vel modo hoc,modo illud.

De quidem. Cap. XXIII.

Quidem, duobus, tribuſ ue modis accipi ſolet. Vno modo ad diſtinguendas res, quod apud Græcos penè nimis fit ſæpe, ut unus quidem ſic,alius autem ſic. Ego quidē Romæ ſum, tu uero Athenis,frater autem Alexandriæ. Altero autem,quaſi per exceptionem illius quod affirmes,ut apud Marcum Fab. Torquebis quidem filium,ſed ſentietur mater. Adeo ut apud hunc,& M. Tulliū nunquam coniungantur quidem,& ille,quin huiuſmodi ſequatur exceptio:ut de officijs lib. III. Ab optimis illis quidem uiris, ſed non ſatis eruditis. Et de amicitia: Qui autem in uirtute ſummū bonum ponunt,præclare illi quidem, ſed hæc ipſa uirtus amicitiam & gignit & continet. Dicendum erat,præclare hi quidem, ut in pronominibus,

oſtendimus, potius quàm illi: ſed hoc fecit, ut ille coniungeretur cum quidem. In ſuperiore modo tantum duabus comitibus quidem uti poteſt, quæ ſunt, uero, et autem: in hoc ſecundo pluribus poteſt, præter has duas, uerum, ueruntamen, at, ſed, cæterum, tamen, attamen, ſed tamen. Atque in hoc ſecundo modo ipſum quidem alternatim poni poteſt, nūc in laudem, nunc in uituperationem: atque id aut à uituperatione incipiendo, & finiendo in laudem: aut incipiendo à laude, & finiendo in uituperationem: ut, tu lentus quidem es, & piger, ſed tamen fidelis. Rurſus, tu quidem fidelis es, ſed tamen lentus, & piger. Tertio modo, quo plenus eſt etiam ſermo uulgaris, nullo autem, aut uero, aut ſed, aliá ue coniunctione ſimili ſequente, ſicut & hæ ipſæ nonnunquam ſine quidem ſunt. Cic. At enim nemo (quod quidem magis credo) aut ſi quiſquam eſt, ille ſapiens fuit.

De Verò, Autem Porrò. Cap. XXIIII.

Vero, & aūt idem ſignificant, et eodem in loco poni poſſunt, antecedente utique aliqua dictione. Nunquam enim ab his ſententia incipit. Collocantur autem frequēter, ut nuſquam referantur, ſed tantum diſtinguant ſententiā à ſententia, ut mea ipſius uerba declarant, ubi ſum uſus modo, autem. Habent tamen aliquando neſcio quid differentiæ in utendo. Cur nanque non dicimus, neque autem, ſicut neque uero? ut Quintil. Neque uero me Lacedæmonij, atq; Athenienſes magis mouerunt, quàm populus Romanus, apud quem ſumma ſemper oratoribus dignitas fuit. Item, tum propter hoc, tum uero propter illud: non aūt tum propter hoc, tum aūt propter illud. Contra, non dicimus non uero, ſicut non autem, ut ſum tibi amicus, nō autem aſſentator: muta illud aduerbium, & habebit locum uero, ſic: Sum tibi amicus, aſſentator uero non, uel aſſentator autem non: & in quibuſdam ſimilibus. Incipimus enim maiora quædam capita per uero, potius q̃ p autē. Verg. Iunonem cum Venere ſic loqui incipiētē fecit:

Egregiam uerò laudem, & ſpolia ampla refertis,
Tuq;, puerq; tuus.

Et ad Seruium Sulpitium ſcribens Cicero ita epiſtolā incipit: Ego uero Serui uellē (ut ſcribis) in meo grauiſſimo caſu affuiſſes. Præterea non ita dicas, age aūt, ſanè autem, iam autem, enim autem, at autem, Vt age uero, ſanè uero, iam uero, enim uero, at uero. Atq; ut in quibuſdā locis hæc duo, & cætera ſimilia à me prius enumerata habent gratiam, ſi ponantur, ita in quibuſdam non habent: quale eſt, quum idem uerbum repetitur, hoc modo, Quintil. Pro patre mori poſſum, coràm patre non poſſum: non rectè dicas, coràm patre autem non poſſum, niſi reticeas uerbum, ſic: coràm patre autem non. Atque hic ſequitur

tur negatio, aliquando autem antecedit. Cicer. Tu, cum principem ſenatorem auunculum domi habeas, ad eum de R. P. nihil refers, ad eos refers, qui domum ſuam nullam habent, tuam exhauriunt. Quare non de eo modo intelligitur, quoties uerbum ſine contrarietate repetitur, ut idem: Tribues his temporibus quantum poteris, poteris autem, quantum uoles. Neque quoties aliquid prælongum eſt, aut nonnihil immutatur, ut idem in Verrem: Non enim, inquit, illud peto, quod ſoleo, quū uehementius contendi impetrare, ut reus abſoluatur, non peto ſed ut potius ab hoc, quàm ab illo accuſetur, id peto. Et in Philipp. Ego autē ueteranos tueri debeo, ſed eos, quibus ſanitas eſt, certe tueri non debeo. Tale non fuit Lactantij, qui ait: Sed (ut dixi) uenia concedi poteſt imperitis, & qui ſapientes ſe non fatentur: his uero non poteſt, qui ſapientiam profeſſi, ſtultitiam potius exhibeant. Ego dixiſſem, his nō poteſt. Poëtæ hoc non ſeruant. Vergilius:

Non erit auxilio nobis Aetholus & Arpi,
At Meſapus erit. Ouidius:
Non formoſus erat, ſed erat facundus Vlyſſes.

Porrò, licet eiuſdem ſignificationis ſit, cuius uero, & autem: tamen, ut puto, pro illis ponere non poſſis: nonnunquam tamen eundem locū ſortitur, ut age uero, age porrò: ſed illud nunquam in fronte ſententiæ collocatur, hoc autem ſæpius, ut Quintil. Porrò qui confeſſum defendit, non abſolutionem ſceleris petit, ſed licentiā. Per illa diceremus, qui uero, uel, qui autem confeſſum defendit. Apud quoſdam, & præſertim poëtas, nolunt ſignificare longe, certe, poſtea, ultra. Ideoq; ſæpe non in principio ſententiæ, ſed in medio inuenitur.

De Siquidem. Cap. XXV.

Siquidem, ex ſi & quidem compoſitum uidetur, ſed cur nec primam ſyllabam longam habet, cum ſi, longa ſit, nec ſignificationem alicuius harum, unde componi dicitur, dictionū? Eſt enim ſiquidem, idem, quod nam, ut apud Quintil. Atque natura ipſa uidetur ad tolerandos facilius labores muſicam uelut numeri nobis dediſſe: ſiquidem & remigem cantus hortatur. Et Ciceronem: Confiteor eos, niſi liberatores populi Romani conſeruatoresq; Reipublicæ ſint, plus quàm ſicarios, plus quàm homicidas, plus etiam quàm parricidas eſſe: ſiquidem eſt atrocius patriæ parentem, quàm ſuum occidere. Nonnulli non internoſcunt, quando ſiquidem eſt una dictio, quando duplex: quod internoſcere facile eſt, ut apud eoſdem ambos. Priorem lib. IIII Quare illud ſtultiſſime præcipitur, quod defendi non poteſt: ſilentio ſiquidem diſſimulandum eſt illud, de quo iudex pronunciaturus eſt. At ſi extra cauſam ſit addictum, & cætera. Poſteriorem pro

Milone: Deinde profectus eſt per id temporis, quum iam Clodius (ſi quidem eo die Romam uenturus erat) redire potuiſſet. Et pro Flacco: O morem præclarum, diſciplinamq́;, quam à maioribus accepimus, ſi quidem teneremus, ſed neſcio quo pacto iam de manibus elabitur. In hoc tamen ſignificato apud Ouidium reperitur lib. IIII. Faſtorum prima ſyllaba breui, tanquam ſit dictio compoſita:

Sed, ſi forte tibi non eſt mutabile pectus,
  Statq́; ſemel iuncti rumpere uincla thori,
Hoc quoque tentemus, ſi quidem ieiuna remanſit,
  Sin minus, inferni coniugis uxor erit.

Idem libro tertio ſine titulo:

Quæ mihi uentura eſt, ſi quidem uentura ſenectus,
  Quum deſit numeris ipſa iuuenta ſuis?

In altero ſignificato apud Lucanum libro quarto:

Hoc ſiquidem ſolo ciuilis crimine belli
Dux cauſæ melioris eris.

De Sin. Cap. XXVI.

In pro ſi, nunquam in prima parte collocatur, ſed in ſecunda, ubi ferè duorum eſt oppoſitio, atque hoc ſiue uocali ſequente, ſiue conſonante. Terentius: Si illum relinquo, eius uitæ timeo, ſin opitulor, huius minas. Et alibi: Si hoc celetur, in metu: ſin patefit, in probro ſiem. Nonnunquam ſin unum reperitur, ſed quod ſecundi loci uicem obtineat, ut Saluſtius: Imperat, ut pretio, ſicuti multa confecerat, inſidiatores Maſiniſſæ paret, ac maxime occulte; ſin id parum procedat, quouis modo Numidam interficiat: id eſt ſi poteſt occulte, ſi non poteſt, utcunque. Quorundam tamen uſus eſt, ut dicant, ſin autem, pro eo, quod eſt, ſi non, quaſi in ſin, aut in autem ſit negatio. Mirarerq́; de uulgo, niſi id apud quoſdam præſtanteis uiros reperirem. Quale eſt illud Apocalypſi: Sin autem, uenio, & mouebo candelabrum tuum: quum præſertim paulo poſt dicatur: Si quo minus, uenio etiam. Ego uero in utroque dixiſſem ſin minus, uel ſin aliter. Et in Euangelio: Si ibi fuerit filius pacis, requieſcet ſuper illum pax ueſtra: ſin autem, ad uos reuertetur. Et alibi: Siquidem fecerit fructum; ſin autem ſuccides illam: in quibus omnibus græce negatio adeſt. Seruius uult nonnunquam ſi, accipi pro ſiquidem, ut ibi:

Tua ſi tibi Mænala curæ: quod mihi minime placet.

De Quippe, Vtpote, Profecto, Vtique, Nempe, Nimirum, Sanè, Certe. Cap. XXVII.

Quippe, & utpote, profecto & utique, nempe, et nimirum, ſanè, & certe, uel certo, ſimiliora ſunt quidem in ſignificato, quàm illud,

*lud, quod modo dixi (de ſiquidem loquor) ſed ad hoc ipſum proxime
accedunt præſertim duo, quippe & utpote: quæ licet uulgo accipian-
tur pro certe, cui non omnino equidem repugno, tamen malim accipe-
re pro cauſatiuis, ut Quintilianus: Falſa enim eſt querela, pauciſſimis
hominibus uim percipiendi, quæ tradantur, eſſe conceſſam, pleroſque
uero laborem, ac tempora tarditate ingenij perdere. Nam contra, plu
res reperias, & faciles in excogitando, & ad diſcendum promptos.
Quippe id eſt homini naturale, ac ſicut aues ad uolatum, equi ad cur-
ſum, ad ſæuitiam feræ gignuntur: ita propria nobis eſt mentis agitatio,
atque ſolertia, unde origo animi cæleſtis creditur. Atque, licet huiuſ-
modi dictiones eodem tendant, tamen uſu diſſident, & quaſi diuerſo
itinere ad idem perueniunt. Vt enim pro quippe, hoc in loco recte di-
cam ſiquidem, uel nam, aut nanque, uel enim, aliqua dictione antece-
dente, ad hunc modum: Id enim eſt homini naturale: ita rarius per
quoniam, quæ coniunctio habet alium ſuum uſum, qui nulli horum
alteri concedatur, ut in hoc Tulliano exemplo: Quoniam utriuſque
conſilij cauſam P.C. probatam uobis eſſe confido, priusquam de re pu
plica dicere incipio, pauca querar de heſterna M. Antonij iniuria. Hoc
idem per quippe ſic dicam: Priusquam de Republica dicere incipio
P.C. pauca querar de heſterna M. Antonij iniuria: quippe probatam
uobis eſſe confido cauſam utriuſque conſilij, Vel, quippe quum proba-
tam uobis eſſe confidam, Vel, quippe qui probatam uobis eſſe confido,
uel confidam. Huic ſimilimū eſt utpote, præterquam primo modo. Nō
enim habet ſuum uerbum, quale foret, utpote id eſt homini naturale.
In cæteris omnibus uſum eundem habet, Plinius de naturali hiſtoria:
Vtpote quum quidam annuo & biennij ſpatio durauerit. Cicer. ad
Atticum: Me incommoda ualetudo, qua iam emerſeram, utpote quum
ſine febri laboraſſem, tenuit. Idem ad eundem: Ea nos (utpote qui ni-
hil contemnere ſolemus) non pertimeſcebamus. Et in Philippicis: L. qui
dem fratrer eius, utpote qui peregre depugnauit, familiam ducit. Sal-
luſtius in Catilinario: Antonius procul aberat, utpote qui magno
exercitu locis æquioribus expeditos in fugam ſequeretur. Hic ſubiun-
ctiuo, ille indicatiuo uſus eſt. Nonnunquam ſine cum, & ſine relatiuo
reperitur, & neſcio an frequentius, cuiuſmodi eſſet hoc: Antonius ab-
erat à bello, utpote æger, ac iacens in lecto. In qua forma etiam repe
ritur quippe, ut Quintil. Si alienum & ignotum, tamen quæ commu-
nis omnium mortalium, quippe ſub uno parente naturæ cognatio eſt,
hominem cibo forte inuiſſum pœna dignum: uiderer ſeruaſſe periturā
animam. Titus Liuius libro tertio: Notam iudici fabulam petitor, quip
pe apud ipſum autorem argumenti peragit. Profecto autem, & utique*

ſine dubio affirmant: ſed hoc ſecundum nunquam, aut ferè nũquam apud Cic. apud poſteriores frequenter, ut Quint. Sed ſolent huiuſmodi negotiatores aliquid proprium, ac priuatum ſtipulari, utique quum alienam rem uendunt. Quod non ita ſolet ad reſponſionem adhiberi, ut illud alterum, ut Cicero: Quis hæc renunciat? is profectò qui interfuit. Licet idem facere per certe, ut idem. Tantum ſolicitudinem bonorum, tantum timorem omnium in quo meminimus? certe in nullo. Et per nimirum, ut Quintilianus: Demus id, quod nullo modo fieri poteſt, idem ingenij, ſtudij, doctrinæ, peſſimo, atque optimo uiro, uter melior dicetur orator? nimirum qui homo quoque melior. Sed uſitatum omnium maxime eſt nempe, ut Cic. apud quem hæc dico? nempe apud eum, qui quum hæc ſciret, me tamen antequam uidit, Reip. tradidit. Nonnunquam ſine interrogatione Horatius enim quandam epiſtolam ſic inchoat: Nempe hoc quæſiſti. Et Perſius: Nempe hoc aſſiduæ, dixit. Quintil. quoque inquit: Nempe enim in hoc plurimum laboris exhauſimus, ut rhetoricen oſtenderemus bene dicendi ſcientiam & utilem, & artem & uirtutem eſſe. Sanè tum affirmatiue ſumitur, ut ita ſanè, ſanè uero, tum pro ualde, ut homo ſanè nobilis: interdum cum ſuperlatiuo, ut Sueto. de uita Cæſaris: Bellum ſanè difficilimum geſſit: tum permiſſiue quoties aliquid aduerſario tribuimus, ut ſit ſanè ut ais: ut Quintil. Tulerit ſanè filius noſter merito pœnas, dederit ſpiritum ſupplicio: nihil de præterito loquamur, quaſi eſto, ita ſit, ut uis. Certe modo affirmat, modo pro ſaltem accipitur, ut non potero tangere? certe potero uidere, uel at certe. Ideo dixi quòd pro ſaltem accipitur, quòd hanc eandem ſententiam nihil differre puto ab ea, quæ eſt, non potero tangere? ſaltem, uel at ſaltem potero uidere. Adiungitur autem illud at, quomodo iungitur ſed cum tamen: licet alterum eorum ſufficeret. Significat enim nonnunquam at, idem, quod ſaltem, ut in illo Vergiliano: At Meſapus erit. Certe, coniuncta cum coniunctione &. ſemper affirmat, ut Cic. Et certe contra Cæſarem eſt ingreſſus armatus, apud Quintil. Et ſanè frequenter, ut libro primo: Et ſanè quis concipiat uel declamantis habitum, uel orantis uocem, inceſſum, pronuntiationem, illum denique animi, & corporis motum? Certe, coniuncta cum ſcio, ſimilibusq; uerbis ſolet mutare e in o, ut certo ſcio, ſicut dicimus manifeſto ſcio, pro manifeſte, aperto pro aperte, liquido pro liquide, tuto pro tute, & ſimilia.

De Vt. Cap. XXVIII.

T, pro quippe ſiue pro utpote accipitur ſequente relatiuo. Vt Quintil. Quum me, ut cuius interiecto mari non fortunam quiſque noſſe, non natales, non patrem poterat, una tamen

res faceret

res faceret apud quoſdam miſerabilem, quòd uidebar inique compara tus. Et alibi: Iam illud diximus, quanto plus nitoris & cultus demon ſtratiuæ materiæ, ut ad delectationem audientium compoſitæ, quàm quæ ſunt in actu, et contentione ſuaſoriæ, iudicialesq; permittant. Vbi eſt ut, licet ponere quippe, uel utpote. Quintil. ut frequenter utitur, utpote autem raro. Et alibi: Nec ignoro igitur, quos tranſeo, nec utique damno, ut qui dixerim eſſe in omnibus utilitatis aliquid. Et alibi: Theopompus his proximus, ut in hiſtoria prædictis minor, ita oratori magis ſimilis, ut qui, antequam eſt ad hoc opus ſolicitatus, diu fuerat orator. Aliquando accipitur quaſi pro ſecundum, ut Cicero: Qui ſermo, quæ præcepta, quanta notitia antiquitatis, ſcientia iuris, augurij, multæ etiam, ut in homine Romano, literæ, id eſt ſecundum id, quod ſolent ſcire Romani. Et alibi: Poſteáq; Cliſtenem multum (ut temporibus illis) ualuiſſe dicendo, id eſt ſecundum illorum temporum eloquentiā. Et iterum: Denique hunc proximo ſeculo Themiſtocles inſecutus eſt, ut apud nos, per antiquus, ut apud Athenienſes, non ita ſanè uetus. Et iterum, atque iterum in eodem Bruto: Fuit, ut temporibus illis, luculē tus, erat cum literis latinis, tum etiam græcis, ut temporibus illis, eruditus. Erat etiam in primis, ut temporibus illis, græcis doctrinis inſtitutus, quorum utriuſque orationes ſunt, ut Aſiatico genere, laudabiles.

Quibus cum literis iungitur Ab, & Abs. Cap. XXIX.

B, cum duabus liquidis, & cum i, quando fit conſonans, ad iungi ſolet, ut ab lege, ab legatis, ab literis, ab rege, ab rogo, ab re, ab Ioue. Abs uero cum t, ut abs te, abs Tito: interdū uero cum q, ut Terentius, Abs quiuis homine beneficium accipere, gratum eſt.

De continuo, Protinus, Statim. Cap. XXX.

Continuo, protinus, ſtatim, quid ſignificent, notum eſt, quibus addita negatione ſignificatio fit qualis non ideo, ut de Oratore Cic. ac ſi illæ ſeditiones saluti huic ciuitati fuiſſent, non continuo, ſi quis motus populi factus eſſet, id C. Norbano in nefario crimine, & fraude capitali eſſe ponendum. Quintilia. Non autem ut quicquid præcipue neceſſarium eſt, ſic ad efficiendum oratorem maximi protinus erit momenti. Et iterum: Neque id ſtatim legenti perſuaſum ſit, omnia quæ omnes autores dixerunt, utique eſſe perfecta. Eandem uim obtinet interrogatio, quam negatio, ut idem: Continuóne, ſi ille ſtulte cogitauit, nobis quoque ſtulte dicendū eſt? id eſt num ideo? Cuius ſignificationis mutatæ hæc cauſa eſt, quòd non planè receſſum eſt à prima illa eius, & naturali: quaſi dicatur, num autem, non propter hanc ſolam, & ſe primo offerētem rationem. Seruius non eſt uſus

hac re eleganter in ea parte, ubi abeſt negatio, non quia mulier ſtatim & ancilla: ſi autem ancilla, ſtatim & mulier eſt. Tollendum enim erat poſterius ſtatim. Protinus (ut interpretor) pro ſimul ſiue etiam aliquando accipitur, ut Verg.

-Quin protinus omnem Perlegerent.

Quintil. Traxerat ex firmitate mentis magnam protinus & in membra conſtantiam. Etenim quod ſtatim fit, quaſi ſimul fit.

De tantum abeſt, Tantumq; non. Cap. XXXI.

Tantum abeſt, aut unum ut poſt ſe habet, aut duplex. Vnũ, ſic. Cic. de officijs: Tantum abeſt ab officio, ut nihil officio magis poſſit eſſe contrarium. Idem pro Marcello: Tantum abes à perfectione maximorum operum, ut fundamenta, quæ cogitas nondum ieceris. Duplex ſic. Idem pro lege Manilia: Tantum abeſt, ut aliquam bonam gratiam quæſiſſe mihi uidear, ut multas etiam ſimultates, partim occultas, partim apertas ſubeundas mihi eſſe intelligã. Quem modum loquendi à Græcis mutuati ſumus. Hos autem duos, quos attigi modos, idem ſignificare ex hoc liquebit, quòd alterum in alterum conuertere licet, ſic: Tantum abeſt, ut officium ſit, ut nihil officio magis poſſit eſſe contrarium. Item tantum abes, ut maxima opera perfeceris, ut fundamenta, quæ cogitas, nondum ieceris. Rurſus, tantum abſum à comparatione alicuius bonæ gratiæ, ut multas etiam ſimultates, & cætera. Quin, quò planius huiuſmodi orationis ſenſus pateſiat, reſoluamus per non ſolum: ut non ſolum aliquam gratiam quæſiſſe non uideor, ſed etiam multas, & cætera. Item, non modo officium non eſt, uerumetiam nihil magis officio poteſt eſſe contrarium. Et, non tantũ abes à perfectione maximorum operum, ſed fundamẽta quoque, quæ cogitas, nondum iecisti. Poteſt & in nedum reſolui, ut ſupra docuimus. Sed hoc faciendum legentibus relinquimus. Aliquãdo tantum abeſt, & ſine geminatione illa, & ſine ablatiuo reperimus, ſed perquam raro, ut in Curionem Cic. Tantum abeſt, ut inflammares noſtros animos, ſomnum iſto loco uix tenebamus. Apud Quintil. hæc exempla non inueni, ſed tale genus loquendi, Si ultra hoſtium affectus, qui cæſos acie ſæpe tumularunt, ultra tyrannos, ultra latrones, parum habet non ſepelire, niſi aliorum quoque officia præciderit, tantumq; non petita ex fluctibus aqua reſtinguit ignem. Et alibi: Hoc triſte ſpectaculum, & tantum non ipſi, qui fecerat, miſerandum. Et iterum: Tantumq; non durum, ac ruſticum & parum meretricijs artibus queratur educatum: id eſt tantum abeſt, ut reſtinguat ignem, tãtum abeſt, ut ipſe miſereatur, tantum abeſt, ut queratur durum, ac ruſticum, ac parum meretricijs artibus educatum. Valerius in primo:

Tantum

Tantum non ſuis manibus deducit: ſiue prope adeſt, uel pro prope eſt: id quod etiam è Græco ſumus mutuati.

De Simul, Vnà, Pariter. Cap. XXXII.

Imul geminatum non memini me reperiſſe apud Ciceronē,
s apud poſteriores ſæpe: ut Quintil. Simul ut pleniore obſequio demererer amantiſſimos mei, ſimul ne uulgatem uiam ingreſſus, alienis demum ueſtigijs inſiſterem. Vergil.

Obſtupuit ſimul ipſe, ſimul perculſus Achates. Et iterum:

Accelerat ſimul Aeneas, ſimul agmina Troum.

Cicero tamen raro pro ſimul dixit unà, in Verrem actione ſecunda: Vnà & id, quod facio probabit, unà & in hac cauſa profecto neminem præponendum mihi eſſe exiſtimabit. Simul non geminatum, et pariter, apud Quintilianum ſæpe: Vt homo fortis ſimul & ſapiens: uel homo fortis pariter & ſapiens. Raro cum & geminata, ut Horatius:

Aut ſimul & iocunda, & idonea dicere uitæ.

Cicero pro Roſcio: Perditiſſimi eſt igitur hominis ſimul & amicitiam diſſoluere, & fallere eum, qui læſus non eſſet, niſi credidiſſet.

De Nudiuſtertius, Nudiuſquartus. Pridie, et Poſtridie. Cap. XXXIII.

Vdiuſtertius, & nudiuſquartus, nec ultra progreditur, ſicut
n biduo, triduo, quatriduo, & binoctio, & trinoctio, quadrinoctio, & non amplius: niſi putamus ſine menda ſcriptum eſſe in Philipp. Nudiuſtertiusdecimus. Plautus (ut ſolet) licenter inquit, nudiuſtertius, quartus, quintus, ſextus, ſeptimus, octauus, & adhuc deinceps: ut etiam ad milleſimum fuerit proceſſurus. Sed cur, quemadmodum habemus biduo, & binoctio, nō etiam habemus nudiusſecundus? nempe quia adeſt aliud uocabulum: et quidem magis proprium, quod eſt heri. De die autem, qui præceſſit heſternum, dicimus nudiuſtertius, & de ſuperiore adhuc nudiuſquartus, ſcilicet nunc de die tertio, uel quarto. De ſequenti, cras, de hinc proximo perendie. Cicer. ad Atticum lib. XII. Scies igitur cras, ad ſummū perēdie. Vnde dies perendinus, dies abhinc tertius. Cæſar in commentarijs: Qui, ſi per te liceat, perendino die cum proximis hybernis coniuncti, communem cum reliquis belli caſum ſuſtineant. Et compendinare, differre in longum de die in diem. Pridie, & Poſtridie ſimilimam obtinet ſignificationem ei, cuius ſunt heri, et cras. Eſt enim pridie, quaſi heri, nō tamen præſentis diei: & poſtridie quaſi cras, non præſentis diei, ſed cuiuſdam alterius, aut præteriti aut futuri. Præteriti ſic, Pridie quàm intrarem mare, lux ſerena fulſit, Futuri ſic, Pridie quàm intres patriam, ſacrificium facito: id eſt die præcedenti, quo aut mare intraſti, aut patriam intrabis. Itē

poſtridie quàm pater mortem obijt, epulum fecit: Et poſtridie quàm uxorem duxero, nauigandum mihi eſt. Vel cum genitiuo ſic. Pridie illius diei, & poſtridie illius diei, quo aut hæc feci, uel faciam. Vel ſine quàm, & ſine diei, ſic, Venit ad me Chremes poſtridie clamitans: ſupple illius diei, quo hæc geſta ſunt. Et cum intraui urbem, audiui hominem pridie receſſiſſe. Dicimus tamen, quum has literas dabam, erat pridie calendas Auguſti, uel poſtridie nonas: et hodie eſt pridie ludorum Circenſium: cras erit poſtridie nundinarum. Refertur enim tale tempus non ad hodiernum, craſtinumq́; diem, ſed ad alium quendam, uelut adeũ, quo hæ literæ legentur. Ideoq́; errauit qui ſcripſit ſic: Quũ eum Romæ domum loquendi gratia adiſſem, orauit me, dicens, Poſtridie ad me redeas: Dicendum erat, cras: aut ſic, poſtridie ut redirem, orauit. Rurſus non recte dixiſſet ſic, cras ut redirem, orauit, ſed poſtridie. Atque ut non dicimus nudiuſſecundus, ita nec ſecundo calendas, ſecundo nonas, ſecundo idus: ſed pridie calendas, pridie nonas, pridie idus. Item, ut non dicimus nudiuſprimus, ita nec primo quidem calendas, primo nonas, primo idus: ſed calendis, nonis, idibus. Præterea ex his duobus, alterum format ex ſe denominatiuum, alterum uero minime. Ex pridie fit pridianus, ex poſtridie non fit poſtridianus, aut in uſu non eſt. Sed pro eo abutimur craſtinus, per quòd ſignificatur nõ modo dies ſequens hodiernum, ſed etiam quemlibet alium.

Vergilius Georgicorum primo:

Si uero ſolem ad rapidum, lunasq́; ſequentes.
Ordine reſpicies, nunquam te craſtina fallet
Hora, neque inſidijs noctis capiere ſerenæ.

Eodem quoque modo abutimur heſternus pro pridianus. Terentius: Iure heſterno panem atrum uorẽt. Cic. Videre uideor alios intrantes, alios exeũtes, quoſdã ex uino uacillantes, quoſdã heſterna è potatione oſcitantes: non de heſterno die loquitur, quia (ut ſic dicam) ab illo heri non fuerat factum, quum hæc dicerentur. Vtimur frequentius hoc per abuſionem, quàm illo naturali & proprio, quo & ipſo frequenter utimur. Suetonius in uita Tiberij: Solennibus ipſe cœnis pridiana ſæpe, & ſemeſa obſonia appoſuit. Item in uita Caij: Marcente adhuc ſtomacho pridiani cibi onere. Bartholus cum leguleis ſuis accipit poſtridie, pro poſt tres dies: Vnde conſequens fuit dicere, pridie pro eo, quod eſt prioribus, & proximis diebus. Nam ita uulgo loquuntur, pridie emi domum, quum dicendum ſit nuper, de quo nunc diſſeramus.

De Dudum, Nuper, & pridem, compoſitisq́;. Cap. XXXIIII.

D Vdum, & iamdudum, & de paruo tempore unius horæ, aut ſemihoræ, aut duarum horarum, aut certe breuiſſimi temporis.

Nuper,

Nuper, ſiue pridem; & iampridem de longiore tempore decem, aut uiginti dierum, aut menſis menſium'ue, & nonnunquam annorum, pro conditione materiæ. Item dudum, & nuper, ſeu pridem, de re ſiue actione, quæ non inſiſtit, ſed ſtatim tranſit. Iamdudum & iampridem, de re ſiue actione, quæ inſiſtit, & immoratur. Illa præteritum utique poſtulant, hæc frequentius præſens, nonnunquam etiam præteritum. Dudum intraui, et iamdudum te expecto, id eſt hora, aut ſemihora eſt, uel duæ, uel tres, uel (ut multum) quatuor, ex quo intraui, & ex quo te expecto. Sed ipſa actio intrandi non inſiſtit, ſed ſtatim deſinit. Secus autem expectandi actio. Item, nuper ex Sicilia redij, et iam pridem ex Sicilia abſum, uel iampridem ex Sicilia redij, id eſt ſuperioribus diebus, menſibus'ue ex Sicilia redij: & iam multi dies ſunt, uel aliquot menſes, ex quo abſum ex Sicilia, uel ex quo ex Sicilia redij: hic continuatio intelligitur temporis, illic minime. Hic ſignificatur mora, qua in hoc loco immoratus ſum, illic momentum illud applicationis. Cæterum, quia dixi nuper, & iampridem non modo menſes complecti, uerumetiam annos pro conditione materiæ, tale exemplum ſit: Nuper inuenta eſt machina, quam bombardam uocant, id eſt non multo tempore abhinc. Iampridem bombarda in uſu eſt, hoc eſt, iam aliquanto abhinc tempore in uſu eſt. Cicero de diuinatione: Neque ante philoſophiam patefactam, quæ nuper inuenta eſt, hac de re communis uita dubitauit. Idem de amicitia: Neque enim aſſentior his, qui hæc nuper diſſerere cœperunt, cum corporibus ſimul animas interire, atque omnia morte deleri. Quid attinet plura hic exempla repetere, quum nemo aliter locutus ſit? Forſan aliquando poëtæ, apud quos legimus iamdudum pro continuo, ſed ferè in perſona loquente, alios, ut maturent, hortante, ut Vergilius: - Iamdudum ſumite pœnas.

Rarius iampridem, ut fecit Lucanus:

Tollite iampridem uictricia tollite ſigna: niſi iampridem uictricia dicamus. Quare Boëtius uidetur male uoluiſſe imitari unum locum M. Tullij in rhetoricis, dicentis: Aliquando reſpondendum eſt, primum his, quæ aduerſarius nuperrime dixerit, quum in commentarijs dialecticis, inquit: Hoc autem quod nuper diximus, quum dicere debuiſſet ultimo, aut nouiſſime, aut poſtremo, aut proxime. In Saturnalibus quoque Macrobius: iamdudum, inquit, hæc quæſtio ab Ariſtotele & propoſita eſt, & ſoluta quum dicere debuiſſet iampridem, aut potius iam olim. Plinius etiam maior (ſi uere ſcriptum eſt) libro uigeſimo tertio, ſic inquit: Somno accommodatum ac ſecuritatibus. iamq́; dudum hoc fuit, quod Homerica illa Helena ante cibum miniſtrauit. Et iterum libro XIX. Iamdudum ex eadem Hiſpania Zoëlicum

uenit in Italiam plagis utiliſſimum. Et Liu. lib. XLI. In eo captiuorum numero, fabri, qui dudũ fuere aſſueti apud Pœnos mercede opus in arce Locrorum facere. Pridem autem, et nuper idem ſignificant. Eſt autem nuper non longo tempore à nunc: interdum non longo tempore à tunc, ut Curtius: Qui nuper ab Alexandro miſſi erant. T. Liu. Tunc hæc ipſa indignitas agebat animos, non in retinendis modo publicis agris, quos ut teneret, pertinacem nobilitatem habere, ſed ne uacuum quidem agrum nuper, ex hoſtibus captum plebi diuidere. Cic. de Oratore lib. II. Quàm multa de balneis, quas nuper ille uendiderat. Pridem uero rarum eſt. Plin. lib. VII. nat. hiſt.: Ipſi nos pridem uidimus eadem ferme omnia, præter pubertatem, in filio Corn. Taciti equitis Romani. Paulus iureconſultus: Et non eſt mirum, ſi peculium quoque defunctis pridem filij defertur patri. Vlpianus: Tenetur eum ordinem tenere, quem pridem habuit. Modeſtinus: A literis pridẽ ſibi editis. Sæpius cum negatione & cum quàm, & cum ita. Plin. lib. XV. Quæ & ipſa non pridem uenere in Italiam. Cic. pro Roſcio Comœdo: Quampridem nomen Fãnij in aduerſaria detuliſti? Idem in Bruto: Fuit enim regnante iam Græcia, noſtra autem ciuitate non ita pridem dominatu regio liberata. Papinianus: Idem in uectigalibus non ita pridem conſtitutum eſt, ut ſui temporis ſinguli periculum præſtarent. Idem intelligitur in dudum, quod in pridem, ut quãdudum hic ſedes? reſpondebis, non ita dudum, uel iamdudum.

De Olim, & Diu, eorumq́; compoſitis. Cap. XXXV.

OLim, & iam olim, ſiue olim iam, diu & iandiu, & tandiu habent aliquid cum ſuperioribus affinitatis. Quorũ primum apud Cic. rariſſimum: apud Quintil. frequẽs, qui lib. VIII. ſic ait: Sed in foro tamen illam iam facilitatem olim deſideramus, id eſt iã olim. Et alibi: Olim iam imperator inter fulgentes uirtutes tuas liuor locum quærit: hoc eſt iam olim, quod eſt iam à longo tempore. Olim pro futuro non apud poëtas tantum, ut Verg.:

Hunc tu olim cœlo ſpolijs orientis onuſtum
Accipies:

ſed apud oratores quoque, ut idem Quintil. Sunt clari quoque hodie eiuſdem operis autores, qui olim nominabuntur. Poëtæ etiam pro aliquando, ut idem Vergilius:

Ac iam olim ſeras poſuit quum uinea frondes.

Nonnunquam etiam pro iandudum accipitur, ut Curtius libr. VIII. Olim enimuero mero ſenſibus uinctis, ex lecto repente conſurgit. Diu uero nihil aliud ſignificat, niſi per longum tempus, diu nauigaui, diu equitaui, non autem diu receſſi, aut diu equum aſcendi. Sed nuper receſſi, aut dudũ: et dudũ equum aſcendi. Quidam tamen ſic loquũtur:

Iandiu

Iandiu eſt, quòd receſſi, utentes aduerbio pro nomine. Eadem ratio eſt in iandiu, & tandiu. Ideóq; cauendum eſt, ne uerba, quæ momentaneam actionem ſignificant, his aduerbijs applices, quale eſt, Iãdiu publicaui opus, iãdiu duxi uxorem, ſed iampridem: licet rectè dicatur, iãdiu eſt opus publicatum, & iãdiu uxor mihi ducta eſt, non aliter, quàm ſi dicatur, opus iãdiu eſt publicatum, adhuc tamen elimare non deſino: & uxor mihi iandiu ducta, adhuc tamen uirgo eſt. Significatur enim hic continuatio temporis, quo opus quidem publicatum eſt, uxor uero ducta manet, ac perſeuerat: quod in illo ſuperiore non fit. Ideóq; tuba dudum, aut iandudum ſonuit: non iandiu ſonuit, iandiu mortuus eſt, non iãdiu animam emiſit, ſed dudum: & idẽ in cæteris.

De Velut, Sicut, Quaſi, Tãquam, & ſimilibus. Cap. XXXVI.

Elut, & ueluti, & uti, tria hæc ſimiliora ſunt in ſignificatione illis tribus, quaſi, tanquam, ceu, quàm alijs tribus ſicut, ſicuti, ut. Ea enim ſex ſuperiora imaginem innuũt, hæc tria poſteriora ſimilitudinem: quanquam ut, poteſt uideri generale, & commune, cum omnibus, necnon uti, cuius proprie ſignificatio eſt, quæ ut. Tu iraſceris tanquam leo, quaſi canis, uelut urſus, eſt metaphora. Tu iraſceris ſicut, uel ſicuti leo, comparatio eſt. Ibi enim dico te leonem, hic autem leoni ſimilem: quod hinc probatur, quòd illud reſoluitur per uerbum ſubſtantiuum, hoc per idem uerbum: Tu iraſceris tanquam leo, id eſt tanquam leo eſſes. Iraſceris ſicut leo, id eſt ſicut leo iraſcitur. Atqui quomodo hoc ipſum probatur, quòd ita hæ orationes reſoluantur potius, quàm è contrario? Nempe, quòd cum huiuſmodi uerbis coniunctas inuenimus, ut tu incedis, uelut eſſes rex, non autem, ſicut eſſes rex. Rurſus, tu incedis, ſicut incedit rex, non autem uelut incedit rex, ita in ſimilibus: Ego ſentio, ſicut Plato, ſupple ſentit, non, ſicut Plato eſſem: Ego dico, ſicut antea, ſupple dixi, nõ ſicut antea fui. Poſſunt tamen illa, quæ dixi, reſolui per idem uerbum, ſed non indicatiuo, ut tu incedis, uelut incederet rex. Adeo illa, quæ habent præpoſitionem uix aliter reſolui poſſunt. Ego uenio ad te tanquam ad deum, non eſt dicendum, tanquam Deus eſſes, ſed tanquam ad Deum accederem. Deniq; hæc ſubiunctiuum poſtulant, illa indicatiuum. Seruius pro ſicut poſuit uelut, XI. Aeneidos: Nam diadema uelut aliarum Italarum gentium reges non habebant. Si uelim afferre exempla uiuentium, plura poſſem ineleganter dicta, ſed unum interim afferam, qui ita è Græco interpretatur: Nam ueluti iuſtum eſt in eos animaduertere, qui aliquid perperam patrarunt, ita his, qui nos beneficio fouerunt referre gratiã decet: ueluti, pro ſicuti poſuit. Sed deceptus eſt, quia Græci iſta non diſtinguunt. Aliquando ne nos quidem diſtinguimus, utiq;

cum quædam enumerantur, poſtea aliquid exempli ſubiungimus, ut apud Ciceronem officiorum primo: Tamen ex ſingulis certa officiorũ genera naſcuntur, uelut ex ea parte, quæ prima deſcripta eſt. Idem de natura deorum: Aut quid tam temerarium, tamq; indignum ſapientis grauitate, atque conſtantia, quàm aut falſam ſentire, aut, quod nõ ſatis explorate perceptum ſit, & cognitum, ſine ulla dubitatione defendere? uelut in hac quæſtione. Plinius naturalis hiſtoriæ libro ſecundo: Præter hæc inferiore cælo relatum in monumenta eſt, lacte & ſanguine pluiſſe, M. Acilio, C. Portio Coss. Et ſæpe alias carne, ſicut L. Volũnio, Seru. Sulpitio Coss. ex eaq; non perputruiſſe, quod nõ diripuiſſent aues. Et iterum: Quidam uero odio maris ipſa ſubeunt uada, ſicut Arethuſa fons Syracuſanus, in quo redduntur iacta in Alpheum, qui per Olympiam fluens, Peloponneſiaco littori infunditur. In hoc igitur ſolo modo loquendi, uelut cum ſicut ſimilitudinem habet, cũ reliquis illis, quæ iam enumeraui, diſſimilitudinem, quæ nequaquam licet ponere in tali genere ſermonis. Significant enim imaginem, id eſt non ipſam plane ueritatem: aliquando tamen prope ipſam quoque ueritatem, tum affirmando, tum uero negando: ut pater tu non amas me, quaſi filium, imo te fili amo, quaſi filium. Ego non amplector illum ueluti filium, licet mihi filius ſit. Ille diligit me tanquam filium, licet non attineam: hic plane imago eſt. Habet autem quaſi quiddam proprium, quale eſt, obijcis mihi, quòd uxorem repudiauerim, quaſi tu idẽ non feceris, uel quaſi uero. Quæ exẽpla nuſquam non plurima ſunt. Vti etiam accipi ſolet pro ut, & hæc duo pro quòd. Vergilius:

Nan que uidebat uti bellantes Pergama circum,

Hac fugerent Graij. Quintil. Neque ego grauiſſimum patrem ſuprema ſua iuueni iactaſſe crediderim, ut hæredem filium ſcriberet. Ceu, magis eſt poëtarum, ſed quo multi, & præſertim Plinius utuntur. Quidam indocte his temporibus utitur, pro ſicut.

De Non quia, & Non quòd, de quo, & Vt quia, & Vt quòd. Cap. XXXVII.

Non quia negem hoc bene eſſe compoſitum, ſed quia legem hanc eſſe componendi in omnibus principijs recuſem. Iterũ idem Quintil. Et febrem quiete, et abſtinentia, non quia rationem uidebat, ſed, quia ualetudo ipſa coëgerat, mitigauit. Iterum: Quod ego non idcirco potiſſimum in hac parte tractare ſum aggreſſus, quia non in cæteris quoque doctioribus idem hoc examinandum quamdiligentiſſime putem, ſed quòd magis eius rei neceſſariam mentionem facit ætas ipſa diſcentium. Iterum: Non quia prodeſſe unquã ſatis ſit, ſed quia hoc proſpicere debet, nequid peius, quàm fecerit, faciat.

cidt. Ex his exemplis uidere licet, nunc bis quia repeti: nunc unum quia eſſe, & unum quòd. Et ubi eſt quia, ibi ſemel, bis'ue poſſet eſſe quòd. Præterea in ſecundo membro nunc ſubiunctiuum eſſe, nunc indicatiuum, nunquam tamen idem repeti uerbum, præſertim modo uerbi mutato, ut fecit quidam, qui ait: Non quia amicus non eſſes, ſed quòd ita amicus eras: Quum dicere debuiſſet, non quia non amicus, ſed quia, uel ſed quòd ita amicus eſſes. In quo illud obſeruatione dignum, de cauſa efficiente dicendum eſſe quia, & quòd: de finali, quò uel ut, de duobus prioribus exẽpla inſpeximus: de poſterioribus, Cic. in Philipp. Non ut proficerem aliquid, ſiue, non quò proficerem aliquid. Quidam ignari huius differentiæ, ſcribunt non raro quò pro quòd, ut apud eundem, & eodem in loco: Primum igitur acta Cæſaris ſeruanda cenſeo, non quò probem, cum ſcribendum ſit quòd pro eo, quod eſt quia, Quid ſigni? certe quòd in altero membro eſt quia, quum dicat: ſed quia rationem habendam cenſeo pacis, atque otij. Et nemini dubium eſt, quòd, reſolui per quia: & quò, per ut. Et hoc in loco à Cicerone ſignificari cauſam efficientem, cui competunt quòd, & quia: non finalem, cui competunt quò, & ut: Quod liquide probatur, quum in eadem ſententia de utraque cauſa fit mentio. Quale eſt, nõ caſtigo te, quòd odio habeam, ſed quò meliorem efficiam. In primo membro eſt cauſa efficiens, in ſecundo cauſa finalis. Mutemus iterum cauſas ſic: Caſtigo te, non quòd odio habeam, ſed quòd amem. Rurſus, non caſtigo te, quò uoluptatem ex cõtumelia tua contraham, ſed quò meliorem reddam. Vbi eſt quòd, illic poſſe poni quia: & ubi quò, illic ut, uel duplex, uel ſimplex, iam dictum eſt.

De Facio ut, & Committo ut, Cap. XXXVIII.

Nuitus feci, ut C. Flaminium de ſenatu eijcerem. Et alibi idẽ Sic Faciendum puto, ut paucis rationem noſtri conſilij demus. Et Quintilianus: Quòd ſi nemo miratur poëtas maximos ſæpe feciſſe, ut in principijs operum ſuorum muſas inuocarent. Diſcrimen habet hic loquendi modus ab altero: Alibi nanque fit aliud propter aliud, ut quum quis inuigilat diligentius faciendæ mercaturæ cur id faciat interrogatus, ut liberi mei honeſtius uiuant, reſpondebit. Aliud eſt ergo, quod ipſe facit, aliud, propter quod hoc ipſum facit. Non ita in exemplis à me modo recitatis. Quid Cato fecit, ut Flaminium eijceret de ſenatu? Nempe idipſum, quod fecit. Quid faciunt poëtæ, ut muſas inuocent? Nempe nil aliud, niſi quòd muſas inuocant. Idem eſt igitur in genere huiuſmodi principium, & finis, ſiue opera & effectus. Idem fecit Cic. quodam in loco, in uerbo committo: Qui ſecundum naturam uiuere uolet, nunquam committet, ut alienum appetat:

& ,quod alteri detraxerit, ſibi aſſumat. Idem eſt hoc, ac ſi dixiſſet, *qui ſecundum naturam uiuere uolet, nunquam alienum appetet: ut in ſuperioribus.* Inuitus C. *Flaminium ſenatu eieci: & paucis ratio noſtri conſilij eſt reddenda: & ita in cæteris.*

De Quòd, & Quum. Cap. XXXIX.

Vòd, & *quum, quiddam peculiare in oratione exhibent, ut in* Bruto Cic. *Augebat etiam moleſtiam, quòd magna ſapiẽtum, ciuiumq́; bonorum penuria iam in ciuitate eſſet.* Idem ad Plancium: *Quo in periculo nonnihil me conſolatur, quum recordor, hæc me tum uidiſſe. Quid eſt, quod augeat* Ciceroni *moleſtiam? aut quid eum conſolatur? uel quòd magna penuria ſapiẽtum eſſet, uel quum recordaretur ſuæ prouidentiæ?* Nempe *hoc ipſum: quòd magna penuria ſapientum eſſet, & quòd illud ſuum conſilium recordaretur.* Idem *eſt igitur id, in quo moleſtiam, conſolationem'ue capit, & propter quod ipſam moleſtiam, ac conſolationem capit.*

Qua de cauſa, Vt, Tamen, & ſimilia abijciuntur quandoque ab oratione. Cap. XL.

S*Aepe admirari ſoleo, quòd nunquam tibi graue ſenectutem eſſe ſenſerim. Quid mirari?* Scipio *te non ſenſiſſe, quod ſentire non poſſes: quippe quod nunquam fuit?* Miraris, *quòd nunquam ſenſeris me fuiſſe luſcum, qui nunquam fui? Mirandum potius foret, ſi ſenſiſſes me luſcum, aut grauiter tolerantem ſenectutem.* Verum *ſic locutus eſt* Scipio *cum* Catone, *quaſi diceret, Miror ſenectutem tibi, ut ſentio, non eſſe grauem.* Et alibi idem Cicero: *Declarat autem ſtudium bellicæ gloriæ, quòd ſtatuas quoq; uidemus ornatu ferè militari: non quòd uidemus, ſed ut uidemus, quòd ſunt ſtatuæ ornatu ferè militari, declaratur ſtudium bellicæ gloriæ.* Et alibi: *Non tam me iſta fama delectat, falſa præſertim, quàm quòd ſpero amicitiæ noſtræ memoriam ſempiternam fore: pro eo, quod eſt, quàm quòd amicitia noſtra (ut ſpero) ſempiterna erit.* Et alibi: *Num etiam contemnitis, quòd ſenſiſtis tam charam populo* Romano *Auli* Hircij *uitam fuiſſe? pro eo, quod eſt, quòd, ut ſenſiſtis, tam chara uita* Hircij *populo* Romano *fuit.* Et Alibi: *Et eò ſtudioſius hoc negotium ſuſcepimus, quòd te non ſine cauſa uelle cognoſcere rhetoricam intelligebamus: pro eo quod eſt, quòd, ut intelligo, non ſine cauſa uis cognoſcere rhetoricam.* Quintilianus *in ſecundo:* Sicut Polycratem, *quum* Buſirim *laudaret, &* Clytemneſtram, *quanquam is, quod his diſſimile non eſt, compoſuiſſe orationem, quæ eſt habita contra* Socratem, *dicitur.* Non *eſt hoc, quòd compoſuiſſe dicitur orationem contra* Socratem, *ſimile illi, quòd laudauit* Buſirim, *et* Clytemneſtram, *ſed hoc ipſum, quòd compoſuit orationem*

nem, ut dicitur. Nanque, *dum fortius opus permiſit ætas, terram manibus ſubegi, & difficultatem labore perdomui, & inuito ſolo nonnihil tamen fœcunditatis expreſſi: ſubintellige quamuis: ſic, quamuis ſolum eſſet inuitum, tamen nonnihil expreſſi fœcũditatis.* Et *in his priſtinæ fortunæ reliquijs miſeris et afflictis, tamen haberet quoſdam, quorum animos ne ſupplicio quidem ſuo ſatiare poſſet; id eſt quamuis reliquiæ priſtinæ fortunæ miſeræ ſint, & afflictæ, tamen haberet quoſdã, etc.*

Illud hoc loco non omittamus quærentes, ubi eſt quamuis, licet, etſi, quanquam, ſimiliáq;, & tamen, unde incipienda ſit conſtrui oratio? Vtrinque *prohiberis.* Sed *nimirum à uerbo cui adhærebat tamen, ipſo tamen excuſſo: quod idcirco in ligatura, & quaſi iunctura orationis inſertum eſt, quia oratio, unde non debuerat, inceperat.* Vt, *etſi uereor iudices, & cætera.* Quòd *ſi à principali uerbo cœpiſſet, ſuperuacuum fuiſſit inſerere tamen,* Nunc *igitur quum recte inchoatur, illam dictionem ut ſuperflam, quaſi functam officio ſuo debemus abijcere.*

De Duntaxat. Cap. XLI.

d Vntaxat, *licet idem ſignificet, quod ſolum, tamen ferè ſolet aliter in orationis ſerie diſponi, nec recipere poſt ſe illud, ſed etiam, ut ſolum, ut tantum, ut modo faciunt.* Cicero *pro* Deiotaro: Q*uod ipſum, & ſi non iniquum eſt in tuo duntaxat periculo.* Et de Oratore: I*ta loquamur, ut ei tradamus ea duntaxat, quæ nos uſus docuit.* Q*uintilianus in undecimo:* Ergo, *quum iudex in priuatis, aut præco in publicis dicere de cauſa iuſſerit, leniter conſurgendũ, tum componenda toga, uel (ſi neceſſe erit) de integro reijcienda duntaxat in iudicijs: apud principem enim, & magiſtratus, ac tribunalia non licebit.* Paulo *poſt:* Narratio *magis prolatam manum, amictum recidentem, geſtum diſtinctum, uocem ſermoni proximam, & tamen acriorem, ſonum ſimplicem frequentiſſime poſtulabit in his duntaxat, qualia hæc ſunt.* Caius *tamen, &* Paulus *præter morem hac dictione ſunt uſi.* Aliter *enim ait ſic:* Fabros *lignarios dicimus, non eos duntaxat, qui ligna dolant, ſed omnes, qui ædificant.* Alter *ſic:* Q*uũ tutor non rebus duntaxat, ſed etiam moribus præponatur, in primis mercedes præceptoribus, non quas minimas poterit, ſed pro facultate patrimonij, pro facultate natalium conſtituet.* Semel *quoq;* Titus Liuius *lib.* XLVI. Nec *animum uobis duntaxat fidelem, ac bonum præſtitit, ſed omnibus interfuit bellis, quæ geſſiſtis.*

De Q*uandoquidem,* Q*uando, &* Q*uatinus.* Cap. XLII.

q Vandoquidem, *& quando, idem ſignificant, & ſignificãt quoniam.* Cicero *et* Vergilius *frequentius ſuperiore utuntur,* Q*uintilianus poſteriore.* Cicer. *igitur de* Oratore: Q*uæ ſunt*

in hominum uita, quandoquidem in ea uerſatur orator, atque ea eſt ei ſubiecta materia, omnia quæſita, audita, lecta, diſputata, tractata, cognita eſſe debent. Vergilius:

Quandoquidem Auſonios coniungi fœdere Teucris. Sine quidem:
Hic tibi (fabor enim) quando hæc te cura remordet.

Miror'q;, cur Priſcianus illud Vergilianum quando, pro aliquando ex poſuerit: quod accipiendum eſt pro quoniam:

His ſe, quando ultima cernunt,
Extrema iam in morte parant defendere telis.

Quintilianus: Quando igitur orator eſt uir bonus (is autem citra uirtutem intelligi non poteſt: uirtus etiamſi quoſdam impetus ex natura ſumit, tamen perficienda doctrina eſt) mores ante omnia oratori ſtudijs erunt excolendi. Eiuſdem ſignificati eſt quatenus apud ſeculum duntaxat Quintil. Is ita ait: Sed quatenus luctus noſtri in ius uocantur, & flenti diſputandum eſt, et orbitati ſuæ mater iraſcitur, ſuperemus, quam exorare non poſſumus. Et ebus diſcipulus Plinius iunior: Et quatenus negatur nobis diu uiuere, relinquamus aliquid, quo nos uixiſſe teſtemur. Nam Cicero dixit, quatenus ſolummodo pro inquantũ, ſicut eatenus pro intantum. Vt in Lælio: Vidẽdum eſt quatenus ami citiæ tribuẽdum eſt. Seculum autem Quintiliani à Liuio, Vergilio, Horatio exordior, quorum ultimus in ſermonibus ſic ait,

Surrentina uafer, qui miſcet fece falerna
Vina, columbino limum bene colligit ouo,
Quatenus ima petit uoluens aliena uitellus.

De Igitur, Ergo, Quare, Quamobrem, Quapropter. Cap. LIII.

Igitur, atque ergo breuioribus adhibentur concluſionibus: quare, quamobrem, quapropter maioribus: niſi ita dicas: ne ſcio, quare ſic loquaris, intelligo, quamobrem ſic facias. Illud autem primũ, quod protuli, ſæpe ad ſignificandũ coniunctionẽ partiũ orationis adhiberi ſolet, & ferè poſt aliquam rẽ interiectam, quaſi in hũc ſenſum: Vt aũt continuem, aut ut pergam ad ſequentia: ac ne ſim longus in exẽplo, ut neceſſe foret, afferã breue ex Poëta ſumptum:

Et certamen erat Corydon cum Thyrſide magnum.
Poſthabui tamen illorum mea ſeria ludo.
Alternis igitur contendere uerſibus ambo Cœpere.

Ergo & ſi rarius, tamen nonnunquam & hoc modo uſurpatur.

De Adeo, Vſqueadeo, Vſque eò, et Tantum. Cap. XLIIII.

Adeo exponunt pro ualde, ut Terentius: Iuuenem adeo nobilem. Significat etiam intantum, nonnunquam ſequente, ut nonnunquam non ſequente, ut apud Quintilianũ: Cuncta (ſi uidetur)

(ſi uidetur) iura percurrite, nuſquam adeo pro nobis ſolicita lex eſt, ut, quod præſtat, extorqueat, dedit cæco talionis actionem, non manus recuſantis impellit, iniuriarum, cædis agere permiſit; ſed non cogit inuitos, adeo pené leuius eſt ultionem perire, quàm poteſtatem. Genus ſeruitutis eſt coacta libertas. Hic eadem ſententia fuerit, ſi dixero, adeò ut pené leuius ſit ultionem perire, quàm poteſtatem. Nam ſæpe hoc modo legimus adeo poſitum cum uno uerbo, non cum duobus. Quale fuerat exemplum ſuperius, ut apud eundem: At quum protinus reſpondendum eſt, omnia parari nõ poſſunt, adeo ut paulo minus promptis etiam noceat ſcripſiſſe, ſi alia ex diuerſo, quàm opinati fuerint, occurrerint. Licuiſſet hoc etiam ſi dicere, Adeo paulo minus promptis etiam nocet ſcripſiſſe. Idem efficit uſqueadeo, & uſque eò, ut apud eundem: Hinc tumor, & uana de ſe perſuaſio, uſqueadeo, ut illo diſcipulorum tumultu inflati, ſi parum à præceptore laudentur, ipſi de illo male ſentiant. Sine ut, & per indicatiuum apud Ciceronem: Ne, ſi quando ei dicendum erit de iuſtitia, de fide, mutuetur à Platone, qui quum hæc exprimenda uerbis arbitraretur, nouam quandam finxit in libris ciuitatem, uſque eò illa, quæ de iuſtitia dicenda putabat, à uitæ conſuetudine, & à ciuitatum moribus abhorrebant. Multi adhũc ipſum modum uſurpant Tantum.

De Quin, & Quinetiam. Cap. XLV.

Quin pro quinetiam, ſine atque etiam. Vergilius:

-Quin aſpera Iuno,
Quæ mare nunc, terraſq; metu, cœlumq; fatigat,
Conſilia in melius referret-

Quin pro ut non, ubi deſideratur utique ſubiunctiuum uerbum, idemq; non principale, ut idem, lib. III. Aeneidos:

Hic tibi ne qua moræ fuerint diſpendia tanti,
Quin adeas uatem, precibuſq; oracula poſcas.

Quin pro cur non, ſemper interrogatiue, & per indicatiuum. Idem:

Quin tu aliquid ſaltem potius, quorum indiget uſus,
Viminibus, moll:q; paras detexere iunco?

Neſcio quid uiderit Seruius, qui hunc locum expoſuit per quinetiam. Sed duo priores ſenſus uulgo ſunt noti, in carmine, & in proſa frequẽtes & obuij. De tertio afferam ex oratoribus quoque exemplum. Cic. pro Rabirio: Quin compeſcitis iſtam uocem indicem ſtultitiæ, teſtem prauitatis? Quintilianus in paupere amatore: Quin tu potius admittis iuuenis conſilij rationem?

De Secundum præpoſitione. Cap. XLVI.

Secundum, nonnunquam pro iuxta & poſt. Vergi.
Dulcibus illa quidem illecebris, aut plena ſecundum
Flumina. Quintil. in pariete palmato: Tu iaces ſecundum occaſionem, & expeditum tibi in proximo facinus eſt. Sulpitius M. Marcellum poſt cœnæ tempus a P. Magio Chilone familiari eius pugione percuſſum eſſe, & duo uulnera accepiſſe, unum in ſtomacho, alterum in capite ſecundum aurem: Hic iuxta ſignificat. Item, quod ab altero ſecundum eſt, id iuxta eſt, atque poſt. Ideoq; ſecundum pro poſt accipitur, quaſi ſecundo loco. Idem Quintilianus in gladiatore: Nam, quod unum mihi ſecundum patrem fortuna uidebatur paraſſe præſidium, id ego ſperare in illa ſorte non poteram. Cicero: Proxime autem & ſecundum deos, homines hominibus maxime utiles eſſe poſſunt. Idem: Appellat L. Annium, qui erat inſtitutus ſecundum filiã. Liuius lib. IX. Hetruſci belli fama exorta eſt: nec erat ea tempeſtate gens alia, cuius ſecundum Gallicos tumultus arma terribiliora eſſent. Secundum etiam accipitur pro eo, quod eſt pro: ut ſecundum te litem do: ſecundum me iudica: ſecundum ſe iudicium des, uult, id eſt pro me, pro te, pro ſe. Et pro in, ut ſecundũ quietem, id eſt in quiete ſomni. Secundum autem Platonem, ſecundum Pythagoram, ſenſus hic notiſſimus eſt.

De Iam, & Iam iam. Cap. XLVII.

Iam eleganter uſurpari ſolet, aliquando quaſi pro tunc, ut Cicero: Ipſa uerba compone, & quaſi coagmenta (quod ne Græci quidem factitarunt) iam neminem antepones Catoni. Quint. Quod ſi ſatis prudenter ea uiderint. iam prope conſummata fuerint præcipientis opera. Aliquando ſignificat præterea, quaſi nodus quidam inter ſententias, ut Vergilius:

Iam maris immenſi prolem, & genus omne natantum,
Iam uarias pelagi uolucres.

Huiuſmodi exempla ſunt crebra. Idem efficiet iunctum cum uero: iam uero urbibus conſtitutis: & cætera. Iam iam de futuro palàm eſt, quid ſignificet: ut iam iam aderit. Et de præſenti, licet ad futurum reſoluatur:

–Iam iamq; manu tenet, & premit haſta.

quaſi nunc nunc tenebit. Nonnunquam figurate per indignationem, miſerationem'ue accipitur. Vt idem Vergilius:

–Iam iam nec maxima Iuno,
Nec Saturnius hæc oculis pater aſpiciat æquis.

Cic. in Verrem: Iam iam Dolabella neque me tui, neque tuorum liberorum,

rorum,quo te aliqui innocentem putant,caſus miſeret. Quintil. Iam iam malo uenena, ferrum, ſubitos ictus, improuiſamq; mortem, qui inceſtum non credit,torquere non debet:qui credit ſtatim debet occide re. Et hæc per indignationem. Per miſerationem uero, Salluſtius in Iugurtha: Iam iam animo meo chariſſime frater, quanquam tibi immaturo,& unde minime decuit,uita erepta eſt,tamen lætandum magis, quàm dolendum puto caſum tuum. Per exhortationem quoq;,ut apud Quintil. Iam iam commilito,quicunque caſus manet,etiamſi te imperator damnaturus eſt,habes ſolatiũ, ſatius eſt,quàm à patre occidi.

De Tantiſper, Pauliſper, Aliquantiſper, Parumper, & ſimilibus. Cap. XLVIII.

Antiſper,ferè poſtulat poſt ſe dum,pro donec,ſiue quandiu. Nam & donec duobus modis accipitur. Dabo operam uoluptatibus,donec moriar,id eſt uſque ad mortem:& dabo operam uoluptatibus,donec uiuo,id eſt quandiu uiuo. Eiuſdem naturæ eſt dum. Ideoq; in priore ſenſu amat ſubiunctiuum,in poſteriore indicatiuum more donec,ut apud Ciceronem: Deinde eſt in carcerem ductus,ut ibi eſſet tantiſper, dum culeus,in quem coniectus deferretur, compararetur. Terentius: Ego tantiſper te dici uolo meum,dũ id,quod uolo, facis. Sunt tamen,qui pro tantummodo accipiant. Sunt,qui etiã pro interea. Cætera quoque ſic à per compoſita, ad temporis breuitatẽ referuntur. Parumper, pauliſper, aliquantiſper. Sunt,qui per imperitiam hæc accipiunt pro ſuis primitiuis,quæ ſunt parum,paulum,aliquantulum.

De Ferè, & Temere. Cap. XLIX.

Ferè ſignificationem habet non omnibus notam,niſi quando ſignificat penè, cuius ſignificatio eſt,paulum abfuit quin, ut penè, ſiue ferè in manus hoſtium incidi, id eſt paulum abfuit,quin in manus hoſtium inciderẽ. Altera ſignificatio eſt, quum ſubintelligitur aliqua uniuerſalitas,ut Quintil. Hæ ſunt ferè emendatè loquendi, ſcribendiq; partes,id eſt ferè omnes. Ideoq; ferè omnes adiungitur,ut idem: Nam in omnibus ferè minus ualent præcepta, quam experimenta. Similiter de loco,de tempore, ſimilibusq;: ut utor ferè hac ueſte in faciendis ſacris,id eſt in omni ferè tempore. Ferè Romani orbem ſubegerunt,id eſt ferè totum orbem. Ferè fit,ut iuuenes ament,id eſt ferè ubique. Cuius ſignificationis imperiti corruperunt illud Ciceronis de amicitia: Memini illum in eum ſermonem incidere; qui tum ferè multis erat in ore:quum ſcribendũ ſit,qui tum ferè erat in ore,id eſt ferè omnibus. Pro ferè accipitur temere apud omnes poſt Ciceronem natos, ut Quintilianus: Illud ingeniorum uelut præcox

genus non temere unquam peruenit ad frugem. Sunt enim quædam, quæ ſequens, ac proximum M. Tullio ſeculum adiungenda exiſtimauit: ut proculdubio, obiter pro ſpecialiter, tali cauſa, uel pro ſtatim, quoties pro quando. Nam Cicero ferè nunquam utitur, niſi addat toties. Citra pro ſine: ut ibi, plusq́;, ſi ſepares, uſus ſine doctrina, quàm citra uſum doctrina ualeat. Interim pro aliquando, Meo nomine, tuo nomine, hoc nomine, pro mea, tua, hac cauſa, ſiue hoc reſpectu, ut ibi: Minus eſt, quòd flendum meo nomine, quàm, quòd illius gaudendum eſt. Et alibi: Ago quinimo gratias hoc ſolo nomine crudeliſſimis fatis, quòd maximum facinus non in prima æui mei parte poſuerunt. Cicero rariſſime, ut in Bruto: At uero inquam tibi ego Brute non ſoluam, niſi prius à te cauero, amplius eo nomine neminem, cuius petitio ſit, petiturum. Et pro Sylla: An cum tanto imperio, tantaq́; poteſtate non dicas fuiſſe regem, nunc priuatum regnare dicis, quo tandem nomine? Sed hoc declinabile eſt. Nunc autem de indeclinabilibus agimus, qualia & hæc ſunt: alioquin, aliâs, nihilominus, ſuper, & ſupra, diuerſius aliquantulum à Ciceronis uſu. De qua differentia in commentarijs à me in huius orationes, et illius declamationes cõponẽdis diſſeretur.

De Perinde, Proinde, Subinde, Identidem, Itidem, & Item. Cap. L.

PErinde flagitat poſt ſe, ac ſi, uel atque ſi, quum ſignificatio eius ſit ita: ut fac perinde, ac ſi tua res eſſet, id eſt ita quaſi. Cum negatione uero etiam quàm, ut Suetonius de uita Domitiani: Nulla tamen re perinde motus, quàm reſponſo caſu Aſchitarionis mathematici. Quod ſi non ſequatur nec acſi, nec negatio, accipietur pro æque, ut Plinius Iunior: Funus Ruffi clariſſimi uiri, & perinde feliciſſimi. Pro ita, id eſt quod eſt multum, ut idem Suetonius de uita Galbæ: Quare aduentus eius non perinde gratus fuit. Proinde idem eſt quod ideo, uel potius ideoq́;: ſemper enim dependet à ſuperiore ſententia. Quidam, quorum eſt Lucretius, accipiunt proinde in eam ſignificationem, quam dedimus perinde: ubi proinde duas ſyllabas habere facit. Subinde reperitur pro inde, uel deinde, ſtatim, ut T. Liuius lib. III. Subinde acceptus à Publio Numitorio Spurius Oppius. Et horatius ad Celſum:

Si dicet recte, primum gaudere, ſubinde
Præceptum auriculis hoc inſtillare memento.

Etiam pro identidem, ſiue frequenter cum quodam interuallo. Vt, ſi iter faciens crebro ad comitem reſpiciam, an me ſequi poſſit, dicam, ſubinde reſpicio. Cicero autem diceret identidem. Nam ſubinde uti non ſolet, ne æquales quidem eius, Varro, Salluſtius, Cæſar: licet illi utantur

noviſſimo pro ultimo, multiq; alij, quod Cicero non facit. Itidem, & item, ſignificant id, quod ſimiliter. Hæc omnia ab inde compoſita Priſcianus, multiq; alij pronunciari uolunt accentu in antepenultima ſyllaba, qualia ſunt (ut eidem placet) compoſita à quando, aliquando, ſiquando, né quando, nun quando. Eſt enim hoc ultimum & ipſum compoſitum. Ideoq; per n, in tertia litera ſcribendum eſt, non per m, pro eo quod eſt num aliquando. Eſt autem huius monoſyllabæ ſignificatio pene eadem, quæ an, ſubintelligitq; utique negationem. Vt, num ego te ſpoliaui? quaſi dicat, ego te non ſpoliaui. At quoties per negationē interrogamus, ſubintelligitur affirmatio: ut non ego te ſpoliaui? quaſi dicat, ego te ſpoliaui. Affirmatiua autem reſpōſio hæc propria eſt Etiā. Vt, uidiſti me hodie? ſi uidi te, reſpondere debeo, Etiam, uel Sic. Plinius ad Tacitum: Studes inquam? reſpondit, etiam. Vbi? Mediolani. Vulgo autem reſpondemus, Ita: Neque hoc ſine autoritate. Simo apud Terentium dicenti Dauo, mihi ne? reſpondit, Ita.

De Nunc. Cap. LI.

Nunc, ſolet uſurpari ſine ſignificatione temporis, ut de diuinatione Cicero: Quæ quidem multo plura euenirent, ſi ad quietem integri iremus: nunc onuſti cibo & uino, confuſa et perturbata cernimus. Et de Oratore: Et ſi in huiuſmodi genere nihil eſſet, niſi falſum, atque imitatione ſimulatum, maior ars aliqua eſſet requirenda: nunc ego quid dicam? Et in eodem: Nam ſi ita diceres, & cætera. Nunc uero fateris, & cætera.

De Bene, Male, Peius, Peſſime. Cap. LII.

Bene nonnunquam accipitur pro ualde, ut Cic. Habetis orationem bene longam. Quintil. Quum multa diſerte, ſummiſq; clamoribus, quæ neque ad iudicem, neque ad declamationē pertinent, decantauerunt: bene ſudantes, beneq; comitati per forum reducuntur. Huic ſimile quiddam habet male, ut Comici frequenter utūtur. Male mihi timeo, pro eo, quod eſt, ualde timeo. Cicero in Bruto: Addebat etiam, idq; ad rem pertinere credebat, ſcriptores illos male mulctatos, id eſt ualde, & quaſi bene mulctatos, ſed in malum illorum. Ideoq; non bene dixit mulctatos, ſed male. Neque id ſolum in poſitiuo aduerbio, ſed in ſuperlatiuo quoque, ut peſſime mulctatos. Atque adeo in comparatiuo, ſed frequentius cum uerbo odi, ut idem in Philipp. Quo neminem ueterani peius oderunt: peius quaſi magis, & ualidius. Idem ad Marium: Oderam multo peius hunc, quàm illum ipſum Clodium. illum enim oppugnaram, hunc defenderam. Nec tātum per comparatiuum cum hoc uerbo, uerumetiam per poſitiuum. Vt Teren. in Adelphis: Illud rus nulla alia cauſa tam male odi, niſi

quia prope eſt: tam male, pro eo quod eſt, tam ualde: per aliud autem uerbum, ut Ouidius Heroidum:
Peius adulterio turpis adulter obeſt.

De Super, Supra. Intra, Infra, Subter. Cap. LIII.

Vper, & ſupra, licet in eodem loco ſedere poſſint, tamen in hoc plerunque differunt, quòd illud contiguum eſt, hoc interiecto ſpatio. Vt ſedeo ſuper lapidem, magis quàm ſupra lapidem. Rurſus, aquila uolat, uel nubes pendent ſupra nos potius, quàm ſuper nos. Non tamen ſic ſemper, ut apud Quintil. Nec ulla eſt ſupra terras adeo rabioſa bellua, cui non imago ſua ſancta ſit. Et Liuiũ lib. XLIIII. Vbi circa muros ſubter terram per dies quindecim pugnatũ eſt. Intra, & infra etiam differunt: quia intra ad numerum, & ſpatium refertur, ut intra uiginti dies, & intra muros, non autem infra uiginti dies, uel infra muros. Infra ad dignitatem, & ad locum: ut infra dignitatem meam eſt, & infra tectum, id eſt ſubter tectum. Deniq; intra habet relatiuum extra: infra uero ſupra. Subter quoque relatiuũ habet ſuper. Ideóq; tectum rei ferè ſignificat. Vt, hic urinator mirificè natat, duratq́; ſubter aquam.

De Sicut, Ita, Itaq;, & Sic. Cap. LIIII.

Icut, habet nonnunquam uenuſtatem magnam, atq; utilitatem in diſponendo; quoties antecedentem annectit cum ſequente ſententia, ut apud Quintilianum: Sunt & alia ingenita quidem, quæ adiuuant, uox, latus patiens laboris, ualetudo, conſtantia, decor: quæ, ſi modica obtigerunt, poſſunt ratione ampliari. Sed nonnunquam ita deſunt, ut bona etiam ingenij, ſtudiáq; corrumpant: ſicut & hæc ipſa ſine doctore perito, ſtudio pertinaci legendi, ſcribendi, dicendi multa, & continua exercitatione per ſe nihil proſunt. Plinius libro VII. Ferunt Craſſum auum Craſſi in Parthis interempti nũquam riſiſſe, ob id ἀγέλαστον uocatum, ſicut nec fleſſe multos. Seruius grammaticus hac dictione & bene, & frequenter utitur. Poſſumus eodem modo, quo ſicut, uſurpare duo alia, quemadmodum, et quomodo, aut ſi quid aliud eſt eiuſmodi naturæ. Habet & aliam naturam ſicut, ut non modo res ſimiles copulet (quod eſt frequentiſſimum, ſed diuerſas quoque & ſæpe contrarias, ut idem Quintilianus: Sed hæc eloquendi præcepta, ſicut cognitioni ſunt neceſſaria, ita non ſatis ad uim dicendi ualent, niſi illis quædam facilitas, quæ apud Græcos ἕξις nominatur, acceſſerit. Quod licet dicere etiam per ut, & quidem frequẽtius, ut idem: Quod ut optimum, ita longe difficillimum. Sed in hoc genere ſermonis bonam ſibi partem uendicat illud ita. De quo hoc etiam addam, quòd nonnunquam accipitur pro itaque, ſed hac differentia, ut

nonnunquam accipitur pro itaque, ſed hac differentia, ut nonnunquam ipſum antecedat in eadem ſententia altera dictio. Cicero in Tuſculanis: Ita nobiliſſima ciuitas Græciæ, & olim potentiſſima ſepulchrum ciuis ſui ignoraſſet, niſi ab homine Arpinate didiciſſet. Poſſumus per itaque ſic dicere. Itaque ciuitas, uel ciuitas itaque, eodem modo quo ſic, pro ſicq;. Quintilianus, ubi de adoleſcente in opere duro, ac uirili ſe exercente dixiſſet, intulit: Sic effectum eſt, ut, quemadmodum aliqui putant, poſſet cito militare. Accipitur etiam ita pro ualde, ut Cicero: Nec ita multo poſt edictum Bruti affertur, & Caßij. Quintilianus: Nec res eſt ita magni temporis, ac laboris.

De Nam, Nanque, Nam quòd, Quòd autē, & Quòd uero. Cap. LV.

NAm, & nanque quiddam ſimile habent, quod ita, & itaq;. Quippe cum nanque ſoleat & primum locum ſortiri, & ſecundum, aliquando etiam tertium: nam non ſolet, ſed prima ſemper eſt dictionum. Præterea hoc aliquando accipitur pro autē, ad diſtinctionem ſententiarum, ut in Salluſtium Cicero: Nam quòd in uxorem, atque filiam meam tam petulanter inuectus es. Idem ualet ac ſi dixiſſet, quòd autem in uxorem, & cætera. ſiue quod uero, uelut ſæpe incipere ſolemus, ut idem: Quòd autem ſcribis, quid de exitu belli ſentiā, magis conſilium petere poſſum, quàm ipſe alijs dare. Idē de Oratore lib. I. Quòd uero uiros bonos iure ciuili fieri putas, quia legibus & præmia propoſita ſint uirtutibus, & ſupplicia uitijs, equidem putabam uirtutem hominibus (ſi modo tradi ratione poſſit) inſtituendo & perſuadendo, non minis, & ui, ac metu tradi.

De Iterum, Antehac, Poſthac, Deinceps, & Rurſus. Cap. LVI.

ITerum, refertur etiam ad primam uicem, non tantum ad poſteriorē: nam iterum uoco te, id eſt iterata uice, uſitatum eſt. Iterum uocaui te præter hanc uicem minus eſt uſitatum. Cicero pro lege Manilia: Quum tantam multitudinem cum tanto ſtudio uideremus, quantam non iterum in eodem homine præficiendo uidimus. Antehac, & poſthac huic ſimilia ſunt, hoc eſt, ante hoc, uel poſt hoc tempus. Aliquando tamen reperimus ante illud, uel poſt illud tempus. Salluſtius: Sic erat accenſa libidine, ut ſæpius peteret uiros, quàm peteretur: ſed ea ſæpe antehac fidem prodiderat, creditum abiurauerat. Suetonius in Domitiani uita: Pari arrogantia cum procuratorum ſuorum nomine formalem dictaret epiſtolam, ſic cœpit: Dominus, & deus noſter ſic iubet fieri. Vnde inſtitutum poſthac, ut ne ſcripto quidē ac ſermone cuiuſquam appellaretur aliter. Deinceps, ſimiliter accipitur pro dehinc, & pro deinde, atque etiam pro gradatim. Cicero in

Tuſculanis: Omnes qui deinceps accubarent, ad lyram canerent. Et ad Thermum. Sed tamen tres fratres, ſummo loco natos, prõptos, non indiſertos te nolo habere inimicos, quos uideo deinceps tribunos plebis per triennium fore. Sed redeamus ad Iterum, quod aliquid nouitatis exhibet, quum dicitur: – Iterumq́; ad tarda reuerti Corpora. Quomodo iterum? nunquid ſemel antea redierant? minime. Quid ergo? Aut accipiendum eſt quomodo Rurſus, pro econtrario. Cicero officiorum libro tertio: Neque me doloribus dedi, quibus eſſem confectus, niſi reſtitiſſem, nec rurſus indignis homine docto uoluptatibus: aut reuerti, rediréq; pro uenire, ut idem de fato: ad Chryſippi laqueos reuertamur: quum nihil de Chryſippo meminiſſet. Quintilianus: Si uerum eſt poſt uetuſta ſecula, & innumerabiles annos reddi rurſus alijs corporibus animas, fortaſſe in me renatus ſit aliquis ex illis: Reddi quaſi dari: nam idem hoc uerbum efficeret. & alibi: Sed ad illos iam perfectis, conſtitutisq́; uiribus reuertamur, quod in cœnis grandibus ſæpe facimus, ut, quum optime ſatiati ſimus, uarietas tamen nobis ex uilioribus grata ſit. Non ait reuertendum ad uiliores libros, quaſi ab his incipiendum ſit, ſed quum ſatiati fuerimus bonis libris, tanquam cibis, poſtea nos ad uiliores conuertamus.

De ultro, citroq́;, Huc, Illuc, Surſum, Deorſum, Vltrò, & Sponte. Cap. LVII.

Ltro, citroq́; in factis, & in dictis. Quintilianus in cæco: In limine iuuenis ſicut ſolet ultro, citroq́; commeare. Cicero libro ſexto de republica: Multisq́; uerbis ultro, citroq́; habitis, ille nobis conſumptus eſt dies. Quum ego te alloquor, tunc uerba ultro, quaſi ultra eunt: quum te alloquẽtem audio, tunc uerba citro, quaſi citra ueniunt: ſicut pedes, quum à loco recedo, tunc ultro eunt: quũ redeo, tunc citro. Nec elegans eſſet, huc atque illuc commeabat, niſi errabundum, & incertum iter ſignifices, Quidam tamen ſurſum, & deorſum utuntur, opinor, imitantes Terentium, qui in Eunucho ait: Sex ego te totos Parmeno hos menſes quietum reddam, ne ſurſum, deorſum curſites: Neſcio an de Athenis hoc dictũ ſit, quibus portus in imo, urbs uero editiori loco ſita eſt. Forte ſic loqui deceat per ſurſum, deorſumq́;, ſi de fortunæ mutabilitate dicatur, quæ nunc tollit, nunc deprimit. Vltro tamen à ſponte ſic uidetur (ut breuiter dicam) differre, quòd ultro eſt, quaſi ſine requiſitione: ut ultrò ad te ueni, id eſt à te non requiſitus ueni. Sponte ad te ueni, id eſt meo conſilio: licet ad res inanimatas transferimus: ut multæ arbores ſua ſponte naſcuntur, id eſt per ſe.

De Et,

De Et, Ac, Que, cum ſuis compoſitis. Cap. LVIII.

ET, multifariam ſolet in uſu accipi, cuius conditionis eſt, que, et ab eo compoſita negatiua neq; et per apocopen nec. Verg.

Audieras, & fama fuit. Martialis:

Quòd nummos cernis, mitti nos credis amicæ,
Falleris, & nummos iſta tabella rogat.

Quintilianus: Has primum audiet puer, harum uerba effingere imitando conabitur. Et natura tenaciſſimi ſumus eorum, quæ rudibus annis percepimus. Et, pro quia accipiendum eſt. Ouid. in Faſtis:

Nil aliud Veſtam, quàm puram intellige flammam,
Natáq; de flamma corpora nulla uides.

Que pro quia, ſiue nanque. Similiter Cicero: Non ſolum nobis nati ſumus, ortúsq; noſtri partem ſibi patria uendicat, partem amici. Duplicantur interdum hæ coniũctiones, ſed in rebus diuerſis uenuſtius: ut, te admirantur & ciues, & hoſpites. Vergil.

O` qui res hominumq;, deumq;.

Id eſt o` qui res & hominum, & deorum. Salluſtius in Iugurthino: Séq;, uobiśq; dignum eſt, id eſt & ſe, & uobis dignum eſt. Raro tamen in proſa, in carmine uero frequentius. Quintilian. Nihil ociosum pati, quodq; in inuentione, quodq; in elocutione, annotandum erit. Quare de nec; & de neque, & de ſiue ſimilibuśq;, quoties geminantur (quum facilia inuentu ſint) omitto exempla. Et, quoque initijs ſententiarum competit, ut idem libro primo: Et finitæ quidem ſunt partes duæ, quas hæc profeſſio pollicetur. Eiuſdem naturæ eſt ac, & atque. Cicero: Ac ſi uolumus eius rei, quæ uocatur eloquentia, ſiue artis, ſiue ſtudij, ſiue exercitationis cuiuſdã à natura profectæ conſiderare principium, & cætera. Idem: Atque cæteri imperatores, qui de illo triumpharunt, & cætera. Interdum etiam &, affectui ſeruit, ut idem pro Milone: Et ſunt qui de uia Appia loquantur, taceant de Curia. Et in Philipp. Et ad eum legatos de pace mittemus, qui pacis nuntios repudiauit. Idem: Et poſtea miramur, quare ferat moleſte populus Romanus. Interdum neque copulã, neque affectum ſignificat, ut ſi hoc modo loquar, Superaui illum in paleſtra, & eſt tam uaſtus, & ſum tam puſillus. Vt idem de ſenectute: Defendi legem Voconiam magna uoce, boniśq; lateribus, & uidetis annos meos. Ac ſi dixiſſet, defendi legem Voconiam iuuenili uoce, atque lateribus, & uidetis annos meos, & ſum ita ſenex. Interdum etiam tali modo: Defendi fortiſſime illã legem: & hoc in tam prouecta ætate, uel, & id in tam prouecta ætate: uel per que, ſiue per atque, ſic: Idq; in tam prouecta ætate. Repu-

diaui uxorem,idq; autore patre eius. Item per negationem. Duxi Pau*lam uxorem,neque hoc,uel,neque id ſine prudentum hominum autoritate,uel nec id ſine conſilio,uel & hoc non ſine conſilio.* Quæ exempla & mihi relatu longiora ſunt,& legentibus(ut ſupra dixi) facilia inuentu. Illud non indiget admonitione, que pro,&,& quoque pro etiam debere accipi,ut alterum quaſi membra cum membris, alterum quaſi corpora cum corporibus copulet,aliter abſurdum eſſet. Hoc admonendum eſt,&,pro etiam apud Ciceronem nuſquam reperiri, ſicut in cæteris illo poſterioribus,ut à Vergil.incipiamus:ut, Natus & ipſe dea. Quintilianus: Tamen ſi quid aduerſus te ipſe commiſit adoleſcens, ſit hoſtis & meus. Cicero dixiſſet,ſit hoſtis etiam meus, uel meus quoque. Idem inquit: Quod inter omnes conſtat,niſi inter eos,qui ipſi quoque inſaniunt, inſaniſſimum. Quintilianus, id eſt ſeculum ab illo proximum dixiſſet,tum illo modo,tum etiam ſic,niſi inter eos, qui & ipſi inſaniunt. Simili ratione de nec,pro nec etiam. Vt idem: Perſolui gratia non poteſt,nec malo patri. Cicero & ſuperiores omnes dixiſſent,ne malo quidem patri. Interdum miſcemus,&,atque, nec, nunc ab hoc,nunc ab illo principium ſumentes,ut & pacem reſpuis, nec bellum geris,uel,nec bellum geris,& tamen reſpuis pacem:uel ſic, & pacem non uis,nec tamen bellum geris,uel,& pacem non uis,& bellum gerere non potes. Nam in nec,ſiue in neque (de utroque enim loquor)incluſa eſt &,uel que,in quæ reſolui poteſt,& ubi eſt nec uel neque,id reſolui poteſt per & non,uel que non. Poëtæ etiam maiorem in his ſibi licentiam permittunt. Nec & neque,ſequente enim,aut uero, pro ſimplici,non pro compoſita negatione accipiuntur. Siquidem idem eſt nec enim, ſiue neque enim, quod non enim, niſi ita reſoluimus, non etenim: neque uero, idem quod non uero, ſi modo non uero dicere licet.

De Viciſſim, Inuicem, Mutuo. Cap. LIX.

Viciſſim, non memor ſum uſquam eſſe apud Ciceronem,& Quintilianum,& ferè maximos quoſque autores,niſi pro ſecundo loco, ſiue è diuerſo,uel è contrario. Vergilius tantũ ſemel,neque id aperte uidetur uſus pro inuicem & mutuo:

Quid poſſit uterque, uiciſſim Experiamur.

Quod imitatus eſt Suetonius,& alij plures. Cicero ſemper (quod ego quidem ſciam)ſic, Id acciperet,ab alio,uiciſſimq; redderet. Et iterum: Sed ego admiratione quadam uirtutis eius,ille uiciſſim opinione fortaſſe nonnulla,quam de moribus meis habebat, me dilexit. Itidem

Quintilianus, apud quem, & cæteros illius ætatis non modo inuicem tali modo uſurpatur, quale eſt in declamationibus: Inuicem ſuſtinentes, inuicem innixi, id eſt alter alterum ſuſtinens, & uterque alteri innitens, ſed etiam in ſenſu, cuius eſt uiciſſim, ut in libro decimo: Tam contumelioſos in ſe ridet inuicem eloquentia, & qui ſtultus uideri eru diti uolunt, ſtulti eruditis uidētur. Et iterum: Neque enim uideo, quæ iuſtior acquirendi ratio, quàm ex honeſtiſſimo labore, & ab iis, de quibus optime meruerunt, qui ſi nihil inuicem præſtent, indigni fuerunt defenſione. Plinius poſterior: Habes res urbanas, inuicem ruſticas ſcribe. In eadem ſignificatione eſt Mutuo, de quo modo attigi, non ſolum in hac, qualis eſt, inuicem ſe amant, & mutuo ſe amant, et mutuus amor, ſed in ea, de qua diſputaui. Idem Quintilianus in eodem ſtatim poſt loco. Ac ne pauper quidem tanquam mercedem accipiet, ſed mutua beneuolentia utetur, id eſt reſpondente. Cicero: Fac me mutuo diligas, hoc eſt, fac mihi in amore reſpondeas.

De Scilicet, & Videlicet. Cap. LX.

Scilicet, & uidelicet uidentur ſignificare idem, quod certe, ſed uſum ſuum habent, & præcipuum per amaritudinem quandam cum deriſu permixtam, ut apud Vergilium: Scilicet is ſuperis labor eſt. Et apud Terentium: Id populus curat ſcilicet. Et apud Quintilianum: Hæc uidelicet expectaſti, ut ne captioſum eſſet officio tuo, maturius rediſſe, ex induſtria tempus triuiſti. Nonnunquam ſine hac amaritudine, & irriſione, ut apud eundē: Sed eſt uidelicet ultima quædam calamitatum rabies, & nouiſſime in furorem uota ipſa uertuntur. Nonnunquam poſt relatiuum, ſicut ſolet poni quidem, nonnunquam & ante, uel ſine relatiuo. Et hi ſunt ferè modi utendi his duabus dictionibus apud doctiſſimos: apud quos uix reperias illum uulgo uſitatiſſimum modum, cum ea, quæ confuſe dicta ſunt, per ſingula poſtea exponimus: quale eſſet, quatuor ſunt uirtutes, ſcilicet, uel uidelicet prudentia, iuſtitia, fortitudo, modeſtia.

LAVRENTII VALLENSIS IN TERTIVM LIBRVM ELEGANTIARVM PRAEFATIO.

P ERLEGI proxime quinquaginta Digeſtorum libros ex pleriſque iuriſconſultorũ uoluminibus excerptos, & relegi cum libenter, tũ uero quadã cum admiratione. Primum, quòd neſcias, utrum diligentiá ne, an grauitas, prudentia, an æquitas, ſcientia rerum, an orationis dignitas præſtet, & maiori laude digna eſſe uideatur: deinde, quòd hæc ipſa ita in unoquoque illorum omnia ſunt egregia, & perfecta, ut uehementer dubites, quem cui præferendum putes. Cui ſimile quiddã (ut de ultima tantum parte, quæ ad nos pertinet dicam) in epiſtolis Ciceronis admirari ſolebam, quæ quum à pluribus ſcribãtur, omnes tamen ab uno, eodem'q; (audacius dixerim) ſi perſonas ſuſtuleris, ab uno Cicerone ſcriptæ iudicentur. Ita uerba, ac ſententiæ, character'q; ipſe dicendi ubique ſui eſt ſimilis. Quod eò magis in iuriſconſultis eſt admirandum, quòd illi eadem ætate cuncti extiterunt in eodem quaſi ludo, ac ſchola inſtituti: hi uero inter ſe etiã ſeculis diſtant, licet omnes poſt Ciceronem: ideo'q; quibuſdam in uerbis ab eo differentes, quales omnes à Vergilio uſque ad Liuium fuerunt. Nam Seruij Sulpitij, atque Mutij Scæuolæ nihil extat, ſed alterius Mutij recentioris. Et priſci illi quidem iuriſconſulti quales, quanti'q; in eloquendo fuerint, iudicare non poſſumus: quippe quorum nihil legimus. His autem, qui inter manus uerſantur, nihil eſt, mea ſententia, quod addi, ad mi'ue poſſe uideatur, non tam eloquentiæ (quam quidẽ materia illa non magnoperè patitur) quàm latinitatis atque elegantiæ, ſine qua cæca omnis doctrina eſt, & illiberalis, præſertim in iure ciuili. Vt enim Quintilianus inquit, omne ius, aut in uerborum interpretatione poſitum eſt, aut æqui, praui'q; diſcrimine. Et quantum momenti in uerborum interpretatione ſit, ipſi iuriſconſultorũ libri maxime teſtantur, in hac re præcipue laborantes. Vtinam'q; integri forent, aut certe iſti non forent, qui in locum illorum etiam Iuſtiniano uetente ſucceſſerunt. Nota ſunt eorum, & nimis nota nomina, ut ſuperuacuum ſit, ea per me recenſeri, qui uix quintam partem iuris ciuilis intelligunt, & ob imperitiæ ſuæ uelamentum aiunt non poſſe doctos euadere in iure ciuili facundiæ ſtudioſos, quaſi iuriſconſulti illi aut ruſticè locuti ſint, id eſt iſtorum more, aut huic ſcientiæ non plane ſatis fecerint.

rint: quid de illis loquor? ego mediocri ingenio & mediocri literatura præditus, profiteor me omnes, qui ius ciuile interpretãtur, ipſorum ſcientiam edocturum. Quòd ſi Cicero ait, ſibi homini uehementer occupato, ſi ſtomachum moueant, triduo ſe iuriſconſultum fore, non'ne & ipſe audebo dicere, ſi iuriſperiti (nolo dicere iuriſimperiti) ſtomachum mihi moueant, aut etiã ſine ſtomacho me gloſſas in digeſta trienio conſcripturum, longe utiliores Accurſianis? Merentur enim, merentur ſummi illi uiri nanciſci aliquem, qui eos uere, rite'q; exponat, uel certe à male, & Gothice potius, quàm latine interpretantibus defendat, Gothi iſti quidni & Vandali exiſtimandi ſunt? Nam poſtquam hæ gentes ſemel, iterum'q; Italiæ influentes Romam ceperunt, ut imperium eorum, ita linguam quoque (quemadmodum aliqui putant) accepimus, & plurimi forſan ex illis oriundi ſumus. Argumento ſunt codices Gothice ſcripti, quæ magna multitudo eſt: quæ gens ſi ſcripturã Romanam deprauare potuit, quid de lingua, præſertim relicta ſobole putandum eſt? unde poſt illorum aduentum primum, alterum'q;, omnes ſcriptores nequaquam facundi. Ideo'q; prioribus multo inferiores fuerunt. En quò literatura Romana recidit. Veteres admiſcebãt linguæ ſuæ Græcam. Iſti admiſcent Gothicam. Neque uero hoc dico, ut iuris ſtudioſos carpam, imo ut adhorter potius, perſuadeam'q; ſine ſtudijs humanitatis non poſſe, quam cupiunt, aſſequi facultatem. Malint'q; iuriſconſultorum, quàm leguleorum ſimiles eſſe. Nam (ut Vergiliano uerſu utar)

O fortunatos nimium, ſua ſi bona norint, Agricolas.

Ita ego appellem iuri operam dantes fortunatos, ſi norint ſua bona. Quæ enim diſciplinà, ſcilicet quæ publice legitur, tam ornata, atque (ut ſic dicam) tam aurea, ut ius ciuile? An (ut hinc incipiam) ius pontificiũ (quod canonicum uocant) quod ex maxima parte Gothicũ eſt? An philoſophorum libri, qui ne à Gothis quidem, aut Vandalis intelligerentur? quos ego ob hoc maxime errare, quòd loquendi facultate caruerunt, in libris meis de dialectica oſtendo: quos iam edidiſſem, niſi amici me hos potius edere coëgiſſent. An grammaticorum, quorũ propoſitum uidetur fuiſſe, ut linguam latinam dedocerent? An deniq; rhetoricorum, qui ad hanc uſque ætatem plurimi circunferebantur, nihil aliud docentes, quàm Gothice dicere? Vna ſupererat iuris ciuilis ſcientia adhuc inuiolata, & ſancta, & quaſi Tarpeia arx urbe direpta. Hanc etiam iſti Gothi, non Galli, per ſpeciem amicitiæ polluere, atque euertere tentauerunt, euertere'q; pergunt. Hanc ipſe (quantum in me erit) ut M. Manlius Torquatus protegam, imo omnes, qui hoc nomen profitentur, protegere debent. Quod ſi fecerint (ut ſpero & opto) non

leguleí, ſed iuriſconſulti euadent. Quod ad meum autem hoc opus attinet, non fraudabo iuris conditores debita laude. Tantum igitur deberi puto huius facultatis libris, quantum illis olim qui capitolium ab armis Gallorum, atque inſidijs defenderunt: per quos factum eſt, ut nō modo tota urbs non amitteretur, uerum etiam ut tota reſtitui poſſet. Itaque per quotidianam lectionem digeſtorum, & ſemper aliqua ex parte incolumis, atque in honore fuit lingua Romana, & breui ſuam dignitatem, atq; amplitudinem recuperabit. Sed ad reliqua pergamus.

De Tanti, & Quanti, cum ſuis compoſitis, deq; Pluris, & Minoris. Cap. I.

a Tque ut ab eo potiſſimum incipiā, quod nec ab aliquo (quod ſciam) traditum, & traditu digniſſimum eſt: duo, tanti & quanti, compoſitaque cum eis tantidem, quantilibet, & quanticunque: totidemq; comparatiua pluris, & minoris: præterea, nulla alia nec comparatiua, nec nomina, nec dictiones queunt in genitiuo caſu adiungi his uerbis: emo, uendo, uenundo, ueneo, mereor, comparo, æſtimo, taxo, liceor, addico, diſtraho, metior pro æſtimo, conſtat, conduco, loco, fœneror, paciſcor, pango pepigi, condemno, poſtulo, & ſi qua ſunt alia ſimilis horum ſignificationis. Neque enim audiuimus dici unquam, uendidit patriam hic auri, aut Achilles uendidit corpus Hectoris auri, Priamuſq; illud redemit magni ponderis auri: ſed per ablatiuum ſic, Vendidit hic auro patriam, &c. Exanimumq; auro corpus uendebat Achilles. Hæc Vergil. Valerius quoque libro quinto: Magno ubique pretio uirtus æſtimatur. Quanti uero, & tanti, cæteraq;(ut dixi) genitiuū non mutant, ut Terentius in Eunucho: Quid agas? niſi ut te redimas captum quàm queas minimo: et ſi nequeas paululo, at quanti queas: id eſt tanti te redimas, quanti queas. Cur non dixit quanto, ut congrueret cum illis minimo, et paululo, aut minimi, et pauxilli, ut congrueret cum hoc quanti: niſi quia tanti, & quanti mutare non licet, & ab eis, quæ dixi compoſita? Quintil. in paſtu cadauerum: Hoc unum ſuperat, ut deuectum tantidem uenderes. & in Verrem Cicero: Aiebat te tantidem æſtimaſſe, quanti ſacerdotem. Iuuenalis: Quanticunque domus conſtet. Idem (quod ad prædicta comparatiua pertinet) Balnea ſexcentis, & pluris porticus empta: cur non dixit, & pluribus, ut copularet coniunctio eoſdem caſus? Titus Liuius libro XLVIII. Mancipia minora annis uiginti, quæ poſt proximum luſtrum decem milibus æris, aut pluris ueniſſent, ea quoque decem tanto pluris, quàm quanti eſſent, æſtimarentur. Adeo ut interrogati per eundem ſæpe caſum reſpondere nequeamus: ut Plaut. in Epidico:

Quanti eam emit? uili: quot minis? quadraginta minis. Hora. Quanti emptæ? paruo: quanti ergo? octuſſibus, heu heu. Nam illud apud Ciceronem, quanti addictus? mille nummûm, non eſt illud mille genitiui, ſed ablatiui caſus, ut mox docebo: quaſi millenario nummûm, id eſt nummorum. Et hæc quidem interrogatio eſt per genitiuum, reſponſio autem per ablatiuum. Aliquando è diuerſo: ut emiſti ne decem minis iſtum equum? imo pluris. Aliquando hi duo caſus iuxta idem uerbum hærent, ut emiſti iſtum equum decem minis, an pluris? Quòd ſi aduerbia forent (ut nonnulli exiſtimare ſolent) cur potius dictum eſt tanti, & quanti, pluris & minoris, non tanto, et quanto, pluri & minori? quum huiuſmodi uerba utique ablatiuum deſiderent. Cur non idem fit in cæteris comparatiuis, quæ palàm aduerbiantur? Nõ enim dicitur, emi equũ uilioris, carioris ue, q̃ tu: nec uiliori, cariori ue, ſed uilius, q̃ tu, aut carius, neque uendidi ædes melioris, peioris ue, quàm tu, ſed melius, peius ue, quàm tu. Cur denique (quod non minus mirandũ eſt) hæc ipſa, quæ nominaui, quoties ſubſtantiuis maritantur, formam naturalem, & legem uerborum cuſtodiunt, excepto tantidem? quia eſt ſubſtantiuum, quod ablatiuum, datiuumq́; non agnoſcit tantodem: ſolaq́; has uoces habet tantundem, & tantidem. Dicendumq́; erit: quãta pecunia iſtum equum emiſti? ſicut, quot minis? Iuuen. -Quanto Metiris pretio, quod ni tibi deditus eſſem, Deuotusq́; cliens, uxor tibi uirgo maneret. Liuius libro XXII. Hic miles magis placuit, cum pretio minore redimendi captiuos copia fieret. Itaque genitiuos illos, tanti emi equum, quanti potui, ſic exponere non poſſumus, tanti pretij, & quanti pretij potui, ſed ſic, tanto pretio, quanto potui. Et per comparatiuum, ut illud Ciceronis: Non pluris uendo, quàm alij, fortaſſe etiam minoris. Cum aliquem doces, non ita exponas pluris, id eſt pretij: et minoris, id eſt pretij. Nam huiuſmodi expoſitio fecit, ut plerique fallerẽtur: ſed ſic, pluris, id eſt pluri pretio: minoris, id eſt minori ſumma.

De Mea, Tua, Sua, & Cuia. Cap. II.

Non tantum in his cauſis, quas oſtendi: nonnunquam aliter reſpondemus, quàm quo modo interrogati ſumus, ſed etiam in illis tribus pronominibus, de quibus proximo libro diſputaui tam primitiuis, quàm deriuatiuis: quorum diuerſam comuicamus naturam eſſe, & præter hæc, unum cuius cuia cuium: quod à ueteribus non inter nomina, ſed inter pronomina numerabatur, ut meus mea meum. Nec Græci relatiuum, unde hoc nomen deſcendit, inter nomina, ſed inter articulos collocant: & nos pronomina quædam,

articularia ſolemus appellare. Ideóq;, ut dicimus, mea eſt, tua eſt, ſua eſt: & mea, tua, ſua intereſt: ita cuia eſt, & cuia intereſt. Plautus in Epidico: Ego illum conueniam, atque adducam ad te, cuia eſt fidicina. Cicero pro Muræna: Ea cædes potiſſimum crimini datur ei, cuia interfuit: non ei, cuia nihil interfuit. Igitur interrogati, Cuius hominis eſt hoc opus? reſpondebimus meum, non mei. Cuius domini hic fundus? tuus, aut ſuus, non tui, aut ſui. Rurſum meum'ne fundum poſſides, an tuum? reſpondebo neutrius, uel illius. Interrogamus adhuc, reſpondemusq; per uarios caſus: meum'ne prædium eſt, an illius? reſpondebo illius, certe non tuum. Similiter de cuius, ad quod nunquam reſpódeas per eundem caſum, niſi in tribus pronominibus deriuatiuis, ut cuium pecus? reſpondeas meum, uel illius. Interrogatur etiam per diuerſos caſus, ut cuium pecus, tuum'ne, an Melibœi? ſed per talem dictionem nunquam reſpondetur: niſi ſi dicas, eſt cuium eſt, uel, eſt cuium eſſe debet, & ſi quid eſt ſimile.

De Tanti, Quanti, Magni, Parui, cum intereſt. Cap. III.

[E]Adem tanti, & quanti, poſitiua quoque duo magni, et parui, ſola in genitiuo iunguntur cum illis geminis uerbis intereſt, & refert. Cætera autem, uel aduerbialiter, uel in uoce nominatiui, ſiue accuſatiui, & in primis horum comparatiua, ſuperlatiuáq; magis, & minus, maxime, & minime, atque horum germana, multum, plus, plurimum, parum, paululum, paulum, pauxillum, nihil, aliquid, & ſi qua ſunt alia. Tanti intereſt, quanti intereſt, magni refert, parui refert, ac multum refert, plurimum intereſt, maxime refert, magis refert, paulum refert, minus refert, parum refert. Quinetiam non modo quatuor hæc nomina id naturæ habent, cum his duobus uerbis, uerumetiam cum multis alijs: ut magni æſtimo, paruifacio, paruipendo, quanti facis, tanti facio. Sed cum huiuſmodi uerbis nonnũquam alia nomina iunguntur, ut plurimi æſtimo.

De Mille, & Millia. Cap. IIII.

[A]Tque (ut promiſſum exoluam) illud Ciceronis mille nũmûm ſingularis numeri eſſe, tum exemplo eiuſdem, tum præcepto M. Varronis cóprobabo. In Philippicis: Inuentus eſt qui L. Antonio mille nũmûm referret expenſum. Et pro Milone: In quibus propter inſanas iſtas ſubſtructiones facile mille hominum uerſabatur. Qualia exempla plura repeterẽ, niſi Varronis præceptio ſatis eſſet, qui in libris de analogia, inquit: Quum peruẽtum eſt ad millenariũ, aſſumit ſingulare neutrũ, quod dicitur hoc mille denariûm, à quo multitudinis numerus fit millia denariûm. Et paulopoſt: Vt ſic utrunq; ſine

ſine caſibus uocis dicemus, ut hoc mille, huius mille, ita hoc decies, huius decies. Hæc hactenus. Illud quoque præter hæc addamus, mille hominum dici, & millia hominum. Iterum mille homines dici, millia uero homines non dici. Cuius rei cauſa eſt, quod proprie dicimus mille homines, ut centum homines, millia hominum, ut centenaria, uel turbæ hominum. Hoc ſubſtantiuum eſt, illud uero adiectiuum. Itaque non licet dicere millia homines, quia duo ſubſtantiua non cohærent ſine copula. Neque in his ullus certus ineſſet ſenſus. Mille hominum licet dicere, quia mille ſubſtantiuatur, ut multum hominum, pro multi homines. Item mille hominum, pro mille homines: idemq; erit, quod milliū hominum, ſi millia ſingulare haberet: quod non habet, niſi pro milliario, quod conſtat ex mille paſſibus: uel pro fœminis genere: Vel more Varronis, quia dicimus hoc mille: Vel quia (ut maxime reor) nec adiectiuum plane, nec ſubſtantiuum eſt, ſicut hic hæc hoc, iſte iſta iſtud, et nonnulla alia pronomina. Nam cætera adiectiua non patiuntur ſibi ita adhærere adiectiua, ut pronomina. Dicimus enim hic robuſtus meſſor, iſta robuſta mulier. Nec dicimus antiquus robuſtus meſſor, antiqua robuſta mulier. At nomina numerorum ſunt iſtis pronominibus ſimilia, ut centum aureæ pateræ, mille armatæ naues. Ergo latine dicetur, mille ex hominibus, ſicut dicetur iſti ex illis. Quæ locutio idem eſt, quod mille hominum. Cæterum nomina numeralia, ſiue ſubſtantiua, ſiue adiectiua ſint, inter ſe iungi recuſant, quia nec duo ſubſtantiua, nec duo adiectiua ſola eſſe poſſunt. Vt duo centum, tria mille, quum præſertim ſint ſua propria nomina, ut ducenta, trecenta, & ſupra mille eſt millia, quod plane ſubſtantiuum eſt. Ideoq; dicimus mille hominum, duo millia hominum: non duo mille, tria millia, quatuor millia hominum. & deinceps. Nec (ut dixi) tria, aut quatuor mille, ſed bis mille, ter mille, aut bis centum, & ter centum: non duo centum, tria centum, aut (ut aliqui indocti loquuntur) ducentum, tricentum, ſed tercentum. Vergilius:

Tercentum niuei tondent dumeta iuuenci. Et alibi:

Hic iam tercentum totos regnabitur annos.

Reperimus tamen apud eccleſiaſticos ſæpe hoc modo dici, quale eſt: Debebat decem millia talenta: &, duodecim millia ſignati. Quod defendi non poteſt, niſi reſoluas ſic. Signati duodecim millia, talenta decem millia: quaſi dicatur, numero duodecim millia, & numero decem millia, & ſubintelligatur entia. Debebat talenta entia decem millia. Signati entes duodecim millia. niſi interponas uerbum ſubſtantiuum, ſic: Signati erant duodecim millia, quod in altero exēplo fieri nequit. Quo certe modo ipſe non loquerer, ſed potius duodecim millia ſigna-

torum, aut duodecim millia ſignata, & decem millia talentorum, & duodecim millia drachmarum argenti. Cuius erroris (ſi error eſt) cauſa (ut opinio mea fert) hinc fluxit, quod ſæpe legimus decem millia pôdo argenti, quaſi illud pondo ſit nominatiui, aut accuſatiui caſus, & non potius genitiui. Sæpe decem millia quingenti pedites, non peditũ. Ita, cum numerus poſterior defuerit, putant recte dici poſſe, decem millia pedites, quod falſum eſt. Nam cum dicimus, decem millia quingenti pedites, ſic intelligimus, decem millia peditum, & quingenti. Quo ſæpe modo loquimur, nec aliter loqui poſſumus. Atque, ut nunc ad hoc quingenti, ſubintelligimus pedites, ita ad illud millia; ſubintelligimus peditum. Quale eſſet in ſuperioribus exemplis, duodecim millia, & ducenti ſignati, uel duodecim millia ſignatorum, & ducenti, & ita in cæteris. Rarius autem reperitur mille pro millia. Nam illud, quicunque te angariauerit mille paſſus, uade cum illo & alia duo: ſubintelligitur millia paſſuum. Alioqui dixiſſet alios duos, non alia, uel potius alios bis mille.

De numerabilibus. Cap. V.

ET quoniam de numeris cœpimus, de ipſis aliqua dicere praſequamur. Et primum hoc admoneamus, in quo pleriq; falluntur, treceni ſcribendum eſſe, non trecenteni; nec triceni: quum ſignificat trecentenarium numerum, quod ſyncopatum eſt, ſicut cætera. Dicimus enim duceni, pro ducenteni, treceni, pro trecenteni, quadringeni, quingeni, ſexceni, ſeptingeni, octingeni, nongeni, uel noningeni, pro quadringenteni, quingenteni, ſexcenteni, ſeptingenteni, octingenteni, nongenteni, uel noningenteni. Centeni autem, & milleni non ſyncopantur, quia non ſunt prælongæ dictiones, ſicut ſuperiores. Triceni autem caret ſyncopa, ſed immutauit g in c, ſicut uiceni pro uigeni, & triceni pro trigeni. Eſt enim ſimillimæ uocis c & g, quemadmodum d & t: propter quod dicimus quadringenti, pro quatrincenti. In quo nomine & t in d, & c in g mutatum eſt. Atque, quoniã dixi quoſdam falli ſimilitudine uocum, recenſeamus hæc ipſa infra cẽtum, ut ſupra centum fecimus. Dicimus igitur ſinguli, bini, terni, quaterni, quini, ſeni, ſepteni, octeni, noueni, deni, undeni, duodeni, ternideni, quaternideni, quinideni, ſenideni: uel deniquaterni, deniquini, deniſeni, deniſepteni, deniocteni, deninoueni: uiceni, uiceniſinguli, uicenibini, uiceniterni, uel (ut poſtea oſtendemus) ſinguli & uiceni, bini & uiceni, & ita deinceps. Tum triceni, quadrageni, quinquageni, ſexageni, ſeptuageni, octogeni, non octuageni (octoginta enim dicimus, non octuaginta) nonageni, uel nongeni, non nouageni: deinde centeni. Ideo autẽ hæc nomina in plurali protuli, quod in proſa ſcribentes ferè plurali

utuntur

utuntur, in carmine frequenter etiam ſingulari. Et ſingularem quidem horum nominum numerum non proſa oratione ſcribentium, ait Priſcianus eſſe, ſed poëtarum. Vt Vergilius:

Gurgite ſepteno rapidus mare ſummouet amnis.

Veruntamen non tantum poëtarum uideo eſſe, ſed nonnunquam etiã aliorum, ut Plinius lib. XVII. Traduces Gallicæ cultura binis utrinque lateribus, ſi pars quadrageno diſtet ſpatio, quaternis, uiceno, inter ſe obuij miſcentur. Et in uiceſimoquinto: Altera maior folijs laterũ modo incluſa quoq;, quia ſeptena eſt. Et in XXVI. Prodigioſa ſunt, quæ circa hoc tradit Theophraſtus autor alioqui grauis, ſeptuageno coitu durare libidinem contactu herbæ, cuius nomen, ſpeciemq; non poſuit: ſeptuageno, id eſt ſeptuaginta coitibus per ſingulas noctes. Nam ita hæc nomina exponuntur, ut creabantur olim bini conſules, id eſt per ſingulos annos duo. Vtuntur ergo oratores legitima ſignificatione horum nominum: binus enim, ſiue bini, ſignificat ſingulis duo: ternus, ſiue terni, ſingulis tres: quaternus, ſiue quaterni, ſingulis quatuor. At poëtæ non ita. Septenus enim gurges non eſt ſingulis ſeptem, ſed ſeptem tantum uni flumini Nilo. Nec in ſingulari modo ſignificatione hac abutuntur, uerumetiam in plurali. Vt idem:

Per duodena regit mundi ſol aureus aſtra.

Duodena aſtra pro duodecim aſtra. Ad hoc ſepteno Priſcianus exponit ſeptenario, quod mihi non placet, quum inauditum ſit flumen aliquod habere ſeptenarium alueum, & fontem edere ſeptenarium riuum. Siquidem hæc nomina numerum aliarum rerum, quæ non nominantur, indicant, non multiplicationem ſui ipſorum, ut lapis centenarius, non quod ſit centuplus lapis, ſed centum librarum: homo centenarius, non quòd ſit centum geminus, ſed quòd habet centum annos: grex centenarius, non quòd ſint centum greges, ſed grex centum capitum. Rurſus non dicimus centenariam libram, ſed centuplam, nec cẽtenarium annum, ſed centuplum annorum. Tamen dicimus centenarium, ſeptenarium, duodenarium numerum. Siquidem numerus omnia complectitur ſiue centenarius, ſiue decenarius, ſiue alius quiuis numerus cæterarum rerum, librarum, annorum, ſimiliumq;. Ideoq; recte dicimus centenarium numerum annorum ingreſſus eſt, non autem centenarium annum: & millenarium numerum portat pondo; non autem millenaria pondo. Potuiſſet igitur Priſcianus commodius exponere, ſepteno gurgite, pro ſeptenarij numeri gurgite. Qua expoſitione uti ſolemus in illis numeralibus, quæ ultimum numeri eius ſignificant: decimus, undecimus, centeſimus, milleſimus, id eſt qui ultimus eſt ex decem, ex undecim, ex centum, ex mille. Aliquando etiam ſic: hoc

[illegible]

arũum attulit centeſimum, illud uero ſexageſimum, tuum uero triceſimum fructum: id eſt centenarij numeri, ſexagenarij, tricenarij fructū, uel centuplum, ſexagentuplum, tricentuplum. Plinius libro XVIII. Admiſcetur huic far, ut mitiget amaritudinem eius, & tamen ſic quoque ingratiſſimum eſt uentri: naſcitur qualicunque ſolo cum centeſimo grano: ipſumq; pro laetamine eſt. Non ultimum granum ĕ centenario numero intellexit, ſed grana centenarij numeri, ſiue granum centuplum, ſiue centenum, eo modo, quo idem autor dixit uiceno. Hac et ratione appellata eſt quadrageſima, quòd quadraginta dies continet. Quo uocabulo eloquentiſſimi Chriſtianorum utuntur. Quidam etiam quinquageſima, ſexageſima, ſeptuageſima: atque (ut ad rem redeam) utimur ſuperioribus illis nominibus crebrius in plurali numero, ſinguli, bini, terni. Trinum igitur cum habeat ſingularem numerum, apparet non eſſe naturae iſtorum. Quinimo non memini comperiſſe me illud in plurali, licet & ſingulare perrarum ſit, ut trinum nundinū. Promulgari enim debebat antiquitus rogatio apud Romanos trino nūdino: quod (ut opinor) aut tribus in locis uno die, aut tribus diebus uno in loco celebrabatur: ut trimus trium annorum, ita trinus trium dierum, aut trium locorum. Priſcianus autem ait trinundinum pro trinundinarum, Ciceronis exemplo pro Cornelio: Primo ex promulgatione trinundinum dies ad ferendum poteſtaſq; ueniſſet, Quod ſi ita eſſet, à tris compoſitum eſſet, non à trinum, ut ait Priſcianus, ſicut trinoctium, ſed forſan per apocopen dicimus trinundinum pro trinum nundinum, aut plane trinundinum. Quintilianus libro ſecundo: Siue non trino forte nundino promulgata, ſiue non idoneo die, ſiue contra interceſſionem, uel auſpicia, aliud ue quod legibus obſtet, dicitur lata eſſe uel ferri. Titus Liuius libro tertio: Poſtquam uero comitia decēuiris creandis in trinundinum indicta ſunt. Idem libro quinto, niſi aeditioni menda ineſt, ait: Antea trina loca cum contentione ſumma patritios explere ſolitos, nunc iam octoiuges ad imperia obtinenda ire. Donatus tamen hoc nomine utitur, & diſcipulus eius, non tamen magiſtro indoctior Hieronymus, cum alibi, tum ad Marcellam: Et trinam negationem, trina poſtea confeſſione deleuit, id eſt triplici. Caeteri quoque eodem nomine utuntur. Vnde dicta eſt trinitas, trium perſonarum una diuinitas. Seruius ſuper illud Vergilianum:

Terna arma mouenda, ait figura poëtica: Nam trina debuit dicere. Arma enim, ſunt tantum numeri pluralis. Sed haec ratio Seruij, quàm ſit efficax, ipſe uiderit, qui uult hoc nomen aptum eſſe nominibus numeri pluralis: quod etiam reperimus coniunctum cum nominibus ſingularem numerum habentibus. Ecquid praeterea dixiſſet, ſi apud Vergilium

gilium foret quaterna arma? nunquid legendum eſſet quatrina? uerũ non eſt trinum de numero eorum, de quibus diſputauimus, quorum ſingularem non frequentari ab oratoribus diximus, ſed à Poetis, & quidem improprie. Etiam nonnunquam improprie pluralem, quod aliquando ipſi quoque oratores faciunt, ſed neceſſitate in his nominibus, quæ ſingulari carent, ut codialli. Licet Iuſtinianus utatur, ut liberi, ut pugillares, ut nuptiæ, ut arma, ut caſtra. Aut ſi nõ carent: ſuntq́; uel diuerſi generis, ut nundinum, & nundinæ, delitium, & delitiæ; Vel diuerſæ ſignificationis, ut hæc ædes, & hæ ædes, Vel diuerſi & generis, & ſignificati, ut epulum, & epulæ. Neceſſarium eſt autem dicere binos codicillos, & ternos, & quaternos, non duos, tres, quatuor, ratione dictante. Quid enim ſi de diuerſis codicillis dicẽdum mihi ſit, quomodo dicam? duos codicillos ſcripſit pater, unum ad me, alterum ad uxorem? illud enim unum, & illud alterum ad quid refertur? ad codicillum, quod nõ reperitur? Dicendum eſt ergo unos? Quòd ſi unos, ergo & binos dicendum erit: quod ex Cic. exemplo liquebit. Duplices ſimilitudines eſſe debent, unæ rerum, alteræ uerborũ. Quòd ſi dixiſſet, duplex ſimilitudo, ſubiunxiſſet, una rerum, altera uerborum. Verum quia in plurali locutus eſt, non putauit alteri numero locum eſſe oportere. Dicamus ergo binos codicillos, non duos. Rurſus duo teſtamenta, non bina: de cuius naturæ nominibus quibuſdam nominatim faciamus mentionem: ſi tamen illud monuerimus ex prædictis colligi, utroque modo poſſe dici. Relinquo filijs meis teſtamento ſingulis, ſiue cuique, ſi multi: ſiue utrique, ſi duo fuerint, dena prædia: uel ſingulis, ſiue unicuique, ſiue utrique, decem prædia: cum ego, & fratres mei ex bonis paternis habuerimus ſinguli, ſiue unuſquiſque, ſiue uterque unum prædium: uel ſinguli, ſiue unuſquiſque, ſiue uterq; ſingula prædia: quæ etiam uno loco coniunxit Cicero in Paradoxis: Capit ille ex ſuis prædijs ſexcenta ſeſtertia, ego centena ex meis. Non dixit aut ſexcenta, & centum, aut ſexcena, & centena, quæ tamen diuerſa ſunt, ut intelligamus ab illo ſexcenta capi uno anno, non ſingulis annis, ab hoc centena non uno anno, ſed ſingulis annis. Ego tamen puto ſcribendum eſſe ſexcena, non ſexcenta. Multa hic, & multifariã uitioſe dicta repetere liceret, ſed uereor tantos uiros carpere. Unum tãtummodo dixerim ex tertio libro Regum: Septena retinacula in capitello uno, & ſeptena retinacula in capitello altero: quum dicendum eſſet, ſeptem in uno, & ſeptem in altero, aut ſeptena in ſingulis: aut ſeptena in utroque. Et ſi fuiſſent plura duobus, ſeptena in unoquoque. Cuius conditionis eſt illud in eodem libro: Quòd abſconderim de prophetis domini centum uiros, quinquagenos & quinquagenos in ſpelũ-

tis, hoc modo non recte dicitur, ſed eo modo, quo paulo ante dictum erat. Tulit ille centum prophetas, & abſcondit eos, quinquagenos in ſpeluncis, id eſt in ſingulis ſpeluncis quinquaginta. Quidam iuris ſtudioſi accipiunt dena pro uiginti, non intelligentes ſignificari ſingulis duorum decem, de quorum imperitia quid multis dicendum? cum putent recte dici unaquinque, quaſi una, ſit nomen, & non aduerbium. Ne illud quidem obticebo (quemadmodum ſuperius oſtendi) illa nomina ſupra centum ſyncopari, infra uero centum minime. Ita è diuerſo aduerbia infra centum ſyncopari, ultra non ſyncopari, ut uicies pro uiginties, tricies pro triginties, deinde quadragies, quinquagies, ſexagies, ſeptuagies, octogies non octuagies, nonagies non nouagies. Cætera non ſyncopãtur, quinquier, ſexies, ſepties, octies, nouies, decies, centies, ducenties, trecenties, quadringenties, ſeptingenties, octingenties, noningenties, millies: deinde bis millies, ter millies, quater millies, quinquies millies, decies millies, uicies millies, & deinceps cætera. Nunc ad inſtitutum redeamus ab hoc potiſſimum nomine incipientes.

De litera, & Epiſtola. Cap. VI.

LItera in ſingulari numero ſignificat elementum ipſum, ut a, & b: uel manum ſcribentis, ut ad Attic. Cic. Nam Alexidis manum amabam, quòd tam propè accedebat ad ſimilitudinem tuæ literæ. In plurali uero epiſtolam, præterquam apud Poëtas, qui pro epiſtola, uerſus gratia, in ſingulari ſemper utuntur. Vt Ouid. Quam legis à rapta Briſeide littera uenit.

Nam quòd Cicero ad Cælium ſcribit, ad ſe nullam literam Bibulum miſiſſe, ita ait: quaſi nullum uerbum miſiſſet, quod ut uehementer extenuaret: non dixit uerbum aut ſyllabam, ſed literam. Frequentiſſimum igitur eſt literæ pro epiſtola, inter quæ duo nomina hæc elegantiæ differentia eſt: quòd dicimus unam epiſtolam, unas literas, duas, tres, quatuor, quinque epiſtolas: binas uero literas, ternas, quaternas, quinas, ſenas, ſeptenas, octenas, nouenas, denas: nunquã aliter, quale eſſet: unas, binas, ternas epiſtolas: duas, tres, quatuor literas. In hoc tamen cõueniunt, ut dicamus dedi ſingulis, uel unicuique, uel utrique, ſiue ſingulas literas, ſiue ſingulas epiſtolas. Item in maiori numero non conueniunt: ut dedi ſingulis duas literas, uel binas epiſtolas: ſed binas literas, & duas epiſtolas, non autem ſecus, de quo iam dixi. In quo obſeruandum eſt de cæteris quoque uocabulis: ut ſi dicas, accepi abs te binas literas, non ſubiungas, quarum alteri reſpondi per proximum tabellarium, alteri nunc reſpondeo, ſed alteris. De epiſtola uero apertum eſt, ut accepi duas epiſtolas, quarum alteri iam reſpondi, alteri nunc reſpõdeo. Cic. uero ferè ait: accepi literas, accepi epiſtolas. Plinius frequenter

etiam

etiam recepi, niſi libri mendoſi ſint.

De Aedes, & eius deriuatiuis. Cap. VII.

Aedes in plurali accipitur pro domo, nec unquam aliter, ut aedes meas non proſcribam. In ſingulari, atque adeo in plurali pro templo, ut Cic. in Philipp. libro primo: Ex eo die, quo in aedem Telluris conuocati ſumus, in quo templo (quantum in me fuit) ieci fundamenta pacis. In quo templo, id eſt in qua aede Telluris. Sed hac in re differt à templo, quòd ſemper in utroque numero habet adiectionem, ut in aede Iouis, Mercurij, Mineruae: in aede Concordiae, Telluris, Honoris, Virtutis, in aede ſacra, & in plurali ſacras aedes: aedes deorum, aedes nympharum. Nam, quum ait Lucretius de Ioue loquens: Ipſe ſuas aedes diſturbat: perinde eſt, ac ſi dixiſſet, Iouis aedes. Igitur pro templo dicemus duas, tres, quatuor deorũ aedes, duas ſacras aedes: pro domo, binas, ternas, quaternas priuatas aedes. Aeditui autem ab aedibus ſacris, quas tuentur, appellati ſunt, non à priuatis. Aediles quoque magis à ſacris aedibus dicti ſunt, quibus curandis praepoſiti erant. Aedificare autem magis ad domos hominum ſpectat, quàm deorum, nec domos tantum, uerumetiam naues, ut Cic. Qui quum maximas aedificaſſet, inſtruxiſſetq; claſſes. Neque hoc indignum eſt admonitione, eum, cui domus aedificatur, dici aedificare, ut idem de conſulari uiro inquit: Qui quum aedificaſſet in palatio plenam dignitatis domum. Similiter in caeteris uerbis, ut Horatius de praediuitibus: Diruit, aedificat, mutat quadrata rotundis.

De Liberi, Pugillares. Cap. VIII.

Liberi pro filijs ſingularem non agnoſcit, cuius natura à ſuperioribus diſſentit. Nam ut dicam, lego Titio ternas aedes, unas in foro, alteras in Ianiculo, tertias in Suburra: ita non dicam ex ternis liberis meis unos, alteros, tertios: ſed ex tribus liberis meis unum in alienam familiam dedi, alterum abdicaui, tertium haeredem inſtitui. Cuius rei cauſa eſt, quòd, quum dico unum, alterum, tertium, adiungi ſolet filium, et tres liberos, quaſi tres filios: quod ita non fit in aedes, & in literas, niſi ſubintelligas domum, & epiſtolam. Sed quid facies in caeteris, in nuptias, & in pugillares? abſurdum ſit dicere, unam nuptiam, unum pugillarem. Pugillares autem ſignificat tabellas cereas, ſiue ligneas, ſiue alterius materiae, in quibus ſtilo ſcribimus. Liberum tamen pro filio & apud Quintilianum, & apud Paulum, Caiumq; reperio.

De Hortus. Cap. IX.

Hortus quoque eiuſdem naturae eſt. Nam in ſingulari pluraliq; pro hortis olitorijs accipitur, id eſt olera producentibus.

Eſt enim olus, omnis herba ſatiua, qua ueſcimur, & cuius folijs, & caule in edulium utimur. Horti uero in plurali arboribus conſiti dicũtur, & uoluptatis, amœnitatisq́; cauſa parati. In ſuperiore igitur ſignificatione dicemus unum hortum, duos, tres hortos. In poſteriore unos, binos, ternos, quaternos hortos, niſi alicuius autoritas aliud ſibi uendicauerit.

De Odor.

ODOR *huic ſimile eſt, qua uoce notum eſt, quid in utroque numero ſignificetur: in plurali uero tantum odoramenta, ut, odores ex* Arabia *ſunt.* Hoc *tamen nomen raro cum numeralibus iungitur, ſed cum alijs adiectiuis.*

De Commeatus. Cap. X.

Ommeatus *autem, & ſi qua ſunt ſimilia, non recipiunt talẽ ambiguitatem.* Siquidẽ *ſuperiora in uno ſenſu habent utrũque numerum: in altero tantum pluralem.* Hoc *uero in altero tantum ſingularem.* Eſt *enim commeatus in ſingulari tantum pro facultate, ad tempus à militia, ab alió ue miniſterio recedendi, quam præbet militi imperator, præpoſitus'ue inferiori, eundiq́;, quò uelit, ad præſcriptum diem reuerſuro.* Licet Liuius *libro* XXIII. *ait:* Magna *pars ſine commeatibus dilabebatur.* In *utroque autem numero pro cibarijs ad alimoniam* Reip. *aut exercitus, aut alicuius multitudinis.* Interdum *etiam priuatim.* Cic. *pro lege* Manilia: Iam *commeatu & priuato, & publico prohibebamur.*

De *uſu pluralis pro ſingulari, & de reditu parentheſis.* Cap. XI.

X *his, quæ dixi, colligi poteſt, non uerum eſſe, quod aliqui uolunt, quoties autor in numero plurali loquitur declarari dignitatem quandam, & (ut ſic dicam) magiſterium.* Quid *enim cauſæ eſt, cur hæc nomina pluraliter, non ſingulariter efferãtur? quid* Athenæ *potius, quàm* Athena? *quid* Romæ *potius, quàm* Roma? Sed, *ne in re aperta dicam pluribus, huic opinioni repugnat cum ipſa rhetorica ars, quæ iubet nos uti modo plurali pro ſingulari numero, modo ſingulari pro plurali: tum plurima exempla, adeo ut uno, atque eodem loco de ſe orator in utroque numero loquatur.* Vergil.

Ò Melibœ, *deus nobis hæc otia fecit.*
Nanque *erit ille mihi ſemper deus, illius aram*
Sæpe *tener noſtris ab ouilibus imbuet agnus.*
Ille *meas errare boues.*

Hic *de ſe loquens* Tityrus *nunc nos, nunc me ait.* Homerus *quoque* Iliados *decimotertio:*

Ἔρχομαι, εἴ τι τοι ἔγχος ἐνὶ κλισίῃσι λέλειπται,

Οἰσόμενος,

Ὀιόμενος, ὃ ἂν γὰρ κατεάξαμεν, ὃ πρὶν ἐχίονεν.
Et in proſa, ut Quintil. in ægro redempto: Vtinam hoc ſaltem mihi ſero fata præſtarent, ut reſiduum laborantis animæ in tuo poneremus amplexu. Et Cic. in Philipp. quod exemplum in alium etiam uſum uolo afferre prolixius, ait igitur: Itaque ego ille, qui ſemper autor pacis fui, cuiq; pax præſertim ciuilis, quanquam omnibus bonis, mihi tamen in primis fuit optabilis: omne enim curriculum induſtriæ noſtræ in foro, in curia, in amicorum periculis propulſandis elaboratum eſt. Hinc honores ampliſſimos, hinc mediocres opes, hinc dignitatem, ſi quam habemus, conſecuti ſumus. Ego itaq; pacis (ut ita dicam) alũnus, qui quantuſcunque ſum (nihil enim mihi arrogo) ſine pace ciuili certe non fuiſſem: pericoloſe dico: quemadmodum accepturi P.C. ſitis, horreo. Sed pro mea perpetua cupiditate ueſtræ dignitatis retinendæ, & augendæ, quæſo, oroq; uos P.C. ut primo, ſi erit uel acerbum dictu uel incredibile, à Marco Cicerone eſſe dictum accipiatis ſine offenſione, qđ dixero: ne'ue id prius, quàm quale ſit explicauero, repudietis. Ego ille (dicam ſæpius) pacis ſemper laudator, ſemper autor, pacem cum M. Antonio eſſe nolo. Hæc in eum quoque finem retuli, ut oſtenderẽ oratores, cum inceptæ orationi aliquid longius inſeruerunt, redire iterum ad id, quod inceperant. Aliquando etiam frequentius memoriæ iudicum reficiendæ gratia, uel eodem uerbo repetito, ut in proximo exẽplo, uel quod idem efficiat. Vt apud eundem & in eodem opere: Collegam tuum aiunt in hac ſua fortuna, quæ bona ipſi uidetur, mihi (ne grauius quippiam dicam) auorũ, & auunculi ſui conſulatum ſi imitaretur, fortunatior uideretur: ſed eum iracundũ audio factum. Aiũt, & audio, idem efficiunt.

De Queſtubus, & Quæſtibus. Cap. XII.

q Veſtus in plurali pro querela à queror, unde fit conqueror, cuius datiuus, et ablatiuus queſtubus, ut portubus. Quæſtus in utroque numero. cuius in plurali datiuus, & ablatiuus eſt quæſtibus, à quæro, unde fit conquiro, deriuatur per ſyncopen à ſupino quæſitum, ſignificatq; lucrum nummarium. Nam lucrum uocamus etiam non nummarium, uelut amicitiæ, gloriæ, ſcientiæ, cæterorumq; huiuſmodi. Quæſtum quoq; nonnunquam recipi pro actione ipſa, atque artificio lucrandæ pecuniæ, ut apud Ciceronem: Nam de artificijs et quæſtibus, qui liberales habendi ſunt, qui ſordidi ſunt. Et Quintilianum: Nam ut primum lingua eſſe cœpit in quæſtu, inſtitutumq; eloquentiæ bonis male uti. Quæſtu dixit, quaſi acquiſitione.

De Scala, & Pondo. Cap. XIII.

s Cala à quibuſdam in ſingulari uſurpatur. Salluſtius cum alijs quibuſdam oſtendit pluralem tantum habere, quũ dixit in Iugurthino: Deinde ubi unæ, atque alteræ ſcalæ comminutæ ſunt, qui ſuperſtiterant afflicti ſunt: non dixit una, atque altera. Pōdo autem caret ſingulari numero teſte Foca. Dicimus autem duo pondo, tria pondo, non bina pondo, terna pondo. Quintil. in primo: Quid? quòd quædam ſingula procul dubio uitioſa ſunt, iuncta ſine reprehenſione dicuntur? Nam dua, & tre, & pondo, diuerſorum generũ ſunt barbariſmi: at duapondo, & trepondo uſque ad noſtram ætatem ab omnibus dictum eſt, & recte dici Meſſala confirmat. Forſitan huius rei cauſa eſt, quòd, ſicut ſuperius de liberis diximus, ita hic, ſi quis ita loquatur, relinquo liberis meis duo pondo auri, alterum ſignatum, alterum rude, intelligitur libram. Idem eſt enim duæ, tres, quatuor libræ, quod duo, tria, quatuor, pondo, ut quidam uolunt, quod multi autores non probant, ut Liuius lib. XXII. Argenti pondo bina, & ſex libras in militem præſtaret, cum legendum ſit ſelibras. Quidam etiã ſingularem huic nomini dant, & huius ipſius autoris (ſi æditio uerax eſt) nonnulla exempla ſunt. Quale eſt etiam Columellæ: Scyllæ aridæ pondo libram, & quadrantem adijci oportere. Sed nunc pro pondere uidetur accipi. Huiuſmodi conditionis eſt ludus, & ludi. Sed hæc in alterum librũ reſeruamus. Nunc aliquid etiã de numeris addamus.

De ordine numerorum. Cap. XIIII.

p Lato uno, & octogeſimo anno ſcribens mortuus eſt. Iſocrates quarto, & nonageſimo anno eum librum, qui Panathenaicus inſcribitur, ſcripſiſſe dicitur: uixitq́; quinquennium poſtea. Cuius magiſter Leontinus Gorgias centum & ſeptem compleuit annos: hæc Cic. Cuius ex uerbis datur intelligi, ante centum præponi numerum minorem, poſt centum uero poſtponi. Quod Quintilianus quoque confirmat, quum ait: Artium autem ſcriptores antiquiſſimi Corax, & Thiſias Siculi, quos inſecutus eſt uir eiuſdẽ inſulæ Gorgias Leontinus, Empedoclis (ut traditur) diſcipulus. Is beneficio longiſſimæ ætatis (nam centum & nouem uixit annos) cum multis ſimul floruit. Et paulo poſt: Nam & Iſocratis præſtantiſſimi diſcipuli fuerunt in omni ſtudiorum genere, eoq́; iam ſeniore (octauum enim & nonageſimum compleuit annum) pomeridianis ſcholis Ariſtoteles præcipere artem oratoriam cœpit. Hoc tamen uidetur fieri intercedente copula: Nam ea ſublata, ut quiſque numerus maximus eſt, ita primo loco ponitur, duntaxat citra centum: ut maior uigintiquinque annis, non autem maior quinque uiginti annis. Etiam in illis, quæ ſupra tra

ctaui, numeralibus, uiceniſinguli, uicenibini, uiceniterni: aut ſinguli & uiceni, bini & uiceni, terni & uiceni. Supra centum naturalem ordinem ſequimur, ut ſuperiora exempla docent: centum & ſeptem compleuit annos, centum & nouem uixit annos. Plin. lib. VII. natur. hiſtoriæ: Cētū uiginti annos Parmæ tres edidere. Brixelli unus CXXV. Parmæ duo CXXX. Placentiæ unus CXXXI. Fauentiæ una mulier CXXXII. Bononiæ L. Terentius Marci filius, Arimini uero M. Aponius, CL. Tertulla, CXXXVII. Circa Placētiam in collibus oppidum eſt Velleiacium, in quo CX. annos ſex detulere, quatuor centenos uicenos, unus CXL. M. Mutius M. filius, Galerius Felix: Ac (ne pluribus moremur in re confeſſa) in regione Italiæ octaua centenûm annorum cenſi ſunt homines LIIII. centenûm denûm homines LVII. centenûm uicenûm quinûm homines duo, centenûm tricenûm homines quatuor, centenûm tricenûm quinûm, aut ſeptenûm totidē, centenûm quadragenûm homines tres. Idem tamen Plinius paulo poſt ait: Vt tamen in ſeptenum & quinquageſimum atque centeſimum uitæ duraret annum. Ex quo apparet ſine copula maximum quenq; numerum præcedere: quum copula non nihil uariet, præſertim retrorſum eūdo. Adhuc, quæ diximus, & recitauimus, exempla intra numerum millenarium ſunt, ſed in ipſo quoque maximum quenque numerum ſemper præponemus, ut à natali ſaluatoris anni ſunt mille quadringenti & XXXVIII, uel mille & quadringenti ac trigintaocto. Illud tamen notandum eſt, in millibus eandem eſſe naturam, atque in numeralibus citra centum: ut milites noſtri ſunt ſex, & uiginti millia, non autē uiginti & ſex millia: uel milites noſtri ſunt uigintiſex millia, ſiue militum nobis ſunt uiginti millia, ſiue milites noſtri ſunt uicies mille; ſiue nobis ſingulis ſunt decies mille milites, ſiue nobis ſingulis ſunt dena millia militum, ſiue nobis ſingulis ſunt decem millia militum. Oīa autem, quæ locuti ſumus, ultra uiceſimum numerum intelligi uolo. Nam decem & ſeptem, decem & octo, decem et nouem normam illam, quā dixi, non tenent. His inferiora ne ipſa quidem ſeruant ſuam legem. Illam enim coniunctionem habent interpoſitam, hæc non habent. Verū tamen nec habere poſſunt, quum ſint compoſita, nec plura, ſed ſingula nomina: undecim, duodecim, tredecim, quatuordecim, quindecim, ſexdecim, ſicut illa quoque compoſita, atque unica ſunt nomina, undeuiginti, duodeuiginti, undetriginta, duodetriginta, undecentum, duodecētum, hoc eſt uno, aut duobus demptis deuiginti, de triginta, de centum: ut ab incarnatione ſaluatoris ſunt anni mille quadringenti duodequadraginta. Et per denominatiua, ut ab incarnatione agitur annus milleſimus quadringenteſimus duodequadrageſimus. Plin. lib. XXXV. na-

turalis hiſtor. Duo.n.deuiceſima Olympiade interijt Candaules. Licet pleraque exemplaria habeant duodeuiginti Olympiade. Idem proximo libro: Atque adeo duodequadragenûm pedum Luculllei marmoris in atrio Scauri collocari? Duodequadragenûm, pro duodequadragenorum. T. Liuius lib. I. Duodequadrageſimo fermè anno, ex quo regnare cœperat Tarquinius.

De Domus. Cap. XV.

d Omus genitiuos duos habet, unum ſecundæ, alterum quartæ declinationis, domi & domus. Sed prior ſignificat locũ, ubi quis manet. Poſterior corpus ipſum, atque ædificiũ, quod ex parietibus conſtat, & tecto: ut domi maneo, non domus: & partem domus demolitus ſum, ſuperiora domus aſcendi, non domi. Nam illud, domus meæ imperium teneo, non pro loco accipitur, ſed pro familia, quæ continetur ædificio, figurate continens pro contento. Quod etiam dicere licet domi meæ, quaſi in domo mea. Quòd autem idem ſit domi, & in domo, notum eſt. Vnum tamen afferam exemplum Quint. lib. V. In domo furtum factum ab eo, qui domi fuit. Datiuus tantum quartæ eſt. Accuſatiuus indifferens: Ablatiuus ſecundæ. In accuſatiuo, & ablatiuo uel cum præpoſitione, uel ſine præpoſitione loquimur, ut reuertor domum, uel ad domum. Ex eo domo, uel è domo, & ſum in domo, uel domi: hoc grammaticæ eſt, illud uero latinitatis, & elegantiæ. Hunc genitiuum ſecundæ non coniungimus niſi cum tribus, ſiue quinque pronominibus meæ, tuæ ſuæ, noſtræ, ueſtræ, & uno nomine alienæ, ut ego uiuo domi meæ, non uiuo domi tuæ: erat domi ſuæ, noſtræ, non ueſtræ domi habitare uolo. Cic. in libris ad Herennium: Qui cum iſta ætate, & forma alienæ domi, nolo dicere. Quidam uolunt illud domi aduerbiaſcere. Sed quomodo coniungeretur cum adiectiuis? quòd ſi quando quinque hæc pronomina adiectiua ſupprimantur, tamen ſubintelliguntur, ut domi ero, id eſt meæ, domi erimus, id eſt, noſtræ, domi eris, eritis'ue, id eſt tuæ, aut ueſtræ: domi erit, aut erunt, id eſt ſuæ, ſicut in altero ſenſu, & in pleriſque nominibus, ut partem domus locaui, in altera parte ipſe habito, id eſt partem domus meæ. Et pater mihi iuſſit, mater te uocat, frater nos expectat: hoc eſt pater meus, uel noſter, mater tua, uel noſtra, frater noſter. Quando autem hic genitiuus ſecũdæ regit alterum genitiuum, ſiue pronomen, ſiue nomen, certum eſt, ut ego eram domi illius, domi huius, domi Cæſaris, domi Pompeij. Domi autem publicæ, domi priuatæ, domi honeſtæ, domi infamis, domi paternæ, domi maternæ habito, & ſimilia, non licere dicere, iam tradidimus.

De compoſitis à Quis, uel Qui. Cap. XVI.

QViſquis, & quicunque pro eodem accipi ſolent, ut quiſquis es, huc uenias, & quicunque es, huc uenias. Quicquid, & quodcunque non accipiuntur pro eodem, quùm alterum ſit ſubſtantiuum, ut quicquid feſtiuum, quicquid molle, quicquid tenerum, quicquid iucunditatis, quicquid gaudij, quicquid pecuniarum. Alterum adiectiuum, ut quodcunque telum, quodcunq; ſcutum, quodcunque iaculum. Cuius differentiæ cauſa eſt, quòd uoces hæ in maſculino conuenientes, in neutro poſtea diſcordant. Erat enim quidcunq; & uox, & ſignificatio ſimilior, ſi reperiretur eo modo, quo dicimus quidque, & quicquid: quodque enim, ſiue unumquodque componitur à quod. Sed ut non reperitur quidcunque; ita nec quodquod. Illud nãque componitur ex qui, quæ, quod, hoc autem ex quis, et quid. Caretq; quod genere fœminino, quinetiam maſculino in accuſatiuo caſu, tantumq; habet nominatiuum quiſquis, quicquid, accuſatiuum quicquid, ablatiuum quoquo, tum in maſculino, tum in neutro. Nonnunquam etiam in fœminino quaqua, ut apud Suetoniũ de uita Titi. Galba mox tenente rempub. miſſus ad gratulandum, quaqua iret, conuertit homines, quaſi adoptionis gratia acerſeretur. In accuſatiuo quoque interdum in alio genere, quàm neutro, ſed uix apud oratores. Plaut. in Captiui duo: Nam meus baliſta pugnus eſt, cubitus catapulta, humerus aries, cum genu ad quenquam iecero, ad terrã dabo: dentilegos omnes mortales faciam quenquem offendero. Quẽquem, id eſt quencunque. Sergius autem Donatum commentans ait: Vtraque parte declinatur hoc pronomen quiſquis, cuiuſcuius, cuicui, quenquem, quiſquis, à quoquo: quiqui, quorũquorũ, quibuſquibus, quoſquos, quiqui, à quibuſquibus. Noli putare hoc caſu declinationis eſſe, ut apud Ciceronem, remanſit cuicui. Hæc Sergius: Igitur, quum ſit compoſitũ quicquid ex quid, quodcunque ex quod, debuit illud eſſe ſubſtantiuum, ut quid, & aliquid, hoc adiectiuum, ut quod, & aliquod. Dicimus enim quid feci? non autem quod feci? aliquid feci, non autem aliquod feci. Item quod malum feci? non autem quid malum feci, ſed quid mali? Et ſcio, quid faciam, non autem ſcio, quod faciam: uideo, quid facis, ſepius, quàm uideo, quod facis. Ita & cætera ab his compoſita quiddam, quoddam. Nam quiddam adhæret adiectiuo, quoddam ſubſtantiuo: ut mirabile quiddam, obſcœnum quiddam, quiddam maius. At quoddam templũ, quoddam nemus, quoddam antrum, oppidum quoddam: in quo nulli ferè errant. Hic autem multi, pro quidque ponentes quodque, ut optimum quidque, honeſtiſſimum quidque, ſaluberrimum quidq;: ubi non liceret poni quodq;. Ex his liquet exemplis, optimum quodq; prædiũ,

honeſtiſſimum quodq; conſilium,ex inuētis,quæ cepi,decimum quodq; ſit tuum. Nam ſubſtantiui natura eſt coniungi cum adiectiuo,adiectiui uero cum ſubſtantiuo,quaſi connubio quodam. Ideo ubicunque eſt ſubſtantiuum,deſiderat adiectiuum quaſi coniugem,impatiens alterius ſubſtantiui. Rurſus adiectiuum ſine ſubſtantiuo, tanquã ſine uiro eſſe non poteſt,cum altero adiectiuo nihil conſortij habẽs. Eóq; factum eſt, ut hi,quos dixi,errarent,quòd quandoque uidetur ſine ſubſtantiuo eſſe quodq;:ut reliquit.mihi pater multa prædia,quorum optimum quodq; ſublatum mihi eſt,uel ex meis multis prædijs optimum quodque mihi ſublatum eſt. Sed omnibus liquet ſubintelligi ſubſtantiuum ſic:optimũ quodque prædium. Quodq; autem idem eſſe,quod unumquodq;, ante ſignificaui. Quintilianus: Nec cauſas,cur quodq; eorum accidat,proſequi propoſito operi neceſſarium eſt. Hoc quodq; addamus, quid ſolere uſurpari pro in quo,ut apud eundem: Quid tibi tantum mali feci? quid offendi? & alibi: Si quid offendi. Cicero in Lælio: Quid enim indigens Africanus mei? Eodem modo nihil,ut nihil te offendi. De differentia autem inter quidam, & aliquis,ſiue quiſpiam,ſiue quiſquã, quòd illud certum hominem,hoc unum quemlibet ſignificat,in libris dialecticis diſputauimus. Hic tantum admonendum eſt, quoſdam his poſterioribus eo modo uti,quo ego non uterer pro illo ſuperiore,ut Hieronymus,qui ſic librum de Hebraicis quæſtionibus exorditur: Qui in illis principijs librerum debeam ſecuturi operis argumentum proponere,cogor prius reſpondere maledictis, Terentij quippiam ſuſtinens,qui comœdiarum prologos in defenſionem ſui dabat. Ego dixiſſem quiddam potius,quàm quippiam. De certo enim crimine loquitur,non de incerto. Idem eſt enim quippiam,quod aliquid. Sed de hoc in libris his,quos dixi,latius. Sed forte Hieronymus ſcriptum reliquerat quiddam, & librarij in quippiam mutauerunt.

De affinitate Genitiui, & Ablatiui. Cap. XVII.

Agna autoritate eſt uir,uel magnæ autoritatis(utroq; enim
m modo dicimus)ſed raro ſine adiectiuo duntaxat in genitiuo: nam in ablatiuo nunquam,ut Cicero in Salluſtium: Nunquid hi quos protulit Scipiones,et Metellos,ante fuerint aut opinionis, aut gloriæ? Cæterum in eadem oratione non eſt utendum genitiuo, et ablatiuo,niſi uelimus illud Plinianum ex lib. VII. naturalis hiſtoriæ ſequi: Choromandarum gentem uocat Tauron ſylueſtrem ſine uoce, ſtridoris horrendi,hirtis corporibus,oculis glaucis, dentibus caninis. Poterat dicere.ſtridore horrendo: quanquam (quod ad elegantiam pertinet)ego pro lege accipio quicquid magnis autoribus placuit,quorum in primis eſt Plin. præſertim quũ Cic. ad Lentulum ita ſcribat: Len-

tulum

tulum noſtrum eximia ſpe, ſummæ uirtutis adoleſcentem, cum cæteris artibus, quibus ſtuduiſti ſemper ipſe, tum in primis imitatione tui ſic erudias. Licet illud eximia ſpe, poſſet uideri ſeparatū ab illo, ſummæ uirtutis, quod regitur ab illo, adoleſcentem. Vt ſi dicas, habeo ſumma ſpe filium, adoleſcentem optimæ indolis. Quod ſi ita non eſt, licebit in utraq; oratione uti genitiuo, et ablatiuo, tamen (ut ego ſentio) parce. Nam illud ab hoc loco ſeparatum eſt, quod idem dixit, Scipio Africanus id ætatis, atq; his rebus geſtis. Illud enim id ætatis, uel idem eſt, quod ea ætate, ſicut dicimus, decem annis uixi, & more Græco decem annos: quam honeſtiorem locutionem Seruius putat: uel aduerbialiter ponitur, uel ſubintelligitur hn̄s, uel agēs, uel natus id ætatis. In quo protinus admoniti ſumus oratores ſummopere ſynecdochē refugiſſe: quale foret, gentem ſtridore horrendā. hirtam corporibus, oculis glaucam: hiſtorici non refugerunt, ut Sal. At ex altera parte C. Antonius pedibus æger in prælio adeſſe nequibat. Cic. Quintilianusq; dixiſſent pedibus ægris. Nec dixiſſent, doleo caput, doleo ilia, aut ilibus (eſſet. n. ſynecdoche) ſed dolet mihi caput, & ilia tibi dolent. In hoc uerbo et illud notandum eſt, ꝙ de re extra nos poſita, ſicut de corpore noſtro loquimur ut iſtud, quod facis, dolet mihi, utinā doleret tibi, ut apud Terentium:

Dolet dictum adoleſcenti pudenti, & libero. *Et iterum:*

Si iſtud itidem doleret tibi, ut mihi dolet.

Et in eadem comœdia: Fac, illi quod itidem doleat: quod nunquā per ſynecdochen dicere poſſumus. Nā ego doleo iſtud, quod feciſti, qui ſermo ut ſuperior, apud autores eſt frequens, ut Salluſt. Quaſi dolens eius caſum: non eſt ſynecdoche. Hæc enim figura tantum ad animi, et corporis qualitatē pertinet, nihil ad externa reſpiciēs, qualia fuerint, doleo caput, doleo ilia, et hic pulcher faciē, ornatus aium. Ideoq; illa ſynecdoche non erunt, potens diuitijs, grauis pietate, præditus dignitate.

De in auro, & In æs. Cap. XVIII.

IN marmore inciſæ ſunt literæ, in gēma, in lapide, in ligno, in auro: non autem in marmor, in gemmam, in lapidem, in lignum, in aurū. E` diuerſo in æs, nō in ære. Ita enim apud omnes autores (quantum inueni) ſemper ſcriptum eſt. Liuius lib. III. Prius, quàm in urbem ingrederetur, leges decemuirales (quibus duodecim tabulis eſt nomen) in æs inciſas in publico propoſuerunt. Sed q̄d exempla ponimus paucorum, quod omnes facere affirmamus?

De uenuſtate diſcordiæ relatiui cum antecedente. Cap. XIX.

RElatiuum frequenter non reſpondet antecedenti neque in genere, neque in numero, utique quum reflectitur eius ſententia ab antecedente ad ſequens ſubſtantiuum. De maſculino

in neutrum, ut Salluſtius: Eſt locus in carcere, quod Tullianum appellatur. Quod aliter dixit Valerius Maximus libro ſecundo: Antea ſenatus aſſiduam ſtationem eo loci peragebat, qui hodie Senaculũ appellatur. Et Plin. In coitu uero lunæ, quod interlunium uocant, quum apparere deſierit. Mutato etiam numero, ut Cicero: Quibus tandẽ gradibus Romulus in cœlum aſcendit? his'ne, quæ iſti appellant bona? De maſculino quoque in fœmininum, ut idem: Omnes tenues, atque humiles, quæ maxima in populo multitudo eſt, ſibi præſidiũ paratũ putãt. Et Verg.

Nec partem poſuere ſuis, quæ maxima turba eſt.

Manente quoq; genere uidetur fieri quædã mutatio, ut Quintilianus: Vbi uero uniuerſas familias fames extinxit, quæ maxima pars eſt, inanes domus ſitum ducunt. E diuerſo de fœminino in maſculinum non mutato numero. Salluſtius: Ea fines habet ab occidente fretum noſtri maris, & Oceani, ab ortu ſolis decliuem latitudinem, quem locum καταβαθμὸν *incolæ appellant. Mutato etiã numero, ut Quintilianus: Reſiſtam his, qui omiſſa rerũ, qui nerui ſunt in cauſis, diligentia quodam inani circa uoces ſtudio ſeneſcunt. Et alibi: Et ſupplicationes, qui maximus honor uictoribus bello ducibus datur, in toga meruit. De neutro in aliud genus, Salluſtius: Ipſe ex flumine, quam proximam oppido eſſe aquam ſupra diximus, iumenta onerat. Mutato etiam numero, ut Liuius: Anxur fuit, quæ nunc Terracinæ ſunt, urbs prona in paludem. Aliquando ſine ullo certo antecedenti, ut Quintilian. Ego, quæ feliciſſima uel laſſitudo, uel ſatietas eſt, uirtute conſenui. Diuerſum huic genus eſt, quum dictio reſpondet antecedenti, quum deberet reſpondere ſequenti ſubſtantiuo, ut apud Vergilium:*

At puer Aſcanius, cui nunc cognomen Iulo.

Liuius lib. XXV. Scipio, cui Africano fuit cognomen. Qui modus per datiuum licet frequentior ſit, tamen nonnunquam & nominatiuo, quod eſt magis generale, utimur, ut Cicero: Argentarius Sextus Clodius, cui nomen eſt Phormio. Et Quintil. Motum eſt quid Gliconi acciderit, cui Spiridon fuit cognomen. Neq; per relatiuum modo, ſed etiam citra relatiuum. ut Terentius: Hecyra eſt huic nomen fabulæ: & hoc per nominatiuum. Per datiuum, ut Liuius libro primo: Fauſtulo fuiſſe nomen ferunt. Et Solinus de memorabilibus: Lapis iſte in aquis mollis eſt, humo duratur exemptus, nunquam duo ſimul reperiuntur, inde unionibus nomen datur. Hæc de datiuo. Eſt & accuſatiuo quoque ſua natura, ut antecedens ſequatur caſum relatiui relicto ſuo, ut apud Vergilium:

Vrbem quam ſtatuo, ueſtra eſt, ſubducite naues.

Oratores autem poſtponunt antecedens, quale foret, quam urbem ſtatuo,

ſtatuo, ueſtra eſt. Vt apud Ouidium:

-Cecidere manu, quas legerat herbas.

Et quale eſt Quintil. Timeo, ne, quos porrexerim cibos, uenena fiant. In quo eſt habita ratio uenuſtatis, ut relatiuum, & antecedens ſint in eodem caſu. Sed ſæpius antecedente poſtpoſito, quanquam apud Ciceronem nonnulli illud in Salluſtium ſic legunt: Nunquid eos quos protulit Scipiones, & Metellos, ante fuerunt aut opinionis, aut gloriæ? quidam legunt, nunquid hi quos protulit: quidam, nunquid quos protulit. Tale eſt in Euangelio: Sermonem quem uos audiſtis, non eſt meus: quod in Græco, hoc eſt in fonte, eſt ſermo, non ſermonem: unde interpres noſter transferens maluit latine, quàm græce loqui. Nec ignoro, qualia imperiti in hoc Euangelij loco diſputare ſoleant, profecto nequaquam ſic diſputaturi, ſi græcam linguã mediocriter, latinam perfecte tenerent. In tali ſermonis genere uel idem nomen repetemus, uel accuſatiuum in debitum caſum reſoluemus. Nam utrunque fieri exẽplis comperimus. Siquidem ita frequenter locuti ſunt autores. Quas res tibi tum terra, tum mari nuper commiſi, hæ res ſint cum fratre cõmunes, uel hæ ſint tibi cũ fratre cõmunes, uel ex eis aliquas cõmunicabis cum fratre. Et iterum per cæteros caſus, ut quarum rerum non indiges, eas res donabis mihi, uel hæ meæ erũt, uel, hæ res auxilio mihi eſſe poterunt. Et ita multis modis per caſus uariare orationem licebit. Cic. pro Ligario: Sed hoc non concedo, ut quibus rebus gloriemini in uobis, eaſdem in alijs reprehendatis. Et paulopoſt: Quotus enim iſtud quiſque feciſſet, ut à quibus partibus in diſſenſione ciuili non eſſet receptus, eſſetq́; etiam cum crudelitate reiectus, ad eas ipſas rediret? Idẽ tamen in rhetoricis inuſitatius: Sulpitio cui pauloante omnia cedebant, eum breui ſpatio non modo uiuere, ſed etiam ſepeliri prohibuerunt. Illud magis Poëticum, quale apud Horat. in Epodo:

Quis non malarum, quas amor curas habet,
Hæc inter obliuiſcitur? Et iterum in prima Satyra:

Qui fit Mecœnas, ut nemo quam ſibi ſortem
Seu ratio dederit, ſeu fors obiecerit, illa
Contentus uiuat, laudet diuerſa ſequentes?

De interiectu huius uocis, Ne dicam, & Dicere oportet, ſimiliumq́;. Cap. XX

Omo prudens, ne dicam ſapientem, melius quàm ne dicam
h ſapiens. Cic. pro Deiotaro: Crudelis Caſtor, ne dicam ſceleratum, et impium. Et hoc ſubſtantiuo præcedente, ſecus autem ſequente, quale eſſet, crudelis, ne dicam ſceleratus, & impius Caſtor; & prudens, ne dicam ſapiens homo. Nam ſi ponamus in accuſatiuo,

perquam abſurdum foret, ſic, crudelis, ne dicam ſceleratum, & impium Caſtorem, & prudens, ne dicam ſapientem hominem. In priore enim modo ſubintelligitur eum, ſic, crudelis Caſtor, ne dicam eum ſceleratum, & impium. In alijs caſibus non eſt haec neque diuerſitas, neque cauſa. ut idem: An ſperaſſet hoc uiuo Milone, ne dicam conſule? uel ſic, An ſperaſſet hoc uiuo, ne dicam cõſule Milone? Illud eiuſdem in libris ad Herennium, neque diſſimile his, neque uſqueadeo ſimile eſt: Obfuit plurimum eo tempore Reipub. conſulum ſiue malitiã, ſiue ſtultitiam dicere oportet, ſiue potius utrunque. Nam ubi erit ſuppoſitum? certe deeſt. Illud nanque uerbum quod interiectum eſt de nominatiuo, mutauit in accuſatiuum. Sed ſicut in Euripo, aut Siciliæ freto inflata uento uela, aquarum impetus retroire cogit, ita orationem lege grammaticæ euntem autoritas ipſa, conſuetudoq́; inhibet, ac repellit. Verum (ut grammaticorũ expectationi ſatisfaciam) ſic erit conſtruendum: aut ſtultitia conſulum, aut malitia, aut potius utrunque obfuit plurimum eo tempore Reip. ſiue illud factum conſulum dicere oportet ſtultitiam, ſiue malitiam, ſiue potius utrunque: uel ſic, obfuit plurimum Reipub. eo tempore conſulum factum, ſiue illud malitiam, ſiue ſtultitiam eorum, ſiue utrunque dicere oportet.

De Infinitiuo, uel Interiecto, uel poſtpoſito. Cap. XXI.

Vdiui te, ut cæteros, affuiſſe in prælio, & audiui te affuiſſe in prælio, ut cæteri. Hic ſubintelligitur affuerunt, ibi intelligi non poteſt ſtatim ſequente infinitiuo, & omnia ad ſuum regimen trahente. Itaque ſic exponitur, audiui te affuiſſe in prælio, ut audiui cæteros affuiſſe. Alterũ uero (ut dixi) hoc modo, audiui te affuiſſe in prælio, ut cæteri affuerunt. Quod nequaquam conceditur ſic dicere, audiui te, ut cæteri, affuiſſe in prælio. Hoc enim declarat, audiui, ut cæteri audierunt. Alterum fortaſſe ſic, audiui te affuiſſe in prælio, ut cæteros.

Vbi utimur Nominatiuo pro Vocatiuo, uel contra. Cap. XXII.

Efende me domine, adiuua me optime uir, tace imperite homo, mutato uocatiuo in nominatiuum non recte dicetur. Itẽ defende me tu Deus meus, adiuua me tu uir optimus, tace tu homo imperitus. Hic per nominatiuum recte loquimur, ſubintelligitur enim ens hoc modo, tu ens dominus meus. Qua ratione defendi poſſet illud in Pſalmo: Domine dominus noſter, niſi ſumptum eſſet é Græco. Idem fit in uocatiuo alicuius nominis. Vergilius:

Nate meæ uires, mea magna potentia ſolus.

Idem fit in nominibus proprijs, quod fit in hoc pronomine, & in uocatiuis caſibus, ſic: Aue Cæſar ſummus imperator. Neque illud tantummodo

tummodo in imperatiuo, uerumetiam & quidem facilius in alijs modis, ut quò tendis Aenea extremus omnium Troianorum, uel extreme? uiuis & regnas Helene dono deûm, & regnas medius ſæuiſſimorum hoſtium, melius quàm medie. Male per ſolum proprium nomen aut iunctum cum pronomine, ut quid facis tu Seruius? aut per nomen appellatiuũ ſine pronomine, ut quid facis dominus meus? niſi tali modo, ut quid ſedes inter ſeruos dominus? hic ſubintelligitur ens, ibi ſubintelligi non poteſt. Quare illud Plinianum in libro ſeptimo de naturali hiſtoria, niſi menda librarij eſt, non placet mihi: Salue primus omnium parens patriæ appellate: ubi non modo appellate à primus in caſu diſcordat (quod etiam imperitis ad reprehenſionem patet) ſed ne appellatus quidem ſi diceretur, planè latinum foret: quum fuerit dicendum prime, ſiue ſic: Salue tu Marce Tulli primus omnium parens patriæ appellatus: ſiue, Salue tu prime omnium parens patriæ appellate: uel, Salue parens eloquentiæ primus omnium pater patriæ appellatus. Eſt enim illud parens uocatiuus.

Vbi utimur Nominatiuo pro Accuſatiuo. Cap. XXIII.

Pero tibi eſſe bonus amicus, credo tibi fuiſſe fidelis, proprie dicitur: per accuſatiuum uero non, niſi alterum accuſatiuũ addas, qui antecedat infinitiuum. Nam hic ſequitur hoc modo. Spero me tibi eſſe bonum amicum, credo me fuiſſe tibi fidelẽ. Quædam uerba cum nominatiuo iungi recuſant imo pleraque. Nam ut recte dico, incipe mihi eſſe familiaris, & noli eſſe illi intimus: ita inuſitate dicam, præcipe illi eſſe familiaris mihi, ne libeat tibi eſſe illi intimus. Hoc tamen genus loquendi nonnunquam reperimus, ut apud Lucanum in IX. -Tutumq; putauit Iam bonus eſſe ſocer. Alius dixiſſet, iam ſocerum eſſe bonũ. Et apud Ouid. de Ponto:

Ecquis in extremo poſitus iacet orbe tuorum,
Me tamen excepto, qui precor eſſe tuus?

Dicere potuiſſet, ſed non tam uenuſte, quem precor eſſe tuum.

Terentius in Andria:

Quæ ſeſe inhoneſte optauit parare hic diuitias
Potius, quàm in patria honeſte pauper uiuere.

Apertius apud eundem Ouidium libro primo ſine titulo:

Sperneq; tu molli mobilis eſſe thoro.

Et ille uerſus uulgatus:

Sperne repugnando tibi tu contrarius eſſe.

Quòd ſi dixiſſet, noli repugnando tibi tu contrarius eſſe, uerſusq; pateretur, nullum de conſtructione dubium eſſet. Talis tamen modus loquendi, è Græco fluxit, ubi uſitatiſſimus eſt.

Cui perſonæ, generi, numero, uerbum reſpondere debeat. Cap. XXIIII.

Erbum ſequi debet ultimum ſuppoſitum in perſona, numero, & genere: ut, ego illum de ſuo regno, ille me de noſtra Rep. *percontatus eſt.* Duo *ſuppoſita ſunt ego, & ille, quorum utrique uerbum accommodatur.* Sed *ſequenti palàm, antecedenti per ſubintellectionem, ut ſit:* Ego *illum de ſuo regno percõtatus ſum, ille me de noſtra* Repub. *percontatus eſt.* Conuerte *ordinem perſonarum, ſimul perſonam uerbi mutaueris, ſic:* Ille *me de noſtra* Repub. *ego illum de ſuo regno percontatus ſum.* Muta *genus ſic: ego illam de ſuo regno, illa me de noſtra* Repub. *percontata eſt.* Muta *numeros ſic: ego illos, illas'ue de ſuo regno, illi, illæ'ue me de noſtra* Repub. *percontati, percontatæ'ue ſunt: et item econtrario.* In *hanc tamen formulam non cadit, quoties per comparationem, aut ſimilitudinem loquimur, quale eſt:* Me*lius ego iſtud, quàm uos, feciſſem, non autem, quàm uos feciſſetis.* Hoc *ille ita prudenter, ut ego, feciſſet, non autem, ut ego feciſſem: hic enim ſubintelligitur, ſic:* Hoc *ille ita prudẽter, ut ego feci, & ipſe feciſſet.* Melius *ego iſtud, quàm uos feciſtis, feciſſem.* Verbum *enim principale debet efferri, ſubintelligi autem, quod non eſt principale.*

Vbi collocandum ſit adiectiuum. Cap. XXV.

Diectiuo, quum præcedit, debent obſequi ſubſtantiua, aliter uitioſum eſt, ut hoc modo: Nulla *uirgo eſt dicenda corrupta uel animo, uel corpore: dic pro animo mente, ſic:* Nulla *uirgo dicenda eſt corrupta, uel mente, uel corpore: aut, corrupto uel corpore, uel mente, non erit latinum.* Quod *contra fit aut præcedente ſubſtantiuo, aut reiecto in finem adiectiuo, ſic:* Nulla *uirgo dicenda eſt uel mente corrupta, uel corpore: aut uel corpore corrupto, uel mente.* Item *uel mente, uel corpore corrupto: aut, uel corpore, uel mente corrupta.* Similiter *in plurali (uariabo exempla ad euitandum faſtidium)* Nemo *diues eſt uel ualetudine infirma, uel ſenſibus: aut uel ſenſibus infirmis, uel ualetudine.* Item, *nemo felix eſt uel conſcientia, uel membris affectis: aut uel membris, uel conſcientia affecta.* Cicero *tamen in* Philippicis *inquit:* Optima *ſunt & mente, & uiribus.* Neſcio *an culpa librariorum ſit, quia ita ſcripſerunt, pro eo, quod eſt, & mente optima ſunt, & uiribus, uel optima ſunt mente, & uiribus.*

Quid momenti faciat coniunctio, aduerbiumq; diſiunctiuum ex collocatione. Cap. XXVI.

X his, quæ tradidimus, palàm eſt, nequaquam recte dici, corrupto uel corpore, uel mente. Debet *enim adiectiuum illud ad utrunque ſubſtantiuum applicari in genere, & numero.*

Neque

Neque de Vel, tantummodo intelligo, ſed de cæteris quoque coniunctionibus, per Et, ut modo ex Cicer. attuli exemplum: per Nec, per Sine, per cætera huiuſmodi: neque hoc ſolum ubi adeſt ſubſtantiuum cum adiectiuo, ſed etiam ſine eo, quale hoc eſt: Tu nec faceres, nec ego permitterem, non eſt hic ſermo latinus. Dicendum nanq; erat, nec tu faceres, nec ego permitterẽ: aut ſic, Tu nec faceres, nec à me facere permittereris. Tota enim oratio dependet à prima dictione. Item, potes cognoſcere partim ex aliorum ſermone, partim te docebit ipſe tabellarius: non eſt latinum: ſed ſic, Partim potes cognoſcere ex aliorum ſermone, partim ex tabellario. Item, puto tum ex ſuperioribus literis te omnia intellexiſſe, tum ex his intelligere potes: dicendum erat, tum ex his intelligere poſſe. Item, paratus ſis uel pugnare, ſi qui te laceſſunt, uel ſi qui non ſunt, ne recuſes facere pacem: dicendum erat, aut ſine illo ne recuſes: aut ſic, uel paratus ſis pugnare. Ex his quæ dixi, uideor reprehendere legem illam duodecim tabularum: Liberi parentes in egeſtate aut alant, aut uinciantur: quaſi dicendum fuerit, liberi aut parentes in egeſtate alant, aut uinciantur. Sed non eſt uetuſtas illa reuocanda ad hanc regulam, quæ conſtat ex uſu eorum, qui more illo uetuſto non ſunt locuti: tametſi haud dubie opinor, primum aut, à quibuſdam adiectum, legiq; ita in uetuſtiſſimo quodam codice declamationum Senecæ: Liberi parentes alant, aut uinciantur. Huius etiam loci illud eſt, ne hoc modo uerba commiſceamus diuerſam naturam habentia, quale eſt: Ille mihi nec nocuit unquam, nec adiuuit, ego nec offendi eum, nec profui: dicendum erat, ille mihi nec nocuit unquam, nec profuit: aut ſic, ille nec nocuit mihi unquã, nec adiuuit: ego nec offendi eum, nec adiuui: aut, ego nec offendi eum, nec eidem profui.

De uſu negationis. Cap. XXVII.

t

Res aliquando negationes non plus efficiunt quàm duæ, collocatione ipſa dictionum efficiente. Vt nunquam mihi nec obfuiſti, nec profuiſti. Tres hic ſunt negationes: muta primam negationem in medium, aut in poſtremum, iam euaneſcet, quum ibi locum non inueniat: ſic, Mihi nec obfuiſti unquam, nec profuiſti: aut ſic, mihi nec obfuiſti, nec profuiſti unquam. Neſcis nec in pace, nec in bello uiuere: nec in pace, nec in bello ſcis uiuere. Ibi tres negationes ſunt, hic duæ, quum eadem ſit ſententia. Vereor, metuo, timeo, & ſi qua ſunt alia, idem efficiunt, uel cum negatione, uel ſine ea: ut, uereor ne ueniat, & uereor ut ueniat: timeo ne moriatur, & timeo ut moriatur. More Ciceronis, ut ne, pro ut non, Metuo ut ne pereat. & Terentius: Apprime in uita utile, ut ne quid nimis, pro ne quid nimis. Ex quo miror Seruium ita ſcripſiſſe primo Georgicorum: Vnde male quidam hunc

locum ſcribunt: Pater adeſt, caue ne te triſtem ſentiat. Si enim hoc eſt, dicit, uide ut te triſtem ſentiat: nam & ne & caue, prohibentis eſt. Neutiquam pro nequaquam, & ipſum nequaquam, & nuſquam, & nuſpiam ſimplicem nagationem indicant. Ideóq; unico uerbo contentæ ſunt: ut nequaquam ueniam. Necubi uero duplicem, ideóq; duplex uerbum poſtulat. Volo necubi mihi obuius fias, id eſt ne alicubi: ut ſicubi pro ſi alicubi, ſicunde pro ſi alicunde. Cætera, quæ de natura negationum diſputari ſolent, in libros dialecticæ noſtræ cōtulimus, quæ ideo prætérimus, quòd ferè non ſunt ignota oratoribus, dialecticorum uero nemini cognita. Illud tamen ad uerbum huc illinc transferamus: Vir malus nulla laceſſitus iniuria ab amicitia recedit: uir autem bonus nulla laceſſitus iniuria ab amicitia recedet, uel recedat: neſcio tamen an liceret dicere recedit. Hoc loco eadem uerba dantur malo uiro, & bono: ſed tamen malus recedere ab amicitia intelligitur, bonus non recedere: & ille non laceſſitus iniuria, hic laceſſitus. Et haud ſcio, an hoc ſit ſatis ad hæc diſtinguenda dixiſſe, quòd alibi rem ſignificamus, alibi admonemus. Huc addamus unum, in quo non pauci falli ſolent, ubi debeat geminari negatio, ubi non debeat, ut hoc exemplo: Non modo ſtellæ, ſed ne luna quidem ad ſolem ſeruat ſplendorem ſuū, recte dicitur. Item hoc modo recte: Non modo nullæ ſtellæ, ſed ne luna quidem, & cætera. At quoties dictionibus quædam adeſt contrarietas, non poſſis tollere alteram negationem, ut hoc modo: Non modo ſtellæ non apparent, ſed etiam luna ad ſolem obſcuratur. Sine negatione geminata non recte loquaris: Item non modo non abſoluo hunc, ſed ne leui quidem pœna cum eo tranſigendum eſſe puto. Quidam tamen nuper ſcripſit: Non modo abſoluendum hunc, ſed nec etiam grauiter puniendum puto: quum dicere debuiſſet, non modo non abſoluendum: ſunt enim diuerſa abſoluendum, & puniendum. Item, non tantum non conſtanter, ſed etiam trepide, & confuſe locutus eſt. Item, nō tantum inconſtanter, ſed fortiter, & propè minaciter locutus eſt. Male hoc ſecundum dixiſti, dempta negatione: erat enim dicendum, non tantum non inconſtanter. In quod uitium incidit Boëtius lib. III. in Ciceronis Topica, dicens: Si non confuſe ſolum, uerumetiam diſtributim, & ſuarum partium proprietate noſcantur. Dicendum erat non ſolum non confuſe. Diuerſum eſt eorum uitium, qui ad illud non modo applicant, ſed etiam, quum deberent applicare, ſed ſaltem, aut ſed certe, aut ſed uel: quale eſt Lactantij libro primo: Quis enim mentis emotæ non modo futura prædicere, ſed etiam cohærentia loqui poſſit? Dicendum erat, ſed uel cohærentia, aut ſed ſaltem, aut ſed certe cohærentia poſſit loqui? Niſi forte culpa librarij eſt. Ego uero in utroq; non

autorem,

autorem, ſed tale genus orationis reprehendo.

Quot modis iubemus, quid etiam interſit inter præteritum, futurumq́; coniunctiui modi. Cap. XXVIII.

Veni ad me, uenito ad me, uenias ad me, uenies ad me. Scribe ad me, ſcribito, ſcribas, ſcribes, indifferenter penè his quatuor utimur. Horum tamen uno in negatione, ne uenias: & altero, quo in affirmatione non utimur in hunc modũ, ne ueneris. Nã ipſum ueneris, duobus modis accipitur. Vno modo ſubiunctiue, ut ſi ueneris, uel quum ueneris: altero ſine ſubiunctione: ideo illud non eſt uerbum principale, hoc eſt, ut ſi me iuueris, rem optimam feceris. Dimitte me, & diuitem feceris. Aufer huic magiſtratum, & eum iugulaueris. Eamus in portum, iam naues uenerint. Cicero, atqui nobis gratiſſimum (ut etiam pro Scipione pollicear) feceris, ſi, quoniam & cætera. Sciendum tamen eſt, quòd hæc omnia uerba futuri ſunt temporis, ueluti ſi ita commutemus, ſi abſtulero huic filiam, eum iugulauero, non autem iugulauerim. Ego hoc uidero, tu uideris, uos uideritis, quaſi ego hoc uidebo, uel uideam, tu uidebis, uel uideas. Ne ueneris: futuri item eſt temporis: non ueneris, præteriti: illud uetat, hoc negat: quod ſecundum commune eſt cum prima perſona, & tertia: ut, neque uero crediderim, neq; uero fuerim in ea opinione, qua cæteri. Et ſine negatione, improbe dixerim, dixerit aliquis, ne ueni, ne fac, ne iugula, apud oratores ferè nunquam, ſed apud poëtas, ut Vergilius: Ne ſæui magna ſacerdos. Et Terent. Ne nega. Liuius libro ſecundo: Craſtino die, oriente ſole in aciem redite, erit copia pugnandi, ne timete. Et Quintilianus: Tu illã defende, arma ne relinque. Hic nos Quintilianus admonet, ne pro illo ne feceris, dicamus non feceris: quia alterũ negandi eſt, alterum uetandi. Ideoq́; ne cum prima perſona ſingularis numeri nunquam coniunctum inuenimus, ob eandem cauſam, propter quam imperatiuum caret prima perſona in ſingulari, quia nemo ſibi ſoli imperat, aut uetat. Vnde frequenter legimus, ne timuerimus, ne timeas, ne timueritis, ne timeant. Nunquam autem ne timeam, niſi ne pro ut non: ſed non timeam, non auſim, non ſperem, non timuerim, non ſperauerim, non crediderim, id eſt timere, audere, ſperare, credere non poſſum: aut non debeo: ita in alijs perſonis, ut idem Quintilianus: Non expectes, ut ſtatim gratias agat, qui ſanatur inuitus, id eſt expectare non debes. Non enim eo modo hoc dixit, quo dicere ſolemus, quum uetamus, ne me expectes amplius. Hic enim negatio eſt, non uetatio. Ita non expectaueris, & ne expectaueris, quorum alterum præteriti temporis eſt, negatq́;, alterum futuri, & uetat.

De lepòre Si non, & Niſi, cum alijs uerbis. Cap. XXIX.

h Oc, quod adhuc de negatione ſubijciam, ad ſolam elegantiã dicendi pertinet: quod quale ſit, ſubiectis exemplis per ſe apparebit. Quintilianus: Non eſt difficile, ut maritum uxor occidat, ſi non eſt difficilius, ut filius patrem. Idem: Atque eò cauſam dimittimus, ut non ſit abſoluendus adoleſcens, niſi etiam laudandus. Idem: Quare non petit, ut miſerum putetis, niſi & innocens fuerit: non petit, ut afflictum alleuetis, niſi & probauerit ſeſe infeliciorem, quòd patrem amiſit, quàm quòd oculos. Seruius Sulpitius: Atqui amittere liberos malum eſt, non malum: niſi hoc peius eſt ferre, & perpeti. Salluſtius: Parcite dignitati Lentuli, ſi ipſe pudicitiæ, ſi famæ ſuæ, ſi dijs, aut hominibus unquam ullis pepercit. Ignoſcite Cethegi adoleſcentiæ, niſi iterum patriæ bellum fecit. Titus Liuius libro trigeſimo primo: Nam quod ad ea attinet, quæ nobis obiecit, niſi gloria digna ſint, fateor ea defendi non poſſe. Ouidius lib. XIII. Metamorph.

Nec tamen hæc ſeries in cauſam proſit Achiui,
Si mihi cum magno non eſt communis Achille.

Huic ſimile eſt, quale apud eundem, lib. II.

Mentior, obſcurum niſi nox quum fecerit orbem,
Nuper honoratas ſummo mea uulnera cœlo
Videritis ſtellas.

& Quintilianum: Mentior, niſi, quum peregrinatio mea nos diduceret, maluit eſſe cum matre. & iterum: Aſſidere enim, cibos miniſtrare, manum porrigere quilibet poterat: mentior, niſi factum eſt. Idem uerbum apud Ambroſium eodem modo poſitum, tũ in libris officiorum, tum Hexamerô, tum in alijs reperies. Et apud Cyprianum ad Donatum: Mentior, niſi alios, qui talis eſt, increpat: turpes turpis infamat.

De Vter utri, Alter alteri, Neuter neutri, et Quis cui. Cap. XXX.

u Ter utrum accuſat, latine dicitur, ut Cicero pro milone: Vter utri inſidias fecerit. Vterque utrique, uix auſim dicere. Neuter neutri. omnino non dixerim Terentius in Phormione inquit: Quia uterq; utrique eſt cordi. In decimo quoq; commentario rerum à Cæſare geſtarum, ſiue ab Hircio, ſiue ab Oppio (nam incertus autor eſt) edito, ſic legi: Interim diſſenſione orta inter Achillam, & Arſinoën, quum uterq; utriq; inſidiaretur, & ſummam imperij ipſe obtinere uellet. Cic. autem, & Quintil. (quantum inueni) ſic nunquã locuti ſunt, quorum prior ſic ait: Quorum uterq; ſuo ſtudio delectatus, contempſit alterum: poſterior ſic, Quũ enim uterq; alteri obijciat, palàm eſt utrunq; feciſſe. Atque ſic dicendum eſſe per illud frequentiſſimum probatur, alter alteri obijcit, alter alterum contemnit, alter alte

rum

rum accuſat:alter enim alterum,non ambo ambos accuſant. Idem di co de neuter,ut idem Quint. Ita fiet,ut,cum æquali cura linguam utranque tueri cœperimus,neutra alteri officiat. Quare peccauit tum amicus meus(ſi amicos palàm licet reprehendere)qui mihi nuper ad ſe ſcribenti,uter utri bellum intuliſſet,reſpondit, neuter neutri,aut potius uterque utrique:tum Priſcianus,qui libro ſecundo ait: Fiſcina uero à fiſco,an fiſcus à fiſcina,an neutrum à neutro,dubium eſt. Debuerat dicere,an neutrum ab altero:nam quòd à ſe non deriuetur,ſu peruacuum eſt dicere: ſed dicendum tantum ab altero , non autem à neutro,quaſi nec ab altero,nec à ſe. Ne illud quidem ſileamus, ut dicimus uter utri,ita quis cui,ut Verg. Quæ quibus anteferam. Et Cic. Quid cui præponendum ſit. Quintil. Quid quo loco collocandũ ſit. Idem Quintilianus: Vt dubium ſit,quid quò referri oporteat.

De Prior,Primus,& ſimilibus. Cap. XXXI.

Vocaui te prius,non eſt idem, quod prior: Illud ſignificat tẽpus,quaſi prius quàm nunc, uel tunc: hoc uero perſonam, id eſt ego duorum prior,& hoc quando duo ad unum referuntur. Siquidem ego, & hic te uocauimus, ſed ego prior, hic autem poſterior. Idem fit, quum unus ad duos refertur. Vocaui te priorem, melius quàm prius,illum autem poſteriorem, melius quàm poſterius. Per paſſiuum quis iam hoc nequeat dicere? uocatus es à me prior, ſi duo eſtis,uocatus es à me priore, ſi duo ſumus. Eadem ratio eſt ſuperlatiuorum primus,& poſtremus,& ſi qua ſunt alia. Vocaui te primus,uel poſtremus, ſi multi ſumus, uel uocaui te primum, uel poſtremum, ſi multi eſtis. Nonnunquam ex neutra parte ſunt duo,ſed utrinque ſinguli,& tamen per hoc idem comparatiuum loquimur: ut uocaui te prior,percuſſi te poſterior, ſupple quàm tu me. Nonnunquã unus hinc eſt,illinc plures:ut uocaui uos prior, ſupple quàm uos me: uocauimus te priores, ſupple quàm tu nos. Idem de ſuperlatiuo,ubi multa membra ſunt,ut primi nos uenimus,uos poſteriores,ille ultimus:primus ego intraui uallum,tu ſerior,illi tardiſſimi.

De regimine nominum criminalium,& pœnalium. Cap. XXXII.

Si quis furetur rem ſacram de prophano,tenetur ne ſacrilegij, an furti,an utroque?non autem an utriuſque. Qui ſuſtulerit rem ſuam de ſacro,furti ne tenetur,an ſacrilegij,an neutro?non autem an neutrius. Accuſare hunc potes,uel furti,uel ſacrilegij,uel de utroque:uel de ambobus, non autem utriuſque,aut amborum. Condemnare non licet de utroque, ſed de altero,uel furti,uel ſacrilegij:non autem ſed alterius,uel furti,uel ſacrilegij. Cur ita fit,ut demus uarios caſus eidem uerbo,præſertim ſub coniunctionibus, quæ

eoſdem coniungere debent caſus? Nempè quòd nomina peccatorum cũ huiuſmodi uerbis idem ualent in genitiuo, quod in ablatiuo præpoſitionem habente, uel non habente: non idem in cæteris. Neque hoc in his modo nominibus, quæ certum peccatum ſignificant, & ſpeciale, ſed in his etiam, quæ generale, & incertum, ut Cicero: An non intelligis, primum quos homines, & quales uiros mortuos ſummi criminis arguas? Et iterum: Sceleris, atque nefarij parricidij condemnabimus? Per hæc uerba licebit tanti, & quanti, cum ſubſtantiuis adiunguntur, per genitiuum uti, ut quantæ pecuniæ condemnaſti, tantæ ſummæ damnaui, quantæ poſtulaſti. Liuius libro XLVII. Sed nequaquam tantum relictum eſt, quantæ ſummæ damnatus fuerat.

De Impleo, Refercio, plenusq́; ac Refertus. Cap. XXXIIII.

Contrarium propè huic eſt, quod ſubijciam. Impleo, & refercio, & ſimilia uerba ablatiuum ſine præpoſitione poſtulãt: ut, impleui nauim frumento, referſi apothecam uino. Et tamen aliquando addimus præpoſitionem de: ſic, impleui nauim de omni genere frumenti, referſi apothecam de uaria natura uinorũ: uix'q; auſim dicere, impleui omni genere frumenti, & referſi uaria natura uinorum. Hoc, quod diximus, exemplo comprobandum eſt Cicer. de Oratore: Quòd ſi tantum uim rerum maximarum arte ſua rhetorici amplecterentur, quærebat, cur de proœmijs, & de epilogis, & de huiuſmodi nugis (ſic enim appellabat) referti eſſent eorum libri. Hic nequaquam licuiſſet ſine præpoſitione loqui. Non enim libri illi referti ſunt proœmijs, & epilogis, ſed præceptis proœmiorum, & epilogorũ. Sicut in ſuperioribus, non eſt nauis impleta omni genere frumenti, ſed frumento omnis generis: neque apotheca referta omni natura uinorũ, ſed uino omnis naturæ. Quia de refercio, & impleo feci mentionem, dicam hoc amplius de refertus, & plenus. Exemplum, quod modo attuli, oſtendit refertus poſtulare ablatiuum, ſicut impletus, ſicut uacuatus, ſicut uacuus. Idem tamen Cicero ait pro lege Manilia: Refertum prædonum mari. Et pro Plancio: Audieram refertam eſſe Græciam ſceleratiſſimorum hominum, ac nefariorum: ſed nunc tranſit in nomen, tametſi cætera huiuſmodi nomina ablatiuum ſemper habent: ut uacuus incolis, non incolarum: frequens populis, non populorum: præterquam plenus, cui Cicero ſemper genitiuum dedit. De cæteris autoribus non poſſum in uniuerſum pronunciare, cum multi etiam ætatis eius dederint ablatiuum, ut Varro lib. I. rerum ruſticarum: Sua nihil intereſſe, utrum his piſcibus ſtagnum habeat plenum, an ranis? Et Salluſt. in Iugurth. Quæ quanquam grauia, & flagitio plena uidebãtur, tamen, quia mortis metu mulctabantur, ſicut regi libuerat, pax conuenit.

conuenit. Suo itaque arbitrio ſcriptores utuntur. Poſteriores uero omnes, ut hoc nomen nouiſſimus pro ultimo, ita etiam plenus uino dixerunt, non ſolum plenus uini. Quare, qui ſolum genitiuo contentus erit, Ciceronem imitabitur: qui utroque caſu utetur, cæteros. Sed mutando habebit & uenuſtatis rationem, & lucis: quod uel ex proximo exẽplo oſtenditur: Aue gratia plena. Ego ad euitandam amphibologiam dixiſſem, Aue gratiæ plena, quemadmodum in alio factum eſt, ubi non erat ambiguitas. Plenum gratiæ, & ueritatis. Licet diuerſa uerba hic ſint, atque illic: in altero eſt κεχαριτωμένη: in altero πλήρης χάριτος, καὶ ἀληθείας. Liuius, ut nomini plenus dat etiam ablatiuum, ita uerbo impleo dat etiã genitiuum, ut in quinto: Ipſe multitudinem quoq;, quæ fermè ſemper regenti eſt ſimilis, religionis iuſtæ impleuit.

De Potior, Potitus, & Compos. Cap. XXXIIII.

Potior hos eoſdem caſus habere poteſt, ſed cum cæteris frequentius ablatiuum, cum hoc nomine res, ferè ſemper genitiuum, ut Lacedæmonij rerum diu potiti ſunt, id eſt rerum imperium diu tenuerunt. In alijs nominibus magis ſignificatio exponitur per obtinuerunt, quàm per tenuerũt, ut potitus ſum uictoria, ſum potitus amica, id eſt pugnando, uel laborando obtinui uictoriam, uel amicam. In præſenti tempore plerunque pro fruor. Cicero: Quòd ſi uoluptatibus his bona ætas fruitur libentius, primum paruulis fruitur rebus, ut diximus: deinde his, quibus ſenectus, etiam ſi non abunde potitur, non omnino caret. Pro eodem poſuit fruitur, & potitur. At potitur pro potitus eſt, præſertim more hiſtorico legimus. Potior à potis deſcendit, ideoq; illi in ſignificatione ſimillimum eſt. Nam ſum compos mentis, compos animi, compos rationis, compos ſanitatis, quòd hæc habeo: At compos uoti, compos uictoriæ, compos optati, quòd hæc opera mea, atque labore obtinui, obtineoq;. Illud tamen ſciendum eſt apud Ouidium in XIII. ſic legendum:

Tuq; tuis armis, nos te poteremur Achille.

Non potiremur, antepenultima breui, non longa, à tertia ſcilicet, non à quarta coniugatione.

De Traijcio. Cap. XXXV.

Traijcio exercitum, id eſt tranſporto exercitum trãs mare, aut trans flumen. Traijcio mare, uel flumen, id eſt tranſeo. Aliquando utrunque coniunctum, ut Liuius: Traiecit copias Hiberum. Et plancus: Traieci exercitum Iſaram.

Do tibi, & ad te literas. Cap. XXXVI.

Do tibi literas, tanquam tabellario: do ad te literas, ſcilicet ad te perferendas. Aliquando hæc duo coniunguntur, ut Cicero: Dedi

illi ad te literas. Et Salluſtius: Vulturtio literas ad Catilinam dat. Ergo qui mittit literas, dat: cui literæ dantur, ſi perfert, reddere dicitur: ſicut ille, ad quem dantur, accipere.

De In, & Ad, cum alijs uerbis. Cap. XXXVII.

O in uillam, & eo ad uillam: proficiſcor in campum, & ad campum: confero me in agrum, & ad agrum, idē ſunt. Et item in ſimilibus, præterquam in hoc ultimo uerbo quoties refertur ad perſonam. Dicimus enim contuli me ad Catonem, & contuli me ad patrem, non autem in Catonem, & in patrem, ad diſtinguendam uidelicet ſignificationem. Nam; quum dico, contuli in perſonam, non poſſum addere alteram perſonam uelut me, ſed rem, uelut beneficium. Eritq́; ſignificatio donationis: ut multa contuli in Catonē, id eſt multa donaui Catoni: nemo in patrem poteſt tanta beneficia conferre, quanta contulit pater in filium.

De Refero tibi, & ad te. Cap. XXXVIII.

Etulit mihi, et retulit ad me, ita differunt, quòd illud eſt, narrauit: hoc uero in conſultationem tulit, ut Quint. Relaturus uobis iudices ordine malorum meorum euentum, quem nemo tam crudelis, nemo tam ſæuus audiet, ut me non paſcat. Sed hoc nemini ignotum eſt. Idem: Vultis ſcire iudices, nihil impatientia charitatis feciſſe patrem, non retulit ad matrem, non propinquos conſuluit, non amicos. Cic. in Catilinam: Refer, inquis, ad ſenatum, id eſt refer in conſultationem ſenatus. Vergil. III. Aeneidos:

Delectos populi ad proceres, primumq́; parentem
Monſtra deûm refero. Et ne dubitares de ſenſu ſermonis huius, more ſuo aperuit, ſubiungens:
Et quæ ſit ſententia poſco. Pauloq́; poſt:
Surge age, & hæc lætus longæuo dicta parenti
Haud dubitanda refer. Sunt enim deorum uerba, non conſiliū ab Anchiſa petentium, ſed illum quid agendum ſit, docentiū. Ideoq́; additur illud, haud dubitanda. Porrò utraque harum ſententiarū in uerbo uerſatur, aliquando etiam in facto, ſed diuerſa eſt ſignificatio, ut Quintil. ad patrem arma non retuli, id eſt reportaui. & Cicero: Si ad unum omnia referenda ſunt, digniſſimum eſſe Pompeium, hoc eſt, ſi in unum omnia conferenda ſunt, de re intelligitur, non de oratione. Quale illud eiuſdem eſt pro Deiotaro: Qui rumores ad ſe referrent, & quale eſt Cæſaris, Vt, quæ diceret Arioniſtus, cognoſcerent, & ad ſe referrent. Hic de uerbis agitur, & tamen non ſignificatur ferri in conſultationem, ſed potius narrari, & renuntiari mandata ab altero data. Præterea hic ſolet adhiberi accuſatiuus, uel nominatiuus: ibi crebro

bro (in proſa præſertim) ablatiuus cum præpoſitione de, ut de omnibus his referã ad ſenatum. Omnia autem hæc referam ad ſenatum, rarius dicitur. Tamen ſignificat idem, quod eſt, in ſenatorum conſilium ferã.

De Interdico. Cap. XXXIX

Nterdico tibi aqua, et igni, non autem interdico tibi aquam, i *& ignem: neque interdico te aqua, & igni. Quo autẽ modo mutabitur in paſſiuum hæc oratio? Sunt tres modi (quantum colligere poſſum) mutandi actiuum in paſſiuum. Vnus, ubi eſt ſolus accuſatiuus, ab eo in nominatiuum mutato incipiendi: ut, dedi tibi equum, equus à me tibi datus eſt. Alter, ubi ſunt duo accuſatiui, alterũ in nominatiuum conuertendi, alterum relinquendi: ut doceo te muſicam, tu à me doctus es muſicam, non autem muſica docta eſt à me te. Tertius utrumlibet horum accuſatiuorum mutandi in nominatiuum; alterum uel relinquendo, uel in ablatiuum cum à uel ab transferendo, ſic, Ego rogaui te ueniam, tu rogatus à me es ueniam, uel uenia abs te rogata eſt mihi: licet per hoc ſecundum tu magis uidearis rogaſſe pro me, quàm ego te. Quem horum modorum huic uerbo tribuemus? nullum. Et tamen tres iſti ſimiles ſunt. Vnus hic eſt: tibi interdictum eſt aqua, & igni, quod eſt frequentiſſimum Alter hic: aqua & ignis tibi interdictus eſt, ut Liuius lib octauo: Interdictumq́; mare Antiati populo eſt, quòd ſi eſſet mari, prioris modi foret exẽplum. Tertius hic: tu interdictus es aqua, & igni: ſed tamen hic modus cæteris eſt rarior. Metellus Numidicus, Illi uero omni iure, atque honeſtate interdicti ſunt: ego neque aqua, neque igni careo.*

De Pluit, & Ningit. Cap. XL.

p *Luit caret ſuppoſito, habens appoſitum ablatiuum, ut Liu. Nuntiatum eſt in Albano lapidibus pluiſſe. Licet nunc dicamus: Deus pluit carnem, pluit manna, pluit eſcam: Ningit uero ſuppoſitum, & appoſitum reſpuit.*

De Decet, Iuuat, Conducit. Cap. XLI.

d *Ecet, iuuat, conducit pro utile eſt, & ſi qua ſunt alia, nec perſonalia ſunt planè, nec imperſonalia, quum habeant numeros. Veſtes hæ decent nos, iſti cibi iuuant te, ſtudia ſecreta conducunt maxime. Explicit, expliciunt nunquam (quod ſciam) legi.*

De Auſculto, et Audiens tibi ſum. Cap. XLII.

a *Vſculto te, audio te: auſculto tibi, obtẽpero tibi: ſum audiens te, quòd te audio: ſum audiens tibi, quòd tibi obedio: ut lex XII. tabularum apud Quint. Filiũ minus audientem dicto liceat abdicare. Cic. in Philipp. Et audiens eſſet huic ordini. Et pro Deiotaro: Aut qui dicto audientes in tanta re nõ fuiſſent. Cum uerbo re-*

periſſe apud ſcriptores proſæ orationis tale loquendi genus non memini, ſed apud Plautum in comœdia, quæ inſcribitur Captiui duo: Memini, quum dicto haud audiebat, facto nunc lædat, licet. Hinc eſt, quare unum obedio ex compoſitis ab audio, poſtulat datiuũ.

De Dono tibi, & te. Cap. XLIII.

Dono tibi munus, notum eſt, quid ſignificet, dono te munere plerunque præmij gratia, ſed interdum admirationis, interdum beneuolentiæ, interdum miſericordiæ. Cic. pro Archia: Sylla, cum Gallos, & Hiſpanos ciuitate donaſſet, uidelicet in præmiũ. Quæ exempla ſunt plurima: ut militaribus donis, corona uallari, immunitate donatus ſum. Idem pro eodem: Itaque, ſi ciuis Romanus Archias legibus non eſſet, ut ab aliquo imperatore ciuitate donaretur, perficere non potuit. Certe imperator nõ remunerationis cauſa Archiam ciuitate donaſſet, ſed admiratione ingenij, & beneuolentia.

Vergil. Aeneid. quinto:

Nemo ex hoc numero mihi non donatus abibit.

Nimirum non præmij gratia: nam tres præmia primi accipient. Beneuolentiæ ergo, non meriti illorum gratia, cum poſtremi nihil omnino mereantur. Quale eſt Valerij Maximi libro ſecundo: Rex Antiochus bello, quod cum Romanis gerebat, filium Scipionis à militibus ſuis interceptum, honoratiſſime excepit: regijsq́; muneribus donatum, ultro, et celeriter patri remiſit. Utique amicitiæ gratia. Et Amphitryon apud Plautum: Verum ita animatus fui, itaq́; nunc ſum, ut ea te patera donem. Et paulo poſt Alcmena, inquit: Pateram profecto feras, qua hodie meus uir donauit me. In quorum utroque ſola in donando beneuolentia declaratur. Idem Plautus in Aulularia: Dij immortales quibus, & quantis me donatis gaudijs. Quintilianus in Gladiatore: Quod me facere conuenit, qui per maria latrocinijs infeſtis ſolus petitus ſum, qui lucem, libertatem, denique quicquid pati debeo non ignarus (ut primo natalis horæ tempore) ſed uidens, ſentiensq́; acceperim: nec ſolum donatus his bonis, ſed ſummis periculis liberatus ſum. Verba ſunt hominis aggerantis beneficia amici, ut ſe maxime illi oſtendat obſtrictum. Sola ergo fuit ratio beneuolentiæ. Idem in pariete palmato: Quàm blande ille ſepoſuit miſerum ſuum, quàm diligenter uxoris gaudentis excluſit oculos, quàm multo cæcum pudore donauit. Hic habita eſt miſericordiæ ratio. Suetonius in uita Auguſti: Et ne enumerem quot, & quos diuerſarum partium uenia, & incolumitate donatos. Cornelius Nepos de uita Attici: Auxit hoc officium alia quoque liberalitate: nam uniuerſos frumento donauit. perfecto clementiæ, non remunerationis gratia.

De

De Incumbo huic rei, & in hanc rem. Cap. XLIIII.

Incumbo ſtudijs, & incumbo remis. Vergilius:

Validis incumbite remis.

Incumbo in ſtudia, et ad ſtudia, ſed non incumbo in remos, & ad remos. Cicero: Pergite adoleſcentes, & in hæc ſtudia, in quibus eſtis, incumbite. Et alibi: Quare incumbamus ô noſter Tite ad illa præclara ſtudia, & eò, unde diſcedere non oportuit, aliquando reuertamur. Neque hoc in bonum tantummodo accipitur, ſed etiam in malum: ut idem, M. Catoni incumbenti ad eius perniciem. Sed illud, incũbite remis, non eſt per tranſlationem dictum, ut hoc: Nam ut, quum remiges incumbunt remis, uel quum nos operi faciundo incumbimus toto pectore, ſignificatur diligentia & conatus: ita, quum accuratius quid mente agimus, incumbere dicimur, quemadmodum econtrario ſupini dicuntur, qui negligenter agunt.

De Diuerſo, uarioq; regimine uerborum, cum diuerſa, ſimiliue ſignificatione. Cap. XLV.

Timeo te tanquam inimicum, timeo tibi tanquam amico. Illic tanquam offenſurus ſis, hic tanquam defendendus. Commẽdo te regi, id eſt committo, Commendo te apud regem, id eſt laudo. Cedo tibi, unde et concedo tibi, pro non repugno tibi: facitq; præteritum ceſſi. Cædo te, pro flagello te, cuius præteritũ eſt cecidi pro flagellaui, & ſupinũ cæſum: Vnde cæſus, uel qui flagellatus eſt, uel qui amputatus eſt, ſiue occiſus. Raro pro occido hoc uerbum accipitur. Cicero in Philipp. Cædit greges armentorum. Dimitto te diſcedens, id eſt relinquo. Dimitto te diſcedentem, id eſt abire permitto, uel dimitto te, id eſt mitto, unde dimiſſi legati dicuntur. Inceſſit mihi cupiditas, id eſt ſubijt. Inceſſit me ille, id eſt offenſurus me petit, & accuſat. Ineſt huic loco, & ineſt in hoc loco. Primum apud Quintilianum, ceterosq; frequentius, ait enim: Verum hoc melius faceret natura ipſa duce, ſed naturis ipſis ars inerit. Secundum apud Ciceronem frequentius, ut ibi: Illud enim honeſtum, quod ſæpe diximus, ſi in alio cernimus, tamen nos mouet, atq; illi, in quo id ineſſe uidetur, amicos facit. Comparo hãc rem illi, & cum illa. Confero te iſti, & cum iſto. Ego ſum ſimilis tibi, & tui. Hoc eſt commune omnibus, & omnium, uel commune mihi tecum, & cum cæteris. Ego ſum particeps laborũ tuorum, & tibi ſum in laboribus particeps. Quint. Et in pleriſq; ruris operibus marito particeps. Curtius: Quòd fuiſſet illis in periculis particeps. Accedit huic rei, & ad hanc rem, uel accedit huc, uel eò, uel eodem. Quint. Atq;, ut accedat dolori meo cumulus, quæ hoc facit, uxor mea eſt. Cic. Vt ad illã optimam, præclaramq; prædam damnatio Sexti Roſcij uelut cumu-

lus accedat. Impendo curam, uel operam, uel laborem, et ſimilia, huic rei, & in hanc rem: quod in Quint. ſæpe reperies: Partior laborem multis negotijs, & in multa negotia, ut apud eundem. Adijcio huic rei, & ad hanc rem. Reſpondeo tibi, & ad te. Celo te hanc rem, & celo te de hac re. Tu es natus ad laudem, & laudi. Cicero pro Sextio: Nam quid ageret uir ad dignitatem, & gloriam natus? & in eadem: Qui ſe patriæ, qui ciuibus ſuis, qui laudi, qui gloriæ, non qui ſomno, & conuiuijs, & delectationi natos arbitrantur. Aggregabo te illis, uulgo dicimus. Idem: Aggregare te ſoleo in numerum noſtrum. Idem pro Archia: Aſcribi ſe in eam ciuitatem uoluit. & pro eodem: Quum fuerit in alijs quoque ciuitatibus aſcriptus. Idē in Philipp. Tu uero aſcribe me in talem numerum. Idem pro Rabirio: Si quis hunc reprehendendum putat, aſcribat ad iudicium ſuum non modo meam, ſed huius etiam ipſius, qui commiſit, ſententiam. Idem contra Rullum: Illum ſibi collegam aſcriberes. Tibi hoc aſcribendum eſt, id eſt tibi tribuendum, & imputandum.

De noua ratione regendi quorūdam imperſonaliū. Cap. XLVI.

Cœpit eum pœnitere, poſſet te pigere, deſinet me tædere, ſæpius dicimus, quàm cœpit ille pœnitere, poſſes pigere, deſinam tædere. Quintilianus in milite Mariano: Neque, ſi ſit cupidiſſimus uitæ, pœnitere eum ſui facti poteſt. Cicero de petendo conſulatu: Si hic ciuis liber eſt, cuius autoritatis neminem poſſet pœnitere. Idē in Verrem: Iam iam Dolabella me neque tui, neque tuorum liberorū, quos tu miſeros in egeſtate, atq; in ſolitudine reliquiſti, miſerere poteſt. Simile eſt illud Terentij:

Ita dij me bene amabunt, ut me tuarum miſertum eſt
Menedeme fortunarum. Me, pro à me miſertum, dixit.

Quum uenuſte uerba aut deſunt, aut redundant. Cap. XLVII.

Deſunt nonnunquam uerba in oratione, ſed non ſine gratia, ut Horatius:

Quò mihi fortunam, ſi non conceditur uti?

Id eſt ad quid multis eſſe mihi bona fortunæ? Hic modus incipit per quò, alius incipit per unde, ut idem:

Vnde mihi lapidem? quorſum eſt opus? unde ſagittas?

Supple putes, uel dicas mihi eſſe. Iuuenalis Saty. XIIII.

Vnde tibi frontem, libertatemq; parentis, Quū facias peiora ſenex?

Cicero ad Fabium: Martis uero ſignum quò mihi pacis autori? Quintilianus: Quò per fidem diuitias cæco? Et alibi: Quò nunc tantum frumenti? quò claſſem commeatu grauem? Idem: Vnde hunc illi animum? Et alibi: Vnde tantum uirium cæco, ut in uno ſtatim icto mors

totũ peragatur? Idem tamen ait alio loco: Vnde miſeræ tunc, unde ſomnus? ſupple erat, uel eſt. Tertius modus, ut apud eundem: Sequitur quæſtio, an utilis rhetorice? nam quidam uehementer in eam inuehi ſolent, & (quod ſit indigniſſimum) in accuſatione orationis utuntur orandi uiribus. Eloquentiam enim eſſe, quæ pœnis eripiat ſceleſtos, cuius fraude damnanentur interim boni, conſilia ducantur in peius: ſupple, dicunt enim eloquentiam. Cicero: Habendas eſſe quàm laxiſſimas amicitiæ habenas: caput enim eſſe ad bene uiuendum ſecuritatem: ſupple, dicunt enim caput. Qui modus loquendi apud Græcos eſt frequẽtiſſimus. Idem uerbum aliquando redundat, ut de Oratore Cicero: Tityum illum, qui cum ſtudioſe pila luderet, & idem ſigna ſacra noctu frangere putaretur, gregalesq́; cur in campum non ueniſſet, requirerent, excuſauit Veſpa Terentius: quòd eum brachium fregiſſe diceret. Satis erat dixiſſe, quòd brachium fregiſſet. Et non longe illinc: Cui quum familiaris quidam quereretur, quod diceret uxorem ſuam ſuſpendiſſe ſe de ficu, amabo te, inquit, da mihi ex iſta arbore, quos ſerã ſurculos. Sat erat ſine illo, quòd diceret: Sed hoc uerbum libenter apponit Cicero. Quartus, quum ſuppletur reſpondeo, ut idem frequenter: Quod autem ſcribis de illo negotio, ego neſcio quid conſilij capiam, uel ego iam antea timueram, ſupple reſpondeo. Raroq́; uel nunquam hoc uerbum profertur. Aliquando ſubintelligitur ſimile uerbum, ut apud Quintilianum: Sed ſi confeſſionem culpæ meæ exigitis, ego fui pater durus, & patrimonij, quod iam melius ab his adminiſtrari poterat, tenax cuſtos: ſupple confiteor, quod eſt. Quintus modus, ut apud Ciceronem: In obſequio (quoniam Terentiano uerbo libenter utimur) aſſentatio abſit, ueritas retineatur. Subintellige, ita loquimur (quoniam Terentiano uerbo libenter utimur) Et alibi: Satiari delectatione non poſſum, ut meæ ſenectutis requiem, oblectationemq́; noſcatis. Subintellige, hoc dico, ut noſcatis. Sextus modus, ut apud Plinium Iuniorem: Studes, an piſcaris, an uenaris, an ſimul omnia? ſupple facis. Quintilianus: Nil aliud, quàm renuet: id eſt nil aliud faciet, quàm renuet. Et iterum: Et acceptis literis meis iuuenis filius nihil aliud, quàm cũ matre fleuiſſet, id eſt nil aliud feciſſet, quàm cum matre fleuiſſet. Martialis: Nil aliud, bulbis quàm ſatur eſſe potes, id eſt nil aliud facere. Cui confine eſt illud, ubi prolato aliquo aduerbio qualitatis ſubintelligitur pro conditione materiæ, aut dixit, aut fecit, ut bene Ennius, præclare Anaxagoras, fortiter Scipio, prudenter Fabius, ſupple dixit, aut fecit, prout ex his, quæ aut iam diximus, aut dicturi ſumus, colligitur. Et per comparatiuum: Dij melius, ſupple fecerint, aut faciant, aut certe uelint. Nec de dijs ſolum, uerumetiam de hominibus, ut apud Quin

tilianum: Tu melius uxor, quæ facturum retinebas, ſupple feciſti. Interdum etiam per nomen, nam illud melius, eſt aduerbium: ut, dij meliora. Lucanus ipſum uerbum appoſuit: Dij meliora uelint. Nec procul ab huius natura abeſt, quando utimur hoc nomine res, ſiue in nominatiuo, ſiue in accuſatiuo, forte etiam in alijs caſibus, ut reſtat mihi exponenda uita, quam hic egit in magiſtratu, res digna auditu in primis, uel reliquum eſt, ut exponam uitam huius, qua fuit in magiſtratu, rem dignam auditu in primis.

Quòd amœne tempus aliquandò pro tempore ponitur. Cap. XLVIII.

Annibal apud Titum Liuium alloquens milites inquit: Si tales animos in prælio habebitis, quales hic oſtendiſtis, uicimus. Quintilianus: Si tales milites omnes habebimus Mari, uicimus. Cur de futuro non per uerbum futuri temporis locutus eſt? Nempè ad aſſeuerandam rem, ut non futura, ſed iam eſſe uideatur: multóq; plus ponderis habet, ut dicamus uicimus, quàm uincemus. Idem Quintilianus: Dimitte tantum, & euocaſti, id eſt euocaueris, Cicero: Vnum oſtende in tabulis, aut tuis, aut patris tui emptum, & uiciſti, pro uiceris. Idem pro Sextio: Reſtitiſſes, repugnaſſes, mortem pugna oppetiſſes: pro eo, quod eſt reſiſtere, repugnare, mortem pugna oppetere debuiſſes. Ouidius lib. V. Metamorph.

Præmiáq; eripies, quæ, ſi tibi magna uidentur,
Ex illis ſcopulis, ubi erant affixa, petiſſes?

Id eſt petere debuiſſes? Terent. in Andria: Prædiceres, pro eo, quod eſt prædicere debebas. Et alibi: Fortaſſe aliquanto iniquior erat propter eius libidinem: pateretur, pro pati debebat. Item Cicero tertio offic. Male etiam Curio, quum cauſam Tranſpadanorum æquam eſſe dicebat, ſemper autem addebat, uincat utilitas, potius diceret non eſſe æquam, quia non eſſet utilis reipub. id eſt dicere debebat. Huic ſimile eſt quale apud Ouidium de remedio:

Gnoſia, feciſſes inopem, ſapienter amaſſet.

Id eſt ſi feciſſes inopem. Horatius:

Decies centena dediſſes
Huic parco paucis contento, quinque diebus
Nil erat in loculis.

Id eſt ſi dediſſes. Plinius Iunior: Dediſſes huic animo par corpus, feciſſes quod optabat. Id eſt ſi dediſſes: Illud magis poëticum. Vt Verg.

-Tu quoque magnam
Partem opere in tanto, ſineret dolor, Icare haberes.

Id eſt ſi ſineret. Iuuenalis:

Græculus

Græculus eſuriens in cœlum, iuſſeris, ibit.

Id eſt ſi iuſſeris. Adhuc diuerſum huic eſt, quale eſt apud Ciceronem: Conchiliatis Cn. Pompeij periſtromatis, ſeruorum in cellis ſtratos lectos uideres, id eſt uidiſſes. Quintil. Semper uidiſſes, ut ibi: Vidiſſes non quemadmodum tenues umbræ corpus accipere cogitationibus ſolent. Apud hunc ſæpe eſt hic modus loquendi. Si perſeueraſſem, duos excæcaueram, pro excæcaſſem. Quale eſt illud Horatianum ſecundo carminum, quod metri cauſa Priſcianus dici putat:

Me truncus illapſus cerebro
Suſtulerat, niſi Faunus ictum Dextra leuaſſet.

Apud illum quiddam penè cõtrarium, ut ibi: Dictatoris nomen, quod ſæpe iuſtum fuiſſet: pro fuerat. Nam de imperfecto ſubiunctiui, quod ſolet poni pro imperfecto, indicatiui, in proximo libro iam dixi, cuius hoc exemplum fuerat, Non quia amicus non eſſes. Cic. de repub. libro ſexto: Et quòd de uia feſſus eſſem, & ad multam noctem uigilaſſem, pro feſſus eram, & uigilaueram.

Vbi nitidius utimur actiuo, ubi paſſiuo. Cap. XLIX.

Oportet legere libros, expedit euoluere autores, utile eſt cognoſcere plurima, operæpretium eſt habere, quos imitemur, neceſſe eſt adhibere uſum, conducibile eſt deſcendere in certamen, & agitare cum alijs controuerſias. Vel per paſſiuum, oportet legi libros, euolui autores, cognoſci plurima, haberi, quos imitemur, adhiberi uſum, agitari cum alijs controuerſias. Hunc poſteriorem modum magis ars grammatica probat, illum magis autoritas. Secus in præterito: nanque non ita ſæpe legimus, feciſſe hoc oportuit, ut factum hoc oportuit. Cicero in Verrem: Tamen id factum non oportuit. Et in eundem: Apollinis ſignum ablatum certe non oportuit, & alibi: Totam rem illi integram ſeruatam oportuit. Non diſſimile ſanè eſt illud per alterũ uerbum (de Volo loquor) ut idem: Liberis conſultum uoluimus, etiam ſi poſthumi futuri ſint. Idem: Percurram tamen breui, ut non minus hominem ipſum, quam ius commune defenſum uelitis. Quintilianus: An incidiſſe in ſordidum nomen, non eo contemptum hominis, quem deſtructum uolebat, auxiſſe.

Propoſitiones, rationesq́; interdum miſceri. Cap. L.

Nam ubi uinci neceſſe eſt, expedit cedere, ſiue plura ſunt, de quibus quæritur, facilior erit in cæteris fides: ſiue unum mitior pœna ſolet irrogari uerecundiæ. Miſcuit hoc loco Quintil. propoſitiones, rationesq́;, quum ſit uſitatiſſimum ſic dicere: Siue plura ſunt, de quibus quæritur, ſiue unum. Si enim plura, facilior erit in cæteris fides. Sin unum, mitior pœna ſolet irrogari uerecundiæ. Atque

iterum: Firmis autem iudicijs, iamq; extra periculum poſitis, ſuaſerim & antiquos legere (ex quibus ſi aſſumatur ſolida, & uirilis ingenij uis, deterſo rudis ſeculi ſqualore, tum hic noſter cultus clarius eniteſcet) & nouos, quibus & ipſis multa uirtus adeſt. Alius dixiſſet, ſuaſerim & antiquos & nouos: antiquos quidem, & cætera: nouos uero, &c. Cic. in Antonium: O te miſerum, ſiue illa tibi nota non ſunt (nihil enim boni noſti) ſiue ſunt, qui apud tales uiros tam impudenter loquare.

De uſu uenuſto uerbi Videor. Cap. LI.

Non uidetur tibi, quòd bene faciã, & mihi non uidetur, quòd bene loquaris. Sicut uobis uidetur, quod male facimus, ita nobis uidetur, quòd male facitis: uidetur tibi, quòd ille bene ſcribat, & uidetur mihi, quòd iſti bene arent. Ruſticanus hic ſermo eſt, et agreſtis. Eruditi enim ſic loquuntur: Non uideor tibi bene facere, & tu non uideris mihi bene loqui. Sicut uobis uidemur male facere, ita nobis uos uidemini. Ille uidetur tibi bene ſcribere, & iſti mihi uidentur bene arare.

De uulgari quodam uſu Mihi, & Tibi. Cap. LII.

Hic mihi gloriatur ſe omnes honores ſine repulſa obtinuiſſe, et alibi idem Cicero narrans Bruto rem, in qua ille non adfuerat, inquit: Ecce tibi Pompeius noſter. Illud mihi, & tibi nõ magis ad me, uel ad te, quàm ad cæteros pertinet: ſed eſt oratio ſumpta de medio, qua uulgo utimur. Tu mihi ſemper dormis, ille mihi aſſidue ſedet. Quum ſuper cœna eſſemus, ecce tibi oſtium crepuit. Hic ſermo neque ad me, neque ad te, neque ad quenquam refertur. Ideoq; differens eſt ab illo figurato, quale eſt apud Vergilium:

Ne mihi tum molles libeat iacuiſſe per herbas. Et iterum:
Ne'ue tibi ad ſolem uergant uineta cadentem. II. Georg.

Hic præcipitur ad uniuerſos ſub prima, & ſecunda perſona, ibi non præcipitur, nec ad aliquem ſermo eſt.

Quando maiori tempore expreſſo, partem eius accipimus, & quando deeſt Poſt. Cap. LIII.

Superioribus diebus ueni in Cumanum, & iterum: Qui his paucis diebus pontifex factus eſt. Et in futuro: Paucis diebus eram domeſticos tabellarios miſſurus, et iterum: Triduo, aut ad ſummum quatriduo periturum. Hæc Cic. & Salluſtius: Legati triduo nauim conſcendere: non eſt accipiendum per ſuperiores dies, & per paucos dies, per triduum, & quatriduum, ſed intra ſuperiores dies, intra paucos dies, intra triduum, & quatriduum. Nam illud, quod aliqui dicunt, tempus continuatum & ſolidum ſignificari

per

per acuſatiuum, ſecus uero per ablatiuum, planè falſum eſt. Cicerò enim, atque Vergilius ſæpius acuſatiuo, & quidem indifferenter utũtur, poſteriores uero plerique ablatiuo. Aliquando in huiuſmodi genere ſermonis omittimus poſt: ſic, Intra decem dies, quàm uenit, confecit omne negotium. In paucis diebus, quàm Rhodum appulit, uxorem duxit, id eſt poſtquam uenit, poſtquam appulit: quæ exempla apud hiſtoricos ſunt plurima.

Vbi deceant, Niſi, Quàm, & Præterquam. Cap. LIIII.

q *Vid eſt animal, niſi corpus cum anima concretum? recte & latine: quid eſt animal, quàm corpus cum anima concretum? non recte, nec latine. Adde aliud, uel aliter, uel ſecus, & utroque modo licebit dicere. Quid eſt aliud animal, quàm corpus: uel niſi corpus cum anima concretum? Cicero: Quid eſt aliud gigantũ more bellare cum dijs, niſi naturæ repugnare? Idem faciet comparatiuum. Vt, quid eſt melius quàm gaudere, uel niſi gaudere? ut Quintilianus: Nihil eſt facilius, niſi totam cauſam omnino non agere. Præterquam, eandem, aut propè parem uim obtinet, quam niſi. Cuius exẽpla, ut facilia prætermittimus, unum illud admonentes, ubi eſt præter, ibi locum habere præterquam, ad hunc modum, ut: nullius rei ſum auarus præter laudem, uel præterquam laudis: nulli places, præterquam mihi, uel præter me.*

De uſu huius uerbi Transfero. Cap. LV.

q *Vem morem Spartiatæ tranſtulerunt in fœminas: & alibi idem Cicero: Quod niſi in amicitiam transferatur. Quæ in alios transferũtur, non ſolent remanere penes eos, à quibus transferuntur. Mos autem (ut Cicero uult) ita transfertur, ut penes priorem quoque remaneat: & libro primo officiorum: Quod ab Ennio poſitum in una re transferri in multas poteſt, & in eodem: Eademq; mediocritas ad omnem uſum, cultumq; uitæ transferenda eſt.*

Lucanus in decimo:

Nondum translatos Romana in ſecula luxus.

De Committo. Cap. LVI.

n *On committas, ut, quum omnia tibi à nobis ſuppeditata fuerint, tu tibi defuiſſe uideare. Et iterum: Non committas, ut dicendum ſit, non putaram. Hæc Cic. Quintil. quoque: Non committam, ut illa dubia faciam defenſionis ſolicitudine. Et alibi: Nihil tibi minus committendum, quàm ut ulciſcaris hoc flagitium, in eo præſertim, qui apud malignos poterit uideri te permittente feciſſe. Cic. tamen quodam in loco non per ut, ſed per quamobrem locutus eſt, dicens: Conſiderare debes nihil tibi eſſe committendum, quamobrem eo-*

rum, quos laudas, te non ſimillimum præbeas. Idem pollet quamobrē, quod ut, & licebit illud tollere, & hoc ſubijcere. Ex quibus exemplis datur intelligi hoc uerbum ſequente ut, uel ſimili dictione ſemper accipi in malam partem: nec recte dicas, ſic committas, ut omnes te laudēt: aut ſic, non commiſiſti unquam, ut laudareris. Præterea ſemper habet ſecum negationem.

De Oriundus, & Ortus. Cap. LVII.

Oriundus quòd non habeat uim participij, credo alij dixerunt. Cuius utendi hic modus eſt: Ego ſum ortus Romæ, oriundus à placentia. Titus Liuius: Nati Carthagine, ſed oriūdi à Syracuſis, id eſt à Syracuſis originem trahentes, unde fuerunt parentes: uel ſine præpoſitione, ut idem: Alba oriundum ſacerdotium. In perſonis ferè cum præpoſitione. Idem: Is longe princeps Latini nominis erat (ſi famæ credimus) ab Vlyſſe, deaq́; Circe oriundus, Idem: Quid hoc ſi polluit nobilitatem iſtam ueſtram, quam plerique oriundi ex Albanis, & Sabinis non genere, nec ſanguine, ſed per cooptatio nem in patres habetis? Nonnunquam per indeclinabilia, ut inde ego ſum oriundus, unde tu. Liuius tamen (ſi recte ſcribitur) ait libro octauo: Palæpolis fuit haud procul inde, ubi nunc Neapolis ſita eſt, duabus urbibus idem populus habitabat. Cumis erant oriundi, &c.

De Memini. Cap. LVIII.

Memini pro recordor, tum genitiuum, tum accuſatiuum poſtulat. Vt Terentius: Faciam ut meiq́; et huius diei, ac loci ſemper memineris. Cicero: Omnia, quæ curant ſenes, meminerūt, uadimonia conſtituta, qui ſibi, cui ipſi debeant. Quid iurecōſulti, quid pontifices, quid augures, quid philoſophi, ſenes quàm multa meminerunt? Idem uerbum pro eo, quod eſt mentionem facio, recuſat accuſatiuum, poſtulatq́; genitiuum, uel ablatiuum cum præpoſitione de, ut Quintilianus: Neque omnino huius rei meminit poëta ipſe, & iterū: De quibus multi meminerunt. Hinc uidetur deriuari mentio, quaſi à meno præſenti, & geminato præterito memini: unde ſupinum mentū, ex quo mentio, & mens, quæ omnium recordatur, & mentum quia in mentione facienda, hoc eſt, in loquendo, præcipue mento utimur. Nullum enim animal mouet partem oris ſuperiorem, niſi Crocodilus, ſed omnia inferiorem, ſicut & nos mentum. Hinc etiam mentior, quia cōtra mentem loquor. Forte & hinc uenit menta. Sed nolo eius etymologiam aliquam afferre, ne cui forte uidear argutulus.

De differentia inter Alter, & Alius. Cap. LIX.

Alter de duobus dici, alius de multis, notum eſt omnibus, licet nō omnes recte utantur. Macrobius de Saturnalibus: Quum igitur aſſeruerimus

Aſſeruerimus quatuor in corpore fieri digeſtiones, quarum altera pendet ex altera, dicendum erat, quarum alia pendet ex alia. Idem in alio opere de naturalibus: Illæ uero inſolubiles cauſæ ſunt, quæ mutuis inuicem nexibus uinciuntur, & alteram altera facit, ac uiciſſim de ſe naſcuntur, nunquam naturalis ſocietatis amplexibus ſeparãtur. Nam Ouidius de nouem picarum transformatione loquens, quanquam eũ excuſare metri neceſſitas poteſt, tamen quòd ſingulæ ſingulas, ac certæ certas intuerentur, intellexit, quum inquit:

Alteraq́; alterius rigido concreſcere roſtro
Ora uidet.

Suetonius de uita Caij: Nec ceſſauit ex eo alterum alter criminari, atque inter ſe omnes committere. Neſcio an ſic accipiendum ſit, unum uni, & rurſus hunc illi. Plinius libro undecimo, inquit de formicis: Et quoniam ex diuerſo conuehunt altera alterius ignara. Quare dicamus aliquando ſic loqui eſſe permiſſum. E` diuerſo nonnũquam de duobus dicimus alius, et alius, nec dicere aliter poſſumus: ut, dubitatur, uter excellat, Salluſtius, an Liuius: &, alius alium præponit, non autem alter alterum. Ratio poſtulabat ut diceremus, alius alterum. Nam alius ad plurimos refertur, qui de duobus iudicant, alter ad unum de duobus, de quibus iudicatur. Sed quia uidebatur inuenuſtum ſic loqui, maluerunt mutare alterum in alium. Afferamus exemplum. Salluſtius in Catilinario de Cæſare, & Catone loquens inquit: Genus, ætas, eloquẽtia propè paria fuere, magnitudo quoque animi, & gloria, ſed alia alij. Vel eſt ea ratio, quam dixi, uel hæc, quod idem eſt alia alij, quod diuerſa diuerſo: ut alia eſt facies mea, alia eſt facies tua, id eſt diuerſa. Proprie igitur alter refertur ad unum de duobus, ut Hannibal in tranſitu Apennini amiſit alterum oculum: ſiue ad unam duarum partium, quod ſuperius etiã ſignificaui, ubi hoc Ciceronis exemplo uſus ſum. Duplices ſimilitudines eſſe debent, unæ rerum, alteræ uerborum. Et quale eſt Vergilij exemplum:

Aurea mala decem miſi, cras altera mittam.

Aliquoties etiam accipitur alter pro ſecundo ex duobus, pluribusúe. Vt unus, alter, tertius, quartus: unæ, alteræ, tertiæ, quartæ literæ. Et hic eſt alter annus belli Punici: & ego altero menſe repudiaui uxorẽ, id eſt ſecundus annus ab origine belli Punici, & ſecundo menſe à ductione uxoris. Aliquando pro ipſis duobus: ut, unus aut alter, id eſt unus aut duo. Quod etiam in aduerbijs reſpondet ſemel, aut iterum, id eſt ſemel, aut bis. Item ſemel, & iterum Cicero in Bruto ſemel, & iterum in Philippicis. Dubitari tamen poteſt, quum dicitur, Iterum conſul, an ſecunda uice, an bis conſul intelligatur: quæ dubitatio in cæteris non erit. Tertium enim conſul, & quartum conſul, ſic differt ab illo

ſubintelligitur talis, quod in alio non ſit, ut ſic, homo illiteratus, ſed talis quem, & cætera: uel, ſed is pro talis: ideoq; & hoc eleganter dicetur: Homo illiteratus, non tamen quem multis poſtponas, id eſt non tamen is, quem multis poſtponas. Aliquando non ſubintelligitur talis, neque is: ut hic ager eſt meus, ſed cuius uſu careo.

De Id quod, cum alio antecedente. Cap. LXII.

Ideo te amatorem ſtudiorũ, quod me maxime iuuat, uel quæ res me maxime iuuat, uel id quod me maxime iuuat, amatores ſtudiorum. Item, uideo te, quod me maxime iuuat, uel quæ res me maxime iuuat, uel id quod me maxime iuuat, amatorem ſtudiorum: quæ exempla ſibi quiſque conquirat.

De aliquis, Quiſquam, Quiſpiam, & Vllus. Cap. LXIII.

Liquis, quiſquam, quiſpiam, ullus idem ſignificant, differuntq; a quidam, ut in alio opere (quod de dialectica prope diem edemus) oſtendetur. Vllus tamen quodammodo claudicat, nec ferè citra negationem, quaſi citra baculum ingredi poteſt, niſi interrogatiue, ut uocat me ullus? aut ſubiunctiue, ut ſi ullus me uocat. Nunquam planè affirmatiue, ſicut illa ſuperiora.

De eadem perſona tanquam alia. Cap. LXIIII.

E occupato in adminiſtratione magiſtratus, nullum tempus ſeponere ad ſtudendum poteram. Vel me occupato in adminiſtratione magiſtratus, nullum tempus mihi reliquum erat. Rariſſime Latini ſic locuti ſunt, Græci frequenter, ſed hoc modo potius: Occupatus in adminiſtratione magiſtratus, nullum tempus ſeponere ad ſtudia poteram: uel, occupato in adminiſtratione magiſtratus, nullum mihi tempus ad ſtudia reliquum erat. Dixi rariſſime, non tamen nunquam: nam quidã ſic locuti ſunt, ut Horat. de arte poëtica:

- Laudator temporis acti
Se puero, cenſor, caſtigatorq; minorum.

Quintus Tullius ad Tyronem: Non potes effugere huius culpæ pœnã te patrono, Marcus eſt adhibendus pro ipſo patronus. Simile quiddã ſapit per, quale eſt apud M. Tullium: Quum et per meipſum egiſſem, & per Druſum ſæpe tentaſſem. Illud enim per, ſignificare ſolet medium quẽdam, aliumq; interceſſorem. Nunc uero quis queat medius eſſe inter ſe, & alium, & tamen ſic uulgo loquimur, per meipſum rogaui, per teipſum obtinuiſti.

Auxilium do, feroq;, Opem fero tantum. Cap. LXV.

Vxilium do, feroq; dicimus. Opem do non dicimus, ſed fero: unde opitulor, quod Tullianum uerbum eſſe Seneca autor eſt: quo tamen et Salluſtius, utitur et Plautus, et alij nonnulli.

De A, Ex, & De, cum alijs. Cap. LXVI.

Vdiui à patre meo, & audiui ex patre meo, & audiui de
a patre meo, idẽ ſignificare inueniet, qui bonos libros euoluet.
Cic. tamen ſic præcipue locutus eſt. Similiter apud eundem: Quæſiui te ab oſtio, ex oſtio, de oſtio. Vocaui te à uia, è uia, de uia: ſed hoc ultimum apud eundem in alium quoque ſenſum accipitur, ut in Philipp. Cumq́; de uia languerem, & mihimet diſplicerem, & de Repub. Et, quòd de uia feſſus eſſem, & quòd ad multam noctem uigilaſſem, & de Academicis: In Cumano nuper quum mecum Atticus noſter eſſet, nuntiatum eſt nobis à M. Varrone ueniſſe eum Roma pridie ueſperi, & niſi de uia feſſus eſſet, continuo ad nos uenturũ fuiſſe, quaſi de labore uiæ. Hic enim uia ſignificat iter, hoc eſt actionem ambulandi: illic locum, quo ambulamus.

De Solus, & Vnus. Cap. LXVII.

Nter omnia adiectiua, quæ non ſunt ſuperlatiua, duo ferè
i hæc, ſolus, & unus, more ſuperlatiuorum regunt genitiuũ.
Vt ſolus omnium non remittit ſibi, ut incredibilior ſit in parricidio cæcus, quàm fuit, quum uideret. Hæc Quintil. Et Plinius: Acipenſer unus omnium ſquamis ad os uerſis contra aquam nando meat. Similiter ablatiuum cum præpoſitione: nã ut dicimus maximus ex omnibus, & inter omnes maximus, ita unus, & ſolus ex omnibus, uel inter omnes. Verum unus pro ſolus accipio, ideóq; ferè cum illo adiectiuo omnis tantummodo coniungitur. Nam unus ex fortibus, unus ex populo, alterius ſignificationis eſt. Cum ſubſtantiuo quoque iungitur, ut idem Plinius: Caluitium uni tantum animalium homini: ſed quaſi ſubintelligitur omnium.

De In diem, In dies, In horam, In horas, Propediem, ac Propemodum. Cap. LXVIII.

N diem aliud multo eſt, quàm in dies. Illud plerunque cum
i hoc uerbo uiuit iungitur. Vt Quintilianus: Non ut ferè uolucres præſentis modo cibi memores in diem uiuunt, duraturus hyeme reponitur uictus. Aliquando ſed raro cum alio iungitur uerbo, ut Salluſtius: Panem in diem mercari, quaſi dicat præſentis diei habere rationem, nihil'q; cogitare de craſtino. In dies idẽ eſt, quod quotidie, ſed proprie cum quodam incremento: ideóq; plerunque cum comparatiuo, ut quum in dies malum arctius premeret: &, Quũ in urbe infinitum malũ ſerperet, id'q; manaret in dies latius: Etiã ſine comparatiuo, ſed tamen per uerbũ ſignificans incrementũ, ut Liu. Creſcente in dies multitudine, quod nõ liceret dicere, cõcurrente in dies multitudine, ſed quotidie, aut in dies magis: quũ tamen liceat ſuperiora exẽ-

pla dicere per quotidie: quum quotidie malũ arctius premeret, & quũ in urbe infinitum malũ ſerperet, id'q; manaret quotidie latius: & per ſingulos dies. Vt Cic. ad Atticũ: *Quotidie, uel potius in dies ſingulos, breuiores ad te literas mitto, id eſt nõ modo quotidie breuiores, ſed etiã in dies.* Nã *hæ quotidianæ literæ ſunt breuiores his, quas antea mittere ſolebam: quæ poterant eſſe omnes pari breuitate.* Atqui *hæ, quas in dies ſingulos, ſiue in dies mitto breuiores, tales ſunt, ut hodiernæ ſint breuiores heſternis, & craſtinæ hodiernis, & perendinæ craſtinis, et ita aſſidue.* Et *peſtilentia in dies fit maior, & quotidie fit maior.* Sic *poſſunt uideri hæc duo differre, quòd in hoc poſſunt hodie ſupra numerum heſternum deceſſiſſe quatuor, quum heri deceſſerint decem ſupra numerum eorũ, qui deceſſerãt nudiuſtertius.* Nõ *ita in illo, ubi ultimus quiſq; dies maxime increſcit, ut ſi nudiuſtertius deceſſerint duodecim, heri quatuordecim, hodie neceſſe eſt, decedant ſaltẽ decem, et ſeptẽ, cras ſaltem unus et uiginti, perendie ſaltem ſex, et uiginti.* Eãdem *differentiam habẽt in horã, et in horas, quã in diem, et in dies.* Cic. in Philipp. Nec *qui in horã uiuũt, non modo de fortunis, & bonis ciuium, ſed ne de utilitate quidem ſua cogitauerunt.* Vergilius: Gallo: *cuius amor tantum mihi creſcit in horas,*
Q*uantum uere nouo uiridis ſe ſubijcit alnus.*
Si *quis autem in dies, & in horas, ſiue in dies ſingulos, et in horas ſingulas, ſine illa exacta ratione incrementi accipere uelit, non denegandum ipſi hoc puto.* Propediem *eſt, quaſi propè eſt dies, quãdo hoc fiet.* Cicero: Et *præſens propediẽ (ut ſpero) & dum aberis abſens loquar.* Eodem *modo quo dicimus propemodum, quaſi propè menſurã: quod accipitur pro penè. ſiue propè, quum eſt aduerbium.*

De *animaduerto.* Cap. LXIX.

a Nimaduerto *te, & animaduerto in te, differunt, cum intueor te, & intueor in te non differant.* Animaduerto *in te, eſt punio te: ſed cum hac differentia, quòd punire eſt quorumcunque, ſiue iure, ſiue iniuria: animaduertere eſt eius, qui in alterum habet poteſtatem ordine, ac rite, id eſt cum animaduerſione puniendi.* Sed *hoc proprie refertur ad perſonas.* Animaduerto, *& pro intueor, perſonam, & rem dicimus.*

Filius, Natus, Genitor, Vir, Pater, Mater, Genitrix, Parens. Cap. LXX.

o Ratores *ſæpius dicunt filius, quàm natus, pater, quàm genitor, mater, quàm genitrix, parens pro utroque: etiam ſæpe homo potius, quàm uir, quoties ita accipitur ille, de quo agimus, aut loquimur, quale eſt hoc:* Illi *deduxerunt hominem in pa-*

læſtram. Poëtæ potius econtrario. Hiſtorici mediam quandam uiã tenent, ut Salluſtius: Eos mores, atque eam induſtriam uiri cognoui.

De Imprimis. Cap. LXXI.

IN primis potens, ſi de maſculo loquaris, intelligitur inter primos: ſi de fœmina, inter primas: ſi de neutro, inter prima. Nam idem pollet in primis quod inter primos, uel inter primas, uel inter prima. At ſi defuerit adiectiuum, utique accipietur in neutro, quale eſt illud Vergilij:

In primis uenerare deos.

Niſi ſit tale, quale apud eundem:

In primis regina quietum

Accipit in Teucros animum, mentemq; benignam.

In primis, non inter primas, aut inter prima accipiendum eſt, ſed inter primos. Vna enim inter mares fœmina nominatur ſine fœminis alijs, aut inter primos, & inter primas.

Hic non eſt cum illo comparandus. Cap. LXXII.

HIc non eſt cum illo comparandus, melius de minore ad maiorem dicitur. Vt Vergilius cum Homero, Horatius cum Pindaro non eſt comparandus, quàm è diuerſo, ſic: Homerus cum Vergilio, Pindarus cum Horatio non eſt comparandus. È diuerſo tamen nonnunquam reperitur.

Intercedo. Cap. LXXIII.

INtercedit mihi tecum amicitia, Intercedit tibi cum illo affinitas, Intercedit tibi mecum neceſſitudo, hoc eſt amicitia, affinitas, neceſſitudo inter nos eſt media quædam, quæ nos conciliat. Tribuni interceſſerunt, Scipio interceſſit, Cato interceſſit, hoc eſt in medium ſe uerbis, aut ui oppoſuit.

Amare inuicem, mutuo, pariter, & inter ſe. Cap. LXXIIII.

AMamus nos inuicem, amatis uos mutuo, amant ſe pariter. Quum uero adhibemus præpoſitionem inter, tollitur accuſatiuus, qui regitur à uerbo, ne turpe foret ſi replicaretur, ſic: Amamus inter nos, nõ autem amamus nos inter nos, amatis inter uos, amant inter ſe, nõ autem amatis uos inter uos, amant ſe inter ſe. Cic. ad fratrem: Pueri ualde inter ſe amant, & de Amicitia: Neque ſolum inter ſe diligent, & colent, ſed etiã uerebuntur. Terentius in Adelphis: Video eos ſapere, intelligere, in loco uereri, inter ſe amare. Idem & in eadem: Quaſi non norimus inter nos. Bene habeo, bene habes, id eſt bene ualeo, bene uales. In tertia autem perſona etiam ſine ſuppoſito: Bene habet, id eſt bene ſe res habet, quod exemplum ubique frequens eſt.

De Facio, Ago, Frango, & Accipio. Cap. LXXV.

f

Acio te certiorem, non certum. Nam Vergilius: Anchiſen facio certum, ideo dixit quòd ſyllaba breuis inter longas non poteſt collocari in uerſu Heroico. Proſa oratione ſcribentes, ſemper certiorem dixerunt. Et ſemper facio, nunquam ago certiorem. Facio tibi gratum, nunquam ago tibi gratum. Facio ludos, facio rem diuinam, facio ſacrificium, facio ſolennitatem, nunquam ago: & multa huiuſmodi. Item feci iacturam, feci damnum, feci naufragium: uix unquam, paſſus ſum iacturã, damnum, naufragium. Cic. Magna in Repub facta iactura eſt. Idem: Damnum enim illius immaturo interitu res Romanæ Latinæq; literæ fecerunt. Quintil. In portu naufragium fecimus: & in cæteris quibuſdam. Feci tamen fugam, quòd ego fugi alterum, non quòd alter me. Feci timorem, non quod ego timui alterum, ſed quòd alter me. Item, feci iter, non egi iter. Aliquando etiam feci uiam, feci copiam tibi rerum mearum: nũquam egi, aut dedi, aut præſtiti copiam. Feci poteſtatem tibi uendendi meas res domeſticas, nõ autem dedi. Feci lucrum, non autem acquiſiui lucrum. Honore dicto, urinam fecit, ſtercus fecit, non autem emiſit. Simile huic eſt, quod dicamus, fregit nauim, fregit brachium, quaſi ipſe fregerit, id eſt ipſe egerit, non potius paſſus ſit. Terentius: Is fregit nauim apud Andrum. Cic. Gregalesq; cur in campum non ueniſſet, requirerent, excuſauit Veſpa Terentius, quòd eum brachium fregiſſe diceret: alius dixiſſet, quòd ei brachium fractum eſſet. Ita etiam accepi moleſtiã, accepi cladem, accepi contumeliam, accepi uulnus, accepi iniuriam, accepi dedecus, accepi ignominiam: uix autem paſſus. De quo uerbo commodius alio loco dicam: accepi etiam uoluptatem, gaudium, lætitiam.

De Conuenit. Cap. LXXVI.

c

Onuenit hoc mihi, aut conuenit hoc nobis, id eſt decens eſt, & conueniens. Conuenit hoc inter nos, id eſt conſtat, & cõtrouerſia caret. Conuenit mihi hoc tecum, id eſt ſine controuerſia eſt inter nos, quod ego dixi. Conuenit tibi mecum, id eſt ſine controuerſia eſt inter nos, quod tu dixiſti. Nonnunquam ſine ſuppoſito, ut conuenit inter nos. Nonnunquam ſine appoſito, ſed tamen ſubintellecto, ut hoc conuenit. Nonnunquam ſine utroque, ut conuenit.

De Obuio tibi, Obuius tibi fio, Obuius ſum tibi, & ſimilibus. Cap. LXXVII.

o

Buio tibi, obuius tibi fio, obuius ſum tibi, obuium me tibi fero, obuium me tibi fortuna obtulit. Cicero: Fit ei Clodius obuius. Vergilius:

Cui mater media ſeſe tulit obuia ſylua.

Domitius Afer apud Quintilianum: Forte nos in ea ſolitudine obuios
caſus miſeræ mulieri obtulit. Obuiam quoque per eadem, & alia plu
ra uerba uariatur, ut obuiam proceſſi, obuiam iui, & alia multa.

De uerbis ad finitionem pertinentibus. Cap. LXXVIII.

Picurus omnia terminat uoluptate. Zeno cuncta finit honeſta
e te. Hiero uniuerſa definit, determinatq́; indolentia corporis.
Carneades ſingula metiuntur naturæ bonis. Ariſtippus nihil
non ad commodum ſuum refert. Pyrrhon nihil reliquit, quod non re
uocet ad ſcientiam. Ille ſummum bonum in gula conſtituit; ego bonum
ipſum pono in dilectione dei. Tuus finis, ad quem tendis, tibiipſi igno
tus eſt. Tot igitur uerbis unam eandemq́; rem declarauimus: quæ exem
pla paſſim inquirentibus ſeſe offerent.

De uerbis ad coniecturam pertinentibus. Cap. LXXIX.

Oniecto, coniecturo, coniecturam facio, coniecturam capio,
c coniectura conſequor, coniectura colligo, coniectura ducor,
pro eodem accipiuntur, aut parum differunt: quia efficacius
quiddam eſt in coniectura conſequor, & coniectura colligo, quàm in
cæteris, quorum exempla adducere longum eſſet.

De uerbis ad notitiam pertinentibus. Cap. LXXX.

On me fallit, non me præterit, non me fugit, non me capit,
n idem ſignificare quod nó ignoro, Quintilianus autor eſt.

De uerbis ad ſpem pertinentibus. Cap. LXXXI.

Apio ſpem de te, concipio de illo ſpem, ducor in ſpem huius
c negotij. uocor in ſpem, ingredior in ſpem: non tantum ſpei fir.
mitatem ſignificant, quantum colloco in te ſpem, & repono
in te ſpem. Cicero: In quo maiores natu ſpem ſuæ dignitatis collocarãt.
Quintilianus: In quo ſpem unicam ſenectutis reponebam.

De uerbis ad recordationem pertinentibus. Cap. LXXXII.

N mentem uenit mihi, occurrit mihi, ſuccurrit mihi, ſubit
i mihi, pro eodem accipi ſolent. Sed hoc ultimum frequentur
quoque ad miſerationem. Quintil. Nobis uero natura aduerſus exani
mes ingenuit non ſolum miſerationem (quæ cogitationi noſtræ ſubit)
ſed etiam religionem. Vbi non ita decuiſſet, ſuccurrit, occurrit, in men-
tem uenit. Vergilius: Subijt chari genitoris imago, ſubijt deſerta Crëu
ſa. Vbi nequaquam decuiſſet, in mentem uenit mihi de charo genito-
re, & de Crëuſa deſerta. Iungitur etiam hoc uerbum cum accuſatiuo,
ut Curtius: Sera pœnitentia ſubit regem.

De uerbis ad uiſionem pertinentibus. Cap. LXXXIII.

u Ideas, uidere licet, licet cernere, apud quoſdam etiã cernere eſt,
pro eodem accipiuntur. Vt itaque uideas iuſtos iniuſtis rebus
maxime

maxime dolere, imbecillibus fortes, moderatos imodeſtis. Licet uidere nõnullos tanta ſtultitia, ut uix differant à natura brutorũ. Licet ora ipſa cernere iratorum, ut imitentur. Ciceronis hæc exempla ſunt.

De Parentheſi, per Quis, & Is. *Cap.* LXXXIIII.

*S*I potuiſſet redimere oculos matris (*qua pietate fuit*) uicarios ſuos dediſſet, id eſt tanta pietate in matrẽ fuit. Idem Quintilianus: Hoc ſi ſciſſes pater affirmo, promitto (*cuius pietatis es*) nemo te anteceſſiſſet. Et alibi (*quæ pietas tua eſt.*) Tribus enim modis utimur per relatiuum, totidem per pronomen is. Primo modo ſic, ea pietas tua eſt. Secundo ſic, eius pietatis es, ſed hoc rarius. Tertio ſic, ea pietate es. Ea pro tanta accipitur. Ideóq; & ipſo tanta, uti licet eodem modo, quo & pronomine. Habet autem aliquid plus talis oratio, quàm ſi dicas, pro tua pietate.

De uerbis ad finem operis pertinentibus. *Cap.* LXXXV.

*H*Abes, quæ ſentiam Brute de ratione dicendi. Hæc habui, de amicitia quæ dicerem. Hæc ſunt, quæ putaui dicenda hoc tẽpore. Sunt uerba Ciceronis ad extremum materiæ à ſe tractatæ, quibus & cæteri autores uti ſolent. Vt Quintilianus: Habes Marcelle Victori, quibus præcepta dicendi adiuuari per nos poſſe uidebantur. Et iterum: Nihil habui amplius, quod in uniuerſum præciperem. Et iterũ: Hæ ferè ſunt emendate loquendi, ſcribendiq; partes.

De nominibus quibuſdam in io. *Cap.* LXXXVI.

*V*Eni in opinionem, actiue accipitur, quòd talẽ opinionem habeo, aliquãdo etiam paſſiue, quum opinio ſignificat famam, opinio inquam, quæ de me habetur ab alijs, non quam ipſe habeo de aliquo. Sicut exiſtimatio eſt opinio, atque ſententia, quum accipitur actiue, ut exiſtimatio mea, id eſt ita exiſtimo. Aliquando paſſiue, ut homo magnæ exiſtimationis, id eſt famæ & nominis, quòd eum homines magni exiſtimant: ita homo magnæ opinionis, ut Quintil: Quod accidiſſe etiam Portio Latroni, qui primus clari nominis profeſſor fuit, traditur: ut, cum ei ſummam in ſcholis opinionem obtinenti cauſa in foro eſſet oranda, impenſe petierit, uti ſubſellia in Baſilicam transferrẽtur. Cicero: Sermonibus familiarium peruenimus etiam nos in opinionem. Venio in ſuſpicionem ſemper paſſiue, ut idem: Quòd ſi falſo P. Sextio ueniſſes in ſuſpicionem, id eſt in ſuſpicionẽ tui, non tuã. Veni in obliuionem ſemper etiam paſſiue, ut idem: Vt, ſi fuerint ex-

tellentes uiri, certe iam uenerint in obliuionem, id eſt quòd cæteri de illis obliti ſunt, non quòd illi de alijs, aut de ſe. Similiter, uenio in uituperationem. Idem quarto Verrinarum: Vt propter eum in ſermonē hominum, atq; in tantam uituperationem ueniret. Offenſio etiā prope ſemper paſſiue accipitur. Ideóq; idē nō Clodij offenſiones dixit, ſed offenſas, ſuas uero offenſiões. Et alibi: In ægro corpore odioſa eſt omnis offenſio: id eſt moleſta omnis paſſio. Vectatio quoque huic ſimile eſt, cuius rei cauſa eſt, quòd uector, quum deberet ſignificare id, quod uehit, ut nauis, equus, uehiculum: ſignificat potius id, quod uehitur, qui eſt homo. Cicero: Etiam ſummi gubernatores in magnis tempeſtatibus à minoribus uectoribus admoneri ſolent. Quintilianus: Sic in nauim filij mei male permutatus uector imponor. Nō tamen uectorem accipias pro nauta. Hinc eſt quòd inuenimus nonnunquam dictum nautas, & uectores. Sunt enim uectores, qui pretio in aliena naui uehuntur. Idem Quintil. Cur in frenatis equis uector inſidet? Nonnunquam pro eo, qui uehit, ut Seneca in Hercule inſano:

Tyriæ per undas uector Europa nitet. Idem in Hippolyto:
Pro ſua uector timidus rapina. Quum de eodem tauro, eademq; Europa loqueretur. Nam cætera ferè, quæ à ſupinis ueniunt, tam actiue, quàm paſſiue accipi ſolent: ut accuſatio Marci Tullij, actiue: accuſatio Verris, paſſiue: donatio mariti, actiue: donatio uero bonorum, paſſiue: & cætera.

De Bene, & Male, cum uerbis. Cap. LXXXVII.

MAle iudico, male cenſeo, male pronuncio, male opinor, male ſentio, male exiſtimo, hoc male ad meipſum refertur, erroremq; meum declarat. Male cogito, ad alterum refertur, ſignificatq; perniciem, non errorem, ut Cicero: Carthaginem diu male cogitantem, non prius timere deſinam, quàm exciſam cognouero: male cogitantem uidelicet mala in alterum, perniciemq; cogitantem, non autem ſeipſam fallentem. Item male dico tibi, male opto, male precor tibi, male imprecor. His nonnihil ſimilia ſunt; male de te ſentio, male tu de me exiſtimas, male de illo iudicamus. Non error hic ſentientis, exiſtimantis, iudicantisq; innuitur, ſed uitium de quo iudicamus, exiſtimamus, ſentimus. Male quoque audio, id eſt infamor crimina mea audiēs, cuius contrarium eſt male dico. Salluſtius in Ciceronem: Reſpondebo tibi, ut, ſi quam uoluptatem male dicendo cepiſti: eam male audiendo amittas. Bene quoque maxima ex parte huic ſimile eſt, ut de te bene ſentio, bene tibi precor, bene de te mereor.

De Loco patris,& In locum patris,& ſimilibus.
Caput. LXXXVIII.

l Oco patris, loco filij te babeo, non ita accipitur, quòd,ubi illi antea erant,ibi tu nunc apud me ſis, ſed quòd in ea charitate,qua illi,aut fuerunt,aut ſunt,aut eſſent, aut eſſe debent,ut Chryſis Pamphilo apud Terentiũ loquitur:Si te in germani fratris dilexi loco.Cic.in Verrem:In parentum loco quæſtoribus ſuis prætores eſſe oportere.Illa autem ſententia in locum potius,quàm in loco,requirit tale aliquod uerbum,quale eſt apud Quintilianum: Nam quomodo pugnam ineuntibus tot ſimul metus laborum,dolorũ, poſtremo mortis ipſius exciderint,niſi in eorum locum pietas,& fortitudo,& honeſti præſens imago ſucceſſerint? Et alibi: Non perdidit filium quiſquis occidit:explicat à dolore patrem,quod ſibi uidetur feciſſe rem maximam,& iuuenis in locum amiſſi ſubſtituit de uanitate ſolatium. Ergo ita dicitur,ubi aliud erat, aliud ſucceſſit, quæ diuerſa à ſuperiori ſententia eſt. Loco uoluptatis mihi eſt,loco turpitudinis,loco honoris.i.uoluptuoſum,turpe,honorificũ. Illud aũt hac in parte competit,ut dicamus,nõ recordari me,an uſq̃ reperim genus illud ſermonis,quo Eccleſiaſtici paſſim utũtur:Ego hēo te in patrem, tu es mihi in filiũ,accipio te in fratrẽ. Dicunt.n.ueteres,hẽo te loco patris:tu es mihi loco filij,accipio te loco fratris:uel habeo te pro patre,tu es mihi pro filio,accipio te pro fratre,& nonnullis alijs modis. Atque hic uidetur aliquid non utique tale eſſe, ſed perinde eſſe,ac ſi tale foret. Ideoq; expoſitiones noſtræ locum habent,ubi tale aliquid non eſt,ut dixi,ſed pro tali habetur,ut in illo: Ex illa hora accepit eam diſcipulus in ſuã: quod liceret dicere,accepit eam loco matris,uel pro matre,ſiue pro ſua: non autem ita in illo,quod pro uero accipi debet: Ego ero illi in patrem,& ipſe erit mihi in filium. Licuiſſet ergo dicere,id eſt dixiſſent ueteres,ego ero illi pater,ipſe erit mihi filius:ſed more Græcorum,unde hæc ſumpta ſunt,noſtris eccleſiaſticis ita loqui placuit. Iidem ueteres,qui illo modo locuti non ſunt, ſic tamen loquebantur: reuertor in patrem tibi,redij in amicum: ſed hic uerbum eſt ſignificans motum. Quintil. Et poſt exitum amici reuertor in patrem. Q. Curtius tamẽ lib. V. Igitur rex,arci Babyloniæ Agaticam in præſidem eſſe iuſſit.

De uerbis ad autoritatem pertinentibus. Cap. LXXXIX.

m Ore maiorum comparatum eſt,legibus ita comparatum eſt, legibus ita conſtitutum eſt,ita natura comparatum eſt,ita natura conſtitutum eſt,ita natura præſcriptum. Hoc nobis ipſa

natura præſcribit, nobis natura datum eſt, ut periclitantes alleuemus. Hoc ratio ipſa præſcribit, ita uidetur ratio dictare.

De Nihil ad te, & Quid ad te. Cap. XC.

a Ddidit etiam illud: equites non optimos miſiſſe credo Cæſar, nihil ad tuum equitatum, id eſt nihil ad comparationem tui equitatus. Idem Cic. Perſium non curo legere: hic enim fuit, ut noramus, omnium ferè noſtrorum hominum doctiſſimus, Lælium Decimum uolo, quem cognouimus uirum bonum, & non illiteratum, ſed nihil ad Perſium, id eſt nihil ad Perſij comparationem. Quale eſt, Quum ſubintelligitur pertinet: ut hoc, quid ad te? hoc nihil ad te, ſupple pertinet: uel potius parum eſt, ut ſit in comparatione Perſij, parum doctus, & in comparatione tui equitatus ſint parum boni equites. Terentius: Eſt'ne, ut fertur, forma? ſane: at nihil ad noſtram hanc: nó plané nihil, ſed parum potius accipiendum eſt.

De communione gerundij, & nominis. Cap. XCI.

i Nter agendum, inter actionem, in agendo, inter cœnandum, inter cœnam, in cœna, ſuper cœnam, inter conſulendum, ſiue conſultandum, inter conſilia, ſiue conſultationes, in conſulendo, ſiue conſultando.

Et appellant te homines ſapientem. Cap. XCII.

e T appellant te homines ſapientem, & exiſtimant te malum eſſe; & dicunt, & ſentiunt: illum & putant probum, & loquuntur: hi & habentur mali, & appellantur. Diligentia honores & gignit, & continet. Studio literæ & parantur, & conſeruantur.

De Memoria & Memoriter, cum alijs uerbis. Cap. XCIII.

m Emoria teneo, non memoriter: pronuntio memoriter, non memoria. Cic. Memoria teneo bello Marſico cum Quinto Octauio. Idem: Quintus Mutius Augur Scæuola multa narrare de C. Lælio ſocero ſuo memoriter, & iucunde ſolebat. Complector tamen memoria, & memoriter. Repeto memoria, & memoriter. Quintil. Si longior complectenda memoria fuerit oratio, proderit per partes ediſcere. Cic. Complectebatur memoriter, diuidebat acute. Quintil. Memoria repeto conuictos á me, qui reprehendere erant auſi, quòd hoc uerbo pepigi uſus eſſem. Terent. An cognoſcit ſigna? ac memoriter. Aliud tamen eſt ille ablatiuus, quàm illud aduerbium. Memoria enim

enim quid ſignificat, apparet. Memoriter uero eſt, quod literatores noſtri imperiti dicunt, corde tenus, mente tenus. Apud Plinium tamen ad Romanum lego: Tu facilime iudicabis, qui tam memoriter tenes, ut cum hac conferre poſſis: ſi recte ſic ſcriptum eſt, recte ſic dici iudicabo.

De facio tibi iniuriam, & Afficio te iniuria. Caput. XCIIII.

Facio tibi iniuriam, & facio tibi contumeliam. Afficio te iniuria, & afficio te contumelia. Facio tibi moleſtiam non ita libenter dixerim, ut afficio te moleſtia.

De uerbo Impono. Cap. XCV.

Impono tibi hoc oneris, notum eſt, quid ſignificat. Impono tibi, idem quod decipio te. Quintil. Quid quod hoc ipſum tã placide, tam quiete facit, quaſi captet imponere? Et alibi: Fefellit te ingenitus honeſtis animis gloriae amor, ſpes tibi perpetuae laudis impoſuit. Vnde impoſtores dicuntur, qui alios uerbis magna polli centibus, incantationibusq; ſeducunt, ac decipiunt. Paulus: Item aleatores, & uinarios non contineri edicto, quoſdam reſpondiſſe Pomponius ait, quemadmodum nec guloſos, nec impoſtores, aut mendaces, aut litigioſos. Vulpianus: Non tamen, ſi incantauit, ſi imprecatus eſt, ſi (ut uulgari uerbo impoſtoris utar) exorcizauit, non ſunt iſta medicinae genera, tametſi ſint, qui hos ſibi profuiſſe cum praedicatione affirment.

De uerbo Spectat. Cap. XCVI.

Ad me ſpectat, id eſt ad me pertinet. Ad mortem ſpectat, id eſt ad mortem quaſi reſpiciendo tendit. Cicero officiorum libro tertio: Ad extremum, ſi ad perniciem patriae res ſpectabit, patriae ſalutem anteponet ſaluti patris. Quintilianus in paupere amatore: Et quod ad peſſimum ſpectat euentum, miſerabilis ſis oportet, ut amator eſſe uidearis.

LAVRENTII VALLENSIS IN QVARTVM LIBRVM ELEGANTIARVM PRAEFATIO.

CIO ego nonnullos, eorum præſertim, qui ſibi ſanctiores, & religioſiores uidentur, auſuros meum inſtitutum hoc, laborem'q; reprehendere, ut indignum Chriſtiano homine, ubi adhortor cæteros ad librorum ſeculariũ lectionem, quorum, quòd ſtudioſior eſſet Hieronymus, cæſum ſe flagellis ad tribunal Dei fuiſſe confitetur, accuſatum'q; quòd Ciceronianus foret, non Chriſtianus, quaſi non poſſet fidelis eſſe, & idem Tullianus. Eo'q; ſpopondiſſe, & id diris execrationibus, libros ſeculares poſtea ſe non eſſe lecturum. Hoc crimen nõ magis ad præſens opus pertinet, quàm ad meipſum, ac cæteros literatos, quorum ſtudium, ac doctrina literarum ſecularium reprehenditur. Reſpondeamus igitur iſtorum accuſationi, eo'q; uiciſſim, & quidem in præteritum quoque accuſemus, quorum culpa non ex minima parte Latinæ literæ iacturam, naufragium'q; fecerunt. Quid? ais tu nõ eſſe legendos, autore Hieronymo, ſeculares libros? Qui ſunt iſti quæſo libri? omnes'ne oratores, omnes hiſtorici, omnes Poëtæ, omnes philoſophi, omnes iuriſconſulti, cæteri'q; ſcriptores? an unus Cicero? Si illos dicis, ut debes dicere, cur non cæterarum quoque literarum ſtudioſi abs te reprehenduntur, cum quibus me aut damnare debes, aut abſoluere? Sin ita non ſentis, & ſolũ Ciceronem reum facis, uide ne ſtultum Hieronymum uideri uelis, qui neminem ſecularium promiſit ſe lecturũ, quum de Cicerone tantum promittere deberet. At non, quid ille promiſerit, inquis, eſt intuendum, ſed quid accuſatus ſit. Fuit autem accuſatus, quòd eſſet Ciceronianus. Ita ne? miſſum ergo faciamus Ciceronem, relinquamus, abijciamus. Quid de alijs autoribus ſenties? Quid de toto diſciplinis? certe omnes ſeculares ſunt, atque adeo gentiles, id eſt non à Chriſtianis, nec de Chriſtiana religione conſcriptæ. Si legendas ais, tibiipſi repugnabis, qui mihi harum obijcis lectionem. Si negas, etiã atque etiam conſidera, ne ſecularium diſciplinarum familiæ in te impetum faciant, te'q; omnes nemine auxilium ferente diſcerpant. Minime, inquis, ita eſt. Sed quum Hieronymus quòd Ciceronianus eſt, reprehenditur, id reprehenditur, quòd ſtudioſus eloquentiæ eſſet. Ideo'q; damnati, & repulſi intelliguntur, qui comparandæ eloquentiæ gratia lectitantur. Iam uideo, times inuidiam, ſed ſero times, & in eodem

hæſitas

hæſitas luto, ſi tantum eloquentes excludis. Cur modo in uniuerſum mihi uetabas (ut ſæpe facere ſoles) legēdos ſecularium libros: at poſtea accuſationem temperaſti, et de eloquentibus duntaxat intelligis. Ita ſit: erraueris ſanè, do ueniam imperitiæ, parco cupiditati feriendi, licet laceſſitus. Cur tamen ab Hieronymo diſſides, qui ſeculares, non autem eloquentes, ſe nolle tangere promiſit? Cur tu neque cum iudice illo unū Ciceronem intelligis, neq; cum Hieronymo uniuerſos ſeculares? Quid ſibi uult iſta anceps, uacillans'q; ſententia? quanquam (dij boni) nihil ne in illis libris, niſi eloquētia eſt? non memoria temporum, gentium'q; hiſtoriæ, ſine quibus nemo non puer eſt? non multa ad mores pertinētia? non omnium diſciplinarum tractatio? Nunquid hæc omnia negligam, ne forte, dum talia diſcere uolo, eloquentiam diſcam, & uenenū bibam hoc uino dilutum, malim'q; aquam & quidem cœnoſam potare, quàm cum hoc timore falerna dulciſſima? Porrò quinam ſunt iſti libri in quibus uenena eloquentiæ occultantur? Certe nullos ego ſcio nō eloquentes, niſi tuos, tuorum'q; ſimilium, quibus nec robur ullum adeſt, nec ſplendor: contra'q; cæterorum opera pro ſua unumquodque portione miram quandam præ ſe ferunt bene dicendi elegantiam. Ita aut eloquentes, aut nulli libri legendi erunt. An ex his duobus, de quibus Hieronymus meminit, aut ille Græcus infacundus fuit, aut noſter Latinus ulli duntaxat Latinorū in philoſophia ſecundus? quorum uterq; neſcias præſtantior ſit philoſophus, an orator. Quòd ſi omnes libri ueterum ita ſunt eloquentes, ut uel plurimum ſapientiæ, ita tradentes ſapientiam, ut uel plurimum eloquentiæ habeant: quinam iſti erunt, quos ob eloquentiam damnandos putemus? Atque, quum eos duos lectitaſſe ſe Hieronymus fateatur, uide ne non tam de Oratorijs Ciceronis operibus, quàm de philoſophicis dictum exiſtimare debeas. Ego certe de philoſophicis dictum accipio, ubi ſoli philoſophi nominantur, quod'q; Platonicus eſſet, non ideo non obiectū, quaſi ſancte faceret Platonem legens, ſed tantū Ciceronianus, quòd homo latinus magis Ciceronis ſtylum cupiebat exprimere, ſtylum inquam, quali ille utebatur in quæſtionibus philoſophiæ, non quali in forenſibus cauſis, concionibus'ue, aut in ſenatu. Non enim orator cauſarum ciuilium Hieronymus, ſed ſcriptor ſanctarum diſputationum ſtudebat euadere. Cur nō ergo credamus, non minus Platonem nocuiſſe ei, quàm Ciceronem? cur non magis philoſophos, quàm oratores? At ornatus ipſe dicendi reprehenſus eſt, non ſcientia. Si ita eſt, omnes ad unum reprehendūtur: quis enim caret ornato? in quo tu intolerabili calumnia uteris, quum non ſit facta mentio de ornatu in illa accuſatione, ſed quòd tantum Ciceronianus eſſet. Nunquid tantum in Cicerone ornatus? non'ne & philoſo

phia? non cæteræ artes? non (ut dixi) in Platone facundia? non in cæte-ris? cur non omnes pariter exterminamus? cur non potius Ciceronis philoſophia nocuiſſe putāda Hieronymo eſt, quàm ars dicendi? Nolo hoc in loco comparationem facere inter philoſophiam, & eloquētiam, utra magis obeſſe poſſit, de quo multi dixerunt, oſtendentes philoſophiam cū religiōe Chriſtiana uix cohærere, omnesq́; hæreſes ex philoſophiæ fontibus profluxiſſe. Rhetoricam uero nihil habere, niſi laudabile, ut inuenias, ut diſponas, quaſi oſſa, & neruos orationi des, ut ornes, hoc eſt, ut carnem, coloremq́; inducas: poſtremo ut memoriæ mandes, decenterq́; pronuncies, hoc eſt, ut illi ſpiritum, actionemq́; tribuas. Hæc ego cuiquā nocere poſſe credam? niſi ei, qui cætera negligat, & præſertim ueram ſapientiam atque uirtutes, quod Hieronymus non faciebat. Hanc ego artem obfuturam putem? profectò non magis, quàm pingendi, fingendi, cælandi, & (ut de liberalibus dicam) quàm muſices artem. Et ſi ex his, qui bene canunt, bene pingunt, bene fingunt, cæterisq́; artibus multum uſus, atque ornamenti diuinis accedit rebus, ut propè ad hanc rē natæ eſſe uideantur: profectò multo plus accedet ex eloquētibus. Quare non fuit illa accuſatio, quòd Ciceronianus eſſet Hieronymus: ſed ꝙ non Chriſtianus, qualem ſe falsò eſſe prædicauerat, quum literas ſacras deſpiceret: non ſtudium huius artis, ſed nimium ſtudium, ſiue huius artis, ſiue alterius, ita ut locus melioribus non relinquatur reprehenſus. Non cæteri, ſed ſolus Hieronymus accuſatus eſt: alioqui cæteri ſimili caſtigatione correpti fuiſſent. Neque enim una omnibus medicina conuenit, & alios aliud decet. Neque ſemper, & ubique idem aut permittitur, aut uetatur, neque ille hoc aliis uetare auſus eſt, ne facerēt: contraq́; plurimos laudauit, tum ſuperiorum, tum ſuorum temporum eloquentes. Verum quid multis agimus? Quid Hierònymo ipſo eloquētius? quid magis oratorium? quid (licet ille ſæpe diſſimulare uelit) bene dicendi ſolicitius, ſtudioſius, obſeruantius? Quid, quod ne diſſimulabat quidem (nam obijciente ſibi hoc ſomnium Ruffino, hominem deridet) planeq́; fatetur ſe lectitare opera gentilium, & lectitare debere? Idq́; cum in aliis multis locis (quanquam etiā ſine confeſſione palàm eſt) tum uero epiſtola illa ad magnum Oratorem. I nunce, & uerere, ne aliena accuſatio tibi obſit, quum illi non obfuerit ſua: & non audeas facere, quod ille reſciſſa pactione facere non timuit: tametſi non deſunt, qui credant eum puerili ætate illa percepiſſe, ſemperq́; poſtea memoria tenuiſſe. O` ridiculos homines, et omnis doctrinæ imperitos, qui opinentur eum tantam rerum copiam, ac ſcientiam, qua nulli Chriſtianorum cedit, aut tam cito potuiſſe diſcere, aut tandiu non potuiſſe dediſcere, quum & rariſſimi reperiantur, qui centeſimam partem ſcientiæ

illius aſſequi poſſint, & non minore labore (ut antiquitus dictum eſt) hæc facultas retineatur, quàm paretur: & tamen quantulum intereſt inter furari, & furtum non reddere? Quid prodeſt alijs furtum prohibere, ne furentur, ſi tu furto tuo palàm potiris? Si non debemus diſcere eloquentiam, nec uti certe ſi didicimus. Quid quòd libros gentiliũ ſæpe in teſtimonium aſſumit? quos ſi non licet legere, minus profecto legendos exhibere: & ſi nos dehortaretur à lectione gentilium (quod nõ facit) magis nitendum putarem, quid ipſe ageret, quàm quid agendũ alijs diceret: uerũtamen ſemper ipſe idem dixit, & fecit. Nam, poſtquam teneram illam ætatem ſaluberrimo ſacrarum ſcripturarum alimento pauit, ac in ea, quam deſpectam habuerat, ſcientia ſibi uires fecit, iamq́; extra periculum poſitus, ad lectionem gentilium redijt, ſiue ut illinc eloquentiam mutuaretur, ſiue ut illorum bene dicta probãs, male dicta reprehenderet: quod cæteri omnes Latini, Græciq́; fecerũt, Hilarius, Ambroſius, Auguſtinus, Lactantius, Baſilius, Gregorius, Chryſoſtomus, aliq́; plurimi, qui in omni ætate pretioſas illas diuini eloquij gemmas, auro argentoq́; eloquentiæ ueſtierunt, neque alteram propter alteram ſcientiam reliquerunt. Ac mea quidem ſententia, ſi quis ad ſcribendum in theologia accedat, parui refert, an aliquã aliã facultatem afferat, an non: nihil enim ferè cætera conferunt. At qui ignarus eloquentiæ eſt, hunc indignum prorſus, qui de theologia loquatur, exiſtimo. Et certe ſoli eloquentes, quales ij, quos enumeraui, columnæ eccleſiæ ſunt, etiam ut ab Apoſtolis uſque repetas, inter quos mihi Paulus nulla alia re eminere, quàm eloquentia uidetur. Vides igitur, ut in contrarium res ipſa recidit. Non modo non reprehendendum eſt ſtudere eloquentiæ, uerumetiam reprehendendum, non ſtudere. Et ego ſic ago, tanquam eloquentiæ contra calumniantes patrocinium præſtem, quod eſt maius propoſito meo. Non enim de hac, ſed de elegãtia linguæ latinæ ſcribimus, ex qua tamen gradus fit ad ipſam eloquentiam. Verum, ſi quis eloquens non ſit, ita demum non erit caſtigandus, ſi talis non potuit euadere, non ſi hunc laborẽ effugit. Qui uero eleganter loqui neſcit, & cogitationes ſuas literis mandat, in theologia præſertim, impudentiſſimus eſt, & ſi id conſulto facere ſe ait, inſaniſſimus: quanquam nemo eſt, qui nolit eleganter, & facunde dicere: quod quum ipſis non contigit, uideri uolunt (ut ſunt peruerſi) nolle, aut certe non debere ſic dicere. Ideoq́; aiunt gentiles hoc modo locutos eſſe. non decere eodem loqui Chriſtianos, quaſi illi, quos nominaui, more iſtorum locuti ſint, & non more Ciceronis, cæterorumq́; gentilium, qui qualiter loquantur, nec cognitum iſti, nec expertum habent: non lingua gentilium, non grammatica, non rhetorica, non dialectica, cæ-

teræq; artes damnandæ ſunt(ſiquidem Apoſtoli lingua græca ſcripſerunt)ſed dogmata, ſed religiones, ſed falſæ opiniones de actione uirtutum, per quas in cœlum ſcandimus. Cæteræ autem ſcientiæ, atque artes in medio ſunt poſitæ,quibus & bene uti poſſis,& male. Quapropter conemur obſecro eò peruenire,aut ſaltem proxime,quò luminaria illa noſtræ religionis peruenerunt. Vides quàm mirabili ornamento ueſtes Aaron diſtinguantur,quàm arca fœderis, quàm templũ Salomonis, per hoc mihi ſignificari eloquentia uidetur,quæ(ut ait nobilis tragicus)regina rerum eſt,& perfecta ſapientia. Itaque alij ornant domos priuatas,hi ſunt qui ſtudent iuri ciuili,canonico, medicinæ,philoſophiæ,nihil ad rem diuinam conferentes. Nos ornemus domum Dei, ut in eam ingredientes non ex ſitu ad contemptum, ſed ex maieſtate loci ad religionem concitentur.Non poſſum me continere,quo minus,quod ſentio, dicam. Veteres illi theologi uidentur mihi uelut apes quædam in longinqua etiam paſcua uolitantes,dulciſſima mella, ceraſq; miro artificio condidiſſe.Recentes uero formicis ſimillimi, quæ ex proximo ſublata furto grana,in latibulis ſuis abſcondunt: At ego (quod ad me attinet)non modo malim apes,quàm formica eſſe,ſed et ſub rege apum militare, quàm formicarum exercitum ducere. Quæ probatum iri bonæ mentis iuuenibus(nam ſenes deſperandi ſunt)confidimus.Nunc ad inceptum redeo.Quanquam ea,quæ ſequuntur,à ſuperioribus nonnihil differant.Tractabimus enim de uerborum ſignificatione, neque de omnibus uocabulis, ſed quaſi guſtum quendã, & eorum maxime quæ ab alijs tractata non ſunt, nam de omnibus dicere propè infinitum eſt.

De Libertinus,& Libertus.. Cap. I.

Libertinus,& libertus ſola elegantiæ gratia habent differentiam,quam nec grammatici,nec iuſperiti (quod maxime pudẽdum eſt) ſciunt,quam ne eorum quidem aliquem,qui his temporibus merito bene ſcribendi laude celebrantur, inueni ſcientem: quod nolim uideri contumelioſe dictum,ſed neceſſario potius,atque honeſte.Vereor enim,ne per facilitatem, qua ſemper candide, quæcunq; ſtudio inueſtigaſſem,cum amicis communicaui,amici ipſi (ſi modo tales amici dicendi ſunt)laudem mihi præripiant:quod crimen longe à me ſemper abſuit.Et ex omnibus,quæ in hoc opere præcipimus,profiteor nihil omnino ex aliquo huius ætatis uel audiuiſſe,uel legiſſe.Itaq; ſic mihi meam ab alijs gloriam præcipi moleſte fero, ut illorum à me præripi nefas puto. Nemo autem literatorum erit,quorum pauciſſimi mihi familiares non ſunt,qui ſe hoc antea ignoraſſe, & à me uel uerbo, uel ſcriptis didiciſſe neget. Igitur Libertinus relatiuum eſt ingenui,

tui, Libertus relatiuum eſt patroni, licet unus, idemq; ſit & libertinus, & libertus. Per libertinum ſignificamus conditionem hominis, ſicut per ingenuum: Per libertum ſignificamus priuatum quendam reſpectum, ſicut per patronum. Ideoq; libertinus adiectiuum eſt, ſicut ingenuus: eoq; nō fit à libertina libertinabus, ut à liberta libertabus. Libertus ſubſtantiuum, ſicut patronus. Illudq; ſolemus diffinire, hoc non ſolemus: ut in iure ciuili, Libertini ſunt, qui iuſta ſeruitute manumiſſi ſunt. Quemadmodum è contrario ingenui ſunt, qui libera matre nati nec poſtea ſerui facti ſunt. Significatur enim (ut dixi) conditio hominis per ingenuum, & libertinum: ut libertinus homo, libertina mulier, libertinæ conditionis: non autem libertus homo, liberta mulier, libertæ conditionis. Hæc enim priuatum quendam ſignificant reſpectum ad patronum, patronamue relata, id eſt ad eum, eamue, qui antea dominus, aut, quæ domina huius fuit, quum ſeruus, ancillaue eſſet, ut libertus Cæſaris, libertus Meſſalinæ, liberta Claudij, liberta Agrippinæ: non autem libertinus Cæſaris, aut libertina. Ideoq; interrogamus, hic ingenuus eſt, an libertinus? non autem, an libertus: & quum reſponſum eſt libertinus, interrogamus, cuius libertus? non aũt, cuius libertinus. Reſpondeturq;, eſt libertus meus, aut tuus, aut illius, aut Catonis, aut nullius. Atque libertus ſine patrono, patronaue non eſt. Libertinus eſſe poteſt, quamuis neceſſe eſt eum aliquando habuiſſe: quo factum eſt, ut dicamus colliberti, collibertæq;, quemadmodum conſerui, conſeruæq;, quòd ij plures ſub umbra unius patroni ſint, ſicut illi ſub imperio unius domini: non autem collibertini, aut coingenui: ad nullam enim alteram priuatam perſonam plures horum referri poſſunt, nec alij ab alijs diſtinguuntur. Colliberti à collibertis diuiſi ſunt, ut mei à tuis, & conſerui à conſeruis, quemadmodum conciues mei à conciuibus tuis, qui alterius ciuitatis es: condiſcipuli mei à tuis, commilitones mei à tuis, qui ſub alio uel præceptore, uel duce es. Libertinis uero, atque ingenuis hoc non contingit, quum non magis nexus mihi ſit cum ingenuis meæ urbis, & tibi cum libertinis tuæ urbis, quàm cũ alijs quibuſuis. Ideoq; non dicuntur coingenui, & collibertini. Et libertus, collibertusq; eſſe aliquando quis deſinit, libertinus eſſe non deſinit. Denique, licet poteramus altero horum nominum eſſe contenti, tamen diſtinguere ueteribus placuit priuatum reſpectum à publico. Et ideo libertinitas dicimus, non libertitas. Ex ſeruo tamen, non quòd ad priuatum dominum refertur, fit ſeruitus, ſed quòd ad publicum: dicimus enim non modo ſeruus tuus, ſeruus meus: ſed etiam ſine reſpectu patroni, ut hic ſeruus, & homo ſeruus, quod in liberto non fit. Cæterum cogitanti mihi unde factum ſit, ut in tanta exemplorum co-

pia elegantiam hanc accuratiſſime cuſtodiẽtium, tamen tot hominum millia nunquam annotauerint: hoc uidetur cauſæ fuiſſe, quòd frequenter inuenirent ſine mentione patroni, libertum nominari, quo falli ſopitæ negligentiæ fuit. Si enim nonnunquam reperiebant liberto non apponi patronum, tamen reperiebant libertino nunquam apponi, quanquam ſemper adhæret liberto patronus uel nominatim, uel ſubintelligendo, ut in multis fit: quale eſt, uẽdidi patrimonium, ſuppletur meũ: collocaſti filiam, ſuppletur tuam: publicauit opus, ſuppletur ſuum. Ita hoc loco, quale apud Quintilianum: Licet nihilominus amicum grauem uirum, aut fidelem libertum lateri filij ſui adiungere, uidelicet ſuum. Cicero pro Sextio, quum ait: Quintum fratrem auxilio ſeruorum, libertorumq; ereptum à ferro Clodianorum, non genus ſeruile, libertinumq;, nec cuiuſcunque ſeruos, libertosq; ſignificat, ſed ſuos ipſius. Quid attinet plura ex iure ciuili exempla repetere, quum etiã ſint diſtincti tituli de libertis, & libertinis? Quam differentiam qui ignorat (omnes autem legulei ignorant) plurima, & capitalia in ipſo iure ciuili peccata committit. Seruius grammaticus (ſi codex eſt fidelis) pro libertino poſuit libertum in octauo Aeneidos: Feronia mater nympha Campaniæ, quam etiam ſupra diximus. Hæc etiam libertorum dea eſt, in cuius templo raſo capite pileum accipiebant. Adijciam, quod ait Suetonius in uita Claudij in ipſum Claudium: Ignarus temporibus Appij, & deinceps aliquandiu, libertinos dictos non ipſos, qui manumitterentur, ſed ingenuos ex his procreatos.

Inter Acceſſus, & Acceſſio, Actus, & Actio, Geſtus, et Geſtio, quid interſit. Cap. II.

Aceſſus, & acceſſio differunt. Siquidem acceſſus eſt aditio, ſiue appropinquatio. Acceſſio autem adiectio, atque incrementum: quæ differentia rara eſt in conſimilibus nominibus. Satus enim, & ſatio idem ſunt, cultus, & cultio, motus, & motio, actus, & actio, niſi quòd dicimus actionem cauſarum, non actum, & actũ comœdiarum, non actionem: curſus, & curſio, abuſus, & abuſio. Geſtus quoque, & geſtio non parum differunt. Nam geſtus eſt actio quædam, & quaſi pronunciatio corporis. Geſtio uero eſt adminiſtratio, et actio, quamuis parum in uſu eſt. Hæc autem duo, de quibus dicere inſtitueram, ideo differunt, quòd uerbum, unde deſcendunt, dupliciter et regit, & ſignificat: ut, accede ad ignem hunc, id eſt adi, atque appropinqua. Et, hoc calamitatibus meis pódus acceſſit, uel ad calamitates meas, id eſt adiunctum eſt, & increuit. A prima ſignificatione naſcitur acceſſus, cuius contrarium eſt receſſus. A ſecunda acceſſio, ut Cicero: Acceſſionem adiunxit ædibus, id eſt adiectionem, & incrementum.

Præter uſum tamen ſuperiorum Macrobius in commentarijs natura-libus dixit: Aut enim acceſſio, aut in læuam, dextramue reflexio, aut ſurſum quis, aut deorſum mouetur, aut in orbem rotatur. Et ite-rum: Has ſolis portas phyſici uocauerunt, quia in utraque obuiante ſol ſtitio ulterius ſolis inhibetur acceſſio. Acceſſus ipſe dixiſſem potius, Cice-ronem imitatus, qui tertio de Oratore libro ita ait: Vt luna acceſſu, & receſſu ſuo ſolis lumen accipiat. Nam quòd febris acceſſio ſæpe legitur, ego pro incremento accipio, non pro acceſſu, alioqui aliquando legere-mus, acceſſus febris, ſi idẽ eſſet, quod nunquam fit. Plinis lib. XXIII. Sed id dandum quidam non niſi in acceſſione cenſent, alij non niſi in remiſſione, Illi ut ſudorem coërceant: hi quia tutius putant. Acceſſio-nem, remiſſionemq; pro contrarijs poſuit: & ſi remiſſio imminutionẽ ſignificat, profectò acceſſio ſignificat incrementum. Quia dixi nomi-na in us, & in io à ſupinis profecta, ferè eiuſdem ſignificationis eſſe: hoc exceptionis addo, quòd ea, quæ poſitionem habent in io, latius ſi-gnificare ſolent, nec actionem modo, ſed rem etiam, ac corpus: ut ara-tio, poſſeſſio, ſeſſio. Cic. in Philipp. Hæ quondam arationes Campani, et Leontini agri in populi Romani patrimonio glandiferæ, & fructuo ſæ ferebantur, id eſt agri ad arandum idonei. Idem in eiſdem: Quid poſſeſſiones datas, quid ereptas proferam? Idem de Oratore: Tot locis ſeſſiones gymnaſiorum, id eſt tot ſedilia. Ea tamen quæ ſunt in us, properſonis accipi ſolent. Conuentus non eſt conuentio, ſed homines, qui unum in locum conuenerunt. Conſeſſus non eſt conſeſſio, ſed homi nes uno in loco conſidentes.

Obſeruatio & Obſeruantia. Cap. III.

Obſeruatio, & obſeruantia ſimili quodam modo, ut acceſſus, & acceſſio, differunt. Obſeruo nanque duo ſignificat, unum eſt, quod cuſtodio aliquid oculis, animoq; in modum ſpecula toris, ne nos ſilentio, tacitoq; prætereat: ut, obſerua tranſeuntes, obſerua filium, obſerua Dauum, quid agat, quid loquatur, quaſi cuſtodi, & ad-nota. Et hinc fit obſeruatio, quaſi annotatio, & animaduerſio. Item obſeruo non ſpeculantis modo, ſed admirantis, uenerantisq;, & id tã tum in homines non in res, quoties quem uel uirtute, uel dignitate ſu ſpicimus, & colimus: unde fit obſeruantia, quæ eſt ueneratio quædã, & honoris exhibitio. Quare melius obſeruationem, quàm obſeruan tiam hi, qui nominantur fratres, ſuum inſtitutum nominarent.

Potus & Potio. Cap. IIII.

Potus, & potio nõ differunt niſi ob huiuſmodi cauſam. Po-tus. n. uini, aquæ, ſimiliumq; dicatur. Potio uero à medicis da tur ægrotanti, quod Græce dicitur φάρμακον. Nonnunquã

dem ſono pronunciatur utrunque, diſtinctum tamen & literis, & genere. Murus eſt urbis lapideus ambitus, qui Græce dicitur τὸ τεῖχος. Paries uero domorum, Græce ὁ τοῖχος. Murus eſt etiam non urbis, ſed urbis tamen ſimiliũ, ut munitionum, caſtrorumq́; Mœnia pro muris accipi ſolent, & pro ædificijs ipſius urbis. Porta murorum eſt, munitionumq́; atque caſtrorum. Ianua, parietis, ac domorum.

Geſta, & Acta. Cap. IX.

Eſta, & acta hoc differunt, quia illa ſunt in administratio-
g ne magiſtratus, & in rebus maioribus, & ad rempublicam, uel ad plurimos ſpectantibus: ut geſta Alexandri, geſta Põpeij, geſta Cæſaris. Acta uero etiam rerum priuatarum, & minorum ac familiarium. Vt Cicero: An in commentariolis, & chirographis, et libellis ſe uno autore prolatis: ac ne prolatis quidem, ſed tantummodo dictis, acta Cæſaris firma erunt: quæ ille in æs incidit, in quo populi iuſſa, perpetuasq́; legesſes eſſe uoluit: pro nihilo habebuntur? Equidẽ exiſtimo, nihil tam eſſe in actis Cæſaris, quàm leges Cæſaris. Quidã illud eiuſdem ita legunt in Salluſtium: Quòd aut, ſi de mea uita, atq; actibus huic conuitiatori reſpõdeo, inuidia gloriam conſequetur. Reor ſcribendum eſſe, actis. Quòd ſi ſcribi poteſt actibus (ut eſt apud Luc. Licet ingentes abruperit actus) minus miror, cur actus Apoſtolorũ magis, quam acta dicamus. Idem tamen ſunt actus, & actiones.

Natalia, Natalis, Natalitius. Cap. X.

Atalia ſignificant, quod natalis, qui eſt dies natalitius, utrũ
n que conuerſum in ſubſtantiuum ab adiectiuo, hic & hæc natalis, & hoc natale, ut natalis horæ tempus apud Quint. in Gladiatore. Natales uero magis conditionem ſanguinis, et familiæ, ut generoſi natales, obſcuri natales, ut idem Quintil. in eadem declamatione: Cuius interiecto mari non fortunam quiſquam noſſe, non natales, non patrem poterat. Plinius ad Meſſium: Nonnunquam candidatus aut natales competitoris, aut annos, aut etiam mores arguebat. Hic pro ignobilitate accipitur, illic pro nobilitate.

Præcepta, & præceptiones pro eiſdem accipi, Inſtituta, et Inſtitutiones differre. Cap. XI.

Ræcepta, & præceptiones indifferenter utimur pro diſcipli-
p na. Inſtituta, & inſtitutiones per differẽtiam. Inſtituta enim ſunt mores conſilio, & ratione ſumpti. Nam mores bonos, & malos dicimus, & in morem, id eſt ſimilitudinem, ut in morẽ leonis: in morem ſtagni, placidæq́; paludis, inquit Vergilius: Inſtitutum autem bonus mos, ut: faciam meo inſtituto. Licet inſtitutum nonnunquam ſignificet inceptum propoſitum, ab inſtituo, quod eſt incipio. In-

ſtituta uero(ut inſtitueram dicere)boni mores ſunt,conſilio, & ratione ſumpti. Quintilianus: Nam is,quanquam triennium nutricibus dederit,tamen ab illis quoque iam formandam quamoptimis inſtitutis mentem infantium iudicat. Cur tamen ad literas non pertineat ætas, quæ ad mores iam pertinet? Eandem rem appellans inſtituta,& mores. Apud Valerium Maximum titulus eſt de inſtitutis antiquis,quaſi de moribus antiquis. Inſtitutiones,ſunt præceptiones, quibus inſtituũtur,& docentur homines,ut libri ab eodem Quintiliano,ac Lactantio, multisq́; alijs autoribus inſcripti,de inſtitutione oratoria ,ſiue ab alio nomine,atque materia.

Aduocatus, & Patronus. Cap. XII.

a Duocatus,& patronus ſic differunt , quòd illud generalius eſt nomen,quàm hoc,ut non tantum ſignificet eum,qui alterius cauſam agit. Siquidem quicunque adeſt alteri in cauſa officij gratia,adsiocatus appellatur,etiam ſi nihil dicat,neque agat: ſed qui tantum paratus ſit defendere. Vt Terentius in Eunucho: Tu abi, atque oſtium obſera intus,ego dum hinc tranſcurro ad forum. Volo ego adeſſe hic aduocatos nobis in turba hac. Et Cicero , quum in alijs multis locis,tum pro Cecinna: Qui ad poſſidendum prædium contulit ſe cum aduocatis,quorũ præſidio ab aduerſarij iniuria tutus eſſet, qui & ipſe uenit cum aduocatis ſuis, ſed armatis ad arcendum Cecinnam à prædio. Patronus autem proprie eſt,qui agit cauſam,ſed accuſati non accuſantis. Quintilianus : Quum accuſatori ſatis ſit, plerunque uerum eſſe id,quod obiecerit,patronus neget,defendat,transferat: accuſator præmeditata pleraque domo affert,patronus ex inopinatis frequenter occurrit. Accuſator dat teſtem, patronus ex eo refellit. Ex quo colligitur accuſatorẽ nunquam patronum eſſe. Verum quoniam non omnis lis circa accuſationem,& defenſionem criminũ uerſatur,ut in mutuis,depoſitis,locato,& conducto ,ſimilibusq́;, in ea retam actor,quàm defenſor ſolet appellari patronus. Quippe quũ uterque non alterius oppugnandæ, ſed ſuæ defendendæ partis gratia dicat,ut idem: Nec immerito quidem,quanquam in dicendo mediocres, hac tamen altercandi præſtantia meruerunt nomen patronorum. Patronus etiam dicitur reſpectu liberti. Et neſcio an hic ab illo,an ille ab hoc nominatus ſit,utrunque tamen à patre uenit. Vterque enim ſimile quiddam patris habet, & ut dominus manumiſſione ſerui liberat eum miſera conditione,ita aduocatus hominem obnoxium poteſtate iudicum,& periculo litis,opera ſua liberat. Propter quod clientem uocamus ipſum litigatorem,cuius cauſam agimus: & eum, qui ſectator eſt ſub tutela alterius,et penè famulus,quales ſunt liberti in patronos.

Et

Et patrocinari tam uerbo, quàm facto imbecilliorem protegere, à que ſit patrocinium.

Facies, & Vultus. Cap. XIII.

Acies magis ad corpus: Vultus magis ad animum refertur, atque uoluntatem, unde deſcendit. Nam uolo ſupinum habebat uultum: inde dicimus irato, & mæſto potius, quàm facie: & contra lata, aut longa facie, non uultu: à quo compoſitum eſt ſuperficies, non ſanè diſcrepans à ſuo ſimplici, ut facies maris, facies terræ, quaſi ſuperficies: & facies hominis, quaſi primum illud, quod intuemur in homine. Eſt tamen aliquando, ubi utroque uti liceat: ut fœdata facie, & fœdato uultu: ſciſſa facie, & ſciſſo uultu: conuerſa facie, & conuerſo uultu, quæ exempla ſunt plurima.

Series, & Ordo. Cap. XIIII.

Eries ab ordine in ſignificatione differt. Nam ordo eſt digeſtio, & in ſuo loco cuiuſque rei collocatio, ueluti in acie fit, ubi pedites, ubi alæ equitum, ubi leuiter armati, ubi ſagittarij, ubi fundibularij, ubi cæteri ex utilitate rei diſtribuuntur: & in argumentatione, ubi ponēda ſunt firmiſſima argumenta, ubi infirmiora, ubi mediocria. Vnde in ciuitatibus, & Romæ præſertim, ordines ſunt: ordo conſularis, prætorius, ſenatorius, equeſtris, adeo ut ordo quoque pro ipſis hominibus accipiatur illius conditionis. Cicero in hoc ordine, pro in ſenatu, aut pro equitibus Romanis frequentiſſime dixit. Idem quodam loco ait: Qui apud omnes ordines eſſet gratioſus, id eſt apud omnium ordinum homines. Series, eſt rerū quædam continuata progreſſio, ut in ſerie orationis, id eſt in continuato contextu. Quintil. Quod non niſi in contextu orationis, ſerieq́; contingit. Vergil.

-Ductaq́; ab origine gentis
Fortia facta patrum, ſeries longiſſima rerum. Statius:
Longa retro ſeries.

Decus, Decor, & Dedecus. Cap. XV.

Ecus eſt illa (ut ſic dixerim) honorificentia ex bene geſtis rebus, unde decŏra militiæ, laudes, honores, honeſtamenta militi in bello comparata: cuius cōtrarium eſt dedecus proprie ignominia quædā, aut ignominiæ genus, & infamis turpitudo, Vnde dedecŏro. Cic. inquit de quodam: Magiſtratum ipſum dedecorabat, id eſt turpificabat, & contumelia, atque ignominia afficiebat. Transfertur etiam ad animum: quippe decus pro honeſto, dedecus pro inhoneſto accipitur, ut idem: Sequetur decus, atque honeſtum. Quintil. Satis dedecŏris, atque flagitij caſtra ceperunt. Decor eſt, quaſi pulchritudo quædam ex decentia rerum: perſonarumq́;, in locis, temporibus, ſiue in

agēdos, ſiue in loquendo. Trāsfertur quoq; ad uirtutes: appellaturq; decorum, non tam ipſum honeſtum, quàm quod hominibus, & communi opinioni honeſtum uidetur, & pulchrum, & probabile. Vnde uerbum decōro media longa. Nam decoro media breui à decus uenit.

Iocus, & Ludus. Cap. XVI.

Iocus, & ludus quid ſignificent, tum ex Cicerone de Oratore, tum ex Quintiliano de Ridiculis colligi poteſt: ut ſit iocus in uerbo, ludus in facto. Sed utrunque tamen patitur exceptionem. Vt Iuuenalis:

-Quoties uoluit fortuna iocari.

Videlicet non de uerbo intellexit, ſed de facto. Ouidius:

Hos ignara iocos tribuit natura puellis.
Materia ludunt uberiore uiri.
Mille facit eſſe iocos, turpe eſt neſcire puellam
Ludere: ludendo ſæpe paratur amor.

Iocos pro ludo & ipſe poſuit. Ioca quoque pro iocos nonnunquam legimus. Cicero ad Atticum lib. XIIII. Itaque ioca tua plena facetiarum. E diuerſo ludus pro iocus. Horatius:

Præterea, ne ſic, ut qui iocularia, ridens
Percurram, quanquam ridentem dicere uerum
Quid uetat, ut pueris olim dant cruſtula blandi
Doctores, elementa uelint ut diſcere prima?
Sed tamen amoto quæramus ſeria ludo.

Hinc ludere pro iocari frequenter inuenitur. Cicer. de natura deorum: Quum uero deos nihil agere, nihil curare confirmat, mēbriſq; humanis eſſe præditos, aut eorum membrorum nullum uſum habere, ludere uidetur. Plinius ad Valerium: Quū alij diuum me, alij rapinis meis, meæ auaritiæ occurſum per ludum acceptum dictitant. Plin idem ad Fabium Iuſtum: Ludere me putas, ſerio peto. Ludere dixit pro iocari, & ſe non ioco agere, ſed ſerio. Quæ duo contrario eſſe Quintilianus autor eſt, inquiens: Iocum uero accipimus, quod eſt contrarium ſerio. Idem in eodem loco inquit: Ludere nunquam uelimus: quod nō tam pro eo, quod eſt iocari, puto dixiſſe, quàm pro eo, quod eſt ſcurriliter, & leuiter loqui, uel deludere alterum, ſiue eludere. Nam compoſita à ludo ad uerbum quoque, & orationem pertinent, non modo ad actionem, ut in eodem opere Cicero: Sed uos ab illo irridemini, & ipſi uiciſſim illum eludetis. Ludere etiam dicitur uerſibus ſcribere, ſed nō niſi in opuſculis ferè, qualia ſunt epigrammata, & hæc opuſcula dicūtur luſus: & hoc ita ſentire ſūmos autores annotaui. Alludere eſt, quū aliud dicimus, & ad aliud ſniam latenter referimus, ut Vergilius:

Actiaq;

Actiaq́; Iliacis celebramus littora ludis.

Dum enim narrat ludos Aeneæ, alludit ad Auguſti uictoriam, qua cõtra Antonium in his locis potitus eſt. Ludus item differt à luſu, ſiue luſione. Ludus enim tum periculum, tum ſpem ſibi propoſitam habet. Luſus nihil præter meram uoluptatem. Itaque qui pila, qui trocho, qui teſſeris, qui etiam quocunque genere talorum delectationis gratia ludunt, luſum potius, quàm ludum exercent. Cicero: Ex multis luſionibus nobis ſenibus talos relinquant, & teſſeras. De uoluptate uidelicet ſenili locutus eſt, non de ſpe lucri: cuius ſpei cauſa plerique ludũt. Ideoq́; ludum talarium dicimus, non luſum: & ludum aleæ: qui etiã lege prohibetur. Quidam & hunc luſum uocant, ut Suetonius libro quarto: Ac ne ex luſu quidem aleæ compendium ſpernens. Dicimus etiam ludum ſcholam ipſam, ubi & periculum, & ſpes eſt, & certe labor, atque uapulatio: ut Dionyſius tyrannus regno eiectus, factus eſt ludi magiſter. Et Camillus ludi magiſtrum diſcipulos hoſtibus prodentem, eiſdem pueris cædendum in urbem uſque præbuit. Eſt igitur ludus literarius, tum aliarum quarundam artium, tum ſchola grammaticæ, quam triuialem ſcientiam dicimus, quòd in triuijs, & compitis docetur. Hoc ideo admonui, quòd quidam imperiti triuialem ſcientiam appellant grammaticam, rhetoricam, & dialecticam: quadriuiales alias quatuor liberalium artium. Ludus igitur (ſicut dicebamus) eſt aliarum quoque artium, ſicut muſicæ, ut apud Terentium de fidicina, quæ quotidie diſcebat in ludo. De grammaticæ ſchola (ut mea fert opinio) magis, quàm rhetoricæ intelligit Cicero de Oratore, quum inquit: Hoc in ludo non præcipitur, faciles enim cauſæ ad pueros deferũtur. Et ſtatim poſt: Hæc eſt in ludo cauſarum ferè formula. Nam ut inquit Quintilianus, Rhetores ſuas partes omiſerunt, & grammatici alienas occupauerunt. Siquidem grammatici latini, rhetoricam ẽt docent, quod indicant ipſius quoque Ciceronis uerba, quum pueros, non iuuenes nominat. Eſt & ludus armorũ, qui idem (ut ſentio) gladiatorius dicitur, ubi diſcunt gladiatores, ut apud Quintil. Quòd me diu pyratæ in carcere retentum, quia diuitem illius promiſeram patrem, in ludum uendiderunt, tanquam decepti. Et iterum: Et inter debita noxæ mancipia contemptiſſimus tyro gladiator, ut nouiſſime perderem calamitatis meæ innocentiam, diſcebam quotidie ſcelus. Ludos tamen gladiatoris frequentius, quàm ludum dicimus, quoties unũ, plurá ue paria gladiatorum ad ſpectaculum pugnatura producuntur. Quæ res munus gladiatorium appellatur, quia populo tanquam munus donatur. Et qui donat, munerarius, & qui familiam gladiatorum habet, gladiatoresq́; domi in diſciplina, & (ut dixi) in ludo exercet,

cet, ac poſtea uendit, Laniſta. Vocantur autem ludi gladiatorij, ſicut Ludi Apollinares, Ludi Circenſes, Ludi ſeculares. Nam ſpectacula publica utique in honorem deorum, ludos antiqui uocabant, ut non abſurdum ſit ſolennitatem in natali die ſanctorum, præſertim cum apparatu illo & pompa, ludos uocari. Nam quo alio nomine uocemus illam ſpectaculi exhibitionem, qualis fit in multis Italiæ ciuitatibus, & (ut audio) in multis alijs prouincijs. Hæc de ludo, & de ludis hactenus. De luſu quoque aliquod afferatur exemplum Quintiliani: Nec me offenderit luſus in pueris, eſt & hoc ſignum alacritatis. Et iterum paulopoſt: Sunt etiam nonnulli acuendis puerorum ingenijs non inutiles luſus.

Libertas, & Licentia. Cap. XVII.

Libertas in loquendo accipitur in bonum, quum quis non timide (quod ſeruile eſt) ſed ingenue, & libere, hoc eſt ut liberum hominem decet, loquitur: Licentia uero in malum, quādo hac libertate abutitur uſque ad temeritatem, & procacitatem, unde Quintilianus: Quæ in alijs libertas eſt, inquit, in alijs licentia uocatur. In agendo quoque ſimili modo, ut libere fecit, libere egit, id eſt, digna libero homine. Cicero ſæpe de libere dictis, ac factis loquitur: et de licentia Clodiorum queritur. Quintilianus: Porro qui confeſſum defendit, non abſolutionem ſceleris petit, ſed licentiam. Terentius: Deteriores omnes ſumus licentia. Eſt autem huius nominis ſignificatio, impunita quædam facultas agendi, quicquid uelis, de facto loquor: nam de uerbo iam dixi, quòd dubitationem non habet. Ideo hoc dico, quod uidetur uocari poſſe in dubium de facto. Siquidem Salluſtius in Iugurthino ita ait: Romam legatos ire iubet, agendarum rerum, & quocūque modo componendi licentiā illis permittit. Quod neſcio an in malum accipi debeat, quaſi & male, & cum damno, atque dedecore regis poſſint componere. Quale eſt Quintiliani: An exiſtimas hanc legatis peccandi dari licentiam, ut quæcunque ſcelera in eo officio commiſerint, cum his omnibus hac una lege decidant? An etiam in bonū, ut ſolent dicere iuriſconſulti? Data eſt mihi licentia eundi, redeūdiq́; qualiter etiam plerique eccleſiaſticorum ſcriptorum locuti ſunt.

Indulgentia, & Venia. Cap. XVIII.

Indulgentiam uulgo nunc accipiunt pro uenia, ut indulgentiam Deus tibi tribuat, uel Deus tibi indulgeat: quod quis neget dici non latine? Indulgere enim eſt condere, & (ut ſic dicā) obſequenter, delicateq́; tribuere. Cuius rei admoneri certe debuerant trito illo uerſu, neſcio cuius, ſed certe inter autores minutos latiniſſimi, et quo mille annis nemo carmen ſcripſit elegantius:

Indulgere

Indulgere gulæ noli, quæ uentris amica eſt.

Nunquid in gulam nequaquam miſericordes iubemur eſſe, antequam peccauit? an'ne committimus, ut illa peccet? Quintil. Mollis illa educatio, quam indulgentiam uocamus, neruos omnes & mentis, & corporis frangit. Non ergo indulgentia pro uenia accipienda eſt. Eſt enim uenia remiſſio culpæ, ut idem: Peccaui, ueniam peto: et errare hominis eſt, & ignoſcere patris. Melius qui è contrario ueniam pro indulgentia accipiunt. Ut Vergilius primo Aeneidos:

Orantes ueniam, & templum clamore petebant.

Et Cicero pro Archia: Dabitis mihi hanc ueniam, id eſt indulgebitis, concedetis'q; mihi hoc, ſi forte peccauero. Nam apud hũc uix unquam indulgentia reperitur. Terentius:

Da pater ueniam, ſine te exorem.

Hæc duo pro utroque poſuit, id eſt da ueniam, & ſine, ut hoc etiam, ſi improbũ ſit, abs te impetrem. Et cum uenia tua dixero, hoc eſt ſi quid erro, tamen cum pace tua, & (ut iſti loquuntur) cum licentia tua dixero. Frequenter legimus, facio tibi poteſtatem eundi, & redeundi: quem in modum mallem ego dicere, quàm do tibi licentiam. Porrò dare poteſtatem, eſt plus, quàm facere poteſtatem. Eſt enim dare poteſtatem, rem alterius arbitrio committere. Ex hoc ueniam dare, admoneor, ut dicã de pœnitere, quod nonnunquam pro pudere, ſiue tædere accipitur, ut Liuius libro primo: Nec me eorum ſententiæ eſſe pœnitet. Cic. de ſenect. Num igitur ſi ad centeſimum uixiſſet annum, ſenectutis eum ſuæ pœniteret? Vergil.

Nec te pœniteat calamo triuiſſe labellum.

Quod qui exponunt, pro paruum uideatur, mihi non probantur.

Ambitio, & Ambitus. Cap. XXIX.

Mbitio in animo eſt, ambitus in actu. Nam qui præter modum cupit aut honores, aut laudem, ambitione peccat. Qui uero dilargitur pecuniam ſuam, aut populo muneribus, ludis'q; blanditur, aut cæteris artibus, quæ legitimæ non ſunt, ad publicos honores tendit: ambitum committit. Cui ſimilis eſt, quam hodie Simoniam uocant, à Simone Mago, niſi quòd hanc tantum in rebus ſacris uolunt eſſe. Ambitus ab ambio uenit, ſiue quòd is, qui non ſuæ uirtuti confidit, non rectè graditur, ſed per circuitum: ſiue quòd Romani, qui honores peterent, ſingulos circuibant, prehenſantes, rogantes'q;, ut ſe in ſuffragijs adiuuarent: ſiue quòd, qui pro adipiſcendis honoribus ſoliciti ſunt, quum rogant, exordio quodam longiore, & uerborum circuitu utuntur. Hæc omnia, quæ ambitus facit, ambitio facere compellit, à qua ambitioſi dicuntur, non ab ambitu. Nonnunquam ambitus

pro affectu ambitionis accipitur apud Quintil. ſiue proſpe quadam fauoris, et quaſi captatione miſericordiæ, ut, ſi iuuenis innocentiſſimus iudices uti uellet ambitu triſtiſſimæ calamitatis, poterat allegare uobis amiſſam cum oculis cogitationum omnium temeritatem. Ab hoc etiam ambitioſus dicitur, ut apud eundem libro ſexto: Non ſum ambitioſus in malis, nec lachrymarum augere cauſas uolo, utinamq; eſſet ratio minuendi. Ouidius libro tertio de Ponto:

Sed tamen hoc factis adiunge prioribus unum,
Pro noſtris ut ſis ambitioſa malis.

Vicus, & Suburbana. Cap. XX.

Vicus, pars urbis. Diuiſa eſt enim urbs in uicos, quaſi in membra minora, ſicut Suburra, Carinæ, Exquiliæ, uici Romæ, ut opinor, erant. Nam regiones circa XX. fuerant, hodieq; tantum tredecim ſeruant nomina. Vici autem & olim, & nunc ultra mille. Extra urbem uero frequentes uillæ, ac frequentes domus inſtar uici, urbani uicus uocantur, ſi modo ſuburbana non ſint. Tunc nanq; ſuburbana dicuntur plurali quidem numero, nam ſingulari ſignificatur prædium in ſuburbanis, ut ſuburbanum meum, et ſuburbana mea ſi plura ſunt. Quale eſt in ſimilibus, ut fui in Cumano, in Tuſculano, id eſt in fundo meo Cumano, & prædio meo Tuſculano: eramus in Formiano tuo, & in Pompeiano Varronis, id eſt in uilla tua, Varronis. Cæterum (ut ad rem redeamus) hic uicus paganus ferè muris caret: nam ſi haberet muros, caſtelli nomen acciperet, quod à caſtrum deſcendit, quo ſignificatur locus muris munitus, & (ut Seruius ait) urbs. In plurali uero notum eſt appellari locum, in quo milites tentoria fixerunt. Quanquam uarius mos eſt caſtrametandi. Veteres ſolebant illa foſſa, valloq; circundare, & alijs pro natura loci munitionibus. Oppidum omnis urbs eſt præter Romam, quæ peculiari nomine urbs uocari cœpta ſicat, ut cæteræ urbes oppida uocarentur, quia ipſa oppidum amplius non eſt. Vnde dicatur urbs, & oppidum, tum alij dixere, tum parum attinet de etymologia diſputare, quæ plerunque fallax eſt, & in primis (niſi fideli fundamento nitatur) friuola. Vicinia autem non tam homines, qui eundem incolunt uicum, ſignificat, quàm qui prope domum tuam habitant. Vicinitas autem non homines, ſed propinquitatem: proprie quidem uicinorum, abuſiue uero etiam cæterarum rerum. Nonnunquam continens pro contento: ut laudãda uel potius amanda uicinitas.

Commentarium. Cap. XXI.

Commentarij nomen quid ſignificet, tertio declamationum libro Seneca declarat, quum dicat: Sine commentario nunquam dixit,

xit, ſed commentario contentus erat, in quo nudæ res ponuntur. Et Cicero in Bruto: Non eſt oratio, ſed capita rerum, & orationis commentarium paulo plenius. Et Quint. Plerunque autem multæ agentibus accidit, ut maxime neceſſaria, & utique initia ſcribant: cætera, quæ domo afferunt, cogitatione complectantur, ſubitis ex tempore occurrat: quod feciſſe M. Tullium ſuis commentarijs apparet. Sed feruntur & aliorum quoque, & inuenti forte, ut eos dicturus quiſque compoſuerat, & in libros digeſti & cauſarum, quæ ſunt actæ à Seruio Sulpitio, cuius tres orationes extant. Sed hi, de quibus loquor, commentarij ita ſunt exacti, ut ab ipſo mihi in memoriam poſteritatis uideantur eſſe compoſiti. Per hæc Quintiliani uerba colligitur nõ modo id, quod dicebam, ſimul'q; in plurali hoc nomen eſſe generis maſculini, quum in ſingulari ſit neutri, de quo mox etiam dicam: uerumetiam commentarios idem eſſe, quod libros, quod Citero confirmat: tum tertio libro de Finibus, dicẽs: Tuipſe quum tantum librorum habeas, quos hic tandem requiris commentarios? quoſdam inquam Ariſtotelicos: tum ſecundo de Oratore: Tres patris Bruti de iure ciuili libellos tribus legẽdos dedit, ex libro primo forte euenit, &c. Ac ſtatim poſt: Vbi ſunt hi fundi Brute, quos tibi pater publicis commentarijs cõſignatos reliquit? quòd niſi puberem te, inquit iam haberet, quartum librum compoſuiſſet, & ſe etiam in balneis locutum cum filio ſcriptum reliquiſſet. Ecce eandem rem tribus uocabulis Cicero declarauit, libellis, libris, cõmentarijs Quare ita ſentio, omnes commentarios libros eſſe, ſed non continuo libros commentarios. Nanque ubi res ſunt latè, diffuſe'q; explicatæ, & non breuius, quàm poterant, tractatæ, libri tantum ſunt, non commentarij. Vnde Cæſaris commentarij, in quibus ad exequendam hiſtoriam alijs uidetur ſubieciſſe materiam, qui ſi fuerint ſinguli, commentarium, uel commentarius, uel liber dicetur. Liuius lib. XLVIII. Quæri iuſſit ab eo, quem de his rebus commentarium à patre accepiſſet. Quum reſpondiſſet, accepiſſe ſe nihil prius, nec potius uiſum eſſe, quàm regis ipſius de ſingulis reſponſa accipere, librum popoſcerunt. Si plures, primus & ſecundus commentarius, non primum et ſecundum commentarium, ut Hircius ſiue Oppius, qui acceſſionem adiecit Cæſaris commentarijs, ait, proximus, alter'ue commentarius, nunquam commentarium. Ita mihi in magnis autoribus uideor annotaſſe. Quidam tamen aliter faciunt, utiq; in alia ſignificatione, quæ eſt (ut ſentio) expoſitio, & interpretatio autorum, utroque genere promiſcue utentes ut Aul. Gellius: Eſt adeo Probi grammatici commentarius ſatis curioſe factus. Et iterum: Nonnulli grammatici, qui commẽtaria in Vergilium compoſuerunt. Iterum quoque: Noſter Scaurus in

primo commentariorum, quos in Gorgiam Platonis compoſuit, ſcriptũ reliquit. Boëtius: Quod in his commentarijs diligentius expediuimus, qui à nobis in eiuſdem Ciceronis Topica ſcripti ſunt. Et iterum: Quo autem modo de his dialecticis locis diſputetur, in his commentarijs, quos in Ariſtotelis Topica à nobis translata conſcripſimus, expeditũ eſt. Quidam etiam talia huiuſmodi opera commentum uocauerunt, ut Nigidius, Donatus, Priſcianus, alijq; nonnulli. Seruius commentariũ, commentariosq; pro homine accipere uidetur, quum inquit, in VII. Aeneid. Dicit quidam commentarius, cõnexa legendum. Et in Georgicorum primo: Superfluo mouent quæſtionem commentarij.

Cœnaculum, & Cœnatio. Cap. XXII.

Cenaculum locus ad cœnandum in loco ſuperiori: cœnatio locus ad cœnandum, ſed in imo potius. Iuuenalis:

- Et algentem rapiat cœnatio ſolem.

Veruntamen cœnaculum non tam pro loco cœnandi, quàm pro parte domus ſuperiore accipitur, quæ frequenter hoſpitibus ad habitandum locari ſolet, qui totam domum conducere non poſſunt, & parte inferiore, ſiue illa taberna, ſiue officina ſit, nõ habent opus. Cuius rei pro ferrem exempla, niſi abunde Varro ſufficeret, dicens: Vbi cœnabant, cœnaculum uocitabant. Poſtquam in ſuperiore parte cœnitare cœperunt, ſuperioris domus uniuerſa cœnacula dicta, poſtquam ubi cœnabant, plura facere cœperunt.

Epulæ, Epulum, & Dapes. Cap. XXIII.

Pulæ, ſunt cibi miniſterio hominum, & in noſtrum uſum comparati. Epulum, ſolenniores quædam epulæ, & proprie publicum conuiuium in propatulo uniuerſis ciuibus exhibitum, ſiue in dedicationem templi alicuius, ſiue in honorẽ deorum, uel in magnificentiæ oſtentationem, ſiue in funere magni alicuius uiri. Cui ſimile eſt, quod hoc tempore fit, quum publice paſcimus pauperes, ut in mortibus propinquorum. Quod idem eſt penè, quod parentare, ſi Hieronymo credimus, qui ita tertio libro in Hieremiã inquit: Mos autem lugentibus ferre cibos, & præparare conuiuium, quæ Græci περίδειπνα uocant, & à noſtris uulgo appellantur parentalia, eo ꝙ à parentibus iſta celebrentur. Dapes uolunt eſſe uel deorum, uel noſtras in ſacrificijs deorum.

Sementis, & Meſſis. Cap. XXIIII.

Ementis eſt ſatio, ſiue (ut ſic dicam) ſeminatio. Liuius, Campani ſementem facere poſſent. Miror, quare cum in alijs locis apud Hieronymum plurimis, tum in Geneſeos principio ſementis

mentis pro ſemine poſitum eſt. Meſſis, tum ipſa meſſio eſt, tum ſeges iam matura. Cicero de Oratore: Qualem ſementem feceris, ita metes.

Seges & Fruges. Cap. XXV.

s Eges eſt eorum ſeminum, ex quibus conficitur panis, nondũ demeſſa. Nonnunquam contentum pro continente uſurpãtes, ipſam humum ad accipienda ſemina ſubactam, ſegetem uocamus, ut Vergilius:

Illa ſeges demum uotis reſpondet auari
Agricolæ, bis quæ ſolem, bis frigora ſenſit.

Fruges uero quicquid ex fructu terræ in alimoniã uertimus, Liuius: Eam gentem tradit fama dulcedine frugum, maxime uini, noua tamẽ uoluptate captam. Idem: Non arbore frugifera, non ſatis in ſpem relictis. Plinius titulum dedit, de arboribus frugiferis.

Malleolus, & Sarmentum. Cap. XXVI.

m Alleolus à ſarmento ſic diſtat, ut pars à toto. Eſt enim malleolus (ut placet Columellæ) in modum mallei roſtra habens, aptus plantationi. Quando autem areſacta ſarmenta ſunt, cum malleolis igni reſeruata, indifferenter uocantur. Nam & Hannibalem legimus ſarmenta cornibus boum alligaſſe, eáq; incendiſſe, ut hoſtes falleret. Et nonnullis ciuibus Romanis, quòd domos haberent plenas malleolorum ad capitolij, uel urbis incendia, fraudi fuit.

Arbor, & Frutex. Cap. XVII.

a Rbor à frutice ita differt, ut frutex ab herba. Eſt enim frutex, qui ad iuſtam magnitudinem arboris non aſſurgit, et ſtatura ſimilis eſt multis herbis, ſed non demoritur, neq; areſcit, ut herba, ſed perennis eſt. Inter frutices eſt ſoboles quoque illa arborum, & plantula. Ab hac fruticari uerbum, quaſi fruticem renaſci ex arbore. Marcus Tullius ad Atticum: Exciſa eſt enim arbor, non euulſa. Itaque, quàm fruticetur, uides. Nam illud, quod ſæpe legimus, fruticari pilum, translatum eſt.

Acinus, Bacca, Pomum, & Nux. Cap. XXVIII.

a Cinos inter, & Baccas hoc intereſſe puto, quòd acini inter fructus minutiores arborum, fruticum'ue denſius naſcuntur: baccæ uero diſperſius, & rarius. Inter acinos enim numerantur grana uuæ, grana hederæ, grana ſambuci, grana ebuli, grana mali punici: addo etiam morum, & quicquid his eſt ſimile. Inter baccas uero, fructus lauri, fructus oliuæ, corni, loti, quam fabam Syriacam uocant, myrti, lentiſci, ſimiliumq́;. Supra hæc autem poma dicuntur duntaxat, quibus ueſcimur. Ceraſum uero, uel (ut Seruio placet) ceraſium, & prunum, & meſpilum, poma, non acini, neque baccæ no-

minantur. Glans in numerum iſtorum non uenit, ſylueſtris enim, et paſtio porcorum eſt. Caſtanea in nuces refertur, unde Vergilius: Caſtaneaſq; nuces: ſicut pinus, corylus, ſiue à loco auellana, amygdalus, iuglans, & ſi qua ſunt his ſimilia, nec poma dicuntur, ſed nuces. Nonnunquam acini, & baccæ indifferenter ponuntur, ut Vergilius: Sanguineis ebuli baccis, minioq; rubentem.

Crepitus, Strepitus, Fremitus, & Stridor. Cap. XXIX.

Crepitus, ſonitus eſt uiolentus ex impulſu reſultans. Vnde increpare, eſt cum eruptione uocis, & immani ſonitu reprehendere. Cymbala, tympanaq; crepitant. Vnde fit crepitaculũ. Tubæ quoque, & cornua, ſimiliaq; crepant, ſiue crepitant. Crepitus quoque ſpeciali uocabulo quid ſignificet, malo me tacente minus notũ eſſe, quàm me dicente nimis. Strepitus fit ex corporum tactu, ſiue colliſione rerum, & multarum uocum in unum confuſione, ſi modo non ſit immodicus: tunc enim dicitur fremitus, ut ex alto mari ſonus fluctuum, & in populo murmur uocatur etiam fremitus: quin & indignantis, & excandeſcentis, et quaſi humanam uocem præ iracundia immutantis uox, oratioq; fremitus dicitur. Stridor eſt acrior, & quaſi ſibilans colliſio. Strepitus tamen proprie pedum ambulantium, manuumq; aliquid pertrectantium ſonus eſt. Appellatur etiam faſtus, et pompa diuitiarum, quaſi à ſtrepitu comitantium, ut apud M. Fabiũ: Hic quum me euocaſſet ſubito trepidũ, totoq; fortunæ ſuæ ſtrepitu circunſtetiſſet.

Officium, & Officia. Cap. XXX.

Officium eſt uirtutis actio, quod Græci καθῆκον uocant, uel, ut latius explicem, prò loco, pro tempore, pro rerum dignitate, ſimilibuſq;. Inde illud eſt, quod dicitur à multis, in familia bene inſtituta omnes in officio ſunt, id eſt omnes agunt, quod debent. Et miſſi ſunt legatis obuiam ciues officij gratia: & circunſtabãt Senatores Cæſarem ſedentem in aurea ſella officij gratia, id eſt honoris gratia, quem legatis, Cæſariue exhibere debemus. Nihil enim tam nos decet, quàm merenti uel honorem exhibere, uel opem ferre. Quo factum eſt etiam, ut officia ſignificent beneficia, ſiue obſequia. Vnde illud Ciceronis: Odioſum ſanè genus hominum eſt officia exprobantiũ, quæ meminiſſe debet is, in quem collata ſunt, non commemorare, qui contulit. Et illud Quintiliani: Duxit me ſimilis ætas, euicerũt officia, cœpit fides, amantem odiſſe non potui. Magiſtratus quoque officium dicitur, ſiue quia honoris cauſa factus eſt, ſiue opis populo ferendæ, ſiue quia ius ſuum cuique, & quod cuiq; debetur, reddat. Cæteræ autem ar

tes,

quæ modo honeſtæ ſint, ſuam rationem officium uocant, ut officium grammatici eſt, officium medici, officium architecti.

Hiſtrio, & Mimus. Cap. XXXI.

h Iſtrio, qui perſonatus in ſcæna tragœdias agit, comœdiasq́; uoce, & corporis geſtu. Mimus, qui uel intra, uel extra ſcænam geſticulationes quaſdam exercet, imitaturq́; mores hominum, ac naturas præſertim obſcœnæ. Nā mimorum ſcriptores res obſcœnas, ut amores, tractant. Primum è Tuſco quodam homine tractum nomen eſſe, T. Liuius, ac Val. Maximus autores ſunt. Alterum è Græco uenit ἀπὸ τῦ μιμέομαι, Mimitam homines, quàm poëmata. uocantur.

Actor, & Autor. Cap. XXXII.

a Ctor, & autor ita differunt, quòd actor dicitur orator, qui agit cauſam, quiq́; geſtum uultus, et corporis agit. Vnde tum ipſa pronūciatio, tum oratio, quæ habetur, tum oratio ſcripta actio eſt appellata. Item Comœdus, et Tragœdus, id eſt hiſtrio, qui agit geſtus in ſcæna, et quod huic generi ſimillimū eſt, qui agit Atellanas: et Mimus omnis, actor uocari poteſt: et partes comœdiæ, actus dicuntur. Nam Comicus, Tragicusq́; poëta, ipſe eſt comœdiarum, tragœdiarūq́; conditor. Autor autem eſt (ut ſic dicam) factor. Nam factor in uſu non eſt, niſi in quibuſdam è græco translatis. Et illud quotidianum Credo in unum deum patrem omnipotentem factorem cœli, et terræ, græce eſt ποιητὴν, hoc eſt poëtam. At nos poëtas, cæterosq́; operum conditores, autores uocamus: & illum, qui fecit aliquod opus, qui egit bellū, egit pacem, autorem operis, autorem belli, autorem pacis dicimus, nunquam actorem. Quidam originem eius è Græco repetunt αὐξάνω, ſed à latino quoque facilius formari poteſt, niſi quòd nullum latinum in or à ſupino deſcendēs, eſt communis generis, ut autor. Nam, quum eſt ab augeo (ſi modo unquam reperitur) auctor, & auctrix facit, ut Seruio placet in Vergilium ſcribenti. Idem ſuper Donati artem ita ait: Quæritur, autor utrum per ſe, an de uerbo oriatur. Sed ſciendum eſt, quòd à ſe naſcitur. Nam illud, quod eſt augeo, non nos ſeducat, quòd inde ueniat. Aliud enim eſt augere, aliud autorem eſſe. Ego uero à Seruio non omnino diſſentio, quum huius uocis non uideatur mihi origo eſſe, nec augeo, nec αὐξάνω: & inauditum eſt, ſignificationis illius, hic & hæc autor, eſſe. Nam nunquam aliud (quantum ego ſentio) ſignificat, quàm duo. Vnum, quod dixi, & alterum, quod eſt huic ſimile, hominem, in quo eſt uis, poteſtas, & dignitas. Vnde autoritas dicta eſt, ut apud Liuium dicitur: Decreuerunt enim, ut, quum populus regem iuſſiſſet, id ſic ratum eſſet; ſi patres autores fierent; hoc eſt autoritatē

(ut aiunt) ſuam, & decretum interponerent, ratum haberent, atque ratificarent, ſiue comprobarent. Et alibi: Maiores noſtri nullam ne priuatam quidem rē agere fœminas ſine autore uoluerunt, in manu eſſe parentum, fratrum, uirorumq́;. Et autores pupilli uocantur, in quorum adminiſtratione infirma ætas, resq́; eius ſunt. Ideoq; filios regū pupillos ſub autoribus fuiſſe legimus. Vnde Paulus iuriſconſultus: Etiā ſi non interrogatus tutor, autor fiat, ualet autoritas eius, quum ſe probare dicit id, quod agitur: hoc eſt enim autorem fieri. Et Pomponius: Etſi pluribus datis tutoribus, unius autoritas ſufficiat, tametſi tutor autoretur. Quare autores ſententiæ alicuius conſilij uocantur hi, quorum ſententiam, conſiliumq́; ſecuti ſumus. Et duces militum, autores uocabantur. Vnde autorare. Liuius libro XLVI. Signo dato ſuo impreſſas tabellas miſit, & uero pignore uelut autoratum ſibi proditorē ratus eſt, id eſt obligatum, & ſubiectum. Et Valerius Maximus libro quarto: Autoratu ſocijs officio. Suetonius lib. III. De legendo, uel autorando milite, ac legionum, & auxiliorum diſcretione. Ex quo fit autoramentum, uel quaſi obligatio, nexusq́;, uel quaſi ſtipendium quoddam, & quaſi pretiū cuiuſdā militiæ, ac pugnæ, actionisq́;, ut Quintil. Nec difficilem ſanè, ſub illo præſertim autoramento, habuiſſet miſſionem, ſed noluit gladiator uiuere. Suetonius: Munus gladiatorium dedit, rudiarijsq́; quibuſdam reuocatis autoramento centenûm millium. Cicero: Quorum ipſa merces autoramentum ſeruitutis eſt. Seneca lib. VII. epiſt. Nullum ſine autoramento malum eſt: Auaritiam pecuniam promittit, luxuria uarias uoluptates, ambitio purpuram, & plauſum, & ex hoc potentiam, & quicquid potentia poteſt, mercede te uitia ſolicitant. Deniq; autor nihil habere commune cum augeo, neq; cum αὐξάνω, auctio probat, quæ uenditio quædam eſt in publico, ac celebri loco. Et hinc auctionari, publice, & ferè ſub haſta uendere, non ea, quæ ad eſum ſpectant, ſed ea, quæ ad ſupellectilem, atque ad alios uſus, nec ferè, niſi, quæ penes alium in uſu fuerunt. Differt igitur auctus ab hauſtu, quia diuerſam originem ſortita ſunt. Auctus enim eſt incrementum, ab augeo deſcendens, ut hauſtus ab haurio.

Pupillus, & Orphanus. Cap. XXXIII.

P Vpillus eſt, qui caret quidem patre, ſed tantiſper, dum eſt in ætate, cui adhibetur tutor. Orphanus, qui caret patre, præſidioq́; paterno, et qui ſūmopere deſiderat illius opē, quū ſine eo male habeat. Græcū tamen nomen eſt, non ſanè à ueteribus uſitatū.

Triclinium, & Conclaue. Cap. XXXIIII.

T Riclinium à tribus toris, menſis'ue appellatum eſt. Ibi enim comedebant, præcipue in conuiuium accepti, quum res ipſa poſtularet

laret tres toros, mēſas'ue extrui. Qui autem huic miniſterio præerat, Architriclinum uocāt. Quintilianus quidem triclinium uocat, quod Cicero conclaue. Nam de eodem conuiuij loco, ubi Simonides artē memoriæ traditur inueniſſe, ille ſic ait: Vix eo limen egreſſo, triclinium illud ſupra conuiuas corruit. Hic ſic: Hoc interim ſpatio conclaue illud dicitur concidiſſe. Eſt igitur triclinium conclaue diſcubitorium. Nam conclaue generalius eſt: quod eſt etiam pars quædam in penatibus remotior, in qua uel uiri colloqui, uel mulier confabulari ſolent. Aulam autem, quod græcum eſt, noſtri ſemper transferunt atrium. Nam aulam pro ollá, Plauto, uetuſtiſſimiſq; dicendum relinquamus.

Penus, & Commeatus. Cap. XXXV.

p Enu ea omnia cōtineri dicuntur, quæ ad uictum pertinent, ſed priuatum, ſi modò domi repoſita, ac recondita ſunt. Nā locum, ubi iſta reponuntur, Varrone teſte, penarium appellamus. Quæ uero ad uictum publicū ſpectant (ſicut alio loco diximus) commeatus uocatur, ſed ex paucioribus conſtat, ut ſumus diligentiores pro re priuata, quàm pro publica. Ferè nihil aliud continet commeatus quàm annonam, et quicquid annonæ uicem habere poteſt. Quanquā (ut iterum dixi) priuatorum etiam commeatus eſt, nec annona tantum frumentaria, Cicerone dicente lib. II. de Diuinatione: Aut ſi Epicuri de uoluptate liber roſus eſſet, putarem annonam in macello cariorem fore. Neſcio tamen, an macellum non tantum pro loco, ubi caro uenditur, accipiatur, ſed ubi, & annona.

Ceruix, Iugulus, & Collum. Cap. XXXVI.

c Eruix eſt poſterior colli pars, unde origo eſt omnibus neruis. Iugulus anterior, unde uox, halituſq; procedit. Collū omnes partes in ſolidum complectitur. Et quoniam nerui, qui corpus erectum, rigidumq; faciunt, in ceruice ſunt collocati, dicimus hominem duræ ceruicis, quaſi indomabilem morem ferocium boum: uel qui ceruice erecta, & rigida eſt, contumaciam quandam, & rigorem mentis præ ſe fert, tanquam nemini caput inclinare uelit, tali nomine uocatur quaſi duri capitis, duraq; mentis. Ceruicis etiam dicimus pro ceruice: imo ſingulari numero neminem ante Hortenſium dixiſſe, Quintilianus eſt autor. Similiter, quoniam in iugulo mortifera ſtatim plaga eſt præ cæteris membris, eademq; pars corporis uulneri obnoxia, ad quam mucro inter ipſa arma facile ſubit: à ueteribus dicebatur petere iugulum, ferire iugulum, pro eo, quod eſt, petere mortem, inferre mortem. Quint. Inituruſq; forenſium certaminum pugnam, iam in ſchola uictoriam ſpectet, & iugulū petere, & ferire uitalia, aut tueri ſciat. Cic. in Verrinis: Sua confeſſione induatur, ac iuguletur, neceſſe eſt.

Sinus, & Gremium. Cap. XXXVII.

s Inus eſt intra pectoris, brachiorumq́; complexum: unde ſinus ueſtium, quales erant tunicæ Romanorũ, & modo quorundam religioſorum ſupra cincturam laxitas illa ueſtis, quæ cingulum operit. Litora quoque curua, & quaſi brachijs mare amplectentia, ſinus uocamus. Gremium eſt inter complexum femorũ, feminumúe: quo in complexu mulieres concipere ſolent. Et per trãslationem gremium terræ appellamus, quum ſemen ſuſcipit, conceptumq́; retinet, quaſi uiuentem fœtum poſtea paritura. Quare, quum lactantur infantes, ad ſinum admouentur, pueri uero iam facti à ſedentibus matribus, utique quum illis blandiuntur, ad gremium accipi ſolent. Vt Vergilius de Cupidine ſub imagine pueri Aſcanij:

Hæret, & interdum gremio fouet inſcia Dido.

Quinetiã matres, nutricesúe, quum ſuper genua collocant infantem, aut extremis ueſtibus repoſitum, & ad uterum uſque ſublatum geſtãt, in gremio magis, quàm in ſinu tenere, aut geſtare dicuntur. Vt idem de eodem:

Et fotum gremio dea tollit in altos Idaliæ lucos.

Socius, Comes, & Sodalis. Cap. XXXVIII.

s Ocius ſocio dicitur, comes comiti raro dicitur. Nanque ſocius eſt par, comes uero minor, quippe qui ſequitur, & ducem habet, ut Cicer. Non comitem ſe, inquit, ſed ducem præbuit. Et alibi: Neque enim princeps tunc ad ſalutem eſſe potuiſſem, ſi eſſe alij comites noluiſſent. Ideóq; duces in bello quoties milites alloquuntur, cõciliandæ beneuolentiæ gratia, non ferè appellant comites, ſed ſocios, communicantes quodammodo ipſorum dignitatem cum illis, ut è diuerſo, quum eoſdem commilitones uocant, communicantes eorum conditionem, ac ſortem cum ipſis. Neq; enim dux commilito eſt militum, ſed milites inter ſe commilitones, ut apud Vergilium Aeneas comites ſuos conſolans ait: O ſocij.

Et autor ipſe ſua perſona loquens de Achæmenide, inquit:

-Comes infelicis Vlyſſi. Et iterum:

-Vno graditur comitatus Achate.

Neque recte dixeris de Vlyſſe, & Aenea, hunc eſſe comitem Achatæ, illum Achæmenidis. Idem tamen ait:

Arma, deosq́; parant comites. Et iterum:

Sacra, deosq́; tibi commendat Troia penates.

Hos cape fatorum comites. Nunquid dij erant comites Troianorum, atque Aeneæ, an duces? certe dij penates comites erant confeſſione, tum Aeneæ, tum ipſorum quoq; deorum. Nam lib. I. Aeneas ait:

· Raptos qui ex hoſte penates
Claſſe ueho mecum.
Et in tertio dij aiunt:
Nos te Dardania incenſa, tuaq; arma ſecuti:
Nos tumidum ſub te permenſi claſſibus æquor.

Sub te, id eſt te duce: & ſecuti ſumus, id eſt tui comites fuimus. Idē quoque de Græcis dicendum eſt, & deorum deis. Idem etiam de Sibylla, & de Aenea, quanquam modo hic, modo illa dux erat, aut comes: tamen quia ſequebatur Aeneæ uoluntatem Sibylla, & quaſi miniſtram ſe præbebat, comes erat. Quia uero ducebat præmōſtrans iter, & declarans, ea quæ ignorabat, dux eadem dicitur: tametſi aliquando comitem pro ſocio dicimus, ut Cicero in rhetoricis de illo uiatore, qui quū ante lucem ſurrexiſſet, Comitem, inquit, ſuum inclamauit ſimul & ſæpius: quum de eodem antea dixiſſet. In itinere quidem proficiſcentē ad mercatum quendam, & ſecum aliquantum nummorum ferentem eſt comitatus, id eſt inſecutus. Quare peccauit tum Priſcianus ad Iulianum ſcribens: Tibi ergo hoc opus deuoueo omnis eloquentiæ præſul, ut mihi (quantumcunque deus annuerit) ſuſcepti laboris gloriam te comite, quaſi ſole quodam dilucidius creſcat. Quid magis abſurdum, quàm, quem dicas tuum ſolem, eundem appellare comitem tuum hoc ipſo, quòd ſol eſt? tum ille (parco nomini ſacroſancti uiri) qui dixit, Ebrietas eſt comes libidinis, & intemperantiæ, ſuperbia comes eſt odij, diuitiæ ſunt comites ſuperbiæ. Nam potius dicendum erat, libido, & intemperantia comes eſt ebrietatis. Sequitur enim libido, & intemperātia, ebrietas antecedit. Odium comes ſuperbiæ eſt, ſuperbia comes diuitiarum. Cicero: Eſt gloria comes uirtutis. Gloria enim ſequitur honeſtatem, ſicut umbra corpus. In eodem opere nuper à quodam perdocto uiro, illud: Iracundiam laudant, comitem fortitudinis eſſe dicunt. Emēdatum ſic erat: comitem fortitudinem, ut ſciremus uerum eſſe, quod ait Quintilianus: Dum librariorum inſcitiam inſectari uolunt, ſuam cōfitentur. Idem Cicero alio loco: Cupiditas dicendi pacis eſt comes, otijq; ſocia. Siquidem pacem ſequitur dicendi cupiditas. Quid ergo, ſi hæc comes eſt, illa dux erit? dicemusq;, pax eſt dux cupiditatis dicendi, & ebrietas eſt dux libidinis, & intemperantiæ. Non eſt hic ſermo quidē uſitatus, ſed potius per alia uerba, quorum tria nunc in mentem ueniunt: magiſter, magiſtrá ue, pater, mater ue, materies, materiá ue, ut ebrietas magiſtra eſt libidinis, & intemperantiæ: ſuperbia eſt mater odij: diuitiæ ſunt materia ſuperbiæ: quibus tribus ferè indifferenter uti poſſumus. In perſonis uero magis conuenit dux, aut in his rebus, quæ perſonis ſunt ſimiles, qualis eſt fortuna, quæ dea fingitur. Cicero

non

ſemel dixit, fortunam non ducem, ſed comitem fuiſſe quibuſdam imperatoribus. Eſt præterea(ut eò redeam, unde egreſſus ſum)alia differentia inter comitem, & ſocium, quòd comes eſt, qui utcunque ſequitur alterius ductum: ſocius plerunque in negotijs, ſerijsq́; rebus, & fortunæ arbitrio ſubiectis, ut Cæſar in commentarijs: Itaque Androſthenes prætor Theſſaliæ, quum ſe uictoriæ Pópeij comitem eſſe mallet, quàm ſocium Cæſaris, in rebus aduerſis omnem ex agris multitudinem ſeruorum, ac liberorum in oppidum coëgit. Verum huiuſmodi differentia aptior eſt inter ſocium, & ſodalem. Eſt enim proprie ſodalis in rebus leuioribus, ac ſæpe uoluptuoſis. Quintil. Quo tandem patereris animo, ſi delicatus adoleſcens, præſertim ſplēdidis opibus, uel ex ætate mores, uel ex fortuna traxiſſem, & tempeſtiua conuiuia, & peruigiles iocos aduocata ſodalium turba ſolutus, atque affluens agerem? M. Tul. Epulabar modice cum ſodalibus. Sodalitates enim me quæſtore ſunt inſtitutæ. Idem alibi: Ego Plancū Laterenſem, & ipſum gratioſum dico, & habuiſſe in petitione multos cupidos ſui gratioſos, quos tu ſi ſodales uocas, officioſam amicitiam nomine inquinas uitioſo. Caius autem ſodales, inquit ſunt, qui eiuſdem ſunt collegij, quos Græci συσσίτους, & ἑταίρους uocant. À quo non ſanè diſcordat apud M. Tullium Antonius, qui Norbanum quæſtorem ſuum appellat ſodalem. Comis eſt benignus homo, & facilis, qui alijs non grauate inſeruit.

Pompa, & Spectaculum. Cap. XXXIX.

p Ompa omnis, ſpectaculum eſt, ſed non contra. Pompa quidem in proſperis eſt, & in aduerſis, qualis eſt in triumpho, & in funere, quaſi quidam ſolennis apparatus, & oſtentatio. Cicero: Sed iam è pompa in ueram aciem deſcendamus. Verg.

Ad delubra iuuat ſolennes ducere pompas.

Quintil. Quid enim ſi reſpondere iubeas orbitatem, cur in exequijs totos egerat cenſus, quid ſibi uelit ille funebrium longus ordo pomparum? Spectaculum uero, nunc illud eſt, quod ſpectatur: ut,

Nocte pluit tota, redeunt ſpectacula mane.

nunc ipſa ſpectatio: ut,

Ò acerbum ſpectaculum.

nunc locus unde ſpectatur: ut, ſedebat in ſpectaculis, & de ſpectaculis excitatus eſt.

Senecta, & Senectus, Iuuenta, & Iuuentus. Cap. XL.

s Enecta, eſt ſenilis ætas. Iuuenta, autem iuuenilis, & (ut quibuſdam placet) dea ipſa melioris ætatis, & iuuentutis. At ſenectus idem eſt, quod ſenecta. Iuuentus uero, etiā frequentia iuuenum, non ſolum ætas. Senium quoque pro ſenectute accipitur.

Continentia,

Continentia, & Abſtinentia. Cap. XLI.

Ontinentia ab abſtinentia ita differt, quòd abſtinentia iuſtitia eſt, Continentia uero illa, quæ inter uirtutes quarta numeratur, quæ eadem dicitur temperantia, & modeſtia. Eſt enim hæc, quum à uoluptatibus nos continemus, Abſtinentia quum abſtinemus ab alienis, nulli uim inferentes, nihil cuipiam eripientes. Cicero: Si in una uoluptate continuerit, in alia ſe effuderit. Rurſus: Quod beneficium eſt, quod te abſtinueris à nefario ſcelere? Nonnunquam tamen indifferenter, ut apud Valerium Maximum titulus eſt de abſtinentia, & continintia, ubi exempla iſtarum uirtutum promiſcua ſunt. Vt tamen ſentio, continẽtiæ dare poteris nomen abſtinentiæ, potius quàm è diuerſo. Illud enim ſpecialius uidetur, hoc generalius, quemadmodum temperantia putatur ſub iuſtitia eſſe, uel ab ea non poſſe ſeparari. Illa uero ſine hac frequenter eſt. Quare rectè continentia uocatur abſtinentia.

Pecus pecudis, & Pecus pecoris. Cap. XLII.

Ecus pecudis, & pecus pecoris, propè nihil differunt. Significatur enim hoc nomine animal, quod ſub imperio hominũ ex pabulo terræ paſcitur, ut bos (qui taurum, uaccamq́, comprehendit, præter ſuum proprium ſignificatum) equus, caballuſ'ue: qui aſinariam potius operam exercet, Aſinus, non autem Onager, nec Laliſio. Mulus qui proprie generatus eſt ex Aſino, et Equa. Nam Hinnulus dicitur, qui patre equo, matre aſina genetus eſt, quem quidã burdonem nominant. Camelus quoque, nam non tantum paſcitur ſub magiſtro, uerum in quibuſdam locis inter armenta. Et eius ſignificatio non modo ad marem, fœminamq́; pertinet, ut paſſer, & aquila, ſed cum genere fœminino nonnũquam iungi inuenitur, ut camelos fœtas: quale eſt Bos, ut apud Vergilium: Ille meas errare boues, ut cernis. Quod ideo minus mirum eſt, quod Lupus etiam apud Varronem, et Ennium, & Fabium Pictorem in genere fœminino reperitur, ſiue hic Lupus Lupam quoque ſignificet. Huic ſimile eſt bubalus. Cæterum et ipſi Cameli, & cætera, quæ enumeraui, armenta faciunt, licet quidam uelint tantum eſſe Boum, quaſi ab arando aramenta dicta, deinde ſublata tertia litera armenta. Præterea Ouis, quæ marẽ, fœminamq́; ſignificat. Capra, cũ qua Caper, ſiue Hircus. Porcus, cum quo Porca intelligitur. Vnde ſiunt greges, ut grex ouiũ, grex Caprarũ, grex Porcorum. Ouidius Metamorphoſeos quarto:

Mille greges illi, totidemq́; armenta per herbas
Errabant. Vergilius tertio Georgicorum:
Hæc ſatis armentis. ſuperat pars altera curæ.

Lanigeros agitare greges, hirtaſq; capellas.

Idem tamen de ceruis primo Aeneidos dixit:

–Hos tota armenta ſequuntur A tergo.

Vt minus mirandum ſit, ſi de bobus gregem dixerit, ibi:

Aut aliquam in magno ſequitur grege– tamen ad diſtinctionem adiecit magno, ſicut Horat. adiecit mugentium in Epod.

Aut in reducta ualle mugentium.

Proſpectat errantes greges.

Quasi grex ſit generalius nomen, armentum uero ſpecialius, et illud ſine appoſito de pecoribus minutis intelligatur, cum appoſito poſſit etiã ad maiora transferri. Vt Cic. in Philipp. Fudit apothecas, cecidit greges armentorum. Haec omnia pecudes & pecora dixeris, quorum exẽpla tot ſunt, quoties hoc uocabulũ reperimus. Veruntamen pecus pecoris nonnũquam reperitur pro multitudine pecorum, ſiue pecudum, ſed gregalium potius, quàm armentalium, ut Vergilius:

Dic mihi Damœta, cuium pecus? an Melibœi?

Infelix ò ſemper ouis pecus. Et alibi:

Caprigenumq; pecus nullo cuſtode per herbam.

Ouidius Metamorphoſeos libro decimotertio:

Hoc pecus omne meum eſt, multæ quoque uallibus errant.

Multas ſylua tegit, multæ ſtabulantur in antris.

Nec (ſi forte roges) poſſim tibi dicere, quot ſunt.

Pauperis eſt numerare pecus. de laudibus harum

Nil mihi credideris: præſens potes ipſa uidere,

Vt uix ſuſtineant diſtentum cruribus uber.

Sunt fœtura minor tepidis in ouilibus agni.

Sunt quoque par alijs ætas in ouilibus hœdi.

Cur dixit multæ, & harum, quum nullum genus antea nominaſſet? niſi quòd intellexit oues, & capras, quas poſtea nominat. Cicero in Verrem: Nominat iſte ſeruum, quem magiſtrum pecoris eſſe diceret.

Vergilius tamen Georg. tertio ait:

Paſcitur, itq; pecus longa in deſerta ſine ullis

Hoſpitijs, tantum campi iacet, omnia ſecum

Armentarius Afer agit. Armentariũ pecoris dixit. Nonnunquã pecus pecoris ſignificat ouem, nec ſolum uulgo, ubi hæc animalia, pecora dicuntur: uerũetiam apud graues autores, quorum eſt Plin. qui lib. octauo inquit: Eſt & in Hiſpania, ſed maxime Corſica, non maxime abſimile pecori, genus Muſimonũ caprino uillo, quàm pecoris uelleri, propius. Quorum è genere, & ouibus natos, priſci Vmbros uocauerũt. Infirmiſſimum pecori caput. Et non longe poſt: Suis fœtus ſacrificio die

cio die quinto purus eſt, pecoris die octauo, bouis triceſimo. Quintilianus: Cur in uſum ueſtium ſæpe pecori lanæ detrahuntur? Præter pecudes autem, cæteræ quadrupedes feræ ſunt: licet propriè uideantur feræ dici, quæ feritatem habent, ut Leones, Vrſi, Pardi, Lupi, Vulpes. Harum quæcunque manſuefactæ ſunt, cicures uocantur, qualis Canis, qui nec Pecus, nec Fera eſt, licet ſit natura ipſa non tantum Fera, ſed etiam Ferus: qualis Elephas, ſiue quod uſitatius eſt) Elephantus ad bella domitus, alioqui fera natura, de quo nomine idem, quod de Camelo fortaſſe dici poteſt, quòd & communis generis ſit, et armentum faciat. Quidam ſuem domeſticum tantum, cicurem uocant. Ego potius aprũ dixerim, qui ex fero cicur eſt factus. Nec aprum modo, ſed etiam Onagrum, Ceruum, Capreolum, Damam, Capream, Leonem quoque: denique quicquid cicurari poteſt. Cicurare enim (ut Varro ait) eſt manſuefacere. Quod enim à fero diſcretum eſt, id dicitur cicur: & ideo dictum cicur ingenium obtineo, id eſt manſuetum. Innatum à cio cicur uidetur. Cicum dicebant membranam tenuem, quæ eſt in malo punico diſcrimen. Hæc Varronis uerba confirmat Cicero, ubi ait: Nam aliæ ſunt feræ, aliæ cicures, aliæ natantes, aliæ uolucres.

Collis, Iugum, Cliuus, & Promontorium. Cap. XLIII.

Collis eſt (ut ita dicam) monticulus, ſiue per ſe, & à monte ſeparatus, ſiue pars montis. Iugum (ut etiam ita dicam) ipſa arduitas montis, & procliuis, ac prona ſupinitas, cui ſimilis eſt in colle Cliuus, tamen mollis magis, & clemens, ut cliuus capitolinus, cliuus, qui ducit ad Ianiculum, cliuus montis Auentini, quos omnes ſcimus eſſe in urbe Roma colles. Vnde quidam uocant eam urbem Septicollem. Et antiquitus fiebant feſta quædam Septimontalia. Liuius: Itaque quum per Caſſilinum euadere nõ poſſet, petendumq; montes, & iugum Caligulæ ſuperandum. Et alibi: Quantum in altitudinem egrediebantur magis, magiſq; ſylueſtria, & pleraque inuia loca excipiebant. Vt uero iugis appropinquabãt (quod rarum in alijs locis eſſet) adeo omnia contecta nebula, ut haud ſecus, quàm nocturno itinere impedirentur. Promontorium locus eſt in mari prominens, ut Plinius libro XXVI. Promontoria aperiuntur mari, & rerum natura agitur in planum. Liuius libro XXXIII. Aut aperientibus claſſem promontorijs. Idem XLV. Adiunctaq; inſula Eubœa, & excurrente in altum, uelut promontorium, Attica terra ſita.

Officina, & Taberna. Cap. XLIIII.

Officina eſt, ubi opera fiũt. Taberna, ubi opera ipſa, cæteraq; merces uenditantur. Officina eſt ſtatuarij, fuſoris, ſtatoris, cælatoris, excuſoris, uitrearij, pictoris, ſutoris, fabri, qui multi-

plex eſt, lignarius, & hic non unius generis, ferrarius, nec hic ſimplex lapidarius, qui & ipſe in multas diuiditur ſpecies. Taberna uocatur uinaria, lanaria, olearia, & mille huiuſmodi: unde opifices, & tabernarij uocantur. Cicero pro Lucio Flacco: Opifices, & tabernarios, atque omnem illam fecem ciuitatum quid eſt negotij concitare? Nec negauerim aliquando unum, eundemq́; locum officinam, & tabernam eſſe, ut ſutrina, in qua calcei & fiunt, & uenduntur. Quædam igitur artificia (quanquam ſola artificia ſunt opificum) cætera quæſtus, & operæ dicuntur: ſed quædam huiuſmodi ſemper habent ſuum nomē, ut hæc ipſa ſutrina ſutoris, & lignarij proprie fabrica, aurificis aurificina, cauponis caupona, tamen & eam, quæ uinum uenditat, cauponam uocamus. Quidam malunt dicere cauponam pro loco. Argentarij argentaria, quod nomen quidam pro artificio, et argentarium pro artifice (qui idem eſt aurifex) accipiunt: atque ita eſt in Hieremia. Titus autem Liuius, Cicero, Quintilianus, cæteraq́; omnis antiquitas pro his accipit, qui campſores uulgo dicuntur, non illos dico minutos, qui nummularij, & menſarij à nobis, κολυβισταὶ à Græcis dicuntur, qui ijdem trapezitæ uocari poſſent. Nam colybiſtæ trapezas habent. Sed Plautus in Curgulione trapezitam, & argentarium pro eodem accipit.

Auis, & uolucris. Cap. XLV.

a Vis eſt, quæ oua parit, pennisq́; eſt prædita, præter unum ueſpertilionem, qui utroque caret, quatuor enim pedes habet, & feminus eſt. Volucris eſt, quæcunque uolat, nec auis ſolum, ſed illæ beſtiolæ quoq; minutiores, ut apes, ueſpa, culex, tabanus, locuſta, muſca, cicada. Siquidem Quintilianus apes uolucres uocat. Et Plinius non ſemel hoc ſignat, unde & Cupido uolucer dicitur.

Indoles. Cap. XLVI.

i Ndoles eſt non ſolum in pueris, & adoleſcentibus ſignificatio futuræ uirtutis, ut apud Quintilianum: In primis annis laudaretur indoles. Cicero: Vt enim adoleſcentibus bona indole præditis ſapientes ſenes delectantur. Et Valerius titulum de indole fecit, non tantum puerorum adoleſcentiumq́; exempla repetens, ſed etiam in uiris, & quidem præſentis uirtutis, ut idem Cicero de officijs: In quibus eſt uirtutis indoles, commouentur. Idem pro Cælio: Si quis iudices hoc robore animi, atque hac indole uirtutis, & continētiæ fuit. Liuius de Lauinia iam matre, & poſt mortem Aeneæ res admĩniſtrante inquit:

Tanta in ea uirtutis indoles fuit. Lucanus:

Indole ſi dignum Latia, ſi ſanguine priſco

Robur

Robur ineſt animis.

Indole quaſi generoſitate quadam uirtutis, atque animi. Liuius ad malam quoque partem, & ad muta, atque inanimata transfert, loquens de Hannibale, ſic: Cum hac indole uirtutum, & uitiorum triennio ſub Haſdrubale imperatore meruit. Et alibi: Sicut in frugibus, pecudibusq́; non tantum ſemina ad ſeruandam indolem ualent, quantũ terræ proprietas, cœliq́;, ſub quo aluntur, generoſius in ſua quicquid ſede gignitur, inſitum alienæ terræ in id, quod alitur, natura uertente ſe degenerat.

Concio. Cap. XLVII.

Concio eſt populi multitudo congregata, uel ex magiſtratus iuſſu, uel ex publici ſacerdotis, uel interdum ſua autoritate, et ſponte propria ad audiendum oratorem concionantem in bonum publicum, cuius etiam oratio uocatur concio. In priore ſignificatio eſt Græce ἐκκλησία, quam nos pro latina uoce habemus. Multiq́; eccleſiam, neſcio quo iure, ædes ſacras appellant, quum cœtum hominum, ut dixi, ſignificet, non loca.

Aliud Leges eſſe, aliud Iura. Cap. XLVIII.

Leges, iuraq́; ſcripta ſæpe inuenimus: ex quo datur intelligi, aliud eſſe leges, aliud iura. Sunt igitur leges, aut principis, aut liberi populi, quæ à rege conduntur, alterius conſenſum non requirunt, quæ ad populum feruntur, quæq́; ſine eius iuſſu ferè ratæ non ſunt: quia rogari, id eſt interrogari de his populus ſolet, rogationes etiam dicuntur. Iura autem magis generalia ſunt. Siquidem & ius gentium eſt, & ius ciuile. Nam ius naturale dicere, quod natura omnia animalia docuit, ridiculum eſt. Appetitum coëundi, atque adeo nocendi imbecilliori animali, ſpoliandi, occidendi, quis ius eſſe dixerit? Ideoq́; M. Tullius in libro officiorum de iure naturali ſilentium egit, inter ſolos homines ius eſſe ſignificans, idq́; gentium eſſe, uel ciuile. In rhetoricis tamen ius naturale ſtatuit, ſed quod in homines tantummodo cadat: cuius ſpecies ſex eſſe uoluit, religionem, pietatem, gratiã, uindicationem, obſeruantiam, ueritatem, Sed hæc hactenus. Ius ciuile dicimus tam leges, quàm plebiſcita, ſenatuſconſulta, decreta principum, reſponſa prudentum: quod ultimum uelut interpretatio eſt ſuperiorum: quod qui profitentur, iuriſconſulti nominantur. Qui uero legem fert ad populum, ferè orator eſt, aut præſidio oratoris indigens, ut appareat, quanto præſtantior orator eſt, quàm iuriſconſultus, quum hic ſit quaſi illius ſcriba: aut ille præceptor, hic pædagogus: ille dux, hic ducis legatus, atque aſſecla. Quid dicam de iuriſperitis, hoc præſertim tempore, qui cum maximo ab illis Conſultis interuallo diſtent, ſe literato-

rum arcem tenere arbitrantur? quorum quanta ſit eruditio, uel hinc colligi coniectura poteſt, quòd quoties Pauli, Vlpiani, aliorum'ue teſtimonium aſſumunt, legem nominant, quum longe aliud ſit, legem eſſe, & habere uim legis: quódq; deformius eſt, unam legem in plures partiuntur, uerbi cauſa, Ad legem Aquiliam, quoties Scæuola, quoties Papinianus, alius'ue quis loquitur, etiam ſi bina uerba, & quidem à ſuperioribus dependentia, toties nouam legem appellant: non ab aliquo legislatore unam legem, ſed ab infinitis interpretibus legum, infinitas eſſe indicantes. Etiam titulum de uerborum ſignificatione non legem, imo leges appellant: quo quid abſurdius?

Aceruus, Strues, Strages, & Sarcina. Cap. XLIX.

Aceruus minutarum proprie rerum congeries eſt, ut frumenti, & leguminis, ut ſalis. Interdum aliquanto etiam maiorum, ut aceruus ſcutorum apud Vergilium: Et ferè generale ad omnia eſt. Strues autem proprie lignorum. Strages uero cadauerum interfectorum uno in loco, ac proprie iacentium multitudo, ſiue humanorum, ſiue mutorum. Sarcina utenſilium, & eorum, quæ ad cultum, ad ornatum, & ad cæterum uſum pertinent (ut ſic dicam) faſcis, quem quis in itinere faciendo comportare poſſit. Siquidem milites, quum caſtra mouere uolunt, ſarcinulas colligere dicuntur: & qui in aliam domum immigrant, ſarcinas ſuas componere. Res enim noſtras domi ciſtis, capſisq; compoſitas, ſarcinas uocamus, ut apud Quintilianum: iacent relictæ ſine hærede ſarcinæ.

Inter Miniſterium, & Myſterium. Cap. L.

Miniſterium miniſtri opera eſt proprie, ſed pro omni operatione quoque accipitur, ut de rege Latino Vergilius:

Mæſtusq; refugit Fœda miniſteria.

Myſterium uero Græcum eſt μυσήριον, arcana quædam res, & proprie diuinis uiris, ſacerdotibusq; tantummodo cognita. Illud prius in numero plurali ſolet accipi pro miniſtris, ſicut ſeruitia pro ſeruis. Nã ſeruitium, aut ſeruitus ipſa, aut ſeruitutis actio eſt, ut Dauus apud Terentium:

Ego Pamphile hoc tibi pro ſeruitio debeo,
Conari manibus, pedibus, noctésq;, & dies
Capitis periculum adire, dum proſim tibi.

Afferamus etiam in alijs exempla. Salluſtius: Interea ſeruitia repudiabat, quorũ in initio ad eum magnæ copiæ concurrerant, quia opibus coniurationis fretus, ſimul alienum ſuis rationibus exiſtimans uideri cauſam ciuium cum ſeruis fugitiuis communicaſſe. Quintilianus ſæpe miniſteria pro miniſtris dixit, ut ibi: Non terſit miniſteria cæca.

Et officia

Et officia pro officialibus, obſequiaq́; exhibentibus. Paulus iuriſconſultus teſte Labeone ait: Vrbica miniſteria dicimus etiam, quæ extra urbem nobis miniſtrare conſueuerunt. Vlpianus, denique concubinam, filios naturales, alumnos conſtituit generali appellatione contineri, & ſi qua alia ſint eiuſmodi miniſteria. Liuius libro quarto: Frumento nanque ex Hetruria priuata pecunia per hoſpitum, clientumq́; miniſteria coëmpto.

Scurra, & Paraſitus. Cap. LI.

Scurra eſt, qui riſum ab audientibus captat non ſalua dignitate perſonæ. Paraſitus, qui omnia ad uoluntatem eius loquitur, in cuius contubernio eſt: omnia aſſentatur, omnia illius facta, ſimul ac dicta laudat, nihil repugnat, nihil facere recuſat uentris gratia, in quo ſummum bonum conſtituit, quorum magna copia in principum domibus eſt.

Bucca, Gena, Mala, & Cilium. Cap. LII.

Buccam, & buccas pro eodem accipimus. Oratores frequẽtius in ſingulari: unde illud uſitatum: Dicam, quicquid in buccã uenerit, id eſt in os: ſed non in labra, ut uulgus exiſtimat, Quintiliano probante, qui ait: Ore enim magis, quàm labijs loquendum eſt. Sed uulgus errat, atque fallitur, quum legit buccam, & duas buccas: in illa accipiẽs unum os, in his duo labra. Verum ego oſtendi, os, ipſam concauitatem eſſe, unde uox prodit, non oram labrorum. Et enim Iuuenalis, quum ait, Bucca foculum excitat: non de extremitate oris, ſed de interiori parte dixit, quæ inflari ſolet, uentumq́; concipere. Et iterum de tubicinibus loquens: Notæq́; per oppida buccæ: de illa deformi utrinque inflatione intellexit tubam inflantium, non de labris, quæ latent, cum tuba canit. Nam & Horatius quoque, quum inquit: ‑ Quin illis Iuppiter ambas Iratus buccas inflet. non de labris locutus eſt, quæ inflari non poſſunt. Quod Plautus apertius docet in Penulo: Neſcias utrum ei maiores buccæ, an mammæ ſient. Quid autem buccæ ſignificẽt, ex Plinio audiamus, ſimulq́; quid malæ, quid genæ, quid cilium Hæc enim eodem loco tractat is, præter quam quòd alibi dicit buccarum ſinus. Et iterum buccarum inanitas, ita libro XI. ait (ſequar autem ipſius ordinem, ſeriemq́; libri) Quibus fragilia operimenta, ijs oculi duri. Omnia talia, & piſces, & inſecta non habent genas, nec integunt oculos. Omnibus membrana uitri modo tranſlucida obtenditur. Pauloq́; poſt: Sed quadrupedibus in ſuperiore tantum gena, uolucribus in inferiore. Ac paulopoſt: Grauiores alitum inferiore gena conniuent. At quadrupedes, quæ oua pariunt, ut teſtudines, crocodili, inferiore tantum ſine ulla nictatione, propter

prædur os oculos. Extremum ambitum genæ ſuperioris antiqui ciliũ uocauere, unde & ſupercilia. Hoc uulnere aliquo diductum non coa leſcit in paucas humani corporis membris. Infra oculos malæ, hominũ tantum, quas priſci genas uocabant, X I I. tabularum interdicto radi à fœminis eas uetante. Pudoris hæc ſedes: Ibi maxime oſtenditur rubor. Infra eas, hilaritatem, riſumq́; indicantes buccæ. Et altior hominũ tantum, quem noui mores ſubdolæ irriſioni dicauere, naſus. Non aliĳ animalium nares eminent. Auibus, ſerpentibus, piſcibus, foramina tantum ad olfactus ſine naribus. Et hinc cognomina Simorum, Silonum. Septimo menſe genitis ſæpenumero foramina aurium, & narium defuere. Labra, à quibus Bronchi, Labeones dicti. Ex his Plinĳ uerbis apparet, etiam eam in uultu partem uocari buccas, quæ uento inflarĩ ſolet, genam membranam illam, & quaſi ueſtem, qua oculus integitur, & conniuet, id eſt aperitur, & clauditur, hoc enim eſt conniuere. Malam uero, illud inter genam, & buccam, quaſi rotundam in ſpeciẽ mali (nam utrunque horum uocabulorum primam longam habet: Malus uero mala malum, primam breuem) cuius interior pars, quæ oris hiatum efficit, ubi molares affixi ſunt, maxilla dicitur, nomen diminutiuum non re, ſed uoce. Malam quoque genam dici Plinius idem fatetur. Ideoq́; dens ille intimus, & ipſi genæ affixus, genuinus dicitur, qui, quia maxime latet, ea re factum eſt iam tritum uetuſtate prouerbium, genuino rodere dente, id eſt latenter per inuidiam carpere famã alterius, & hoc (ut ille teſtatur) à poſterioribus. Nam ueteres tantum membranam illam oculi, genam appellabant, quam uetuſtatem à poſterioribus quibuſdam ſeruatam reperimus, nec poëtis modo, ut draconis genæ pro oculis, continens pro contento, & Seneca in tragœdia de Oedipo loquens, inquit: Et per irati ſibi genas parentis: etiam continens pro contento: uerum oratoribus quoque, ut Quintilianus de cæco loquens: Illa perpetua nocte clauſæ genæ non cuſtodierunt.

Paſtio, Paſtus, Pabulum, Eſca, Paſco, Paſcor, & Veſcor. Cap. LIII.

Paſtio uidetur ſignificare cibum, ſed tamen potius ad alimenta pecudum pertinet, quæ paſci dicimus, quanquam ſuapte natura ſignificat ipſam actionem paſcendi, nunc frequẽtius cibum. Paſtus homini competit. Varronis liber de re ruſtica titulũ habet de uillaticis paſtionibus, uidelicet quæ ad bruta pertinent. Cicero Tuſculanarum libro quinto: Cum oblectatione ſolertiæ, qui eſt unus ſuauiſſimus paſtus animorum. Pabulum eſt pecudum quidem, & tamen aliorum quoque brutorum, quanquam ego ſentio, magis cibus herbaceus, fœniceusq́;, ac paleaceus, & ſtramentitius, ſimiliumq́;, q̃ ex ſeminibus:

minibus: à paſco.n.et hoc deſcendit, ſicut paſtio. Eſcam antiqui accipie bāt ēt quod dabatur auibus, piſcibuſ ue ad decipiendum, non ſolum pro cibarijs humanis, aliorumq́; animalium Quo modo autem paſco neutrum, et paſcor deponens idem ſignificent, Priſcianus uiderit, qui hoc ſibi perſuaſit. Eſt enim paſcor, comedo, & uoro, ſemperq́; regit accuſatiuum, illud uero ſine accuſatiuo, ut: – Paſcentes ſeruabit Tityrus hædos. Proprie paſcere beſtiarum eſt, ſicut ueſci hominum, niſi quòd hoc regit ablatiuum, et aliquando potum quoque complectitur, ut Anacharſis apud Ciceronem: Carne, caſeo, lacte ueſcor. Pro quo ſignificato non recte dicam, carnem, caſeum, lac paſcor. Aliud ergo eſt paſcor, aliud ueſcor.

Incola, Inquilinus, & Accola. Cap. LIIII.

Ncola, qui in alterius regione habitat, & in aliena ciuitate, atque Republica. Inquilinus, qui in alieno priuato, proprie tamē in conducto, ſiue in urbe, ſiue ruri, Cicero de officijs: Peregrini, & incolæ officium eſt, nihil præter ſuum negotium agere, nec eſſe in aliena Republica curioſum. Idem in Philipp. Quæ in uilla illa ante dicebantur? quæ cogitabantur? quæ literis mandabantur? iura populi Romani, monumenta maiorum, omnis ſapientiæ ratio, omniſq́; doctrina. At uero te inquilino (non enim domino) perſonabant omnia uocibus ebriorum hoc eſt, in quo incola differt ab inquilino. Rurſus incola ita differt ab accola, quòd incola, qui in loco, accola, qui ad locum habitat: ideoq́;, quicunque iuxta aquas ſunt, accolæ dicuntur, nec refert in ſuo, an in alieno: ut accola Vulturni, accola Padi, accola Rhodani. At qui in montibus domos, urbesq́; poſitas habent, incolæ dicuntur: qui iuxta montes, accolæ. Nec immerito legendum eſt illud in Pſalmo CIIII. Et Iacob incola fuit in terra Cham: non autem accola, quia uox Græca etiam conſentit παρῴκησεν: licet multis alijs in locis apud Hieronymum quoque hoc uocabulum reperitur ſic poſitum.

Campus, Area, & Ager. Cap. LV.

Ampus eſt planicies terræ ampla, & grandis, ideoq́; ſpatioſæ plateæ, areæ ue, campi nomen acceperunt. Vnde Romæ campus Martius: nam locus huiuſmodi anguſtior uocatur area. Ager uero, tum circumiectum ipſi urbi territorium, ut ager Campanus, ager Leontinus, ager Faliſcus: tum locus in rure, quē colimus, ſiue arando, ſiue conſerendo. Nam is, qui ſeritur frumentis aruum nominatur. Verum in hoc ſecundo ſignificato habet pluralem numerū, ut omnes agros ciuium depopulatus eſt: in priore non habet, duntaxat dum loquimur de ſingularium urbium territorijs: non enim dices recte ſic: Antonius dedit militibus ſuis agros Campanos, & Leonti-

nos: nam hoc pacto non complector nemora, ſaltus, paſcua, deſertos montes, ſed ſic potius: Dedit militibus ſuis agros, Campanum, & Leõtinum, id eſt agrum Campanum, & Leontinum: quo quidem modo complector omnia, quæ in territorio illo ſunt. Ager etiam flumina, lacus, cæteraq; omnia includit.

Sylua, Lucus, Saltus, & Nemus. Cap. LVI.

s

Ylua, & lucus, ſaltusq; ſic differunt, quòd ſylua generalius nomen eſt: præterea ſolet eſſe cædua, Lucus nequaquam cæduus eſt, quin potius manu conſitus, religioſusq;, atque uel alicui deo, uel alicuius hominis cineribus conſecratus. Ideoq; aut circa delubra numinum, aut circa ſepulchra uirorum poſitus eſt. Saltus uero, ſylua inuia, nec tranſeuntibus peruia, in quo paſci, atque æſtiuare pecudes ſolent: aut, ſi locus, aërq; patiatur, hyemare. Nemora autem, uoluptatis cauſa comparata ſunt, & plena amœnitatis.

Femora, Femina, & Coxa. Cap. LVII.

f

Emora partem illam exteriorem ſignificant, Femina partem interiorem, mollioremq;, quæ ſe contingunt: uel Femora partem anteriorem, Femina poſteriorem. Liuius lib. XXII. Quoſdam & iacenteis uiuos ſuccisſis feminibus, poplitibusq; inuenerunt. A` quo conficitur nomen femoralia, ſiue feminalia (utroq; enim modo ſcriptum reperio) pro braccis. Tamen nominatiuus femen nõ reperitur. Coxa pars ſupra femora, uertebrumq; ipſum, quoties uitiatum eſt, aut os illud, quod in uertebro uoluitur, fractum, coxa uitiata, fractaue dicitur.

Crimen, & Flagitium. Cap. LVIII.

c

Rimen non modo pro delicto, ſed pro ipſa etiam criminatione. Cicero in Philipp. Hæreditates mihi negaſti uenire, utinam hoc unum uerum crimen eſſet. Flagitium proprie in libidine, quaſi flagris dignum crimen, ſed pro cæteris quoque peccatis accipitur: nec tantum turpibus, uerum his etiam, quæ per negligentiam, imprudẽtiam, obliuionemq; committuntur, ut idem in Bruto: Tantam'ne fuiſſe obliuionem, inquit, in ſcripto præſertim, ut ne legẽs quidem ſenſerit, quantum flagitij admiſiſſet? id eſt erroris.

Vectigal, & Fœnus. Cap. LIX.

u

Ectigal non ſolum ex publico, uerumetiam ex priuato capitur, ut in Paradoxis Cic. Ex meo tenui uectigali capio ego ducentos. Et iterum: Non intelligunt homines, quantum uectigal parſimonia eſt. Paulus: Caſæ arundinis, uel pali compendium, ſi in eodẽ fundo uectigal eſſe conſueuit, ad fructuarium pertinet. Ex omni tamen prædio uectigal eſt. Fœnus uero ex ſolo ipſo. Nam dicitur natura

lis fructus

lis fructus terræ fœnus. Poſteà autem ad uſuram tranſlatum, quaſi pecunia per ſe fructum producat, ſicut terra.

Luctus. Cap. LX.

Luctus eſt dolor, qui exterius proditur uultu ipſo, atq; aſpectu. Sæpe ipſe habitus, uultus, atque ueſtis, luctus eſt. Vnde de ſecundo bello Punico poſt cladem illam Cannenſem cenſuerunt patres conſcripti, ne fœminæ ultra triginta dies in luctu eſſent: non uidelicet, ne in dolore (non enim imperare dolori poſſumus) ſed ne in illo lugubri habitu. Et matronæ Iunium Brutum anno luxere, tanto tempore item Publium Valerium.

Otium. Cap. LXI.

Otium uacatio à labore, quod notum eſt, cuius contrarium eſt negotium. Sed quia hi, qui ſtudijs operā dant, neceſſe eſt, ut non negotioſi ſint, factum eſt, ut otium pro literario ſtudio accipiatur, ut Quintilianus: Inquirendo, ſcribendoq; talia conſolemur otium noſtrum. Non deſiderat otium ſolatium, ſed labor: ergo pro labore ſtudij otium accepit. Cicero: Quid dulcius otio literario? id eſt ſtudio, & (ut ita loquar) negotioſo otio? Tale quid habet apud Græcos σχολή.

Amor, & Charitas, Caritas, & Penuria. Cap. LXII.

Amor genus eſt, charitas ſpecies. Illud ad omnia pertinēs, hoc autem ad homines. Deinum et quidem pro dignitate, ac qualitate perſonarum. Maxima quidem charitas debetur parentibus, proxima filijs, & deinceps reliquis. Caritatem etiam pro penuria accipimus, ſed frumenti quidem, & annonæ caritatem dicimus. Penuriam uero uini, aquæ, pabuli, pecorum, pecuniæ, uirorum, cæterarumq; huiuſmodi rerum. Vel penuria eſt (ut ſic dicam) carentia omnium rerum. Caritas uero, quæ contraria eſt uilitati. Ideoq; Plinius Iunior ait, acceſſiſſe agris ſuburbanis caritatem, & Quintil. quum ait: Itaque caritas annonæ, rarum frumentum, cædes, ac direptio pecorū: idem eſt, ac ſi dixiſſet, caritas annonæ, penuria frumenti.

Seditio, & Factio. Cap. LXIII.

Seditio uel à ſeorſum ſedendo, uel (ut Ciceroni placet) à ſeorſum eundo dicta, tunc eſt, quum populo ſecum diſcordante, res ad manum uocatur. Qualem ciuitatis ſtatum Vergilius deſcribit, ſic dicens:

Ac ueluti magno in populo, quum ſæpe coorta eſt
Seditio, ſæuitq; animis ignobile uulgus,
Iamq; faces, & ſaxa uolant, furor arma miniſtrat.

Similiter dicitur ſeditio in exercitu, in claſſe, in ſchola, & ſi quid eſt

tale. Factio eſt diuiſio ciuium in diuerſa ſtudia, quum aliqui ſe principes, et primarios in ciuitate efficere conantur, inter quos æmulatio eſt, qui & factioſi dicuntur, pro ſe quiſque quàm maximam poteſt ciuiũ multitudinem (qui clientes uocantur) ad ſe trahens, ſibi'q; quouis pacto per fas, nefas'q; concilians, quæ peſtis inteſtina cunctas ciuitates duntaxat Italiæ infecit.

Bellum, Prælium, Pugna, & Certamen. Cap. LXIIII.

b Ellum eſt tum ipſa pugna, tum totum tempus, quo in militia ſumus, quam illiterati guerram uocant. Prælium ipſum tantummodo armorum certamen. Nam & pugna, certamen'q; etiam citra arma fit. Interdum etiam fit nudis uerbis.

Copia, & Copiæ. Cap. LXV.

c Opia, facultas, poteſtas'q; eſt: ut faciã tibi copiã inſpiciendi libros meos. i. dabo tibi facultatem, uel faciã tibi poteſtatem: ut .n. alio loco dixi, ſemper iunctũ eſt cum uerbo facio, dũtaxat apud oratores. Nã Poëtæ cũ alijs uerbis, et præcipue cũ do. Vt Verg. Affari extremum miſeræ data copia matri. Et iterum:
Poſtquam introgreſſi, & corãm data copia fandi.
Sine his autem duobus uerbis, copia plerunq; pro abundantia accipitur. Vnde dicta eſt copia orationis, et copia pecuniarum, & copia frumenti: In plurali quoq; pro eodem ſignificato, ut noui copias tuas, omnium rerum copias habeo. Peculiariter tamen appellamus militum multitudinem, ut copiæ Põpeij, copiæ Cæſaris, copiæ aduerſariorũ: pro quo imperiti dicunt gentes aduerſariorum, gentes noſtræ. Et in hoc ẽt ſignificato nonnũquam in ſingulari, ut Põpeius ad Domitium: Neq; ſolus cum iſta copia tantam multitudinem ſuſtinere poteris. Idem ad eundẽ: Etiam atq; etiam hortor, ut cum omni copia q̃primũ ad me uenias. Salluſtius: Poſtremo ex omni copia Catilinæ, neq; in prælio, neq; in fuga quiſquam ciuis ingenuus captus eſt. Verg. in. II. Aeneidos: Et, quæ ſit me circum copia, luſtro.

Elogium. Cap. LXVI.

e Logium eſt teſtificatio de aliquo, ſiue honoris, ſiue uituperationis cauſa. Vituperationis, ut Quintilianus: Non eſt iudices, quod putetis ideo nullum adiectum ad exhæredationẽ iuuenis elogium, quia de ſcelere conſtaret. Et alibi: Si exhæredatum à ſe filium pater teſtatus fuerit elogio, propterea quòd is meretricem amaret. Multa ſunt huiuſmodi exempla iuriſconſultos, ſed unum ſuffecerit Modeſtini, ubi huius nominis (niſi ab altero adiecta ſit) interpretatio reperitur. Cuius hæc uerba ſunt: Deſertorẽ auditum ad ſuum ducẽm cum elogio, id eſt cum uituperatiõe mittat. Honoris cauſa, ut Mar.

Tullius:

Tullius: In quod elogium plurimæ conſentiunt gentes, uirum eſſe ciuitatis primarium, etc. Et iterum: Quid elogia ſepulchrorum? quæ qualia ſint, Suetonius in Claudij uita oſtendit, dicens: Nec contentus elogium tumulo eius uerſibus à ſe compoſitis inſculpſiſſe, etiam uitæ memoriam proſa oratione compoſuit. Seneca in declamationibus: Deceſſit negotiator, teſtamento omnium bonorum reliquit formoſam uxorem hæredem, & adiecit elogium, quia pudicam comperi. Pro ſimplici autem ſententiæ ſuæ teſtificatione, Cicero: Solonis quidem ſapientis elogium eſt, quo ſe negat uelle ſuam mortem dolore amicorum, & lachrymis uacare.

Condictio, & Conditio. Cap. LXVII.

Condictio à condico naſcitur, Conditio à condo. Illud rarius eſt, quod ita Iuſtinianus (ſi credimus hominem Græcum Romanis iura potuiſſe præſcribere) diffinit. Condicere eſt denũtiare priſca lingua. Nunc uero abuſiue dicimus condictionem actionem in perſonã, quã actor intendit ſibi dari oportere. Nulla.n.hoc tpe eo nomine denũtiatio fit. Ergo condictio erit, uel hæc actio, uel illa denũtiatio. Conditio uero multi his tẽporibus male (ut pleraq;) uſurpant, accipientes pro mentis qualitate, ueluti hic eſt homo manſuetæ, & bonæ conditionis: quod antiqui dicebant boni, & manſueti ingenij. Nos quoque manſueti animi, & manſuetæ mentis: nos cum dico, de illis dico, qui latine loquuntur. Nam homo bonæ conditionis latine dicitur, ſi ad fortunas referatur, non ſi ad mores. Vt ille eſt uir magnæ, paruæ, mediocris conditionis, id eſt diues, pauper'ue aut inter hos medius. Ego ſum poſitus in hac conditione, id eſt fortuna, ac ſorte. Cicero: O miſerã conditionem adminiſtrãdi conſulatus. Huic ſignificato illud pene par eſt, quum inter plura eligendæ ſortis eſt oblata electio, ut apud Mar. Fabium: Oblata eſt à iuuenibus tyranno conditio, ut dimitteret alterum ad uiſendam matrem, ad diem præſtitutum reuerſum, ita ut, niſi accurriſſet ad diem, de eo, qui reſtiterat, pœna ſumeretur. Dicimus igitur, offero conditionem, uel fero, uel pono conditionem. Nunquam ferè per alium uerbum. Quæ conditio dum placuit, etiam ferè ſemper dicimus, accipio conditionem. Vt apud Terentium: Amatores Chryſidis tulerunt mulieri conditionem, ſi uellet eis morem gerere, ſe daturos illi pretium, liberalemq; mercedem. Ipſa uero accepit conditionem, hoc eſt, pactioni, promiſſioniq; aſſenſit. Ab illo ſignificato non lõge abſunt, offero electionem, do optionem. Hæc tamen ſolent eſſe inter plura, illud uero in uno frequentius, ut offero electionem, utrum uelis, eligendi, et do optionem, quod uelis potiſſimum, optandi: deinde tu aut eligere te

dicis, aut optare. Offero conditionem Chryſidi, unam ſaliat.

Frondes, & Folia. Cap. LXVIII.

f Rondes *arborum ſunt tantum: Folia autem & arborum, et herbarum, & florum quoque.*

Excubiæ, & Vigiliæ. Cap. LXIX.

e Xcubiæ *diurnæ, & nocturnæ: Vigiliæ tantummodo nocturnæ.*

Suffragia. Cap. LXX.

s Vffragia *ſunt (ut ſic dicam) uoces, quæ dicebãtur ad comitia, in tabella'ue ſcribebantur, quibus ſuam quiſque declararet uolũtatem de aliquo eligendo in magiſtratum: qualis eſt hoc tempore electio ſummi pontificis, & eius, quem Cæſarem Auguſtum Chriſtiani non erubeſcunt appellare, à damnatis nominibus tyrannorum, qui non modo oppreſſere Rempublicam, ut nemo iam poſſit uocari rex Romanorum, ſed ſub eorum gladio, REX uerus cœli, & terræ occiſus eſt. Et poſtea iſti inſani, & noſtræ religionis immemores, uocant diuum Auguſtum, diuum Claudiũ, diuum Traianum, quaſi uulgus, atque homines poſſint principes referre in deos. Sed hæc omittamus, hoc tantum dicentes, Romanos non agnoſcere regem aliquem. Et, quum cæteræ gentes in libertatem ſe aſſeruerint, hoc multo magis nobis licere. Suffragia igitur (ut dicebam) ſunt uoces in electionibus, quod ſuffragium, quia cui præſtamus, nimirum eidẽ gratum facimus: hinc factum eſt, ut ſuffragium pro auxilio ſæpe ponamus, & ſuffragor, pro auxilium fero. Refragor repugno, proprie quidem in dictis, ſed nonnunquam & in factis.*

Catulus, Pullus, Hinnulus, & Fœtus. Cap. LXXI.

c Atuli *ſunt ferarum ſiue immitium, ſiue mitium. Nam & catulos murium legimus. Pulli uero pecudum. Fœtus auium, & piſcium, quanquam & hoc generalius nomen eſt. Vnde fœtificare pro parere, & fœtura pro partu, ad omnia animalia mutæ pertinet. Ceruorum hinnulos dicimus, capreolorum quoque, caprearũ, damarum, leporum, ſimiliumq́;. Catulo, quoque ſerpentum, ut Vergilius de colubro:*

Catulos tectis, atque oua relinquens. Immaniumq́; piſcium, qui non edunt oua. Proprie tamen catuli ſunt filioli canum. Verg.

Sic canibus catulos ſimiles.

Cicero de Diuin. Erat autem mortuus catellus eo nomine.

Lues, & Peſtis. Cap. LXXII.

l Ves, *& peſtis hoc differunt, quo genus, & ſpecies. Nam, quum in urbe, aut in agro febris, aliud'ue genus morbi ſæuit, ſiue ſo*

los

los homines, ſiue ſola pecora, ſiue utroſque corripiens, lues dicitur: interdum etiam, ſi arbores, ac ſata. Peſtis uero aut cito occidit, aut cito abit ab eo, quem inuaſit, quæ eadem dicitur peſtilentia. Nonnunquam tamen pro lue ponitur, atque ad animi uitium ſæpe transfertur.

Corpus, & Caro. Cap. LXXIII.

c Orpus potius, quàm carnem, noſtrum uiuentium dicimus, et hominem corpulentum potius, quàm (ut aliqui loquuntur) carnoſum. Quintilianus in ſexto: Corpulēto litigatori, cuius aduerſarius item puer circa iudices erat, ab aduocato latus, quid faciam? te ego baiulare nō poſſum. Item in primo: Oſſa detegunt, quæ ut eſſe, & aſtringi neruis ſuis debent, ſic corpore operienda ſunt. Idem in quinto: Neruiſq; illis, quibus cauſa continetur, adijciunt inducti ſuper corporis ſpeciem. Et alibi: Hæret aſtricta nudatis oſſibus cutis, & in fame ſua homine conſumpto iam membra ſine corpore. Cicero ad Gallum: Ego hic cogito commorari, quoad me reficiam, nam & uires, & corpus amiſi. Sed, ſi morbum depulero, facile (ut ſpero) illa reuocabo. Quod etiam ſignificauit Martialis, quum ait:

Viuebant laceri membris ſtillantibus artus,
  Inq; omni nuſquam corpore corpus erat.

Videlicet quòd in corpore illius non erat caro.

Lamina, & Bractea. Cap. LXXIIII.

l Aminam tam ferream, æream, plumbeam, ſtanneam, quàm auream, argenteā, electreā, aurichalceam dicimus. Bracteā potius ex his poſterioribus: aut certe bractea tenuis eſt, et ſua ſponte plicabilis, Lamina uero craſſior, ex qua armatura conficitur, & qua incenſa olim homines torquebantur: nec crepitat ut Bractea præ tenuitate. Vergilius in ſexto:

Talis erat ſpecies auri frondentis opaca
Ilice, ſic leni crepitabat bractea uento.

Veruntamen ita tenuis nonnunquam bractea eſt, ut crepitare non poſſit, ut illa, ex qua fit auratura, & argenteatura.

Munimenta, & Monumenta. Cap. LXXV.

m Vnimenta ſunt munitiones caſtrorumq;, cæterarumq; rerū, quæ contra aduentum hoſtium muniunt ſiue uallo, & foſſa, ſiue alio quouis modo, quo ſunt milites (ut dixi) ab hoſtium aduentu muniti. Monumenta, i mutata in u, ſepulchra ſtatuæ, tituli, libri, cæteraq;, quæ nos alicuius rei præteritæ moneant. Nam de futuro (ut quidam uolūt) ideo ſepulchra appellari monumenta, quòd nos noſtræ ipſorum mortis admoneant, falſum eſt. In honorem .n. mortui illa tantummodo fiunt, non in publicam præceptionē, uixq; monumen-

ut dixerim,niſi literæ,aut alij tituli appareant:quæ ſi deſint, magis ſe pulchrum,quàm monumentum erit. Liu lib.XLVIII. Vtrobiq; monumenta oſtenduntur,& ſtatuæ. Nam & Linterni monumentũ,monumentoq́; ſtatua ſuperimpoſita, quam tempeſtate diſiectam nuper uidimus ipſi,& Romæ extra portam Capenam in Scipionum monumento tres ſtatuæ ſunt:quarum duæ P.& L.Scipionum dicuntur eſſe, tertia poëtæ Quinti Ennij.

Opera,& Opus. Cap. LXXVI.

Opera eſt actio,ut dabo operam,& in iure ciuili de operis libertorum.Cic.de offic. Non male præcipiunt, qui ſeruis uti iubent,ut mercenarijs iuſta præbenda, operam exigendam, id eſt laborem,& operationem corporis: ſiue(ut ait Vlpianus)operæ, ſunt diurnum officium. Opus eſt finis,fructusq́; operæ. Vnde opera autorum dicuntur,& opera publica,ipſa publica ædificia. Nonnunquam uidetur opus pro opera accipi,ut Vergil. Mollibus é ſtratis opera ad fabrilia ſurgit:quaſi ad operas. Sed (ut uidere uideor) quoties non ad laborem corporis, ſed laborem animi,& artem, induſtriamq́; reſpicimus,magis opus,quàm opera,dicendum eſt, ut in opere ruſtico, in opere faciendo,in opere fabrili,in opere textorio. Hanc differẽtiam ita ponit Seruius:Hoc opus,& hæc opera tunc dicimus, quando negotium ipſum ſignificamus,quod geritur. Si autem fœminino genere dixerimus operas,ipſas perſonas,quæ aliquid faciunt, ſicut cuſtodia dicitur,quæ cuſtodit. Vt,cernis cuſtodia qualis. Nam,ut hi,qui cuſtodiuntur,cuſtodia dicantur,uſurpatum eſt:unde male eſt in uſu,cuſtodiæ audiuntur. Hæc Seruius. Sed non abſolute diffinit opus,& operam:utrũque autem horum nominum in eodem poſuit loco Terẽtius: Quod in opere faciundo operæ conſumis tuæ, ſi ſumas in illis exercendis, plus agas. Operæ autem pretium ab opera eſt,ut uerſus indicat Iuuenalis:

Eſt operæpretium penitus cognoſcere,toto

Quid faciant,agitentq́; die,id eſt fructuoſum eſt,& ad rem pertinẽs, ideo uel quia decens,uel quia utile,uel glorioſum,uel quia iocundum. Ab hoc nomine Liuius exorſus eſt , dicens: Facturuśne operæpretiũ ſim, ſi res geſtas populi Romani ab initio perſcripſero, necdum ſcio, nec ſi ſciam,dicere auſim.

Solatium,Conſolatio,& Solamen. Cap. LXXVII.

Solatiũ,et conſolatio idem ſint,niſi ꝙ illud re,hoc uerbis fit. Quint. Cæcitatis miſeræ ſolatiũ eſt habere rem uidentium. Idem: Itis obuiam conſolationibus:& (quod omnem modũ feritatis excedit) captatis in magna calamitate laudari. Nec mirum, quum conſolari ſit oratione, Solari uero ſemper feré aliter. Nolo afferre plura

re plura male utentium exempla, quæ facile quilibet ſibi inueniet. Cicero tamen de amicitia ait: Ipſe me conſolor, & maxime illo ſolatio, quo eo errore careo, quo in amicorum diſceſſu plerique angi ſolent. Vtrunque recte dictum eſt. Quid enim non recte Cic. dicat? Nam, quum ſe tanquam alterum, quaſi colloquio à mœrore reuocet, debuit dicere conſolatur. Quia uero oratione non utitur, ſolatium dicere potuit. Solamē idem quod ſolatium eſt, ſed magis poëticum. Vergilius:

Solamenq; mali de collo fiſtula pendet.

Quo tamen Boëtius, & quidam alij utuntur.

Affectus, Affectio, & Affectatio. Cap. LXXVIII.

Affectum nuſquam uideor reperiſſe apud M. Tullium, frequentiſſime affectionem. Contra apud Quint. frequentiſſime affectum, raro affectionem: ut illo loco (ſi modo non eſt mendoſus) ubi ait: Cupiditas cauſa ſceleris fuit, quæuis eius ira quantum efficiat in animis hominum, talis affectio, neſcio, an ſit affectus. Et in alio loco: Illa uero frigida: & puerilis in ſcholis affectio. Affectionem Cicero modo ſic diffinit: Affectio eſt animi, & corporis ex tempore aliqua de cauſa mutatio, ut lætitia, cupiditas, metus, moleſtia, morbus, debilitas, & alia, quæ in eodem genere reperiuntur. Modo ſic: Affectio eſt quædam ex temporum, aut ex negotiorum euentu, aut adminiſtratione, aut hominum ſtudio commutatio rerum, ut nō tales, quales ante habitæ ſunt, aut plerunque haberi ſolent, habendæ uideantur. In Tuſculanis idem autor, & alibi: Voluntatem hominis affecti ad uirtutē, atque ipſam uirtutem animi, appellari affectionem ait, qualis non eſt affectus, qui græce dicitur πάθος, quod ipſe Cicero interpretatur, perturbationem malēs dicere, quàm morbum, quo nomine ſæpiſſime utitur. At Quint. non perturbationem, ſed affectum nominat: neque ipſe aut ſolus, aut primus, ſed plerique ante eum, ut Seneca, Plin. Rutilius, Columella, Valerius, Liuius, aliiq; multi. Ita enim ille ait: Quod Græci πάθος uocant, nos uertentes recte, ac proprie affectum dicimus. Illa igitur (ut ego quidem ſentio) affectio græce πάθος dicitur, quam noſtrates philoſophi in latinum uertentes appellant Diſpoſitionem. Aliquibus tamen uideri poſſet diffinitio illa Ciceronis, hunc quoque ſignificatum, qui eſt πάθος, complecti. Quibus, quia ad rem non multum attinet, non ſanè repugno: cum præſertim omnes ferè iuriſconſulti omnesq; eccleſiaſtici ſcriptores affectionem pro affectu accipiant. Eſt autem affectus pars illa animæ qualitatis, quæ è regione rationis eſt. Quicquid enim in anima præter partem illam memoriæ ratio non eſt, affectus eſt: & rurſus, quicquid non eſt affectus, ratio. Ab hoc fit Affecto, quo etiam Cicero ipſe ſæpe utitur in libris ad Herennium. Non tam

affectanda, quàm ſuperiores, ſed tamen adhibenda nonnunquam. Apud eundem nunquam (niſi me incuria fefellerit, aut memoria fallat) legi affectationem, frequenter apud Quintilianum, & cæteros, ut ibi: Nihil odioſius affectatione, id eſt affectu, conatuq́; æmulandi alterius uirtutem, quam aſſequi nequeas refragante natura, uel nimio affectu, nimioq́; conatu alterius uirtutem æmulandi: Ita ut turpe ſit, ac deforme, ſic auide æmulari.

Latebræ, & Latibula. Cap. LXXIX.

Atebræ hominum proprie dicuntur, Latibula ferarũ. Quintilianus: Et quamuis odio euerſoris noſtri euocatus é latebris ſuis populus ſubſellia non implet. Cicero: Videant, ne quæratur latebra periurio, id eſt excuſatio periurij. Latibula nonnunquã hominum. Latebre etiam ferarum. Liuius lib. XLVII. Inter uepres in latebris ferarum noctem unam delituit.

De Luce, & Tenebris, Die, ac nocte. Cap. LXXX.

Vce, & tenebris, pro die, ac nocte accipere ſolemus. Differt tamen prima luce, à prima die. Nam ibi intelligitur prima pars diei, & quaſi diluculum, hic autem prima dies. Ita primis tenebris, & prima nocte. Ibi de prima parte noctis loquimur, hic de nocte ipſa. Ideoq́; ante lucem melius dicimus, quàm ante diem, ſi diluculum ſignificamus. Nam ante diem, pro ante tempus dici ſolet, præterquam ſi de certo die loquamur, ut ante diem decimum, uel ante ſextum calendarum Nouembrium, id eſt ſexto die ante calendas Nouembris. In quo loco præceptum Pauli inſerere non inutile fuerit, qui ait: Ante diem decimum calendarum, & poſt diem decimum calendarum, æque utroque ſermone undecima dies ſignificatur. Verum non, quemadmodum antem lucem melius, quàm ante diem pro diluculo dicimus, ſic ante tenebras, quam ante noctem pro crepuſculo, ſed é diuerſo potius. Reperitur autem luci pro luce, ut ueſperi pro ueſpere, & ruri pro rure. Cicero in Philippicis: Quis enim audeat luci, & in militari uia? Diem pro diurno tempore, itemq́; pro certo tempore uolunt eſſe maſculini generis, notaueruntq́; Vergiliũ indifferẽter accepiſſe. Ego tamen et apud hũc, et apud cæteros pro tempore ipſo ſemper annotaui eſſe fœmininũ: ut ipſa dies facit hominẽ prudentẽ, et multa dies magnã dat hominibus rerũ experientiã. Vnde Pædianus uult fieri diecculã, pro paruo tẽpore. Et apud iuriſcõſultos bina, trima, quadrima die, pro tẽpore biennij, triẽnij, quadriẽnij, quod iuriſperiti non intelligũt. In certo tẽpore Pædianus idẽ conſentit debere eſſe generis maſculini. Dicimus ergo heſterno die, & craſtino: non heſterna die, & craſtina. Ad diem non inuenit, ad diem non affuit, id eſt die præſtituto.

Orator, Rhetor, & Declamator. Cap. LXXXI.

o

Rator, qui cauſas orat uel in iudicijs, uel in concionibus, qui Græce dicitur ῥήτωρ, id eſt rhetor. Nos tamen rhetorem profeſſorem rhetoricæ uocamus, non oratorem. Miror'q;, cur in hoc tam facili, promulgato'q; nomine exponendo Victorinus errauerit. Declamator eſt, qui ſtudens apud rhetorem, in conuentu ſcholaſticorũ fictam cauſam orat, id agens, ut in ueris poſtea cauſis poſſit orare. Ipſe quoque rhetor, & quicunque alius etiam extra ſcholam hoc ipſo genere utitur, ſiue ut alios, ſiue ut ſe exerceat, declamator uocatur. Nonnunquam tamen more græco reperimus poni, ut Cicero lib. II. de natura deorum: Hæc quum Cotta dixiſſet, tum Velleius, ego inquit incautus, qui cum Academico, & eodem rhetore congredi conatus ſum. Nam neque indiſertum Academicum pertimuiſſem, neque ſine iſta philoſophia rhetorem, quamuis eloquentem. Rhetorẽ dixit uel oratorem, uel rhetoricum.

Peregrinus, & Hoſpes, Diuerſorium, & Hoſpitium. Cap. LXXXII

p

Eregrinus, & hoſpes hoc differunt, quòd peregrinus uocatur, qui in ciuitate ſua non eſt. Hoſpes qui in aliena eſt. Vel peregrinus, qui ex noſtra ciuitate oriundus non eſt, Hoſpes, qui in noſtra eſt. Cic. Vos ſoli in hac urbe hoſpites eſtis, ueſtræ peregrinantur aures. Quintil. Attica anus Theophraſtum hominem alioqui diſertiſſimum annotata unius affectatione uerbi, hoſpitem dixit. Nec alio id ſe reprehendiſſe interrogata reſpondit, quam quòd nimiũ Atticæ loqueretur. Pro hoc imperiti dicunt forenſes, aut extranei. loquendum enim mihi barbare eſt, ut barbariẽ emendẽ. Hoſpites igitur ſunt, tam, qui in priuato alicuius hoſpitio ſunt, quàm qui in publico, quod diuerſorium, uel tabernam meritoriam appellamus, tam'q; qui recipit, quàm qui recipitur. Vnde Ouidius:

- Non hoſpes ab hoſpite tutus.

Cicero: Per dexteram iſtam, quam hoſpes hoſpiti porrexiſti. Sed ille receptor proprie uocatur, qui priuatim, & amicitiæ cauſa recipit, ut idẽ: Fuit mihi cum illo uetus hoſpitiũ, id eſt amicitia, familiariter uel mihi hoſpitandi apud illum, uel illi apud me. Vnde hoſpitales homines, qui amore, non pretio hoſpitium ſuum communicant. Hoſpitium & priuatum, & publicum dicitur. Liuius: Tarento Hannibali per dolum prodito ait, hoſpitia tantummodo Romanorum à militibus fuiſſe direpta. Certe priuata, non publica. Cicero: Ex hac uita ſic decedo tanquam ex hoſpitio, non tanquam ex domo: Commorandi enim natura diuerſoriũ, non habitandi dedit. Pro eodem poſuit diuerſorium, et hoſpitium.

Conciuis, Conterraneus. Cap. LXXXIII.

C Onciuis, qui eiuſdem ciuitatis eſt, Conterraneus, qui eiuſdem terræ, hoc eſt territorij. Maior eſt enim terra, quàm urbs, oppidum'ue, cuius habitatores uocantur ciues. Cic. eorum, qui in hac terra fuerunt, magnamq; Græciam, quæ tum florebat inſtitutis, & præceptis ſuis erudierunt. Plinius tamen Catullum conterraneum ſuum uocat, uel quòd ex diœceſi illa, uel quòd ex urbe ſit Veronẽſi. Vterque enim dictus eſt Veronenſis. Nam illius nepos, & per adoptionem filius fuit Nouocomenſis, & ideo Plinius Secundus & ipſe dictus eſt. Quidam librum nuper ſic inchoauit: Fauonius ciuis meus optime princeps, et conſul tuus. Quum dicere debuiſſet, conciuis meus. Dominus enim ciuitatis, ciuem ſuum uocat, quia non poteſt appellare conciuem. Quemadmodum miles ſocium in militia, non militem ſuũ uocare poteſt, ſed commilitonem. Et diſcipulus eum, qui unà eidẽ præceptori dat operam, non diſcipulum ſuum, ſed condiſcipulum. E diuerſo præceptor non uocat auditores ſuos condiſcipulos ſuos, ſed diſcipulos. Et dux in bello, non commilitones, ſed milites ſuos appellabit. Licet Cæſar, et quidam alij appellauerint milites ſuos commilitones, comparandæ beneuolentiæ gratia, ut apud Verg.

Aeneas, qui ſub eo erant, ſocios uocat.

Hic ergo homo priuatus non debuit quenquam ſuum ciuem appellare, ſed conciuem: nec rurſum aliquem principem conſulem dicere. Nõ nunquam tamen inuenitur ciuis pro conciuis, ut Lælius apud Luc.

Hic ciuis meus eſt, in quem tua claſſica Cæſar

Audiero. Dicam tamen municeps meus, pro eo, quod eſt conciuis meus, quia communiceps non inuenitur. At quoties non apponimus pronomen, rectius ſine appoſitione loquimur. Audite ciues, ſuccurrite milites, legite diſcipuli, etiam ſi mei fuerint conciues, commilitones, condiſcipuli. Quòd ſi quando per hæc poſteriora ſine pronomine loquor, tamen pronomen ſubintelligendum eſt, ut omnes me conciues amant. Cur tu non das commilitonibus partem? Ille ſemper exagitat condiſcipulos quæſtionibus: ſubintelligitur, mei, tuis, ſuos. Dicimus tamen uos eſtis ciues noſtri, quaſi reipublicæ noſtræ, non quaſi ſingularium aliquorum ciuium.

De Prætor, Prætoriusq;, & alijs magiſtratuum nominibus. Cap. LXXXIIII.

P Rætor, qui præturam, Conſul, qui conſulatum, Quæſtor, qui quæſturam, Aedilis, qui ædilitatem, Cenſor, qui cenſuram, Tribunus, qui tribunatum, Primipilus, qui primipilatum gerit. Senator, qui ſenator eſt, aut fuit, Prætorius, qui præturam, conſularis,

ris,qui conſulatum,Quæſtorius,qui quæſturã;Aedilitius, qui ædilitatem,Cenſorius,qui cenſuram,Tribunitius,qui tribunatum. Primipilaris,qui primipilatum geſſit. Senatorius non dicitur ſenator, ſed(ut dixi)uel ſenatorij ordinis,aut de domo ſenatoria. Triũphator,qui triũphat proprie,ſed etiam qui aliquando triumphauit. Vt uictor exercitus,qui uicit. Triumphalis,qui triumphauit. Cæterum illa priora nomina ſunt ſubſtantiua,quia iunguntur cum adiectiuis. Vt diligens cõſul,bonus tribunus,iuſtus prætor, ſeuerus cenſor. Hæc poſteriora ſunt adiectiua,eò quia iunguntur cum ſubſtantiuis,ut homo conſularis, tribunitia mulier , prætoria familia,cenſorium edictum. Quòd ſi abſint ſubſtantiua,ſubintelliguntur: Vt conſulares rogantur prim ſententiam in ſenatu, proximi prætorij, deinde tribunitij : intelligimus homines. Quemadmodum in illis,plebei,nobiles,potentes,ingenui, libertini. Proconſul,non qui pro alio conſule præeſt prouinciæ, ſed qui cum poteſtate conſulari extra ordinem,& ad aliquam prouinciam adminiſtrandam mittitur:præterquam quòd non duodecim faſces eum præcedunt,qui præcedunt conſulem,ſed tantum ſex,ut etiam prætorem, & præſidem. Proprætor,non qui pro alio prætore præturam, ſed extraordinariam gerit. Itaque dicitur Proquæſtor , & ſi qui ſunt alij huiuſmodi nominum magiſtratus.

De locorum quorundam nominibus & poſſeſſiuis horum. Cap. LXXXV.

Hegini ex oppido Calabriæ,Rhegmenſes ex oppido Galliæ Ciſalpinæ:quorum oppidorum utrunque uocatur Rhegiũ: Albani & Albẽſes:ex oppido Alba in Latio, Albani:ex oppido Alba ad lacum Fucinum,Albenſes:qui à quibuſdam Albani dicuntur. Cumani ex oppido Cumarum in Campania,quam nunc praue uocant terram laboris. Campaniam uerò illam regionem,quæ illi finitima eſt Romam uerſus. Comenſes ex oppido Como,in eadem Gallia,quam nunc Lombardiam nominant,in qua ipſa Gallia,& finitimum Como eſt Bergomum , unde Bergomenſes. Pergamum,ex qua Pergameni in Aſia:à qua urbe quia ob penuriam chartæ , ab Attalo rege miſſa eſt membranarum copia,membranæ pergamenæ ſunt nominatæ:in Aſia prouinciaintelligo:nam in ea , quæ eſt tertia pars orbis terrarum,regio quædam eſt eodem nomini,quam Turchiam nunc uocant,non autem,ut quidam uolunt,Teucriam: quemadmodum in Africa , quæ & ipſa tertia pars orbis dicitur: eſt etiam regio eiuſdem nominis,niſi quòd Afros dicimus homines,non autem Afram regionẽ. Thebani à Thebis in Græcia. Thebæi à Thebe in Aegypto , ſed & Thebæi ſecundum græcam formam fit.. Nam & Thebani Græcæ

Thebæi dicuntur: non tamen occurrit, ubi in libris gentilium legerim Thebæos.

Priſcus, & Priſtinus. Cap. LXXXVI.

P Riſca, quæ ſuperioribus ſeculis, aut ſuperiore ætate: ut priſci Latini, priſcus Tarquinius, priſca tempora. Priſtina, quæ ſuperioribus annis, menſibus, diebus, & quæ noſtra memoria fuerunt: ut priſtina noſtra amicitia, priſtina beneficia noſtra. Neq; recte hic dicas priſca, neque illic priſtina. At uero, ſi de rebus, quæ non ſeneſcunt, loquaris, priſtinum, non priſcum decebit: ut, Pharos, & Tyrus nunquam in priſtinum ſtatum redibunt. Maria in freto Meſſanenſi laborant, ne montes, ſi Lucano credimus, repetant priſtina confinia. Atqui tantum temporis eſt, ex quo illuc mare irrupit, ut memoriæ non inueniatur proditum. Padus poſt quingentos, & eo amplius annos ſolet reuerti in priſtinum curſum.

Proſper, & Felix. Cap. LXXXVII.

P Roſper, qui dat. Felix, qui recipit proſperitatem. Sidus ueneris (ſi credimus mathematicis) proſperum eſt: natus ſub illo ſidere felix eſt. Dicimus ergo proprie homines quidem felices: deos autem, tempora, loca, actiones, fines, ſucceſſus, proſperos, & ſi qua ſunt ſimilia. Vtrunque tamen aliquando recipit exceptionem. Nã & non ſemel legimus proſperam alicuius ualitudinem, ut Suetonius de Cæſare: Fuiſſe eum proſpera ualetudine, id eſt bona, & quaſi felici. Et de Tiberio, ualetudine proſperrima uſum eũ eſſe ait. Salluſtius: Sed poſtq̃ res ciuibus, muris, agris ſatisq; proſpera uiſa eſt. Rurſus Verg.

Sis felix, noſtrumq; leues quæcunque laborem.

Pro eo quod eſt, ſis proſpera, & benigna.

Salûber, & Sanus. Cap. LXXXVIII.

S Alûber, ſiue (quod uſitatius eſt) ſalubris dicitur aër, cibus, potus, locus, multaq; huiuſmodi: idẽ ferè, quod ſalutifer, ſiue ſalutaris. Sanus homo dicitur, cæteraq; animalia. Res ſalubris præbet ſanitatem, homo uero recipit. Poteſt & præbere, tuncq; ſalûber, quaſi ſalutifer dici: ſed in utroque etiam aliqua reperitur exceptio. Si quidem ſanum aërem, ſanum cibum, ſanum locum uocamus, quaſi ſalubrem, & præbentem ſanitatem. Contra ſalubris pro ſano. Salluſtius: Genus hominum ſalubri corpore, uelox, patiens laborum, pleroſque ſenectus diſſoluit. Liuius: Grauiore tempore anni iam circumacto, defuncta morbis corpora ſalubriora eſſe cœpere. Martialis dum deſcribit uitam beatam, inquit:

Lis nunquam, toga rara, mens quieta,
Vires ingenuæ, ſalûbre corpus,

Prudens ſimplicitas,pares amici.
Hi tres,quos produxi,loci,idem nomen habent coniunctum cum corpore. Quare non auſim dicere,ut dixit Boëtius in translationibus ſuis, Aeger,an ſalûber. Nam de æquali ſuo Caſſiodoro,qui apud nonnullos in pretio eſt,nanquam ideo facio mentionem, quia cum regibus ſuis Theodorico, & Alarico,quorum ſcriba fuit, Gotticum ſonat, & barbarum.

Iucundus,& gratus. Cap. LXXXIX.

IVcundus,& gratus ſic differunt, quòd iucundus proprie in proſperis,Gratus in aduerſis. Iucundum uoco,non qui lætus eſt,ſed qui lætitiæ eſt alteri,ut proſper ac ſalûber. Vſq; adeò poteſt quis triſtis,mœſtusq́; eſſe,& tamen iucundus,ueluti quum hoſtis meus in dolore eſt,tunc mihi iucundus eſt,& ego gaudens, ſum illi minime iucundus. Quare non recte locutus eſt,qui ait, iucundos nos faciat ſuæ intereſſe commemorationi: ſed ad differentiam. Cicero ad Sulpitium conſolantem de morte filiæ inquit: Seruius tamen tuus omnibus rebus interfuit,cuius officia etſi aliquando iucundiora,nunquam tamen gratiora. Idem ad Lucceium: Amor tuus ex omnibus partibus ſe oſtendit in his literis,quas à te proxime accepi: nõ ille quidem mihi ignotus,ſed tamen gratus & optatus,dicerem iucundus,niſi id uerbum in omne tempus perdidiſſem. Idem ad Atticum: Fuit mihi ſæpe & laudis noſtræ gratulatio tua iucunda, & timoris conſolatio grata. Idem tamen libro quarto inuectiuarum: Eſt mihi iucunda in malis,et grata in dolore ueſtra erga me uolũtas. Iucunda dixit,quaſi lætitiæ plena,& uoluptuoſa,qualis eſt in proſperis Grata quaſi plena affectus,ac fructus. In iucundo enim quædam gratia eſt delectationis,in grato uero etiam commodi. Quippe aſpectus roſarum, liliorum,uiolarum,florumq́;,ac ſimilium iucundus eſt. Aſpectus plenæ meſſis,uberum olearum,grauium fructu uitium, pinguiumq́; pecorũ gratus: & pueritia filiorum, atque infantia iucundior: adoleſcentia uerò, ac iuuentus gratior,utpote utilior. Idem de officijs libro ſecundo: Quanquam enim,quod præſens tanquam in manum datur,iucũdius eſt,tamen hæc in poſterum gratiora,muri,naualia, portus,aquarum ductus, omniaq́;, quæ ad uſum Reipub. pertinent Hieronymus nonnunquam his duobus nominibus cum ea, quã oſtendi,proprietate,& diſtinctione uſus eſt.

Plura,Complura,Plerique,& Plerunque. Cap. XC.

PLura,& cõplura ſic differunt,quòd plura poſſunt eſſe duo: Complura duo eſſe non poſſunt: Illud comparatiuum eſt,hoc uero minime: ideoq́; non regit caſum. Plerique modo autores

pro maxima parte accipiunt, modo pro nonnulli. Salluſtius: In diuiſione orbis terræ, plerique in parte tertia Africam poſuere, pauci tantummodo Aſiam, & Europam. Pauloponſt: Pleroſque ſenectus diſſoluit, niſi qui ferro, aut beſtijs interiere. Nam morbus haud ſæpe quenquã ſuperat. Quint. Videas pleroſque ita paratos, id eſt nonnullos. Plerũque magis à priore ſignificato, quàm à poſteriore uenit, id eſt pro eo, quod eſt ferè ſemper. Quintil. in amatore: Excuſſa ſunt plerunq; languentium uitia uerberibus, id eſt nonnunquam. Tamen in hunc ſenſum hæc dictio (ſiue nomen, ſiue aduerbium ſit) rarò reperitur. Seruius quidem neſcio an unquam utatur aliter.

Clarus, & Præclarus. Cap. XCI.

c Larus, & præclarus figuratè accipiuntur pro eo, qui tanquam fulgore quodam famæ, & gloriæ reſplendet. Vnde clariſſima, & præclariſſima geſta dicimus. Sed præclarus nonnunquam pro bono reperitur apud Ciceronem: ſicut apud eundẽ Luculentus pro magnus, ut in Philippicis: Luculentum uulnus accepit. In eodem opere ait: O præclarum cuſtodem ouium (ut aiunt) Lupum. Non claritas in cuſtode deſideratur, ſed probitas: ergo præclarũ pro bono poſuit. Idem in Lælio: Cum illo uerò quis neget actum eſſe præclare? Et paulopoſt: Cum illo quidem (ut ſupra dixi) actum eſt optime, mecum incommodius: nam non ſupra dixerat actum cum illo optime, ſed præclare. Verum ideo ſic dixit, quia præclare, & optime, idẽ ro'oris, et uiriũ in ſignificatione obtinent. Eoq; κράτιστον (quod eſt optimum) et apud Græcos accipi ſolet, et à nobis transferri præclarũ.

Feſtus, & Feſtiuus. Cap. XCII.

f Eſtus dies potius, quàm feſtiuus: Res feſtiua potius, quàm feſta. Nam feſtus feſta feſtum, ad diem feſtum pertinens. Feſtiuus feſtiua feſtiuum, res iucunda, et lepida: ut oratio feſtiua, dictum feſtiuum, frondem feſtiuam legimus: non quæ ad feſtum comparata ſit, ſed quæ iucunda, & læta. Nam & feſtam frondem uocamus, quæ feſtis adhibetur. Feſtiuum multi pro feſto accipiunt.

Venale, & Vendibile. Cap. XCIII.

u Enale, & Vendibile hoc habent differentiæ, quòd illud ſignificant rem uenditioni expoſitam, hoc rem, quæ facile poteſt uendi. Hæc domus eſt uenalis, id eſt proſcripta, uel expoſita uenditioni. Et hoc de Curione ſignificat Lucanus, quum dicit, Venali Curio lingua, id eſt pretium, non ueritatem, honeſtatem'q; ſequens ex ſuæ linguæ facundia. Cicero in Bruto: Horum ætati propè coniunctus L. Gel. non tam uendibilis orator, quàm ut neſcires, quid ei deeſſet. Et

ſet. Et in eodem: Nam populo non erat ſatis uendibilis præceps quædam, & cum idcirco obſcura, & peracuta, tum rapida, & celeritate ci tata oratio. Et alibi: Nam ut ſint illa uendibiliora, hæc uberiora certe ſunt. Vendibile dixit pro gratum, & quod animos hominum ſolicitet, ritu rerum, quæ ad ſe alliciunt emptorem. Hoc à uendo uenit, illud à ueneo.

De ſciens feci, Prudens feci, & ſimilibus. Cap. XCIIII.

Sciens feci, & prudens feci. Item inſciens, & imprudens, atque ignorans feci, hoc eſt, quòd, quum facerem aliquid, ſciui me facere illud, aut ignoraui. At ſcienter feci, idem eſt, quod cum ſcientia, ac doctrina feci; ſemperq; in laude eſt ſcienter quid feciſſe. Scientem uerò quid feciſſe tum laudare, tum uituperare ſolemus pro rei qualitate. Si ergo ſcienter facere ſemper laudabile eſt: è diuerſo inſcienter facere ſemper eſt uituperabile. Prudẽter quoque facere, opus prudentiæ nimirum eſt, imprudenter uerò ſtultitiæ. Tamen quid imprudenter facere, ignoranter'ue, raro in uſu eſt, in cuius locum uelut ſuccedit per ignorantiam, & per imprudentiam factum, per ſe neque laudi, neque uitio dandum. Idem.n. eſt per imprudentiã, ſiue per ignorantiam feciſſe aliquid boni, uel mali: quod imprudentem, ignorantemq; feciſſe, quorum neutrum aut præmium meretur, aut pœnam.

Marinus, Maritimus, & Tranſmarinus. Cap. XCV.

Marinum piſcem dicimus, & aue marinam, & deum marinum, uel deã, uel nymphã marinam. Nominatim quoq; Vitulũ marinũ, Lupũ marinũ, Turdũ marinum, periculũ marinũ, Turturem marinũ: Præterea colorem marinũ, caſum marinum, ſonum, fluctum. Aquam marinam, non maritimam: nauem marinã, quidam etiam nauem maritimam. Rurſus oram maritimam, gentem maritimam, res maritimas, bellum maritimum, non tranſmarinum, non marinum. Item hominem, gentem, urbem, triumphum tranſmarinum, non tranſmaritimum. Horum omnium hæc differentia eſt, quòd marinum uocatur, quod incolit mare, aut ex mari eſt. Maritimũ, quod mare accolit, & ad mare eſt, uel ad mare fit. Tranſmarinum, quod trans mare eſt. Tranſmaritimum enim foret, quod trans loca maritima eſſet, idem proprie quod mediterraneum.

Frequens, & Celebris. Cap. XCVI.

Frequentem locum dicimus, quem frequentare multi ſolent, ut urbs frequens, oppidũ frequens, platea frequens, ubi multi homines aut habitant, aut diuerſantur. Quando autem de perſona, aut de re animata loquimur, duobus modis dicitur, uel de ſola, ſic: Sit miles frequens ſpectator præliorum, id eſt creber, & aſſi-

duus. Vel de turba, ſic: frequens populus, frequens ſenatus, id eſt co-piosus, & multus. Et quidem cum nomine collectiuo in ſingulari, cum cæteris uero in plurali: ut frequentes ciues, frequentes ſenatores, hoc eſt multi, & numeroſi. Veruntamen quum dico, ſis frequens, innuo actionem: quum dico frequens locus, paſſionem. Ille frequentat, hic frequentatur. Cui ſimile eſt celebris ſemper paſſiue poſitum, tam ad rem, quàm ad perſonam relatum. Locus celebris, quòd celebratur. Homo celebris, quòd cum honore celebratur & colitur: propter quod in hanc ducor opinionem, ut locus celebris proprie ſit honoratorum frequentia cultus: non ita frequens, neque frequentia, quo nomine qualiſcunque hominum multitudo ſignificatur: quòd ex uocabulo hinc ducto probatur, quod eſt celebritas, quæ tum hominum cœtum honoratorum declarat, tum dignationem ipſam, atque honorem. Quintil. Ante omnia futurus orator, cui in maxima celebritate, & in media Republica uiuendū eſt, aſſueſcat iam à puero non reformidare homines: neque illa ſolitaria, & uelut umbratili uita palleſcere. Cic. Itaque nos, qui in maxima celebritate, atque in oculis quondam ciuium uiximus, nunc fugiētes conſpectum ſceleratorum hominum, quibus omnia redūdant, abdimus nos, & ſæpe ſoli ſumus. Idem in alteram ſignificationem: Hac celebritate famæ quum eſſet iam abſentibus notus, Romam uenit, Mario, & Catulo conſulibus. Quare improprie, licet frequentiſſime, dicitur, locus celebris, an deſertus, quaſi contrarium ſit celebrem eſſe ab illo deſertum eſſe: ubi enim baiuli, aut aleatores, aut lenones, ſcortaq; eē conſueuerunt, quis eum locum proprie dixerit celebrem? non aliter, q̃ celebrem meretricem, aut nobilem: ut ſæpe legimus, & ſingularem improbitatem, & unicā turpitudinem, ut in bonum, ita & in malum.

Ferus, & Ferox. Cap. XCVII.

Ferus homo, qui animum ferinum obtinet, ut Leonis, Vrſi, Pardi, Lupi. Ferox, qui peranimoſus eſt ad decertandū cum altero, & ad uim alteri faciendam, atque ad nocendum.

Corporeus, & Corporalis. Cap. XCVIII.

Corporeum eſt exiſtens ex materia, atq; ſubſtantia corporea, & è diuerſo incorporeum: ut lapis eſt res corporea, uirtus incorporea. Corporale uerò exiſtens in materia, ſubſtantiáq; corporea, & è diuerſo incorporale: ut domus, fundus, mancipium, corporalia ſunt, non corporea: Legatū, hæreditas, iura incorporalia ſunt, non incorporea. Nanque hic de qualitate agimus, quæ ineſt ſubſtantiæ, ibi de ipſa ſubſtantia, quas res diligentius exequemur in dialecticis noſtris. Et ſanitas, uires, pulchritudo, bona corporalia appellantur, non corporea. Prætrea (ut alia ratione hanc differentiam diſtinguamus)

corporeus,& incorporeus non niſi cum hoc nomine res,aut ſubſtantia iunguntur,aut ubi res ſubintelligitur,ut lapis eſt res, ſiue ſubſtantia corporea,non autem eſt corporeus. Virtus eſt res incorporea,non autẽ uirtus incorporea. Omnia autem corporea aut tanguntur, aut uidentur,id eſt omnes corporeæ res,non autem ſic,res incorporeæ.

De Laſſus,Laxus,Lapſus,Feſſus, Defeſſus,Fatigatus,De fatigatus. Cap. XCIX.

Laſſum,quod labore fatigatum eſt,tam animo,quàm corpore: ideoq; ad ea demum ſpectat,quæ laboris moleſtiam ſentiũt. Laxum uero magis ad inanimata,quæ ſunt, lenta,mollia, flexibilia,non dura,non rigida:ut laxi rudentes, laxi funes, laxæ chordæ. Lapſus à labendo,quod uel corpore,uel per translationem animo,& opinione labitur. Feſſus idem eſt,quod fatigatus,ſiue animo, ſiue corpore. Defeſſus,defatigatusq;,qui ita feſſus,atque fatigatus eſt,ut non queat amplius,& ſæpe à labore,atque incepto,quod inſtituerat, deſiſtat,ut in Bruto Cicero:Et,ne defatigaretur,orauiſſent. Et de Oratore: Profectò nunquam conquieſcam,neque defatigabor,antequam illorum ancipites uias,rationesq;,& pro omnibus,& contra omnia diſputandi percepero.

Bonum,& Bonitas. Cap. C.

Bonum generale nomen eſt,honeſta pariter,atque utilia complectens:ut bonum animi,bonum corporis,bonum fortunæ. Bonitas uero non(ut multi opinantur)idem utique,quod bonum honeſtum, ſed idem,quod benignitas. À primo fit bonus uir,bonus ſeruus,bonus iudex,id eſt iuſtus,& exequens officij ſui debitum: ab hoc bonus pater,bonus dominus,bonus deus,bonus Aeneas,hoc eſt, benignus,& clemens,quam alteram iuſtitiæ partem eſſe conſtituunt, uocantes eandem beneficentiam . Nam iuſtitiam partiuntur in duas partes: Iuſtitiam,quæ eſt ſeueritas:& beneficentiam, quam ego uoco bonitatem. Ergo qui plane bonus eſſe uult,planeq; iuſtus,bis bonus ſit, neceſſe eſt. Et hoc quidem ad uirtutem pertinet Eſt autem & alia bonitas,non ex induſtria.ſed ex natura,tam homini,quàm quibuſdam alijs rebus attributa. Cicero:Quæ & bonitate naturæ multi aſſequuntur,& progreſſione dicendi,id eſt excellentia,et dote naturæ. Quint. At in ſolo fœcundo plus cultor,quàm ipſa per ſe bonitas ſoli efficiet. Non dixit plus bonitas cultoris,quàm bonitas ſoli,quia excellens cultor induſtria fit,non natura. Nonnunquam tamen bonitas pro iuſtitia, ſiue pro honeſto accipitur. Cicero de officijs tertio: Quum enim bonitatem alicuius, fidemq; laudant, dignum eſſe dicunt, qui cum in tenebris mices. Quintil. in duodecimo: Quòd ſi in medioc ribus etiam pa

tronis conuenit hæc, quæ uulgo dicitur bonitas: cur non orator ille, qui nondum fuit, ſed poteſt eſſe, tam ſit moribus, quàm dicendi uirtute perfectus? Nonnunquam etiam bonum accedit ad naturam uirtutis, et bonitatis. Nam quum dicimus de æquo, et bono, non de rigore iuſtitiæ, & de ſummo iure loquimur, ſed quaſi de bona æquitate.

Lubricus. Cap. CI.

Lubricus locus eſt, in quo nequeas inſiſtere, nec ingredi, quales ſunt herbæ perfuſæ ſanguine, ut apud Vergilium de Niſo, & Homerum de Aiace Oilei, aut aliter humectatæ, marmora leuigata, lapidesq; uel humore conſperſi, terra glaciata, aqua gelata, pauimenta, cæteraq; huiuſmodi lubrica dicuntur. Inde per tranſlationem adoleſcentiam uocamus lubricam, in qua qui ſunt, uelut in glacie facile labuntur. Anguilla quoque, congrus, muræna, & ſimilia lubrica ſunt. Alio tamen modo uidetur Cicero dixiſſe lubricos oculos, & imitatus eum Lactantius in libro de dei opificio. Ita enim ait ille de natura deorum: Sed lubricos oculos fecit et mobiles, ut declinarēt, ſi quid noceret: et aſpectum, quò uellent, facile conuerterent. Dicti ſunt oculi lubrici eo modo, quo à quibuſdam pes lubricus, pro eo, quod eſt in lubrico. Ita oculi quaſi in lubrico poſiti ſunt, ut uix queant conſiſtere: quale eſt, quum dicimus: Spargo humum floribus, pro eo, quod eſt, ſpargo humi flores: & ſterno lectum pallio, pro eo quod eſt, ſterno pallium lecto.

Aequalis, & Aequabilis. Cap. CII.

Aequalis quid ſit, notum eſt, ut in illo: Siniq; pares in amore, & æquales. Sæpe accipitur pro coætaneo, ſiue coæuo. Vt Vergilius:

Aequalemq; ab humo miſerans attollit amicum.

Cicero: Ego Q. Maximum eum, qui Tarentum recepit, ſenem adoleſcens ita dilexi, ut æqualem. Et iterum: Nec cum æqualibus ſolum, qui pauci admodum reſtant, ſed cum ueſtra etiam ætate, atque uobiſcum. Aequabilis, idem, quod æqualis in priore ſignificato, ut idem: Non ius æquabile (quid utilitatis haberet) acceperat. Iterum: Et uox reducatur in ſonum quendam æquabilem, atque conſtantem.

Perfidus, & Infidus. Cap. CIII.

Perfidus, qui fidem uiolat: infidus: cui non eſt fidēdum: hoc à fido deſcendit, quod habet primam longam, ſiue fido à fidus: illud à fides, quod habet primam breuem. Ideoq; hæc duo adiectiua uario accentu efferuntur.

Moratus, & Morigeratus. Cap. CIIII.

MORATVS, qui moribus bonis eſt præditus: Morigeratus,

participium

participium ex morigeror, quod eſt morem gero, id eſt obſequor, & obedio. Vnde morigerus, obſequens, obediens, & facile morem gerẽs. Quod Accurſius non intelligens (quid aũt intelligat, ſi ignorat, quid ſit morem gerere?) pro gloſſa ſcriptum reliquit: Soluat Apollo, quaſi aut ænigma eſſet, aut Apollo ſoluere ænigmata ſoleret magis, ꝙ propo nere ſoluenda. Et alibi: Primipilus, inquit, nomen Græcum eſt.

Proteruus, Procax, & Petulans. Cap. CV.

PRoteruus, procax, & petulãs, multum ſimilitudinis habent, & quaſi aliud alio magis increſcit, tum in factis, quàm in dictis. Tria hæc, tum quandam laſciuiam, libidinemq́; decla rant, tum iniuriam: nam & proteruam, petulantemq́; eodem loco de inhoneſta fœmina apud Ciceronem legimus pro Cælio: Si uidua libere, proterua petulanter, diues effuſe, libidinoſa meretricio more uiueret: Proteruam minore gradu, quàm petulantẽ ſignificauit. Petulans pro libidinoſo, laſciuoq́; accipi notum eſt: ut, petulanſq́; iuuenta. Et Ouid.

Quinetiam, ut poſſem uerbis petulantius uti,
Non ſemel ebrietas eſt ſimulata mihi.

Id eſt laſciuius, & licentius. Procaces quoq; meretrices legimus, qualis Bacchis Terentiana, cæteræq́; impudicæ mulieres, quæ pudori ſuo (quæ una dos fœminarum eſt) ne uerbis quidem mordacibus ſimul, et turpibus parcunt, à ſeipſis, ſuæq́; conditionis fœminis capientes principium. Proteruia, leuior quædam contumelia, Procacitas maior, Petulantia maxima. Cicero in Salluſtiũ: Ne in diem incidam uitium procacitatis, quod huic obijcio. Et iterum: Non procacitate linguæ, uitæ ſordes eluuntur. Atque iterum: Nam quòd iſta inuſitata rabie petulanter in uxorem, filiamq́; meam inuaſiſti. Et iterum in eadem: Deſine bonos petulantiſſima inſectari lingua: deſine morbo procacitatis iſto uti. Saluſtius in Ciceronem: Grauiter, & iniquo animo maledicta tua paterer Marce Tulli, ſi te ſcirem iudicio animi magis, quàm morbo petulantia iſta uti. Et iterum Bibulum petulantiſſimis uerbis lædis. Hæc eadem nomina in factis quoq; nonnunquàm reperiuntur, ut ſi quis ambulans per impotentiam mentis, obuium cubito feriat, aut cum contumelia ſibi cedere cogat, hunc proteruum dicimus. Et Vergilius auſtros procaces uocat. Et ab eodem hœdiq́; petulci. Floribus inſultent: dictum eſt, ꝙ hœdi ſoleant iniuriam facere, per animoſitatem quandã tranſcendendo ſepes, & in alia loca penetrando, quæ iniuria petulantia eſt.

Orbus, & Cælebs. Cap. CVI.

ORbus eſt, quicunque aliqua re chara priuatus eſt. Proprie autem parens amiſſis liberis, quaſi amiſſa luce oculorum. Vnde illud frequens, parens liberorum, an orbus? Et hinc orbi-

tas, quæ eſt illa qualitas patrum poſt amiſſos liberos, ut uxoris uiduitas poſt amiſſum maritum. Quintilianus de patribus, in ipſos loquẽs pro uxoribus, ait: Non habet orbitas ueſtra lachrymas ſuper ardentes rogos, tenetis inconcuſſam, rigidamq; faciem. Contrarium huic eſt, quũ dicitur orbus, quaſi orphanus, ut apud Terentium: Orbæ qui proximi ſunt, uxorem ducant. Et hinc orbitas apud Marcum Tullium lib. III. de Oratore, quaſi orphanitas: Deplorauit enim cauſam, atque orbitatem ſenatus, cuius ordinis à conſule, qui quaſi parens bonus, atque tutor fidelis eſſe deberet, tanquam ab aliquo nefario prædone diriperetur patrimonium dignitatis. Cælebs, tam qui caruit ſemper uxore, quàm qui nunc caret, & inde cælibatus.

Diuturnus, Diutinus, Præcox, Serotinus, Præmaturus, Maturus. Cap. CVII.

Diuturnus, & diutinus nihil differunt. Vtrũque enim & in bonum, & in malum reperitur, & utrunq; à diu, ſiue diutius uenit Sed unum eo modo formatur, quo à die diurnus, à nocte nocturnus. Alterum quomodo à ſero ſerotinus, à mane, ſiue à Matuta, quæ dea eſt, matutinus, utq; aliqui utuntur, à ueſpere ueſpertinus. De diuturnus plurima exempla ſunt. De diutinus apud Ciceronẽ per pauca. Ad Brutum ſic ſcripſit: Libertatis deſiderio, tædioq; diutinæ ſeruitutis. Quintil. Non ſic confundunt obuios grauibus catenis colla ſtridentia, nec diutino ſqualore concretæ facies. Quia dixi ſerotinus à ſero, uideor ſignificaſſe ſero pro ueſpere, nõ pro eo, quod eſt tarde, ſiue poſt tempus Hæc enim tria ſero ſignificat, quæ tamen penè idem ſunt. Vna, & uera ſignificatio eſt pro ueſpere, quod eſt poſt occaſum. Altera, quæ hinc naſcitur, quæ eſt poſt tempus. Quod enim poſt ſolis lucem eſt, id uere poteſt poſt tempus diei. Cicero: Quum accuſator Milonis identidem interrogans, inſtaret, quo tempore Clodius eſſet occiſus, urbane reſpondit, ſero: non tam horam intelligens, quàm tardius occaſum, et poſt tempus, quo debuiſſet occidi. Tertia ſignificatio eſt, pro tarde, non pro tardius, ut apud Senecam in Hercule furente:

Sero nos illò referat ſenectus.
Nemo ad id ſero uenit, unde unquam,
Cum ſemel uenit, potuit reuerti.

Serotinus igitur, quum à primo ſignificato (ut quibuſdam placet) uenit, qui dicunt horam ſerotinam, tempus ſerotinum, pluuiam ſerotinam, tum à poſterioribus. Appellamus enim, ut præcoces uuas, præcoces ficus, præcocia poma, quæ ante legitimum, conſuetumq; tempus, ſiue cito matureſcunt, ita ſerotinas uuas, ſerotinas ficus, ſerotina poma, quæ poſt legitimum tempus, conſuetumq; cæteris pomis, uel tarde matureſcunt.

ſcit. Præcox quoque ingeniũ per tranſlationem dicimus, quod nimis cito maturitatem cõſecutum nimisq; cito uidetur adoleuiſſe. Ideoq; ait Quintil. Illud ingeniorum uelut præcox genus, non temere unquam peruenit ad frugem, id eſt non fere unquam ad perfectionem, tanquã ad frugem, fructumq; peruenit. Præcox quaſi ante tempus excoctũ. Huic ſimile, ac diſſimile eſt præmaturus, quod eſt, antequam ſit maturus, & ante maturitatem: ut ſegetes prǽmaturæ, frumenta præmatura, poma præmatura, id eſt nondum matura. Et per tranſlationẽ præmaturus ſum militiæ, præmatura ætas, præmatura legatio, præmatura allocutio, præmatura poſtulatio, id eſt immatura. Quanquam maturũ ipſum in frugibus proprie dicitur, & id uno modo. In perſonis uero figurate, & hoc duobus modis. Vno ſic: Ego ſum maturus audiendæ philoſophiæ, tu es maturus rei militari, id eſt perfectionem temporis habeo ad hanc rem. Vnde ſenilis ætas uocatur matura, quaſi omnino perfecta, et tempus debitum aſſecuta. Altero ſic: Ego ſum homo maturus, id eſt perfectis moribus: & in hac ſignificatione non componitur. Inde matureſco, maturus fio. Et maturo maturas, maturum facio, uel perficio, atque feſtino. Vt Vergilius:

Maturate fugam.

Cicero ad Herennium in ætate maturrima dixit, pro in ætate feſtinatiſſima. Et mature aduerbium pro cito.

Annuus. Cap. CVIII.

Annuus eodem modo dicimus, quo diurnus: ſpatium diurnũ, ſpatium annuum, unius diei, uniusue anni. Annuus quoq;, quomodo quotidianus. Febris quotidiana eſt, quæ ſingulis diebus uenit. Ita apud Vergilium:

Atque annua magnæ
Sacra refer Cereri.

Id eſt ſingulis annis. Et duo illi Epicurei philoſophi annua febri, quo die nati fuerant, corripiebantur: qua febri & mortui ſunt, atque eodẽ quidem die. Dictum eſt ergo annuum, quaſi anniuerſarium. Nam ut feſta, ita febres quibuſdam, quorum etiam Auguſtus fuit, anniuerſariæ ſunt.

Capitalis. Cap. CIX.

Capitale odium, quod caput, & uitam alterius petit. Cicero: Cum his tribunus plebis capitali odio à Q. Pompeio, qui tum erat conſul, diſſideret. Item capitale ſupplicium, capitalis morbus, qui caput alterius petit. Capitalis autem homo, capitale uitium, capitale peccatum, non quod petat alterius caput, ſed cuius caput, aut propter quod caput committentis peti debeat ad pœnam, ut

idem: Capitalis Etheocles, uel potius Euripides. Et alibi: Fieri ait in ciuitate uitia capitalia.

Meritorius. Cap. CX.

M Eritoriam tabernam, diuerſorium, atque hoſpitium mercenarium uocamus, quò cuique introire licet danti mercedē. Nā merere, mercede operari, laborare, atque alteri inſeruire eſt. Ideoq; merere, in militia eſt exerceri, proprie tamen ſpe ſtipendij, ac præmij, quod dicitur ſtipendia facere. Hinc meretrices dictæ, ſuam et ipſæ militiam exercentes, ac ſtipendia ſua facientes. Et inde adiectiuū meritorius meritoria meritorium, unde ſcorta maſcula, pueri meritorij uocantur: nam puellæ nō uocantur meritoriæ: quippe proprium ſuum habentes nomen, quod eſt meretrix. Quidā aiunt hos pueros, dici Catamitos, quod mihi non uidetur: ſed potius concubinos: meritorij nanque, ut meretrices, pretio merent. Cicero in Antonium: Ingenui pueri cum meritorijs, ſcorta cum matribus familiās uerſabantur: ingenuos liberos dixit. Meritorios ergo non liberos, quos mango, qui ideo homines mercatur, ut uendat, commodare etiam abutendos pretio ſolet: ſiue illi dominorum permiſſu, aut ipſi ſuo iure proſtant. Appellamus corpus meritorium tam puerum meritorium, quàm meretricem: orationem quoque meritoriam, quaſi uilem, & male coëmptam.

Inſenſus, & Infeſtus. Cap. CXI.

I Nſenſus uehementer iratus, & odium gerens. Infeſtus uehementer moleſtus, atque in aduerſum uadens. Inde infeſtare incurſibus crebris moleſtia afficere: & ſigna infeſta, quæ in aduerſum tendunt, hoc eſt uexilla in hoſtem euntia, ut moleſtiam inferant. Moleſtare autem rarius reperitur, quàm infeſtare. Modeſtinus iuriſconſultus ait, ab Aurelio Sempronio fratre meo neminem moleſtari uolo.

Preſens. Cap. CXII.

P Ræſens non modo quod eſt huius temporis, ſed etiam alterius, ut Cicero. Ego incolumitati ciuium primum, & poſtea dignitati: ille præſenti potius dignitati, quàm futuræ conſulebat. De mortuo loquitur: ergo non nunc præſenti, ſed tunc. Quintilianus de ipſo Cicerone iam defuncto loquens ait: Poſtea uero quàm triūuirali proſcriptione conſumptus eſt, paſſim qui oderant, qui inuidebant, qui æmulabatur, adulatores etiam præſentis potentiæ, non reſpōſurum inuaſerunt. Præſentis potentiæ, quæ tunc erat præſens. Neque in præteritum modo, uerum etiam in futurum, ut Horatius:

Pleraque differat, & præſens in tempus omittat,
Hoc amet, hoc ſpernat promiſſi carminis autor.

In præſens

In præſens, id eſt in ſuum tempus, ut dixi, & quando tempus dicendæ rei aderit, niſi accipiatur pro impræſentiarum. Vt idem ſecundo Carminum:

Lætus in præſens animus, quod ultra eſt,
Oderit curare, & amara lento
Temperet riſu: nihil eſt ab omni Parte beatum.

Præſens quoque dicitur ſubitus, & non dilatus in alterum tempus. Vt Vergilius:

Præſentemq́; uiris intentant omnia mortem. Iuuenalis:

Pœna tamen præſens, & præſens ultio.

Vnde præſentiſſimum periculum, & præſentiſſima medicina, remedium præſentiſſimum, uenenum præſentiſſimum, quod etiam præſentaneum uocatur. Præſentiſſimum, quia ſtatim aut ſanat, aut occidit. Et quoniam ea quæ præſentem uim, effectumq́; exhibent, præſtantiora, ac potentiora cæteris uidentur: ideo in hunc quoque ſenſum accipi ſolet, ut præſens animus, dicitur præſtans, atque excellens. Et præſens remedium, præſensq́; uirtus, id eſt potens, & in primis efficax. In rem præſentem, non tempus, ſed locum ſignificat, ut Cic. Offic. lib. I. Vt ſi conſtitueris cuipiam te in rem præſentem eſſe uenturum, id eſt ad locum, de quo controuerſia eſt. Liuius lib. XXXVIII. Reſponderi legatis utriuſque partis placuit, miſſuros ſe in Africam, qui inter populum Carthaginenſem, et regem in re præſenti diſceptarent. Idem lib. XLVIII. Eodem anno inter populum Carthaginenſem, & regem Maſiniſſam in re præſenti diſceptatores Romani de agro fuerunt. Valerius Max. lib. VII. Q. Fabius Labeo arbiter à ſenatu finium conſtituendorum inter Nolanos, & Neapolitanos datus, quum in rē præſentem ueniſſet, utroſque ſeparatim monuit. Ad tempus, duobus modis ſumitur. Vno ad conditionem temporis, neceſſitatem, opportunitatē. Cicero pro Milone: Quàm ad tempus aptæ ſimulationes. Quintil. Fingere nimirū ad tēpus uidebor, & rē nimiū manifeſtā impudēter complorare. Altero ad ſpatiū temporis: ut, ſilebo ad annū, latebo ad tēpus. i. uſq; ad annū, & uſq; ad tēpus quoddā, uel in tempus. Vt Quintil. Optimū emendandi genus, ſi ſcripta in aliquod tēpus reponentur ut ad ea poſt interuallū uelut noua, atq; aliena redeamus. i. uſq; ad aliquod tempus. Nam ſæpe ſubintelligitur uſque, ut idē: Neq; id ueteribus Romanis dedecori fuit, argumētum eſt ſacerdotū nomine & religione durans ad hoc tempus ſaltatio: id eſt uſque ad hoc tempus.

Stultus, Fatuus, & Stolidus. Cap. CXIII.

STultus, qui imprudens eſt, & improuidus: multiq́; non inſipiētes homines aliquando ſtulte agunt. Fatuus, planè inſipiens eſt,

tra ꝗum à ſapore ciborum: Nam, quum illi non ſapiunt, fatui dicuntur. Ita homo, qui non ſapit, fatuus uocatur. Martialis:

Vt ſapiant fatuæ fabrorum prandia betæ,
O quàm ſæpe petet uina, piperq́; coquus.

Melior huius uocabuli uidetur hæc cauſa, quàm ea, quæ quibuſdam placet, fatuos dictos, qui furore quodam (quali uxor regis Fauni Fatua nomine, corripi ſolebat) futura prædicunt: ut illa faciebat. Stolidus eſt, qui proxime accedit ad naturam, ſenſumq́; pecudum.

Beatus. Cap. CXIIII.

Beatus, qui rebus omnibus ad uitæ uſum, ornatumq́; ſpectantibus abundat. Ideoq́; locupletes ſanè omnes beatos uocamus, ut apud Iuuenalem: Vetulæ ueſicæ beatæ. Et Cic. Sint florentes, ſint beati. Et alibi: Crotoniatæ quondam, quum florerent omnibus copijs, & in Italia quum in primis beati nominarentur. Vnde apud inferos in Elyſijs campis beati uocãtur, et à nobis, qui apud ſuperos uiuunt: ut penè idem ſint felices, & beati, felicitas, & beatitudo. Felices, inquam, omnium bonorum compotes. Sunt & aliæ res pro ſua quæꝗ natura beatæ, felicesq́;, ueluti de uoce apud Quint. Ornata erit pronuntiatio, cui ſuffragatur uox facilis, magna, beata, flexibilis, firma, dulcis, durabilis, clara, pura, ſecans aëra, auribus ſedens. Beata dixit pro eo, quod eſt, plena & perfecta. Et alibi: Nam uocis, quantam in nullo cognoui, felicitas.

Mollis homo, Molle opus. Cap. CXV.

Mollis homo dicitur, & molle opus, hoc in laudem, illud in uituperationem. Vergilius:

India mittit ẽbur, molles ſua thura Sabæi. Idem:
Excudent alij ſpirantia mollius æra.
Credo equidem uiuos ducent de marmore uultus.

Quod non ſine ratione factum eſt. Nam, qui non fuerit ſeuerus, fortis, & conſtans, & in morem rei duræ patiens, reſiſtensq́; fortunæ uel aduerſæ, uel blandæ, hic mollis eſt, ſimilis ceræ, et tenellis plantis: quum præſertim, qui molliciula membra habent, ferè molli ſint mente, ut pueri, fœminæq́;. Contra autem milites, nautæ, agricolæ, ut corpore, ita animo indurati putantur: hoc igitur modo mollis accipitur in uitium. In laudem uero, quòd, ut uitio datur durum, ut durus cibus, durum cubile, durum ſolum, ita durum ingenium: ueluti durus equus ad donandum, durum ingenium ad docendum: & (ut ſic dicam) ſculpendum, eadem ratione molle dicetur, quod non eſt durum, eritq́; laudabile. Quintilianus de ſignis loquens, inquit: Illius opera duriora, huius molliora. Dicũtur autem ſigna opera ſculptilia, ſiue fuſilia,

ſiue cætera eiuſmodi ad effigiem animalium fabricata: quemadmodum tabulæ, opera pictorum. Siquidem in tabulis antiqui pingebant, non in parietibus. Hæc talia magis dicentur mollia, quæ fiunt, quàm ingenium, quod facit.

Crudus. Cap. CXVI.

Crudus uocatur, non qui cibum indigeſtum habet in ſtomacho, ſed qui ægre, difficiléq; digeſtibilem, & à quo offenditur, uel tanquam nimio, uel tanquam noxio, ut Cicero de Roſcio: Qui in cœnam non ueniret, quòd eſſet crudior. Et Quintilianus: Crudo oratori declamandum non putat. At cibo indigeſto ferè & oramus, & negotia agimus, uel magis quàm digeſto. Siquidem digeſto, & modificato cibo iterum refici malumus, quàm cætera facere. Appellamus autem hominem crudum, præſertim qui eſt truci aſpectu, quod eius aſpectu oculi noſtri offenduntur, ut ſtomachus cruditate cibi, uel quod facies crudum habentis animum inſuauis, & fœda eſt, ut facies crudum ſtomachum habentis, ſiue crudum cibum in ſtomacho. Eſt etiam crudũ idem, quod recẽs. Vnde crudus dolor, crudum uulnus. Et recrudeſcere dolor, & uulnus dicitur, quaſi renouari Et cruda poma dicimus, quæ non ſunt matura. ut Cicero: Poma quæ cruda ſunt, ui auellũtur: quæ autẽ cocta, & matura, decidunt.

LAVRENTII VALLAE IN QVINTVM LIBRVM ELEGANTIARVM

PRAEFATIO.

tERTIVS *iam mihi, & propè quartus annus agitur peregrinanti ſemper, & per omnia maria, terraſq; uolitanti, proxima etiam æſtate, & quidem tota militiam experto, quod utrum honeſtiore, an magis neceſſaria cauſa fecerim, haud equidem ſcio.* Illud *tamen uel me non affirmante, indubitatũ cunctis eſſe non ambigo, quæ maxima, atq; adeo ſola ſtudiorum præſidia ſunt, ea mihi omnia defuiſſe, literatorum conſuetudinem, librorum copiam, loci opportunitatem, temporis otium, ipſam poſtremo animi uacuitatem.* Quorum *ſingula quum plurimum incommoditatis afferant, quum deſunt, quid tandem putandum eſt uniuerſa feciſſe? tametſi repugnauimus aſſidue. &, quoad licuit, neceſſitatibus reluctati ſumus.* Interq; *nauigandum, peregrinandum, militandũ, frequenter ad ſtudia reſpeximus: ita ut ſi nihil lucri in literis (quod optabamus) certe (quod proximum eſt) nihil damni faceremus: quod ſi non contigit, iacturam hanc multarum rerum notitia, quas uel uidimus, uel ſumus experti, fortaſſe pẽſabimus.* Hac *enim præcipue uia* Homerus *informandum eſſe uirum ſapientem præcipit,*

Vlyſſis *exemplo.* Ita *nanque* Odiſſeam *inchoat:*

Dic *mihi muſa uirum, captæ poſt tempora* Troiæ

Qui *mores hominum multorum uidit, & urbes.*

Quanquam *quid terguerſamur, quid blanda, aut inani excuſatione nos fallimus? qualeſcunque redierimus, nihil tamen, quo dotem filiæ iam me abſente adultæ ampliare queamus, attulimus, & collocandi iam tempus eſt, ſatiuſq; multo quamprimum nuptui dare, quàm diutius cuſtodiendo, pudicitiæ periculum adire.* Mira *enim eſt puellæ uel procorum, uel amatorum multitudo.* Ipſa *quoque teneri amplius non uult.* Et *(q̃d me ualde ſolicitum facit) alios magis incipit amare, quàm patrem.* Quare *non uacat comparare plura, quo ſplendidius, ac magnificentius collocemus.* Sex *nanque talenta, quæ ante profectionẽ noſtram parta, ac repoſita erant, in dotem dabimus: quod quum ſatis eẽ debeat, tamen plus eſt multò, quod poſthac temporis acceſſione adijcere poſſemus.* Et *certe ſimilia impedimenta (ut de morte taceam) extimeſcenda ſunt.* Ne *forte (quod dij omnem auertant) uel abſente patre, uel mortuo,*

mortuo, filia (ut quæ ea ætate, atq; adeo ea mente ſit) proſtet. Sufficiãt igitur huic operi quatuor ſupiora uolumina, quintumq́; hoc de uerbis, accedente ſexto de notis autorum. Quòd ſi etiam plura ſcribendi facultas, tempusq́; ſuppeteret, neſcio an faciendum putarem: cum ſciam ea, quæ uel optima, atque pulcherrima ſunt, niſi compendij gratia inueniantur, ut pontificales olim cœnæ, longitudinis faſtidio laborare, ſimulq́; huius, de qua loquor, materiæ neminem (de prudentibus loquor) uniuerſum corpus aggredi eſſe auſum: ſuam ſibi unuſquiſque particulam ad ſcribendum delegit, ſiue ne longiore opere legentibus faſtidiũ moueret (quod enim uocabulum non ſuam habet in ſignificando elegantiam?) ſiue immenſitatem, infinitatemq́; uoluminum ueritus. Quibus rebus me quoque motum fuiſſe fateor, cum mea ſponte, tum illorum exemplo maxime, ne ſemper imperfectum, ne ſemper incluſum habere, ne ſemper efflagitantibus opus negare uideamur: ne'ue quibus obſequi, & à quibus laudum ſuffragia nanciſci cupimus, eiuſdem iuſtæ querelæ, iuſtæq́; uituperationis materiam præbeamus. Tum eò quod inſidiatores, et fures re expertus (ut ſecundo libro dixi) cauere debeo, quos nunc multo plures eſſe, ac fore amici oſtendũt: quæ cauſa Priſciano (ut ipſe teſtatur) fuit, ut feſtinantius opus illud de arte grammaticæ ederet. Hac eadem nos cauſa, & cæteris, quas enumerauimus, ſumus adacti, non modo ut feſtinantius libros noſtros, uerumetiam ut pauciores ederemus. Et illi tantum æmulorum inſidiæ nocebant, mihi etiam præter cætera fautorum, atque amantiũ ſtudia nocent. Tradatur ergo aliquando uiro puella, contenta hac (quantulacunque) dote. Non enim formoſam eſſe credibile eſt, quæ maritum niſi magnitudine dotis conciliante non inuenerit, uirgo præſertim. Maritum autem puellæ cœtum literatorum intelligimus, à quo ſanctitatem uxoris, pudoremq́; & cuſtoditum eſſe cupimus, & cuſtodiri debere teſtamur. Sed ad promiſſam uerborum diſputationem (cuius hoc libro locus eſt) deſcendamus.

Diſco, Ediſco, Dediſco, Dedoceo, & Inſtruo. Cap. I.

Diſco, & ediſco manifeſte differunt. Nam diſcere eſt, ut intelligas, ediſcere uero, ut memoriter complectaris. Ideoq́; caput apud Quintilianum, quod inſcribitur de ediſcendo, ita incipit: Illud ex conſuetudine mutandum prorſus exiſtimo in his, de quibus nunc differimus, ætatibus, ne omnia, quæ ſcripſerint, ediſcant, & certa, ut moris eſt, die dicant. Dediſco, quod didici, obliuiſcor. Dedoceo te, oſtendo falſum eſſe, quod doctus ei, docens, quod uerum eſt, ut apud eundem in ſecundo: Et quidem prius, ac difficilius opus dedocendi, quàm docendi. Illud, quo quidam utuntur, inſtruo, quale eſt: Inſtruã te in uia hac, qua gradieris, nobis apud idoneos autores incompertũ

eſt. Dicimus enim inſtruo claſſem; inſtruo aciem, inſtruo cauſam, inſtruo militem: non autem diſcipulum, aut mentem alicuius, niſi eo modo, quo inſtruimus ea, quæ dixi.

Excogito, Reperio, Inuenio, Offendo, Nactus ſum. Cap. II.

Xcogitare, eſt per cogitationem inuenire, idq́; ad res tantum e incorporeas pertinet: ut excogitauit argumenta, rationes, figuras, cauſas. Eſt ergo excogitare, & inuenire, conſilij: reperire uero fortunæ. Vnde Ouius:

Tu non inuenta, reperta es.

Sed iam uſus obtinuit, ut idem ſit reperio, quod inuenio. Eſt autem inuenire uel conſilio, uel caſu, ſiue corporea, ſiue incorporea reperire. Offendo ferè, quod reperio, neque ſolum ad ſtatum rerum uel publicarum, uel priuatarum pertinet, ut offendes rempublicam perturbatam conſilijs nepotis mei: uerumetiam ſine his, ut idem Cicero: Sed tamen neminem tam maleficum offendi, qui illum negaret Antonij dignum ſenatu. Nactus ſum etiam, pro inueni, ſeu reperi frequẽter accipitur. Vt idem in Paradoxis: Eum tu hominem terreto, ſi quem eris nactus iſtis mortis, aut exilij minis. Et de ſenectute: Vitis quidem, quæ natura caduca eſt, &, niſi fulta eſt, fertur ad terram, eadem, ut ſe erigat, clauiculis quaſi manibus, quicquid eſt nacta, complectitur.

Deſipio, Deſipiſco, & Reſipiſco. Cap. III.

Eſipio, ſiue deſipiſco ſignificat, uel quòd aliquid à communi d ſenſu, ſapientiaq́; minus habeo, uel quòd à meo ſenſu deſtituor. Quod ferè uitium aut ex ætate uenit, aut ex morbo, aut timore, aut amore, aut ſimili aliquo affectu. Cuius contrarium eſt reſipiſcere: & ſenes quidem iam dementes nunquam reſipiſcunt: cæteri autem reſipiſcere, id eſt ad priorem mentis ſtatum, uel ad meliorẽ mentem redire ſolent. Terentius: Multo omnium nunc me fortunatiſſimum puto eſſe gnate, quum te intelligo reſipuiſſe.

Prohibeo, & Inhibeo. Cap. IIII.

Rohibeo uel generale nomen eſt, uel ante rem inceptam. Inp hibeo autem re iam incepta. Illud uetat, ne quid facias, uel ne quid incipias: hoc ne pergas ire, deſiſtasq́; ab incepto. Verg.

Quod genus hoc hominum? quæ ue hunc tam barbara morem
Permittit patria? hoſpitio prohibemur arenæ. Idem:
Parcite iam Rutuli, & uos tela inhibete Latini.

Vtor, Fungor, & Fruor. Cap. V.

Tor, & fruor aperte differunt, ſed non ea ratione, qua quiu dam uolunt, omnia ſua imperitia confundentes, qui aiunt nos uti humanis, frui uerò diuinis: imò & diuinis utimur, & humanis

*humanis fruimur. Quis enim mihi uſum diuinorum interdicat? quis
rurſus uetet me frui rebus meis labore, & induſtria paratis? Aut quis
dicat me frui ſacris, cum in illorum uerſor uſu, atque adminiſtratio-
ne? Vel, quis neget, quum uoluptati operam do, me frui his rebus, un-
de capio uoluptatem? Quòd ſi dicerent, debere nos frui rebus diuinis,
uti uerò humanis (quanquam ne in hoc quidem illis accedo) fortaſſe
audirem: De rebus enim, non de uerbis diſputarent. Nunc uerbum ex
ponunt, non res. Sed hos cum ſua imperitia, & (quod fœdius eſt) cum
ſua pertinacia relinquamus. Vti igitur eſt alterius rei gratia: Frui nul
lius, ſed (ut ſic dicam) propter ſe. In illo iter eſt, in hoc meta. Hoc alte
rius finis, ad quem illud tendit, qui hoc habet, quieſcit, & contentus
eſt: qui utitur, nunquam contentus eſt, ſemper'q. ulterius tendit. Ideóq;
reprehenſus eſt Hannibal, qui cum poſſet uti Cannenſi uictoria, frui
maluit. Vtor armis, utor domo, utor libris, utor ſtudio, diligentia, ope-
ra'q;, ut ex hoc poſtea emolumenti aliquid, boni'q; conſequar Fruor bo
nis meis, fruor tuo aſpectu, tuo colloquio, tuo cantu. hoc eſt delectationē,
uoluptatem'q; percipio ex hac re, atque ex huius rei uſu. Nõnunquam
eadē re duo pariter, hic utitur, ille fruitur: ut ſi alter ad focum ſedeat
ſanitatis cauſa, alioqui id non facturus, alter uoluptatis: hic non tendit
ultra, ſed apud finem ipſum quieſcit: ille non contentus præſenti con
ditione, ad ulteriora tendit: qualis Hannibal ſi fuiſſet, nec tam præſen
ti uictoria requieſcere, quàm progredi maluiſſet, non eum Adherbal
ſcire uincere, ſed uictoria neſcire uti, dixiſſet, id eſt qui frui illa, quàm
uti maluerat. Dicimus tamen nonnunquam utimur pro fruimur, uere
cundiæ cuiuſdam cauſa: ut utor pane triticeo, utor palmulis, utor ficis,
quaſi uiuendi potius cauſa edamus, quàm edendi cauſa uiuamus. De
nique frui eſt delectationem capere ex utendo. Itaque in idem recidūt,
idem'q; efficiunt frui, delectari, uoluptatē capere. Quo fit, ut non fue-
rit cauſa, cur recentiores hoc uocabulum frui, unde uenit fruitio, ſolis
rebus diuinis dare uoluerint. Habet enim hoc uerbum duo ſupina frui
tum, & fretum: quorum primum uix in uſu eſt, niſi apud eos, qui uer
borum nouitatibus & gaudent, & gloriantur. Secundum ſignificat
confiſum, ut fretus fortaſſe familiaritate, quæ eſt ei tecum, auſus eſt con
fiteri. Adiungimus etiam alterum uerbum ad perſonam (de utor di-
co) ſignificat'q; conuerſor, ut opera tua utor. Idem Cicero ad Cælium:
Fabio uiro optimo, & homine doctiſſimo, familiariſſime utor. Et inde
fit uſus: ut, uſus mihi fuit tecum, id eſt conuerſatio, familiaritas, & cō
ſuetudo. Quint. Mulierem, cum qua longa conſuetudo, ſeu longus illi
fuerat uſus. Atque, quia ſolemus aliqua re ideò uti, ut ex ea fructum
percipiamus, factum eſt, ut dicamus uſum pro utilitate, & fructu, tam*

in ſingulari, quàm in plurali: quorum exẽplorum plena ſunt omnia. Fungor *autem idem eſt, quod officium, munusq́; ago: ut fungor magiſtratu, fungor prætura, fungor legatione, fungor officio delegato, fungor munere iudicis.* Fungor *autem uita, quod fungor officio uitæ, & munere adminiſtrandi, gubernandiq́; corpus, munere, inquam, aſſignato nobis ab imperatore deo.* Inde *defunctus eſt uita, id eſt finiuit officium uitæ.* Vergilius:

O tandem magnis pelagi defuncte periclis.

Titus Liuius: *Defuncta morbis corpora ſalubriora eſſe cœpere.* Defunctus *periculis, quod finita ſunt pericula: & defuncta morbis corpora, quod finiti ſunt morbi corporum.* Legimus *etiam defunctus morte, id eſt mortem finiuit.* De *potior dixi alio loco.*

Sto, Sedeo, Sido, Siſto, et Stator. Cap. VI.

Tare eſt, non ire, in his duntaxat, quæ eunt ſine pedibus, aut quæ erecta non ſunt: ut nauis ſtat, flumen ſtat, currus ſtat, ſol ſtat, unde eſt ſolſtitium, & iuſtitium, quia ius ſtat, forumq́; clauſum eſt. Anguis *etiam, & piſcis, & lacertus, & auis in aëre ſtant.* Quædam *è diuerſo dicuntur ſtare, quæ erecta ſunt, quandiu non cadunt.* Sed *hæc ferè ſunt inanimata, ut arbor ſtat, ſimulacrũ ſtat, domus ſtat, columna ſtat.* Quædam *uero non dicuntur ſtare, niſi nec eant, & erecta ſint, ut homo, equus, uolucriſq́; ſtat.* Nanque *homo quum ſedet, & equus quum recũbit, et auis quum cubat, non ſtant, nec tamen eunt.* Illud *tamen notandum aliter dici, ſedere de hominibus, aliter de auibus.* Nam *cætera non ſedent, niſi ſimia, & ſi quid eſt ſimile.* Ipſum *uerò ſedere auium, eſt in loco altiori eſſe, ut paſſer ſedet in tecto, hirundo ſedet in pertica, cornix ſedet in arbore.* Nec *rectè dixeris, ſtat in arbore, ſed tali potius quodam modo cornix ſtat, non cubat.* Vergilius:

Alitis in paruæ ſubitam conuerſa figuram,
Quæ quondam in buſtis, aut culminibus deſertis
Nocte ſedens, ſerum canit importuna per umbras.

Quintilianus: *Vt ſi quæratur, an ſit credibile ſuper caput Valerij pugnantis ſediſſe coruum, qui os, oculosq́; hoſtis Galli roſtro, atque alis euerberaret.* Denique *eodem modo dicitur ſedere auis ſupra rem quãpiam, ut homo ſuper equum, aut iumentum non dicitur ſtare, aut manere, ſed ſedere, quocunque modo, aut quocunque corporis habitu, geſtuq́; compoſitus ſit.* Sidere *autem à ſedere multum diſtat.* Eſt *enim ſidere deorſum deſcendere, peſſumq́; ire.* Vergil.

Sedibus optatis gemina ſuper arbore ſidunt.

Id *eſt ab alto demittuntur, unde ſubſido, inſido, ut idem* Subſidere *ual*

les. Et

ter. Et iterum: Subſedit dubius. Nam (ut ego ſentio) à ſedeo præteritũ mutuatur. Inde inſido quoque inſedi, & reſido reſedi, aſſido aſſedi. Si quidem aſſidere eſt apud aliquem, ut ægrotum, ut regem ſedere Cum enim Salluſtius inquit: Conſul poſtquã aſſedit: magis ab aſſido, quàm ab aſſideo præteritum hoc eſſe, ſignificatio poteſt eſſe documento. Ut autem à ſedeo diſtat ſido, ita à ſto ſiſto, ut ſiſte lachrymas, ſiſte fugam, ſiſte gradum, id eſt fac ſtare gradum, ſtare fugam, ſtare lachrymas. Atque ut illa ſuperiora idem præteritum habent, uel alterum ab altero mutuum ſumit: ita hæc duo idem ſupinum, uel ſiſto à ſto, uel ſto à ſiſto accipit, quod eſt ſtatum. Unde fit ſtator, quod magis à ſiſto, quàm à ſto deſcendit: ob idq; Iupiter ſtator uocatus eſt, qui Romulum orantem, ut fugam ſuorum ſiſteret, audiuit. Quare neſcio, cur Hieronymus contra Iouinianum dixerit, offendet Iouem ſtatorem, qui libenter ſederit, quaſi Iupiter ſtator à ſtando dicatur, & non à ſiſtendo. Nimirũ oblitus hiſtoriæ eſt, ut ſuper Ionam fabulæ, ubi ait: Ex Iope Iudææ portu Andromedam à Perſeo liberatam. In quo eorum manifeſtus eſt error, qui quum legunt, quòd Ionas ſurrexit, ut fugeret in Tharſis, & uenit Iopen, opinantur hanc eſſe Andromedæ urbem, quum ſit in India ciuitas Tharſis, unde illa fuit, ut ipſe quoq; Hieronymus meminit. Ouidius libro primo de Arte amandi:

Andromeden Perſeus nigris portauit ab Indis.

Et Sappho ad Phaonem:

Candida ſi non ſum, placuit Cepheïa Perſeo,
Andromede patriæ fuſca colore ſuæ.

Eadem obliuio eiuſdem fuit, quòd Gallos matris deûm in Oſee ait eẽ ex gente Gallorum, qui à Romanis ob ignominiã illius nationis uindicæ animo effœminantur, quum à Græcis hoc antea, ut tunc, fuerit factitatum. Siſtere dicimus etiam pro repræſentare, & præſentiam corporis exhibere, dictum ab eo, quod non tantum comparere quis debet, niſi & manſerit: unde de iudicio ſiſti, hoc eſt, de ſiſtendo aliquem in iudicio. Cicero ad Atticum: Des operam, id quod mihi affirmaſti, ut te ante Calendas Ianuarias, ubicunque erimus, ſiſtas. Et hinc ſtator, nũtius, tabellarius ue conſulis. Idem de Officijs libro tertio: Vas factus eſt alter eius ſiſtendi, ut ſi ille non reuertiſſet, moriẽdum eſſet ſibi. Verg. Et patrio te limine ſiſtam.

Appeto, & Expeto. Cap. VII.

Appeto cum affectu: Expeto cum ratione. Appeto qualiacunq;: Expeto honeſta, planeq; bona. Unde de rebus expetendis ſcripſere philoſophi, quæ ſcilicet peti debent: non autem de appetendis: ex quo deriuatur appetitus, qui immenſa, & immoderata cu-

piditas dicitur. Quare qui dixit, Omnia bonum quoddam appetere uidentur, mallem dixiſſet expetere.

Vendico, et Vindico. Cap. VIII.

Endico idem eſt, quod (ut ſic dicam) approprio, ac meū eſſe dico. Quintilianus: Circo uſitatum nomen Pœni ſibi uendicant. Et iterum: Ruſticus petit partem bonorum, orator ſibi totum uendicat. Et Fere hoc uerbum poſtulat datiuum, & hunc frequentiſſime ex pronominibus primitiuis, ut hunc agrum ego uendico mihi, tu uendicas tibi, frater uendicat ſibi. Vindico ulciſcor, unde uindicta, quoties iniuriam, contumeliam'ue illatam punio. Interdum uindico, idem quod ab iniuria, contumelia'ue, ſiue iactura facienda, defendo. Cicero pro M. Marcello: Nobiliſſimamq; familiam iam ad paucos redactam pene ab interitu uindicaſti. Idem de Senectute: Et eſt ſenectus natura loquacior, ne ab omnibus eam uitijs uidear uindicare: uitijs, id eſt uituperationibus, quemadmodum criminibus, pro criminationibus. Dicimus uindicare in libertatem, aut in ſeruitutem, quaſi aſſerere in libertatem, aut in ſeruitutem, non (ut quidam uolunt) uendicare: ut Liuius lib. XXIIII. Intermori uehementioribus, quàm quæ pati poſſit, remedijs ciuitatem ſinere in ipſa uindicta libertatis perituram. Et in ſecundo: Præmium indici pecunia ex ærario, libertas, & ciuitas data. Ille primum dicitur uindicta liberatus. Quidam uindictæ quoque nomen tractum ab illo putant, Vindicio ipſi nomen fuiſſe. Ego neſcio, an uendico reperiatur, ſed tantum uindico.

Explodo, Complodo, Supplodo. Cap. IX.

Xplodo non tantum ſignificat eijcio, ſed eijcio manibus, & quidem cum ſono pulſantibus, qualiter quēpiam è domo, è theatro, ex aliquo concilio iniectione manuum, atque pulſatione eijcimus. Quod apparet ex alijs à plodo compoſitis, complodo, et ſupplodo. Eſt enim complodere aduerſas manus inuicem collidere, quod fieri pluribus de cauſis ſolet, uel ad teſtificandum more fœminarum, dolorem: uel præ gaudio, uel per ſubitam admirationem, uel ſi quæ ſunt aliæ cauſæ. Supplodere eſt pedem terræ incutere, quod interim ſolet in oratore laudari. Itaque quum dicit Cicero: Quoniā Pyrrhonis, Ariſtonis, Herilli iampridem exploſa ſententia eſt, appoſitiſſimo uocabulo (ut ſemper) eſt uſus. Non enim dixit eiectam ſententiam eo modo, quo cætera eijciuntur, ſed quaſi pulſatione manuum, tanquā ipſi illi huius ſententiæ autores è cœtu ab ipſo cœtu, iniectis in eos manibus eiecti ſint, ut apertius alio loco indicat: Hiſtrio, ſi paulū ſe moueat extra numerum, aut ſi uerſus pronuntiatus eſt una ſyllaba breuior, aut longior, exibilatur, & exploditur.

De Dico,

De Dico, & quibuſdam compoſitis ab eo. Cap. X.

d Icere proprie eſt oratorum, & eleganter, facundeq́; loquentium. Quintilianus libro decimo: Nam mihi ne dicere quidem uidetur, niſi qui diſpoſite, ornate, copioſeq́; dicit. Cicero de officijs: Ut non modo Græcarum literarum rudes, ſed etiam docti aliquantulum ſe arbitrentur adeptos, & ad dicendum, & ad iudicādum, id eſt in oratoria arte, & in philoſophia. Omnes ferè codices habent diſcendum pro dicendum. Quod exemplum ideo ſubieci potiſſimum, ut uulgus emendarem. Unde dictio uocatur oratoria, & facunda oratio. Nam ab illo generali huius uerbi ſignificato fit dictio, quæ eſt uocabulum ſiue uerbum. Ex hoc ipſo uerbo dico, duo frequentatiua oriuntur, dicto, & dictito: ſed poſterius potius frequentatiuū eſt, & idē eſt, quod frequentibus temporibus, frequentibusq́; locis dico, & narro. Alterū aūt eſt, quod dico, ſi id alter ſcribēs excipiat, & manu, ſtyloq́; notet, ut Cic. ad Atticū quadā epiſtolæ teſtatur, ſe illam non ſcripſiſſe, ſed reparandi lateris gratia obambulantem dictaſſe. Et Quintilianus delitias dictandi appellat, ſentiens delicati, non laborioſi eſſe dictare, nec accurate dictando ſcribi. Ita dicta ſunt dictito, & dicto à dico, ut uentito, & aduento à uenio, & eadem penè ratione ſignificant. Nam uentitare eſt frequenter uenire: aduentare uero proximum iam eſſe ueniendo: Victare autem eodem modo dicitur, ſignificatq́; nō frequenter uiuere, ſed ueſci, & quaſi uictu uti, ſiue tali genere uictus frequentiſſime, & ferè ſemper uti, ut Sarmatæ uictitant lacte. Dictū, & dicta de omni ſermone intelliguntur, ſed ſpecialem quoque ſignificationem habent pro dicaci ſermone: unde dicta eſt dicacitas, quam Quintilianus ita diffinit: Dicacitas ſine dubio à dicendo, quæ ex omni genere communi dicta eſt. Proprie tamen ſignificat ſermonem cū riſu aliquos inceſſentem. Ideo Demoſthenem urbanum fuiſſe dicunt, dicacem negant. Dicacitas igitur (ut dicebam) ſermo cum riſu aliquos inceſſens: dictum uocatur, quod Græce σκῶμμα dicitur: quale eſt Ciceronis: Niſi forte iure Germanum Cimber occidit. Germani, quos Francos nunc dici Hieronymus ait, & Cimbri nationes ſunt olim inter ſe diſſidentes. Cicero autem de quodam cui nomen erat Cimber, à quo frater occiſus eſt, loquitur, captans riſum ex hac ipſa ambiguitate ſermonis. Et illud Terentiani Thraſonis in adoleſcentulum, quod Gnato uetus dictum crediſſe ſe ſimulat. i. ueterem facetiam, ac uetus ridiculū.

Tute lepus es, & pulpamentum quæris.

Ualerius Martialis ad Domitianum:

Conſueuere iocos ueſtri quoque ferre triumphi,

Materiam dictis nec pudet eſſe ducem.

Qualia autem ſunt dicta, quæ in ipſum triũphãtem milites iaculari ſolebant, illud, quod Cæſari dictatori fuit decantatum, erit exemplo.

Ecce Cæſar nunc triumphat, qui ſubegit Gallias:
Nicomedes non triumphat, qui ſubegit Cæſarem.

Illud ſubegit, & Cæſarem, in quem dicitur, mordet, & alijs, apud quod dicitur, riſum mouet.

Adorare, & Supplicare. Cap. XI.

a *Dorare ab oro, quod eſt ore precor, cõponitur: ſupplicare à plico, quòd genu, poplitemq́; aut ceruicem plicamus; quum à potentiore aliquo magnum quid precamur. Et tamen adorare ſine ore, hoc eſt ſine uoce fit, non ſine plicatione genuum, ac geſtu corporis. Supplicare ſine plicatione genuum, ac geſtu corporis, non ſine ore, & uoce. Hinc eſt, quare ſupplicare tantum homini datur, adorare etiam mutis: unde elephas, & phœnix, & alia quædam irrationalia ſolem adorare dicuntur. Nosq́; rebus mutis, & ſenſu carentibus non ſupplicamus, ſed adorationis honorem exhibemus, ut regum ſtatuis, ſignis, ueſtibus, literis, alijsq́; ſimilibus. Et præcipue picturis, imaginibusq́; tum Dei, tum ſanctorum, tum ipſius etiam crucis, quam ſapientes adorant, ſtulti etiam orant. Quod de cruce, idem etiam de ſudario dico, cæterisq́; ſimilibus: idem de reliquijs ſanctorum, quorum corpora præſentia adoramus, animas uero abſentes oramus. Si quid autẽ ad hæc muta, quæ uidemus, dicimus, ſalutatione utimur, non precatione, quale eſt: Salue ſancta crux.*

Aſſurgo. Cap. XII.

a *Surgunt ſani, ut ſtent, aut ut obuiam eant: aſſurgunt ægroti, ut ſedeant, aut ut cubito innitantur. Vtroque modo, in alterius honorem, aut officij, aut beneuolentiæ cauſa hoc agentes. Ideoq́; ferè adiungitur datiuus, ut aduenienti magiſtratui omnes aſſurgimus etiam morbo affecti, uidelicet ob honorem. Et pater, quum iaceret in lecto, redeunti à peregrina militia filio aſſurrexit, optatiſſimum illud caput amplexurus: nempe ob charitatem.*

Tollo. Cap. XIII.

s *Vſtuli filium ex uxore. i. habui filiũ: Item ſuſtuli filium. i. educaui: & ab utroq; fit ſublatum. Primũ eſt à tollo, pro capio: ſecundum à tollo pro educo. Paulus: Tamen intelligendũ eſt de his legẽ ſentire, qui liberos tollere poſſunt. Itaq; ſi caſtratũ libertũ iureiurãdo quis adegerit, dicẽdum eſt, nõ puniri patronũ hac lege. Quint. Cupidus ego liberorũ uxorẽ duxi, filiũ ſuſtuli, natũ educaui, in adoleſcentiam perduxi. Aliud eſt igitur hic ſuſtuliſſe, & educaſſe.*

caſſe.

uiſſe. Et alibi: Qui ex duobus legitimis, alterum in adoptionem dederat, alterum abdicauerat, ſuſtulit nothum .i. habuit: quanquam parũ proprie ſignifico, quod uolo. Nam ut fœmina, quũ mater fit, dicit, peperi filium: ita uir, quum fit pater, dicit, ſuſtuli filium. Teren. Quicquid peperiſſet, decreuerunt tollere .i. educare. Idẽ; Meminiſti me grauidam eſſe, & mihi te magnopere interminatum, ſi puellam parerem, nolle tolli. Chremes. Scio quid feceris, ſuſtuliſti. Eodem modo dicimus, tulit filium, ut ſuſtulit Suetonius in Domitiani uita: Deinde uxorem Domitiani ex qua in ſecundo conſulatu ſuo filium tulerat, repudiauit. Alia duo ſignificata notiora ſunt, quorum alterum eſt, ſummouiſſe, ut Vergilius: Iubet & ſublata reponi Pocula. Alterum in altum tuliſſe, ut Idem: Et ſublatum ſurgit in enſem. Quæ duo declarantur ex illo in Neronem epigrammate:

Quis neget Aeneæ magna de ſtirpe Neronem?
Suſtulit hic matrem, ſuſtulit ille patrem.

Hic ſuſtulit matrem, quia occidit, & de medio abſtulit. Ille ſuſtulit patrem, id eſt ſupra humeros ſumpſit, & ab incendio eripuit.

Prouoco, & Laceſſo. Cap. XIIII.

PRouoco, in malam partem dicitur, & in bonam. De mala notum eſt. De bona uero, Cicero ad Brutum: Tuis literis amantiſſimis ſum prouocatus. Laceſſo plerunque in malũ, ut idẽ: Sed iuſtitiæ primũ munus eſt, ne cui quis noceat, niſi laceſſitus iniuria. Sed nõnunquam in bonũ, ut idem quinto Tuſculanarũ: Tuis me amãtiſſimis libris laceſſiſti. Et ad Atticum libro XIII Cum ipſe homo nunquam me laceſſiſſet, id eſt nunquam me libris ſuis prouocaſſet ad reſpondendum. Eſt autem prouocare, et laceſſere, tentare ad pugnam, & ad concertationem.

Hio, Hiſco, & Dehiſco. Cap. XV.

HIare eſt aliquid ſua ſpõte, & externa aliqua ui diffindere, ut tellus æſtu, & ligna ariditate, aut nimio calore hiant. Hiſcere eſt tñ oris, & quidem humani, & accipitur pro eo, quod eſt loqui, aut os aperire ad loquendum, ſed ferè per negationẽ: ut, coràm illo non auderes hiſcere, aut per interrogationem: Quid nũc habes, quod hiſcere audeas? Ouidius tamen poëticæ dixit,

Hiſcere nempe tibi terra roganda foret.

Cum oratores ſoleant potius dicere dehiſcere, id eſt deorſum, peſſumq; ſe aperire.

Do & Habeo fidem. Cap. XVI.

DO fidem non eſt (ut nunc multi loquuntur) des fidem uerbis illius, & non dedit fidem illi ſecum tantis uerbis loquenti. Hi uidentur ſignificare, quòd non credatur illius uerbis;

quod latine dicitur, fidem habere, loquendumq́; ſic potius: Habeas fidẽ *uerbis illius.* Nam *dare fidẽ, eſt aliquid ſancte promittere.* Vt Terẽt. *Grauidaq́; facta, dat fidem uxorem ſibi fore hanc.* Vergilius: *Accipe, daq́; fidem, id eſt accipe ſponſionem factam à me, & tu mihi uiciſſim da tuam.* Quintil. *Fidẽ habeas hominibus, quos mentiri alius affirmat.* Atticus ad Ciceronem: *Neq; dedi, neq; do infideli cuiq̃ fidem .i. non promiſſi uere ex animo, quia ipſe meretur, ut uiciſſim fallatur.*

Præ ſe ferre. Cap. XVII.

PRæ ſe ferre, *eſt dicto, factó ue, & ipſa ſtatim fronte, qualẽ opinionem de aliqua re, aut homine habeas, confiteri.* Quintilianus: *Fiduciã igitur præ ſe ferat orator, ſemperq́; ita dicat, tanquam de cauſa optime ſentiat, id eſt ex ipſo aſpectu oratoris, ex ipſa uoce, ex ipſa tota oratione eluceat fiducia: quemadmodum, qui pugnaturi ſunt, in uultu, & geſtu indicant tacitum, uel formidinem, uel fiduciam, hoc eſt, præ ſe ferunt fiduciam, uel formidinem.* Cic. Nam il*le qui accipit iniuriam, meminit, & præ ſe fert, id eſt ait ſe accepiſſe iniuriam, mentem'ue ſe habere perſequendæ iniuriæ oſtendit.* Iterũ: *At beneficio ſum uſus tuo, quod quanquam illud ipſum, quod commemoras, præ me ſemper tuli, malui tamen me tibi debere confiteri, quàm cuiquam minus prudenti non ſatis gratus uideri* Præ ſe ferre, & cõ*fiteri, pro eodem poſuit.* In eundem ſenſum *accipi ſolet præfero, item præ me duco, præ me gero, ante me duxi.* Idem: *Et tamen quum ita uiuit, neminem præ ſe ducit hominem: ubi accipitur præ ſe, ante ſe, uel in comparatione ſui.* Et alibi: *Præ ſe utilitatem gerit.* Et alibi: *Tamen iniuriam à te in me factam, ſemper ante me duxi.*

Rationem habeo, & Ratio conſtat. Cap. XVIII.

RAtionem habeo, *idem eſt, quod reſpectum habeo, ſed tantummodo in bonum: ut habenda eſt ratio ſalutis, ratio honoris, ratio rei familiaris: non autem infirmitatis, turpitudinis, incommoderum, ut quoſdam annotaui ſcribentes: & tu facias contra rationem ualetudinis, id eſt non habes reſpectum ualetudinis, ſanitatis, inquam, non ægritudinis: quæ duo hoc ſignificat nomen* Quæ *exempla, quia paſſim inueniuntur, omitto.* Cice. ad Marium, *inquit, inuſitatus:* Pudori *tamen malui cedere, quàm ſalutis meæ rationem ducere.* Et *in ſecundo officiorum:* Siue *ratio conſtantiæ, uirtutisq́; ducitur, aut hæc ars eſt, aut nulla omnino, per quam eam aſſequamur.* Et *hoc fit cum genitiuo.* Cum *ablatiuo autem præpoſita præpoſitione cum habet aliam ſignificationem, ut* Cicero *in Catone maiore:* Rationem *habet cũ terra, quæ nunquam recuſat imperium .i. negotium, et cõmercium habet cum terra.* Quod *probatur ex illo in* Tuſculanis: Quis eſt omniũ,

qui

qui modo cum muſis, id eſt cum humanitate, & doctrina habeat aliquod commercium, qui ſe non hunc mathematicum maluit, quàm illũ tyrannum? Idem ad Att. Nunc uero, quoniam ea, quæ putaui præclara, expertus ſum, quam eſſent inania: cum omnibus muſis rationẽ habere cogito. Rationem conſtare (ut breuiter dicam) eſt æquam, legitimam'q; rationem aut oſtendi, aut apparere oſtendi poſſe. Plinius Iunior: Mihi & tentandi aliquid, & quieſcendi illo autore ratio conſtabit. Et iterum: Mirum eſt, quam ſingulis diebus in urbe ratio conſtet, aut conſtare uideatur pluribus, cunctisq; non conſtat. Vlpianus: Planè, ne ſi defendendi gratia aliquid fecerit, rationem ei conſtare oportet, id eſt rationem cum iuſtam aut oſtendere, aut facile poſſe oſtẽdere.

De E', et Ex, diuerſisq; nominibus, & uerbis eiſdem appoſitis. Cap. XIX.

é Republica eſt, id eſt pro republica eſt. Quint. At hoc nemo dubitabit, quin ſi nocentes mutari in bonam mentem aliquo modo poſſint, ſicut poſſe conceditur, ſaluos eſſe eos, magis è re pub. ſit, quàm puniri. E' republica dicendum eſt, ut in Oratore Cic. teſtatur, non ex repub. Tollitur enim x, ſicut in omnibus fit ferè, quæ ab r incipiunt, ut è regione, id eſt ex oppoſito, uel ex aduerſo, atque è contrario, non ex regione: è re mea, è re tua, è re noſtra. Liu. lib. XXXIII. Perinde ac ſi non poſtulauerint, quæ è re ſua eſſent, ſed ſuaſerint, quæ nobis cenſerent utilia eſſe. Similiter è dignitate, ex utilitate, ex uſu, pro eo quod eſſet, pro dignitate, uel ad dignitatem, utilitatem, uel uſum. Cicero: Ex tua, ac Reipub. dignitate facies. Et alibi: Legem (ut æquum eſt) ex utilitate Reipublicæ conſiderate. Terent. Quod ex uſu fiet. Cæſar in commentarijs: Vtrum prælium committi ex uſu ſit. Ex tempore dicere, eſt ex improuiſo, et impræmeditatũ dicere, nec domi compoſitam orationem afferre. Hinc uocatur extemporalis oratio. Perſius autem ait: Ex tempore uiuitur. Ex tempore quoq; agere. Cic. Officiorum ſecundo: Quos credimus expedire rem, & conſilium ex tempore capere poſſe. Aliter idem tertio eiuſdem operis libro dixit: Vnius generis quæſtiones ſunt hæ omnes, in quibus ex tempore officiũ quæritur: ex tempore, quaſi ex temporis conditione. E' renibus laborabat idem inquit, hoc eſt, morbum in renibus patiebatur. Ex uinculis cauſam dicere, eſt alligatum reſpondere criminibus, ut ex equo pugnare, eſt in equo ſedentem pugnare.

Aeſtimo, & Exiſtimo, Cogito, & Excogito. Cap. XX.

a Eſtimo, & exiſtimo à pleriſq; confunduntur, quum diuerſa ſint, ſicut cogito, & excogito. Ante enim eſt cogitare, deinde excogitare, licet non quicunq; cogitat, ſtatim & excogi-

tet. Ita prius rem æſtimamus, deinde qualis ſit, exiſtimamus. Aeſtima
re enim eſt conſiderare. Exiſtimare uero iudicare. Quintilianus: Cō-
ſumptis affectibus, non reperiens, quo digne modo uultum patris poſ-
ſet exprimere, uelauit eius caput, & ſuo cuiuſque animo dedit æſti-
mandum Cicero de legibus: Siſenna eius amicus omnes adhuc ſcripto
res, niſi qui forte nondum ediderunt; de quibus æſtimare non poſſu-
mus, facile ſuperauit. Et in Verrinis: Expēdite hæc, atq; æſtimate. Vn
de dictum eſt æſtimare, pro taxare ab æs æris, & τιμὴ Græce, quod
eſt pretium Latine. Ouidius tertio de Triſtibus libro:
Quod quicunque leget (ſi quis leget) æſtimet ante,
Compoſitum quo ſit tempore, quoque loco.

Coniuro, & Conſpiro. *Cap. XXI.*

Oniurare, & conſpirare, ferè in malum accipiuntur, quo
c *ties in patriam, aut bonum principem coniuratio fit, atque*
conſpiratio. Sed ſi honeſta cauſa id fiat, in bonum etiam acci
pi debent. Nam et Mutius Scæuola ad Porſennam regem inquit: Ter
centi coniurauimus principes iuuētutis Romanæ, ut in te hac uia graſ
ſaremur. Et Cicero ad Cæſarem pro Ligario, fratrum conſpirationem
dixit, quaſi unanimitatem. Verum conſpiratio, ut in hoc ipſo loco, non
nunquam nemini pernicioſa eſt, in neminemq; graſſatur. Coniuratio
ſemper in alterius perniciem graſſari ſolet.

Cordi eſt, & in animo eſt. *Cap. XXII.*

Ordi eſt, & in animo eſt, differunt. Nanq; hoc ſecundū, no-
c *tum eſt ſignificare in animo habeo, uel animus eſt mihi, uel*
uolo, atq; conſtituo, ut ad Terentiam Cicero: Nam mihi erat
in animo, mittere ad Dolabellam. Illud uero eſt, delectat, & placet.
Vt idem: Itaque non tam me iſta ſapientiæ, quam modo Fannius com
memorauit, fama delectat falſa præſertim, quàm quòd ſpero amicitiæ
noſtræ memoriam ſempiternam fore: idq; mihi eò magis eſt cordi, ꝙ
ex omnibus ſeculis uix tria, aut quatuor numeratur paria amicorū.
Quo in genere ſperare uideor Scipionis, & Lælij amicitiam poſteri-
tati notum fore, id eſt eo magis me delectat, & placet. Terent. Si tibi
hæ nuptiæ ſunt cordi. Et alibi: Quia uterque utrique eſt cordi, id eſt
nuptiæ iucundæ ſunt tibi, & uterque alterum amat.

Inuerto, & Interuerto. *Cap. XXIII.*

Nuertere eſt, quaſi in contrarium uertere, ut interiora ueſtis,
i *aut pellis, aut aliarum rerum exteriora facere, præpoſtereq;*
uerba pronūtiare, ut pro lauo, uola. Interuertere eſt rem aut
commodatam, aut depoſitam, aut creditam, callide, doloq;, ne domino
reſtituatur, efficere, ut Cic. in Verrem: Candelabrum, quod rex Aegy

pti

pti Ioui Capitolino dono tulerat, à Verre, qui illud à rege commodato acceperat, interuerſum eſſe conqueritur. Marcellus iuriſconſultus: Si duo, inquit, hæredes rẽ apud defunctum depoſitã dolo interuerterint.

Compertum eſt, et Exploratum eſt. Cap. XXIIII.

e Compertum eſt mihi, & exploratum eſt mihi, idem eſt, quod ſcio per inueſtigationem: ſimiliter comperi, & exploraui. Cõſtitutum eſt mihi, deliberatum eſt mihi, decretum eſt mihi, idẽ, quod apud me cogitando firmatum eſt, ſimiliter conſtitui, & decreui. At non ita deliberaui. Poſſum nanque deliberaſſe, & nihil tamen cõſtituiſſe. Quintilianus in ægro redempto: Oderitis licet confeſſionem meam, deliberaui, hoc eſt, dubitaui, & hæſitaui. Itaque differt an dicamus, ſenatus deliberauit, an ſenatui deliberatum eſt, id eſt decreuit. Plinius Iunior: Tum ego, ſi fixum iſtud tibi, ac deliberatum eſt, ſequarte. Cicero in Verrem: Deliberatum autem eſt, ſi res opinionem meam, quam de uobis habeo, feſellerit, non modo eos perſequi, ad quos maxima culpa corrumpendi iudicij, ſed etiam illos, ad quos conſcientiæ cõtagio pertinebit. Exploraui tamen pro inueni ferè accipitur, quum exploro idẽ ſit, quod inquiro ſagaciter: unde dicuntur exploratores. Idẽ fit in nonnullis alijs, ut exigo, quod eſt uehementer, et iure quodam poſtulo: inde exegi, & exactum, pro poſtulan do obtinui, & poſtulando obtentum. Tale eſt quæſitum, pro partum, à quæro.

Fœnero, Fœneror, Mutuo, & Mutuor. Cap. XXV.

f Fœnero tibi dicitur, ſicut mutuo tibi: fœneror abs te, ſicut mutuor abs te. Qui mutuat pecuniam, dat mutuo. Qui fœnerat pecuniam, dat ad uſuram. Qui mutuatur pecuniam, mutuo accipit. Qui fœneratur pecuniam, ad uſuram accipit.

Gradum facio, & Gradum iacio. Cap. XXVI.

g Gradum facere, non eſt tranſitum facere, ſed aliquam rem gradum, & quaſi ſcalam ad alia facere. Ideoq; à quibuſdam dicitur, gradum iacere, ut ſi riuum tranſire, ſi in arborem, feneſtram'ue, aut tectum ſcandere uelim, & ſaxo, & ſcamno, aliqua'ue alia re gradum facio, ut apud Quintilianum: Nanq; & illud frequẽs eſt, ut ea, quibus minus confidimus, quam tractata ſunt, omittamus: interim ſponte noſtra uelut donantes, interim ad ea, quæ ſunt potentiora, gradum ex his feciſſe contenti. Hoc eodem modo Ambroſius in libris officiorum utitur. Cic. contra Rullum: Nunc quaſi gradum quendam, atque aditum ad cætera iactum intelligetis. Idẽ pro Cluentio: Antequam ad hoc nefariam facinus accederet, aditum ſibi alijs ſceleribus ante muniuit.

De Certum eſt. Cap. XXVII.

C Ertum eſt, nõ modo accipitur pro manifeſtum eſt, ut Quint. Nempe legem eſſe certum eſt: ſed etiam pro deliberatum, et conſtitutum eſt. In quo ſecundo plerunque adiungitur datiuus cum infinitiuo: ut certum eſt mihi ire in Hiſpaniam. Nonnunquã datiuus ſubintelligitur, ut apud Vergil.

Certum eſt in ſyluis, inter ſpelæa ferarum Malle pati.

Liceor, Licitor, & Addico. Cap. XXVIII.

L Iceor uidetur carere præterito, tamen quaſi præteritum habeat, format à ſe frequentatiuum (ſed eiuſdem tamen ſignificationis) licitor: unde ſunt participia licitans, et licitaturus. Vtriuſque igitur uerbi ſignificatio eſt, pretium deferre in auctione faciendà, hoc eſt in uenditione, quæ publice fit. Hinc unum compoſitum fit polliceor, non multum à primitiua ſignificatione diſſidẽs. Eſt enim polliceri ultro aliquid promittere. Ita, qui licentur, aut licitantur, ultro pro re emẽda pretium, alius alio maius pollicentur, ut ſibi potius, quàm alteri uenalia addicantur. Nam tali modo uẽdere, addicere eſt. Et inde apud iuriſconſultos de in diem addictione titulus eſt, quẽ noſtri iuriſperiti emendant de in diem adiectione, nõ uerbum modo, ſed ſententiam quoq;, atq; ius ipſum corrumpentes. Afferamus ergo exempla utriuſque uerbi. Vlpianus: Si res eius uenierit, et exiſtat qui plus liceatur, an in integrum propter lucrum reſtituendus ſit? Et quotidie prætores reſtituunt, ut rurſum admittatur licitatio. Caius: Licitatio uectigalium, quæ calore licitantium ultro modum ſolitæ conditionis inflatur, ita demum admittenda eſt, ſi fideiuſſores idoneos, & cautionem is, qui licitatione uicerit, offerre paratus ſit. Ad conducendum uectigal inuitus nemo compellitur. Et ideo completo tempore conductionis, licitatores alloquendi ſunt. Licitatores uectigalium ad iterandum conductionem, antequam ſuperiori conductioni ſatisfaciant, admittendi non ſunt. Paulus: Si uenditor ſimulauerit meliorem allatam conditionem, cum minoris, uel ẽt tantidem alij uẽderet, utriq; emptori in ſolidũ erit obligatus. Sed ſi emptor aliũ non idoneũ ſubiecit, ei'q; fundus addictus eſt, nõ uideo, inquit, quẽadmodũ priori ſit emptus, cũ alia conditio, et uera ſubſecuta ſit. Sed ſi neuter ſubiecit emptorem, maior autem pretio addictum eſt prædiũ, ei, qui ſoluendo non eſt, abitum eſt à priori emptione, quia ea melior intelligitur, ꝙ uẽditor comprobauit, cui licuit nõ addicere. Quibus ex uerbis intelligitur, quid ſibi uelit illud Ciceronis in Offic. libro tertio: Non licitatorem uenditor, nec qui contra ſe liceatur, emptor opponet. Idem pro Cecinna: Quum eſſet (ut dicere inſtitueram) conſtituta auctio Romæ, mulier mandat, ut fundum ſibi emat:

Ebutio:

Ebutio negotium datur, adeſt ad tabulam, licetur Ebutius, deterrentur emptores, multi partim gratia Cæſeniæ, partim pretio, fundus addicitur Ebutio, pecuniam argentario promittit Ebutius. Quo teſtimonio nunc uir optimus utitur ſibi emptum eſſe, quaſi uero aut nos ei negemus addictum, aut tum quiſquam fuerit, qui dubitarit, quin emeretur Cæſeniæ, cum id plerique ſcirent, omnes ferè audijſſent, cum pecunia Cæſeniæ ex illa hæreditate deberetur, eam porrò in prædijs collocari maxime expediret. Eſſent autem prædia, quæ mulieri maxime conuenirent, ea uenirent, liceretur is, quem Cæſeniæ dare operam nemo miraretur. Quintilianus de paſtu cadauerum: Si nobis nihil ex commeatu noſtro partiris, nos uicinæ ciuitati uendemus, liceat ſeruire ubi frumentum eſt. Non exigua res eſt: pro uita, pro ſepultura, pro innocentia licemur. Idem in ægro redempto: Omnes facultates in pretia collegi, rus, ſeruulos, penates, & omnia utiliora properanti feſtinatione parentis addixi. Inde addicti apud ueteres dicebantur, qui prætoris pronunciatione ac iuſſu, quum ſoluendo non eſſent, creditoribus uendebãtur. De quibus magna apud Liuium fit mentio. Et addictus morti, deſtinatus dicitur. Cicero Officiorũ libro tertio: Et is, qui morti addictus eſſet, paucos ſibi dies commendandorum ſuorum cauſa poſtulaſſet, uas factus eſt alter. Aliquando ſine auctione fit licitatio, ut apud Curtium de Dario, qui pollicebatur pretium pro capite Alexandri, ſi quis eum dolo occidiſſet, ita inquit: Et quum habeatis arma, ita licitamini mihi hoſtium capita. Si quid tamen inter liceri, et licitari differt, id eſt quòd liceri uidetur aut ſine reſpectu eſſe aliorum emere uolentium, aut tantum ſemel deferre pretium. Licitari uero cum multis, & ſæpius augere pretium, ut temere uolentes deterreas ab emendo.

Audio, & Exaudio, Oro, & Exoro. Cap. XXIX.

a Vdio, & exaudio, indifferenter ponuntur pro duplici ſignificatione. Vna pro eo, quod eſt auribus accipio, altera pro eo, quod eſt audita petenti concedo: ut uiſa ſum audire uocẽ militis, &: Vox quoque per lucos uulgo exaudita ſilenteis. Item:

Audijt, & cœli genitor de parte ſiniſtra Intonuit læuum, &

nulli exaudita deorum Vota, preceſq́; meæ.

Audio tamen frequenter accipitur pro eo, quod eſt credo, accedo, pareo præcipienti, ſed ferè cum negatione, & frequentius per participium, quod tranſit in nomen, quod eſt audiendus, ut apud Quintil. Nec audiendi quidam, quorum eſt Albutius, qui tres modo primas eſſe partes uolunt, quia memoria, atque actio natura non arte contingunt. Audiendus non eſt, idem eſt, quod audiri non debet, Ideóq; licebit dicere: Neque uero quoſdam, quorum eſt Albutius, audire debemus. Sine

participio Cic. Tuſculan. lib. I. Nec Homerum audio, qui Ganymidem à dijs raptum ait propter formam. Sine negatione. Idem in eodem: Endymion uero (ſi fabulas audire uelimus) neſcio, quando in Lycio obdormiuit. Sed coniunctio hæc tacitam quandam in ſe habet negationem. Aut certe idem hoc loco dicemus, quod diximus lib. III. de ullus. Sed nonnunquam ſine negatione apte dicitur, ut apud Liuium: Ciuem tuum non audiſti arma capere, ac ſe qui ſe iubentem Hannibalẽ. Paulopoſt: Audiſti caſtra prodi, & arma tradi iubentem. Audio inſuper pro fateor, quæ ſimilis ſignificatio ſuperiori eſt. Ideóq; ſæpe ſic ſcriptum legimus: Audio, & fateor, quaſi poſterius declaret primũ. Exoraui hoc munus, idem eſt, quod orando impetraui. Exoraui patrem, exorando induxi, quod licet etiam pueris notum ſit (quippe Terentiũ legentibus, ubi hoc uerbum millies eſt, nec unquam reperitur aliter acceptum) tamen quidam ſic loquuntur: Exoramus te deus.

De lego, & perlego, multisq; alijs à per compoſitis. Cap. XXX.

Ego, & perlego differunt, & multa huiuſmodi. Legere quid ſit, notum eſt. Perlegere uero ad finem uſq; legere, ut Quintilianus in XII. Ideóq; opus eſt intueri omne litis inſtrumentum, quod uidere non eſt ſatis, perlegendum erit. Ouidius:

Perlgis? an coniux prohibet noua?

Lactantius in procemio libri quinti: Non iniuſte petere uidemur, ut ſi quis erit, qui inciderit in hæc, ſi leget, perlegat. Ita differt Scribere, & Perſcribere, quæ exempla ſunt plurima. Titus Liuius lib. I. ſtatim in procemio: Facturuſne operæpretium ſim, ſi à primordio Vrbis, res geſtas Pop. Rom. ab initio perſcripſero. Perferre, uſque ad conſtitutum finem ferre. Vergilius:

Nec ſpatium euaſit, nec totum pertulit ictum.

Et multi ferunt literas, ſed eas uel negligentia, uel dolo, uel caſu non perferunt. Cicero: Sed nuntius ille, qui literas accepit, non pertulit.

Seneca in Tragœdijs:

Leue eſt miſerias ferre, perferre autem graue.

Id eſt ad ſpatium temporis in miſerijs eſſe leue eſt, ad finem uero uſq; uitæ graue eſt, ut in illo ſimili exemplo Martialis:

Nam uigilare leue eſt, peruigilare graue.

Hoc eſt partem noctis uigilare, leue eſt: uſque ad finem uero, et totam noctem inſomnem ducere, graue: quod dicitur etiam pernoctare. Vnde & pernox, quod à peruigilando ita differt, quòd hoc interdiu quoque fieri poteſt, illud uero tantummodo noctu: quanquam pernoctare facere uigilantes poſſumus, id eſt totam noctem ducere. Peruigil draco dictus eſt, non quòd pernox eſſet, ſed quòd nunquam dormiret, ſemper uigilans.

uigilans. Peragere reum, eſt non tantum agere reum, niſi perueniat ad illius condemnationem. Dicitur. n. accuſator reū condemnaſſe, quum illum condemnandum curauit. Vlpianus: Peregiſſe autem quis reum non aliter uidetur, niſi & condemnauerit. Perorare, finem orationis orare. Vnde peroratio, finis orationis dicitur. Sed quia in hac parte utimur plerunque affectibus, ideóq; uſurpamus interdum perorare pro ipſa commotione affectuum, ut Quintilianus: At iſta legem recitat, et in cadauer filij perorat, id eſt indignationem commouet. Perſuadere, eſt ſuadendo inducere: ut Cicero in Philipp. Duo tamen tempora inciderunt, quibus aliquid contra Cæſarem Pompeio ſuaſerim, ea uelim reprehendas, ſi potes. Vnum, ne quinquennij imperium Cæſari prorogaretur: alterum, ne pateretur fieri, ut abſentis eius ratio haberetur. Quorum ſi utrumuis perſuaſiſſem: in has miſerias nunquam incidiſſemus. Suaſit ergo, & non perſuaſit Cicero Pompeio. Ideóq; dicere ſolemus: Sic mihi perſuadeo, non autem, ſic mihi ſuadeo. Perſuaſum habeo, perſuaſum eſt mihi, non autem ſuaſum habeo, ſuaſum eſt mihi. ad Brutum: Perſuaſum eſt adoleſcenti, & maxime per me, niſi Antonio eiecto, rempublicam ſtare non poſſe. Ille tamen, qui alijs, ſiue alios (utrunque enim dicimus) perſuaſit, non perſuaſor eius ſententiæ appellari ſolet, ſed autor. Cicero libro Officiorum tertio: Atque huius deditionis, ipſe Poſthumius, qui dedebatur, ſuaſor, & autor fuit: quaſi dixiſſet ſuaſor, & perſuaſor. Apud Quintilianum autem, cæteroſq; ſui temporis dicitur perſuaſio, pro certa opinione, atque ſententia, quam nobis perſuaſimus, ut libro primo: Si qua publice eſt recepta perſuaſio. Quæ (quantum ego quidem ſentio) id ſignificare uidetur, quod Chriſtiani dicunt, fidem. Et ſi originem græcam inquiramus, neſcio an commodius dicamus perſuaſio, quàm fides, præſertim re ipſa pro nobis faciente. Fides enim proprie latine dicitur probatio, ut facio fidem per inſtrumenta, per argumenta, per teſtes. Religio autem Chriſtiana non probatione nititur, ſed perſuaſione, quæ præſtantior eſt, quàm probatio. Nã ſæpe probationibus nõ adducamur: ut malus ſeruus, malus filius, mala filia, mala uxor, optimo conſilio, quod confutare nõ poteſt, non tñ acquieſcit. Qui perſuaſus eſt, planè acquieſcit, nec ulteriorem probationem deſiderat. Non enim ſolum ſibi probatum putat, ſed ſeſe commotum ad ea exequenda intelligit. Sed quia fides etiam pro (ut ſic dicam) credulitate accipitur, quale eſt, habeo tibi fidem, recte etiam noſtra religio nominata eſt fides, ſicut à Græcis πίστις. Verũ eo, unde egreſſi ſumus, reuertamur. Perſuadere ẽ in effectu. Suadere autem in actu. Itémq; diſſuadere. Itaque nonnulli peccant, quum dicunt, diſſuaſi hoc illi, pro eo, quod eſt, reuocaui ab opinione, in qua erat. Siquidem pro

hoc ſenſu dicimus, perſuaſi, ne faceret: ſicut è diuerſo, perſuaſi, ut faceret. Quare & ſuaſor, & diſſuaſor, niſi perſuadeant, nihil effecerunt. Quintilianus: Ergo pars deliberatiua, quæ eadem ſuaſoria dicitur, de tempore futuro conſulat, quærit etiam de præterito, officijs conſtat duobus, ſuadendi, & diſſuadendi. Non dixit perſuadendi, quoniam non eſt officium oratoris poſitum in euentu, qualis eſt perſuaſio: neque eſt eius ars perſuadendi, ſed ſuadendi, & diſſuadendi in deliberatiuo genere. In uniuerſum autem bene dicendi, quod eſt in actu, non in euētu. Præterea deliberatio uocatur ſuaſoria, quoniam utrinque ſuadetur: qui enim diſſuadet, nil aliud, quàm in contrarium ſuadet. Cicero in Catone maiore: Diſſuaſimus nos. Deinde ut ſcias finem, euentumq; diſſuaſionis, ſubiunxit: Itaque lex popularis ſuffragijs populi repudiata eſt, id eſt diſſuaſimus, & diſſuadendo, ne fieret, perſuaſimus. Quantū errant philoſophi noſtri, quorum Albertus unus eſt, qui cum de comparatione dialecticæ, & rhetoricæ diſputant, huius uerbi ſignificationem neſcientes, quiſquis illos leget, intelliget. Permanere, eſt uſque ad finem manere. Plinius Iunior: Tunc demum lente, cunctanterq; ueniunt, nec tamen permanent, ſed ante finem recedunt, alij diſſimulāter, & furtim, alij ſimpliciter, & libere.

De quibuſdam alijs à Per, Præ, uel Re, compoſitis. Cap. XXXI.

Locuti ſumus nonnihil de præpoſitione per, quando componitur, addamus adhuc aliquid amplius. Nōnunquam hæc per compoſitionem in malum accipitur, periurus, perfidusq;, qui iusiurandum, fidemq; uiolat. Pertinax, qui nimis eſt tenax. Perfuga, qui ad hoſtes tranſit. Perditus, qui in omne ſcelus eſt traditus. Percitus, qui iracundia, furoreq; eſt incitatus. Peruerſus, qui uerſatur in malō, & à bono uerſus eſt. Perpeſſus, laborioſe paſſus. Sæpe accipitur quaſi per medium, ut perlucidum, ſiue pellucidum, id eſt per cuius medium fulgor emanat. Perſpicuum, per cuius medium, licet opertum ſit, oculos dimittimus, & per eius medium uidemus, ut aqua, glacies, laterna, ueſica, uitrum, cryſtallus, gemma. Sed perſpicuum plerunque ad mentem refertur, ut id, quod ais, perſpicuum eſt, id eſt tale, quale uitrum, aut cryſtallus. Pellucidum magis ad corporea. Plautus in Aulularia: Ita is pellucet, quaſi laterna Punica. Seneca de tranquillitate: Quid pellucenteis ad imum aquas, & circunfluentes ipſa conuiuia? Quintilianus: Sed ut inter ſe iuncti, atque ita cohærentes, ne commiſſura pellucéat. Aliquando, ſed figurate, ad mentem refertur, ut apud Marcum Tullium in Bruto: Ita reconditas, exquiſitasq; ſententias mollis, & pellucens ueſtiebat oratio. Idem eſt pellucens, & translucens, adeo ut Plinius maior ferè nunquam utatur perlucens, ſiue perlucidus,

dus,ſed tranſlucens, ſiue tranſlucidus,quod etiam figurate ad mentem refertur,ut apud Quintilianum libro octauo: Similiter illa tranſlucida,& uerſicolor quorundam elocutio res ipſas effœminat,quæ illo uerborum habitu ueſtiantur.Perfluere,per medium alicuius fluere,ut ſi lagœna male materiata, maleq́; compacta ſit, perfluit , id eſt per eius medium humor,qui intus eſt,fluit. Teretius: Hac atque illac perfluo.i.in modũ non fidelis lagœnæ,quæ mihi cõmittuntur,effundo.Plin.idem ſæpius utitur transfluo pro perfluo,quæ idem ſunt,ut ꝑfuga,et transfuga.Perpluere,ꝑ mediũ alicuius pluere,ut hæc domus ꝑpluit,hoc tectum perpluit.Quintil.in ſexto: Quum cœnaculum eius perplueret. Frequentiſſime accipitur pro ualde,ut alio libro oſtendi, permagnũ,pergraue,periucundum Quo in loco notandum eſt,quòd cum præ in eadem ſignificatione reperiatur,tamen quædam uocabula cum præ coniũguntur,non cum per,ut præpotens,præcelſus,prælatus, præfulgens,prædiues,prædulcis,prælõgus,prædurus,præclarus,præcultus.Quòd ſi quid inter has præpoſitiones intereſſe uelis,id erit,quòd uehementius auget præ.Nam prælongus homo,prælonga oratio,ea dicitur,quæ enormi longitudine eſt:& præpotens,præcelſus,& ſimilia, maiorem in modum potens,celſusq́;,et quaſi præter modum,morẽ ue aliorum potens,excelſus. Vnde etiam præcox fructus, præter morem cæterorum coctus, ſiue ante cæteros.Vnde uuæ, ficusq́; præcoces dictæ,& præmaturus antequam ſit tempus maturum collectus. Quidam tamen præcoquus dicunt,ut Martialis:

Vilia maternis fueramus præcoqua ramis.
 Nunc in adoptiuis perſica cara ſumus.

Eadem præpoſitio iuncta cum uerbo, nonnunquam habet penè nihil diuerſum à ſui ſimplicis ſignificatione,ut præludo,præcido, præmorior, præcingo. Idem ſunt enim quod ludo,cædo ſiue incido, morior, cingo.Cuius naturæ eſt etiam re,ut reſeco,recido,recingo,repurgo, refodio,repromitto,reuinco:quæ ſæpe uix quippiam à ſimplicibus diſſentiunt in ſignificatione.Per,in obteſtationibus,atque adiurationibus ferè ſolet ſeparari à ſuo accuſatiuo interiecto nominatiuo,qui frequentiſſime eſt ego,ut Vergilius:

Per ego te has lachrymas,dextramq́; tuamq́;.

Quintilianus in Mathematico:Per ego has te optime pater(ſi uis)tantum fortes manus.

Inter Proſequor,& Perſequor. Cap. XXXII.

PRoſequor,& perſequor multi neſciunt diſtinguere,qui,ne falli poſſint,ita accipiant. Proſequi non ferè carere ablatiui comitatu,ut proſequor te oculis,charitate,odio,honore,uerſibus

cantu, conuitijs. Significaturq́; actio declarans alterius affectum in alterum. Perſequor autem uel in malam partem, id eſt inſequor, & inſector: uel in bonam, cum perſeuêro exequi, quod agere cœperam.

Partio, & Impertio, & Partior. Cap. XXXIII.

P *Artio, & partior quidam pro eodem legunt. Sed mihi uidetur raro reperiri partio ſine, in, & partior cum in, quando eſt deponens, ſed quando eſt paſſiuum. Eſt nanque impertio, idem quod impendo, uel partem do.* M. Tullius: *Huic rei aliquid temporis impertias, quaſi impendas.* Idem: *Laboris mei laudem nemini impertio, quaſi partem do. Reperitur aliquando mutata constructione, ut apud Terent. Plurima ſalute Parmenonem ſuum impertit Gnato, quaſi plurimam ſalutem Parmenoni ſuo impertit Gnato: Eo modo, quo dicitur, dono tibi hunc equum, & dono te hoc equo. Huius paſſiuum eſt impertior, ut Cicero: Atque etiam uiro forti collegæ meo laus impertitur. Partior idem eſt, quòd partes facio, parteſq́; diſtribuo ſicut ſortior, ſortem facio, ſortem'ue recipio*, Vergilius: *Et ſocios partitur in omnes.* Quintilianus: *Partire uel gratis, dum, quo reſpiremus, afferas. Partiri itaque de partibus dicimus. Impertio magis de re incorporea, & quaſi communico. Imperiti tamen aliqui dicunt, pro impertire, ab ab ipſo deponente partior.*

In manu eſt, & in manibus. Cap. XXXIIII.

I *N manu eſt, in manibus eſt, utrunque accipitur pro eo, quod eſt in poteſtate, ſed dupliciter, de præſenti, & de futuro.* De præſenti, Cicero: *Non eſt iſtud in manu mea. Et filius in patris, & ſeruus in domini manu dicitur eſſe. Vnde mancipium, & manumiſſio.* Lucanus:

In manibus ueſtris, quantus ſit Cæſar, habetis. Vergilius:
Terra autem in manibus ueſtris. De futuro, Salluſtius: *Verumenimuero pro deorum, atque hominum teſtor fidem, uictoria in manu uobis eſt, uiget ætas, animus ualet. Contra, illis annis, atque diuitijs omnia conſenuere: Tantum incepto opus eſt, cætera res expediet. In plurali tamen frequentius, quum dicimus uictoria in manibus eſt, quaſi iãiã tenetur. Etiã dicimus in manibus eſt, in alia ſignificatione, pro eo quod eſt, inter manus eſt, aut quia admirationi eſt, aut quia nondum operi ſumma manus impoſita. Quando eſt admirationi, Cic. in Catone Maiore: Eſt in manibus laudatio: quam quum legimus, quem philoſophorum non contemnimus? Quando res non eſt conſummata. Idem in eodem libro: Septimus mihi liber Originum eſt in manibus, omnia antiquitatis monumenta colligo.*

Præditus ſum, & affectus ſum. Cap. XXXV.

p Ræditus ſum bono dicitur, & præditus ſum malo: ſicut affectus ſum malo, & affectus ſum bono, id eſt (ut breuiter magis, quàm optime dicam) habeo bonum, & habeo malum: ut præditus ſum humanitate uirtute, diuitijs, dignitate, uiribus: qui ſermo eſt uſitatiſſimus, nunquam tamen cum ablatiuo, et præpoſitione à, uel ab, ut fit in affectus, ueluti ego ſum à rege magnis honoribus affectus, non autem ſum præditus à Deo magnis uiribus. De malo rarius. Cicero pro Sylla: Ni uero unum me uis ferum, præter cæteros, me aſperum, me inhumanum exiſtimari, me ſingulari immanitate, & crudelitate præditum. Idem pro Rabirio: Senectute affectus, morbo præditus, Contingit idem in ſingulari, ut in proximo exemplo: Exiſtimari me ſingulari immanitate. Sæpéq; legimus, ille eſt ſingulari improbitate, tu es ſingulari ſtultitia. Similiter fit in alijs tribus, quatuór ue: notabilis, nobilis, inſignis, & eximius. Quintilianus: Hunc tu animum modo inter libidines, ac ſcorta perdebas, macie notabilis; pallore deformis, ſoláq; impatientiæ tuæ fabula notus. Nobile ſcortum, quaſi in ordine meretricio excellens, uel maxime inter alia notum, ut apud Liuium: Nobilis ille clade Romana locus. Et apud Ciceronem: Cuius præter cæteros eſt nobilitata crudelitas. Et latrones uocamus inſignes, qui maiore manu, maioréq; audacia graſſantur. Et inſignis improbitas, inſignisq; ſtultitia dicitur, quemadmodum ſingularis, eximiáq; ſtultitia, quod rarius eſt. Cicero Verrinarum quarto: Sin hanc uos in rege tam eximiam iniuriam, tam acerbam neglexiſſe audient.

Deſcendo. Cap. XXXVI.

d Eſcendo in prælium, deſcendo in forum, deſcendo in campū dicimus: non quia de loco ſuperiore in inferiorem deſcendimus, ſed quia de loco tuto in locū diſcriminis: opinor, ꝙ qui in loco celſiore ſe tenet, pugnam detrectare exiſtimatur, quem quum relinquit, & in locum æquum uenit, atque deſcendit, mentem ſe pugnandi habere declarat. Ideóq; non ferè dicitur in forum deſcendere, niſi, qui pugnandi, & defendendæ litis cauſa uenit in forum, non rerum uenalium coëmptor, ac negociator. Et in campum deſcendere, non niſi qui litis, dignitatiſ ue cauſa (ſicut in campo Martio fiebat) certaturus uadit. Nec in prælium, pugnam ue deſcendere, quòd in loca inferiora deſcendat. Non enim locus eſt pugna, & prælium, quum nihil interſit qualis locus ſit, planus, an montuoſus, in quem ſe confert, qui in pugnam deſcendere dicitur, ut apud Vergilium (Satis autē erit in re perſpicua unum exemplum protuliſſe.)

Inſtructos acie Tyberino à flumine Teucros,
Thyrrhenamq́; manum totis deſcendere campis.

Amo, & Diligo. Cap. XXXVII.

Mare eſt generalis ſignificati, idem quod diligere, niſi quòd
a *putetur plus quiddam eſſe in amando, quàm in diligendo,*
ut Cicero ad Brutum: Lucius Clodius *ualde nos diligit, aut*
(ut ἐμφατικώτερον *dicam) ualde nos amat.* Et *iterũ:* Sic *igitur facies,*
& me aut amabis, aut quo contentus ſum, diliges. Idem *ad* Dolabel
lam: Quis *erat, qui putaret ad eum amorem, quem erga te habebam,*
poſſe aliquid accedere? tantum tamen acceſſit, ut mihi deniq; nunc ama
re uidear, antea dilexiſſe. Adamare *eſt amatorie amare, ut* Quintilia
nus multis in locis, ſed unus ſuffecerit: Me *quidem marite ſi quis in-*
terroget, omnes matres liberos ſuos tanquam adamauerint, amant. Vi
debis oculos nunquam à facie, uultuq́; deflectere, comere caput, habi-
tumq́; componere, ſuſpirare, quũ receſſerint, exultare, quum uenerint,
conſerere manus, pendêre ceruicibus, non oſculis, non colloquijs, non
præſentiæ uoluptate ſatiari. Amicus *cum honeſta res eſt.* Amica, *quan*
do ad uirum refertur, inhoneſta: ut hæc amica mea eſt, ideſt concubina.
Ego *uero ipſius non amicus, ſed amator ſum.* Ideóq; *apud* Terentium
dicitur: Here, *putaui hunc* Pamphilum *amicum, amatorem, uirum.* Ne
putares amicum in malam partem accipi, adiecit amatorẽ. Sed *apud*
proſam hoc obſeruatum ſemp̃ inuenies, apud poëtas fortaſſe non ſemp̃.

Declaro. Cap. XXXVIII.

Eclaro *frequentius ad facta pertinet, quàm ad dicta.* Cicero:
d Declarauit *id modo temeritas* C. Cæſaris, *qui omnia iura di*
uina, & humana peruertit. Aliquando *etiam in dictis.* Idẽ
ad Ligarium: Poſtea *uero, quàm magnam ſpem habere cœpi, fore ut*
te breui tempore incolumen haberemus, facere non potui, quin tibi &
ſententiam, & uoluntatem declararem meam. Et *in eadem epiſtola:*
Quando *quid ſentirem expoſui, uellem tua cauſa, re potius declarare,*
quàm oratione. Interdum *accipitur pro ſignifico, ut idem libro primo*
de finibus: Nullum *uerbum eſt, quod idem declaret latine, quod græ-*
ce ἡδονὴ, *quàm uoluptas declaret, id eſt ſignificat, uel oſtendat, uel*
indicat.

Ingredior. Cap. XXXIX.

Ngredior *componitur quidem ex in, ſed diuerſa ratione, nũc*
i *ad locum, ut ingredior forum, uel in forum.* Qui *modus lo*
quendi nemini ignotus eſt. Nunc *in loco, quod eſt ambulo,*
& incedo. Vergilius:
Continuo *pecoris generoſi pullus in aruis*

Altius

Altius ingreditur,& mollia crura reponit.
Cicero lib. quinto ad Atticum: Si dormis, expergiſcere: ſi ſtas, ingredere: ſi ingrederis, curre: ſi curris, aduola. Idem eſt ergo ingrederis hoc loco, quod graderis, quod eſt ambulas.

Conſulo te, & tibi, Conſulto, Conſultor, Conſultus, et Inconſultus. Cap. XL.

Conſulo te, conſilium peto à te, uel interrogo, & inquiro, Quintilianus: Quid per fidem facere uultis? Iuuenem quẽ de parricidio conſuluit pater ille ſeruatus, miror hercule (non dixiſſe uolui) ſum ueneficus, ſum parricida. Idem: Ergo quod primum eſt, ut quod imitaturus eſt, quiſque intelligat, et quare bonum ſit, ſciat, tum in ſuſcipiendo onere conſulat ſuas uires. Et iterum: Ego aures cõſulens meas. Conſulo tibi, conſilium do tibi, uel prouideo tibi: ſed hoc frequentius, & magis proprie in rebus, ut conſule uitæ tuæ, conſule ualetudini, conſule dignitati, conſule ſaluti, conſule rebus tuis: adeo frequentiſſime, ut quum dicitur conſulere uolo mihi, & liberis meis, intelligatur potius de corpore, & de rebus externis, quàm de animo. In plurali autem numero interdum reperitur, ſine appoſito tamen, ut cõſulunt ſenatores, quod frequẽtius dicimus conſultant, id eſt deliberant. Niſi enim adſit, qui conſilium petat, & qui conſilium det, non erit deliberatio, ſiue conſultatio. Atque ut, conſulunt, dicimus, pro conſultant, hoc eſt, quòd altera pars petit, altera dat conſilium: ita econtrario nonnunquam conſultare eſt unius, non plurium, ſed ita, ſi apud ſe duas partes ſuſtinet, ſecumq́; deliberat. Hinc duo nomina naſcuntur, cõſultor, & conſultus. Conſultor ferè pro eo, qui alium conſulit, accipi ſolet: nonnunquam tamen pro eo, qui alij conſulit. Salluſtius in Iugurtha: Simul ab eo petiuit, uti fautor, conſultorq́; ſibi adſit. Et iterum: Ita cupidine, atque ira, peſſimis conſultoribus graſſari, neque facto, neque dicto abſtinere. Conſultus, eſt homo prudens, ac ſciens, dignusq́;, à quo conſilium petas. Cæterum non occurrit mihi, ubi repererim, niſi aut participium, ut ibi: Conſulti medici dixerunt eundem eſſe languorem, aut nomen pro iuriſconſulto, ut Horatius:

-Eris tu, qui modo miles,
Mercator, tu conſultus, modo ruſticus.

Quintilianus in ſeptimo: Scripti, & uoluntatis frequentiſſima inter conſultos quæſtio eſt. Liuius tamen libro primo, ait de Numa Pompilio: Conſultiſſimus uir, ut illa quiſquam ætate eſſe poterat, omnis diuini, atque humani iuris. Et in decimo: Callidos, ſolerteſq́; iuris, atq; eloquentiæ conſultos. Horatius primo carminum:
Parcus deorum cultor, & infrequens,

Inſanientis dum ſapientiæ Conſultus erro.
In compoſitione frequens eſt, ſed adiectiuum, ut apud Quintilianum: O inconſultam muliebrem ſemper amentiam, id eſt imprudentem, inconſideratam, & nullius conſilij. Alterum quoque compoſitum, ſi compoſitum eſt, iuriſconſultus, quod etiam dici ſolet iureconſultus. Non nunquam in ſimplici, ut Ouidius primo de arte amandi:
Sit tibi credibilis ſermo, conſuetáq; uerba.

Ago gratias, Habeo, Refero, ac Reddo gratias. Cap. XLI.

Gere gratias, eſt uerbo, quod quiddam barbare dicunt, regratior. Habere gratias in animo, quum memorem accepti beneficij mentem, animumq; habeo, & inuicem gratificandi uoluntatem. Referre, ſiue reddere gratias, eſt facto: ut, ſi tu à me ſubleuatus aut pecunia, aut patrocinio, aut manu, alio'ue ſubſidio, uiciſſim me aliquo modo ſubleuaueris, gratias retuliſti, reddidiſtiq;: licet Seneca nolit malas referri poſſe, ſed reddi. Cicero tamen in Salluſtium ait: Nam quòd iſta inuſitata rabie in uxorem, & filiam meam inuaſiſti, quæ ſe facilius mulieres abſtinuerunt à uiris, quàm tu uir à uiris, ſatis docte, ac perite feciſti, non enim ſperaſti me mutuam tibi gratiam relaturum, ut uiciſſim tuos compellarem. Quanquam Cicero nunquam ferè ait reddere gratiam, ſed referre. Porrò hoc exemplum in aliū quoque uſum attuli, quod uidetur ſignificare gratiam etiam uerbo referri, non ſolum facto. Sed multum tamen differt ab illo, agere gratiā, quo tantum innuitur confeſſio accipiētis beneficium. Qui uero refert gratiam, reddit beneficium, & interdum maleficium, ſiue facto, ſiue dicto, quoniam dicendo nonnunquam proſumus æque atque faciendo. Plancus ad Ciceronem: Immortales ago tibi gratias, agamq;, dum uiuam. Nam relaturum me affirmare non poſſum. Tantis enim tuis officijs non uideor mihi reſpondere poſſe. Ecce reſpondere officijs, & ſatiſfacere beneficijs, eſt gratias referre. Cæterū frequentius eſt, refero gratiam, quàm habeo gratiam. Item frequentius habeo gratiā, quàm ago gratiam. Vix enim audiuimus ago gratiam, ſed gratias. Et raro refero gratias, ſed gratiam. Cuius rei teſtimonium eſt illud in libro quadrageſimoſexto Titi Liuij: Satiatusq; tandem complexu filij, renunciate, inquit, gratias regi me agere, referre gratiam aliam nunc non poſſe, quàm ut ſuadeam, non ante in aciem deſcendat, quàm ut in caſtra me rediſſe audierit. Dicimus item ago grates, ſed ſæpius apud poëtas, qui neceſſitate uerſus, ago gratias dicere non poſſunt. Nōnunquam etiam apud oratores, ut Ciceronem: Aliquantoq; poſt ſuſpexit ad cœlum, & grates tibi, inquit, ago ſumme Sol, uobisq; reliqui cœlites: niſi legendum eſt gratias, & non grates pro eodem ſignificato, ſiue pro

eo, quod eſt, reddo gratias. Seneca in tragœdia, quæ inſcribitur Agamemnon, dixit:
Reddunt grates tibi grandæui,
Laſſiq; ſenes compote uoto.
Reddunt grates. i. (ut ego interpretor) agunt gratias. Quis enim referre poſſit gratiam deo? quod etiam fando nunquam cognitum eſt, præterquam apud quoſdam recentes, nihil niſi barbare loqui ſciẽtes. Sed gratias agimus. Raro etiam gratiam dijs habere dicimur, quoties agnoſcimus, apudq; noſipſos fatemur ab illis beneficium accepiſſe, citra ſpem gratiam referendi, ut in Andria Terentius: Pol dijs habeo gratias, quod in pariundo, aliquot affuerunt liberæ.

Gratulor, & Grator. Cap. XLII.

Gratulari, eſt uerbo teſtari te gaudere fortuna, ac fœlicitate alterius apud eum ipſum, qui affectus eſt felicitate. Nõnunquã apud teipſum ob tuam felicitatem. Ideóq; ferè poſtulat datiuum, ut gratulor tibi ob tuam præturam adeptam, gratulor manibus meis, quibus, ut te contingerent, datum eſt. Quintilianus: Non efficiet tamen infandum præſentis reatus, indignumq; diſcrimen, ut miſera puella nõ gratuletur ſibi, quòd ipſam pauper accuſare iam poteſt. Poëtæ nonnunquam prætereunt datiuum, utq; quũ fuerit pronomẽ, quæ fuit cauſa, ut quidã exiſtimarent, quorum eſt Apuleius, hoc uerbum idem ſignificare, quod gaudeo. Ouidius in Heroidibus:
Gratulor Oechaliam titulis accedere noſtris. Gratulor inquam tibi, uel mihi, uel nobis. Idem tertio de Arte amandi:
Priſca iuuent alios, ego me nunc denique natum Gratulor.
Gratulor ſubintellige mihi. Et interdum etiam oratores. Quint. in paſtu cadauerum: Gratulemur iam, quòd nulla ciuitas fame laboret, ſubintellige nobis. Verba autem Apuleij hæc ſunt in apologia de magia: Eo tempore, quod non negabunt in Getuliæ mediterraneis montibus fuiſſe, niſi piſces per Deucalionis diluuia reperirentur. Quod ego gratulor neſciſſe iſtos, legiſſe me, prætermiſit datiuum, atque gratulor pro gaudeo accepit. Quod tantum abeſt, ut approbem, ut poſſit gratulari quis, quum minime gaudeat, atq; adeo doleat (quod frequenter uſu uenit) utique inter falſos amicos, quum alter inuidus, atq; æmulus tacite quidem dolens, quòd alter honoribus auctus ſit, tamen illi gratulatur. Forte & Apuleius ſubintellexit mihi. In eadem ſignificatione accipitur grator, ſed poëticum, hiſtoricumq; eſt. Vergilius:
Inueni germana uiam, gratare ſorori.
Titus Liuius lib. ſeptimo: Tuum ſequentes currum, Iouis optimi maxime templum gratantes, ouantesq; adire. Dicimus aliquando gratu-

lari pro eo, quod eſt gratias agere, ſed non ferè niſi dijs immortalibus. Ideóq; proprie idem eſt, quod ſupplicare. Siquidem triumphãtes in Capitolium aſcendebant, Ioui optimo maximo, cæteriſq; dijs gratulatum. Eiuſdem quoque ſignificationis fortaſſis eſt grator, quod ſignificat Liuius lib. X. dicens: Ita que prætor extemplo edixit, ut æditui ædes ſacras tota urbe aperirent, quò circumeũdi, ſalutandiq; deos, agendiq; grates per totum diem populo poteſtas eſſet. Nec mirum, ſi dicamus gratulari, gratari ue dijs, quaſi oſtendere, nos illis adgaudere, quum dicuntur etiam eoſdem ſalutare, quaſi ſalutem illis optare, quod hominibus conuenit, non dijs.

Fingo, & effingo. Cap. XLIII.

f

Ingere proprie eſt figuli, qui formas ducit ex luto. Inde generale fit uocabulum ad cætera, quæ ingenio, manuq; hominis artificioſe formantur, præſertim inuſitate, et noue. Effingere eſt ad alterius formam fingere, & quodam modo fingendo repræſentare. Cicero ſecundo de oratore: Tum accedat exhortatio, qua illum, quem delegerit, imitando effingat, atque exprimat. Quintil. Nã id quoque eſt docilis naturæ, ſic tamen, ut ea, quæ diſcit, effingat. Et iterum. Nã mihi uidetur M. Tullius quum ſe totum ad imitationem Græcorum contuliſſet, effinxiſſe uim Demoſthenis, copiam Platonis, iucunditatem Iſocratis. Vnde ductum eſt nomen effigies, figura ad uiuam alterius ſimilitudinem, uel ad ueritatis imaginem facta, tam in picturis, quàm in ſculpturis.

Obeo, Oppeto, & Defungor. Cap. XLIIII.

o

Beo legationem, exequor munus, & officium legationis. Obeo prouinciam, exequor officium prouinciale. Ita obeo mortem, exequor, uel perago mortem, uel adeo mortem, quemadmodum dicitur quis obijſſe diem, pro adiuiſſe. Item obijt diem ſuũ, idem eſt, quod mortuus eſt, & iuit ad diem fati, ut apud Quintil. Nũciatum eſt Marcellum diem ſuum obijſſe. Prætermittimus autem nonnunquam illum accuſatiuum dicẽtes, Marcellus obijt. Quod idem fit in illis ſignificatione ſimilibus uerbis, oppetijt, & defunctus eſt, atque etiam in detulit, & ſi qua ſunt alia. Nam in priore ſubintelligitur accuſatiuus mortem, in poſteriore ablatiuus, uita. Quid ſigni? quod ſæpe reperimus hæc nomina eſſe his uerbis adiũcta. Eſt autem oppetere frequentius quidem mori, non fatali, ſed illata morte. Interdum tamen et fatali. Cicero de offic. Et Aiax traditur millies mortem maluiſſe oppetere, quàm mulieribus (ſi Circe, et Calypſo mulieres appellãdæ ſunt) ut Vlyſſes fecit, inſeruiſſet. Idem de diuinatione: Aequius eſſe cenſuit ſe maturam oppetere mortem, quàm P. Africani filiam adoleſcentem

fœminam

fœminam emiſit, ipſe paucis diebus poſt eſt mortuus. Sine accuſatiuo apud Vergilium: O`terq́;, quaterq́; beati,
Queis ante ora patrum, Troiæ ſub mœnibus altis
Contigit oppetere. Defunctus quoq; dicitur, quaſi perfunctus munere uiuendi. Ideoq́; ut dicimus, perfunctus eſt, ſiue defunctus officio prætorio, munere ædilitio, cura tribunitia: ita defunctus uita, id eſt ab hac adminiſtratione, ab hoc munere, ab hac procuratione ceſſauit, ut apud eundem: Defunctaq́; corpora uita. Detulit autem (quod tertio loco poſui) in diem ſignificatum accipio, quod eſt accuſauit, ubi ſubintelligitur reus, ut Quint. Diuitem detuli, reū pauper, inimicus occiſi pater.

Veſtigo, Perueſtigo, & Inueſtigo. Cap. XLV.

p Erueſtigo, & inueſtigo, non ſolum quæro, ſed etiam (et quidem frequentius) quærendo inuenio, ut ſit Veſtigo quæro: Inueſtigo, & perueſtigo, quaſi acquiro. Ductum autem eſt hoc uerbum à ueſtigijs, tanquam ſignis indicijsq́;, quibus ad rei notitiam peruenimus. Cicero tertio de oratore: Ipſa tractatio, & quæſtio quotidie ex ſe gignet aliquid, quod cum deſidioſa delectatione ueſtiges. Idem in eodē lib. ſecundo: Noſſe regiones, intra quas uenias, et perueſtiges, quod quæras. Idem pro Ligario: Sed quoniam diligentia inimici inueſtigatum eſt, quod latebat, confitendum eſt, ut opinor. Terent. Nihil tam difficile eſt, quin quærendo inueſtigari poſſit.

Nutrio, & Alo. Cap. XLVI.

n Vtriri, eſt & paruulorum, ut creſcant: unde nutrices dicuntur, nutritijq́;, qui curam infantium habent, habuerunt'ue, & adultorum, ut uiuant. Alij quoque in eodem ſignificato: unde lex illa XII. tabularum: Liberi parentes alant, aut uinciātur. At in rebus incorporeis frequentius, ut creſcant. Quint. Sed alere facundiam, uires augere eloquentiæ poſſit: Perinde ac ſi dixiſſet, Augere facundiam, augere eloquētiæ poſſit. Cic. Sed nec illa extincta ſunt, aluntur'q; potius, & augentur cogitatione, & memoria mea. Coniunxit & ipſe hæc duo, ſicut ſolemus in multis, quæ ſimilia ſunt, ut poſſum, & licet, ut munus, & officium, ut mens, animusq́;. Verg. Hos ſucceſſus alit. i. quaſi horum animus ſucceſſus augeſcere facit.

Spero, & Confido. Cap. XLVII.

s Pero pro credo, uſitatum eſt, ſiue de præſenti loquamur, ſiue de præterito. De præſenti, Quintil. Facilis (ut animaduertere nos ſpero) defenſionis meæ curſus eſt. De præterito. Idem: Et innocentiam quidem puellæ ſatis (ut ſpero) defendimus. Et Cicero: Spero iam probatum eſſe amicitiam noſtram. Similiter cōfido pro credo, tum in præterito, tū in præſenti, tum in futuro. In præterito: Quin-

probatam rationem officij mei uobis eſſe confido. In præſenti: Quanquam à Cratippo noſtro principe huius memoriæ philoſophorum, hæc te aſſidue audire, atq; accipere confido. In futuro: Ita fore confidimus. Hæc exempla ex Cicerone ſunt.

Dico, & Fero ſententiam, Dico, & Fero legem. Cap. XLVIII.

d *Ico ſententiam conſiliarius, fero ſententiam iudex. Quorũ exempla frequentiora ſunt, q̃ ut à me repeti debeant. Nonnunquam tamen dico pro fero, ut apud Quint. Apud iudices quidem ſecũdum legẽ dicturos ſniam de confeſſis præcipere, ridiculum eſt. Iuris quoq; conſultos hoc uerbo in hunc ſenſum frequentiſſime uſos uidemus. Dico leges, aliud, q̃ fero leges. Eſt enim ferre ad ſuos: dicere ferè ad uictos. Vt Liuius libro XLVI. Nihil ea mouerũt regem tutam fore bellis Aſiam ratum, quando perinde ac uicto, iam ſibi leges dicerentur.*

Circunſto, & Circunſiſto. Cap. XLIX.

c *Ircunſto, & circunſiſto, utrunque facit circunſteti: ſed primũ pro circundo, alterum pro inuado, & irruo, & quaſi terrificatione aggredior.* Vergilius:

Circunſtat animæ, dextra, læuáq; frequentes. Idem:
At feſſi tandem ciues infanda furentem
Armati circunſiſtunt. Et alibi:
At me tum primum ſæuus circunſtitit horror.

Quint. in apes pauperis: Quũ me euocaſſent ſubito trepidum, totóq; fortunæ ſuæ ſtrepitu circunſtetiſſent. Nõnunquam nõ terrificandi, ſed terroris auferẽdi gratia ponitur, ut Cæſar in comentarijs: Si quis grauiore uulnere accepto decidat, circũſiſtebant: hoc eſt ſocij iacentẽ exhortabantur, tela, hoſtiũ arcẽtes. Nõnunquã etiam, ut circũſto accipitur, ut apud eundem: Et mercatores in oppidis uulgus circunſiſtit, quibusq; ex regionibus ueniant, quasq; ibi res cognouerint pronunciare cogit. Quo etiam modo apud Quintilianum accipi poteſt.

Vſurpare. Cap. L.

u *Surpare eſt uti, ſiue uſitari, tum dicto, tum facto. Cic. in Oratore: Poſt inuenta concluſio eſt, qua credo uſuros illos ueteres fuiſſe, ſi iam nota, atque uſurpata res eſſet, qua inuenta omnes uſos magnos oratores uidemus. Hoc etiam ſic dicere licebat in eandem ſententiam. Poſt inuenta concluſio eſt, quam credo uſurpaturos illos fuiſſe, ſi iam nota, atque uſurpata res eſſet, quam inuentam omnes uſurpaſſe magnos oratores uidemus. Idem: Quod ſemper uſurpamus in omnibus dictis, ac factis minimis, ac maximis: cum hoc decere dicimus, illud non decere. Idem: Præclare enim hoc eſt uſurpatũ*

à doctiſſimis,

à doctiſſimis, quorum ego autoritate non uterer, ſi mihi apud aliquos agreſtes habenda eſſet oratio. Sed quũ apud prudentiſſimos loquar, quibus hæc inaudita non ſunt, cur ego ſimulem, me, ſi quid in his ſtudijs operæ poſuerim, perdidiſſe? Dictum eſt igitur ab eruditiſſimis uiris, niſi ſapientem liberum eſſe neminem. Vſurpatum, & dictum pro eodem accepit, ſicut doctiſſimis, & eruditiſſimis. Quid multa? cum frequenter iuriſconſulti utantur uſurpo pro dictito, nã pro factito, minus dubiũ eſt.

Præſto ſum, & Adſum. Cap. LI.

PRæſto ſum, idem eſt, quod adſum, nec alteri ferè uerbo cohæret, niſi uerbo ſubſtantiuo, & huic ſimplici: nam præſto adſum, magis poëticũ eſt. Quid igitur ſignificat adſum? Tria: unum naturaliter, duo per quendam flexum, & deriuationem. Primum eſt, præſens ſum, quod modo cum ablatiuo iungitur, in, præpoſitione ſeruiente, ut apud Ciceronem de oratore: Paulus in pugna non adfuerat. Modo cum datiuo, ut apud eundem in Philippicas: Omnibus his pugnis Dolabella adfuit. Et apud Quintil. Nam in libris obſeruationum à Septimio editis, adfuiſſe Ciceronem tali cauſæ inuenio. Secũdum eſt hinc ductum, quòd ſæpe corrogamus, qui nobis adſint periclitantibus, quales ſunt aduocati, quorum officium eſt adeſſe in iudicio. Sed ipſum illud adeſſe, fauere eſt, præſidioq́; eſſe, ideoq́; dicimus adeẽ, pro eo, quod eſt, eſſe præſidio. Vergilius:

-Modo Iuppiter adſit. Et iterum:

Adſis ò tandem, & placidus tua numina firmes.

Et in proſa, Quintil. Nunc omnes in auxilium deos, ipſumq́; in primis, quo nec præſentius aliud, nec ſtudijs magis proprium numen eſt, inuocem: ut quantum nobis expectationis adiecit, tantum ingenij aſpiret, dexterq́; ac uolens adſit. Idem: Si tamen pater, qui diuiſit patrimonium, & reos parricidij defendit, ſic agit, quod contra legem ſufficit. Parricidium obijcatur iuuenibus quorum pater uiuit, atque etiam liberis ſuis adeſt. Tertium eſt aduenio, ſeu magis aduentam. Nã propè idem ſunt, iam ueniet, et iam præſens erit. Itaque aderit, accipitur pro utroque, ſiue pro utrouis. Vergilius:

Iamq́; aderit multo Priami de ſanguine Pyrrhus. Iterum:

Huc ades ò formoſe puer. Et,

Huc ades ò Galathea, quis eſt nam ludus in undis? Et iterum:

Huc ades ò Melibœe, caper tibi ſaluus, & hœdi.

Vbi ſi eadem foret ſignificatio, quæ eſt in illo præſens ſit, hic ades, nõ huc diceretur. Ergo huc ades, pro adſis, idem eſt, quod huc ueni. Has eaſdem ſignificationes habet præſto ſum, et eadem ratione. In prima, Ciceronis exemplum eſt in Bruto: Quibus quidem cauſis tu etiã Bru

te praeſto fuiſti. In ſecunda, eiuſdem pro Murena: Ius ciuile didicit, multum laborauit, uigilauit, praeſto multis fuit. Et pro eodem: Tu interea Romae ſcilicet amicis praeſto fuiſti. In tertia, eiuſdem ad Herenniũ: Hirundines aeſtiuo tẽpore praeſto ſunt, hyeme pulſae recedũt. Et in epiſtolis frequenter: Stator tuus mihi cũ literis praeſto fuit. Et proprie accipi ſolet hoc ultimum, pro eo, quod nunc dicimus, compareo, ut ſi quis aliqua dignitate, imperio'ue affectus alteri ſic iubeat: Cras mihi ad hunc locum, & hanc horam praeſto ſis, id eſt compareas, & te repraeſentes, atque exhibeas mihi.

Fleo, Gemo, Ploro, Plango, Eiulo, Lamentor, Vociferor. Cap. LII.

Lere eſt lachrymis, ideoq; tantum hominum, ſicut ridere. Gemere eſt in pectore, quum prae anguſtia in ſonum prorumpit. Ideo & iumenta ſub nimio pondere gemunt, et inanima quoque, quum nimis onuſta ſunt, gemere dicuntur. Vt apud Vergilium: Gemuit ſub pondere cymba. Plorare eſt uoce flebili, & effuſa dolorem ſuum aperire. Vnde implorare, eſt plorando opẽ orare. Plangere eſt percuſſione, ac uerberatione pectoris, capitis, uultus, aliorum'ue membrorum ſe in dolore affligere, regn'q; poſt ſe accuſati unm Ideoq; per translationem dicuntur fluctus plangere littora: quaſi ad declarandum dolorem, in modum lamentationis: Eiulare eſt uoce ſublata flere, quod magis mulierum eſt proprium. Vociferari eſt uoce effrenata, non modo dolorem, ſed etiam indignationem (quanquã indignatio doloris genus eſt) oſtendere. Interdum ſine affectu, ſed tamen uehementius exclamare. Lamentari eſt uoce querula, & triſti oratione cladem teſtari ſuam. Quae exempla lecturis hoc opus inueſtiganda relinquimus.

Exiſtit, & Extat. Cap. LIII.

Xiſtit, atque extat, quorum uerborum unũ, atque idem praeteritum eſt, ſimile quiddam ſignificant, quod eſt eminet, & ſupereſt. Sed primum cum motu, alterum ſine motu, ut illud ſit prodit, uel exurgit: hoc uero ſuperſtat. Cicero de diuinatione: Atq; delapſus in flumen nunquam comparuiſſes, me contremuiſſe timore perterritum, tum te repente extitiſſe. Et iterum in eodem libro: Summerſus equus uoragnibus non exiſtit. Adhuc iterum in eodem: Vocem ab aede Iunonis ex arce extitiſſe. Atque iterum: Neque diu ulla uox extitiſſet. Et in ſecundo: Anguem ab ara extitiſſe. Et iterum: In Lyſandri ſtatuae capite Delphis extitit corona. De rebus quoque mutis exiſtere dicimus, ut idem in Laelio: Exiſtit hoc loco quaeſtio ſubdifficilis. De extare exemplum unum Vergilij ſufficerit Georgicorum tertio:

-Stat ne

-Stent circunfuſa pruinis
Corpora magna boum, conſertoq́; agmine cerui,
Torpent mole noua, & ſummis uix cornibus extant.

Que fit, ut de libris, qui demortui non ſunt, dicamus extare ut extãt pauciſſimi Varronis libri, plurimi non extant. Nam ut de homine, qui adhuc uiuit, loquimur, ſupereſt, quaſi non ſubter eſt, ſub terra humatus: ita de rebus, extant, quaſi extra ſtant, non intra, & in tenebris latent. Cicero in Oratore: Quæ (ut ſcis) extat oratio. Et de Senectute: Et tamen ipſius Appij extat oratio.

Conciliare amorem, & beneuolentiam nos dici, Inire autem gratiam. Cap. LIIII.

Conciliamus amorem nobis alicuius, conciliamus beneuolentiam: non autem conciliamus nobis gratiam. Rurſus inimus gratiam, non autem inimus amorem, aut beneuolentiam. Quarum omnium orationum eadem ferè ſententia eſt, acſi hoc uerbo uterer contraho, uel comparo: niſi quòd inire gratiam, eſt magis fauorẽ comparare, quàm amorem, ut apud Quintilianum: Quinetiã hoc timeo, ne ex eo minorem gratiam hic liber ineat, quòd pleraque non inuenta per me, ſed ab alijs tradita continebit. Reconciliari tamen, & in gratiam redire, idem ſunt, quoties amica interpoſita aliqua offenſa, quum aliquandiu fuerunt inimici in priſtinam redeunt beneuolentiam, ac familiaritatem. Sed redire in gratiam etiam cum inanimatis ſolemus, ut Cicero de Senectute: In gratiam cum uoluptate redeamus. Præterea conciliamus nobis laudẽ, famam, honores, ſimiliaq́;, non autem inimus. Quintilianus lib. II. Nam & plus autoritatis afferunt ea, quæ non præſentis gratia litis ſunt comparata, & laudẽ ſæpe maiorem, quàm ſi noſtra ſint, conciliant. Rurſus ineo rationem, ineo fœdus, ineo pacem, ineo ſocietatem, ineo bellum, ineo pugnã, ineo uiam, quaſi capeſſo, atque ingredior: quod non ferè niſi in re momentoſa, aut graui, grandi'ue dici ſolet. Nam non ita rectè loquar, ineo prandium, cœnam'ue, ut in eo conuiuium. Vnde principium rei maioris initium uocatur, ut initium rationis, Quintiliano quoque teſtante, qui ait: Quod principium latine, uel exordium dicitur, maiore quadã ratione Græci uidentur procemium nominaſſe, quod à noſtris initium modo ſignatur. Et huius uerbi participium abſolute poſitum, ſine regimine, maioribus rebus adhibetur, ut ineunte pueritia, ineunte adoleſcẽtia, ineunte ætate, ineunte uere, ineũte æſtate, hyeme ineũte, ineunte anno nouo. Nõ aũt dormitione ineunte, conuiuio ineunte, die ineunte, nocte ineũte, hora ineunte, ſed incipiente: niſi dicamus illud ipſum ineunte, certis nominibus debere adiungi, quæ ſunt ea, quæ modo expoſui.

Obruo, Ingurgito, & Crapulor. Cap. LV.

Bruere eſt operire, ſiue aqua: ut obrutus undis: ſiue terra, ut: Obrue uerſata cerealia ſemina terra: ſiue per translationē ad animum, ut Quintilianus: Tot uoluptates obruere poſſunt unum dolorem. Sed de multo uino potando etiam obruere dicimus, ſicut ingurgitare de abſumendis multis cibis. Cicero pro Deiotaro ait: Vino ſe obruiſſe, nudumq́; ſaltaſſe. Et in Antonium: Vt fratrem imitetur ſe obruit uino Et in eundem idem: Quum ſe cibis ingurgitaſſet. Ingurgitare aliquando utrunque complectitur, ſicut crapulari non modo in uino, uerum etiam in cibo, unde fit crapula. Vt idem in eundem: E` dormi inquam crapulam, & exhala.

Deuenio, Peruenio, Deuoluo, Deſpicio, & Diſpicio. Cap. LVI.

Euenimus in montem, deuenimus ad diuitias, minus uſitatū, ac minoris rationis eſt, quàm peruenimus in montem, peruenimus ad diuitias. Similiter è diuerſo, deuenimus in planū, deuenimus in uallem, quoties ab æditiore loco profecti ſumus, uſitatius, probabiliusq́;, quàm peruenimus in planum, peruenimus in uallem. Ita deueni in paupertatem, quaſi deſcendi, & delapſus ſum in humiliora. Deuoluo, deorſum uoluo, ut deuoluere rogos, deuoluere trabes, deuoluere ſaxa, deorſum præcipitare. Deſpicio, deorſum aſpicio, ſicut ſuſpicio, ſurſum aſpicio. Inde per translationem, quum quis alium contemnit, ac paruifacit, deſpicere uidetur, quaſi infra ſe, & ad pedes ſuos proiectum aſpicere, quemadmodū & ſuſpicere eſt uenerari, quaſi ſupra nos aſpiciamus illum eſſe collocatum. Nam diſpicere eſt prouidere, & circunſpicere mente, tanquam in omnem partem lumina mentis intendere, omniaq́; diſcernere. A` quo diſpicientia dicta eſt, circunſpectio, & prouidentia, & conſideratio diligens, atque diſcretio.

Occupo. Cap. LVII.

Cupare eſt locum tenere, aut capere, & ui capere, ut apud Liuium lib. XXXIII. Nam et ipſis uocantibus urbem hāc accepi, non occupaui, id eſt non ui accepi, aut mea ſponte accepi, ſed aliorum rogatu. Sæpe uero ante capere eſt, & (ut aliqui loquūtur) præoccupare. Vnde ſchema illud, occupatio appellatur, quoties, quæ dici ab alio poterant, ea ipſi præueniendo dicamus in noſtram partē, ne nobis poſtea officerent retorquentes. Cicero officiorum libro primo: Sunt autem nulla priuata natura, ſed aut ueteri occupatione, ut ij, qui quondam in uacua uenerunt. Certe primi illi, qui uenerunt in uacua, non potuerunt in aliena ire, ut iſti aiunt, qui uolunt occupare uti; in aliena re ſe poſſeſſorem facere. Proprie eſt enim occupare, quod in medio, ſiue in medium, atque in commune poſitum eſt, ante cæteros capere. Quod

re. Quod teſtatur Quintilianus inquiẽs: Multa nihilominus, quæ libe
ra fuerant, tranſeunt in ius occupantium, ſicut uenatio, & aucupatio.
Inde occupatus dicitur, qui ante negotio aliquo detentus, non poteſt ne-
gotio alterius operam dare. Cicero: Nemo adhuc me conuenire ualuit,
quin fuerim occupatus, hoc eſt, cui cauſarer me quibuſdam alijs nego
tijs ante præuentum. Atque hinc uocatur occupatio, quum alicui neceſ-
ſariæ rei, & cui ante omnia operam dare debemus, cum diligentia ua
camus.

Peto, Poſco, Poſtulo, Flagito. Cap. LVIII.

PEtere eſt in bonum, & in malũ: quod declaratur per ipſam
rem aut bonum, aut malum ſignificantem. Vt medicus ſani
tatem ægri petit, pater laudem filij, tu diuitias, ego uolupta-
tem peto. Item multi filij petunt mortem patris, ſerui mortem domino
rum, medici longitudinem morbi. Petere autem uitam alterius, itemq;
petere caput alterius, petere famam, petere pudorem, accipitur in ma-
lum, quòd illa in hominis perniciem petas, ſiue quòd ea oppugnes. At
quum non in rem, ſed in perſonam refertur peto, utique cum ablatiuo
in malam partem accipitur, ut peto te gladio, peto te ueneno, peto te in
ſidijs. Nam illud apud Vergilium:
Malo me Galathea petit laſciua puella.
Idem eſt, quòd malo me inceſſet, & pomorum iactu percutere me ſo-
let. Et ideo quaſi audaciæ, culpæq; ſibi conſcia, dicitur. Et fugit ad ſali
ces. Ab hac ſignificatione abſunt alia uerba, poſco, quod eſt proprie rẽ
debitum, & honeſtam peto. Inde repoſco, quod eſt rem meam, et quod
mihi reddi debet, peto. Poſtulo eſt quodam modo requiro, ut res, tem-
pus, locus, perſonæ, cauſa poſtulat, & tanquam rem iuſtam peto. Cur-
tius: Poſtulabat autem magis, quàm petebat, niſi accipiamus, ut Varro
apud Seruium uult, humiliter petebat. Sic enim ait: poſcere eſt, quum
aliquid pro merito noſtro depoſcimus. Petere uero eſt, quum aliquid hu
militer, & precibus poſtulamus. Expoſtulo, quod eſt, cũ querela apud
amicos requiro, & quaſi officium amicitiæ in alio deſidero, ut Teren
tius in Adelphis: Quam ipſi fecerũt ultro iniuriam expoſtulant. Sed
frequentiſſime poſt ſe habet ablatiuum, ſeruiente præpoſitione cum: ut
quid habes quod mecum expoſtules? Flagito uehementer, et plus quàm
poſtulo, ut Cicero pro Quintio: Quanquam hæc cauſa poſtulat, &
ſi poſtulat, non tamen flagitat. Quintilianus ad Triphonem: Efflagi
taſti quotidiano conuitio, ut libros quos ad Marcellum meum de inſti
tutione Oratoria ſcripſeram, iam emittere inciperem. Quæ uerba etiã
Ciceronis ſunt in epiſtola ad Quintum fratrem.

Labo,& Labor. Cap. LIX.

Abo,& labor ita differunt,quod labare eſt ruere,& repente cadere,ut apud Vergilium: Labat ariete crebro Ianua. Labi uero leniter,ſenſimq́; deorſum ire,ut labuntur flumina,labitur cœlum,labitur anguis,labuntur ab æthere pennæ, labuntur dij à cœlo,non labant.Quintilianus:Vt numen, & deus delabi ſideribus,& uenire de liquido puroq́; aëre uidebatur. Cic.Non quaſi unum ex hac urbe miſſum, ſed quaſi de cœlo diuinum hominem in hanc urbem delapſum intuentur.Ideoq́; dæmones magis è cœlo labarunt,quàm lapſi ſunt.Angeli uero aſſidue ad nos labũtur.Labi quoque dicuntur,qui in lubrico imprimentes ueſtigia,ad terram feruntur, non cum ruina, ſed lentius, & cum aliqua mora, tametſi nonnunquam lapſus pro ruina accipitur, & per tranſlationem de corporeis ad incorporea:de eo,qui aut per infirmitatem animi,aut per imprudentiam deliquit,dicimus lapſus eſt,quaſi pes animi unus, ambo'ue, qui ſunt fortitudo,& prudentia in lubrico lapſi ſint.Et elabi quoque, periculum fugere dicitur eo modo,quo anguis lubricus,muræna'ue,aut anguilla manu præhenſa lapſu fugit : quod eſt, è manu elabitur. Ita qui è medio periculo euaſit,elapſus dicitur. Vergilius:

Ecce autem elapſus Pyrrhi de cæde Polites.

Sed hic non eſt tranſlatio,utpote in re corporea,erat tranſlatio in incorporea.Quintil.Seruium quidem Galbam miſeratione ſola,qua nõ ſuos modo liberos paruulos in concionem deduxerat, ſed Galli etiã Sulpitij filium ſuis ipſe manibus circumtulerat,elapſum eſſe,tum aliorum monumentis,tum Catonis oratione teſtatum eſt. Cicero : Hic Tito fratre ſuo cenſore,qui proximus ante me fuerat,elapſus eſt,id eſt ac cuſatorum quaſi prehenſantium manus effugit. Tranſlatum quoque illud Terentianum eſt à labo,non à labor.Labaſcit uictus uno uerbo quàm cito.Labo primam breuẽ habet,labor primam longam Hinc labor laboris,& laboro laboras prima breui,quod an ab altero illorũ deriuetur,an ab utroque potius,liberum opinaturis relinquo.Hoc tamen non omittens,inelaboratum dici,quod non artificio ſatis excultum eſt.Illaboratum uero,quod ſine labore uidetur factum.Illud uitio dari ſolet,hoc laudi.Quintil.de Cicerone ita ait:Quum interim hæc omnia, quæ uix ſingula quiſquam intentiſſima cura conſequi poſſet, fluunt illaborata:& illa,qua nihil pulchrius auditu eſt oratio,præ ſe fert tamen feliciſſimam facilitatem.

Deligo,& Eligo. Cap. LX

Eligere,& eligere ſic differunt. Deligere eſt, quod magis idoneum ad rem agendam eſt,cernere. Eligere uero,uel ad noſtrũ emolumentum,

emolumentum,uel ad illius,qui eligitur dignitatem. Delegit ſibi ſæpe populus Romanus Imperatorem ad bella,ut Pompeium ad bellum Mithridaticum. Imperator quoque deligit milites, non eligit, ad rem uidelicet bellicam idoneos,& inter eos agit delectum, qui cui rei ſit magis commodus. Et agricola delectum agit inter tauros, quos ſcindendo ſolo,quosq; procreandæ ſoboli deſtinet. At ſi ex multis daretur optio,quem ſibi uellet,eligeret,non deligeret. Ideoq; ſemper ferè dicitur in eodem ſenſu,datur tibi, ſiue offertur optio, & datur tibi,ſiue offertur electio. At Cicero: Deligere,inquit,oportet, quam uelis diligere: de uxore loquens,deligere dixit,quaſi ad res domeſticas adminiſtrãdas. Nec inficias eo,poſſe fieri,ut in aliquem cadat delectionis,& electionis nomen,ut in ipſum principem,quem ad honorem pariter,et ad rempublicam bene gerendam aſſumimus. Cæterum deligo ſine præpoſitione accuſatiuum habere ſolet,ut Populus Romanus delegit Cn. Põpeium imperatorem. Eligo alterum accuſatiuum ſine præpoſitione, alterum cum præpoſitione: ut idem, Populus elegit in principem ſibi Octauium. Cicero inquit: Quos Cæſar in Senatum elegerat. Porro utrunque horum uerborum tam in ſuperiores,quàm in inferiores cadit:ut illud quod modo dicebam,quos Cæſar in Senatum elegerat. Et ſacerdotes eligunt ſibi pontificem:& clerus epiſcopum. Rurſus conſul milites deligit,& milites imperatorem,nautæ gubernatorem, diſcipuli præceptorem ſibi deligunt. Nam inter collegas, pareſq;,aut ferè pares dicitur cooptare. Liuius: Dictatorem dici placet. Dicitur M. Furius Camillus,qui magiſtrum equitum L. Aemilium cooptat. Vt Cicero in Bruto: A` quo in collegium augurum fueram cooptatus. Illud nõ eſt ſilentio tranſeundum,duobus tantum dici modis deligere,præterquam per hoc uerbum ipſum. Vno agere delectum: altero,habere delectum,nunquam facio delectum. Qui duo modi differunt ab ipſa ſignificatione deligendi,quod deligimus aliquando unum tantum. Agere uero,uel habere delectum,ad multa ſemper refertur. Apud Quintilianum legi, facere pro agere,quod haud ſcio,an uitio librariorum factum ſit,an etiam ſic dicere liceat. Ita enim legitur: Proprietates ingeniorum diſpicere prorſus neceſſarium eſt. In his quoque certum ſtudiorum facere delectum,nemo diſſuaſerit. Nanque erit alius hiſtoriæ magis idoneus,alius compoſitus ad carmen,alius utilis ſtudio iuris,& nonnulli rus fortaſſe mittendi.

Percontor, Interrogo, & Sciſcitor. Cap. LXI.

Percontari ſignificat interrogare,quamuis ſuapte natura ſpectet ad finem coarguendi,ut Quintil.teſtatur,dicens: Quid enim tam commune,quàm interrogare,uel percontari? Quo

rum utroque indifferenter utimur, quum alterum noſcendi, alterum arguendi gratia uideatur adhiberi. Interrogo igitur(ut ego) interpretor)noſcendi gratia adhibetur. Percontor uero arguendi. Sciſcitari(ut ipſa uox indicat)ſciendi cauſa interrogare eſt.

Debello, & Expugno. Cap. LXII.

Ebellare, eſt bello uincere, aut bello capere. Expugnare pu-
d *gnando capere, uel potius pugnando, & oppugnando uin-*
cere, quod ſignificauit Liuius libro XLV. Haud paulo facilius quàm ante, duæ unam, tunc duas naues expugnauit, cepit'q;. Sed debellamus potius homines. Vnde debellatum eſſe dicimus, pro eo, quod eſt bello certatum, bello'q; res parta eſt, aut perdita. Expugnamus autē opera, molles'q;, ut caſtra, ut urbes, ut caſtella, ut naues. Quocirca miror illud in Pſalmo: Sæpe expugnauerunt me à iuuentute mea, dicat nunc Iſraël, Sæpe expugnauerunt me à iuuentute mea: etenim non potuerunt mihi: pro eo, quod eſt, oppugnauerunt, ſiue impugnauerunt me. Si enim non potuerunt mihi, profecto non expugnauerunt, ſed oppugnauerunt tantum. Græce autem ἐπολέμησαν magis eſt oppugnauerunt, ſiue impugnauerunt, quàm expugnauerunt. Pro eodem tamē ſignificato interpres accepit, niſi librariorum uitium eſt.

De compoſitis à re. Cap. LXIII.

Igo, inde refigo, quod fixum erat, educo. Tego, inde retego,
f *quod tectum erat, denudo. Texo, inde retexo, quod erat te-*
xtum, reddo non textum, & quaſi infectum, quod erat factum. Claudio ſiue cludo, recludo, quod clauſum erat aperio. Velo, reuelo, uelamentum tollo. Signo reſigno, quod erat ſignatum obſignatum'ue relaxo, uel patefacio. Et multa alia huiuſmodi ſunt, multa non ſunt: ut repeto, repoſco, renouo, repræſento, reuello, remoueo, remaneo.

Præparo, & apparo. Cap. LXIIII.

Ræparare, & apparare ita differunt, quod præparare eſt
p *antea parare ſibi, quæ utilia ſunt, aut fore credit. Apparare*
ad dignitatem quandam, ac uerius pompam. Ideo'q; oratores præparant, quibus obtinere cauſam poſſint. At proœmium apparatum reprehenditur, quod plus pompæ, atque oſtentationis, quàm utilitatis habere uideatur. Cicero officiorum primo: Facile totius curſum uitæ uidet, ad eam'q; degendam præparat res neceſſarias, ut paſtum, ut latibula, ut alia generis eiuſdem. Idem de Oratore tertio: Illa, quæ in apparatu fori appellantur inſignia. Quanquam apparatus uidetur interdum ſignificare utrunque, ut apparatus belli, quaſi præparatio. Sed ut dicimus naues non modo inſtructas, ſed etiam ornatas, quò res inſtructiores ad bellum, eò pulchriores ſunt, ita apparatum

belli uocamus, ubi inſtrumenta bellica etiam adornata ſunt.

Præſum, & Præſideo. Cap. LXV.

PRæſum, & præſideo differunt. Ab hoc fit præſes, ſicut à deſideo deſes, à reſideo reſes. Ab illo uero præſens, quod à ſuo uerbo in ſignificato recedit, de quo ante diximus. Præeſſe, eſt præpoſitum eſſe rei cuipiam gerendæ, atque adminiſtrandæ. Præſidere, eſt ad opem præſtandam præeſſe, quam proprie præſtant homines iniuriam quidem patientibus, aut in diſcrimen adductis. Dij uero beneficentiam, fauoremq́; inuocantibus. Aliquando tamen indifferenter. Suetonius de Tiberio: Præſedit & Actiacis ludis, quaſi dixiſſet, præfuit. Cicer. pro Sylla: Noli animos eorum ordinum, qui præſunt iudicijs, offendere. Idem pro eodem: Quam ob rem uos dij, & patrij penates, qui huic urbi, atque imperio præſidetis. Idem pro Milone: Vos inuicti, & in ciuis inuicti periculo centuriones, atque milites uobis non modo inſpectantibus, etiam armatis, & huic iudicio præſidẽtibus, hæc tanta uirtus ex urbe expelletur, exterminabitur, eijcietur? Quintil. in X. Nam beneuolum auditorem inuocatione dearum, quas præſidere uatibus creditum eſt, & intentum propoſita rerum magnitudine, & docilem ſumma rerum celeritate comprehenſa facit. Et non longe poſt: Quem præſidentes ſtudijs deæ proprius audirent. Vnde tã dij, quàm homines præſides dicti ſunt: illi quidem in ſuo quiſque numine, ſuáq; ui: hi uero in ſua quiſque prouincia, aut ab rege, aut à populo ſibi commiſſa. Idem Quintil. Quòd omnia ſic egerit, ut genitum præſide bellorum deo incredibile non eſſet, quaſi cuius in manu eſſet imperium bellorum, aut auxilium, ut apud Liuium libro ſexto: Dij, deæq́; omnes, qui capitolium incolitis, ſicine ueſtrum militem, ac præſidem ſinitis uexari ab inimicis? præſidem dixit pro auxiliatorẽ, ac defenſorem, ut alibi: Etiam ſæpe præſes (ut diffinit Vlpianus) is eſt, qui maius in prouincia imperium habet omnibus poſt principem. Hinc præſidium dictum eſt auxilium principale. Nã ſubſidium id, quod in auxilium ſuccedit, dicitur. Et milites, qui ad tutelam oppidi, caſtelli, ſimiliumq́; collocati ſunt, præſidium uocantur: ut impoſitum eſt præſidium Caiettæ. Nam præſul antiquitus is dicebatur, qui primus erat Salios, id eſt Martis ſacerdotes. Romæ duntaxat, à ſaliendo dicti in portandis ancilibus.

Aſſentor, Adulor, Blandior. Cap. LXVI.

ASſentari, adulari, blandiri ita differunt, quòd aſſentari eſt inſidioſe, & conciliandæ alicuius utilitatis gratia, effuſius, & plerunque falsò quempiam laudare: adulari uero inſeruire, & captare, ut fauorem emereamur quoquo modo, uel uoce, uel ge

ſtu:eſt'q; tractum ἀπὸ τῦ δούλου, quod eſt ſeruus: Et ſanè adulari ſeruile eſt, non liberale, & ingenuum. Blandiri proprie ad tactum pertinet, & per abuſionem ad alios ſenſus transfertur, nonnunquam etiam ad animum. Quintilianus: Tu non cogitas, quemadmodum ſuſpenſa manu ſonantem blande cardinem flectas. Idem: Blandiar paulisper iudices calamitatibus meis, & ſic agam, tanquam inuenerim utrunque ſanum. Ideo'q; idem quodam loco penè pro eodem poſuit hæc duo poſteriora uerba. Transeo oblatam nolenti munerum uacationem, & blandius, quàm militiæ diſciplina poſtulet, adulatum militi tribunum. Adulatum blandius dixit, ne aut blandius blanditum, aut adulantius adulatum diceret, ſi tamen adulantius reperitur. Et alibi: Et animalium quoque ſermone carentium ira, lætitia, adulatio, et oculis, & alijs ſignis corporis deprehenditur. Sunt enim muta animalia hominum ſerua, quæ ſigna maxime apparent in canibus, de quibus inquit Vergil.

Hinc canibus blandis rabies uenit.

Nam aſſentari non cadit in muta animalia, niſi credimus hoc modo coruum à uulpe fuiſſe deceptum, quum optimum cibum ore geſtaret.

Excuſo, & Cauſor. Cap. LXVII.

Excuſare apertam ſignificationem habet: itemq; cauſari. Excuſamus crimen obiectum, quod quum uidetur ſatis purgatum, recentes dicunt, habeo te excuſatum. Veteres dicebant, accipio excuſationem, ſicut in illo: dum quis mihi tulit conditionem (uerbi gratia) an uelim negotiari in ſua pecunia in commune lucrum, dicam, accipio conditionem. Eſt & altera huius uerbi ſignificatio, quæ à priore defluxit, quoties id, quod in cauſa fuit, ut peccaremus, afferimus in excuſationem. Nec dicemus (ut aliqui loquuntur) accuſo, ſed excuſo: quamuis potius uideatur ratio exigere, ut per accuſo, quàm per excuſo loquamur: ueluti ſi latrones, aut flumina impedimẽto fuerint, ne ad diem adeſſe poſſem, dicam eo modo, quo Quintilianus: Tu tamen ſi interpellatus tempeſtatibus ſerius ueniſſes, excuſares mare, & ambiguos flatus: & tibi bonam cauſam habere uidereris, quum diceres, ante non potui. Excuſares dixit, non accuſares Liuius libro ſexto: Exactæ iam ætatis Camillus erat, comitijs iurare iam parato, in uerba excuſandæ ualetudinis ſolitæ, conſenſus populi reſtiterat. Et libro XLVII. Vbi dies uenit, citari'q; abſens eſt cœptus, L. Scipio morbum cauſæ eſſe, cur abeſſet, excuſabat. Lucanus in octauo,

-Littus'q; malignum Excuſat.

Cauſari, eſt cauſam rei geſtæ afferre. Suetonius: Syllanum item ſocerũ ad necem, ſecandas'q; nouacula fauces compulit, cauſatus in utroque,

quòd

quòd hic ſe ingreſſum turbatius mare non eſſet ſecutus. Aliquando penè, quod illa ſignificatio ſuperioris uerbi (de excuſo dico) in ſecundo ſignificato. Quintilianus: Nec cauſanti pupillo ſic tutor iraſcatur unquam, ut non remaneant amoris ueſtigia, & ſacra quædam patris eius memoria: cauſanti pupillo, quaſi excuſanti acerbitatem tutoris. Cui ſimile eſt illud Papiniani: Iuſſus rationem reddere, & liber eſſe, ſi hæres cauſabitur accipere rationes, nihilominus liberum fore, id eſt ſi impedimenta prætendet. Vergilius:

Cauſando noſtros in longum ducis amores.

Id eſt impedimenti cauſas afferẽdo. Vlpianus: Proſcribere palàm ſic accipimus claris literis, ut planè recte legi poſſint, ante tabernam ſcilicet, uel ante eum locum, in quo negociatio exercetur, non in loco remoto, ſed euidenti, literis græcis, an latinis? puto ſecundum conditionem, ne quis cauſari poſſit ignorantiam literarum. Et alibi: Cauſari tempeſtatem, ac uim fluminum. Vbi liceat dicere, excuſare ignorantiam literarum, & excuſare tempeſtatem, ac uim fluminum.

Mando, Præcipio, Iubeo, Impero, Edico, et Indico. Cap. LXVIII.

MAndare, eſt cuiuis perſonæ gerendũ aliquid, exequendumq́; committere, ut Quintilianus: Mandata tamen tua fili pergo, id eſt (ut nunc loquimur) commiſſionem, non autem iuſſa. Nam deforme alioqui eſſet, ſi filius iuberet, imperaretq́; patri. Præcipere, eſt tum magiſtrorum, quod eſt præcepta tradere, tum magiſtratuum, & ſuperiorum perſonarum. Salluſtius in Catil. Iudices rerum capitalium, quibus præceptum erat. Idem in Iugurth. Micipſa pater meus moriens mihi præcepit. Iubere frequenter idem eſt, quod imperare, ut Quintilianus: Pater me iuſſit. Et alibi: Nam quamuis infeſtum latronibus mare iuſſus intraui. Neque diſſimulauerim magnas fuiſſe cauſas patri, cur hoc mihi imperaret, quod ipſe facere non potuerat. Pro eodem accepit iubere, & imperare. Hic tamen annotandum eſt, quòd ſicut eleganter dicimus, impero mihi, ut apud eundem: Imperauit ſibi, ne quas admitteret amplius preces, ut etiam permiſi mihi, permiſiſti tibi, permiſit ſibi: ita nõ eleganter dicas, iuſſi mihi. Præterea, quum ita dicamus imperata, ut iuſſa, huic apponimus uerbum exequor, perago, & ſi quid eſt ſimile. Illi autem ferè unum uerbum, quod eſt facio, ut apud eundem. Neque ipſe hoc periculum ignoro, expertus non leui documento, quanti ſteterit mihi, quod ſemel imperata non feci. In hoc etiam hæc uerba differunt, quòd impero tibi hanc rẽ; dicimus. Iubeo uero præter hanc conſtructionem, poſt habere & illã, cuius exemplum modo protuli, pater me iuſſit. Eſt etiam iubere, non planè imperare, ſed quaſi hortari, ut idem: Spera tu, iube ſperare ma

trem. Cicero etiam frequenter hoc modo loquitur, ut pro Deiotaro: Literis, quas ad me Tarracone miſiſti, bene ſperare iuſſiſti. Cui ſimile eſt Terentij: Iubeo te ſaluere. Verg. in quinto:

Reddiq́; uiro promiſſa iubebat.

Quàm quæſo decorum fuiſſet, ut regi milites, ac comites ſui imperarent? Edicere eſt magiſtratuum, regum'ue. Vnde edictum conſulũ, ſunt literæ conſulum, quibus aliquid iubent, atque imperant. Nam indicere, proprie denuntiare eſt, ut indictum eſt bellum, indixi bellum fortunæ, indixi bellum uoluptatibus, indixit Romulus ſpectaculum. Liuius: Indici deinde finitimis ſpectaculum iubet. Iterum: Indixit in poſterum diem, ut adeſſent. Idem: Indicto iuſtitio. Iterum: Delectusq́; & iuſtitium indictum eſt.

Introcludo, & Intercludo. Cap. LXIX.

Ntrocludo te, id eſt in interioribus claudo. Intercludo te, iter tuum impendio, & quaſi iter cludo. Vergilius:

Interclusit hyems, & terruit auſter euntes.

Cicero: Qui iter Pœnorum cadaueribus corporum ſuorum intercludendum putauerunt. Qua ratione etiam dicimus interſepio, Quintil. His textis ne uniuerſi mellis pondus effluat, interſepta onera claudũtur. Quaſi circunſepta, uel qua effluere mella poterant ſepta.

Ex ſententia, & Ad uotum habere. Cap. LXX.

X ſententia aliquid habere, & ad uotum, licet illud uideatur rationis eſſe, hoc affectus, eodem tamen ferè ſignificationis ueniunt: ut Quintilianus: Habes'ne uxorem ex animi tui ſententia? Et alibi: Et ad oẽ uotum fluente fortuna laſciuit otium.

Facere iter, uel uiam, & iter habere. Cap. LXXI.

Ter facere, uiam facere, uiam munire. Item iter facere, et iter habere differunt. Iter facere eſt (ut imperiti loquuntur) itinerare, & (ut periti) ingredi iter, aut uiam: ut Cic. de Senectute: Maſiniſſam quum pedibus iter ingreſſus eſt, in equum non aſcendere: quum in equo, ex equo non deſcendere. Idem lib. I. Officiorum: Tempus à natura ad eligendum, quam quiſque uiam uiuendi ſit ingreſſurus, datum eſt. Viam facere proprie eſt, ubi non erat uia, uiam, & tranſitum aperire. Quint. Feratur igitur non ſemitis, ſed campis, non uti fontes anguſtis fiſtulis colliguntur, ſed, ut latiſſimi amnes, totis uallibus fluat, ac ſibi uiam (ſi quando non acceperit) faciat. Quod non probe dixeris muniat. Eſt enim munire uiam, repurgare, reficere, ac ſubſtruere, interdum lapidibus, quales ſunt uiæ Romanæ à pleriſque portis in multorum dierum iter ſilicibus ſtratæ, Cic. pro Milone: Ideó ne Appius ille cæcus uiam muniuit, non qua populus uteretur,

ſed

ſed qua ſui poſteri latrocinarentur? Et per tranſlationem de corporalibus ad incorporalia. Quintil. lib. III. Propterea quòd plurimi autores, quamuis eodem tenderent, uias tamen diuerſas; munierunt, & in ſuam quiſque induxit ſequentes. Dicimus etiam, ut uiam, ita ripam munire, alueum munire, aditum munire, quum illa reficimus, uel reparamus. Cicero etiam aditum munire, pro uiam munire dixit pro Cluentio: Aditum ſibi alijs ſceleribus ante muniuit. Iter habere, eſt iter aliquem eſſe facturum. Cicero, Iter habebant ad Latum regem. Pro Flacco, & ad fratrem: Et quod ille in Sardiniam iter habebat.

Propono, & Oſtendo cum alijs uerbis. Cap. LXXII.

PRopono præmium, propono metum, oſtendo ſpē, oſtendo metum, fere in eadem ſignificatione, hoc eſt, hinc hortor, illinc deterreo, niſi quod proponere eſt potius poteſtatem, imperiūq; habentis. Oſtendere uero conſilium dantis. Cicero: Quis eſt, qui propoſito tanto præmio non excitetur? Idem: Propoſitis mortis, & exilij minis. Item: Spem, metumq; oſtendere. Atque iterum: Magnum huic urbi periculum oſtenditur.

Pacificatus, Pacatus, & Placatus ſum. Cap. LXXIII.

PAcificatus ſum, pacem feci: pacatus ſum, in pace ſum, uel ab armis receſſi. Placatus ſum, ab indignatione animi ad lenitatem redij, uel animo leni ſum.

Parem eſſe, & Paria facere. Cap. LXXIIII.

PArem eſſe, idem eſt, quod ſufficere alicui operi, ſiue reſiſtendo illi, ſiue exequendo. Cicero ad Atticum libro XI. Tum interpellat fletus, repugno quoad poſſum. Sed adhuc pares nō ſumus. Quintilianus in geminis languentibus: Nunc infelix non par eſt dolori; nunc non inuenit ulla ſolatia, ex quo uidetur ſibi filiū perdidiſſe uicturum. Idem: Non fallit nos nefande quid captes, hoc quod ſupra ſilentium trahis alta ſuſpiria, quod in prorumpenti uidêris exclamatione deficere: mendacio paratur autoritas, et in fidem erupturæ uocis affertur, ut fateri uidearis inuitus: dic tamen, par eſt huic rei matris integritas, ut mentiaris? Lucanus:

Hunc habuiſſe pares Phœbis ignibus undas.

Et hoc in reſiſtendo. In exequendo autem, idem Quintilianus: Aſpicio par laboribus corpus. Nonnunquam par idem eſt, quod decens, ut idē: Si propter matrimonia uiolata urbes euerſæ ſunt, quid fieri adulterio par eſt? Paria facere, eſt quod alibi amiſſum eſt, uel quod aliunde acceptum, alibi, uel aliunde compenſare. Idem Quint. Paria tecum facio Reſpub. quæ propter me unum ciuem perdideras. Et alibi: Sic paria faciemus. Tu illic eris uicarius meus. Plinius auunculus: Naſcun-

tur & alio modo terræ, ac repente in aliquo mari emergunt, uelut pa-ria ſecum faciente natura, quæq; hauſerit hiatus, alio loco reddente. Pli*nius iunior ad* Priſcum *libro* VII. *Habuerunt officia mea in ſecun-dis, habuerunt in aduerſis.* Ego *ſolatium relegatarum, ego ultor reuer-ſarum, non feci tamen paria : atque eò magis hanc cupio ſeruari, ut mihi ſoluendi tempora ſuperſint.* Seneca: *Vt ſtatim tibi ſoluam, quod debeo, & quantum ad hanc epiſtolam, paria faciamus.*

Soliato. Cap. LXXV.

S Olicito te, uel quòd ſpem, metum'ue tibi oſtendo, ut ſolicitare plebem, uel inquieto, & tibi curam inijcio.

Gratum facio, & Gratificor. Cap. LXXVI.

G Ratum facio, & gratificor (ſi quid differunt) ita differunt, quanquam utrunque eſt ex gratum, & facio, non tamen utrunque compoſitum. Differunt autem ita, quòd gratum facere, eſt quiddam minus, & propè idem, quod obſequi, & inſeruire, ut Cicero: Si hunc iuueris, gratiſſimum mihi feceris. Gratificari quiddam maius. Vnde Deum gratificari hominibus dicimus, non autem gratum facere, quaſi idem ſit, quod beneficia conferre.

Deduco, Reduco, Comitari, & Aſſectari. Cap. LXXVII.

D Educo, & reduco generalem habent ſignificationem, ſed in hoc ſpecialem: Quoties alicui officij gratia præſtamus comitatum, ut deduxi Catonem in ſenatum, eum'q;, ut domum reducam, hic expecto. Sed proprie hoc eſt inter homines non multum dignitate, & autoritate diſtantes. Comitari uero minorum potius erga maiores. Cæterum deducere, & reducere eſt, quaſi ad certum locum. Aſſectari uero, quaſi comitatum præſtare; non tantum in itinere, aut nauigatione, aut militia, ſed ferè per urbem, ut Cicero de Oratore libro II. Quum ædilitatem Craſſus peteret, eum'q; maior natu, & conſularis Sergius Galba aſſectaretur, quòd Craſſi filiam Cn. filio ſuo deſpondiſſet.

Satio, & Saturo. Cap. LXXVIII.

S Atiare ad omnes ſenſus attinet. Saturare ad unum guſtum. Nam figurate locutus eſt Cicero: Iracundiam meam ſatura tuo ſanguine: quaſi ſitim meam ſatura. Satiare frequẽter ad animum transfertur.

Incedo, & Ambulo. Cap. LXXIX.

I Ncedere, eſt ambulare, inde inceſſus, ſiue tardus, ſiue feſtinus, ſiue commotus, & incompoſitus, immoderatus'q;. Proprie tñ ſublimior quidam, & faſtum præ ſe ferens. Vergil. Regina ad templum magna ſtipante caterua

Inceſſit. Et iterum: Et uera inceſſu patuit dea.
Quod Seneca quodam loco declarat: Tenero, ac molli paſſu ſuſpendimus gradum, nec ambulamus, ſed incedimus.

Aduerſor, & Auerſor. Cap. LXXX.

Duerſor tibi, & auerſor te. De primo nihil dubij eſt: ſecundum ſumit ſignificationem à geſtu, quoties ab aliqua re, quam atteſtamur, uultum auertimus. Quintil. in XI. Aſpectus enim eodem ſemper uertitur, quò geſtus, exceptis, quæ aut damnare, aut concedere, aut à nobis remouere oportebit, ut idem illud uideamur uultu auerſari, manu repellere. Maro:
-Dij talem terris auertite peſtem. In Deuteronomio, & alijs pluribus locis eſt: Gentes, quas dominus auerſatur, id eſt deteſtatur, atq; abominatur, & à quibus præ odio uultum auertit. Multi tamen indocti ſcribunt, leguntq;, aduerſatur dominus.

De Leuo, & compoſitis ſuis. Cap. LXXXI.

Euo, eſt alleuo, & moleſtiam, laboremq; extenuo. Nam pro illo ſignificato, quod eſt ſuſtollo, notum eſt: ut Liuius libro XXI. Mox aqua leuatur uento, quum ſuper gelida montium cacumina concreta eſſet. Subleuo, auxilium, defenſionemq; præſto. Cicero: Zopyrus, qui ſe naturam cuiuſq; ex forma proſpicere profitebatur, deriſus à cæteris eſt, qui illa in Socrate uitia non agnoſcerent, ab ipſo autem Socrate ſubleuatus, cum illa ſibi ſigna ratione à ſe deuicta diceret. Alleuo, in altum tollo, uel de imo, & ubi quid iacet, at que proiectum eſt, ſurſum tollo. Quintilianus: Vidi multos, quorum ſupercilia ad ſingulos uocis conatus alleuarentur. Idem Homini in aquam lapſo, atque, ut alleuaretur, oranti. Inde per translationem ad qualitatem fortunæ, ut Idem: Quare nõ petit, ut miſerum putetis, niſi & innocens fuerit. Non petit, ut afflictum alleuetis, niſi & probauerit ſeſe infeliciorem, quòd patrem amiſit, quàm quod oculos. Etiam nonnunquam ſubleuo pro alleuo, ut apud Suetonium de Veſpaſiani uita: Dumq; ſurgit, ac nititur, inter manus ſubleuãtium extinctus eſt. Eleuo imminuo, & extenuo, ut idem Quintilianus: Nam quis ignorat, quin id longe ſit honeſtiſſimum, ac liberalibus diſciplinis, & illo, quem exigimus, animo digniſſimum, non uendere operam, nec eleuare tanti beneficij autoritatem, cum pleraque hoc ipſo poſſint uideri uilia, quòd pretium habent? Nuſquam memini in alium ſenſum repeliſſe me. Nam Hieronymus teſtatur quodam loco Eſaiæ: Eleuatum eſt rſuper limina templi, debuiſſe transferri, ſubleuatum eſt: ſed ad tollendam ambiguitatem (ne quis putaret ſenſum eſſe talem, qualis eſt, ſublatum eſt mihi pallium) ad aliud uerbum recurſum fuiſſe. Proprium ta-

men erat ſublatum, ut idem Quintilianus: Tunc te fas eſt ſublatis ad cœlum manibus proclamare, Mathematice, mentitus es.

Perpendo, Expendo, Appendo, Impendo, & Impendeo. Cap. LXXXII.

Erpendere, eſt exacte ponderare, atque examinare: non autem (ut aliqui uolunt) intelligere, atque animaduertere. Cic. Quid in amicitia fieri oportet, quæ tota uirtute perpẽditur? Expendere, eiuſdem ferè ſignificationis eſt. Idem in Verrem quinto: Deinde hæc expẽdite, atque æſtimate. Idem Officiorum primo: Quæ contemplantes expendere oportebit, quid quiſque habeat ſui, eademq́ moderari, nec uelle experiri, quàm ſe aliena deceant. Appendere eſt tum ſuſpendere, ut notum eſt, ut appendi uuas: tum ad lancem, ſtateram'ue ponderare. Idem in Antonium: Vt iam appendatur pecunia, non numeretur. Et in procemiò orationum Eſchynis, ac Demoſthenis à ſe translatarum figurate ad incorporea tranſtulit: Ea putaui non annumerari lectori debere, ſed tanquam appendere. Impendo habet participium præſentis tale, quale eſt ab impendeo, ut admoniti ſimus cauendum eſſe, ne iſta nos fallat ambiguitas. Quale eſt apud eundem de ſenectute: Mortem igitur impendentem omnibus horis timens, quis poſſit animo conſiſtere? Hoc participium eſt ab impendeo, non ab impendo. Eſt autem impendère, ſupra caput iam iam caſurum pendêre, ut nubes impendent. Et gladius ille equina ſeta appenſus ſupra Dionyſij conuiuæ caput imminens impendebat. Impendère, ab impendĕre, apice diſtinguendum eſt.

Rapio, Eripio, & Præripio. Cap. LXXXIII.

Apere manifeſtam ſignificationem habet, quum de alijs rebus loquimur: quum uero de perſonis, duobus modis accipitur. Vno, qui ad res quoque pertinet, ut apud Vergilium:

Quid faceret? quò ſe rapta bis coniuge ferret?

Rapta dixit pro ablata. Et alibi: —Raptas ſine more Sabinas. Altero pro eo, quod eſt, uim afferre, ſiue uitiare, uel ſi non aſportet, nec fœminam loco deducat: quod proprie de uirginibus, quæ uitiatæ ſunt, dicitur, ut apud Senecam: qui eandem legem non eiſdem uerbis repetit, quodam loco ſic retulit: Rapta raptoris, aut mortem, aut indotatas nuptias optet. Alio loco ſic: Vitiata uitiatoris, aut mortem, aut indotatas nuptias optet. Ab hoc uerbo duo compoſita ſunt, eripio & præripio: quorum primum quoties habet cum accuſatiuo datiuum, ferè in malam partem accipitur, ut eripuiſti mihi omnes bene uiuendi facultates. Quoties uero ablatiuũ cum præpoſitione à, uel ab, ſiue abs, plerunq; in bonam: ut eripuiſti me à periculo: interdũ in malam, ut eri-

puiſti

puiſti à me filiã. Quod uerbũ ita differt à præripio (præterquam quod nunquam hoc poſtulat talem ablatiuũ) quòd qui alteri aliquid eripit, poteſt id non in ſuos uſus eripere, ut eripuit illi uitam. Qui uero præripit, in ſuos proprios uſus rapit: neq; præpoſitio illa anteceſſionẽ temporis declarat. Cic. pro Gallo: Demoſthenes tibi præripuit, ne eſſes primus orator: tu illi, ne ſolus. Non hoc intelligit Cicer. quòd Demoſthenes huic aut aliquid eripuerit (ut qui auferre nihil poſſet nondũ nato) aut priorem ſe fecerit. Non enim Demoſthenes primus oratorum antiquitate temporis dicitur, ſed facultate: neque hunc ſolus Demoſthenes ætate anteceſſit, eo quidem magis, quòd hic ipſe æqualis Ciceroni non potuiſſet inuicem antiquiſſimo illi aliquid ante auferre. Ergo ille præripuit tibi, id eſt rapuit ſibi iſtam dignitatem, ut ſummus orator eſſe uideatur, futurus etiam ſolus, niſi tu partem in te illius laudis tranſtuliſſes, eſſesq; tu dignus nomine oratoris, quamuis non æquandus Demoſtheni, quo nomine adhuc poſt illum præter te dignum uidimus neminem. Nonnunquam hoc uerbum ſignificat ante capere, ſed magis in paſſiuo, ut immatura morte præreptus non potuit præſtare, qualem promiſerat, regem. Sunt autem hæc uerba Plinij Iunioris de uiris illuſtribus, quaſi dixiſſet, immatura morte præuentus.

Titubo, Nuto, ac Vacillo. *Cap.* LXXXIIII.

Itubare, eſt pedibus non ualentis inſiſtere, quales ſunt ebrij, aut ĩfirmi, aut uulnerati, aut decrepiti ſenes, ut apud Quintilianum: At non tua culpa fames cœpit, ſed uulneratum iugulaſti, titubantem ſtrauiſti, fumantem incendiſti. *Transfertur etiã ad animum, ut apud eundem:* Neque ulla unquam tanta fuerit dicendi facultas, quæ non titubet, aut hæreat, quoties ab animo uerba diſſentiunt. *Titubare quoque lingua, & dẽtes dicuntur: hinc linguæ, & oris titubantiæ. Nutare eſt proprie alicuius male ſolidatæ molis ruinam minantis. De animo quoque dubitante, et neſciente, quò ſe potiſſimum conferat, nutare dicitur. Vacillare eſt, alterno motu inconſtantem eſſe, ut idem:* Eſt & illa indecora in dextrum, & ſiniſtrum latus uacillatio alternis pedibus inſiſtentium. *Cicero:* Cum ex eo in utranque partem toto corpore uacillante quæſiuit. *Vnde & naues utique uacuæ uacillant. Et idem Cicero de quodam præ infirma ualetudine non recte ſcribente inquit:* Vacillantibus literulis. *Ad animum quoque transferimus, ut apud iuriſconſultos, de fide teſtis uacillãte, qui inconſtantia, & diuerſa teſtimonia dixerit.*

Vaco, Vacat, & Careo. *Cap.* LXXXV.

Acas ſapientiæ, das operam ſapientiæ: uacas ſapientia, cares ſapientia. Quanquam carere proprie, eſt uacare, quibus indiges

quod ſignificauit Cicero, quum inquit: Satiatis uero, & expletis iu- cundius eſt carere, quam frui: quanquam non caret is, qui non deſide rat. Improprie tamen dicimus, cares culpa, cares periculo, cares dãno. Cum nomine tamen ſignificante actionem quandam, ſiue qualitatem adiungimus à præpoſitionem: ut uacas à labore, uacas à componen- do, uacas ab agricultura, uacas ab omni moleſtia. Similiter per nomẽ, uacuus ſum ab omni occupatione, atque ab omni ſolicitudine. Hoc au- tem uerbũ quum eſt imperſonale, quæri poteſt, quid ſignificet. Quin tilianus inquit: Non, imo oderit reum uerba aucupantem, & anxiũ de fama ingenij, & cui diſerto eſſe uacet. Hic uidetur uacet, accipi pro eo, quod eſt, curæ ſit. Idem alibi: Tunc inchoare hæc ſtudia uel non ua cabit, uel non libebit. Hic uidetur eſſe pro eo, quod eſt, tempus uacuum erit. Nam libebit, idem eſt, quod curæ erit. Et ne quis auderet immuta re licabit, pro libebit: Plinius Iunior (quãquam infinita ſunt huiuſmo- di exempla) querens, quòd non poſſet operam dare admirando cuidã philoſopho, ita ad amicum ſcribit: Quò magis te, cui uacat, hortor, quũ in urbem proxime uenies (uenies autem ob hoc maturius) illi te expo- liẽdũ, limãdumq; permittas. Quid igitur duas has ſignificationes huic tribuimus uerbo, cum præter id, quod ambiguum erit, utrum potius ſi gnificetur, ſuperuacuum uideatur dicere, uel non uacabit, uel non lice bit: ſatis ſit dicere, non uacabit: quo uidebuntur fortaſſis illa duo ſi- gnificari? Quare exponamus, ut cæteros locos, ita & illum, cui eſſe di ſerto uacet: uacuum eſt, hoc eſt, uacuum tempus eſt, uel ſi uis, cui eſt uacuus animus: quod ſignificauit Vergilius quum inquit:

Sed ſi tantus amor caſus cognoſcere noſtros.

Hoc quantum ad uoluntatem, quod eſt, ſi libet. Deinde quantum ad facultatem temporis, uel uacuitatem animi:

Et uacet annales noſtrorum audire laborum. Dixerat enim:

-Et iam nox humida cœlo

Præcipitat, ſuadentq; cadentia ſydera ſomnos.

Quaſi non uideretur tempus illud tantam narrationem pati, aut ipſa Dido eo tempore æquo animo poſſe audire, quod audire cupiebat.

De Conſciſco, Aſciſco, Deſciſco. Cap. LXXXVI.

C Onſciſcere, ferè ad mortem pertinet. Plerunq; enim ſic legi- mus: Mortem ſibijpſe conſciuit: mortem tibijpſe cõſciſcis: mor tem mihijpſe cõſciſcam: cogam te ad mortem tibi per teipſum conſciſcendam. Aſciſcere, eſt remotum aliquid quaſi ſcite uocatum capere. Cicero de oratore: Expertes eſſe prudentiæ, quam ſibi aſciue- runt. Idem in Oratore: Quod minime politæ, minimeq; elegantes; ſunt,

ſunt, aſciuerunt aptum ſuis auribus opimum quoddam, & quaſi adipale dictionis genus. Deſciſcere, eſt ab imperio ſe, ductuq; alterius ſubtrahere, ut milites à duce, populi à domino, diſcipuli ab opinione magiſtri, quam prius ſequebantur, præſertim ad alterius, uel imperium, uel ſententiam ſe transferentes.

Aſſeuero. Cap. LXXXVII.

a Sſeuerare eſt inter ipſa argumenta, probationesq; admiſcere uim animi, motumq;: quod declarat Quintilianus, quũ inquit: Altera ex aſſeueratione probatio eſt, ego hoc feci, tu hoc mihi dixiſti, & ô facinus indignum. Et alibi: Quum præſertim quorundam probatio ſola ſit in aſſeueratione, & perſeuerantia.

Exhibeo, Facio, uel Faceſſo negotium. Cap. LXXXVIII.

e Xhibere illi negotium, facere, uel faceſſere negotium, eſt alterum moleſtia, ac labore afficere, frequenter quidem per accuſationem, Vt Cicero Officiorũ tertio: Criminabatur etiam, quòd Titum filium, qui poſtea Torquatus eſt appellatus, ab hominibus relegaſſet, & ruri habitare iuſſiſſet. Quod quum audiſſet adoleſcens, negotium uidelicet exhiberi patri, hoc eſt, patrem accuſari, uel moleſtia, laboreq; affici. Nam negotium ſæpe pro labore apud hunc præſertim legimus: ut, Quid negotij eſt, iſta poëtarum portenta conuincere? quomodo? quid operis? quæ exempla paſſim reperiuntur. Idem de natura deorum: Dij nec habent negotium ipſi, nec alteri exhibent. Quintil. lib. V. Vt uulneratus, aut filio orbatus, non fuerit alium accuſaturus, quando, ſi negotium innocenti facit, liberet eum noxa, qui admiſerit, id eſt ſi innocentem reum facit. Cicero ad Appium: Quum eſt ad nos allatum de temeritate eorum, qui tibi negotium faceſſerent, id eſt accuſarent, inſectarentur, ad pœnam uocarent.

Deturbo, Exturbo, & Diſturbo. Cap. LXXXIX.

d Eturbare, eſt deorſum cum uiolentia deijcere. Vergil. Puppi deturbat ab alta.

Exturbare è loco eundem in modum deijcere. Diſturbare, diſſipando, diruendoq; disijcere. Quintil. Non enim diſcuſſos alicuius operis angulos, aut diſturbatos parietes obijcimus. Cicero: Vt dicere in hoc ordine auderet, ſe publicis operis diſturbaturum publicæ ex ſenatus ſententia ædificatam domum.

De Admoueo, & Amoueo, Aduerto, & Auerto, Aduerſus, & Auerſus. Cap. XC.

a Dmoueo manum, appono manum. Amoueo manum, remoueo manum. Aduerto oculos, mentem'ue: aliquò oculos, mentem'ue conuerto. Auerto oculos, aut mentem: aliunde con-

uerto oculos, aut mentem. Aduerſus, oppoſitus, oppoſito pectore, atque obiecto. Auerſus, terga oſtendens. Vnde illud Tullianum aliquanto obſcœnius, ſed ad rem declarandam pertinens: Et aduerſus, & auerſus impudicus es.

Conſternere, & Conſternari. Cap. XCI.

C Onſternere eſt corporis. Cōſternari autem animi, quum mēs turbata eſt, & de ſtatu mota, & quaſi humi ſtrata. Ideóq; ſæpe coniungi animum uidemus, ut conſternatus animo. Salluſtius tamen primo hiſtoriarum inquit: Equi ſine rectoribus exterriti, aut ſaucij conſternantur: quum ſit uſitatius conſternuntur.

Non placeo, Diſpliceo, & Placeo mihi. Cap. XCII.

N On placeo mihi, & diſpliceo mihi, ab illo placeo diuerſæ ſignificationis ſunt præter negationem. Nam ea prima aperti intellectus ſunt, ut de Oratore Cicero: Nunquam mihi minus, quàm heſterno die placui. Et in Philippicis: Cumq; de uia languerem, & mihimet diſplicerem. Tertium eſt idem, quod ſuperbio dote aliqua, bono'ue, quod mihi adſit, & glorior, & mihi eo nomine confido, plerunque cum inferiorum contemptu. Quintil. Placeas licet tibi, opum tuarum fiducia diues, ſi mihi idem inuidere non expedit, pares ſumus. Penè in hunc ſenſum accipitur, Mirari ſe. Nam id efficere in alterum laudabile eſt. Vnde apud eundem de Socrate dicitur: Nā ideo dictus eſt εἴρων, id eſt agens imperitum, & admirator aliorum, tanquam ſapientum. De ſeipſo crebrius in uitium eſt. Idem: Quòd ſe ſilentio parricida miraretur. Martialis Valerius:

Ipſe ego, quem dixi, quid dentem dente iuuabit
Rodere? carne opus eſt, ſi ſatur eſſe uelis.
Ne perdas operam, qui ſe mirantur, in illos
Virus habe, nos hæc nouimus eſſe nihil.

Se mirantur dixit, quaſi ſibi placent, uel de ſe magnificæ ſentiunt.

Moror te, & Maneo te. Cap. XCIII.

M Oror te, & maneo te, à quibuſdam exponuntur pro expecto. Sed mea tamen ſententia, magis poëticæ, quàm oratorie. Vergilius: Et tua progenies mortalia demoror arma. Terentius: Quem hic manes? Oratores potius accipiunt, moror te, pro retineo te, & in mora teneo. Ideóq; hæc duo uerba ſæpe iunguntur, ut apud Quintil. Quid me adhuc pater detines, quid moraris abeuntē? Maneo pro eo, quod eſt, futurum eſt, ut ipſe accipio, apud ipſos interdum etiam poëtas: Vergilius:

Te quoque magna manent regnis penetralia noſtris.

Id eſt tibi futura ſunt. Cicero: Cuius te fatum, ſicut Curionem manet:

hoc

hoc eſt cuius fatum tibi futurum eſt, ſicut fuit Curioni.

Conſlaui, Contraxi, et Diſſolui æs alienum. Cap. XCIIII.

c Onſlaui æs alienum, & contraxi æs alienum, idē eſt, quod
factus ſum debitor alienæ pecuniæ. Diſſoluo æs alienum,
idem eſt, quod contraxeram æris alieni, reſtituo, ac pluribus
ſoluo: uel quaſi catena, qua ligabar, me ſoluēda pecunia diſſoluo. Quin
til. Non ego æs alienum luxuria contraxi. Cic. Patri perſuaſi, ut æs
alienum filij diſſolueret. Quibus exemplis plena ſunt omnia.

Migro, Decedo, Diſcedo, & Recedo. Cap. XCV.

m Igro, decedóq́;, ſic à diſcedo, recedóq́; differunt, quòd migra
re eſt domicilium mutare, & aliò ſe ad habitandum confer
re, relicta priore habitatione. Et eſt apud Iuriſconſultos titu-
lus De migrando. Similia huic ſunt, emigrare, demigrare, commigra
re. Remigrare autem, reuerti in priſtinum domicilium. Transmigra-
re, eſt in longinquioris loca domicilium, habitationem'ue migrare. Im
migrare, in domū aliquam habitandi gratia ire. Eapropter homines,
qui moriuntur, migrare dicuntur. Sed rectius cum appoſito, quàm ſine
appoſito, ut multi faciunt, neſcientes Ciceronem cum appoſito ſolere lo-
qui, ut de republica lib. ſexto: Antequam ex hac uita migro, conſpicio
in meo regno, & his tectis P. Cornelium Scipionem. Et Quintilianus
in corpore proiecto: Seu quum ad infernas ſedes anima migrauit.
Etenim qui moriuntur, tanquam domicilium corporis relinquentes,
aliò ad habitandum duntaxat anima, ſe transferunt. Contráq́; ne-
quaquam milites, quū caſtra mouent, aut de ſtatione, munitionibus'ue
decedunt, migrare dicuntur, utpote ubi domicilium nō habuerunt, nec
in domicilium ſe conferunt. Decedere, quanquam accipiatur nonnun
quam pro eo, quod eſt, diſcedere, aut recedere: tamen proprie eſt, à mā
dato cuſtodiæ ſuæ loco recedere. Vnde conſules, proconſules, præſides,
prætores dicuntur ex prouincia decedere. Item præſidia de urbibus,
atque caſtellis. Sine appoſitione intelligitur pro, mori, quaſi à cuſtodia,
& gubernatione corporis proficiſci. Cicer. de Senectute: Vetatq́; Py-
thagoras ſine iuſſu imperatoris, id eſt Dei, de præſidio, & ſtatione ui-
tæ decedere. Idem de republica: Ideoq́; & tibi Publi, & cæteris omni
bus retinendus eſt animus in cuſtodia corporis, nec iniuſſu eius, à quo
ille eſt nobis datus, ex hominum uita migrandum eſt, ne munus huma
num aſſignatum uobis à deo defugiſſe uideamini. Eo igitur modo dici-
tur deceſſit, quo dicitur defunctus, ut ſubintelligatur uita. At in excedo
additur uita, non ſubintelligitur. Idem in Antonium: In ipſa cura, &
meditatione obeundi ſui muneris exceſſit è uita.

Precor, & Imprecor. Cap. XCVI.

p Recari, quid ſignificet, certum eſt, quum merum accuſatiuũ habet: adiuncto autem datiuo, idem eſt, quod imprecari, hoc eſt optare alicui deos precando, bonam fortunam, aut malã. Qui datiuus ſæpe ſubintelligitur, ut apud M. Tul. in Piſonem: Vt omnes ſui ciues ſalutem, incolumitatem, reditum, precarẽtur: quod mihi contigit, an quod tibi proficiſcenti euenit: ut omnes execrarentur, male precarentur: Et Quintil. Inde fugientia uela longo uiſu proſecuti, ſtalem emptionem, ſecundos uentos, placidum mare, non ſic, ſi ipſi nauigaremus, precati ſumus. Cum datiuo, idem: Sed ſi tantopere efflagitentur, quàm tu affirmas, permittamus uela uentis, & oram ſoluentibus bene precemur. De imprecamur uero, hoc eiuſdem ſit exemplum. Non imprecamur debilitates, naufragia, morbos, pauper ſit, & amet quamcunque meretricem, & amare non deſinat. Quod crebrius accipitur in malum.

Habeo orationem, Facie ſermonem. Cap. XCVII.

h Abui orationem, non feci orationem. Feci ſermonem potius, quàm habui, nonnunquam etiam habui. Cic. de Seneƈt. Cyrus quidem in eo ſermone, quem moriens habuit, quum admodum ſenex eſſet, negat ſe unquam ſenſiſſe ſeneƈtutem ſuam imbecilliorem factam, quam in adoleſcentia fuiſſet.

Polliceri, Conuenire, & Audire habeo. Cap. XCVIII.

t Antum habeo polliceri, inquit Cic. ad Lentulum. Idem in Catone Maiore: Neque eos ſolum conuenire habeo, quos uidi, ſed etiam, quos audiui, & legi. Idem Oratore: Audire habeo, quid hic ſentiat. Quod (ut ipſe interpretor) idem eſt, quod pollicendum, conueniendum, audiendum eſt mihi. Quod probatur ex illo, licet diuerſo loquendi modo, qualis apud Quintil. Adeo ludibrijs miſeræ ſum diuerſitatis implicatus, ut impetrãdum à uobis habeam odij mei fauorem, id eſt ut imprecandus mihi ſit à uobis odij mei fauor. Quod licet commutari in ſuperiorem modum, ſic, ut impetrare habeam odij mei fauorem, ſicut contra illum in hunc, ſic, tantum habeo pollicendum, neque eos ſolum conueniendos habeo. Audiendam habeo huius ſententiam, uel habeo pro uolo, ut non mirum ſit, quare aliqui legant, aueo. Sed non recte legere eos, ex illis Cæſaris Auguſti uerbis oſtenditur, quum dixit: Quid aliud habeo, quàm deos immortales precari?

Mereor bene, uel male de te, Demereor, & Emereor. Cap. XCIX.

m Ereor de te, eſt aliquid in te confero. Si beneficij quidem, bene mereri de te dicor. Sin autem offenſionis, male de te mereri. Nõnunquam

nunquam utrunque retinemus, ſed in ambiguum ſenſum: ut quid de te ſum meritus? Nonnunquam per negationem, ſic: homines nihil de me meriti, id eſt qui nihil in me beneficij, aut officij contulerunt. Quibus exemplis omnes M. Tullij libri ſcatent. Demereor quoque pro bene de aliquo mereor, accipitur, ſed cum accuſatiuo, ut Ouidius Heroidum:

Dic mihi quid feci, niſi non ſapienter amaui?

Crimine te potui demeruiſſe meo.

Et Quintil. Simul ut, pleniore obſequio demererer amantiſſimos mei. Emereor, idem pené eſt, quod mereor, præteritum eius emeritus. Vnde emeriti ſtipendia, qui militia perfuncti ſunt, nominantur. Et in ſignificatione paſſiua, ſtipendia emerita, ut idem: Emeritis huic bello ſtipẽdijs. Et per translationem à Vergilio emeriti boues dicuntur, & quædam alia. Emeriti autem ſenes ſolent habere eos, qui pro ſe laborent, qui dicuntur pro alio opus agere. Quintil. de apibus inquit: Habebã, qui pro me opus agerent.

Refero, & Fero. Cap. C.

Retulit Pompeius ad Senatum, id eſt conſuluit. In eadem tamen ſententia Pompeius ad populum tulit. Ex illo fit Senatuſconſultum, ex hoc rogatio, quæ inſtar eſt legis. Dicimus præterea refero tibi acceptum, pro eo, quod eſt, fateor me hoc abs te accepiſſe: neq; id modo in bonam partem, uerum etiam in malam, ut pro Deiotaro Cicero: Vitam acceptam refert clementiæ tuæ. Idem in Antonium: Omnia denique, quæ poſtea uidimus (quid autem mali non uidimus?) ſi recte ratiocinabimur, uni accepta referemus Antonio. Idẽ eſt fero tibi acceptum, ſiue pro eo, quod eſt, habeo pro recepto abs te, quod mihi debebas, etiam ſi ſolutio nulla interceſſerit. Vnde fit acceptilatio, quam Iuſtinianus per interrogationem, & reſponſionem fieri uult. Retuli expenſum, id eſt rationem de impenſis confeci, uel exhibui.

Exhorreo, & Abhorreo. Cap. CI.

Exhorreo hanc rem, idem eſt, quod expaueſco. Abhorreo ab hac re, idem eſt, quod perquam alienus ſum ab hac re. Hoc ſemper poſtulat huiuſmodi ablatiuum, illud uero nũquam, ſed accuſatiuum.

Bene agi cum aliquo quid ſit, & quid Actum eſſe. Caput. CII.

Bene mecum agitur, idem eſt, quod in bona conditione ſum. Item, præclare tecum agitur, optime cum illis agitur, melius cum hominibus ageretur, ſi paruo contenti eſſent: Ita male mecum agitur, & peius, incommodius ue, & peſſime. Cicero: Cum illo uero quis neget actum eſſe præclare, mecum incommodius? Nonnunquam actiue. Valerius Max. libro quinto: Bene egiſſent Athenienſes cum Miltiade, ſi eum poſt trecenta millia Perſarum in Marathone deuicta, in exilium protinus miſiſſent, ac non in carcere, & uinculis mori coëgiſſent. Actum eſt, ſemper in malam partem accipitur, ut actum eſt de republica, id eſt reſpublica extincta, deſperata, & perdita eſt.

Salio, & Salto. Cap. CIII.

Salio, unde ſaltus, pro eo, quod eſt, ſaltum facio. Salto tripudio, unde ſaltatio. Interdum ſalio pro ſalto. Vergilius ſecundo Georgicorum:

Mollibus in pratis unctos ſaliere per utres.

Quid autem diſtent ſaltus, & ſaltatio, notum eſt. Saltus enim eſt qualis ceruorum, leporumq́; Saltatio uero, illa hominum iactatio, quam uulgo tripudium uocant. Et licet ſalio pro ſalto accipiatur, non tamen ſaltus pro ſaltatio, ſaltatus ue, quæ eiuſdẽ ſignificationis ſunt. Liuius: Ferre, ac per urbem ire cum tripudijs, ſolenniq́; ſaltatu iuſſit.

Abdico, & Exhæredo. Cap. CIIII.

Abdicare, eſt expellere à bonis filium, dum uiuit pater. Exhæredare uero, poſt mortem. Sed abdicare eſt grauius, quod etiam in ſe exhæredationem continet.

LAVRENTII VALLAE IN ELEGANTIARVM LINGVAE LATINAE LIBRVM SEXTVM, QVI DE NOTIS AVTHORVM INSCRIBITVR,

PROOEMIVM.

SVLPITIVS ille Seruius, cuius quanta in iure ciuili fuerit autoritas, plurimorum monumenta teſtantur, ſiue aliorum exemplo, ſiue priuato conſilio fretus, non exiſtimauit turpe ſibi ad famam fore, ut librum de Notis Scæuolæ conſcriberet, non modo antiſtitis in ea facultate, atque omnium principis, uerumetiam præceptoris ſui. Cogitabat enim neque id poſſe ſibi uitio dari, quod publicæ utilitatis cauſa ſuſciperet, neque iniuriam illi fieri, qui reprehenderetur; ſi modo rite reprehendatur, quod in ſe fuiſſet ipſe facturus, ſi errata ſua animaduertiſſet. Probe itaque Sulpitius, & ingenue, ac uere Romane. Quin ipſe quoque populus prudenter, et grato inuicem animo; qui factum huius non reprehenſione, ſed laude dignum, & gloria putauit. Nec minore uolumen hoc, quàm cætera, honore proſecutus eſt. Nam præcepta aliqua doctrinæ tradere, cuilibet mediocribus ſaltem literis imbuto promptum eſt. Errores maximorum uirorum deprehendere, id uero cum doctiſſimi hominis eſt, tum opus utiliſſimum, & quo nullum dici poſſit utilius. Quis enim dubitet, non minus agere, qui aurum, argentum, cæteraq́; metalla expurgat, quàm qui illa effodit? qui triticum mundat, quàm qui metit? qui pinus, amygdala, cæterasq́; nuces feligit, quàm qui eaſdem legit? Ita eum, qui emendat (niſi pauciſſima ſunt, quæ emendat) non inferiorem exiſtimare debemus, quàm ipſum illum inuentorem, nec minorem ab illo, quàm ab hoc percipi fructum. Inſuperq́; non modo huic ex illius caſtigatione nullum dānum afferri, atque iacturam, uerumetiam pretiū, ac dignitatem, perinde atque auro, ac cæteris, quæ modo commemoraui, quantum corpori purgatio ipſa detrahit, tantum reſiduo pretij (ut dixi) & dignitatis accreſcit. Adeo plus utilitatis in parte eſt, quæ ſuperat, quàm quæ fuerat in ſolido. Quare, ſi quis apud inferos Scæuolæ de Sulpitij facto ſenſus fuit (quæ erat illi æquitas, & iuſtitiæ amor) auſim affirmare fuiſſe gauiſum, ſecumq́; præclare actum eſſe dixiſſe, quòd ſuorum librorum aurum ab omni ſcoria eſſet, ac fece compurgatum: nihilq́; fo-

ret, per quod conciues ſui per eius ſcripta falli poſſent. Neque immerito Plinius Iunior ad amicum ita ſcribit: Ita enim magis credam cætera tibi placere, ſi quædam diſplicuiſſe cognouero. Quomodo igitur non ſit beneficium id offerre, quod ſolet beneficij loco poſtulari? Quod ſi hoc non præſtatur, aut iam defunctis, aut tale beneficium reſpuentibus, profecto his præſtatur, ad quos ex ipſa magnorum autorũ emendatione multa in primis utilitas peruenit. Ideoq; ab optimis quibuſque cuiuslibet artis profeſſoribus præceptum eſt, ut eorum ipſorũ, quos diſcẽtibus ad imitationem proponunt, etiam uitia (ſi qua fuerint) oſtendant. Huiuſmodi igitur ego et exemplis, & rationibus adductus, faciendum mihi putaui, ut unum librum hunc de Notis ſcriptorum componerem, non quo illos carperem (nam, præterquam quòd hæc inhumana uoluptas foret, certe et alibi maior mihi hæc facultas daretur, & de hac ipſa re penè infiniti libri conſcriberẽtur) ſed quo prodeſſem aliquid linguam latinam diſcere uolẽtibus, non modo ex noſtris præceptis, ſed ex aliorum quoque erratis, ubi & de noſtro nonnihil ad rei teſtificationem admiſcebimus. Dedimus autem noſtrorum librorũ ſuam cuique materiã, ut, ſi per ſe opus non multum ſibi fauoris pararet, ipſa certe uarietas commendatione blandiretur. Ex hoc præſertim uolumine, in quo & uniuerſa, quæ in ſuperioribus ſingula continentur, & de pluribus, præſtantiſſimisq; autoribus pronuntiatur, iudiciumq; contra eos fit. Sumus autem ijdem ſimul & accuſatores, et iudices, ſed qui aliorum pariter accuſationem, iudiciumq; ſubeamus, niſi legitime & autoris, & iudicis fuerimus officio functi. Sed iam in forum deſcendamus.

In Nonium Marcellum de Alumnus. Cap. I.

A Lumnus eum ſignificat, Nonius Marcellus inquit, & qui ab aliquo alitus eſt, & qui aliquem aluit. Cui in prima ſignificatione ſuffragor, in ſecunda refragor. Nec illius exempla ſecum facere oſtendam, ſed mecum: quæ ſunt, tum Ciceronis in Verrem: Italia autem alumnum ſuum ſeruitutis extremo, ſummoq; ſupplicio fixum uideres: tum Varronis: Et ecce de improuiſo ad nos accedit cana ueritas Atticæ philoſophiæ alumna. Quorum exemplorum (ſalua Nonij pace) utrunque ſignificat educatum, non educatorem. Nam Cicero quidam Italiam quaſi altricem, & illum ab ea alitum dixit. Varro uero non modo alio locutus eſt, quàm Quintil. ubi ait: Verba omnia, & uox eius alumna urbis eſſe ſolet, ut oratio Romana planè uideatur, non ciuitate donata. Vult enim uerba noſtra, & uocem uideri debere natam, & alitam intra Romam, Varro inter Athenas, atque in ſinu altricis philoſophiæ. Adijcit etiam Nonius alumnũ

ſignificare

ſignificare dominum, ut apud Vergilium:

Corpus ubi exanimi poſitum Pallantis, Acetes
Seruabat ſenior, qui Parrhaſio Euandro
Armiger ante fuit, ſed non felicibus æquè
Tum comes auſpicijs, charo datus ibat alumno.

Dure nimis (ne dicam inerudite) uir ſanè eruditus expoſuit, quaſi neſciamus non domini mortem à ſeruo, uel comite Vergilium feciſſe deplorari, ſed quod eſt plus, quàm ſi uel Euander ipſe fuiſſet occiſus, ac multo triſtius ab altore, ſiue nutritio mortem eius, quem aluerat, & quem loco filij habebat, qualis Phœnix ille Homericus in Achillē fuit, quem, quoniam educaſſet, filium ſemper appellat, pro alumno. Et certe armigeri magnorum principum ſemper & ipſi magni uiri fuerūt. Siquidem (ut taceam de Phœnice, qui benæ parti Myrmidonum imperabat) Patroclus auriga Achillis, princeps erat: & Sthelenus Capanei regis filius auriga Diomedis, & Meriones inter primos duces Cretenſium auriga Ilionei, & Hectori aliquis fratrum ferè aurigabatur currum: Talis fuerat Acetes Euandro Ergo non erat ſeruus, aut ſeruo ſimilis apud Euandrum, multo minus apud filium, ſed patri ſimilis, & pro patre, præſertim illo abſente. Duo autem hæc nomina, quæ ab eadem litera incipiunt, armiger, & auſpicium, quæ apud Vergilium modo legimus, non nota omnibus etiam explicamus. Armiger eſt, qui in prælio gerit tela domini ſui, ut ſcutum, ut arcum, lanceam, & cætera huiuſmodi. Imperiti armigerum uocant armatum equitem. Auſpicium eſt, uel à paſtu auium, uel ab inſpectione auium. Sed quia cōſul antequam iret in expeditionem, capiebat auſpicium: hinc factum eſt, ut dicamus auſpicia ducum, atque principū, quæ à ſolo duce capiuntur. Et hinc auſpicari non modo auſpicium capere, ſed etiam incipere: nec in bonam tantum partem (quod frequentiſſimum eſt) uerum in malam quoque, ut apud Plinium: At homo infeliciter natus, manibus pedibusq; deuinctis, animal cæteris imperaturum, à ſupplicijs uitam auſpicatur. Nam quando non eſt uerbum, ferè in bonum accipitur, ut apud Terentium: Haud auſpicato me huc attuli, id eſt non feliciter, quaſi auſpicijs repugnātibus. Quod declarat Quintilianus de Achille (ut opinor) loquens, qui ad mortem, quam dij futuram denuntiauerant, cupiditate ulaſcendi Patrocli ruebat. Sic nanque ait: Eant nunc poëtæ antiquarum fabularum conditores, & ſe ad exhortandā amicitiæ fidem, magna quædam compoſuiſſe carminibus putent, ſi dixerint aliquos per maria, terrasq; aſperiorem fortunam amicorum tantum ſecutos, aut principem Græciæ uirum in ultionem interfecti amici inauſpicata bella geſſiſſe. Et alibi: Itaque, ut apud illos Homerus, ſic

apud nos Vergilius auſpicatiſſimum dederit exordium. Auſpex, qui præerat nuptijs celebrandis, quia auſpicium pro nuptijs capere ſolebat: adhibebaturq; hic pro parte mariti: ut pronuba, quæ præeſt et ipſa nuptijs celebrandis pro uxore: aliquando etiam magis proprie pro eo, qui dux militiæ eſt, ut primo Carminum apud Horat.

Nil deſperandum: Teucro duce, & auſpice Teucro.

In eundem de Citare. Cap. II.

Citare, idem inquit, pro laudare accipitur, ut Cicero: Citeturq; Salamis clariſſimæ teſtis uictoriæ. Neſcio cur id dixerit, nō enim tantus uir, tam parua neſciuit, niſi putet ſe acutiorem uiſum iri, ſi clara faciat obſcura: citantur teſtes non laudantur. Nam Salamis (qui fuit locus uictoriæ Themiſtoclis) nihil laudis meretur, quippe qui nihil egit, ſed teſtis fuit, quia interfuit: uel quia in ea poſita ſunt trophæa uictoriæ, quæ rem geſtam teſtificantur tranſeuntibus. Ergo ſi teſtificari locus poteſt, poteſt merito ut teſtis citari, non tamen tanquam uenturus, ſed ad quem eant, qui teſtimonium deſiderant. Vel citentur Salaminij, continēs pro contento, uel citentur autores, et libri, qui de hac Salaminæ uictoria meminerunt, teſtimoniumq; dicunt.

In eundem de Capio. Cap. III.

Capio ſecundum eundem in paſſiuo ſignificat propitiationem, ut apud Lucretium:

Nec bene pro meritis capitur, nec tangitur ira.

Capere, facere. Terentius in Andria: Non ſi capiundos mihi inimicos ſciam eſſe omneis homines. Capere, perpeti: Terentius in Heautontimorumeno: Dum abs te abſum, omnes fuere mihi labores, quos cepi, leues. Capere, tollere, tenere. Vergil. Georgicorum quarto:

Hic tibi nate prius uinclis capiundus:

Varro in Meleagris: Quem idcirco terra non cepit, & cœlum non recepit. Idem in Eumenidibus: Stolam, calceosq; muliebres propter poſitos capio. Capere, eligere. Terentius in Hecyra:

Quum illum in generum cepimus. Vergil. in Georgicis:

Ante locum capies oculis.

M. Tullius de officijs: Quòd inſit aliquid probi, quod capiat ignaros. Capere, delectare, ſuſtinere, habere, decipere, circumuenire, occupare, detinere, ſatiare, accipere, complecti, inuenire, ſingulorumq; exempla ſubijcit, quæ ipſe (ne longior eſſem) prætermiſi. In quibus non eſt illius probabilis expoſitio. Nam quis credat autores uni dictioni tot ſignificata, et quidem pro ſe quenq; noua dare uoluiſſe, tanquam linguā ipſam confundere cuperent? Cur igitur ita locuti ſunt? Nempe quod nihil intereſt inter has ſignificationes, capio hoſtem, capio generum, capio ſaxū.

Præterea

Præterea duæ proprietates in hoc uerbo notandæ ſunt. Vna, quòd habet reciprocum quendam uſum, ut idem ſit, cœpi uoluptatem, & cœpit me uoluptas. Cicero: Magnam cœpi ex literis tuis uoluptatem. Quintilianus: Nec me tanta capiebat uoluptas, quòd fluentia ceris mella conderem. Plinius ad Caluiſium lib. octauo: Capio aliquam uoluptatem, quòd hac uoluptate non capiar. Cepi ſomnum, captus ſum ſomno, uix dicitur, ſed dici poſſet, ut oppreſſus, uidelicet qui opprimitur ſomno, capitur ſomno. Cepi delectationem, uix unquam delectatio cœpit me, ſed in paſſiuo potius, captus ſum delectatione. Et item in cæteris, quæ ad delectationem pertinent Captus ſum amœnitate loci, dulcedine uocis, ſpecie mulieris, amore pecuniarum, ſpe honorum, magnitudine, ſublimitateq́; materiæ. Iſta enim omnia delectant, ideoq́; ſubintelligi ſolet delectatio, quale ipſum illud Marci Tullij: Quòd inſit aliquid probi, quod capiat ignaros, id eſt delectet. Ergo probitati ineſt delectatio, ut ſit ita exponendum: cuius probi delectatio capit ignaros, ſiue ignari capiantur delectatione. Habet, inquit Terentius, captus eſt, ſubintellige amore, ſiue pulchritudine fœminæ, id eſt delectatione: non autem (ut teſtatus ſum) actiue, cepi amorem. Nec longe ab hac ratione abeſt illud, captus ſum oculis, pro orbatus ſum oculis. Nec hoc unquam reperies, niſi in paſſiuo, & nunquam ferè niſi de oculis dici. Miſericordia cœpit deos, non dij miſericordiam, dicimus, id eſt non delectatio, ſed dolor ille ex alieno malo. Et merita mea ceperunt deos, ut ait Lucretius: qui ſermo rarus eſt, id eſt admiratio, uel delectatio, uel affectus eos cœpit. Capio dolorem tamen potius, quàm cœpit me dolor, dicimus. Non quia non poſſumus etiam ſic dicere, ſed quia habemus alium in uſu modum magis proprium. Tenet me dolor, ſicut tenet me deſiderium. Delectatio enim uidetur tantum capere, nec diu permanere, dolor autē, & deſiderium tenere quaſi permanendo. Item, cœpi indignationem, cœpi, ſiue contraxi moleſtiam, potius, quàm cœpit me indignatio, cœpit me moleſtia. Contra, cœpit me tædium, cœpit me obliuio, cœpit me odium, potius quàm retrorſum. Vergilius:

Tanta meæ ſi te ceperunt tædia laudis.

Terent. Neque agri, neque urbis odium me unquam cœpit.

Cicero: Propter quod tantum odij cœpit eloquentia, ut homines ſtudioſiſſimi quaſi ex turbulentiſſima tempeſtate ſe in ſtudium traderent quietum. Idem: Vt eos iuſtitiæ capiat obliuio. Plinius tamen libro ſeptimo naturalis hiſtoriæ ait: E` præalto tecto lapſus, matris, & affinium, propinquorumq́; cœpit obliuionem. Altera proprietas, quòd capere ſignificat uel ſponte, uel non ſponte accipere. Sumere tamen ſponte, atq; hinc eſt illud, cœpi labores, cœpi moleſtiā, cœpi dolorem, cœpi, uel ſuſcepi

*inimicitias, ſuſcepi curas, ſuſcepi ſumptus, accepi calamitatem, accepi cla
dem, accepi damnum, accepi iniuriam, accepi contumeliam, accepi re-
pulſam, accepi uulnus, quod nunquam ferè aliter dicimus, non ſuſti-
nui, non perpeſſus ſum uulnus, ſed ferè ſemper accepi, niſi more poëti
co, ut apud* Ouidium *libro ſecundo* Metamorph. Nullam patiere re-
pulſam. Cicero: In domum multiplicatam honoribus non ſolum repul
ſam retulit, ſed etiam ignominiam, & calamitatem, quum dixit: ne-
quaquam contra hoc, quod præcipio facit. Nam ſumo ſupplicium, ſu-
mo pœnam, non in me, ſed à me in alium infligi intelligitur. Ideóq;
adiungitur ablatiuus cum præpoſitione de. Cicero: De illo paulo poſt
ſupplicium ſumitur. Quintilianus: Vt, niſi occurriſſet ad diem, de eo,
qui reſtiterat, pœna ſumeretur. Poteſt tamen quis de ſe etiam ſumere ſup
plicium, eruntq; tanquam duæ perſonæ, quæ agit, & quæ patitur. Por
rò quia ſumere eſt ultro, quaſi non permiſſu aliorum capere, eo fit, ut
intelligatur pro nimium, & interdum pro arroganter ſibi tribuere, ut
Cicero de officijs: Orationem autem latinam efficies profectò legendis
noſtris pleniorem. Nec uerò arroganter hoc dictum eximari uelim.
Nam philoſophandi ſcientiam concedens multis, quod eſt oratoris pro-
prium, apte, diſtincte, ornatéq; dicere: quoniam in eo ſtudio ætatem con
ſumpſimus, ſi id mihi aſſumo, uideor id meo iure quodammodo uendi
care. Aſſumpſiſſe ſibi ait eadem laudem, quæ niſi uera eſſet, ac palàm
uera, propter rei magnitudinem, arrogans uideretur. Ergo aſſumere,
eſt multum & penè nimium ſibi tribuere. Idem pro Plancio: Quan
quam non mihi tantum ſumo iudices, neque arrogo. Inde inerudito-
rum uocabulum præſumptuoſus. Denique quodam loco Valerius Ma
ximus ita planè horum uerborum proprietatem diſtinxit, ut hanc dif
ferentiam penè præcipere uideatur, quum de Catone Cenſorio loqui-
tur: Qui enſem de medijs hoſtibus recepit, quanquam hoc aliqui filio
Catonis tribuunt, inquientes, ut non coactus acciperet, ſed ſua ſponte
ſumere uideretur. Quare ſi latine & nos loqui uolumus, dicamus do
minum IESVM carnem quidem humanam ſumpſiſſe, mortem
uero accepiſſe. Meo iure, quod modo apud Ciceronem legimus, ſi quis
forte deſiderat, exponamus. Significat autem idem quodãmodo, quod
mea autoritate, meáq; licentia, et conceſſa mihi ab hominibus libertate,
ut idem pro Archia: Quare ſuo iure noſter ille Ennius ſanctos ap-
pellat poëtas; ſuo iure inquit, quod poëta erat, & probatiſſimus poë-
ta. Idem eſt pro meo iure, ut idem alibi: Pro meo iure hoc dico, uos eo
me priuaſtis: quaſi confidenter dico. Eſt enim efficiens cauſa, non fina
lis: qualia cætera ſunt hoc modo dicta, pro mea in uos beneuolentia,
pro ueſtra in me humanitate, pro tua manſuetudine, pro ſua pietate,*

ubi

ubi efficiens (ut dixi) cauſa intelligitur, non finalis.

In eundem de Contendere. Cap. IIII.

Ontendere, idem ait, eſt feſtinare, ut Vergilius:

Quæ proxima, littora curſu
Contendunt petere.

Contentio eſt perſeuerantia, uel elatio. M. Tullius de officijs libro primo: Ex contentione uocis, & ſubmiſſione, & cæteris ſimilibus facile iudicabimus. Salluſtius hiſtoriarum quarto: Rurſus iumenta nacti, ad oppidum ire contendunt. Contendere, continuare. Cicero de oratore ſecundo: Id quod eius ſcripta declarant, & contentiones uocis, & remiſſiones continuarentur. Et in tertio: Nihil pernicioſius eſt, quàm ſine intermiſſione contentio. Præterea ait, contendere eſſe aſtringere, intorquere, comparare, certare, extorquere, proripere, uel dirigere ſignum. Iterum pro feſtinare, intendere. Sed neque præcepta, neque exempla ſatis diſtincta ſunt. Quid enim differt? contentio eſt perſeuerantia, & contendere eſt continuare. Quum præſertim eadem exempla utrobique ſubijcias. Quid iterum Vergilianum illud? Contendunt petere. Et illud Salluſtianum? Ire contendunt. Quæ duo idem declarant, quod tendunt, uel pergunt ire, ſiue petere. Iam uero apud Ciceronem contentio non eſt perſeuerantia, neque contendere continuare, ſed intentio, atque intendere: indifferenter enim dicimus hoc loco contentio, & intentio, contendere, & intendere. Nam plurimi falluntur, accipientes intentionem pro uoluntate, atque propoſito. Afferam ad hoc probãdum ex M. Fabio exemplum, per quod & ipſa res, de qua agimus, probabitur: Neque grauiſſimus autem in muſica ſonus, nec acutiſſimus orationibus conuenit. Nam & hic parum clarus, nimiumq; plenus, nullum afferre animis motum poteſt: & ille prætenuis, & immodicæ claritatis, quum eſt ultra neruum, tum neque pronuntiatione flecti, nec diutius ferre intentionem poteſt. Nam uox ut nerui, quo remiſſior, hoc grauior, & plenior: quo intentior, hoc tenuis, & acuta magis eſt. Sic ima uim non habet, ſumma rumpi periclitatur. Medijs ergo utendum ſonis, Hi quoque, quum augenda intentio eſt, excitandi: quum ſummittenda, ſunt temperandi. Manifeſtum ergo eſt, quid ſit intentio, cuius ẽt ſimilitudo neruorum manifeſtius docet, unde ſimilitudo ſumpta eſt. Nam, ut neruus in cithara, aut neruus in arcu, quo magis intenditur, eò uehementiorem ſonum, uel ictum efficit: quò magis relaxatur, eò remiſſionem: ita & uox, quæ utique uſum neruorum corporis exigit, quos uidere licet in acutiſſime exclamantibus maxime intendi, tanquam in cithara, aut in arcu, ſiue contendi, quæ (ut dixi) idem ſunt, atque idem eſſe ex uerbis utriuſq; autoris, quos nominauimus, liquet.

Neque uero quiſquam negauerit continenter eſſe, quod continue, ſiue continuate, quod Marcellus ait, ſed à contineo uenit. Contentus uero, à contendo, licet & contineo faciat contentum.

In eundem de Curſus. Cap. V.

c *Vrſus, inquit, idem eſt, quod uolatus, ut Vergilius:*

-Curſumq; per auras

Dirigite in lucum.

quaſi non figurate dicamus de uolatu curſum, & de curſu uolatum: ut ille apud Terentium, feſtinato ſeruum ire iubens, inquit, uola, pro eo, quod eſt, curre. De nauigatione quoque feſtina dicimus curſum, ut Mar. Tullius: Quo curſu frumento onuſtas naues petentes Rhodum uiderit. Et Quintilianus, nauigationem dixit fugam, ſiue naues fugientes, quæ uelocem curſum conficerent, quum inquit: Inde fugientia uela longa uiſu proſecuti. Is enim qui fugit, uelociſſime currit. Eoq; Vergilius inquit,

-Pedibus timor addidit alas.

Idem quoque Quint. inquit: Multa ſunt & græce, & latine non denominata. Nam & qui iaculum emittit, iaculari dicitur: qui pilam, aut ſudem, appellatione priuatim ſibi aſſignata caret. Et ut lapidare, quid ſit, manifeſtum eſt, ita glebarum, teſtarumq; iactus non habet nomẽ. Vnde abuſio, quæ κατάχρησις dicitur, neceſſaria eſt. Quare ad hanc Quintil. formulam non aliter nauem uelociter euntem, & auẽ uelociter uolantem currere dicimus, quàm iaculari ſudem. Illud autẽ apud oratores obſeruaui, uolitare potius, quàm uolare pro diſcurrere, dici ſolere, ut apud eundẽ: Me per omnia maria uolitantem. Et apud Cic. Qui per forum uolitant. Quale eſt reptare. Nam quum repere ſit animalium carentium pedibus, & uentre euntium, licet quædam reptilia pedes habeant, ut lacertæ, tamen reptare hominem dicimus, qui ſegniter, lente, & quaſi teſtudineo paſſu incedit, quales ſunt, qui in hortis, aut uinetis, ſimilibusq; locis ſpatiantur. Horatius:

An tacitum ſyluas interreptare ſalubres.

Plinius ad Bebium: Scholaſticis porrò dominis, ut hic eſt, ſufficit abũde tantum ſoli, ut releuare caput, reficere oculos, reptare per limitem, unam ſemitam terere, omnesq; uiticulas ſuas noſſe, & numerare arbuſculas poſſint. Idem: Frequentior currentibus, quàm reptantibus lapſus eſt. Terentius in Adelphis:

Perreptaui uſque omne oppidum, ad portam, ad lacum: quò non?

In eundem de Carpere. Cap. VI.

c *Arpere, inquit, pro attenuare, & aperire. Vergilius:*

Nec nocturna quidem carpentes penſa puellæ.

Hoc ne puellæ quidē ipſæ dicerent. Nam ut carpimus linum uirens ex humo, quū uellimus, ita puellæ ſiniſtra manu de colo penſum trahentes, ſenſimq́; uellentes carpunt. Et ut decerpimus roſam primis digitis, ſic puellæ primis & ipſæ digitis decerpūt particulatim linum, lanamue. Iterum carpere, celeriter præterire. Vt Verg. Et acri Carpere prata fuga. Et in eodem: Carpere mox gyrum incipiat. Quaſi in primo non celeritas illa magis intelligatur per hoc, quod dixit, fuga, qui eſt celer curſus, quàm per illud carpere. Et in ſecundo ſignificatur uelociter præterire. Aliud nanque eſt ire in gyrum, aliud præterire, quod de equo, & ſeſſore utrunque poëticæ dictum eſt.

In eundem de Accipere. Cap. VII.

Ccipere pro paſcere idem inquit. Terentius:

Accipit homo nemo melius prorſus, atque prolixius.

Et hunc imitatus Seruius in Vergilium:

Illos porticibus rex accipiebat in amplis.

Vrbanius profecto, & lautius loqui poterant. Pecora gregatim, aliaq́; dicuntur paſci, non homines. Nos enim quoties accipimur, ſiue excipimur in conuiuium, non ad ſaginam, ſed ad iucunditatem illam, atq; apparatum inuitamur, ut minima pars cibis aſſignetur. Vnde cōuiuere dicimur eo tempore, non commeſſari, aut compotare, aut (quod deformius eſt) compaſcere, ſiue compaſci. Siquidem Terentius de Thraſone, non tanquam de ſaginatore locutus eſt, ſed tanquam de ſplendido apparatore conuiuiorum. Et Verg. Helenum, regem uult regiam quandam magnificentiam in exhibendo conuiuio declaraſſe, non ſolum (ut ita loquar) paſtionem, & (ut dixi) ſaginam. Fateor tamen accipere, nonnunquam ſignificare in domum ſuam, honoris, & amicitiæ gratia aliquem conuiuam capere: ita tamen, ut ſubintelligatur in conuiuium, ut acceptus ſum à te laute, id eſt acceptus ſum in conuiuium, uel tractatus. Nam frequenter in contrarium dici reperimus. Ego abs te miſeris ſum acceptus modis. Hoc apud Terentium, & apud Ciceronem. Ex quo illud laudatur Architæ, qui cum uillico factus eſſet iratior, quo te modo, inquit, accepiſſem, ni iratus eſſem?

In eundem de Graue. Cap. VIII.

Raue, inquit, ſignificat grauidum. Vergilius:

Donec regina ſacerdos Marte grauis.

Circumlocutio fecit, ut intelligatur grauida. Nam ſi dicam regina, aut Helena eſt grauis, nemo prorſus intelligat, ſed addam ex rege, aut ex marito, fortaſſe intelligatur eſſe grauida. Ita apud Vergil. Marte grauis, pro, ſemine Martis impleta.

Graue plenum. Vergilius:

Non inſuetæ graueis tentabunt pabula fœtas.

Si accipit fœtas pro grauidas, ſuperuacaneum eſt exponere graueis pro plenas. Per illud enim quòd prægnantes ſunt, plenæ eſſe intelligũtur. Graues uero eſſe, per epitheton, quod appoſitum eſt, quippe grauidæ omnes graues, ut ipſa quoque uox indicat, nam à grauis fit grauidus. Sin accipit fœtas pro his, quæ pepererunt, ut puerperas mulieres, quæ proximis diebus matres ſunt factæ, graues lacte dicemus, quaſi onuſtas, non quaſi plenas. Durum ſit nanque appellare oues, capras'ue lacte, ſed ubera plena lacte, ut eſt apud eundem per translationem grauida.

-Et grauido ſuperant uix ubere limen.

Quòd ſi quando reperiatur grauis pro plenus, hoc tamen in loco non ita accipitur. Hunc eundem quem ego protuli uerſum, & ille affert, quaſi de grauido, & non de graui ſit quæſtio: nec poëtæ modo, uerũ etiam oratores ſic loquuntur, ut Quintilianus: Luctantur intra uiſcera animæ, & uterum funeribus grauidum in os agunt. Sed ad graue reuertamur. Grauis, inquit, plenus. Vergilius:

Tum pietate grauem, ac meritis ſi forte uirum quem
Conſpexere, ſilent.

Virum pium, & benemeritum, appellare plenum pietate, & plenum meritis quis audeat? Non ergo ita exponendum eſt, ut nec eſt utendũ. In quo paulo poſt meam ſententiam oſtendam. Graue inquit, grandæuum. Vergilius:

Hic grauis Entellum dictis caſtigat Aceſtes.

At ego potius accipio grauis prudentia, & moribus, quomodo proxime grauis pietate, & meritis dicebatur. Multa præterea ſignificata dat huic eidem nomini, quæ profecto forent infinita ſi ad illum modum, poëtarum omnium exponamus exempla. Quod longe abeſt, tum ab utilitate diſcentium, tum ab ipſa rei natura. Etenim graue ſuapte natura ponderoſum ſignificat, ut graue ſaxum, grauis ſarcina, grauia arma, graue ſcutum, quod ſcilicet grauat nos in ferendo, & quod ægre, & cum moleſtia fertur. Inde per abuſionem transferimus ad ſenectutem, ad morbum, ad laborem, ad dolorem: quia hi, qui moleſtiam ex ſenectute, morbo, cæteriſq; ſentiunt, quaſi onere intolerabili premuntur, quod cupide uelut graue pondus à ſe uellent deponere. Neque ad ſolum ad moleſtias corporis translatio hæc fit, uerumetiam ad moleſtias animi, ut grauis contumelia, grauia iniuria, grauis mœror, grauis iactura, quæ animũ genere quodã ponderis premunt. Itaq; unus modus eſt, quæ corpori, aut aío moleſta ſunt, eá grauia appellare. Eoq; moleſtia à mole. i. à re magna,

gna, magniq́; ponderis uocitata eſt. Alter modus eſt, quòd quemadmodum grauia ſaxa, & grandes trunci non facile loco mouentur, ſed ad omnem temporis mutabilitatem hærent: ita homines conſtantes, ac præditi ſapientia, merito per figuram graues nominantur; quòd nec precibus, nec minis, nec uanitate, nec promiſſis, ab æquo & iuſto ſummouentur: ut hi faciunt, quos leues uocamus, qui in ſimilitudinem pulueris & palearum ad omnem auram uentilātur. Sciamus tamen grauis tunc regere datiuum, quum eſt in priore ſignificato, ut tu es grauis mihi. Quare non probe quidam legunt apud Ciceronem de officijs: Quod ætati tuæ eſſet aptiſſimum, & autoritati meæ grauiſſimum. Nā hoc grauiſſimum ſuperuacuum eſt. Cæterum quid mirer, ſi in his, quæ ſunt altioris intelligentiæ, fallitur, quum leuioribus, atque apertis hallucinetur Marcellus?

In eundem de Inficiator. Cap. IX.

Nficiatores, inquit, ſunt falſi criminis obiectores, ut Cicer. de Oratore libro primo: Vt ſi ille inficiator probaſſet iudici ante petitam eſſe pecuniam, quàm eſſet cœpta deberi: hoc de reo dictum eſt à Cicerone, nec reo criminis, ſed pecuniarum. Ille uero accipit non tantum pro accuſatore, ſed pro actore etiam, & accuſatore falſi criminis. Vbi enim pecunia, & petitor nominantur, ibi nulla eſt criminatio. Inficiator igitur is ſignificatur, q̃ negat ſe uel debere, quod actor petit, uel commiſiſſe, quod accuſator obijcit. Vnde ſtatus coniecturalis dicitur inficialis, in quo ſemper reus inficiatur, uel inficias it. Inficiari enim, & id, quod dixi, inficias ire, eſt uerbo negare. Nam negare eſt aliquando etiam facto, ut Vergilius:

Egregij forma, ſed quem forma negarat
In patriam reditus.

Veto notum eſt aliud eſſe, quàm nego, & (ut breuiter ſignem) contrarium eſt illis impero, & iubeo. Non eſt autem huic nomini niſi accuſatiuus caſus, & unum uerbum eo, is, it. De inficias loquor, cui ſimile eſt ſuppetias, pro eo quod eſt auxilium: ut in duodecimo commentariorum Cæſaris: Et nuntiabantur auxilia magna equitatus oppidanis ſuppetias uenire. Et in eodem: Suisq́; rebus timens, elephantisq́; XXX. relictis, ſuis finibus, oppidisq́; ſuppetias profectus eſt. Et iterum in eodem: Atque ſuis fugientibus, ſuppetias ire contendit. Suetonius de Veſpaſiano: Legatum inſuper Syriæ conſularem ſuppetias ferentē, rapta aquila fugauerunt. Suppetias pro auxilium: Plautus in Epidico: Sed memento ſi quid ſæuiunt, ſenes ſuppetias mihi cum ſorore ferre. Idem in eodem, nominatiuo eſt uſus: Auxilia mihi, & ſuppetiæ ſunt domi.

In eundem de Inciſim. Cap. X.

Nciſim, inquit, quaſi ſimul. Cic. in Oratore: Hæc quidẽ duo
i binis pedibus inciſim, deinde mẽbratim dicere ſolebas. Quid
magis contrarium, quàm inciſim, id eſt minutatim. & ſimul
quod eſt coniunctim? quaſi neſciamus, quid ſint cola, commata, & periodi, de quibus Cicero pluribus in locis diſputat, appellans ea inciſionem, membrum, circuitum, ſiue ambitum, ſiue comprehenſionem, ſiue continuationem, ſiue circunſcriptionem. Cuius ultimi (quod multis nominibus Cicero uocat) duo genera Quintil. facit: priora autem ſic diffinit: Inciſum eſt ſenſus non expleto numero concluſus, pleriſque pars membri: ut domus tibi deerat, at habebas: pecunia ſuperabat, at egebas. Fiunt autem ex ſingulis uerbis inciſa. Membrum eſt ſenſus numeris concluſus, ſed à toto corpore abruptus, & per ſe nihil efficiens.

In eundem de Candeo. Cap. XI.

Vid ergo? nihil'ne bene dixit Marcellus? imo uero aliquid,
q atque adeo multa, ſed nunc bene dictis non eſt locus, tametſi
in his, quæ laudari queunt nonnihil interdum deſidero, ut candet, ignitum eſt. M. Tullius de officijs: Candente carbone adurebat capillum. Candet, candidum eſt. Vergil. Aeneid. IIII.

Candentis uaccæ media inter cornua fundit.

Sed hic (ut dixi) nonnihil deſidero. Nam & excandeſcere hominem dicimus, quum uehementer iraſcitur. Præterea oſtendenda eſt paſſim cauſa, quamobrem unum uerbum plura ſignificet, ut in hoc: Quum enim ignis obſtantia exuperat, ac fumum uincit, candorem flammæ concipit, uel quòd ſol, quanto candidior, tanto ardẽtior, ita animus dũ ira concitatus eſt, inflammatus, incenſus, & excandeſcens dicitur: uel quòd mare uentis confractum, et in morem aquæ ebullientis in lebete, uel ipſa aqua lebetis ebulliens, ſpumas albentes ciet, ita animus ſimili perturbatione percitus, excandeſcere dicitur, ut tanta commotio mentis ſignificetur, quanta eſt uel maris, uel aquæ ad ignem iam albeſcẽtis, quod ex unius à Quintiliano expoſiti uocabuli pateſcet exẽplo. Vertex (inquit) eſt contorta in ſe aqua, uel quicquid aliud ſimiliter uertitur. Inde propter flexum capillorum, pars ſumma capitis: ex hoc inquam in montibus eminentiſſimum rectè dixeris, hæc omnia uertices, proprie tamen unde initium duxit. Quare nemini debet mirum uideri, cur interdum una uox plura ſignificet.

In Seruium de Lætus. Cap. XII.

Aetum Seruio placet multa ſignificare, fœcundum, pingue,
l grauidum, pulchrum, uiride, & multa alia. Id'q; apud Vergilium modo: quòd ſi alios quoque poëtas expoſuiſſet, adhuc

alia multa ſignificata adiecißet. Sed ipſe rationem reddam, cur in uarios ſenſus abutamur, cum unum natura ſignificet. Lætum id appellamus, quod aſpectu gaudium promit. Nam gaudere, proprie eſt intrinſecus: Lætari extrinſecus. Recte igitur animata dicuntur læta, quoties lætantur. Et quia natura ſic comparatum eſt, ut quæ bona corporis habitudine ſunt, alacriora, quæ uero debili, triſtiora ſint: eo fit, ut pinguia uocemus læta, ut lætas oues, lætos greges, læta armenta. Transferimus hoc ad ſimilia, ad ſegetes, ad uites, ad oliueta, ad cæteras arbores. Vnde ſicut ex illis ſuperioribus domini percipiunt fructus, et quẽadmodum illa, ita hæc quoque qualia ſint, declarat aſpectus, appellanturq́; lætæ ſegetes, lætæ uites, læta oliueta, læta arbuſta, eo quidem magis, quòd multi uolunt hæc animata eſſe. Vel læta dicimus ab effectu, quòd nos lætos faciunt, ut locum tutũ, quia nos tutos efficit. Ideóq; non appellantur homines læti ob fœcunditatem, pinguedinem, pulchritudinem, grauitatem, & ſimilia, ſed tantum ea, quæ in noſtros uſus cedunt, aut (ſi ita contingat in noſtram delectationem) lætitiam nobis, uoluptatemq́; parientia. Hanc igitur regulam tenentibus, hoc nomen et apud autores inuentum facile intelligetur, & multifariam ſine ambiguitate in utendo ſuppeditabit.

In eundem de Accuſo, & Incuſo. Cap. XIII.

Accuſare (ut idem cum multis alijs uoluit) eſt maioris de mi-
a nore: Incuſare eſt minoris de maiore, uel paris de pari: quorum ſingularis inſcitia uehemẽter eſt caſtiganda. Apud quẽ enim autorum obſeruatio iſta reperietur? Non'ne apud ueteres adoleſcentuli ſolebant probitatis ſimul, & eloquentiæ laudem capeſſere ex magnorum uirorum accuſatione? Atque (ut ait M. Fabius) crediti ſunt etiam clari iuuenes obſidem reipublicæ dare, malorum ciuium accuſationem: quod ſignificauit Cicero, quum dixit: Quam eſt illa miſera, quàm dura ſeruitus, adoleſcentibus paulo loquacioribus ſeruiendum eſt. Nunquid Demoſthenes, quum tutores ſuos adoleſcentulus in iudicium uocauit, aut Cicero, quum Verrem reum fecit prætorium uirum, ipſe quæſtorius non accuſauit? maleq́; locutus eſt, dicens, accuſationem ſuam ſemper, nunquam incuſationem. Et hoc quidem de accuſando. Quid autem de incuſando? Certe, ſi illud non eſt de maiore in minorem, neque hoc erit de minore in maiorem: & alioqui nullo unquam in iudicio auditum eſt nomen incuſationis, quid porrò extra iudicium? Vergilius inquit:

Quem non incuſaui amens hominum'ue, deûm'ue.

Dij quidem maiores Aeneæ ſunt, homines uero Troiani duntaxat minores. At eſt apud Terentium pater ad filium loquens: Quid me in-

cuſas Clitipho? Hoc enim iſti exemplum ponunt. Cæterorum exēpla omittunt, quæ contra eos faciunt, quæ ſunt infinita, ut Cæſar cōmentario primo: Hæc quum animaduertiſſet Cæſar, conuocato conſilio, omniumq; ordinum ad id conſilium adhibitis centurionibus, uehementer eos icuſauit. Sed (ne multis morer) accuſare, eſt uel apud iudices, uel apud alium quemuis, etiam apud illum ipſum, quem accuſes, ſignificare, atque oſtendere aliquem peccaſſe. Incuſare uero, reprehēdere mores alterius, & plerunque cum querela, quòd ab illo iniuria ſis affectus. Et ita apud Vergilium, Terentium, Cæſarem, cæterosq; autores accipiendum eſt.

In eundem de Barba, & Barbæ. Cap. XIIII.

Barba, idem inquit, hominis eſt. Barbæ uero quadrupedum. Sed non eſt barba tantum hominum, neque barbæ tantum quadrupedum, quin & barba quadrupedum, & barbæ hominum utique multorum dicuntur. Horatius:

Vtq; lupi barbam uariæ cum dente columbæ,
Abdiderint furtim terræ.

Plinius lib. XXVIII. Rabiem hircorum ſi mulceatur barba, mitigari: eadem præciſa, non abire eos in alienum gregem. Nam illud Vergil.

Stiriaq; impexis induruit horrida barbis:

magis de hominibus dictum eſt, quàm de hircis. Et illud:

Nec minus interea barbas, incanaq; menta
Cyniphei tondent hirci.

Ad multos hircos refertur, perinde ac ſi diceremus caudas, quum tamē ſingulæ ſingulis hircis ſint, ita & barbæ. Sunt etiam & barbæ aliorum, quàm quadrupedum, ut Plinius in XXX. Quum Geminos trāſit ſol criſtis, & auribus, & unguibus gallinaceorum, ſi luna raſis barbis eorum.

In eundem de Nuntius, & Nuntium. Cap. XV.

Nuntius, inquit idem, eſt, qui nuntiat: quod autem nuntiatur, licet neutro dicatur, tamen inuenitur & maſculino. Miror cur ita dixerit. Ego quidem nuſquam hoc nuntium legi: at ne ipſe quidem, ut opinor, quum Feſtus Pompeius uetuſtior eo autor, ita ſcribat: Nuntius & res ipſa, & nuntius dicitur.

In eundem de Arceo, Abigo, Abigeus, Abactor, Abigeatus. Cap. XVI.

Arcere idem ait, eſſe prohibere. Sed mihi uidetur potius eſſe uetare, ne accedant hi, qui ueniunt. Iuno ſeptem tantum annos arcuit Troianos ab Italia, quam ubi contigerunt, non arcebat ab ea amplius, ſed in ea eſſe prohibebat. Transfertur (ut pleraq;) de corporeis

de corporeis ad incorporea. Cicer. in Paradoxis: Quæ uis enim eſt, quæ magis arceat homines ab improbitate, quàm ſi ſenſerint nullum in delictis eſſe diſcrimen? Contrarium huic uerbo eſt abigere, quod ſignificat à loco fugare, atque expellere, ut abige muſcas à facie mea ſcribẽtis, abige canes à popina tua, abige ſturnos ſonitu à uinea. Quin til.: Ibo in littus miſer, plãctibus aues abigam. De pecoribus uero idem quod de cæteris animalibus accipiendum eſt, quæ ſi nobis odioſa ſunt, abigimus, id eſt expellimus, ut oues capras, aſellos, ab hortis, à uinetis, à pratis. Quod ſi ita non ſit, ſed furto tollimus, utique gregatim abigere aliud ſignificat; id eſt furto tollere, aut etiam latrocinio, ut apud eundem, Adhuc ſpolia tranſeuntium, & abacti pecorum greges ſub hoc titulo defendebantur. Vnde abactores uocantur pecuariorum animalium fures, latrunculi'ue. Hos quidem abigeos uocant. Vlpianus autem inquit: Abigei proprie hi habentur, qui pecora ex paſcuis, uel ex armentis ſubtrahunt, & quodammodo deprædantur, & abigendi ſtudium quaſi artem exercent, equos de armentis, uel oues de gregibus abducentes. Cæterum ſi quis ouem oberrantem, uel equos in ſolitudine relictos abduxerit, non eſt abigeus, ſed fur potius. Hic abigeum à non abigeo diſtinguit loco, non numero. Claudius numero, non loco, inquiens: Quantitas diſcernit furem ab abigeo. Nam qui unam ſuem ſurripuerit, ut fur coërcebitur: qui gregem, ut abigeus. Hic furẽ ab abigeo ſeparat, ut ſuperior fecit. Macer nõ ſeparat, quum ait: Abigeatus crimen publici iudicij non eſt, quia furtum magis eſt, ſed quia plerunque abigei & ferro utuntur, ſi deprehendantur, ideo grauiter puniri eorum admiſſum ſolet. Quomodo autem hi iuriſconſulti inter ſe conueniant, aut non conueniant, nihil ad hoc tempus. Hoc tantum dixerim, non modo fures, ſiue furtim aliqui ſolent abigere armenta, uel greges, ſed etiam latrunculi, qui facta prædonum manu in alienũ agrum incurſionem exercentes, pecora etiam interdum abigunt, & abigei nominari poſſunt. Præſtare (quo uerbo ſæpe & iuriſconſulti, et oratores utuntur) eſt prohibere, ne alicui fiat aliquid incommodi, &, ſi non prohibuerint, ſatisfacere: ut uenditor debet præſtare uitium rei, quam uendit, id eſt prohibere, atque efficere, ne emptor damni quid faciat, alioqui ſatisfacere. Neque illud in alterum modo, uerum etiam in noſipſos. Cicero in Tuſculanis: Quum id, quod ab homine non poterit præſtari, euenerit, id eſt caueri, & prohiberi.

In eundem de Innocuus, & Innoxius. Cap. XVII.

INnocuus, inquit Seruius, eſt cui non nocetur. Innoxius, qui non nouit nocere. Vellem exempla recitaſſet, quibus oſtenderet eam expoſitionem innocui ueram eſſe. Nanque illud

Verglianum, quod eum impulit in hanc opinionem:
Donec roſtra tenent, ſic conſedere carinæ
Omnes innocuæ.
Non eſt accipiendum, quòd ſubſederunt tales, ut eis nihil noceretur, ſed uel more poëtico, quòd nihil peccauerunt, quaſi innocentes homines. (Nocentes enim ſunt quicunque ab honeſto recedunt, etiam ſi nemini noceant) uel quòd non nocuerunt, neque ſibiipſis, neque uectoribus, aut nautis.

In eundem de Inſtar. Cap. XVIII.

INſtar montis equum diuina Palladis arte.
Inſtar, id eſt ad ſimilitudinem, Seruius ait: Quid ſimilitudinis equo ad montem? quòd ſi etiam ſimilis eſſet, non tamen eum magnum potius, quàm paruum eſſe, quòd Vergilius ſenſerit, intelligeremus. Archimedes ille geometricus, globum ad ſimilitudinem cœli fabricatus eſt, in quo effigies cœli aderat, magnitudo non aderat. Idem fit de tabula illa depicta ad ſimilitudinem orbis terrarum, quã non auſim dicere depictam inſtar orbis terrarum. Neque alia multa huiuſmodi: ut inſtar Antonij ambulas, inſtar patris ſcribis, inſtar lanquidi ſedes: ſed ad ſimilitudinem, uel in ſimilitudinem, uel in modum, uel in morem, uel tanquam, & ſimilia. Inſtar potius ſignificat ad æquiparationem, uel ad menſuram, ut apud Vergilium:
Argolici clypei, aut Phœbææ lampadis inſtar.
Cicero: Hexametrorum inſtar uerſuum. Nam illud apud eoſdem: Inſtar mortis ducunt, & fulminis inſtar: ſignificat æquiparationem doloris in morte, & impetus ex fulmine. Quòd ſi quando reperiatur proxime accedere ad ſignificationem ſimilitudinis, admoniti ſimus, ut nimiam utendi licentiam deuitemus. Nam ego ſic auderem uix uti, ut Seruij familiariſſimus Macrobius cum ſæpe aliàs, tum ſtatim in proœmio Saturnaliũm ita inquiẽs: Vt, quæ indiſtincte, atque promiſcue ad ſubſidium memoriæ annotaueramus, in ordinem inſtar membrorum cohærentia conuenirent.

In eundem de Paſſim, vbique, & Vſquam. Cap. XIX.

PAſſim, inquit, ſignificat ubique. Mihi autem aliud uidetur ubique, quàm paſſim. Nanque in prato ubique eſt herba, nõ paſſim. Contra, grex paſſim paſcit, potius quàm ubique. Quippe aliquid interualli eſt inter pecudẽ, et pecudẽ: non ita inter herbam, & herbam. Eſt autem paſſim, quaſi paſſu diſtante, uel ſparſim, quemadmodum dicimus paſſis manibus, & paſſis crinibus. Quod accipi ſolet etiam pro crebro, dum de rebus mentis loquimur. Lactantius tamen pro ubique accipit, quum inquit: Creditur ei paſſim tanquã

cognitæ

cognitæ ueritati. Neque ſolum pro ubique, ſed etiã (quod uſitatius eſt) pro undique. Cumq́; is numerus, condendæ urbi parum idoneus eſſe uideretur, conſtituit Aſylum: eò paſſim confugerunt ex finitimis locis peſſimi quiq́; ſine ullo conditionis diſcrimine. Vſquam, duo hæc potius ſignificat, in loco ſimul, & ad locum, ut Terentius in Eunucho: Occĩdi, neque uirgo eſt uſquam. Cicero in Philippicis: Nec uero uſquam diſcedebant.

De aduerbijs in im exeuntibus. Cap. XX.

Addamus de quibuſdam aduerbijs in im uocem exeuntibus. Priuatim nihil differt à priuate, ſi priuate dicere liceret: nihil ſeparatim à ſeparate, ſi hoc reperiatur: nihil properatim, à properanter: nihil diſſimulatim à diſſimulanter. Vbertim, idem eſt, quod copioſe. Affatim, quod abunde. Raptim, quod feſtinãter. Curſim, quod currendo. Tamen aliud eſt generatim, quàm generaliter. Hoc enĩ ſignificat omnia ſimul, quæ ſub genere ſunt, amplectendo: Illud uero per ſingula genera, ſeu magis per ſingulas ſpecies. Siquidem ſpecies genera uocamus: ut quot ſunt genera arborũ, uitium, potius, quàm quot ſunt ſpecies: Vergil. —Gratiatim diſcite cultus.

Varro Non in uolucribus generatim ſeruatur analogia. Non ex aquilis aquilæ, neque ex turdis procreantur turdi. Sic ex reliquis ſui quiſque generis. An aliter hoc fit, quàm in aëre, quàm in aqua? non hic conchæ inter ſe generatim innumerabili numero ſimiles. Eodem modo, ut generatim per ſingula genera dicimus, ita ſummatim per ſingulas ſummas: aliquando dicimus ſummatim, & generatim, non per ſingulas ſummas, generaq́;, ſed per unam, unum'ue, ut dicam de hac re ſummatim. Cicero de Oratore lib. II. Infinitum mihi uidetur id dicere, in quo aliquid generatim quæritur, hoc modo: expetendá ne eſſet eloquentia? expetendi'ue honores? Cæterum quomodo differat ab illis ad ſummam, in ſumma, poſtea reddam. Viritim, per ſingula capita uirorum, ut Gracchus diuidebat uiritim ſex modios frumenti. Tamen de uno aliquando dicimus, ut apud Curtium: Si quis uiritim dimicare uellet, prouocauit. Nominatim, per nomina ſingulorum, ut aſſignati ſunt coniurati nominatim cuſtodi carceris. Et de uno etiam, ut tenens cruentum pugionem Brutus, nominatim Ciceronem inclamauit. Membratim, per membra. Cæſim, per inciſiones gladij. Punctim, per punctiones, infixionesq́; gladij, ſiue incidendo, & pungendo. Strictim, ſtringendo ſingula, uel certum aliquid. Carptim, hinc & hinc decerpendo, non ipſam ſeriem ſequendo. Tractim, trahendo, non interrumpendo ſeriem. Cateruatim, gregatim, turmatim, manipulatim, per diuerſas cateruas, diuerſos greges, diuerſas turmas, diuerſos manipulos.

Domeſticatim,uicatim,regionatim,oppidatim,municipatim,prouinciatim,per uarias domos,uarios uicos,uarias urbis Romæ regiones, uariaq́; oppida,uaria municipia,uarias prouincias. Venio nunc ad id, quod promiſeram. In ſumma,et ad ſummam, magis modo utendi differunt á ſummatim,quàm ſignificato. Quintilianus in corpore proiecto: In ſumma non recedo. Fas eſt mihi etiam inuitis parentibus pie facere. Cicero de Offic. Ad ſummam (ne agam de ſingulis) communem totius generis humani ſocietatem,congregationem,& conciliationem colere,tueri,conſeruare debemus. Differt autem Ad ſummã,& Ad ſummum,quòd ſecundum ad numerum refertur,ut idem Cicero pro Milone: Vnus,aut ad ſummum duo,inuenti ſunt,qui Milonis cauſam nõ probarent,id eſt non plures,quàm unus,aut duo ex omnibus. Idẽ ad L. Meſinum: Noli enim exiſtimare mihi non ſolitudinem iucundiorẽ, eſſe,qua tamen ipſa uti non licet,quàm ſermones eorum, qui frequẽtant domum meam,excepto uno,aut ad ſummum altero: hoc eſt excepto uno,aut (ut multum) duobus. Quintilianus in ſenſu priore ſolet uti tali genere dicendi per aduerbium,ſemel. Denique ut ſemel finiam, ſic ferè componendum,quo modo pronunciandum erit. Et alibi: Et ut ſemel omnia complectar. Et iterum: Et ut ſemel,quod eſt potiſſimum, dicam, ſecretum in dictando perit, id eſt ut in ſumma dicam. Cuius rei cauſa eſt ipſum illud ſemel,quod ſignificat una uice pro omnibus, ita ut poſtea non oporteat quid addi. Ideóq; ſolet accipi pro immutabiliter,& irreuocabiliter. Quod enim ſemel tantum fit, id non habet regreſſum,ut iterum fiat. Idem in Mathematico: Quid hæc fulgentiũ ſiderum ueneranda facies,quòd quædam uelut infixa,ac cohærentia perpetua, ſemelq́; capta ſede collucent,alia toto ſparſa cælo uagos curſus certis emetiuntur erroribus? Vergilius:

Qui,ne quid tale uideret,
Procubuit moriens,& humum ſemel ore momordit.

Ouidius: Nulla reparabilis arte
Læſa pudicitia eſt,deperit illa ſemel. Lucanus:
Dixitq́; ſemel naſcentibus autor,
Quicquid ſcire licet.

Semel, inquit, ut nullum poſtea uerbum addat. In eundem ſenſum idem Quintil. accipit Breuiter,ut in Geminis languentibus: Breuiter tamen longæ crudelitatis explicanda ſæuitia eſt,ex omnibus,quæ pertulit,leuiſſimum fuit,quòd occiſus eſt. Plinius maior: A reliqua uero Gallia latere ſeptentrionali,montibus Gebenna,& Iura,agrorum cultu,uirorum, morumq́; dignatione, amplitudine opum,nulli prouinciarum poſtferenda,breuiterq́; Italia uerius,quàm prouincia. Et iterum de Luſcinia,quæ uulgo dicitur philomela:

lomela: Nunc continuo ſpiritu trahitur in longum, nunc uariatur inflexo, nunc diſtinguitur conciſo, copulatur intorto, promittitur reuocato, infuſcatur ex inopinato: interdum & ſecum ipſe murmurat: plenus, grauis, acutus, creber, extentus, ubi uiſum eſt, uibrãs, ſummus, medius, imus. Breuiterq; omnia tum paruulis in faucibus, quæ tot exquiſitis tibiarum tormentis ars hominum excogitauit.

In eundem de Tandem, Demum, & Denique. Cap. XXI.

Tandem idem ait, poni non neceſſitatis, ſed ornatus cauſa, ut in illo Vergilij:

Sed uos qui tandem: quibus aut ueniſtis ab oris?

Nec cuius ornatus, aut quare ſit ornatus, explicat. Idem ſentit Priſcianus, dicens: Tandem non ſolum pro aduerbio temporali, ſed etiam pro coniũctione expletiua inuenitur, ut Cicero inuectiuarum libro primo: Quouſque tandem abutêre Catilina patientia noſtra? Mihi quidem nullum ornamentum uidetur eſſe in ſuperuacuis, & nihil agentibus uerbis. Quãquam apud Græcos dictiones nonnullæ ſunt, quæ aut numerum, aut ſonum implent: quod in hac dictione non eſt, quæ habet potius urgens quiddam, & accelerans, eoq; ferè per interrogationem, quæ exempla uulgo ſunt plurima: ut Cicero in Catilinam, cuius oratio ſic incipit: Quouſque tandem abutêre Catilina patientia noſtra? Quo exemplo uſus eſt Priſcianus. Quidam tamen inter primos huius ætatis docti, ſolent citra interrogationem hoc aduerbio uti, non tam autoritatem ſequentes eiuſdem Vergilij, & in eodem loco:

Et quo ſub cœlo tandem, quibus orbis in oris
Iactemur, doceas iter.

Et Horatij, qui ait:

Quamuis Sæua ſatis per te tibi conſulis, & ſcis
Quo tandem pacto deceat maioribus uti,
Diſce docendus adhuc.

quàm Ciceronis in Catone maiore dicentis: Qua tandem ſpe ſibi tam audacter obſiſteret, reſpondit, ſenectute. Et pro Roſcio: Quum ab eo quæreretur, quid tandem accuſaturus eſſet in eo. Nonnullisq; alijs in locis. Sed tamen utrunque interrogationem habet, & eam directam latenter ad ſecundam perſonam. Nam hic, qui loquitur, uerba alterius refert. Siquidem Piſiſtratus à Solone ſic quæſiuit: Qua tandem ſpe mihi tã audacter obſiſtis? Et Fimbria ab illo (quiſquis fuit) ſic petiuit: Quid tandem in eo accuſaturus es? Neque uero legem illius dictionis ſcribo, ſed uſum frequẽtiſſimum trado. Sine interrogatione autem quid ſignificat, nemo ignorat, ut Vergilius:

Iam tandem Italiæ fugientis prendimus oras.

Eiuſdem ſignificationis ſunt demum, & denique, ut notum eſt. ut idem Vergil.

Tunc demum optatæ gemina ſuper arbore ſidunt.

Cicero: Quum exceſſiſſet è uita, tum denique uiueret. Sed plerunque quum ſint multa enumerata, tum ſubiungimus denique, ſignificantes hoc ultimum eſſe omnium, ut idem Vergilius:

O crudelis Alexi, nihil mea carmina curas,
Nil noſtri miſerere, mori me denique cogis.

Et Cicero: Quum ſibi non multitudinem militum, non idoneos Imperatores, non pecuniam ſibi præſto eſſe uiderent, non denique ullam rē, quæ pertineat ad bellum adminiſtrandum. Demum ſolet accipi pro ſolum, ſiue pro omnino, præcipueq; iunctum cum is, & cum ita. Cicero in Salluſtium: Ea demum magna uoluptas eſt Criſpe Salluſti: æqualē, ac parem uerbis uitam agere. Marcus Fabius: Illud ingeniorum uelut præcox genus, non temere unquam peruenit ad frugem. Hi ſunt, qui parua facile faciunt, & audacia prouecti, quicquid illi poſſunt, ſtatim oſtendunt. Poſſunt autem id demum, quod in proximo eſt, uerba continuant, hæc uultu interrito nulla tardati uerecundia proferunt. Et iterum: Tum illa quoque ex cauſa, quòd mentem tantæ rei intentam uacare omnibus alijs, etiam culpa carentibus curis oportet. Ita enim demum libera, ac tota nulla diſtringente, atque aliò ducente cauſa, ſpectabit id ſolum ad quod accingitur. Et alibi: Iacebat hæc inſomnus, inquieta quum diceret, iam ſtatim apparebit, iam ſtatim ueniet, nunquā tamen tardius uenit. Miſeram me fili, proxima nocte iam ueneras. Ecce iam medios ſidera tenent curſus, indignor, iraſcor. Ita mihi demum ſatisfacies, ſi apud patrem fuiſti. Ideo autem dixit ſolum, ſiue omnino, quod Plinius uidetur accipere pro omnino de hirundine, dicens: Ea demum ſola auium, non niſi uolatu depaſcitur. Quidam uolunt ab is, & demum, componi idem. Ouidius pro demum, poſuit denique, libro tertio ſine titulo:

Si qua metu dempto caſta eſt, ea denique caſta eſt.

In Macrobium de Stella, & Sidus. Cap. XXII.

Tella, & ſidus differunt, ſi Macrobio credimus, ita ſcribenti: Nunc uideamus, quæ ſint duo hæc nomina, quorum pariter meminit, quum dicat: Quæ ſidera, et ſtellas uocatis. Neque enim hic res una gemina appellatione monſtratur, ut enſis, gladius: ſed ſunt ſtellæ quidem ſingulares, ut erraticæ quinque, & cæteræ, quæ non admixtæ alijs, ſolæ feruntur. Sidera uero, quæ in aliquod ſignum ſtellarum plurium compoſitæ feruntur, ut aries, taurus, Andromeda, Perſeus, uel corona, & quæcunque uariarum genera forma

rum in cælum recepta creduntur. Sic et apud Græcos aſter, & aſtrō diuerſa ſignificant. Et aſter ſtella una, aſtron ſignum ſtellis coactum, nos ſidus uocamus. Hæc differentia (Macrobij pace) nuſquam reperitur, ut apud eundem Ciceronem de Vniuerſitate: Itaque neſciunt, hos ſiderum errores. Et iterum: Toto igitur orbe conſtituto ſideribus, parem numerum diſtribuit animorum, & ſingulos adiunxit ad ſingula. Et libro ſecundo, de natura deorum: Nam quum duo ſint genera ſiderū, quorum alterum ſpatijs immutabilibus ab ortu ad occaſum commeās, nullum curſus ſui ueſtigium inflectit. Alterum autem continuans conuerſiones duas eiſdem ſpatijs, curſibusq́; conficiat. Quintilianus in Mathematico: Quid hæc fulgentium ſiderum ueneranda facies? quod quædam uelut infixa ac cohærentia perpetua, ſemel'q; capta ſede collucent, alia toto ſparſa cœlo uagos curſus certis emetiuntur erroribus. Quod non ſenſiſſe Ciceronem (ut Macrobius uult) documēto eſt, quòd non præpoſuit ſtellas: Debet enim ſpecies generi, pars toti præponi, ut, dicam de prudentia, & de uirtute huius: dicam de facie Helenæ, & eiuſdem pulchritudine, non autem è diuerſo. Fateor tamen nunquam ſtellam Arietem dici, Taurum, Andromedam, Perſeum, ſed ſidus. Et hinc eſt, quod dicimus hybernum ſidus. Et illud Quintiliani: Nos graue huius anni ſidus afflauit.

In Aulum Gellium de Reſciſco. Cap. XXIII.

Eſciſcere Aulus Gellius uult eſſe rem occultam, inopinatam, inſperatamq́; cognoſcere. Miror de hoc ſolertiſſimo uerborū inueſtigatore, atque cenſore, qui uocabulum hoc de facili difficile, de claro obſcurum, de trito nouum, de expoſito abſtruſum fecerit, ne dicam falsò expoſuerit. Nunquid ſi uideam hominem cœlo uolantem, ut feciſſe Dædalus, Perſeus'q; fertur: aut aliquem è terra prodire, qualis Thages fuiſſe ab Hetruſcis creditur: aut Satyrum aliquem ſemiuirum, ſemicaprum'q;, quem ſe uidiſſe nonnulli ſcripſere: aut arcana quædam naturæ perueſtigauero, dicam reſciuiſſe? non opinor. Eſt igitur proprie reſciſcere, rem, poſtquam geſta eſt, ſcire, quā neſciebas, quum gereretur, præſertim ad te, tuos'ue pertinentem, ut Terentius in Adelphis: Hem tibi, reſciuit omnem rem, id nunc clamat ſcilicet.

In eundem de Deprecor. Cap. XXIIII.

Eprecor ſupplicium, idem Aulus Gellius ait dictum eſſe, quaſi deteſtor, uel execror, uel depello, uel abominor. Ego autem ita dici puto deprecor, ut & imprecor. Precor tibi bonū, precor tibi malum: ſic deprecor liberationem, & deprecor pœnam: illam, ut potiar, hanc, ut uitem. Ouidius libro primo de Ponto:

Sæpe precor mortem, mortem quoque deprecor idem,
Ne mea Sarmaticum contegat oſſa ſolum.

Deprecor dixit, quaſi precor mortem non dari mihi in hac terra. Nec mirum id fieri in deprecor, quum fiat in magis uſitatis, ut in defendo. Siquidem dicimus defende me, quod ferè dicitur, & nonnunquam defendo ictus, ut Cicero de Senectute: Veſtitu'q; pampinis, nec modico tepore calet, & nimios ſolis defendit ardores. Cum præſertim mos Romanis ſit etiam mala precandi, ne ueniant. Vnde templa Timori, Pallori, Febri, alijs'q; ſimilibus fuere dedicata, & ijs (ut ita dicam) numinibus fiebant ſacra: quod etiam Vergilius probat:

Nigram Hyemi pecudem, Zephyris felicibus albam.

Neque ſolum deprecari eſt uoce, ſed etiam per ea, quæ inſtar uocis, obtinere ſolent uultum, geſtum'q;. Etenim Bucephalam, qui præter unũ Alexandrum, omnem alium recuſabat ſeſſorem, non inepte dixeris deprecari alios ſeſſores, præter regem. Denique deprecor magis ſignificat, uel dicto, uel facto recuſo, quàm illa, quæ Aulus Gellius attigit.

In Priſcianum de Situs. Cap. XXV.

Itus (Priſcianus inquit) dicitur pro negligentia, ut Vergl.
s *Sed te uicta ſitu, ueri'q; effœta ſenectus.*

Sed non ita eſt, potius'q; ſordes illa, & illuuies, qualis naſcitur intra opaca domus, quæ diu non repurgatur: unde inquit M. Fab. Excitanda mens, & attollenda ſemper eſt, quæ in huiuſmodi ſecretis aut langueſcit, & quendam uelut in opaco ſitum ducit, aut contra tumeſcit inani perſuaſione. Huiuſmodi igitur quidam ſitus ſedet in uultu, capite toto'q; corpore uetularum, & habitu, præſertim inopum, qualem illum Vergilius intelligit, & Lucanus de malefica anu ait:

Fœda ſitu macies.

Quod etiam pædorem poſſumus appellare, ut idem Lucanus:

-Longus'q; in carcere pædor.

Et Cicero in Tuſculanis: Pædores muliebres. Et iterum:

Barba pædore horrida.

Miror Priſcianum hoc in loco à diffinitione Seruij deſciuiſſe, qui hoc uocabulum proprie diffiniuit, inquien: Situs proprie eſt lanugo quædam ex humore procreata. Fit autem in locis carentibus ſole. Situs uero pro loci qualitate manifeſtum eſt, ut de ſitu Meſſanæ, & de ſitu Syracuſarum, & ſimilium.

In eundem de Docilis, & Docibilis. Cap. XXVI.

Ocilis, idem inquit, eſt, qui facile docetur. Docibilis eſt, qui fa-
d *cile diſcitur, quomodo penetralis eſt, qui in intimis eſt partibus. Penetrabilis, qui facile penetratur. Nõ occurrit ubi nam*

legerim

legerim docibilis. Eſt.n.conſuetum magis perceptibilis, niſi magis apud eccleſiaſticos, atq; in alium ſenſum: Et erunt docibiles Dei, dictum eſt quaſi dociles. Nam Cyprianus ſuper illud Pauli, Epiſcopum non litigioſum, non contentioſum, ſed mitem, & docibilem eſſe debere, ait: Docibilis autem ille eſt, qui eſt ad diſcendam patientiam lenis, & mitis. Hoc (ut ego ſentio) idem eſt, quod docilis. Ratio tamen poſtulat, ut id ſignificet, quod ait Priſcianus, eò quidem magis, quòd habemus in eodẽ ſenſu docilis, ut ſuperuacuũ fuerit duas uoces adeo confines uni ſignificationi dare, niſi dicimus ſimile hoc eſſe illis æquale, & æquabile, de quibus dixi alio uolumine. Inſuper ſenſibile, & ſenſile. Lucretius:

Ex inſenſibili ne credas ſenſile naſci.

Hæc duo pro eodem accepit, Exitiale, & exitiabile. Verg. in VI.

Sed me fata mea, & ſcelus exitiale Lacænæ,

His merſere Malis. Ouidius ſexto Metamorphoſeos:

Dumq; manu tentat trahere exitiabile ferrum.

Rationale, et rationabile. Quint. in II. Sed quia carent ſermone, quæ id faciant, muta, atq; irrationabilia uocantur. Porrò penetralis (quantum mea fert opinio) non reperitur, ſed penetrale, ſubſtantiuumq; eſt, non adiectiuum. Penetrabilis adiectiuum, qui facile penetrat, ut apud Vergilium, penetrabile telum, & penetrabile frigus. Tum qui facile penetratur, ut apud Liu. lib. XLVI. Et in aſperis locis ſilex ſæpe impenetrabilis ferro occurrebat. Seruius quod penetrat, inquit, penetrale dicitur: quod autem penetratur, penetrabile. In quorum priore diſſentio, cum non ſit neque adiectiuum (ut ipſe uult, exponens penetrabile frigus, pro penetrale frigus) neque ſignificationis actiuæ. Denique (ut ad docilis reuertar) docilimus mea ſententia faciet potius, quàm docilisſimus, qualia ſunt facilis, gracilis, agilis, ſimilis, humilis.

In eundem de Numen, & Nutus. Cap. XXVII.

n Vmen, idem inquit, eſt Dei nutus. Ante hũc Varro dixerat, numen dicunt eſſe imperium dictum à nutu. Vter horum commodius diffiniuit? Certe numen eſt imperium, poteſtasq; Dei: non autem nutus neque imperium cuiuslibet. Sed Varronem de imperio Dei ſuſpicor intellixiſſe.

In eundem de Necatus, & Nectus. Cap. XXVIII.

n Ecatus, idem inquit, proprie ferro. Nectus uero, alia ui peremptus dicitur. Sed ego ſentio generalem ſignificationem necatus, ſpecialem uero nectus eſſe. Cic. in Rhetoricis, & libris ad Herenn. & alibi ſæpe ait. Veneno necatus. Quint. in IIII. Hinc adulter loris caſus eſt, fame necatus. Nec unquam nectus dicitur ſine certo genere mortis, ut enectus ſiti Tantulus: nec tam mortuus, quàm

propemodum mortuus, ſicut exanimatus pro eo, qui ſimilis eſt mortuo, ut fame, ſiti enecti: quæ plurima ſunt exempla.

De Næ, & Ne. Cap. XXIX.

n *Ae pro ualde idem dixit, nec tamen ſolus.* Terentius in Andria: Næ illa illum haud nouit. *Mihi uidetur idẽ apud nos ſignificare, quod apud* Græcos, *ſcribiq́; cum diphthongo debere* ναὶ, *quod eſt certe, ut apud eundem:* Faciunt næ intelligendo ut nihil intelligant. *Quaſi dicat, faciunt profecto.* Hæc apud Ciceronem dictio frequens eſt, ut de Oratore lib. III. Næ ille aut ſane quemadmodum uerba ſtruat, et illuminet, à magiſtris iſtis requiret. *Apud* Quintilianum, *cæterosq́; illius æui rariſſima.* Ne componitur cum queo, cum ſcio, cum uolo. Frequentius tamen ſine compoſitione, appoſita negatione reperimus illud primum, quàm duo ſequentia. *Adeo ut barbarũ putet Cicero dicere, non ſcio, et non uolo, licet nonnunquam apud ipſum quoque reperiatur.* Ideo frequẽtiſſime legimus, haud ſcio, haud uelim. Idem Priſcianus ait, à potius fieri potiſſime, quod ego nunquam legi, ſed potiſſimum.

In Donatum de Valeo. Cap. XXX.

u *Aleant, qui inter nos diſſidium uolunt.* Donatus, Seruius, et quidã alij ſic exponunt: Pereant, qui hoc nobis uolunt. *Quæ uox, & oratio aliena fuerat ab ingenio* Pamphili *pio, & probo.* Cicero: Si Deus talis eſt, ut nulla gratia, nulla hominum charitate teneatur, ualeat. *Quid enim propitius eſt numine?* Nunquid eò irreligionis, atque eò impudentiæ Cicero uenerat, ut Deo exitium precaretur? Abſit, Lactantij quoque teſtimonio, qui de his ipſis Ciceronis uerbis ait: Quid enim contemptius potuit dici in Deũ? Valeat, inquit, id eſt abeat, & recedat, quando prodeſſe nulli poteſt. *Vides, ut* Lactãtium uult Ciceronem contumelioſum fuiſſe in Deum, non tamen expoſuerit ualeat, pro pereat, ſed abeat, & recedat. *Quanquã (ut mihi uidetur) non ſignificatur, per ualeat, quòd abeat ille à nobis, ſed quòd nos ab illo, uale dicentes.* Enimuero uale, ſalutatio eſt recedentis, ut ſalue, & aue uenientis. *Quum ergo eſt uerbum ſalutantis, poteſt accipi pro mala precatione atque ſalutatione. Eſt autem ſalutare & aduenientis, & abeuntis.* Vergil. in IX.

Hanc ego nunc ignaram huius quodcunque pericli eſt,
Inq́; ſalutatam linquo. Ideoq́; nonnunquam reperimus ſalue etiam in diſceſſu, ut in calce epiſtolarum Ciceronis ad Tyronem? Vale mi Tyro, uale, uale, & ſalue. Et iterum: Etiam atque etiam noſter Tyro uale: Medico, Curio, Liſoni de te ſcripſi diligentiſſime. Vale Salue. Vergil. in. XI. *Salue æternum mihi maxime Palla,*

Aeternumq́;

Aeternum'q; uale. Nec mirum, ſi in fine loquendi reperiamus ſalue, quum etiam ille, qui aditur, & ſalutatur, dicat ſalue, quemadmodum qui abit, & qui alterum à ſe dimittit, dicat uale. Quod etiã Græci faciunt, ut Homerus pro Iliados:

Χαίρετε κήρυκες Διὸς ἄγγελοι, ἠδὲ καὶ ἀνδρῶν.

Neque eſt apud Latinos aliud uerbum, quo adeunti nos reſpondeamus, quam ſalue: niſi more jam uulgari magis, quam probato dicamus, bene ueneritis. Idem uerbum apud eundẽ, pro uale. XXII. Iliad.

Χαῖρέ μοι ὦ Πάτροκλε καὶ εἰν Ἀΐδαο δόμοισι,

Cicero ad Atticum indicatiuo huius uerbi uſus eſt, dicens: Et ſaluebis à meo Cicerone. Plautus in Truculento in prima poſitione utitur: Salue, ſatis eſt mihi tuæ ſalutis, nihil moror, non ſalueo. Martialis etiam dixit, ualebis:

Quum pinguis mihi turtur erit, lactuca ualebis,
Et cocleas tibi habe, perdere nolo famem.

Cæterum (ut ad inſtitutum redeam) qui ualeant, pro execratione acceperunt, forſitan hoc argumento inducti ſunt, quòd nonnunquam hoc uerbum languorem ſignificat, ut idem de Oratore: Sicut medico diligenti priuſquam conetur ægro adhibere medicinam, non ſolum morbi eius, cui mederi uolet, ſed etiam conſuetudo ualentis, & natura corporis cognoſcenda eſt. Vnde ualetudo pro languore frequentiſſime accipitur: & teſtes ualetudinarij nominantur. Idem ad Terentiam, & ad Tyronem: Valetudinem tuam cura diligenter: hoc eſt languorem, & infirmitatem. Alibi pro ſanitate. Sed nunc ualetudini tribuamus aliquid. Frequenter tamen apponimus adiectiuum, uel fauſtum, uel infauſtum, ad diſtinguendum ſtatum corporis: ſiquidem indifferenter ſignificat more ſui primitiui. Dicimus enim, ut uales? quomodo ualuiſti? qualiter ualet filius? Sic, qua ualetudine es? qua ualetudine eſt filius? Reſpondebis, infirma, aduerſa, mala ualetudine: uel contra, bona, incolumi, optima.

In Varronem de Vas, & Obſes. Cap. XXXI.

As, inquit Varro, appellatus eſt, qui pro altero uadimonium promittebat. Conſuetudo erat quum reus parum eſſet idoneus inceptis rebus, ut pro ſe alterum daret. Videtur Varro ſignificare uadem eum eſſe, quem fideiuſſorem uocamus, & uadimonium fideiuſſionem. Nos hoc negare ita eſſe, qui poſſumus? cum Varro omnium conſenſu ſit Romanorum eruditiſſimus, & linguæ Latinæ peritiſſimus? qui Latinos literas fecit, & latiniores, & literatiores. Quanquam multi ſunt, qui eum quibuſdam in locis reprehendant: quæ facultas præcipue diſcipulis Quintiliani adeſſet, longe Varrone

doctioris, atque eloquentioris. Verum ego non auſim reprehendere, ſed tantum affirmare, me non legiſſe (duntaxat quantum aut recordor, aut intelligo) uadem eum eſſe, qui uadimonium pro altero dat (ſi uadimonium ſignificat fideiuſſionem) ſed eum, qui ſponſor eſt alterius in capitis periculo, ſiue idem ſupplicium ſubiturus, ſiue pecuniam ſoluturus, ut apud Quintilianum in Declamatione, quæ inſcribitur, Amici uades. Et apud Ciceronem libro quinto Tuſculanarum quæſtionum de Pythagoreis amicis, quorum alteri quum tyrannus diem mortis dixiſſet, alter pro amico ad uiſendam matrem ituro uas factus eſt. Et apud Titum Liuium de Cæſone capitis reo, ita dicentem: In uincula conijci uetant. Siſti reum, pecuniamq́; (niſi ſiſtatur) populo promitti placere pronunciant; ſummam pecuniæ quantam æquum eſſet promitti, ueniebat in dubium. Id ad ſenatum reijcitur. Reus (dum conſulerentur patres) retentus in publico, uades dare placuit, qui unum uadem trium millium æris obligarunt: quot darentur permiſſum eſt tribunis: decem finierunt. Tot uadibus accuſator uadatus eſt reum. Hic primus uades publicos dedit. Quod Feſtus quoque ſentit, dicens: Vas ſponſorem ſignificat in re capitali. Vadimonium (quantum ego ſentio) eſt ſponſio ad certum diem ſiſtendi ſe in iudicio, id eſt comparendi per ſe, uel per aduocatos, ut in oratione Ciceronis pro Quintio datur intelligi, ubi longa eſt altercatio de uadimonijs: altera parte dicente fuiſſe ſibi uadimonia deſerta, altera uero nequaquam à ſe illa fuiſſe facta. Et Quintil. de Legato frumentario, qui ad præſtitutum diē uenerat, inquit: Niſi tamen ad uadimonium legate ueniſſes, non multorum dierum commeatum habebamus. Et hoc ipſum fortaſſe Varro ſenſit. Obſes autem eſt, qui traditur imperio alterius, ea conditione, ut, ſi dator obſidis à fide recedat, recipienti ſit ius in corpus, & uitam obſidis. Quod præcipue inter potentes commercium eſt, qui non habent ſuperiores, ad quos pro iuſtitia prouocent.

In eundem de Decurio. Cap. XXXII.

Decuriones, inquit idem, primi ſingularum decuriarum dicti, quod probat Tēpanius ille apud Titum Liuium, quod & ipſe approbat Feſtus. Idemq́; ait: Decuriones appellātur, qui denis equitibus præſunt. Eſt ergo dictus decurio à decem, & centurio à centum. Nam (ut ait Pædianus) decuriæ ſunt nobiliorum, centuriæ inferiorum. Quidam uolunt (quorum eſt Fronto) decurionem præeſſe turmæ, quæ conſtat ex duobus, & triginta equitibus: neq; belli ſolum, ſed domi quoque decurio dicitur, nomen quoddam præpoſituræ ſignificans, ut Suetonius in Domitiani uita: Saturius decurio cubiculariorū;

cubiculariorum, & hoc quidem apud Romanos. In municipijs autẽ (ut mihi quidem uidetur) idem eſt decurio, qui Romæ ſenator. Nam qui in ſenatu, & conſilijs reipublicæ municipalis intereſſe poterant, decuriones erant. Cicero pro Sextio: Qua de cauſa & tum conuentus ille Capuæ huic P. Sextio apud me maximas gratias egit, & hoc tempore beneficium, fidemq́; hominis teſtimonio declarant, periculum deprecantur ſuo decreto. Recita quæſo P. Sexti, quid decreuerunt Capuæ decuriones? Quòd autem differant decurio Romanus, & decurio municipalis, ex epiſtola quadam Plinij Iunioris è primo libro declaratur, dicentis: Eſſe autem tibi centum millia nummûm cenſum ſatis indicat, quòd apud nos decurio es. Igitur ut te non decurione ſolum, uerumetiam equite Romano perfruamur, offero tibi ad implendas equitis Romani facultates, trecenta millia nummûm. Non dicitur itaque decurio, aut quod decem præſit militibus (ut quidam uolunt) quem Græci δέκαρχον uocant, quum decurio ſit maior equite, eques centurione, centurio decarcho, ut ex ſtipendiorum magnitudine datur in multis libris intelligi: aut in municipijs, qui decem equitibus præeſt, quum ſit equite duntaxat Romano minor. An quia decem præſit equitibus municipalibus? aut hoc erit dicendum, aut Pomponij Iuriſconſulti opinio ſequenda, dicentis: Decuriones quidam dictos aiunt eò, quòd in initio, quum coloniæ deducerentur, decima pars eorum, qui deducerentur, cõſilij publici gratia conſcribi ſolita ſit. Quare eum, quem nunc militem appellamus, aut falſa dignatione afficimus (nam etſi omnes qui militant milites ſunt, miles tamen proprie, qui pedibus militat, dicitur, eques, qui equo) aut ſi uere, decurionem potius appellamus. Quidã horum temporum docti, equitem uocant, ſed rectius decurionem uocarẽt. Nam eques eſt aut, qui Romæ ex ordine equeſtri eſt (quod non facit ad gloriam militarem) aut qui equo militat: cuius nulla dignatio eſt, quanquam iuriſperiti multa ineptiſſime fabulantur de dignatione militum, quæ quidẽ uel nulla, uel communis eſt omnium ſiue pedeſtriũ, ſiue equeſtrium, qui militiam exercent. Nam de auro geſtando, uel huiuſmodi nugis, nullum uerbum eſt in iure ciuili. Sed hæc omittamus, quæ non ſunt huiuſmodi ſcriptionis, dum illud admonuerimus, Romanum decurionem, qui præeſt decem Romanis equitibus, longe præſtare cæteris decurionibus, quibus etiam ipſe eques Romanus præſtat.

In Feſtum Pompeium, de Exemplum, & Exemplar. Cap. XXXIII.

Xemplum (inquit Feſtus) eſt, quod ſequamur, aut uitemus. Exemplar, ex quo ſimile faciamus. Illud animo æſtimatur, iſtud oculis conſpiciatur. Mihi autem (licet Feſtus ſcientiſſime

de exponendis uocabulis loquatur) aperienda tamen eſt magis horum nominum differentia. Nam et exemplum eſt, ex quo ſimile facimus, ut opera Homeri exemplum ſunt poëmata ſcribere uolentibus. Quintil. lib. X. Sic literarum ductus, ut ſcribendi fiat uſus, pueri ſequuntur: ſic muſici uocem docentium, pictores opera priorum: ruſtici probatam experimento culturam in exemplum intuentur. Et exemplar animo quoque æſtimatur. Cicero libro quinto de Oratore: Illa oratio fuit mihi exemplar bene dicendi. Quintilianus in decimo: Cornelius autē Seuerus etiam ſi uerſificator, quàm poëta melior, ſi tamen (ut eſt dictum) ad exemplar primi libri libellum Siculum præſcripſiſſet, uendicaret ſibi ſecundum locum. Horatius in Satyra inquit:
Plautus ad exemplar Siculi properare Epicharmi.
Idem Cicero pro Murena: Domeſticum te habere dixiſti exemplum ad imitandum. Eſt illud quidem exemplum tibi propoſitum domi, ſed tamen naturæ ſimilitudine illud à te magis, qui ab illo ortus es, quàm ad unumquenque noſtrum pertinere potuit. Ad imitandum uero tam mihi propoſitum exemplar illud eſt, quàm tibi. Itaque unum pro eodē penè exemplum, & exemplar poſuit, & quidem eadem loco. Cæterum exemplum eſt ipſa res, quam imitamur, aut (ſi ita ſors tulerit) debitamus, in aliquo: ut in Catone. Cato autem ipſe exemplar. Illud contentum, hoc continens. Quòd ſi dicamus, ad exemplar Catonis, aut ad exemplar Epicharmi, ſic intelligimus, ad exemplar Catonis, quod eſt Cato: ad exemplar Epicharmi, quod eſt Epicharmus, ſiue opus Epicharmi, ut opus hominis pro ipſo homine. Animam, corpusq; filij deſtruis, quaſi aliud illa ſint à filio. Exemplum pro exēplari. Eſt enim contentum pro continente, ut apud eundem: Fuit ille uir exemplum continentiæ: quomodo dicimus, ille uir fuit norma uiuendi: quum tamen non ſit norma uiuendi uir, ſed in uiro: ita nec ille exemplum continentiæ, ſed in illo. Ideóq; exemplaria multa ſunt, unus tamen exempli, ut redditæ ſunt mihi binæ literæ tuæ eodem exemplo, id eſt eiuſdem formæ: & duo, uel tria exemplaria Aeneidos, hoc eſt, multi codices eodem exemplo: & exemplar ab exemplari ſumitur, non ab exēplo. Nam exemplum incorporale eſt, exemplar plerunque corporale. Hinc Salluſtius: Literas, quas ſibi nomine Catilinæ redditas dicebat, earum exemplum infra ſcriptum eſt, hoc eſt earum forma infra ſcripta eſt, melius quàm earum exemplar. Quòd forma ſit exemplum, Paulus Iuriſconſultus teſtatur: Si legatum certum petatur, nō iubet prætor uerba teſtamenti edere, ideo fortaſſe, quia hæredes ſolēt habere exēplum teſtamenti, id eſt formam. Cicero ad Appium: Ex his literis, quarum ad me exemplum miſiſti. Et ad Ciceronem tum Plancus: Exemplar

plar eius chirographi Tito miſi. Tum Aſinius Pollio: Ex literis cognoſces, nam earum tibi exemplar miſi. Hi de pagina ſcripta, quod corporale eſt, intelligunt: ille de ſententia, quæ in pagina cõtinetur, uel potius ex pagina percipitur. Quòd ſi indiſtinctè his duobus libet uti, non ſanè repugnabo: quum præſertim Ouidius dicat exempla plura unius rei, pro exemplaribus. Nam unius rei unum, atque idem exemplum eſt proprie (ut dixi) in diuerſis licet exemplaribus. Loquens. n. de opere ſuo Metamorphoſeos, libro primo de Triſtibus ait:

Pluribus exemplis ſcripta fuiſſe reor.

Reperitur etiam exemplarium pro exemplari: Plinius lib. VI. Iuba: hæc omiſit in hoc tractatu, niſi exemplarium uitioſum eſt. Non de eo autem exemplo dixi, quod adhibetur rei aut probandæ, aut ornandæ cauſa, quæ ſignificatio nota eſt omnibus. Vnde pars probationis uocatur ab exemplis, & in elocutione exemplum inter ornamenta numeratur.

In Boëtium de Perſona. Cap. XXXIIII.

Perſona eſt (inquit Boëtius) incommutabilis naturæ, indiuidua ſubſtantia: exiſtimans ſe argumentatione collegiſſe, quare non ſit qualitas, nec aliud prædicamentum ullum, ſed ſubſtantia. Sed huic homini Romano oſtendam, Romane loqui neſcire. Perſona nanque non eſt in Deo magis, quàm in bruto, ſicut humanitas, ſicut alia plura. Sed demus, ut in Deo etiam ſit perſona, quæro, quãobrem ea non ſit qualitas, ſiue de homine loquimur ſiue de Deo? Nã in homine quidem perſona ſignificat qualitatem, qua alius ab alio differimus: tum in animo, tum in corpore, tum in extra poſitis, quæ à rhetoricis enumerantur in attributis perſonæ. Animi, ut quo ſtudio ſe exerceat, medicinæ, an iuris ciuilis, an militiæ. Et qua mente: iracundus, an moderatus: auarus, an liberalis. Corporis: iuuenis, an ſenex: pulcher, an deformis: fortis, an imbecillis: mas àn fœmina. Extra poſitorum: diues, an pauper: clarus, an obſcurus: maritus, an cœlebs: parens liberorum, an orbus: & his ſimilia. Ideoq; figuræ, & ſigilla quædã, quæ roſtris, aut alia corporis parte aquam fontanam emittunt, quia repræſentant uarios hominum uultus, & geſtus, perſonæ dicuntur. Et hiſtriones in ſcena perſonas accipiũt, aut quum ſeruum agunt, aut ancillam, aut matronam, aut meretricem, aut ſenem, aut adoleſcentẽ, aut patrem, aut matrem, aut filium, aut regem, aut militem, aut lenonem, aut paraſitum, & mille huiuſmodi, quæ non ſunt ſingula in ſingulis, ſed pluriuia: ueluti in me eſt perna humani, liberalis, timidi, iracundi, hebetis, ſomniculoſi, literati, ſenilis, mariti, ſoceri, generi, patris, filij, fratris, pulchri, fortis, diuitis, nobilis, et interdũ contraria. Nã

ad fortiſſimum, pulcherrimum, ditiſſimum, non ſum fortis, nec pulcher, nec diues, ſed imbecillis, deformis, pauper. Alia itaque ad hunc perſona ſum, quàm ad eum, cui in his omnibus antecello. Et ad Priamum ſum perſona filij, ad Aſtyanacta perſona patris. ad Andromacham perſona uiri, ad Paridem perſona fratris, ad Sarpedonem perſona amici, ad Achillem perſona inimici. Quo fit ut aſſit mihi multiplex perſona, ac diuerſa, ſed una tantũ ſubſtantia. In deo autem perſonam ponimus, uel quòd nullum aliud uocabulum quadrat, non natura, quo ueteres utebantur, nõ ſubſtantia quo Græci utuntur, uel quòd uere in Deo triplex eſt qualitas. Atqui hic mihi os comprimet Boëtius, neque uocem prodire permittet, dicens, qualitatem eam eſſe, quæ poſſit etiam abeſſe præter ſubiecti corruptionem. Hanc ego diffinitionem (ut græculam, & ineptam) derideo. Dico lucem, uibrationem, calorem in ſole eſſe qualitates, & hoc dico latine omnibus, qui unquam latine locuti ſunt conſentientibus: quanquam de hac re ſuo loco in noſtro opere de dialectica diſſeruimus. Tales qualitates ſtatuo in Deo, & has dico eſſe perſonas, quæ ab eo abeſſe non poſſunt, & qualitatem ſignificare, non ſubſtantiam (ut Boëtius uoluit) qui nos barbare loqui docuit. Hinc enim forſitan adductum uulgus, ut ſic loquatur, tres perſonæ me expectant, uideo duas perſonas, hic eſt bona perſona: qui ſermo antea fuit inauditus, & hodie nemo niſi imperitus omnino ſic loquitur. Quãquam Boëtius ipſe uiderit, quomodo perſona eſt ſubſtantia. Sunt autem in Deo tres perſonæ, nõ tres ſubſtantias illi adeſſe intelligamus: præſertim quòd neque ulla uox meram ſubſtantiam ſignificat, neque ulla res eſt mera ſubſtantia, ut in eodem noſtro opere oſtendimus.

In Iuſtinianum de Noxæ dedere. Cap. XXXV.

Oxæ dedere, Iuſtiniani pace, ſiue Trebelliani, & ſociorum n (Nam Iuſtinianus nec iura, nec forſitan latinas literas nouit) eſt pœnæ dare, ſiue tradere ob noxam, qua ſignificatur culpa. Ille autem ait: Noxa eſt corpus, quod punitur: et in eodem loco: Corpus deditur noxæ. Si noxa corpus eſt, quomodo corpus deditur noxæ? Nunquid corpus deditur corpori, aut corpus ſibi? Quanquam quid hæc oratio ad ſignificandum pœnam faceret? Eſt autem hæc pœna ſeruorum, quos domini malunt ad pœnam tradere, quàm præſtare maleficium, quod illi admiſerunt. Paulus ita diffinit: Noxales appellantur actiones, quæ non ex contractu, ſed ex noxa, atque maleficio ſeruorum aduerſus nos inſtituuntur: quarum actionum ius, & poteſtas hæc eſt, ut ſi damnati fuerimus, liceat nobis deditione corporis, quod deliquerit, euitare litis æſtimationem. Vlpianus quoque addit, ut corpus tradatur uiuum igni. Quintilianus in Gladiatore: Alebat

deuotum corpus grauior omni fame ſagna, & inter deditæ noxæ mã cipia contemptiſſimus Tyro gladiator, ut nouiſſime proderem calamitatis meæ innocentiam, diſcebam quotidie ſcelus. Nam noxa etiam dãnum ſignificat, ut apud Ouid. lib. XV. Metamorphoſeos:

Nocte nocent potæ, ſine noxa luce bibuntur.

Et Suetonium de Cæſaris uita: Spurinamq; irridens, & ut falſum arguens, quòd ſine ulla ſua noxa idus Martiæ adeſſent. De brutis autem improprie dicitur, ea dedi noxæ, ut de capra apud eundem Ouidium libro primo Faſtorum:

Verba fides ſequitur, noxæ tibi deditus hoſtis
Spargitur effuſo cornua Bacche mero.

Seruius ſuper illud Vergilij:

Vnius ob noxam, & furias Aiacis Oilei:

Ait noxam pro noxia, id eſt culpa: quaſi per ſe noxa non ſignificet culpam, quam familiaris eius (ut opinor) Macrobius leuem culpam accipi uult. Atque (ut ſibi crederemus) noxam non culpam eſſe, ſed pœnam, ait culpam noxiam dici, quaſi noxiam ſæpius, quàm noxam in hac ſignificatione reperiamus, quam dictionem nuſquam reperimus. Quod dixi Iuſtinianũ forſitan nec iura, nec literas latinas ſciſſe, nemo miretur, tum quia ſemper in Græcia uixit, tum quia ſe dominum Iuſtinianum (ut ex numiſmate eius apparet) dici uoluit, ut quidã alij Cæſares fecerunt, quod à uiro Romano eſt alieniſſimum, & character ipſe literarum, figurarumq; illorum temporum numiſmatis gothicum magis redolet, quàm latinum.

In eundem de Teſtamentum. Cap. XXXVI.

Teſtamentum, idem inquit, ex eo appellatur, quòd teſtatio mẽtis eſt. Quæ diffinitio quorundam Iuriſconſultorum fuit, quos ſi iuſte A. Gellius coarguit, quanto ego iuſtius hunc arguere poſſum, qui exploſam, atque deriſam etymologiam inculcat? Nam cur à mente potius dicatur, quàm à mento, uel à mentæ? quia nihil ad hanc ſignificationem mentum, menta'ue facit, inquies. Quid ergo mens ad armentum, ad ſalſamentum, ad ornamentum, ad condimentum, ad armamentum, ad pauimentum, ad cœmentum, ad calciamẽtum, ad ueſtimentum, & huiuſmodi infinita? Nec minus inepta uidetur mihi hæc etymologia, quàm illa apud Donatum, apud Seruium, apud Iſidorum: Oratio dicta eſt, quaſi oris ratio. Quid aratio eſt? quid deuoratio? quid trituratio? quid operatio? quid mille huiuſmodi? nunquid in his ratio eſt? an talia ſunt, qualia cætera à ſupinis profecta, ſatio, potatio, meſſio, lectio? Quid non etiam ſicut à ſupino ratio uenit, reor ratum ratio, ſicut ab oratum oratio? Eo magis, quòd ſecun-

dã ſyllabã bis accipi uult, quaſi dicatur oriratio, & non oratio. Non eſt ergo uera etymologia hæc. Neque à mente, neque à mento, neque à menta, ſed potius hæc nomina aſſumunt tum ſyllabam, cum exirẽt antea in men, ut ueſtimen, calciamen, munimen, lenimen, nutrimen, ſpiramen, medicamen, uelamen, quibus adiecta tum, fit munimentum, lenimentum, nutrimentum, ſpiramentum, medicamentum, ueſtimentum, uelamentum, calciamentum: ita teſtamen addita ſyllaba tum, fit teſtamentum: quod ſi à mente deſcenderet teſtamentum, teſtamentia diceremus, quemadmodum dementia, & amentia. Nihil habet magis ridiculum hæc, de qua loquimur ſcientia, quàm etymologiam, in qua ipſe quoque Varro & luſit, & luſus eſt.

In Donatum de Syncerum. Cap. XXXVII.

Syncerum (Donatus inquit) quaſi ſine cera, mel ſimplex & purum, & ſine fuco: imo cum cera potius. Syncerum à σὺν componitur non à ſine, quæ nunquam compoſitionem admittit, quod ipſa etiã ſcriptio declarat, quæ y habet, non i. Eſt enim ex duobus Græcis compoſitum, ex σὺν & cera, quæ ab illis dicitur κηρός, uel à σύγκηρος conuertimus. Quò magis uenuſta, atque apta huius autoris etymologia eſt, indicatur etymologiam plerunque fallacem eſſe, quia ſignificatio hæc non ita abſoluta, & uera eſt. Quid uenuſtius atque aptius dici poteſt, quàm fidem ideo uocatam, quia fiat, quod dicitur? Quam etymologiam fallacem eſſe declarat, quòd hoc nomen, chordam inſtrumenti muſici ſignificat. Et tamen licet dicere ſyncerum, quaſi cum cera mel, quod integrum eſt, & ſolidum, & nulla ſui parte fraudatum: ut ſi diuidere fructum communium aluearioꝝ cum ſocio uelim, partemq; tantum mellis aſſignem, nimirum non ago ſyncere, quòd ſine cera mella dedi.

In Iuriſconſultos de Mulier. Cap. XXXVIII.

Mulieris appellatione (Caius inquit) etiam uirgo uiripotens continetur. Vlpianus autem quodã loco ita ait: Quòd ſi ego me uirginem emere putarem, quum eſſet mulier, emptio nõ ualebit. Hic mulierem appellat quæ uirgo non eſt. Ille etiam, quæ uirgo eſt. Et Vlpiani quidem locutio recta eſt Ciceronis teſtimonio, qui ob iurgantibus, quòd ſexagenarius Popiliam uirginem duxiſſet, cras mulier erit, inquit. Sed Caij quoque diffinitio locum habet aliquando, ut ſi quis uidens decem fœminas, quarum aliqua uirgo ſit, ætate tamen, qua mulier eſſe poſſit, dicat, uidi decem mulieres. Quo modo etiam in Euangelio dicitur: Quid mihi, & tibi eſt mulier? Sed ex Græco ſumptum eſt γυνὴ, uel θῆλυς, quo ſignificatur, uel fœmina, uel mulier. Idẽ quoque Vlpianus inquit: Mulierem ita arctam, ut mulier fieri non

poſſit,

poſſit, ſanam non uideri conſtat. Eandem dixit & mulierem, et nō mulierem, primum pro ea, quæ eſt fœmina, ſecundum pro corrupta.

In eoſdem de Munus, & Donum. Cap. XXXIX.

Vnus (paulus inquit) tribus modis dicitur. Vno donum, & inde munera dici dari, mitti ue. Altero onus, quod quum remittitur, uacationem militiæ, munerisq́; præſtat: inde immunitatem appellari. Tertio dicitur officium, unde munera militaria, & quoſdam milites munificos uocari. Igitur municipes dici quòd munera ciuilia capiant. Idem alibi: Municipes intelligendi ſunt & ij, qui in eodem municipio nati ſunt. Vlpianus: Municipes quidem proprie appellantur muneris participes, recepti in ciuitatem, ut munera nobiſcum facerent. Sed nunc abuſiue municipes dicimus ſuæ cuiuſque ciuitatis ciues, utputa Campanos, Puteolanos. Pomponius ita ait: Munus publicū eſt officium priuati hominis, ex quo commodum ad ſingulos, uniuerſosq́; ciues, remq́; eorum imperio magiſtratus extra ordinem peruenit. Marcus autem ſic: Munus proprie eſt, quod neceſſario ſubimus lege, more, imperio ue eius, qui iubendi habet poteſtatem. Dona autem proprie ſunt, quæ nulla neceſſitate, aut iuris officio, ſed ſpōte præſtātur, quæ ſi nō præſtētur, nulla reprehenſio eſt, et ſi præſtentur, plerūq; laus eſt. Sed in hoc uentū eſt, ut nō quodcūq; munus, idemq́; donū accipiatur. At quod donum fuerit, id recte munus accipiatur. Quomodo hi Iuriſconſulti inter ſe conueniant, & an aliquid deſit alicui horum, Accurſius cum Barthola, Baldoq́; conſultet, dumq́; mihi (ut more ipſorum loquamur) ambo, tres ue reſpondeant, affirmentq́;, quod Marcus ait, donum eſſe ſpeciem, munus uero genus. Idemq́; contrariū eſſe uerbis Vlpiani dicentis: Inter donum, & munus hoc intereſt, quod inter genus, & ſpeciem. Nam genus eſſe donum, ideo Labeo ait à donando dictum: munus eſſe ſpeciem, nam munus eſſe donum cum cauſa, ut puta natalium, nuptiarum. Hic meam non interpono ſententiam, ne illos triumuiros doceam contra me reſpondere. Quòd ſi me utique ſe qui uoluerint, reſpōdeant neutrum uerum dicere. Nam neque genus, neque ſpecies in hæc duo nomina cadit, & nullum mihi uidetur donum ſine cauſa eſſe.

In eoſdem de Peculium Cap. XL.

Peculium eſt, Pomponius inquit, nō id, cuius ſeruus ſeorſum à domino rationem habuit, ſed quod dominus ipſe ſeparauit, ſuam à ſerui ratione diſcernens. Peculium Celſo referēte, Labeo ſic definit: Eſt quod ſeruus domini permiſſu ſeparatum à rationibus dominicis habet, deducto inde, ſi quid domino debetur. Idem alio loco: Paterfamiliâs peculium habere non poteſt, quemadmodū nec

ſeruus bona. Ex his uerbis apparet, nec dominum habere peculiũ poſſe, & ſolum ſeruum habere. Idem Pomponius, & Celſus alibi aiũt: Vnde colligi poſſit, etiam non ſeruum, ac dominum habere peculium. Pomponius enim ita ſcribit: Caſtrenſe peculium eſt, quod à parentibus, & cognatis in militia degenti donatum eſt, uel quod ipſe filius in militia acquiſiuit, quod niſi militaret, acquiſiturus non fuiſſet: nã quod erat ſine militia acquiſiturus, id peculium eius caſtrenſe non eſt. Celſus autem ſic: Et audiſſe ſe ruſticos ſenes ita dicentes. Pecuniam ſine peculio fragilem eſſe. Peculium appellantes, quod præſidij cauſa reponeretur. A quo non diſſentit Vlpianus dicens: Peculiũ dictum eſt quaſi puſilla pecunia, ſiue patrimonium puſillum. Quid ergo inter has diffinitiones ſequemur multiplices, & inter ſe propemodum contrarias? quum præſertim Feſtus ita ſcribat: Peculium ſeruorum eſt, à pecore dictum, ſicut pecunia nobilium. Et Seruius Grammaticus: Peculium patrimonium (ita enim maiores dicebant) à pecoribus, in quibus conſtabat uniuerſa eorum ſubſtantia. Vnde etiam pecunia dicta eſt à peculio, quod proprie tantum eſt ſeruorum, & peculiũ dicimus (licet abuſiue) pro patrimonio. Ipſe uero tanquam arbiter honorarius hanc rẽ dijudicabo, & quidem breuiter. Peculium eſt quicquid labore noſtro partum eſt, in quacunque perſona, licet in ſeruis iura uelint dominorum accedere conſenſum. Et ita ſenſiſſe Vergilium ſentio in ea parte, quam exponit Seruius:

Nec ſpes libertatis erat, nec cura peculi. Et Horatium:
Rem poteris ſeruare tuam: redit uncia, quid fit?
Semis, ad hæc animos ærugo, & cura peculi.

Et Ciceronem in Paradoxis: An eorum ſeruitus dubia eſt, qui cupiditate peculij nullam conditionem recuſant duriſſime ſeruitutis? Et illos quoque ruſticos ſenes, de quibus Celſus meminit, pecuniam ſine peculio fragilem eſſe, id eſt ſine lucro induſtria parto. Nam cur habenti pecuniam maior ſpes præſidij collocetur in puſillo, quod repoſuit, quàm in ipſa pecunia? quum præſertim peculium pars ſit pecuniæ, aut quo modo præſtare poſſit repoſita illa pecunia, ne cætera dilabatur? Vel peculium eſt quicquid proprie alicuius eſt. A peculio fit adiectiuum peculiaris pro re ad peculium pertinente, ſiue peculij propria. Sed in uſu iam receptum eſt pro proprio, ſiue ſpeciali. Quintil. lib. VIII. Quod commune eſt & alijs nomen, intellectu alicui rei peculiariter tribuitur: ut Vrbem, Romam accipimus: & uenales nouitios, & Corinthia æra, quum ſint urbes aliæ quoque, & uenalia multa, & tã aurum, & argentum, quàm æs Corinthium. Idem in II. Ambulantem loqui ita demum oportet, ſi in cauſis publicis, in quibus multi ſunt iu-

dices,

iudices,quod dicimus; quaſi ſingulis iter inculcare peculiariter uelimus. Et in libro ſexto: Paululum impendamus huic quoque peculiaris operæ. Peculatus, furtum rerum ad ipſam rempub. pertinentium, uel ad prouentus principis ſpectantium, ſicut ſacrilegium rerum ſacrarũ. Inde depeculor, quod quidam ad ſacrilegium etiam transferunt.

In eoſdem de Fundus, Ager, Villa, Prædium. Cap. XLI.

FVndus Vlpianus ita finit. Locus eſt non fundus, ſed portio fundi aliqua. Fundus autem aliquid integrum eſt. Plerunque fundum ſine uilla accipimus. Idē alibi: Ager eſt locus, qui ſine uilla eſt. Modeſtinus uero ſic: Quæſtio eſt, fundus à poſſeſſione, uel agro, uel prædio quid diſtet. Fundus eſt omne, quicquid ſolo cōtinetur. Ager eſt ſpecies fundi, quæ ad uſum hominis paratur. Poſſeſſio ab agro iuris proprietate diſtat. Quicquid enim apprehendimus, cuius proprietas ad nos non pertinet, aut nequit pertinere, hoc poſſeſſionem appellamus. Poſſeſſio ergo uſus, ager proprietas loci eſt. Nam & ager, & poſſeſſio huius appellationis ſpecies ſunt. Florentinus: Fundi appellatione omne ædificium, & omnis ager continetur. Sed in uſu urbana ædificia, ædes ruſticæ, uilla dicuntur. Locus uero ſine ædificio in urbe, Area: in rure autem, Ager appellatur. Idemq;: Ager cum ædificio fundus dicitur. Ecce diuerſæ iuriſcōſultorum ſententiæ cum in alijs, tum in hoc, quòd Vlpianus ait, plerunque fundum eſſe ſine uilla, id eſt, ſine ædificio. Florētinus autem agrum cum ædificio eſſe fundum. Modeſtinus obſcure exponit, agrumq; diffiniens, cum neutro aliorum concordat, ſed ridicule à poſſeſſione diſtinguit, ne dicam imperite loquens de poſſeſſione, quando ſignificat qualitatem, non quando ſignificat ſubſtantiam, perinde ac ſi quis dicat de uirtutibus, ac uitijs loquens. Prauum, & malum ſic differunt. Prauum eſt, id quod non recta ratione, & uia fit. Praua enim appellantur, quæ non ſunt recta, ut lignum prauum. Malum uero genus pomi eſt. Quid hoc foret dictu ineptius, ubi de qualitatibus, & actionibus agitur, digredi ad ſubſtantiam, quæ ad rem non pertineat? ita hic, quum de fundo, de agro, de prædio, de poſſeſſione diſputat: non de ea ſignificatione poſſeſſionis loquitur, qua proprietas intelligitur, ſed qua actio poſſidendi, ſiue qua litis. Quòd ſi ita eſt, quid affinius habet poſſeſſio ad fundum, agrū, prædium, quàm ad nauem, equum, ueſtem? Harum nanq; rerum ita poſſeſſio eſt, ut illarum: ſed non de huiuſmodi poſſeſſione loquendum erat, quæ præſertim (ut ipſe ait) non eſt ſpecies prædij, uel fundi. Prædium enim, fundus'ue proprietas eſt, quorum utrumlibet (ſi generale nomen eſt) ad poſſeſſionem, profecto non uſus, ſed proprietas dicenda. Modeſtino poſſeſſio fuit. Sed quid facias? ipſe aliter poſſeſſionē diſ-

finit. Quòd ſi quis dubitet, an poſſeſſio proprietas ſit, accipiat præter ipſorum iuriſconſultorum, etiam Ciceronis; & Quintil. teſtimonia, quorum alter in paradoxis ita ſcribit: Etenim ſi iſti callidi æſtimatores prata, & areas magni æſtimant, quòd ei generi poſſeſſionum minime noceri poteſt. Non de uſu uidelicet locutus eſt Cicer. cui certe noceri poteſt, ſed de proprietate. Alter in ſexto de Oratoria inſtitutione: Patris eius dialogos dedit legendos, quorũ quum in Priuernati unus; alter in Albano, tertius in Tyburti ſermonem habitum cõplecteretur, requirebant, ubi eſſent hæ poſſeſſiones. Omnes autem illas Brutus uendiderat. Nemò interrogat, ubi eſt uſus prædiorum, ſed ubi eſt proprietas. Nemó'q; uſum uendit, ſed proprietatem, aut uſumfructum. De prædio autem Vlpianus ita ſcribit: Prædia urbana omnia ædificia accipimus, non ſolum ea, quæ ſunt in oppidis, ſed etiam ſi forte ſtabula, uel alia meritoria in uillis, & in uicis, uel ſi prætoris uoluptati tantũ deſeruientia, quia urbanum prædium non locus facit, ſed materia. Proinde hortus quoque (ſi qui ſunt in ædificijs conſtituti) dicendum eſt in urbanorum appellatione contineri. Planè ſi plurimi horti in reditu ſunt, uinearij forte, uel olitorij magis, hæc non ſunt urbana. Etiam de prædio, ſicut de fundo iuriſconſultorum controuerſia eſt. Nec mirum; quum nemo non habeat ſuam de rebus quibuſque, uerbiſq; ſententiã. Sed de poſterioribus, qui ex operibus illorũ excerpſerunt, miror, quòd hæc indiſcuſſa reliquerunt. Id (ut ego, quod ad me attinet, faciam) ita ſentio. Agrum continere fundum, non contineri à fundo, nihil prohibet eum cum uilla eſſe. Erant in agris ſenatores, & uixerunt multi nobiliſſimi philoſophi in agris, nimirum non ſine uilla, & habitatione. Differt'q; ager ab aruo, quòd aruum ſemẽti datur. Salluſtius: Quia Numidæ pabulo pecoris magis, quàm aruo ſtudent. Quintil. Pauper, & diues in agro uicini erant, iunctis hortulis. Et mox: Sed ſi ex omni parte diuitis circumiectus ager uix tenuem ad greſſus meos ſemitam dat. Quid agimus inquam? undique uallo diuitiarum clauſi ſumus. Hinc hortuli locupletis, hinc arua, inde uineta, hinc ſaltus. Fundus (ut dixi) minus quiddam eſt. Singula enim proprie prata, ſingulæ uineæ, ſinguli horti, ſingula olineta, pomeria, ſalicta, arbuſta, paſcua, nemora, loca aucupatoria, uenatoria, piſcatoria, ſiue uillam, atque ædificiũ, ſiue piſcinam, atque aluearia, ſiue uiuaria habeant, ſiue non habeãt, ſinguli fundi ſunt, & hoc quidem in agro. In urbe autem, ſiue oppido, ſiue uico, ſiue caſtello tantummodo prædium eſt, quicquid tale eſt, qualia hæc, quæ enumeraui. Nanq; eadem in agro etiam prædia ſunt. Fundus enim ſpecies prædij eſt. Itaque fundus eſt poſſeſſio ruſtica. Prædium et ruſtica, & urbana duntaxat poſſeſſio, qualem deſcripſi.

Nam

Nam uidetur poſſeſſio etiam ſignificare tabernas, hoſpitia, horrea in urbe. Cicero in Philipp. Poſſeſſiones uocabat & urbanas, & ruſticas. Puto non tantum prædia, ſed & cætera, quæ immobilia uulgo appellantur. Addamus ad hæc aliquid de hoc fundum, quod an à fundo fundas, an potius fundo à fundum, ſiue à fundus ueniat, ambigi poteſt. Quidam fundus à funda dici uolũt. Cic. in quodam ioculari libello:

Fundum Varro uocat, quem poſſit mittere funda,
Ni lapis exciderit, qua caua funda patet.

Niſi hæc ſententia ſit tam paruum illum fuiſſe fundum, ut funda prehendi, & in morem lapidis iaci poſſet. Fundum igitur eſt ima pars rei; proprie aliquid liquoris intra ſe continens, aut ad continendum facta, ut dolium, ut nauis, ut alueus, uel fluminis, uel lacus, uel ſtagni, uel maris. Nam fundum turris (ut quidam ſcripſerunt) ipſe non dicerem. Fundamentum (ut omnibus liquet) aliud eſt, quàm fundum; & tamen fundare magis ad fundamentum, quàm ad fundum pertinet. Fundamus enim domum, non nauem, aut dolium, ut Vergilius:

Ille urbem Argyripam patriæ cognomine gentis,
Victor Gargani fundabat Iapygis aruis.

Nam fundamentare non reperitur: nec fundare quidem eſt ſanè frequens, niſi per tranſlationem. Quintil. in Gladiatore: Hoc fundatam paternis, auitisq; opibus domum exhaurit. Eſt enim frequentius iacere fundamenta, etiam per tranſlationem, ut idem libro primo: Nam inde & contemptus operis innaſcitur, & fundamenta iaciuntur impudentiæ, & (quod eſt ubique perniciosiſſimum) præuenit uires fiducia. Et Cicero: In quo templo (quantum in me fuit) ieci fundamenta pacis. Sine tranſlatione, Suetonius de uita Caij: In arce Capitolina nouæ domus fundamenta iecit. Cæterum hoc differunt fundare, & fundamenta iacere, quòd fundare eſt ualidis fundamentis fulcire: Fundamẽta iacere, quaſi qualiacunque fundamenta facere, & quodãmodo dare rei principium. Neque uero, ſicut reperitur fundus, & fundum, ita reperitur punctus, & punctum. Errantq; philoſophi, quum punctus, & linea dicunt. Nam de punctum, quod eſt breuiſſimum tempus, nulla lis eſt, ut Terentius in Phormione: Tum temporis mihi punctum ad hanc rem eſt. Pro eo autem ſenſu, in quem utuntur philoſophi, Cicero pro Plancio: Nam quod queſtus es, plures te teſtes habere de Velina, quàm quot in ea tribu puncta tuleris. Quidam momentum pro eodem ſignificato accipiunt, cuius eſt punctum, tamen aliter eſt. Breue enim tempus ſignificatur per illud, per hoc uero breuiſſimum. Horatius:

Quid enim? concurritur horæ Momento.

In eoſdem de Noualis. Cap. XLII.

Oualis (inquit Paulus) eſt terra proſciſſa, quæ anno ceſſat,
n quæ à Græcis, ὁ καὶ ἡ νεὸς, καὶ τὸ νέωμα uocatur. In quo autoritatem Varronis ſecutus uidetur, dicentis: Ager reſtibilis, qui reſtituitur, ac reſeritur quotannis: contra, qui intermittitur, à nouando noualis ager: et Plinij, qui ait: Nouale eſt, quod alternis annis ſeritur. Idem quoque ſentire uidetur Feſtus Pompeius, qui dicit: Noualis ager, nouæ relictus ſementi. Sunt, qui uolunt noualem eſſe aruum, tunc primum ad ſementem proſciſſum, quorũ eſt Seruius, qui inquit: Dicimus & has nouales, & hæc noualia. Proprie nouales tunc primũ arua proſciſſa. Quod ita ſenſiſſe Vergiliũ palàm eſt, in illo uerſu:

Impius hæc tam culta noualia miles habebit?

Ineptum erat deplorare agrum à barbaris poſſideri, quòd non eſſet reſtibilis, ſed quòd anno interquieuiſſet. Deplorabat igitur agrum, in quo inſtruendo magnopere laboraſſet, & nouitate ipſa præter cæteros uberiorẽ datum iri in manus alienas, & barbaras, & impias. Quod etiam & ſentit, & declarat in milite Mariano Quintilian. Mox ingentibus lacertis humum fodere, ſegnem futuris noualibus eruere ſyluam. Hieronymus etiam diffinit in hunc ſenſum, dicens: Nouale, eſt ager nunc primum proſciſſus. Sed Vergilius in ſenſum priorem accipit, quum inquit:

Alternis idem tonſas ceſſare nouales,
Et ſegnem patiere ſitu dureſcere campum.

Ideoq; Seruius alibi ait: Noualia, id eſt noua terra, quæ per ſingulos annos renouatur per ſemina.

In eoſdem de Liber, & Volumen. Cap. XLIII.

I cui, Vlpianus inquit, centum libri ſunt legati, centum uolu-
s mina ei dabimus, non centum, quæ quis ingenio ſuo metitus ſit, quæ ad libri ſcripturam ſufficerent, utputa quum haberet Homerum totum in uno uolumine, non quadragintaocto libros cõputabimus, ſed hoc unum Homeri uolumen pro libro accipiẽdum eſt. Vlpianus Homeri opus nunc unum librum, nunc quadragintaocto libros nominat. Nec tamen ait librum duo ſignificare, ipſum opus, & certam operis partem. Præterea opus, ſiue opera Homeri librum appellat, & uolumen, quorum utrunque inauditum eſt. Vergilij Aeneis, nõ liber eſt, ſed duodecim libri. Georgica, nõ ſunt item liber, ſed libri quatuor. Bucolica, unus liber eſt, idemq; unum uolumẽ. Georgica, quatuor uolumina, Aeneis, duodecim. Ouidius:

Sunt mihi mutatæ ter quinque uolumina formæ.

Sed quid exemplis agimus, quum nuſquam plura afferri poſſint?

At

*At Vlpinus putat, etiã ſi omnia opera Didymi, quo nemo plura ſcripſit, in unum codicem conglutinarentur, unum tantum debere uolumen appellari, quod nemo nec poſſet euoluere, nec ferre uellet. Eſt enĩ uolumen à uolo, quòd in libris uoluntas apparet, uel (quod magis ſequerer à uoluo, quod uoluitur, quales libros hodie Hebræi quoſdã habent, qualesq́; in ueteri, & nouo teſtamento lectitamus fuiſſe. Et Romani, qui in libris arborum, id eſt corticibus ſcribebant, quòd libellos illos, quò ferrent commodius, complicabant, uolumina forte appellauerunt. Itaque uolumina libellis ſimiliora fuere, quàm libris Quod ex eo quoque loco apparet, ubi Plinius de libris auunculi loquens, ait: Libri tres in ſex uolumina propter amplitudinem diuiſi, quaſi dicat in ſex minores libros, ut ſint uolumina aliquanto minora, quàm libri. Quod etymologia quoque nonnihil probat, ut oſtendi. Vnde adhuc durat uerbum euoluere libros, pro eo, quod eſt aperire libros, lectitandi gratia, quaſi rem complicatam explicare, quemadmodum reuelare, eſt rem uelatam detegere. Niſi dicamus euolui libros propter numerũ pagnarum. Accipitur autem nũc euoluere libros, ſiue auteres, pro eo, quod eſt lectitare. * Nec inficias eo, libros accipi pro codicibus: & in ſingulari librum pro quolibet magno codice, etiam ſi is contineat Iliada, & Odyſſeam: ut tenet rex manu librum: & is ſit Homerus: nõ tamen recte dicas, tenet librum Homeri. +*

In eoſdem de Probrum, & Opprobrium, Exprobare, & Improbrare. Cap. XLIIII.

p Robrum, et opprobrium, Vlpianus inquit, idem eſt. Probra quædam natura turpia ſunt, quædam ciuiliter, & quaſi more ciuitatis improba: utputa furtum, adulterium natura turpe. Enimuero tutelæ damnari, hoc non natura probrum eſt, ſed more ciuitatis. Nec enim natura probrum eſt, quod poteſt etiam in hominem idoneum incurrere. Vlpianus probrum accipit pro infamia tantum, qualis eſt ex furto, uel male geſta tutela, non pro flagitio, quod principale ſignificatum eſt. Nam probrum idem eſt, quod dedecus: quod duo ſignificat. Vnum, quod eſt crimen, ut Quintilianus ſtatim in principio declamationis in milite Mariano inquit: Satis dedecoris, atque flagitij caſtra ceperunt. Alterũ, quod eſt ignominia, atque infamia, quod notum eſt. Similiter accipitur probrum pro crimine, ut idem libro primo: Iam ſi minor in eligendis cuſtodum, & præceptorum moribus fuit cura, pudet dicere, in quæ probra nefandi homines iſto cædendi iure abutantur. Pro ignominia Liuius libro quinto: His freti cauſſant portis, ingerunt probra, ægre abſtinent, qui caſtra oppugnent. Quæ duo nomina tanquam ſimilia eodem loco Cicero coniunxit in Catone

Maiore: Mihi uero, & Flacco neutiquam probari potuit tam flagitioſa, & tam perdita libido, quæ cum probro priuato coniungeret imperij dedecus. Præterea ne ſimile quidem eſt ſanè probrum pro opprobrio. Non enim latine dixiſſet Cicero: quæ cum opprobrio priuato coniungeret imperij dedecus: quemadmodum in Salluſtium dixit. Itaq; timens, ne facinora eius clam nobis eſſent, quum omnibus matribusfamilias ueſtris opprobrio eſſet, confeſſus eſt nobis audientibus adulterium. Eſt autem opprobrium aliquando facto, ſed frequentius uerbo. Nam Salluſtius (ut uult Cicero) uel ex eo, quòd fœminis, quibuſcum habuiſſe uſum ſe, erat notum, uel quòd ipſe illis uulgo impudicitiam obijciebat, opprobrio erat. Horatius:

Sic teneros animos aliena opprobria ſæpe
Abſterrent uitijs. Quintilianus:

Modo maledictis, opprobrijsq; uulgi, modo crebra riualium contentione pulſatus, abigi tamen, compeſciq; non poſſe. Opprobrijs dixit, quaſi exprobrationibus, atque conuitijs. Et alibi: Solebat indignatio ueſtra conuitia noſtra ferre non poſſe. Et matronalis indignatio dicere uidebatur, non parcas erga me marite uerbis. Nullam habet noſtri tuus ſermo reuerentiam, facile prorumpis in opprobria, facile quodlibet obijcis. Pro eodem ferè poſuit opprobria, & conuitia. Nec inficias eo, nonnunquam hoc modo accipi probrum, ut Liuij proximum exemplũ, & Ciceronis ad Atticum: Epiſtolas mihi legerunt plenas omnium in me probrorum. Sed de hoc ſignificato Vlpianus non intellexit. A` probro unum uerbum componitur, quod eſt exprobro, quod ſignificat tũ qualemcunque culpam impropero, ut apud Ouidium libro XIII. Metamorphoſeos:

Sit bene Tytides, qui nomine ſæpe uocatum
Corripuit, trepidoq; fugam exprobrauit amico.

Tum ingratitudinis, ut Terentius in Andria: Nam iſthæc commemoratio, quaſi exprobratio eſt immemoris beneficij. Sed pro hoc ſignificato frequenter nos uitij alieni nomeñ apponimus: frequenter etiam nomen noſtri meriti. Cicer. de Amicitia: Quorum plerique aut querũtur ſemper aliquid, aut etiam exprobrant, eoq; magis, ſi habere ſe putant, quod officioſe, & amice, & cum labore aliquo ſuo factum queant dicere. Odioſum ſanè genus hominum officia exprobrantium. Exprobrare ergo beneficia ſua, eſt immemorem beneficij accepti inculpare. Imputare uero frequẽter ad ſignificationem exprobrantis accedit: ſed citra reprehenſionem, quod an apud Ciceronem ſit, neſcio. In poſterioribus uero creberrimum eſt, ut Quintilianus: Neque ego grauiſſimũ patrem ſuprema ſua iuueni iactaſſe crediderim, quòd hæredem filiũ

ſcriberet,

ſcriberet,non eſt res,quæ imputetur. Et alibi: Imputas nobis propitios uentos,et ſecundum mare,ac ciuitatis opulentæ liberalitatem,quæ tātum frumenti uendidit,quantum duobus populis ſatis eſſet. Imputare nonnunquam pro computare reperitur,ut Caius: Qua ratione placuit legata,quum legatarij non capiunt,quum apud hæredem ſubſederint, hæreditario iure apud eos remanere intelligi,& omni quadranti imputanda. Marcus in quarta hæreditatis, quam per legem Falcidiam hæres habere deberet,imputantur res,quas iure hæreditario capit,nō quas iure legati,aut fideicommiſſi,uel implendæ conditionis cauſa accepit. Nam hæc in quarta non computantur: ſed in fideicommiſſaria hæreditate reſtituenda, ſiue legatum datum ſit hæredi, ſiue percipere, ſiue deducere,uel retinere paſſus eſt,ei imputantur. Reputare quoque in idem ſignificatum. Vlpianus: Præterea, ſi matrem aluit pupilli tutor,putat Labeo imputare eum poſſe, ſed eſt uerius non niſi,per quē egentī dedit imputare eum oportere. Deinde: Sed & ſi ſeruis cibaria præſtiterit,uel libertis ſcilicet rei pupilli neceſſarijs,dicendum eſt reputaturum. Idemq; eſt ſi liberis hominibus; ſi tamen ratio præſtandi iuſta intercedat. Item ſumptus litis tutor reputabit,& uiatica, ſi ex officio neceſſe habuit,aliquò exire,uel proficiſci.

In eoſdem de Stuprum,& Adulterium. Cap. XLV.

INter ſtuprum, & adulterium, Modeſtinus ait,hoc intereſſe quidam putant,quòd adulterium in nuptam, ſtuprum in uiduam committitur: Sed lex Iulia de adulterijs indifferenter hoc uerbo utitur. Et hoc quidem continetur in libro de rerum,& uerborum ſignificatione. Alibi autem idem ait: Stuprum committit, qui liberam mulierem cupidinis cauſa,non matrimonij continet, accepta uidelicet concubina. Adulterium in nupta,ſtuprum in uirgine,uel uidua,uel puero committitur. Quid morum, ſi plures iuriſconſulti in definiēdo inuicem diſſentiant,quum unus,atque idem ſecum diſſentiat? Hic non uidetur ſentire cum lege Iulia. Sed culpa illorum eſt,qui definitiones huiuſmodi deſcripſerunt,quæ ſi apte fuiſſent conglutinatæ, probari poſſent,ut illa Papiniani dicentis: Lex Iulia ſtuprum,et adulterium promiſcue Græcè μοιχεῖαν appellat. Sed proprie adulteriū in nupta committitur propter partum ex altero conceptum, compoſito nomine. Stuprum uero in uirgine,uiduá ue committitur. Quod Græci φθορὰν appellant. Cuius definitionem approbo, illud tamen addens, Legem Iuliam rectè hæc duo promiſcue appellaſſe: non quòd omne ſtuprum ſit adulterium,ſed quòd omne adulterium ſit ſtuprum. Neque rectè iuriſconſulti excipiunt ſtuprum à nupta,quum etiam in quotidiano ſic ſermone loquamur. Quale eſt apud Quintilianum:

Vxor marito dixit appellatam ſe de ſtupro à priuigno, & ſibi conſtitutum tempus, & locum. Et alibi: Furtiua ſtupra, raptosq; concubitus obijcit uel ex falſo maritus. Fas eſt, fieri ſolet. Parcius tamen, ſi iam ſit & mater, ſi in fidem caſtitatis uxoria fœcunditate profecerit. Quare ergo ita ſentio ſtuprũ eſſe coitum lege uetitum, qui duplex eſt. Vnus, cum nupta, aut cum puero, aut cum ſanguine coniunctis, aut ſanctimonialibus. Quanquam hæc duo poſteriora potius appellamus inceſtum. Alter, quum uim afferimus cuilibet perſonæ etiam ancillæ. Vnde ſtuprare dupliciter accipitur, cuius poſterioris ſenſus teſtimonio eſt lex, quæ ſtupratoribus maſculorum pœnam ſtatuit decem milliũ, quũ pædiconibus nulla eſſet pœna conſtituta.

In eoſdem de Inſtratum, & Stragula. Cap. XLVI.

Inſtratum, Vlpianus inquit, omne ueſtimẽtum contineri, quo amicimur. Labeo ait: Neque enim dubium, quin ſtrangula ueſtis ſit omne pallium. Videtur Vlpianus intelligere ſtragulam ueſtem eſſe ueſtimentum hominis, quo amicitur, quale eſt Græcorum pallium. Vt enim Romani togati à toga, ſic Græci palliati à pallio uocantur. Ego uero non memini reperiſſe me ſtragulam ueſtem in hunc ſenſum, ſed in opertorium lectorum potius, ubi & dormiebant, & diſcumbebant. Quod Varro teſtatur de culcitra loquens: Hac quicquid inſternebant, à ſternendo ſtragulum appellabant. Et equorum, ſimiliumq;, quorum operimentum etiam inſtratum uocatur. Hic illud admonebo inuerti frequenter ſignificatum uerbi, ut in hoc ipſo uerbo ſterno. Sternimus quidem ueſtes humi, ramos arborum, flores, et multa huiuſmodi. Tamen frequentius dicimus ſterno humum floribus, ramis, ueſtibus. Hinc eſt, quare dicimus thoros, lectosq; ſternere, & equũ ſternere, non quia ſint diuerſi ſenſus, ſed quia reſoluuntur, ut ſit ſternere uerbi gratia, lectos, & equos tapetis: idem quod ſternere tapetes lectis, & equis. Culcitra autem eſt tam lanea, ſtupea, & ſi quid eſt huiuſmodi, quàm plumea.

In eoſdem de pulſatio, & Verberatio. Cap. XLVII.

Inter pulſationem, & Verberationem, Vlpianus ait hoc intereſſe, ut Offilius ſcribit: Verberare eſt cum dolore cædere, Pulſare ſine dolore. Sed cum utriuſq; uenia, nõ eſt eiuſmodi inter hæc uerba differentia. An quum uerberamus frumenta, cum dolore uerberamus? Aut pulſamus potius, quàm uerberamus? Et iumẽtũ, quum ſentit ex flagellis dolorem, uerberatur? quum non ſentit, pulſatur? An Entellus ille Vergilianus, ſine dolore pulſabat Daretẽ? Sed (ne multis) quis non uidet uerberare eſſe, uerbere cædere, quod eſt inſtrumentum longũ, et exile, qualis eſt uirga, baculus, fuſtis, lora, flagellum,

ferula,

ferula, arundo, & ſi quid eſt ſimile? Nec aliter dictum eſt uerberare à uerbere, quàm flagellare à flagello, fuſtigare à fuſte. Nam uerbera, licet pro uerberatione accipiantur, tamen rem corpoream proprie ſignificant, ut flagella, quæ ſunt proprie ſummitates ſarmentorum. Quintilianus: Ignes ex proximo raptos, uerberáq;, quæ caſus obtulerat. Pulſare uero eſt graui, ac uehementi ictu cædere, nec tam inſtrumento lõgo, & exili, quàm breui, ac rotundo, ut pugnis, ut calcibus, ut malleis, ut ſaxis, quæ manu tenentur, quum alium percutimus in ſimilitudinẽ tympanorum, quæ manu pulſantur, nec ſemel, ſed multis ictibus percutere. Nanque non proprie pulſatum aliquem dixeris, qui ſemel pugno percuſſus eſt. Adeo non minor iniuria fit ex pulſatione, quàm ex uerberatione, præter eam cauſam, quam modo dixi, quòd uerberatio eſt multa percuſſio, quodq; plerunque pulſatio fit in facie. Et ob pulſatos eorum legatos Laurentes Tatium regem occiderunt, qui non puniſſet propinquos ſuos, qui Laurentibus hãc iniuriam fecerant. Et ipſa incuſſio calcium contumelioſiſſima eſt, ſæpe etiam mortifera, utiq; ſi fiat in ægrum, in ſenem, in puerum, in prægnantem. Taceo, ſi alia re quis alterum pulſauerit, quàm manu, aut pede: quum uicinus meus uxorem ſolitus ſit non modo piſtillo, uerumetiam mortario æreo pulſare, ut non crebrius pulſet ipſum mortarium. Dictum eſt autem à pello, quod eſt percutio, & ferio, ut apud Marcum Tullium libro primo de Diuinatione: Vt pelluntur animi uehementius, ſæpe etiam cura, & timore. Et in ſecundo: Num igitur, quum aut muros Babylonis, aut Homeri faciem cogito, imago illorum me aliqua pellit?

In eoſdem de Pellex, & Pallacæ. Cap. XLVIII.

Pellicem apud antiquos Maſſurius, Paulo teſtante, ſcribit libro memorabilium, eam habitam, quæ, quum uxor nõ eſſet, cum aliquo tamen uiuebat, quam nunc uero nomine amicã, paulo honeſtiore concubinam appellari. C. Flaccus in libro de iure Papiniano ſcribit: Pellicem nunc uulgo uocari quæ cum eo, cui uxor ſit, corpus miſceat. Secundum quoſdam ea, quæ uxoris loco ſine nuptijs in domo ſit, quam Græci παλλακὴν uocant. Horum utrunque uere ſenſiſſe, & dixiſſe arbitror. Sed tamen pro ſuſcepti operis officio admonere debeo, pellicem apud oratóres, et poëtas eam demum haberi, quæ cum eo, cui uxor eſt, corpus miſcet. Ideóq; Iuno ſemper proſequitur pellices, quæ ſibi uxori Iouem præriperent. Vnde Plinius lib. XXXV. uerbo Græco maluit uti, quum de Alexandro loqueretur, quem conſtat eo tempore cœlibem fuiſſe, quum Apellem ſcorto donauit, quàm ueteri (ſi uerum eſt) latino, pallacæ potius, quàm pellicæ. Ita autem ait: Nanque, quum dilectam ſibi ex pallacis ſuis præcipue nomine Cam-

paſſē nudam pingi ob admirationem formæ ab Apelle iuſſiſſet. Quo fit ut Curtium ubi de eodem Alexandro, & alijs loquitur, cæterosq́; ſcriptores opiner pallacen potius, quàm pellicem pro concubina cœlibis hominis dixiſſe, culpáq; librariorum in editionibus eſſe uitiatum. Suetonius de Veſpaſiano loquens, pallacarum dixit, non pellicum. Et alibi quoque, et Titus Liuius, multiq; alij græco nomine utuntur. Sin aliter inuenitur librariorum (ut dixi) uitio dandum eſt, cuius rei hoc argumentum eſt, quòd non recte quis dicatur habere pellicem, ſed uxor. Et eſt nomen relatiuum ad alterius uxorem, cuius cum uiro rem habet, non autem ad maſculum: nec recte dicturos fuiſſe reor oratores illos, qui pallacem dixerunt, ſi pellicem dixiſſent, ut patet.

In eoſdem de Cauillatio. Cap. XLIX.

n *Atura cauillationis, quàm Græci σκῶμμα appellauerunt, hæc eſt, ut ab euidenter ueris per breuiſſimas mutationes diſputatio ad ea, quæ euidenter falſa ſunt, perducatur. Hæc duobus in locis Vlpianus. C. autem inquit: Si calumnietur, & moretur, & fruſtretur. Inde calumniatores appellati ſunt, qui per fraudem, & fruſtrationem alios uexarent litibus. Inde & cauillatio dicta eſt. Caius nullam fecit mentionem de euidenter ueris, aut euidenter falſis, nec de breuitate. Nec puto faciendam fuiſſe, quum plerunque cauillatio ſit tecta, & inſidioſa, multisq́;, ac longis frequēter ambagibus utēs, & quæ uix ab acutis deprehendatur. Quare cauillatio eſt ſubdola ratio, quā nos conſcij nobis mendacij, uincendi tamen cauſa proferimus. In hunc ſenſum ſemper iuriſconſulti uſi ſunt, & Quintiliani ferè ſeculum. Cicero autem pro genere quodam facetiarum, & hunc imitatus Aulus Gellius, Titus Liuius utroque modo. Ipſe quoque Cicero diffinit libro ſecundo de Oratore, dicens: Etenim quum duo ſint genera facetiarum, alterum æqualiter in omni ſermone ſalſum, alterum peracutum, & breue: ſuperior cauillatio, altera dicacitas nominata eſt. Cæterum Caius uidetur ſentire, idem eſſe calumniari, & cauillari. Quod non ſentit Martianus, tantum accuſatori tribuens calumniari: quum ait, Calumniari eſſe falſa crimina intendere: quod per legem illam declaratur XII. tabularum: Calumniator idem patiatur, quod reus, ſi conuictus eſſet.*

In eoſdem de Præuaricator, Terguerſator, & calumniator. Caput L.

p *Ræuaricatores, Vlpianus inquit, eos appellamus, qui cauſam aduerſarijs ſuis donant, & ex parte actoris, in partem rei cedunt. À uaricando. enim præuaricatores dicti ſunt. Idem alibi: Præuaricator autem eſt, quaſi uaricator, qui diuerſam partem*

*tem adiuuat prodita cauſa ſua. Quod nomen Labeo à uaria certatio-
ne tractum ait. Nam qui præuaricatur, ex utraque parte conſiſtit.
In prima diffinitione uidetur ſentire, præuaricationem in ſolum acto
rem cadere, in ſecunda uero etiam in reum. Sed forſitan & hic de ſo-
lo actore ſenſit, cui aſſentiri uidetur Martianus, qui ait: Accuſatorum
temeritas tribus modis detegitur, & tribus pœnis ſubijcitur. Aut enim
calumniatur, aut præuaricatur, aut terguerſatur. Calumniari, eſt fal-
ſa crimina intendere. Præuaricari, eſt uera crimina abſcondere. Tergi
uerſari, in uniuerſum ab accuſatione deſiſtere. Et poſt iterum: Præuari
catorem eum eſſe oſtendimus, qui colludit cum reo, & translatitie mu
nere accuſandi defungitur, eo quòd proprias quidem probationes diſſi-
mularet, falſas uero excuſationes admitteret. Quod nos quidem ue-
rum fatemur eſſe, legemq́; antiquitus de præuaricatorum pœna fuiſſe:
ut Cicero Philippicarum libro ſecundo: Vereor Patres conſcripti, ne
(quod turpiſſimum eſt) præuaricatorem mihi oppoſuiſſe uidear. Cete-
rum (ut prætercam, quod Cicero idem in partitionibus ait, præuarica
tionem diffiniri nunc ab accuſatore, nunc à reo corruptelam eſſe iu-
dicij) reperio nonnunquam præuaricatorem ex parte rei quoque, neq;
perfidia tantum, ac malitia, ſed imprudentia etiam, & negligentia
peccantem. Quintilianus in ſeptimo: Vt in præuaricationum crimini
bus, ut abſoluatur reus, aut innocentia ipſius fit, aut interueniente ali-
qua poteſtate, aut ui, aut corrupto iudicio, aut difficultate probationis,
aut præuaricatione nocentem fuiſſe confiteris, nulla poteſtas obſiſtit,
nulla uis: corruptum iudicium non quereris, nulla probandi difficul-
tas fuit. Quid ſupereſt, niſi ut præuaricatio fuerit? Hic pro perfidia
accuſatoris accipit, alibi uero aliter. Sed de una cauſa loqui ſuperua-
cuum eſt. Ego in uniuerſum neque oratoris puto eſſe unquam præua-
ricari: neque intelligo, in qua pars utraque idem uelit. Ideóq; præua
ricatorem appellamus, quicunque à præſcripto officij ſui deflexerit,
atque aberrauerit. Plinius lib. XIX. Arator niſi incuruus præuarica-
tur. Plinius Iunior ad Cornelium Tacitum: Alioqui præuaricatio eſt
tranſire dicenda. Præuaricatio eſt etiam breuiter, & curſim attinge-
re, quæ ſunt inculcanda, infingenda, repetenda. Et Adam præuarica
tum fuiſſe dicimus. Terguerſari uero non eſt (quantum ego intelligo)
ab accuſatione deſiſtere. Illi uidentur ex hoc trahere ſignificationem,
quòd qui terga uertunt, à pugna deſiſtunt. Veruntamen non protinus,
qui terga uertunt, à pugna deſiſtunt, ut Parthi. Itaque qui uertentes ter
ga, adhuc tamen pugnant, nec rationibus uolunt ſe uictos agnoſcere,
terguerſantur. Cicero de officijs libro tertio: Atque in his tamen tri-
bus generibus, quoquo modo poſſunt, non incallide terguerſantur. Pru*

dentiam introducunt, ſcientiam ſuppeditantem uoluptates, depellentẽ dolores. Fortitudinem quoque aliquo modo expediunt, quum tradunt rationem negligendæ mortis, perpetiendiq; doloris. Etiam temperantiam inducunt, non facilime illi quidem, ſed tamen quoquomodo poſſunt. Dicunt enim uoluptatis magnitudine doloris detractionem fieri. Nunquid, qui hoc dicunt, aut deſiſtunt ab accuſatione, aut accuſaſſe ſe iudicant? Idem pro Roſcio Comœdo: Attende quæſo Piſo Fannij uultum, & huc, atq; illuc tergiuerſantem teſtimoniũ contra ſe dicere cogo. Erat autem Fannius accuſator, quem, ſi omnino ab accuſatione deſiſteret, non inſequeretur iure patrocinij Cicero, ſed uictum, nolle tamẽ dare manus obiurgat. Liuius libro ſecundo ab urbe condita: Mouebãt hæc conſulem, ſed tergiuerſari res cogebat, id eſt non agnoſcere ueritatem, & eam, quibuſcunque rationibus poterat, diſſimulare, & quaſi ſubterfugere. Tertium autem uerbum ab eodem Martiano diffinitum (de calumnia loquor) meretur & ipſum aliquã emendationem, quod non modo apud Ciceronem pro cauillatione accipitur, non illa quidem mouente riſum, ſed ea, qua Cicero ipſe non utitur, ut de officijs libro primo: Exiſtunt etiam ſæpe iniuriæ calumnia quadam, & nimis callida, & malitioſa iuris interpretatione. Ex quo illud, Summum ius ſumma iniuria: ſed etiam apud Quintilianum nonnunquam, ut ibi: Quamuis exiguo diuiſus ſpatio opem non feret, non ſuccurret, ut hac ſaltem ſe calumnia defendat: non abij, non reliqui, non abſceſſi, neq; pede (ut aiunt) uno à parente diſceſſi. Aliosq; complures, quorum & Caius eſt, uſu quoque probante, per quem utraque pars iurat de calumnia uitanda. Nimirum de cauillatione eo magis, quòd calumniari pro cauillari dicimus, quæ uox quatuor primas literas habebat eaſdem cum calumniari. Poſtremo probatur hoc ex illo digeſtorum loco, cuius titulus eſt: Si mulier uentris nomine calumniæ cauſa in poſſeſſione fuiſſe dicatur. Calumnia ſcilicet, ibi intelligitur dolus malus.

In eoſdem de Ferri, Portari, Agi. Cap. LI.

Ferri proprie dicimus, Caius inquit, quæ quis corpore ſuo baiulat Portari ea, quæ quis iumento ſecum ducit. Agi ea, quæ animalia ſunt. In hoc ipſe Caio aſſentior, niſi quòd portare eſt ſuo etiam corpore, interdum etiam magis, quàm ferre. Quis enim neget, iumenta portare? quæ quum homines imitantur, & ipſi portare dicuntur. Terentius in Andria:

Mi homo, quid iſtuc obſecro? quò puerum portas? Horatius:

Ne forte ſub ala
Faſciculum portes librorum, ut ruſticus agnum.

Et ab hoc compoſita, deportauit Verres amicam de prouincia, deportauit

uit Pompeius beneficio Ciceronis tertium triumphum. Multi imperatores uictorem exercitum reportauerunt, quaſi reduxerunt. Agere autem non uno modo dicitur, ſed de uno tamen non tacebo. Martialis libro primo epigrammaton:

Semper agis cauſas, & res agis Attale ſemper.
Eſt, non eſt, quod agas, Attale ſemper agis.
Si res, & cauſæ deſunt, agis Attale mulas.
Attale ne, quod agas, deſit agas animam.

Cælius ad Ciceronem: Hortenſius, quum has literas ſcripſit, animam agebat, id eſt expirabat.

In eoſdem de Conuitium, & Maledictum. Cap. LII.

Conuitium apud Vlpianum iniuriam eſſe, Labeo ait: quaſi maledictum iniuria non ſit. Addit idem Labeo: Conuitiũ dicitur uel à concitatione, uel à conuentu, hoc eſt, à collatione uocum. Quum enim in unum complures uoces conferuntur, quaſi conuocium eſt. Sed quod additur, à prætore aduerſus bonos mores, nõ omnem in unum collatam uociferationem prætorem notare, ſed eam, quæ bonis moribus improbatur, quæq; ad infamiam, & inuidiam alicuius ſpectat. Et iterum: Conuitium autem non tantum præſenti, uerũ abſenti quoq; fieri poſſe Labeo ſcribit. Proinde ſi quis ad domum tuã uenerit te abſente, conuitium eſſe factum dicitur. Item, ſi ad ſtationem, uel tabernam uentum ſit, probari oportere feciſſe conuitium non tantum is uidetur, qui uociferatus eſt, uerum is quoque, qui concitauit ad uociferationem alios, uel ſubmiſit, qui uocifrarentur. Et paulo poſt: Ex ijs apparet, non omne maledictum conuitium eſſe, ſed id ſolum, quod cum uociferatione dictum eſt. Et ſiue unus, ſiue plures dixerint, conuitium eſt, quod in cœtu dictum eſt. Quod autem in cœtu, nec uociferatione dicitur, conuitium proprie non dicitur, ſed infamandi gratia dicitur. Ex ipſa nominis etymologia argumentum ſignificationis: Labeo ſumpſit. Sed quum falſa ſit etymologia, falſa erit & diffinitio. Quumq; falſa ſit definitio, falſa erit & etymologia. Quis enim Labeoni credat conuitium à concitatione, aut à conuentu dictum, aut collatione uocis, quaſi conuocium, quum ſit alia propria magis ſiue etymologia, ſiue expoſitio per compoſitionem à con, & uitium, uel conuito, quaſi uitandum, et uituperationis cauſa factum? Habet autem cõuitium ui non breuem, ut uitium, ſed longam, ut uito. Licet conuito aliud ſignificet, quàm conuitium, ſi modo ſignificat idem, quod inuito, non obſtat, quum à ſuo quoque ſimplici, quod eſt uito, in ſignificatione magis diſtet, quàm conuitium à ſuo, ſiue illud ſit uito, ſiue uitiũ. Ipſa quoque con præpoſitio in bonam, & malam rem accipi ſolet, ut

confició,pro perficio,& pro eo,quod eſt, conſauciando trucido. Inde *confectores ferarum.* Conuitium *igitur,à uitium, uel potius à uito deſcendit,ut uitupero.* Tametſi *non omnino repugnē ſcribi per c,ut quibuſdam placet , non per t, & hoc quidem de etymologia,quæ ſi pro* Labeone, Vlpianóq;,*non pro me faceret,tamen diffinitioni repugnare auderem, nuſquam reperiens apud ſummos uiros hanc differētiam cuſtoditam inter conuitiū,& maledictum.* Inter *quæ (ſi qua eſt) hæc erit,quòd conuitium eſt maledictum contumelioſum.* Quintilianus *libro ſeptimo:* Sic *autem præparabit actione prima iudicum animos, ut noluiſſe potius obijcere,quàm non potuiſſe credatur.* Eóq; *ſatius eſt, omni ſe ante actæ uitæ abſtinere conuitio,quàm leuibus,aut friuolis, aut manifeſte falſis reum inceſſere, quia fides cæteris detrahitur , & qui nihil obijcit,omiſiſſe credi poteſt maledicta tanquam ſuperuacua: qui uana congerit,confitetur uanum in anteactis argumentum.* Ex *his uerbis planè datur intelligi,nec uociferatione utique fieri conuitiū,nec aliud eſſe,quàm maledictum.* Cicero *pro* Cælio: Maledictum *autem nihil habet propoſiti,præter contumeliam:quæ, ſi petulantius iactatur, conuitium:ſin facetius,urbanitas nominatur.* Illud *autem uerbum inuidiam,quo* Labeo, *ſiue* Vlpianus *utitur, quid mirum, ſi* Accurſius *non intelligit? qui in inſtitutionibus,ubi dicitur:* Appellatione *autem ligni omnis materia ſignificatur,ex qua ædificia fiunt: ſic interpretatur,ut cæmenta,& lapides, immemor à iuriſconſultis exponi materiam pro ligno ad ædificia utili: quanquam &* Cato, & Varro, & Columella, & Plinius,*qui de agricultura ſcripſere,alijq; unam etiam arborem,particulamq́; illius materiam appellant,& breuiter omne lignum.*

In eoſdem de Verſicoloria. Cap. LIII.

Erſicoloria *apud* Iuriſconſultos *uocantur, quæ natiuum colorem mutauerunt:ut ueſtes, ſi albæ ſint, aut nigræ, ſubnigræ'ue,quales ex lana non tincta ſolent eſſe,coloriæ: ſi in alium colorem tinctæ ſint, uerſicoloriæ nominantur.* Cæterum *uix in hunc ſenſum reperimus.* Nam Cicero *collum columbi,pauonisq́;,& eius caudam uerſicolorem uocat,& nonnulli aquam maris,uel quòd uerſat,& mutat colorem ſubinde,uel potius,quòd ſit diſcolor,ut apud* Plinium *lib* XXXVI. Subit *mentem non fuiſſe tum autoritatem maculoſo marmori:quā fecere à* Thaſo *Cycladū inſularū una,æque et è* Leſbio: *liuidius hoc paulo uerſicolores q̄dē maculas hn̄s.* Et *in eodē:* Primum *(ut arbitror) uerſicolores iſtas maculas* Chiorum *lapidicinæ oſtenderunt,quum extruerent muros.* Et *in eodem:* Veluti *quum calculi fiunt,quos quidam abaculos appellant , aliquos etiam pluribus*

modis

modis uerſicolores. Et in XV. Ingens poſtea turba primorum, uerſicolor, nigra, candicans. Hordearia appellata, à comitatu frugis eius. Et in XXV. Verſicoloribus uiperarum maculis. Et in XXVIII. Nullum animal pauidius exiſtimatur, & ideo uerſicoloris eſſe demutationis. Per quod apparet collum columbæ, pauonisq́; & caudam, aquamq́; non ideo uerſicolorem dici, quòd uerſat colorem, ſed quòd diuerſum colorem habeat. Alioqui ſatis habuiſſet Plinius dicere: & ideo uerſicolor eſt, nec adiungere demutationis. Neque uero ueſtes ab hac ſignificatione communi excipiendæ ſunt, putandæq́; ſolæ ipſæ uerſicolores ita demum dici, ſi lana tincta confectæ fuerint, ut apud Quintilianũ: Dum in his de quibus erit quæſtio, meminerimus, non Athletarũ thoros, ſed militum lacertos eſſe, nec uerſicolorem illam, qua Demetrius Phalereus dicebatur uti, bene ad forenſem puluerem facere. Apud Titum uero Liuium eſt, ſecundo Punico bello, interdictum fuiſſe matronis, ne uerſicoloribus ueſtirentur. Quod qualiter accipiendum ſit, Valerius Maximus libro nono ſignificat, dicens: Quam fœminæ tollere cupiebant, quia in his nec ueſte uarij coloris uti, nec auri plus ſemiuncia habere, nec iuncto uehiculo propius urbem mille paſſus, niſi ſacrificij gratia uehi permittebatur. Idem Liuius alibi ait: Corpus alteri magnitudine eximium uerſicolori ueſte, pictisq́; & auro cælatis refulgens armis. Profecto de uarij coloris ueſte locutus eſt. Et iterum: Tunicæ auratis militibus uerſicolores: argentatis, linteæ candidæ. Nam illud Vergilij: Verſicoloribus armis, exponit Seruius de pictis, ꝑ quod bellicoſus oſtenditur.

In eoſdem de Penes, & Apud. Cap. LIIII.

PEnes te, ut Vlpianus ait, amplius eſt, quàm apud te. Nam apud te eſt, qualitercũque à te tenetur. Penes te eſt, quod quodammodo poſſidetur. Et ante hunc Feſtus Pompeius: apud et penes in hoc differunt, quod alterum perſonam cum loco ſignificat, alterum perſonam, & dominium, ac poteſtatem, quod trahitur à penitus. Perſonam cum loco Feſtus accepit pro perſonam, et locum, ut apud Platonem, et apud forum, id eſt in Platone, & in foro: quorũ utriuſq; diffinitionem probo. Illudq́; addo, penes, dum tantum ad perſonam refertur, non modo dominium adeſſe ſignificare, uerumetiam laudem, ac uituperationem. De laude, ut Cicero in Bruto: Cuius penes quos laus adhuc fuit, nó fuit rationis, ac ſcientiæ. De uituperatione, ut Quintil. in Gladiatore: Vereor ne illius inexpiabilis, et ſæpe reprehenſi odij alij culpa uideatur penes patrem, qui tam facile iraſcitur. Illud quoq; quod crebro uſurpamus, fides penes autores ſit, & in laudem, & in uituperationem ſimul accipitur, quaſi laus ueritatis, aut uituperatio

falſitatis penes autorem ſit, ad quem ſpectat fidem rei, cuius autor eſt, facere. Ad me certe iſta uel laus, uel uituperatio non ſpectat, qui hoc non affirmo, ſed ad alterum autorem relego. Quod de laude, & uituperatione dico, idem accipio de commodo, & incommodo, ut Liuius: Vt penes eoſdem pericula belli, penes quos præmia eſſent. Nonnunquam etiam loco ſeruit, ſicut apud Cic. lib. IIII. ad Herennium: Ita petulās es, atque acer, ut ne ad ſolarium quidem (ut mihi uidetur) ſed penes ſcenam, & in eiuſmodi locis exercitatus ſis. Penes ſcenam, id eſt apud ſcenam.

In eoſdem de Patres, Maiores, Poſteri, & Minores. Cap. LV.

Patres, inquit Paulus, uſq; ad trita uos proprio uocabulo nuncupantur apud Romanos. Vlteriores, qui non habent ſpeciale nomen, maiores appellantur. Item liberi uſque ad trinepotem, ultra hos poſteriores uocantur. Sed cum uenia Pauli, neq; uſus in hoc, neque ratio conſentit. Omnes enim, qui ante nos fuerunt, utiq; qui liberos reliquerunt, atque id in noſtra ciuitate, maiores dicuntur: qui uero poſt nos, poſteriores. Cicero in Salluſtium: Ego meis maioribus uirtute mea præluxi, ut ſi prius noti non fuerint, à me accipiant initium memoriæ ſuæ. Tu tuis uita, quam turpiter geſſiſti, magnas offudiſti tenebras: ut etiam ſi fuerint egregij ciues, certe uenerint in obliuionem. Nunquid Cicero ait ſe præluxiſſe illis tantum, qui ſupra tritauum fuerunt, Salluſtium uero tenebras offudiſſe? An potius ut quiſq; à Cicerone, atq; Salluſtio recentiſſimus erat, ita illi maxime horum utrūq; uel præluxiſſe, uel tenebras offudiſſe? An ſi quis claris maioribus ortus quæreretur, non multo magis is dicatur, qui patrem, auum, proauū, abauum, atauum, tritauum, claros: cæteros autem obſcuros habuit, quàm qui iſta econtrario? Hoc ne ipſe quidem Paulus negaret. Inſuper patres non opinor uſque ad tritauos poſſe deduci. Quum enim dicimus patrum memoria aliquid factum eſſe, de proxima ætate ſemper intelligimus, non de illa etiam ſexta. Dixi de maioribus, & patribus. Videamus de poſterioribus, ſiue poſteris. Idem Cicero eundem locum ſic proſequitur: Quare noli mihi antiquos meos obiectare. Satius enim eſt, me meis rebus geſtis florere, quàm maiorum opinione niti: & ita uiuere, ut ego ſim poſteris meis nobilitatis initium, & uirtutis exemplum. Ita, opinor, non pertinebat ad filium, non ad nepotem, non ad pronepotem, non ad abnepotem, non ad trinepotem Tulliana nobilitas, & uirtutis imitatio, ſed à filio trinepotis inceptura, quia ab eo poſteritas Tulliana initium acceptura erat, quum potius tunc eſſet acceptura occaſum. Idem alibi: Nec uero dubitat agricola (quamuis ſit ſenex) quærenti cui ferat, reſpondere dijs immortalibus, qui me non accipere

modo

modo hæc à maioribus uoluerunt, ſed etiam poſteris pondere. Taceo quòd Caius Caligula uolebat ſolos poſteros filios eſſe, nec iura conceſſa poſteris ad nepotes peruenire. Sed ne cauſari queat; non poſitum exemplum poſteriorum, ſed poſterorum eſſe. Quintilianus in XII. Maluit enim uir ſapientiſſimus quod ſupereſſet ex uita ſibi perire, quàm quòd præteriſſet, & quando ab hominibus ſui temporis parũ intelligebatur, poſteriorũ ſeſe iudicijs reſeruauit. Neſcio tamen an potius legendum ſit poſterorum, ut intelligamus; hoc quàm illud nomen eſſe uſitatius, & non modo ad eos, qui ex nobis geniti ſunt, ſed ad uniuerſos, qui poſt nos erunt, pertinere. In eundem opinionis errorem incidit Seruius, qui in octauo Aeneidos ait: Minores non dicimus; niſi quoties graduum deficit nomen, ut pater, filius, nepos, pronepos, abnepos, atnepos. Vbi iſti gradus defecerunt, merito iam dicimus minores, ſicut etiam dicimus maiores poſt patris, aui, proaui, atauiq́; uocabulum. De maioribus ſatis modo diſputauimus. Alterius nominis ratio eadem uno exemplo ſatis probabitur, eoq́; (quia cum Seruio expoſitore Vergilij agimus) Vergiliano ex primo Aeneid.

Hunc lætum Tyrijsq́; diem, Troiáq; profectis
Eſſe uelis, noſtroſq́; huius meminiſſe minores.

Quis non uidet Didonem locutam de parentibus, qui tunc erant, eorumq́; filijs, natiſq́; natorum, & qui naſcerentur ab illis, non autem de filijs atnepotum, & deinceps, qui illius diei meminiſſe non poterãt, niſi id à parentibus accepiſſent?

In eoſdem de Victus, & Penus. Cap. LVI.

Victus uerbo Vlpianus inquit, continentur, quæ eſui, potui, cultuiq́; corporis, quæq́; ad uiuẽdum homini neceſſaria ſunt. Veſtem quoque uictus habere uicem Labeo ait. Cætera quibus uiuendi, curandiq́; corporis noſtri gratia utimur, ea appellatione ſignificantur. Ne hoc quidem aut ratio, aut uſus probauit. Victus à uiuendo uenit. At uiuere ſine ueſtitu, cultuq́; corporis licet: ut in Aethiopia: ſine eſu potuq́; non licet. Ideoq́; ſemper diſtincta hæc duo reperimus, & ſemper addi alterum (de ueſtitu loquor) quia alterum, quod eſt uictus, hoc etiam ſignificatum non complectitur: alioqui non diceretur uictus, & ueſtitus genus uitæ, quantum ad mores, ut quibus cum quis uiuat, & à quibus inſtituatur, & quibus moribus. At neque de penu iuriſconſultis aſſentior, multa, quæ ad uictum non pertinent, penui cedere uolentibus. Potior apud me breuis illa Ciceronis definitio ualebit in libris de natura deorum. Eſt enim omne, quo ueſcuntur homines, penus.

In eoſdem de Pignus, & Hypotheca. Cap. LVII.

Nter pignus, et hypothecam tantum nominis ſonus differt. Hæc Martianus. Vlpianus uero: Proprie pignus dicimus, quod ad creditorẽ tranſit: hypothecam autem cum non trã ſit poſſeſſio ad creditorem. Ego magis cum Martiano ſentio. Iuſtinianus cum Vlpiano in inſtitutionibus, dicens: Nam pignoris appellatione eam proprie contineri dicimus, quæ ſimul etiam traditur creditori, maxime ſi mobilis ſit. At ea, quæ ſine traditione, nuda conuentione tenetur, proprie hypothecæ appellatione contineri dicimus. Sed non eſſe hanc differentiam ex eo argumentum eſt, quòd alterum latinum, alterum græcum, ſuæ utrunque deſeruiens linguæ. Pignus autem non tantum creditori datur, ſed inter paratos ſecum decertare mutuo offertur, & apud ſequeſtrum deponitur. Vergilius in Bucolicis:

Ego hanc uitulam, ne forte recuſes,
(Bis uenit ad mulctram, binos alit ubere fœtus)
Depono, tu dic, mecum quo pignore certes.

Qui tamen ſenſus rariſſimus eſt. Nam illo figurato crebrius utimur, ut apud eundem?

Ipſe pater dextram Anchiſes haud multa moratus
Dat iuueni, atque animum præſenti pignore firmat.

Quaſi dicat ſecurum facit, ut, qui dat pignus. A` priore ſignificato dicimus pignero, & oppignero, hoc eſt do aliquid arraboni, quam quidam arram appellant. Et repignero, quod eſt recipio pignus ſoluto debito. Propter hæc uerba quidam (quorum eſt Priſcianus) exiſtimant pignus in hunc ſenſum, & in alium proximum, habere genitiuum pigneris: in illum, quo ſignificamus filium, & per abuſionem coniunctiſſimas ſanguine perſonas, habere genitiuũ pignoris: Vnde enim oppignero, & repignero inquiunt haberemus, niſi pignus pigneris faceret? Non inepta quidem ratio, ſed quid reſpondebunt, quòd quum habeamus, fœnus, fœnoris, facit tamen fœnero, & fœneror? Idem Priſcianus ait, antiquos dixiſſe etiam fœneris. Nec tamẽ, ut ei credamus, exemplo probauit. Quid quòd ex frigus frigoris, fit refrigero? quid quòd ex tempus temporis, fit tempero? ex littus littoris fit oblitero? ex penus penoris (ut ſentio) fit penetro? addita, quaſi ad locum penoris intro. Tam enim penus, quàm penetro breui prima ſyllaba eſt. At mihi quidem propria, et uera pignoris ſignificatio eſſe ea uidetur, unde uerba deriuantur. Nihil enim illi alij ſignificato cum his uerbis, & filij (ut ſentio) non alia ratione appellati ſunt pignora, niſi quòd pignus quoddam inter coniuges ſunt, tum uinculi, ne aliter forte diuortium fieret, tum charitatis. Cuius rei argumẽtum eſt, quod legimus ſæpe pignora filiorum,

ra filiorum, ut apud Suetonium in Tiberij uita: Cōmunis filij pignora. Et iterum: Tam marium, quàm fœminarum pignora.

In eoſdem de Ferrumino. Cap. LVIII.

Erruminatio, Caius apud Paulum ait, per eandem materiā
f confuſionem: plumbatura non efficit. Idem ſentire uidetur Pomponius, dicens: Si tuum ſcyphum alieno plumbo plumbaueris, alieno'ue argento ferruminaueris, non dubitatur ſyphum tuū eſſe, & à te recte uendicari: Scyphum enim argenteum intellexit. Cū ijs plerique non ſentiunt, quorum eſt Plinius, qui libro decimo ait: Nāque ſurculo ſuper bina oua impoſito, ac ferruminato alui glutino, ſubdita ceruice, medio æque utrinque librato, deportant aliò. Ferruminato dixit quaſi agglutinato materia illa. Idem XI. Et medulla ex eodē uidetur in iuuenta rubens, in ſenectute albeſcens: non niſi cauis hæc oſſibus, nec cruribus iumentorum, aut canum: quare fracta non ferruminatur. Quaſi non glutinatur, nec coaleſcit, et colligatur. Idē XXXI. Carris Arabiæ oppido, muros domosq́; maſſis ſalis faciunt aqua ferruminantes, quaſi glutinantes. Idem XXXV. Calcis quoque uſum bitumen præbuit, ita ferruminatis Babylonis muris. Idem XXXVI. Ea maxime cauſa, quòd fulto calcis ſine ferrumine ſuo cæmenta componētes. Quaſi dicat glutine. Et in eodē: Vitrum ſulphuri concoctum ferruminatur in lapides, quaſi conglutinatur in formam lapidis. Idem XXXVII. Infeſtantur plurimis uitijs, ſcabro ferrumine, maculoſa nube, occulta aliqua uomica, præduro, fragiliq́; centro, quaſi glutino, & commiſſura, ſiue iunctura, ſiue ligatura. Ergo ferruminatio non ubique per eandem materiam facit confuſionem, ſed interdum quoque per aliā. Plumbatura per ſolum plumbū efficit confuſionem, ut ipſum indicat nomen, ſi hæc confuſio dicenda eſt.

In eoſdem de Veterator, & Nouitius. Cap. LIX.

Eruus, ut eſt apud Venuleium, tam ueterator, quàm noui-
s tius dici poteſt: ſed ueteratorem non ſpatio ſeruiendi, ſed genere, & cauſa eſſe æſtimandum Cælius ait: Nam quicunque ex uenalio nouitiorum emptus alicui miniſterio præpoſitus ſit, ſtatim eum ueteratorum numero eſſe. Nouitium autem non tyrocinio animi, ſed conditione ſeruitutis intelligi, nec ad rem pertinere latine ſciat loqui, nec'ne. Nec ob id ueteratorem eſſe, quòd liberalius ſtudijs eruditus ſit. Apud Vlpianum ſic ſcribitur: Præcipiunt ædiles, ne ueterator pro nouitio ueneat. Et hoc edictum fallacijs uenditorum occurrit. Vbique enim curant ædiles, ne emptores à uenditoribus circumueniantur, ut, ea plerique ſolent mancipia, quæ nouitia non ſunt, quaſi nouitia di-

ſtrahere, ad hoc ſcilicet, ut pluris uendant. Præſumptum eſt enim ea mancipia, quæ rudia ſunt, & ſimpliciora eſſe, & ad miniſteria aptiora, & dociliora, & ad omne miniſterium habiliora. Trita uero mancipia, & ueterana difficile eſt reformare, & ad ſuos mores formare. Quia igitur uenaliciarij ſciūt facile decurri ad nouitiorum emptionē, idcirco interponunt ueteratores, ut pro nouitijs uendant. Quid tam cōtrarium, quam hæ duæ iuriſconſultorum ſententiæ? Quid magis abſurdum, quàm non dico inter eas non iudicaſſe, ſed eas, aut ambas ſcripſiſſe, aut contrarias eſſe non uidiſſe? Et quanto plura in rebus (ut coniectura ducimur) eſſe debent, quum in uerbis tot ſint, & tam manifeſte contraria? Ego ut inſtituto officiò fungar, & inter hos duos ſententiam feram, quando alterius diffinitio a me tolli nō poteſt: potior mihi uidetur Vlpiani opinio, & cum cæteris ſcriptoribus conuenire. Venaliciarij, mangones dicuntur uenalium hominum. Martialis:

Millia pro puero centum me mango popoſcit.

In eoſdem de In annos, Quotannis, ac ſimilibus. Cap. LX.

NIhil intereſſe, Pomponius apud Vlpianum ſcribit, utrum in annos ſingulos, uel quotānis, an in ſingulos mēſes, uel quot menſibus, an in ſingulos dies, uel quot diebus legatur. Ipſe quoque huic ſententiæ accedo: proinde etſi quot anni legentur, tot anni idem erit dicendum. Corrumpere eſt iſtud Vlpiane, atque Pomponi latinam linguam, non iuuare. Quis unquam dixit, quot diebus, & non potius quotidie? quis etiam quot menſibus, & non ſingulis menſibus? Cur etiam non addimus quot horis, quot noctibus, quot luſtris? Quòd ſi quis hoc modo loquatur, intelligemus quidem ex ipſa uerborum ſerie, quid uelit: tamen ut barbare locutum reprehendemus, et ne deinceps ita loquatur, admonebimus. Non autem formulam alijs loquendi trademus, ut uos facitis. Iabolenus melius uini inquit Falerni, quod domi naſcetur, quotannis, uel in ſingulos annos binos culeos hæres meus Titio dato. Quidam aduerbium hinc ducunt, quod eſt annuatim, ut Plin. lib. XII. dicens: Herodoto teſte, qui tradit, ſingula millia talentûm annuatim thuris penſitaſſe Arabes regibus Perſarum: ſi codex uerus eſt.

In eoſdem de Turba, & Rixa. Cap. LXI.

INter turbam et rixam, teſtimonio Vlpiani, rectiſſime Labeo ait multum intereſſe. Nanque turbam multitudinis hominum eſſe perturbationē, & cœtū: Rixā ēt duorū. Vidētur Vlpianus, et labeo ſentire turbā ſuapte natura ſignificare multitudinē: ideoq́; turbā in altero ſenſu eſſe perturbationē multitudinis. Ego uero primū, et naturalē ſenſum eſſe pro perturbatione, quod docet uerbū ex ea ſignificatione

gnificatione ductũ, turbo, perturbo, diſturbo, deturbo, conturbo, quæ nequaquam ad ſolam multitudinem referũtur. Et turbo turbinis, et homo turbidus, qui eſt iracundus. Cõtraq́; uinũ, & multa alia turbida dicũtur. ipſaq́; græca origo τύρβη approbat hũc eundem ſenſum. Caterũ, quia multitudo non ferè uacat perturbatione, et ipſam appellamus turbam: ut colluuiem, homines uiles, & contemptos dicimus, & fecem, et ſentinam: non quòd homines ſint ſordes, fex, ſentina, ſed quòd ſordidã, & abiectam uitam agant. Terent. in Andria:

Sed ſi tu negaris ducere, ibi culpã in te trãsferet: Tũ illæ turbæ fiet.

Inter quos hæ turbæ fient? nempè inter Simonem, & Pamphilum, in quem omnis culpa transferetur. Ergo turba erit inter duos. At Idem in eodem ait: Di noſtram fidem,

Quid turbæ eſt apud forum? quid illic hominum litigat?

Ego non nego aliquando turbam inter multos, quemadmodum rixam non ſemper inter duos, cuius multa exempla ſunt, ſed etiam inter plures, ut apud Liu. Eo anno Romæ, quũ per ludos à Sabinorũ iuuentute per laſciuiam ſcorta raperentur, concurſu hominum rixa, ac propè præliũ fuit. Et nõ longe poſt: Quũ conuerſus in patres impetus eſſet, conſulũ intercurſu rixa ſedata eſt. Sed Terẽ. fortaſſe ideo adiecit, quid hoium illic litigat? quia ꝑ uerbũ turbæ non ſatis ſignificatum erat perturbationem eſſe multorum. Quanquam & illud turbæ non minus pro multitudine hominum accipi poteſt, quàm pro perturbatione: quũ præſertim de perturbatione adijciat, quid illic hoium litigat? Sed de uno loco non attinet diſputare, ubi infinita ſuppeditant. Dixi à turba fieri turbo, cuius genitiuum grammatici quidam uolunt eſſe pro ludicro illo inſtrumẽto, turbonis, quod uel ex hoc falſum eſſe documentum eſt, quòd formam acumine faſtigiato uocamus turbinatam, ad ſimilitudinem ligni illius. Falluntur igitur grammatici in turbo turbonis, quemodo in cardo cardonis, quod nec ipſum inuenitur.

In eodem de Exautoro. Cap. LXII.

Gnominioſa autẽ miſſio (ſi Iuliano credimus) toties eſt, quoties is, qui mittit, adijcit nominatim ignominiæ ſe cauſa mittere: ſemp. n. debet imperator addere, cur miles mittatur. Sed ſi eum exautorauerit, inter infames efficit, licet non addidiſſet ignominiæ cauſa eum exautoraſſe. Pace tamen Iuliani, exautorare, eſt ducem ab imperio ſuo dimittere, uel miſſum militem facere, illumq́; donarè miſſione militiæ plerunq;: ut apud Quintil. in milite Mariano: Pater huic emeritis bello ſtipendijs, tum, tota ſubnixum Numidia fregimus Iugurtham, exautoratas armis manus, agreſti labori ſubegit. T. Liu. ab urbe condita libro XXXV. Volonũ quoq; exercitus, qui uiuo Grac-

cho ſumma fide ſtipendia fecerat, uelut exautoratus morte ducis a ſignis diſceſſit. Et *in uigeſimonono: Vbi hoc modo exautoratum equitem cum gratia imperatoris uiderunt, ſe quiſque excuſare, et uicariũ accipere.* Et in LXII. *Vbi is ueniſſet, omnes milites exautorati domũ dimitterentur, præter quinque millia ſociûm: his obtineri circa* Arimi*num prouinciam ſatis eſſe.* Idem libro XXXV. *Poſtero die concione ad uocatæ de rebus a ſe geſtis, & de iniuria tribuni bello alieno ſe illigãtis, ut ſuæ uictoriæ fructu ſe frauderet, quum deſeruiſſet milites, exautoratos dimiſit.*

In eoſdem de Depectus. Cap. LXIII.

d Epectus (ſi Vlpiano credimus) *dicitur turpiter pactus.* Mihi *autem pro ſimplici potius accipi uidetur id, quod in multis fit, ut demiror, deambulo, deſumo, demonſtro, deoſculor, depingo, depoſco, deuito, deguſto, demoror, deprecor demulceo.* Quòd ſi *quando reperiatur pro turpiter (quod non memini legiſſe me) id fit nõ magis ui præpoſitionis, qua hoc uerbum componitur, quàm ui ipſius uerbi, quod citra compoſitionem nonnunquam turpem pactionem ſignificat.* Cic. in Paradoxis: *Si quotidie fraudas, decipis, poſcis, paciſceris, aufers, eripis, ſi ſocios ſpolias, ærarium expilas, ſi teſtamenta amicorum expectas, ac ne expectas quidem, atque ipſe ſupponis: hæc utrũ abundantis, an egentis ſigna ſunt?* Exemplũ *uero, quod depectus non ſignificat turpiter pactus, ſed tantum pactus, apud* Terent. *in* Phor*mioni:* Ita *me bene dij ament, ut mihi liceat tandiu, quod amo frui.* Iã *depeciſci morte cupio.* Tale *eſt hoc* Terentianum, *quale eſt illud* Verg. -Vitamq; *noluit pro laude paciſci.*

Illud quoq; apud M Tul. *ſecundo* Rhetoricorũ: Quidam *cũ circunſideretur, neq; effugere ullo modo poſſet, depectus eſt cũ hoſtibus, ut arma, & impedimenta relinqueret, milites educeret.* Itaq; *fecit, armis, et impedimentis amiſſis præter ſpem milites conſeruauit.* Nõ *eſt accipiẽdum pro turpiter pactus, ab autore eſſe poſitum.* Quippe *qui cauſam narrat, de qua controuerſia eſt, an ille turpiter pactus ſit: non autem factum hominis damnat, et aliquoties factum hoc, paulopoſt pactionẽ uocat: & in libris ad* Herẽnium, *hanc eandem rem geſtam ita exponit, ut, quod erat ſui officij, neq; accuſet, neq; excuſet, ſed tantummodo pactum inter* Pompilium, & Gallos *ita fuiſſe ſignificet: hancq; controuerſiam ab accuſatore, atque ab reo declamandam proponat.*

In eoſdem de Gemma, & Lapillus. Cap. LXIIII.

g Emmas lapillosq; Vlpianus *ſic diſtinguit, dicẽs: Gẽmæ ſunt perlucidæ materiæ, quas (ut refert* Sabinus *ad* Vitelliũ) Ser*uius a lapillis ſic diſtinguebat, eò ꝙ gẽmæ eſſent perlucidæ materiæ,*

materiæ,ueluti Smaragdi,Chryſolithi,Amethyſti:lapilli contrariæ ſuperioribus naturæ,ut Obſidiani,Veiētani.Margaritas aūt,nec gēmis, nec lapillis contineri ſatis cōſtitiſſe idem Sabinus ait: quia cōcha apud rubrum mare et creſcit,& coaleſcit.Myrrhina aūt uaſa in gēmis nō eſſe Caſſius ſcribit.Hoc falſum eſſe pace horū quatuor iuriſcōſultorum: cum oēs autores probant,quorū titulum Plin.de gēmis non tranſlucentibus fecit:et myrrhina in gēmis numerat,et oēs lapides pretioſos, præter Margaritā,uno nomine(quod tm̄ lingua latina habet) gemmas appellat,tum ipſa rō.Nam quis nō uidet,lapillus, quod gn̄ale nomen eſt, oīum paruorum lapidū,ſed ſubintellectione pretioſus,idē eſſe, qđ gemmula? Nā gemmas ēt accipimus multorū cubitorum inueniri,quas ut uerè lapides non lapillos appellare poſſumus; ita quū minutæ fuerint,lapillos appellare debemus. Quòd ſi lapides, tam grādes trāſlucidi non fuerint,ſiue perlucidi,quales ſunt imperfecti,nūquid uocabimus eos lapillos? Quid hoc magis ridiculum? Quòd ſi ēt oīs lapis perlucidus gēma eſt,ēt Parium marmor,quod in modū uitri tranſlucidum eſt,gēma erit.Poſtremo reperimus eiuſdē coloris lapides quoſdam permixtim conſtare ex pellucidis, et nō perlucidis,et ita permixtos natura,ut nō poſſis partem appellare gēmam,partem lapillum. Curtius lib.VIII.quū dixiſſet gemmas, margaritasq; mare littoribus infundit:paulopoſt de eiſdem Indis ait:Lapilli ex auribus pendētes, profecto perlucidi intelligendi ſunt. Et iterum lib.X.de rege Indo:Pēdebant ex auribus inſignes candore,ac magnitudine lapilli.Margaritam uero, ſiue Margaritum quis negare lapillum poſſit,qui ſemper eſt puſillus lapis? Ego quidem candidos illos lapillos ex Indiæ regis auribus pendentes,margaritas interpretor.Horatius(quum inquit:

Nec magis huic intra niueos,uiridesq́; lapillos)

De margaritis, et ſmaragdis intelligit. Margaritam aūt, ſicut lapillis forſitan nego,ita gēmis fateor contineri,ꝙ ferè oēs concedunt. Seruius tamen grāmaticus,quaſi multi aliter ſentiant,inquit:Sanè multi ſeparant gemmam à margarita, ut Cic. Nullam gemmam,aut margaritam,& gemmas uolunt dici diuerſi coloris: margaritas uero albas, uel gemmas integras,margaritas pertuſas.Hæc Seruij opinio ab omnibus,& ab ipſa ueritate diſſentit. Eſt enim margarita,quæ in concha naſcitur,unde conchilium dicitur,quam uulgo perlam appellant.Hæc etiam uocatur unio(ut idem Plinius ait) quia nunquam niſi diſtincta reperiatur, eſtq́; generis maſculini. Nam fœminini illud, quo nunc quidā pro unanimitate utuntur,nec autoritate nititur(neſcio enim apud quem reperiatur)nec arte,quum deberet eſſe maſculini potius generis, ut talio, ſtellio, curgulio.

LAVRENTII VALLAE AD IOANNEM TORTELLIVM ARETINVM CVBICVLARIVM APOSTOLICVM, DE RECIPROCATIONE SVI ET SVVS, LIBELLVS PLVRIMVM VTILIS.

s

INGVLARIS tua Ioãnes Tortelli tum erga me beneuolentia, tum de meis, quantulæcunque ſunt, literis opinio, iiſq́; præcipue, quæ ad eloquentiam ſpectant, facit, ut quicquid de elegantia linguæ latinæ, qui primus ad eloquẽtiam gradus eſt, adnoto, id omne ad te potiſſimum ſcribam: cum præſertim nihil eius generis tam exiguum profiſcatur à me, quod non tuo, neſcio indicio dicã, an amori, magnum eſſe uideatur. Non repudiabis igitur hoc tanquam exiguum, quod de pronomine Sui, cum eius deriuatiuo adnotaui, uelut appendicem quæſtionis illius, ubi, quæ ſunt huic cum genitiuis primæ, & ſecundæ perſonæ communia (quemadmodũ ſcis) diſſeruimus. Nam illic, quæ trium omnium, hic uero, quæ unius tantum propria ſunt, explicãtur eatenus prorſus, quatenus pertinet ad reciprocationẽ. Hui, dicet aliquis, perexigua, perexiliſq́; materia, nec ſatis ſcribi digna. Iſti ego (uitandus eſt enim in principio maxime contemptus operis) affirmo, non talem ſibi introgreſſo eam uiſum iri, ſed magnam, profundam, ſinuoſam, ſimilemq́; Labyrintho cuidam, etiam ſi Minotaurus non ineſſet: ut uere liceat Vergiliano uerſu dicere:

Hic labor ille domus, & inextricabilis error.

Vbi utinam non plerique falleremur, non modo plebei, ſed etiam principes in dicendo, ac Theſeo pares, qui filo illo Ariadnes, aut non utimur, aut abutimur. Neq; de noſtra tãtum memoria, uerum de aliquot iam proximis ſeculis loquor, in quibus uix quiſpiam uitio hoc non laborauit, uel utendi iſto pronomine, quum non oportet, uel non utendi, quum oportet. At quàm uſitato, quàm neceſſario, quantæ etiam dignitatis uocabulo? Etenim (ut ſuperſedeam de genere hoc toto dicere) quantum grammaticis, dialecticis, philoſophis, utique in iis, quæ metaphyſica uocant, quantum theologis, iuriſperitis, oratoribus, quantum denique omnibus ſermone utentibus conducit rerum, uerborumq́ue interpretatio, quod proprium eſt eloquentiæ? Certe hoc, cuius uim, iuſq́; interpretamur, tanti faciendum eſt inter cætera uocabula, quanti

ſis, quanti Pluton inter reliqua numina trium maximorum deorum, & unus, & frater tertius. Rides uiciſſim comparationis hyperbolen. Tu uero uel per me licet rideas, tecum etiam riſurũ, quum (ut inquit Horatius) ridentem dicere uerum. Nil uetat. Rideas inquam, non derideas. Nam et proprius ad ueritatem accedet mea ſuperlatio ridicula, quàm tua cum detractione deriſio. Nec nihil bella, nec inconcinna, nec inepta ſanè comparatio erit. Siquidem quemadmodum tres filij Saturni (ſi uetuſtati credimus) omnia inter ſe diuiſere, ut Iupiter cœlum, Neptunus maria, Pluton inferos ſortiretur: ita tria pronomina & inter ſe germana, & inter cæteras uoces primaria, tum omnem perſonarum numerum complectuntur (ego ſimile Ioui, cuius prima eſt dignitas: tu ſimile Neptuno, cuius ſecunda: ſui ſimile Plutoni, cuius tertia) tum omnia deriuatiua per totidem caſus ſingula ſibi uendicant. Nam quid eſt, quod non meum, aut tuum, aut ſuum dici queat? & licet ſui non contineat tertiam omnino perſonam, tamen illius ueluti fons eſt; perq; ipſum ea tota nuncupatur, ditius nimirum, ac locupletius utroq; aliorum: quoniam plures uoces poſſidet tertia perſona, quam reliquæ. Et huic quoque Plutoni comparandum, qui Dis à diuitijs, & eadem cauſa Græcè Pluton appellatur. Et eo quidem magis, quòd ſicut Pluton defectum lucis ſentit, eiusq; imperium omne ex alieno pendet orbe, q hinc illuc animæ deſcendunt, ſine quibus non exiſteret illius regnum: ita ſui, & defectum nominatiui habet, & niſi regimen eius aliunde pendeat, nequit ſubſiſtere: & (quod ad rem maxime facit) quemadmodum Plutone præſide bene, maleq; factorum iudicia exercentur, ſic in uſu dictionis huius bene, maleq; loquentes præcipue iudicantur: ut qui ex hoc iudicio abſoluti diſceſſerint, ij optimo iure tanquam ad Elyſium eant, cumq; Vergiliano Anchiſa dicant:

Quiſque ſuos patimur manes, exinde per amplum
Mittimur Elyſium, & pauci læta arua tenemus.

Quarè ſi pronomen iſtud tanto deo compari poteſt, cur eius tractatio perexigua, perq; exilis exiſtimetur? Libuit iocari Ioannes, dum noſtrã materiam, munus uidelicet in te meum, non eſſe tantopere contemnendam oſtendere uoluimus. Sed ipſa tractatio planum faciet, meq; nõ modo potuiſſe illum Labyrintho comparare, ſed fortaſſis etiam intus Minotaurum, id eſt deſperationem habenti. De cuius natura, & uſu cum alij ueteres grammatici nonnulla, tum Priſcianus (cui inter cæteros ferè tribuitur palma) permulta præcipit, & haud ſcio an ulla de re diligentius, ut mirer ſic lapſam loquendi conſuetudinem defluxiſſe de uia. Nos huiuſmodi erroris cauſas (ut aberrantes reducamus in uiam) quoad facultas feret diligentius tradere conabimur.

In quo diſtent Sui, & Suus, inter nos & Græcos. Cap. I.

PRINCIPIO (*quoniam Priſcianus pleraque ad Græcam figuram reuocat, & hoc in primis pronomen de quo agimus*) *indicandum eſt multa eſſe cum alibi, tum uero hic, inter nos Græcosq́; diſſimilia.*

Primum apud illos ſui, id eſt οὗ, οἷ, ἕ, σφέ, σφῖν, σφεῖς, σφῶν, σφίσι, σφᾶς; *non ſane frequenti in uſu: & ſuus, id eſt* ἑός, καὶ σφέτερος, *in minus frequenti eſſe, apud nos uero frequentiſſima, & quàm uſitatiſſima. Itemq́; pro his duobus apud eoſdem aliud pronomen, id eſt* αὐτοῦ, αὐτῷ, αὐτόν, *uſurpari: quod proprie eſt ipſius ipſi ipſum ipſo: uel ex utroque compoſitum,* ἑαυτοῦ, *&c. Et licet nonnihil differant, tamen crebro illud pro hoc poni, ut uix ſcias quid inter ipſa interſit. Neque me fugit ad ſignandam differentiam illud aſpirare ſolere, quum pro hoc ponitur: ſed neſcio an omnes id ſcriptores obſeruauerint. Certe nec omnes editiones ſeruatum habent, et quæ habẽt, uix ubique: etſi ubique haberent, non tamen in totum linguæ latinæ reſponderet. Præterea hoc ipſum compoſitum primæ, ſecundæq́; perſonæ accommodari, non ſolum tertiæ. ut* προσέχετε ἡμῖν ἑαυτοῖς, *apud nos (ſi uerbum ſit è uerbo) abſurdiſſimum, attendite nobis ſibi; ſiue nobis ſibiipſis: cum tantundem ſignificet nobiſipſis. Poſtremo apud Homerum, & ſi qui ſunt alij, ſexcentis in locis reperiri* οὗ, οἷ, ἕ, *Hoc eſt, ſui, ſibi, ſe: pro eius, ei, eum, eo, ſiue pro illius, illi, illum, illo: cuius autoritatem imitatum noſtrum inuenio neminem. Ita & ſuam naturam interdum deſerit hoc pronomen, & in locum ſuum aliud ſuccedere patitur: Quod nobis adeo denegatũ eſt, ut ſicuti mei et meus, tui & tuus: ita ſui & ſuus nequeant alterum pro altero poni: quum non latina ſit, ſed barbara oratio, ego amo amicum mei, uel tui, hic amat filium ſui, pro meum, tuum, ſuum: & hic me credit omnia facere amore meo, odio tuo, inuidia ſua, pro mei, tui, ſui, quæ apud Græcos non eſt differẽtia. Siquidem (ut alibi probauimus) ſui, ut mei, tui, noſtri, & ueſtri, paſſiue ſemper accipitur. Suus uero, ut meus, tuus, noſtrum, ueſtrũ, noſter, ueſter, poſſeſſiue uel actiue: quod Priſcianum ignoraſſe ob græcam forſitan imitationem quàm mirum, tam uerum eſt. Quum ergo tot ſint, quibus à græca noſtra diſſentit oratio, non, quid illi dixerint, eſt intuendum, ne in eundem, in quem nonnulli (ſicut oſtendam) errorem incidamus, ſed quid noſtri, quorum autoritatem imitamur.*

Non

Non eſſe tria genera cōſtructionis prædictorum Pronominum, ſed reciprocationem ſufficere. Cap. II.

Aec præfatus, ad rem ipſam uenio, cuius Priſcianus tria ge-
h *nera facit. Vnum, quod uocat reciprocum, quum pronomen*
in ſeipſum reflectitur: ut, Cato amat ſe. Alterum, quod uocat transitionem, quum per deriuatiuum eius loquimur: ut, Cato amat ſuum filium, ſiue Catonem amat ſuus filius. Tertium, quod uocat retranſitionem, quum accedit alterum uerbum, uel in primitiuo, ſic: Cato precatur me, ut ſui miſerear: Vel in deriuatiuo, ſic: Cato precatur me, ut ſui filij miſerear. Sed optimum fuerit eius ad literam ſubijcere uerba, eáq; aliquanto longius repetita (quoniam non in unius tantum quæſtionis uſum repetentur) quæ hæc ſunt.

Poſſeſſiua uero modis conſtruuntur tribus, quum uerba uel à poſſeſſore in poſſeſſionem, uel à poſſeſſione in poſſeſſorem, uel extrinſecus transferuntur. A poſſeſſore in poſſeſſionem, ut doceo meum filium, doces tuum diſcipulum, docet ille ſuum auditorem. A poſſeſſione uero in poſſeſſorem, ut paret mihi meus filius, paret tibi tuus cliens, paret illi ſuus ſeruus. Extrinſecus, ut doces tu, uel ille meum filium, doceo ego, uel ille tuum filium, doceo ego, uel tu ſuum, uel illius filium. Sed melius hoc per retranſitionem: ut rogat ille me, ut doceam ſuum filium. Quum enim ſuum ſit relatiuum, exigit, ut prius cognoſcatur perſona poſſeſſoris ſui, ad quam referatur. Et ſciendum, quòd omnia poſſeſſiua, poſſeſſoris quidem perſonam ſecundum primitiuum ſignificant. Poſſeſſio uero ipſa tertiæ eſt perſonæ, ut meus, tuus, ſuus, quomodo & nomina, quibus iunguntur: ut meus pater, tuus filius, excepto uocatiuo, qui ſolus in primæ perſonæ poſſeſſiuis inuenitur, quum ſecundæ copulatur perſonæ: ut, mi pater, ô mea Tullia, ô noſter Chremes. Omnia tamen poſſeſſiua in genitiuos primitiuorum, non ſolum nominibus, ſed etiam uerbis tranſitiuis ſociata, poſſunt reſolui: ut amicum meum moneo, pro amicum mei: & Euandrium filium Turnus interfecit, pro Euandri filium: & Daunius filius ab Aenea uictus eſt, pro Dauni filius. Hoc autem intereſt inter poſſeſſiuū pronomen, ut meus, tuus, ſuus, & primitiuum mei, tui, ſui, quòd uoce poſſeſſiui genus, & caſus, & numerus ipſius poſſeſſionis oſtenditur, & ſubſtantiua quidem uerba poſſeſſiuis coniuncta ad poſſeſſores referuntur, ut tuus ſum filius, & meus pater es, & ſuus eſt illius ſeruus. Et aliquanto poſterius. Nos uero primitiuis quidem, id eſt ſui, ſibi, ſe, à ſe, uel per reciprocationem, ut ſui potitur, ſibi indulget, uel per retranſitionem utimur: ut hortatur me ille, ut ſui potiar: rogat te ille, ut ſibi indulgeas. Poſſeſſiuis uero, quū in ea poſſeſſiuorum fiat tranſitio, ut ſui ſerui miſeretur, & ſuo ſeruo

prodeſt,et ſuum ſeruum diligit. Nec aliter tamen poteſt ſupradictum poſſeſſiuum tertiæ perſonæ conſtrui cum alijs extrinſecus perſonis, niſi per tranſitionem (quomodo & primitiuum eius) id eſt niſi prius à poſſeſſore eius proficiſcatur in aliam uerbi perſonam, & ſic ab illa rurſus ad poſſeſſionem tertiæ, ſicut & ad ſe: ut, rogat me ille, ut ſuus ſeruus miniſtret mihi, uel tibi: precatur me, ut ſui patris miſerear: petit te, ut ſuo pro ſis filio: obſecrat Cicero Varonem, ut ſuum erudiat gnatum. Et notandum quòd, quum à tertia in tertiā fit tranſitio perſonam, in dubium uenit, poſſeſſio ad quam pertineat earum: ut, rogat iſte illum, ne ſuo noceat filio, ambiguum, cuius filio ſuo, iſtius, an illius id eſt an rogantis, an eius, qui rogatur: quomodo & apud Græcos, παρακαλεῖ Πλάτωνα Ἀρισοτέλης, ἵνα τὸν ἑαυτοῦ φίλον παιδεύσῃ, dubiū ſit, utrum Platonis, an Ariſtotelis ſuum. Hæc ille. Nō uideo, quid opus fuerit hac diuiſione, quum & alia genera, & aliæ ſpecies eſſe poſſint, ut poſterius apparebit, neq; hæc ipſa ſatis inter ſe diſtincta ſint. Quæ enim ſpecies hæc erit? Cato cupit me amicum ſibi, uel ſuum, optat te coli à ſe, & à ſuis, ait domum tuam ſe autore extructam, ſine ſua pecunia, relinquam Reipub. teſtimonium meæ in ſe uoluntatis, rex eſt domi ſuæ lætus ſua gloria; ſua quenque delectant, terra per ſe ſtat: et alia plura: ut fortaſſe ſicut expeditius, ita ſatius fuerit hæc omnia appellare reciprocationem, quod propemodum Priſcianus ipſe cōfitetur, quum longe poſt inquit: Non aliter tamen hoc fit, niſi prius à tertia perſona uerbum aliquod (ut diximus) proficiſcatur ad aliam extrinſecus perſonam, & ſic ab illa per retranſitionem ad eam reciprocetur aliud uerbum: ut, rogat me ille, ut ad ſe ueniam: petit te, ut ſibi des: hortatur milites imperator, ut ſe largo potiantur. Quapropter hoc tanquam generali uocabulo (ſi modo auſim dicere) ſolo uti poſſumus.

Vnde dicta ſit Reciprocatio. Cap. III.

q Vod ex eo dictum eſt, quòd, ſicut reciprocatur ſpiritus, quū recipitur, & unda uiciſſim alluens littus, et Euripus ad priſtinum ſubinde curſum rediens reciprocus eſt: ita hæc pronomina alterum primitiuum, alterum deriuatiuum ad id, unde prodierant, reuocantur. Quod Græci, ἰδιοπάθεια, & ἰδιοπαθεῖν uocant. Priſcianusq; interpretatur ſui paſſum, & ſui paſſionem, tum dure, tū minus apte: quia ſui (ut diximus) tantummodo paſſiue accipitur. Satis autem erat reciprocum, & reciprocationem dixiſſe.

Quomodo ſolœciſmus admittatur in Sui, & Suus. Cap. IIII.

e T hac quidē quomodo ſit utendum, ex ſuperioribus liquet. Quonam autem modo aliqui abutantur, Priſcianus oſtendit, inquiens: Tertiæ uero perſonæ poſſeſſiuum ſine uoce al-

tera ſignificante poſſeſſorem ſuum, non poteſt adiungi alij perſonæ ꝑ ſe. Si dicam, ſeruus ſuus miniſtrat mihi, uel tibi, ſolœciſmum facio, propemodum ipſe præceptor hoc pronomine abuſus eſt. Ego dixiſſem ipſius, ut referatur ad poſſeſſiuum potius, quàm ſuus, quod referri uidetur ad uocem alteram, quod ille non ſenſit. De quo latius poſtea. Sed cur de primitiui ſolœciſmo omiſit exẽpla? quæ res multum faciebat ad hoc uitium deuitandum: ut ego dixi ſibi, non eſt ſibi curæ Reſpublica, tu fuiſti ſecum: pro eo quod eſt, ego dixi ei, non eſt ei curæ Reſpublica, tu fuiſti cum eo. An quòd temporibus eius in hoc nunquam, aut uix unquam peccabatur? Quippe cum hac quoque tempeſtate minus in ſui peccetur, quàm in ſuus. Sicut enim datiuo, & ablatiuo poſtpoſita præpoſitione cum, prout exemplis docui, & nonnunquam forſitan genitiuo: ut, feci amore ſui, uulgus utitur: ita nó utitur accuſatiuo, ablatiuóq;. Quis enim é uulgo ſic loquitur? uidi ſe, pergo ad ſe, indigeo ſe, redeo ad ſe? profecto (quòd ſciam) nullus: ut, ſi recte ratiocinamur, minor ſit eius pars, in qua peccatur, utpote non planè per duos caſus: at uero in ſuus per omnes: per nominatiuum, quale fuit Priſciani exemplum: et in appoſito, ut hoc eſt opus ſuum: per obliquos, ut ego ſum amicus patris ſui, tu non places filio ſuo, legiſti librum ſuum, pone hoc ad pedes ſuos, libris ſuis fruor, in hortis ſuis cœnauimus, pro eius, ſiue ipſius, ſiue illius: quæ dici non latine, ſi qua ratio eſt, reddi iſta poteſt. In primitiuo quidem (quòd quum inter hunc modum loquendi, quem reformidant, & illum, quo utuntur, nihil interſit) palàm eſt eos (ſemper.n. falſitas ſe ipſa conuincit) ſua confeſſione peccare: ut nuper quendam literarum græcarum ignarum, què, quòd negaret propter loquendi conſuetudinem dicendum eſſe Ariſtoteles, ita ſum percontatus, nońne Ariſtotelicus omne dicunt? Quumq; ille reſpondiſſet, etiam: ergo inquam, etiam ueſtro teſtimonio dici debet Ariſtoteles, non Ariſtotiles, ut fieri poſſit Ariſtotelicus. In deriuatiuo autem quod conſequens eſt, quũ hoc ſit eiuſdem naturæ, quod illi tanquam genitori, uel domino, uel duci non licet, id huic uel filio, uel ſeruo, uel militi non licere.

Prima cauſa, cur Sui, & Suus abutamur, pro Eius, uel Ipſius, uel Illius. Cap. V.

Erum hic quiſpiam, neque hac mea ratione contentus, neque Priſciano ſatis fidei habens, aget nobiſcum autoritatibus, opponetq; Vergilianum illud:

Tum breuiter Barcen nutricem affata Sichæi.
Nanque ſuam patria antiqua cinis ater habebat.

Quod haud dubie illi ſimile eſt, Seruus ſuus miniſtrat mihi, ſiue ſeruum ſuum uidi, & cætera, quæ protuli paulo ante, per omnes caſus

exempla. Vbi, etſi abeſt, ad quod referatur ſuus, id tamen ſubauditur: nemo enim dicit ſuus, niſi de eo, cuius habitus ſit mentio: ut, ſi roganti, ubi eſt Titus? reſpondeas, neſcio, ſeruus ſuus eſt hic, uel ſeruum ſuum uidi. In quo ſi ſolœciſmus eſt, & in uerſu Vergiliano ſit neceſſe eſt. Sin in hoc non erit, falsò ait Priſcianus in illo eſſe. Quid igitur ad hoc dicemus? Si Vergilium damnamus, tantum uirum, & poëtarum latinorum longe principem, quis ferat? & non eius autoritatem qualibet ratione potiorem exiſtimet? Sin Priſcianum, iam omnis huius rei ars ſubuerteretur, nullamq́; aut ſuperuacuam maximorum autorum fuiſſe dicamus obſeruationem oportet. Ego etſi uideo Priſcianum (ſi modo animaduertit) hoc diſſimulaſſe, tamen ipſe non diſſimulabo, aut iã nõ diſſimulaui potius: quippe qui ſuperioribus exemplis ſimile eſſe confeſſus ſum. Sed uel poëticam licentiam excuſandam reor, uel operis imperfectionem. Etenim credere libet Vergilium, quum talem quendam uerſum faceret:

Nanque ſuam patria liquerat tellure ſepultam:

Impeditum prima ſyllaba uerbi longa, mutaſſe formam dicendi, atque ita in ſolœciſmum (ſi dictu fas eſt) incidiſſe: an non illud huic ex ſuperiore libro, etſi non perſimile, tamen non diſſimile prorſus eſt?

Viuite felices, quibus eſt fortuna peracta. Iam ſua.

Pro ueſtra poſitum eſt ſua. Quòd ſi quis dicat poſitum eſſe pro propria, rectéq; hoc dici, ut id recte diceretur,

Viuite felices, quibus eſt fortuna peracta Iam propria,

Hic nihil dicit, quum ſuum etiam pro proprio acceptum naturam tertiæ perſonæ non imitetur, nemóq; ſic loquatur: eſt mihi, aut eſt tibi ſuus ſcribẽdi mos, quum tamen dicamus, eſt mihi, aut eſt tibi proprius ſcribendi mos. Nam in illo huius eiuſdem poëtæ uerſu:

-Quiſque ſuos patimur manes,

non refertur id ſuos ad primã perſonam, quia ſic reſoluenda eſt oratio: nos patimur manes, ſed quiſque noſtrum ſuos. Eiuſmodi paſſim reperiuntur exempla: ut quum in bibliotheca nos ad ſuum quiſque ſtudium libros euolueremus. Non eſt autem huic Vergiliano, de quo diſputauimus, Ouidianum illud ſimile:

Reſpice Laërten, ut iam ſua lumina condas:

Vbi nonnihil rationis eſt, quòd utrunque uerbum eidem ſuppoſito ſeruit. Hæc igitur Vergilij autoritas (et ſi qua ſunt eiuſmodi apud alios loca, quorum nõnulla poſterius attingam) prima extitit cauſa (ut iam cauſas enumerare incipiam) uulgaris erroris.

Secunda eiuſdem cauſa. Cap. VI.

a Ltera, quòd nonnullis in locis, ſiue hominum, ſiue temporum

culpa libri corrupti ſunt: ut apud Ciceronē in Salluſtiū: Quòd ſi iſtius uitæ memoriam uicerit, aliam patres conſcripti, non ex oratione, ſed ex moribus ſuis ſpectare debetis, quem locum (niſi emendetur) non cōfido me expoſiturū. At qui ſe exponere poſſe confidunt, ut in tota ſententia, ſic in uerbo ſuis, quid ratio poſcat, non reſpiciunt: nec ſolum cōmunis eſt huiuſmodi menda librorum, ſed etiam priuata in ſuis cuiuſque codicibus. Nec aliunde factum eſt: ut, q; encleticam quidā præponant (quorum ſunt Ebrardus, & Alexander) niſi quòd Vergilium male legunt: ut in illo uerſu:

Se ſatis ambobus, Teucriſq; uenire Latinis. pro Latiniſq;.

Tertia cauſa. Cap. VII.

Tque hæ quidem cauſæ citra noſtram forſitan culpam ſunt. Totidē autem, quæ ſequuntur, nobis utique aſſignandæ ſunt, nonnihil ex duabus ſuperioribus alimenti ſumentes. Prior; quando non præuidemus, quò referatur hoc pronomen, quadam ambiguitate decepti: ut apud Vergilium:

En priamus ſunt hic etiam ſua præmia laudi.

Et apud Quintilianum: Itaque accedam in pleriſque Ciceroni, atque in iis ero, quæ indubitata ſunt, breuior, in quibuſdā paulum fortaſſe diſſentiam. Nam cum etiam iudicium meum oſtendero, ſuum tamen legentibus relinquam: quaſi id ſuum de Cicerone dicatur, non de legētibus Et alibi, dum idem autor, cur Ciceronis exemplum contraxerit, inquit: Quæ quia erant longiora, non ſuis uerbis expoſui: ſuis acciperent plerique pro Ciceronis, quum ſit accipiendū eo modo, quo illud: exponam altercationem noſtram ſuo ordine, ac ſuis uerbis. Idem quoq; in primitiuo contigit, ut apud eundem: Nam & de filio nihil aliud perdiderat miſera, niſi dies: nec iam timebat, ne ille, quo fruebatur, mori poſſet: planctibus, lachrymiſq; (penè improbe dixerim) parcius utebatur, nec ſibi permittebat dolor lugere uenientem. Nam id ſibi ad dolorem refertur, non ad matrem. Permulta ſunt huius generis exempla, in quibus errandi ambiguitas eſt cauſa, ex quadam rei ſimilitudine nobis labantibus, ut, quia illud bene dicitur: Adoleſcens aſſidue à me increpatur, obiurgatur, caſtigatur, hoc ſuis non placet: uideatur & hoc bene dici: Adoleſcentem aſſidue increpo, obiurgo, caſtigo, quod ſuis non placet: quod ipſarum ſtatim iudicio aurium probabile eſt: hoc autem ſecus, & perinde eſt, ac ſi dicas, me increpare adoleſcentem aſſidue, obiurgare, caſtigare ſuis non placet: niſi quis uelit uerba hæc actiua paſſiue reſolui poſſe, & huius generis locum idum eſſe Ciceronis: Qui autem annus ei primus ab honorum perfunctione aditum omniū conceſſu ad ſummam autoritatem dabat, is eius omnem ſpem, atq; omnia

nitæ conſilia morte peruertit. Fuit hoc luctuoſum ſuis, acerbũ patriæ, graue bonis omnibus. Illud tranſeo, quòd in neminem niſi ſtultum cadat, ut hoc non intelligat, quale eſt apud Quintilianum: Tu prima docuiſti ſibi non parcere, potius quàm plus flere: ubi ſubauditur, illum, ut ſit: Tu prima docuiſti illum ſibi non parcere, ſeu ſuis.

Quarta cauſa. Cap. VIII.

Poſterior (quæ eadem quarta eſt) cauſa, quòd uidemus indifferens eſſe, an quis dicat, omnes optant, quod ſibi utile eſt, uel quod ipſis utile eſt. Ille repetit, quod ſuum, ſiue quod ipſius eſt: quiſque uult, quod ſibi, uel quod ei, ſiue ipſi expedit, prodeſt, conducit, placet. Id'q; apud ſummos quoſque ſcriptores. Cicero pro Marcello: Multi dubitabant, quid optimum eſſet, multi, quid ſibi expediret. Idem pro Ligario: Legatus in pace profectus, in prouincia pacatiſſima ita ſe geſſit, ut ei pacem eſſe expediret. Idem in Philippicis: Dicit enim, ſi quis eorum, qui prius ſe rogati eſſent, grauiorem ſententiam dixiſſet, in eam ſe iturũ. Quintilianus in milite Mariano: Meq; ignorauit, quæ manerent eum pericula. Dixi de is dicam de ipſe, addam'q; de ille. Cicero pro Rabirio: Nec enim cuiquam eius conſilium uehementius, quàm ipſi diſplicet. Et in officiorum tertio: Vas factus eſt alter, ut ſi ille non reuertiſſet, moriendum eſſet ipſi. Et in offic. primo: Homo, qui errãti comiti monſtrat uiam, quaſi de ſuo lumine lumen accendat, facit, ut nihilominus ipſi luceat, quum illi accenderit. Idem pro Marcello: Eſt uero fortunatus ille, cuius ex ſalute nõ minor penè ad omnes, quàm ad illum uentura ſit, lætitia peruenerit. Quintilianus in Pariete palmato: Quapropter non petit, ut illum miſerum putetis, niſi & innocens fuerit. Et in milite Mariano: Affirmo tibi C. Mari, non ſic nuper repugnaſſet, ſi illum tribunus uoluiſſet occidere. Adijciam unũ de libris eccleſiaſticis exemplum, de quibus poſtea locuturus ſum: Iuſiurandum, quod iurauit ad Abraham patrem noſtrum daturum ſe nobis, Vt ſine timore de manu inimicorum noſtrorum liberati, ſeruiamus illi, In ſanctitate, & iuſtitia coram ipſo. Aliquando uidere licet, ubi deſideres eum, ibi eſſe ſe, & rurſus ubi ſe, ibi eum. Cicero pro Ligario: Atque hæc propterea de me dixi, ut mihi Tubero, quum de ſe eadem dicerem, ignoſceret. Et amphiboliam libro Officiorum primo: Nam negligere quid de ſe quiſque ſentiat, non ſolum arrogantis eſt, ſed etiam omnino diſſoluti. Non ne licebat hic dicere, quid de eo quiſq; ſentiat, ut in illo eiuſdem pro L. Sylla? Quid eſt huic, quòd eum in hac uita teneat? È diuerſo alibi: Hic igitur Titus Ligarius qui tum nihil aliud egit, neque enim hoc diuinabat, niſi ut tu eum ſtudioſum, & bonum uirum iudicares, nunc à te ſupplex fratris ſalutem petit. Vbi

ego citius dixiſſem ſe, quàm in illo eiuſdem ad Atticum: Subquerulas literas miſerat, quòd quædam conſtituta à ſe reſcinderem: cum nõ minus belle diceretur, quòd quædam ab eo, ſiue ab ipſo. Hac eandem differentiam agnoſcas interuentu præpoſitionis, ſed magis in ipſe, quàm in is Quintilia. quinto Inſtitutionum: Nec libenter exemplum, quod in ſe fortaſſe recidat, faciat. Idem in ſexto: Quanquam aliqui reperiũtur, qui ne id quidem, quod in ipſos recidere poſſit, euitent. Sæpe duo hæc coniuncta reperias, nel nulla, uel aliqua interueniente præpoſitione, & præcipue inter, ut idem in decimo: Quum ſit diuerſa non earum modo inter ſeipſas conditio, ſed in ſingulis etiam partibus cauſæ, ſintq; alia leniter. alia aſpere, alia concitate, alia remiſſe. alia docendi, alia mouendi gratia dicenda: quorum omnium diſſimulis, atque diuerſa inter ſe ratio eſt Huius præpoſitionis & illa proprietas eſt, quòd nihil intereſt, an ſe, an ipſo utaris, quum antecedit uel genitiuus (ut in proximis exemplis, & in hoc Tulliano: Nec mihi cæterorum iudicio uidetur ſolum, ſed etiam ipſorũ inter ipſos conceſſu ita tributum fuiſſe) uel datiuus, aut ablatiuus, ut apud eundem Quintil. Circa quem inexplicabilis & grammaticis inter ipſos, & philoſophis pugna eſt. Et iterum: Nam in magnis quoque autoribus incidunt aliqua uitioſa, & à doctis inter ipſos etiam mutuo reprehenſa. Secus quoties antecedit nominatiuus, accuſatiuuſ'ue, ut apud Ciceronem: Vt enim pulchritudo corporis apta compoſitione membrorum mouet oculos, & delectat, hoc ipſo, quòd inter ſe omnes partes quodam lepóre conſentiunt. Et iterum: Damonem, & Pythiam Pythagoreos ferunt hoc animo inter ſe fuiſſe. Vbi ego non auſim dicere inter ipſas, & inter ipſos. Nã illud ab hoc genere diuerſum eſt, quale apud Quintilianum: Nemo igitur dubitauerit, longe eſſe optimum genus Atticorum, in quo, ut eſt aliquid inter ipſos commune (id eſt iudicium acre, terſumq́:) ita ingeniorum plurimæ formæ. Hactenus exempla de Sui, nunc de Suus proferam Cicero officiorum (unde modo protuli exempla) libro primo: In primisq; uerſutum, & callidum factum Solonis, qui (quo & tutior eius uita eſſet, & plus aliquanto Reipub prodeſſet) furere ſe ſimulauit. Et in eodem: Illa tamen præſtare debebit, quæ erunt in ipſius poteſtate. Rurſus in tertio: Quid Agamemnon? quum deuouiſſet Dianæ quod in ſuo regno pulcherrimum natum eſſet Et in eodem: Piſcatores ad ſe conuocauit, & ab eis petiuit, ut ante ſuos hortulos poſtera die piſcarentur. Inuſitatius in eodem: Quid dominus nauis, eripiet'ne ſuũ? minime: non plus, quàm ſi nauigantem in alto eijcere de naui uelit, quia ſua ſit. Nec minus inuſitate pro L. Sylla, ſi modo ſyncera ſcriptura eſt: Sylla, ſi ſibi ſuus pudor, & dignitas non prodeſſet, nullum

auxilium requiſiuit. Vtrunque probatur ex altero: illic quidem licuiſſet dicere, quo tutior ſua uita, & quæ erunt in ſua poteſtate, hic autem quòd in ipſius regno, & ante ipſius hortulos, et quia eius illa ſit, & ſi ei ſuus pudor. Cæterum in ijs teſtimonijs duplicia uerba fuere: quid ubi ſunt ſingula? Nempe idem fieri uidetur, nec differre utrũ dicas, cepi columbam cum pullis ſuis, & cum pullis eius. Inueni turturem in nido ſuo, an in nido eius, Expuli leonem ex antro eius, an ex antro ſuo. Necaui lupam, & catulos ſuos, an catulos eius, ſiue ipſius. Tuetur nos Deus propter ſuam clementiam, an propter eius, ipſius'ue clementiam. Ante domum ſuam me inclamauit, an ante domum eius, ipſius'ue, & ſimilia. Ego uero ita ſentio, quum interuenit copula, non licere uti ſuus: quia nulla tunc eſt reciprocatio. Ideóq; non catulos ſuos dicendum, ſed eius. In cæteris. ſi ſubſtantiuũ pronominis ſui reſpicat ad ſuppoſitum, ſuus utique dicendum: ſin ad appoſitum, ſæpius eius dici, ſiue ipſius, ſiue illius. Ad ſuppoſitum, ut: tuetur nos Deus propter ſuam clementiam, non propter eius: quemadmodum dicimus, tuetur nos Deus ſua bonitate, non eius bonitate. Inclamauit me ante domum ſuam, non ante ipſius quemadmodũ dicimus, eiecit me domo ſua, non domo ipſius, ſiue eius. Ad oppoſitum, ut: amamus Deum propter bonitatem eius: allocutus ſum hominem ante domũ eius, libentius dixerim, quàm ſuam. Item, cepi columbam cum pullis eius: inueni turturem in nido eius: expuli leonem ex antro eius: nec tamen ratio obſtat, quin & ſuo dicatur, ac ne autoritas quidem Ciceronis de republica libro ſexto: Itaque ego illum de ſuo regno, ille me de noſtro republica proco ntatus eſt. Terent. in Adelphis: Suo ſibi hunc gladio iugulo Niſi ſi quod addatur appoſito adiectiuum, uerbum'ue, ad quod fieri reciprocatio debeat: quod genus eſt: Inueni leonem iratum, ac ſæuiorem ob amiſſam prædam ſuam: Video columbam triſtem in periculo pullorum ſuorum: Noſtri illum minus ſuo, quàm ſuorũ caſu perterritum: Sentio hominem ambulantem per domum ſuã, nõ per domum eius: Item, ſcio illum dolore fortunam ſuam: & in primitiuo quoque: ut, opinor hunc cognoſcere contemptum ſui. Illud trãſeo, neminem poſſe errare quum ſuus eſt ſubſtantiuum, ut eius, aut ipſius, aut illius utatur, ut: comperi illum cum ſuis, ſiue inter ſuos: quin etiam uix erratur, quum accipitur pro proprio, ut de hac re dixi ſuo loco, nõ ipſius, &: referam hæc omnia ſuis locis, ac temporibus, non eorum.

Cauſa cur Eius, Ipſius, Illius, abutamur pro Suus. Cap. IX.

A Tque ex ijs quidem, quæ commemoraui, non modo factum eſt, ut multi pro eius, ſiue ipſius, ſiue illius, uterentur ſuus: uerumetiam ut econtrario pro hoc illis abuterentur (de quo ſolœciſmo

nullam

nullā facit Priſcianus mentionem) qualia ſunt mea proxima exēpla, ut: uideo colūbam triſtem in periculo pullorum eius, uel columba luget pullos eius, & quale Donati grammatici (ut grammaticos potiſſimum ſuæ artis admoneam, ſi modo Donati grammatici libellus eſt de uita Vergilij, in quo alterius quoque generis uitia reprehendas) ait. n. loquens de Vergilio: Voluit etiam eius oſſa Neapolim, transferri, ubi diu, & ſuauiſſime uixerat. At paulo poſt: Translata igitur iuſſu Augusti eius oſſa (prout ſtatuerat) Neapolim fuere ſepulta uia Puteolana intra lapidem ſecundum, ſuoq́; ſepulchro id diſtichon, quod fecerat, inſcriptum eſt. Et iterum: Item rogauit, quo pacto quis altam, felicemq́; eius fortunam ſeruare poſſet. Superius uero: Quod quum magiſter ſtabuli Auguſto recitaſſet, duplicari ſibi in mercedem panes iuſſit. Et alibi aliquoties ſibi, uel ſuo pro eius, & eius pro ſuo, uel ſibi. Verum è græca quoq; figura non minimum cauſæ acceſſit huic errori, id quod me pollicitus ſum oſtenſurum. Nam quum pro uno αὐτοῦ liceat dicere tum ſuus, tum eius, tum ipſius, tum illius (non tamē quodlibet ſemper) tardus, aut indiligens interpres, quando hoc, & quando illud competat, nō diſpicit. Quo uitio in interpretatione quidem eccleſiaſticorum librorum omneis interpretes decepit lingua peregrina. Sed nos indigni reprehenſione, qui maioribus credimus: Illi uero digni, qui maioribus ſuis credere noluerūt. Quo magis ex ijs præcipue uitioſa à me ſunt exempla proferenda, ut errorem noſtrum, ubi fontem eius agnouerimus, deuitemus: quum tamen ex hoc nec cōtumelia ulla fiat libris eccleſiaſticis, hebræa tantum, aut græca lingua loquentibus: neſcio an honor potius habeatur, nec magna eorum traductoribus, ſi modo dignitatis horum ratio habenda eſt, qui uel incerti ſunt, uel ignoti, uel inter ſe diſſidentes. Hoc mihi diſſimulādum non fuit, uel ob id, ne quis mihi iſtorum obijceret autoritatem. In pſalmis igitur (quos Hieronymus certe non tranſtulit) ubi pleraque huiuſmodi recte translata ſunt, illud non recte: A gloria eorum expulſi ſunt, pro à gloria ſua. Et iterum: Qui exacuerunt ut gladium linguas eorum, pro linguas ſuas. Et iterum: Saturati ſunt filijs, & dimiſerunt reliquias paruulis eorum, pro ſuis. Et iterum: perierunt propter iniquitatem eorum, pro ſuam. Neq; uero me latet, in quibuſdam codicibus recte legi, ſua, ſuas, ſuis, ſuam. Sed ego rem, non hominem noto: necnon ibi: Et abſtulit ſicut oues populum eius: quod melius alibi legitur ſuum: ſicut ibi quoque: Sicut locutus eſt per os ſanctorum ſuorum, qui à ſeculo ſunt prophetarum eius, alibi melius, Per os ſanctorum prophetarum ſuorum, qui à ſeculo ſunt. In his omnibus græce eſt genitiuus αὐτοῦ, αὐτῆς, αὐτῶν, hic pluralis, ille ſingularis. Aliquando etſi eius, ſeu ipſius, ſeu il-

lius tolerari poteſt, tamen latinius eſt ſuus, ut in eiſdem pſalmis: Neq; *deſcendet cum eo gloria eius, pro ſua: tametſi aliqui non legunt eius.* Et *iterum:* Deſiderium *cordis eius tribuiſti ei, & uoluntate labiorum eius non fraudaſti eum: pro ſui, & ſuorum.* Et *iterum:* Brachium *eorum non ſaluauit eos, pro ſuum.* Et *iterum:* Benedicite *domino omnes angeli eius, benedicite domino omnes uirtutes eius, benedicite domino omnia opera eius: pro ſui, ſuæ, ſua: quale eſt illud in* Apocalypſi: Opera *enim illorum ſequuntur illos: quod ego citius dixiſſem, opera enim ſua.* Huius *tamen generis non eſt, ſi interuenit uerbum, ad hunc modum:* Quòd *pater non amarit te, ſiue patrem non amaſſe te, probat ipſius teſtamentum, potius quàm ſuum, ut eſt apud* Quintilianũ *libro primo:* Quomodo *& ipſum, &* Vergilium *quoque ſcripſiſſe manus eorum docent.* Nam *in illo apud pſalmes:* Omnia *à te expectant, ut des illis cibum in tempore, dante te illis colligent: illis pro ſibi poſitum eſt: de ſecundo illis magis loquor, quod ſibi quoque translatum inuenio.* Suo *autem pro eius (quod ſuperioris generis uitium eſt) illic:* Ad *nihilum deductus eſt in conſpectu ſuo malignus.* Et *iterum:* Si autẽ *dereliquerint filij ſui legem meam: quanquam lego in quibuſdam editionibus utrobique eius.* Et *iterum:* Anima *autem mea exultabit in domino, & delectabitur ſuper ſalutari ſuo: nam id ſuo, ad dominum refertur, non ad animam: quemadmodum* Græce αὐτοῦ. At *ibi neſcias, an uarietate gauiſus interpres ſit, an conſilio mutauerit:* Quoniam *ſecundum altitudinem cœli à terra corroborauit miſericordiam ſuam ſuper timentes ſe.* Quomodo *miſeretur pater filiorum, miſertus eſt dominus timentibus ſe.* Et *in eodem* Pſalmo *paulo poſt:* Miſericordia *domini ab æterno, & uſque in æternum ſuper timentes ſe: & iuſtitia illius ſuper filios filiorum his, qui ſeruant teſtamentum eius.* Et: Memores *ſunt mandatorum ipſius.* Pro *his quinque noſtris, ſuam, ſe, eius, ipſius, illius, unum eſt pronomen* Græce αὐτοῦ, αὐτὸν, αὐτοῦ. Idem, *quod modo dixi, quod nunc aſpiretur necne, non attinet dicere, ut taceam raris in codicibus pſalmorum reperiri hãc diligentiam.* Nam *cæterorum eccleſiaſticorum librorum in nullis adhuc reperi, nec eam (iudicio meo) ſatis exactam.* Vter *tamen ſermo melior, ſuper timentes ſe, an ſuper timentes eum, lucis duntaxat gratia, ſuper timentes eum, uel ipſius interpretis teſtimonio, qui priorem quodammodo poſteriore correxit: niſi uarietatis gratia id fecit.* Huius *generis ille quoque locus eſt:* Stabunt *iuſti in magna conſtantia aduerſus eos, qui ſe anguſtiauerunt: quòd ſi dixiſſet aduerſus eos, qui ipſos anguſtiauerunt, obſcuritatem deuitaſſet: ut taceam, quòd magis ad uerbum etiam tranſtuliſſet.*

Quomodo uitetur amphibolia in Sui, & Suus. Cap. X.

e nimuero euitatur obſcuritas hæc amphiboliæ per aliquod fe re trium pronominum, Is, Ipſe, Ille, quæ cum alijs duobus Sui, & Suus, modo pugnant, modo conueniunt, ritu Troianorum puerorum, ut eſt apud Vergilium:

Et nunc terga fugæ nudant, nunc ſpicula uertunt
Infenſi, facta pariter nunc pace feruntur.

Mutaui modo ſe in ipſos, mutabo alio exemplo in eos, ut fecit interpres ſuperius in pſalmo, ſi tamen mutaſſe dicendus ſit. Cicero in Bruto: Is ſoceri inſtituto, quem (quia cooptatus in augurum collegium non erat) non admodum diligebat: præſertim quum ille Q. Scæuolam ſibi minorem natu generum prætuliſſet. Nam id ſibi (ut Quintiliani uerbis utar, qui eum notat) & ad ſocerum referri, & ad Fannium poteſt. At ſi dixiſſet ei, de Fannio utiq; locutus intelligeretur, aut ſi ipſi, aut ſi illi, ſic, præſertim quum is Q. Scæuolam illi. Et ego quidem de uitare cupio amphiboliam. At Priſcianus (cuius hoc erat officij) quum eam notat, non modo id non facit, uerumetiam in ipſam incidit paulo poſt, dum ait: Vel quum tranſitum facit in aliquos ſibi coniunctos, ut ille miſeretur eorum, qui ſecum uiuunt, uel ſibi parentium, uel ſecū degentium, dat ſibi fauentibus, incuſat ſecum certantes, & inuidet ſe indigentibus. Nam id ſibi, & id ſe (quum tam pluralis ſit numeri, quàm ſingularis) quò referatur, ambiguum eſt: ſed hæc amphibolia in primitiuo eſt, illa, quam ipſe notat, in deriuatiuo, rogat iſte illum, ne ſuo noceat filio. Quaſi uero nihil ad rem faceret illud de Cicerone, & Varrone: aliud ambigui protulit exemplum.

Suus eſt illius ſeruus, & ſimilia male dici. Cap. XI.

i N quo etiam exponendo, quod in illo non feciſſet, errauit, ut ad aliam quæſtionem tranſeamus. Errauit enim inquiens, ambiguū cuius filio ſuo, iſtius, an illius: cuiuſmodi eſt, quod ſuperius dixit: doceo ego, uel tu ſuum illius ſeruum. Et iterum: ſuus eſt illius ſeruus. Et iterum: ſuus illius, iſtius, ipſius hominis. Inq; alia longe poſt materia, niſi ſubſtantiuis, uel uocatiuis uerbis adiungantur, ſicut & nomina, meus es filius, meus uocatur ſeruus, tuus nominor parens, tuus eſt pater, ſuus illius ſum filius: ſuus illius es filius, ſuus illius eſt filius. Et aliquanto poſt non ſemel, quæ uerba mox ſubiungam, quorum Priſciani exemplorum unum eſt: Suus Vergilij uerſus: ſimile illi, Vtrum Platonis, an Ariſtotelis ſuum? Quod ſermonis ge-

nus (quantum memini) nuſquam inueni: eóq; mallem aliena prompſiſſet exempla is, qui hoc tradit, quàm ſua finxiſſet. Ad hoc probandum ea quoque facient, quæ de coniuncta huic materia diſputabimus.

Suus neq; diſcretionis, neq; abundantiæ cauſa poſſe addi ad Ciceronis, uel iſtius filius, ſed potius redundare. Cap. XII.

Am uerba, quæ modo promiſi me ſubiuncturum, utriq;, atq; adeo multiplici quæſtioni ſeruient, & idcirco prolixius recitentur, quæ hæc ſunt: Diſcretionis quoque cauſa, uel abundantiæ ſolet cum genitiuo poſſeſſoris addi nominatiuus poſſeſſiui, ut ſuus eſt Homeri mos: intelligitur enim non alterius: & ſuus Ciceronis filius hæres eſt patris conſtitutus, ſuus dicitur ad diſcretionem illius, qui ſecundum leges non eſt ſuus, id eſt ſub poteſtate patris legitimi nó eſt. Quòd autem ſuus pro uniuſcuiuſque proprio accipitur, uſus confirmat. Vergil. Georgic. primo:

Molles ſua thura Sabæi. Terent. in Phorm.

Quot homines tot ſententiæ, ſuus cuique mos eſt.

Sin autem in poſſeſſione fit à poſſeſſore tranſitio, obliquis poſſeſſiui utimur, ut Cicero miſeretur filij ſui, præbet ſuo filio, aſpicat ſuum filium, potitur ſuo filio. Sin extrinſecus fit tranſitio in poſſeſſionem tertiæ perſonæ, ſufficit genitiuo uti ipſius poſſeſſoris: ut miſereor filij Ciceronis: dono filio Ciceronis: accuſo filium Ciceronis. Licet tamen etiam addere poſſeſſiui caſus conſequentes, uel diſcretionis cauſa, uel abundãtiæ, ut: egeo ingenij ſui Ciceronis: benedico ingenio ſuo Ciceronis, & ſimilia. Illud quoque ſciendum, quòd cum, in alijs omnibus poſſeſſiuis liceat primitiui genitiuo pro omni eorum uti caſu, quod oſtendimus in hoc quoque poſſeſſiuo pronomine tertiæ perſonæ, quomodo in alijs, tũc utimur, quum ipſe poſſeſſor aliquid agat in poſſeſſionem ſuam, & cũ in aliam perſonam tranſitum oſtendatur facere pro ſua poſſeſſione: ut, amat ille ſuum filium, & amat ſui filium: benediat ſuo filio, & benedicit ſui filio: petit à me ut proſim ſuo filio, & ut proſim ſui filio. Si ipſa tamen poſſeſſio in poſſeſſorem faciat tranſitionem, non eſt congruum uti primitiui genitiuo pro poſſeſſiuo: qua uim habet compoſiti græci. ut Ciceroni redit ſuus filius, non ſatis commode per hoc dicitur, Ciceroni redit ſui filius: nec, Ciceronẽ laudat ſuus filius, pro ſui filius, & ſimilia: quia nec apud Græcos bene dicitur, Κικέρωνα φιλεῖ ὁ ἑαυτοῦ υἱὸς, niſi more Attico pro ſimplici compoſitum accipiatur. Et ſciendum quòd quia primitiuum eius tam ſingulare, quàm plurale eſt, licet in poſſeſſiuo et unũ, et plures poſſeſſores eius intelligere, pro ſignificatione genitiui ad poſſeſſorẽ pertinentis: ut ſuus illius, & ſuus illorũ: nec mirum, ſi per trãſitionem Romani utuntur his pronominibus ſui,

ſibi,

ſibi, ſe, à ſe, & eius poſſeſſiuo, ut oſtendimus, necnon ſi ad coniunctionem ſui, ad alias etiam perſonas aliquid agit: ut, ille uocat me ad ſe, ducit te ſecum, trahit omnia in ſe: uel quum tranſitum facit in aliquos ſibi coniunctos: ut, ille miſeretur eorum, qui ſecum uiuunt, uel ſibi parentium, uel ſecum degentium: dat ſibi ſeruentibus: incuſat ſecum certãteis: & inuidet ſe indigentibus. Et uidentur hæc omnia poſſeſſiuorum uim habere, & ſimilia, nec incongrue huiuſmodi conſtructionem habuiſſe. Cum Attici quoque ſoleant huiuſmodi compoſitis uti in conſtructionibus. Xenophon, ἀπομνημονευμάτων primo: Ἀλλὰ Σωκράτης ἔφη ὁ κατήγορος τοὺς πατέρας προπηλακίζειν ἐδίδασκε πείθων συνόντας αὑτῷ σοφωτέρους ποιεῖν τῶν πατέρων: Quod autem etiam genitiuo, uel datiuo, qui loco ſit genitiui poſſeſſoris, bene additur etiam poſſeſſiuum (ut ſupra diximus) non ſolum noſtrorum, ſed etiam antiquorum uſus cõprobat. Vergilius in Bucolicis:

Et me Phœbus amat, Phœbo ſua ſemper apud me
Munera ſunt lauri, & ſuaue rubens hyacinthus.

Terentius in Adelph. Suo ſibi hunc gladio iugulo. Plato in Timeo: Μήτ᾽ ἄρα ἀργύριον, μήτε χρυσίον, μήτ᾽ ἄλλο ποιεῖν κτῆμα αὑτοῦ ἴδιον. *Et (quod mirum eſt) hoc ipſum* τὸ ἴδιον *etiam primæ, & ſecundæ adiungitur perſonæ apud illos, ut Iſæus:* ἐν τῷ πρὸς Εὐκλείδην. οὐκ ἂν τὰ ἴδια τὰ ἐμαυτοῦ: *pro quo nos dicimus, meum proprium, & tuum proprium. Dicitur tamen etiam ſuum proprium illius, ut non putetur abundare ſuum, ſed indubitabilem diſcretionem ſignificare. Illud quoque notandum, quòd tertiæ perſonæ poſſeſſiuum ad innumerabiles (ut diximus) refertur perſonas: quippe cum ad omnia tertiæ perſonæ pronomina, & ad omnia nomina, & participia poteſt referri, ut ſuus illius, ſuus iſtius, huius eius, ſuus Vergilij uerſus, ſua diſcentis diligentia. Primæ autem perſonæ poſſeſſiua, & ſecundæ, non egent per ſe prolata adiunctione alicuius genitiui, quum uim genitiui finiti in ſe habeant: quomodo nec ſuus eget genitiuo ſui primitiui, quem in ſe poſſidet, ſed extrinſecus alterius uocis propter multitudinem tertiarũ perſonarum. Præter rem fuerit hic notare tam multas, atque adeo innumerabileis tertias perſonas, quum tantum una ſit, ſed huius perſonæ innumerabiles uoces. Primum aliud eſt ſuus illius filius, & cætera. Aliud ſuus eſt Homeri uel Homero mos, et ſuus cuique mos. Et apud Catullum: Suus cuique innatus eſt error: quõ hic accipitur ſuus pro proprius, illic minime. Deinde nulla illic reciprocatio, quæ hic eſt: quippe intercedente uerbo inter ſuus, & genitiuum, datiuumue: ſic, Homeri, uel Homero eſt mos ſuus, ſiue mos ſuus eſt Homero: cuiq; eſt mos ſuus, ſiue mos ſuus eſt cuiq: cuiq; eſt innatus ſuus error, ſiue ſuus error*

eſt innatus cuique. Phœbo ſunt ſemper lauri ſua munera apud me, ſiue lauri ſua munera ſunt ſemper Phœbo apud me. De quo genere cõſtruẽdi, poſterius quid ſentiam, apparebit. Nam illud exemplum.

India mittit ebur, molles ſua thura Sabæi.

Inutile exemplum eſt, in quo non accipitur pro ſua pro propria: ſed quomodo, quum dicimus: mittunt ſuos legatos, ſuos milites, ſuas naues, ſua agmina: quo etiam modo accipitur in Terentiano exemplo: Suo ſibi hunc gladio iugulo: quod ſibi nulla niſi feſtiuitatis cuiuſdam gratia additum eſt, nec ita cohæret cum hoc ablatiuo datiuus ſui primitiui, ut ſit in illis genitiuis, ſuus illius; ſuus Ariſtotelis, Platonis'ue nullo pacto ſeparabilibus. Nam ſi ſepares, iam alterum genus loquendi erit, de quo non loquitur Priſcianus hoc loco, ſuus'q; ſignificabit quod proprius. Separet autem interiecto uerbo, ad hunc modum: Suus eſt illius mos, ſua eſt iſtius natura; ſuus eſt Ariſtotelis modus, ſuum Platonis genus, ſuus eſt Vergilij uerſus, ſua eſt diſcentis diligentia, ſua docentis. Et ſine uerbo ſubſtantiuo: ſuus tenet dolor patrem, ſuus matrem: nec procul ab hoc abeſt Vergilianum illud:

Feſſos'q; ſopor ſuus occupat artus.

Quapropter non eadem (ut Priſciano placet) ratio dicendi, Suus eſt Homeri, uel Homero mos, uſitatiſſimum loquendi genus, & ſuus Ciceronis filius, hæres eſt patris inſtitutus: quod dici ratio uetat. Nam quòd ait, ad diſcretionem illius, qui ſecundum legem non eſt ſuus, id eſt ſub poteſtate patris legitimi non eſt, nulla ratio eſt, niſi & doceat ſic locutos eſſe uel legum latores, uel principes, ſenatum'ue, aut populum, uel prætores, uel Iuriſconſultos: qui etiam definitum reliquerunt, qui ſui dicantur uel hæredes, uel ſerui, nunquam hoc pronomen cum genitiuis huiuſmodi copulantes. Et (ut rationem quoque addam) ſuus hæres, ad eum, cuius quis hæres eſt, refertur: ſicut ſuus ſeruus ad eum, cuius quis eſt ſeruus: ut ſi dicam: nemo poteſt ſuum inſtituere hæredẽ ſeruum ſuum: & ſua tutela ad illum refertur, cuius tutela eſt: nec aliter dicitur ſuus ad diſcretionem alterius, quàm meus, tuus, alienus. Cum ergo nihil agat ſuus, ſi apponatur ad Ciceronis filius, palàm eſt redundare non aliter, quàm in altero exemplo. Ego ingenij ſui Ciceronis. Benedico ingenio ſuo Ciceronis; ubi ſuus redundare non aliter, quàm in altero exemplo diffitetur Priſcianus: ſed pro redundantia dixit abundantia. Sanè abundantia interdum aliquid cauſæ habet, redundantia nihil. Nam quò dictionem, non dico abſurdã, ſed otioſam, ac ſimilem membro, quod integro corpori (ueluti ſextus in manu digitus) adnoſcitur? quam ipſe quoque qui ait, tacite reformidat, longe poſt, quum de uocatiuis pronominum agit, inquiens: Itaq;

quamuis

quamuis ad ipſam rerum naturam recte uideatur poſſe dici, ò ſue fili Euandri, & ò ſua uxor Euandri: ut ſi dicam Euandrie fili, & Euãdria uxor, quum in hoc duæ tertiæ intelligantur perſonæ, poſſeſſoris, et poſſeſſionis, uſus tamen deficit. Cur Priſciane uſus deficiat? nempe quia deficit ratio, atque ipſa rerum natura: quoniam ſuæ & redundat, et reciprocationem (quod ipſius proprium eſt) perdit. At tu uis addi etiã proprium, nec tamen tunc redundare, ſiue abundare ſuum, ſed indubitalem ſignificare diſcretionem. Harum rerum (quum ratio tecum non faceret) ſi nulla uſpiam reperiebas exempla, tradere præcepta nõ debuiſti. Si reperiebas, & illa debebas proferre, quod feciſſes (opinor) ſi reperiſſes.

Suus non caret uocatiuo. Cap. XIII.

Qvòd ſi uſus & uitandæ redundantiæ, & conſeruandæ reciprocationis cauſa reſpuit talem uocatiuum, ò ſue fili Euandri, quid fiaet neutra obſtante iſtarum cauſarum? profecto uocatiuum oportet admittat, quum natura (Priſciano quoque teſtante) non refragetur. At quo pacto reperiemus nec redũdantem & reciprocum uocatiuum? id uero iam ſuperius oſtendimus. Si enim illic, Benedicite domino angeli ſui, id angeli, uocatiui eſt caſus, perinde ac ſi diceretur, ò angeli ſui. Et quale eſſet, defendite, adiuuate, protegite Cæſarem uita periclitantem ò amici ſui, ò milites ſui, ò ciues ſui: quidni uocatiuum ſuus habere dicendum eſt? Quòd ſi nulla huiuſcemodi reperiantur exempla, nec mirum, quia raro ſit opus hoc ſermone, & ratio tam ualida eſt, ut ipſa poſſimus eſſe contenti.

Non tantum per nominatiuum, quale eſt, uidet illum ſuus filius, licere loqui, ſed etiam per alios caſus. Cap. XIIII.

Sicut in ea quæſtione, quæ reliqua eſt ex Priſciani uerbis, ſic paulo ante dicentis: Eſt tamen aliqua differentia in poſſeſſiuo tertiæ perſonæ, cuius nominatiuo tum utimur, quando ad ſuum poſſeſſorem poſſeſſio tranſitionem facit, & non ad alium: ut, indiget illius, uel Ciceronis ſuus filius: præſtat illi, uel Ciceroni filius ſuus, uidet illum, uel Ciceronem ſuus filius: bene meretur de illo, & de Cicerone ſuus filius. Similiter paſſiuæ, quæ à poſſeſſore ſolo fiunt, nominatiuum poſſeſſionis exigunt, ut amatur ab illo, uel à Cicerone ſuus filius Necnon tam nominatiuo, quàm alijs caſus poſſeſſiui licet uti, quũ poſſeſſorem oſtendimus extrinſecus facientem tranſitionem ad aliquã aliã perſonam pro ſua poſſeſſione: ut rogat me ille, ut ſuus legat apud me filius, & ut ſuus doceatur à me filius, & ut ſui miſerear filij, & ut ſuo donem filio, & ut ſuum ſequar filium, & ut ſuo potiar filio. Nam cur ad nominatiuum coarctat hãc regulam? An non hoc per ac-

cuſatiuum eiuſdem generis eſt? piget Ciceronis ſuum filium, Rumor eſt Cæſari inſidiari familiares ſuos, Conſtat ſuum eſſe Homeri morem, Fugere Põpeium ſua intereſt. Fratris iam pigere incipit uxorem ſuã. Nam per accuſatiuum latinius dici, quàm per nominatiuum, ſic: Fratris iam incipit uxor ſua pigere, alibi docuimus. Cui ſimile eſt illud Quintiliani in Milite Mariano: Nec ſi ſit uitæ cupidiſſimus, pœnitere eum facti ſui poteſt.

Quædam reliquiæ præceptorum, quando indifferenter, quando differenter utamur his pronominibus. Cap. XV.

h Arum porrò duarum Priſciani regularum, quas nunc ad literam ſubieci, in poſteriore licet pro ſuus uti eius, ſiue ipſius; id eſt genitiuo: ut rogat me ille, ut eius legat apud me filius, & ut ipſius doceatur à me filius. In priore non item, quod ſuperius quoque ſignificauimus. Etenim (ut diuerſa promam claritatis gratia exempla) non auſim dicere, Pythagoram uenerabantur diſcipuli eius, ſed ſui: nec, quenq; decet ipſius defenſio, ſed ſua, ſiue ſui, ut apud Valerium Martialem:

Et ſua riſerunt ſecula Mæonidem.

Nam id, quod in principio negaui ſub ſpeciem tranſitionis cadere, ſua quenque delectant, ſua cuiuſque ſunt, ſua cuique reddantur, iam admonuimus non poſſe mutare pronomen, quia tunc ſubſtantiuum eſt. Illud autem ancipitis uſus eſt (quod in poſterum conſulto reſeruaui) quoties per ablatiuum loquimur abſolutum: ut beatus ille eſt, tot ſe, uel eum iuuantibus, poteſt iam ſecure uiuere tantæ ſibi, uel ei accedente hæreditate. Quo in genere nonnunquam uſu uenit, ut per ſe, non per eum, uel ipſum utique loquendum ſit.

Quemadmodum in conſtruendo reſoluantur Sui, Suusq;, in Is, Ipſe, Ille. Cap. XVI.

e T (quod mereris) ab ipſo Se, incipiendum, ut apud Quintilianum inſtitutionum primo: Tradito ſibi puero, docendi peritus ingenium eius in primis, naturamq; perſpiciat. Non enim dixerim, tradito ei puero, ſibi in ei mutato, aut eius, et puero permutatis, ſic: Docendi peritus in primis ingeniũ pueri, naturamq; perſpiciat tradito ſibi eo. Sed magis hoc in ſuus permittitur, quàm in is, ob id, quod ſequi uult illud in conſtructione. Ideo reſolui in quodlibet trium (de quibus diſſeruimus) pronominum, is, ipſe, ille, tanquam affinitatis quodam, aut conſanguinitatis gradu propinquorum, ut apud Senecam: Sæpe in magiſtrum ſcelera redierunt ſua: quod ita conſtruẽdum erit, reſoluendumq;, ſcelera magiſtri ſæpe redierunt in eum, ſiue in ipſum, ſiue in illum. Nonnunquam reſolui non poteſt: non modo

quando

quando eſt ſubſtantiuum, ut ſuum cuique ſoluatur, ſua cuiuſq; ſunt, niſi longa & perinde dura circuitione utamur: quod cuiuſque eſt, ei ſoluatur, quæ cuiuſq; ſunt, ipſius ſunt: ſed etiam quando accipitur pro proprius, ut ſuus eſt Homeri mos, ſunt & ſua dona parenti. Sunt hic etiam ſua præmia laudi: niſi hic circuitione utamur, ut mos Homeri eſt eius, dona parentis ſunt ipſi, præmia laudis ſunt illi: quod mihi non probatur. Eſt autem & alterum per hæc ipſa tria pronomina reſolutionis genus, ut ſi dicas: Sæpe in magiſtrum ſcelera redierunt ipſius, uel eius, uel illius: quale eſt illud ſuperius ex Quintiliano: Quo modo & ipſum, & Vergilium ſcripſiſſe manus eorum docent. Reſoluamus enim: Sæpe ſcelera magiſtri rediere in ipſum, uel in eum, uel in illum: item, quomodo manus & ipſius, & Vergilij docent eos ſcripſiſſe. Sed hoc tranſeo, et cætera, non tam natiua materiæ, quàm adoptiua. Nam gratius facere ſcriptorem exiſtimo, qui nonnihil, quàm qui nihil omittit, ne ſaltem plus magnitudini uoluminis, quàm utilitati legentium ſtuduiſſe uideatur.

PERORATIO OPERIS.

Haec habui Ioannes, de pronominum ſui, & ſuus reciprocatione quæ dicerem. Cuius quæſtionis, tantũ abeſt ut timeam, ne quis tenuitatem, facilitatemq; inſectetur, ut uerear, ne magnitudine potius, ac difficultate deterreatur, & quidem (ſicut initio dixi) Labyrinthea. Et enim me quoque iuuat ad eius finem, uelut ad exitum Labyrinthi perueniſſe illius Cretenſis (nam complures fuiſſe memorantur) quem Vergilius idem alibi narrat:

Parietibus textum cæcis iter, ancipitemq;
Mille uijs habuiſſe dolum, qua ſigna ſequendi
Falleret indepenſus, & irremeabilis error.

Verum non eſt, cur ego iam uerear iſtum legentium (ſi qui modo hũc libellum legent) deſperationem. Nanq; omnem, qua antea erat, difficultatem, ut illis demerem, ipſe ſuſcepi, uniuerſasq; ferè ſcrutatus cæcæ domus ambages, de Labyrintho, ut amphiteatrum facerem elaboraui, quale in media urbe uſitur, à Veſpaſiano extructum, aut quale Puteolanum, Campanum'ue, aut Veronenſe (nam eiuſdem exempla ſunt plurima) mille uias illud quidem habens, ſed ſine cæcitate, ſine dolo, ſine errore, aut (quò magis è uicino ſimilitudinem ſumam) quale ſummi pontificis palatium, quod proxime Nicolaus quintus

ex confuſo, & Labyrintheos anfractus habente auguſtiſſimum reddidit, non tamen abolitis eorum titulis, qui illud ædificarant, exornarantq́; ſed reparatis, atque magnificentius reſtitutis, ut non immerito ueteres ſummi pontifices (ſi quis illis harum rerũ ſenſus eſt) huic plus, quantum ad ædificationem pertinet, quàm ſibiipſis debere fateantur, a quo ædificante plus ornamenti acceperũt. Factum haud dubie omniũ palatiorum magnificentia præclarius. Cui nonnihil noſtrum fortaſſe conferri poterit, qui priſcorum autorum (quantum in nobis eſt) reſtituimus, reparauimusq́; dignitatem. Sed quid demens ego, qui meum cum illius opere coner ulla ratione comparare? Caſam cum regia, tophum cum marmore, æs cum auro, literulas cum excellenti uirtute, ac ſingulari ſapientia: præſertim quum opuſculum hoc non auſim edere, niſi prius ab eo comprobatum, optimo literarum cenſore, non ſolum literarum præſide, ac principe. Eſt enim ille, ut ſemper antea doctrinarum omnium cultor, cenſorq́; ita nunc non modo Romani pontificatus, ac Romani imperij, uerumetiam Romani eloquij moderator, et princeps. Quæ tria cuinam poſt homines natos affuiſſe dicemus? id eſt ad duo priora, hoc tertium acceſſiſſe. In primis curam gerendi, ut cum omnis doctrina, tum uero linguæ Romana (quæ uſitatius latina dicitur) cunctarum doctrinarum ſeminarium coleretur, & creſceret: res profecto (ſi uere æſtimemus) maioris laudis, quàm cætera. Siquidem illa ad nos aliorum iudicio, & interdum inuitos, deferuntur, hoc non niſi iudicio noſtro, ſtudioq́; contingit. Illa nonnunquam parum recte adminiſtrantur, hoc non uideo quemadmodũ non recte queat adminiſtrari. Illa huius operã, atque opem deſiderant, hoc etiam, ut illa non adſint, per ſe poteſt eſſe contentum. Itaque ego Nicolaum Quintum, tum propter alia ſummum hominem iudico, tum uero propter id, quod nõ tantum cultor eſt ſapientiæ, ſed plurimos etiam cultores efficit: haud iniuria comparandum cenſeo choro muſarum (ſi quæ unquam muſæ extiterunt) quæ & ſapere ipſæ omnia, et nobis ad capeſſendam omnẽ ſapientiam autores eſſe creduntur. Ab hoc igitur Ioannes, cuius tu intimus es (ut ad nos reuertar) oraculum poſces, nunquid hic liber tibi dedicatus editione ſit dignus.

FINIS.

INDEX COPIOSISSIMUS eorum, quæ ſcitu digna uiſa ſunt. In quo illud non ignorandum eſt a. paginæ frontem, b. tergum ſignificare.

A

A. 83.b
Ab, & Abs quibus cum literis iungantur. 49.a
Abaculi. 189.b
Abactores. 153.a
Abdico. 145.b
Abſore. 16.a
Abhorreo. 145.a
Abiegnus. 7.a
Abigo. 153.a
Abigeatus, Abigeus. ibidem.
Ablatiuus inſtrumentalis. 40.a
Ablatiui, et genitiui affinitas. 69.b
Abſtinentia. 101.a
Abus habentia nomina in datiuo, & ablatiuo. 6.a
Ac. 59.a
Accedit. 78.a
Accedo. 91.b
Acceptus in conuiuium. 150.a
Accepti latio. 145.a
Acceſo. 14.a
Acceſſio, Acceſſus. 91.b
Acinus. 98.a
Accipio ignominiam &c. 85.a
Accipio. 150.a
Accipio excuſationem. 138.b
Accipio iniuriam. 148.b
Accipio conditionẽ. 108.a. 138.b
Accipio fidem. 124.b
Accola. 106.a
Accuſator. 93.b
Accuſo. 152.a
Accuſationis uerba. 75.a
Accuſatiuus cum infinitiuo. 41.b
Accuſatiuus temporalis. 80.b
Accuſatiuus pro nominatiuo uſurpatus. 71.a
Aceruus. 104.b
Acus, Acicula. 7.b
Acta, Actiones. 93.a
Actio, Actus. 91. & 93.a
Actio noxalis. 160.b
Actiui in paſſiuum reſolutio. 77.a
Actiui uerbi ubi nitidior uſus, ubi paſſiui. 80.a
Actor. 99.a
Actum eſt. 145.b
Ad. 76.b
Adamo. 130.b
Addico, Addictus morti. 116.b 117.a
Adduco in inuidiam. 11.a
Adeo. 54.b
Ad hoc. 39.b
Adiectiua in bundus. 11.a
Adiectiuum ubi collocandũ. 71.b
Adijcio. 78.b
Aditum munire, Aditus. 126.a
Ad me ſpectat. 88.a
Admoneo manum. 143.a
Adoleſcentia lubrica. 115.b
Adoro. 113.b
Ad ſummam, Ad ſummum. 154.b
Adſum. 134.a
Ad tempus. 118.a
Aduento. 123.a
Aduerbia quædam in im exeuntia. 154.a
Aduerbia quædam comparatiua, & ſuperlatiua ſeruiunt accuſa-

tiuo. 41.a
Aduerbiũ diſiunctiuum quid momenti ex ſitu habeat. 71.b
Aduerſor. 141.a
Aduerſus, aduerto. 143.a
Adulatio, Adulor. 138.a
Adulterium. 166.a
Adultus. 30.b
Aduocatus. 93.b
Ad uotum. 139.b
Aedes, Aedicula. 8.a
Aedes cũ deriuatis. 66.a. et, 163.a
Aedificare. ibidem.
Aedificium. 163.a
Aedilis, Aedilitius. 66. 111.b. 112.a
Aeditui. 66.a
Aegreſco. 23.a
Aequabilis, Aequalis. 115.b.&, 157.a
Aerarium. 9.a
Aes alienum conflare. 144.a
Aeſtimo. 125.a
Aetas præmatura. 117.a
Affatim. 154.a
Affectatio, affectio. 110.a
Affecto, Affectus. ibidem.
Affictus ſum. 130.a
Afficio te iniuria. 88.a
Affinitas, genitiui, et ablatiui. 69.b
Affere. 26.a
Africa, afri. 112.a
Age, agite, agedum. 41.b.
Age uero. 46.b
Ager. 106.a.&, 163.a
Agere delectum. 137.a
Agere, Agi. 168.b. 169.a
Ager meus, & mei. lib. 11. cap. 1.
Ager reſtibilis. 164.b
Aggrego. 78.b
Ago gratias. 131.b
Age tibi gratũ nunquã. 85.a
Albani, albenſes. 112.a
Aleator, Alea ludere. 10.a
Aliquantiſper. 56.a
Aliquanto, aliquantulum. 18.a
Aliquis. 69.b
Alius. 17.b.&, 81.b
Aliter. 17.b
Alleuo. 141.a
Allocutio præmatura. 117.a
Alludere. 94.b
Alo. 133.a
Alter alterum accuſat. 74.b
Alter, Altilis. 81.b. 10.b.
Aluearium. 9.a
Alumnus. 146.b
Amamus nos inuicem, mutuo, & pariter. 84.b
Amator. 130.b
Amatorium. 10.a
Ambitio, Ambitus. 96.a
Ambitioſus. ibidem.
Ambulo. 140.b
Amica, Amicus. 130.b
Amiculum. 7.b
Amo. 130.b
Amor. 107.a
Amorem conciliare. 135.a
Amoueo manum. 143.a
An, An'ne. 42.b.&, 43.b.
Anacreon poëta acino uuæ ſuffocatus. 12.b
Andromedæ patria. 122.a
Anguilla lubrica. 115.b
Animaduerto. 84.a
Animeſus. 21.b
Anniuerſarium. 117.a
Anniculus. 7.b
Annona. 100.a

Annuatim. 171.b
Ante,nim habet cōparatiui. 17.b
Antecedentis à relatiuo diſcordantia uenuſta. 70.a
Ante diem uenire,adeſſe. 110.b
Ante hac,ante illud. 58.a
Antiqui. 92.b
Aper. 103.a
Apertile,Apertum. 10.b
Apes,non Apis dicendum. 8.a
Apicula,non Apecula. ibidem.
Apparatus belli. 137.b
Apparo. ibidem.
Appellationis uerba. 87.b
Appendo. 141.b
Appetitus,Appeto. 122.a
Apud te. 170.a
Aquatilis. 11.a
Aratio. 92.a
Arbor. 98.a
Arceo. 152.b
Arceſſo,& Acerſo. 24.a
Architriclinus. 100.a
Arcta mulier. 161.b
Area. 106.a
Argentarius. 103.b
Argutus. 30.a
Armamentarium,Armariū. 9.a
Armēta,Armētarius.102.a.& b
Armiger. 147.a
Arra,Arrabo. 171.b
Artificia. 103.a.& b
Aruum. 106.a.&,163.b
Aſciſco. 142.b
Aſcribo. 78.b
Aſcriptitius. 13.a
Aſſectari. 140.b
Aſſentor. 138.a
Aſſeuero. 143.a
Aſſideo. 122.a
Aſſido. ibidem.
Aſinus. 102.a
Aſylum. 154.a
Aſt. 42.a
Aſter,Aſtron. 136.a
Aſſumo. 148.b
Aſſurgo. 123.b
At,Attamen. 48.b
Atq;. 59.b
Atramentarium. 9.a
At uero. 46.b
Auctio. 99.b
Auctionari. ibidem.
Auctus. ibidem.
Audiens ſum tibi. 77.a
Audio te,& tibi. 127.a
Audiui à patre, de patre, & ex patre. 83.b
Audire habeo. 144.b
Auditorium. 10.a
Autor. 99.a.& 128.a
Autoramentum,Autorare. 99.b
Autoritas. ibidē. a.& 87.a
Auerſor. 141.a
Auerſus,Auerto. 143.a.&,b
Aue. 157.b
Auis. 103.b
Aula. 100.a
Auricula,Auris. 8.a
Auſculto. 77.a
Auſpicari, Auſpex, Auſpicium. 147.a.&,b
Aut. 42.b
Autem,Autem non. 46.b
Auxilium do,& fero. 83.a

B

Bacca. 98.a
Baculum,Baculus. 8.a
Barba,Barbæ. 152.b
Beatitudo,Beatus. 118.b

Ars Pingendi. Prefatio S.✱

Bellum. 107.b
Bene. 57.a.& 86.b
Bene cenſeo, Bene precor, Bene mereor. 86.b
Bene agi cum aliquo. 145.b
Benedico, Benedicus. 12.a
Beneficentia. 115.a
Bene habeo, Bene habet. 84.b
Beneuolentiam conciliare. 135.a
Bergomenſis, Bergomum. 112.a
Biduo. 50.a
Bimus. 7.b
Binoctium. 50.a
Binus, Bini codicilli. 64.a.et 65.a
Bis centum, Bis mille. 63.a
Blandior. 138.a
Bombarda. 51.a
Bona corporalia, & incorporalia. 114.b
Bonitas, Bonum. 115.a
Bos. 102.a
Bractea. 109.a
Breuiter. 154.b
Bucca, Buccæ. 105.a.& b
Bundus finita nomina. 11.a
Burdo. 102.a

C

Caballus. 102.a
Cædes, Cædicula, nō cædecula. 8.a
Calamarium, Calcearium. 9.a.& b
Calculi. 169.b
Calumniator, Calumnior, Calumnia. 167.b.& 168.a
Camelus. 102.a
Campania. 112.a
Campus. 106.a
Candeo. 151.b
Caper, Capra. 102.a
Capeſſo. 24.b
Capio ſpem de te. 85.b
Capio, Capior oculis. 147.b
Capitalis. 117.a
Captus. 148.a
Cardo. 173.a
Careo. 142.a.b
Caritas, Charitas. 107.a
Carnarium. 9.b
Carnoſus, Caro. 109.a
Carpo. 149.b
Carptim. 154.a
Caſtellum, Caſtrum. 96.b
Caſtrenſe peculium. 162.b
Caſus ſeptimus. 40.a
Catellus, Catulus. 108.b
Catervatim 154.a
Catamiti. 117.b
Cauillari, Cauillatio. 167.b
Caupona. 103.b
Cauſa mea, & mei. 34.b
Cauſari. 138.b
Cautus. 30.a
Cædo, Cedo. 78.a
Cæſim. 154.a
Celebris, Celebritas. 114.b
Cēſor, Cenſorius. 10.a.&, 112.a
Centum & Viginti quinq; annos natus. 67.b.&, 68.a
Centeni. 63.b
Centurio. 158.b
Ceraſum, uel Ceraſium. 98.a
Cerebroſus. 23.a
Cernere eſt. 85.b
Certamen. 107.b
Certe. 47.b.&, 48.b
Certum eſt. 116.b
Ceruix, Ceruicis duræ. 100.a
Ceu. 52.b
Cicurare, Cicuris, cicur, cicū. 103.a
Cilium. 105.b
Cimbri. 123.a

Circiter. 40.a
Circunſcriptio. 151.b
Circunſiſto. 133.b
Circunſto. ibidem.
Circunſpectus. 30.a
Citare. 147.b
Citra. 56.b
Citro. 58.b
Ciuis, Ciuitas. 111.b
Clarus. 113.b
Cliens. 93.b
Cliuus. 103.a
Cœlebs, Cœlibatus. 116.a.b
Cœnaculum, Cœnatio. 97.b
Cœpit eum pœnitere. 78.b
Cogito. 125.a
Collybiſtæ. 103.b
Colliberti, Collibertæ. 91.a
Collis. 103.a
Colloco te in ſpem. 85.b
Collum. 100.a
Comenſes. 112.a
Comes, Comis. 100.b. & 101.a.b
Comicus, Comœdus. 99.a
Comitari. 140.b
Comitatus. 100.b
Commeatus. 66.b. & 100.a
Commendo. 78.a
Cōmētariū, Cōmētū. 96.b et infra
Commigro. 144.a
Commilitones. 111.b
Committo. 81.a
Committo ut. 53.a
Commune, Comparo. 78.a
Comparatio inæqualium. 84.b
Comparatiua aduerbia ſeruiunt accuſatiuo. 41.a
Comparatiui, & Superlatiui differentia. 13.b
Comparatiui natura. 13.a
Comparatiui proprietas. 21.a
Comparatiui reſolutio. 13.b
Compareo. 134.b
Compendium participij. 31.a
Comperendinare. 50.a
Comperi. 116.a
Compertum eſt mihi. ibidem.
Complacitus. 30.b
Complodo. 121.b
Complura. 113.a
Compos. 76.a
Componere ſarcinas. 104.b
Compoſita ab ac, q;, &. 59.a
Compoſita ab En, & Ecce. 41.a
Compoſita ab Olim, & Diu. 51.b
Compoſita à dudum, nuper, & pridem. 50.b
Compoſita à Leuo. 141.a
Compoſita à Quis, uel qui. 69.a
Compoſita à re. 137.b
Compoſita quædam à Præ, Per, uel Re. 128.b
Compoſitorum ab eſſe, & fore differentia. 25.b
Con præpoſitio. 169.a
Conciliare amorem. 135.a
Concipio ſpem de illo. 87.b
Concio. 104.a
Conciuis. 111.b
Conclaue. 99.b. & 100.a
Condictio, Conditio. 108.a
Condiſcipuli. 111.b
Conducibile eſt. 80.a
Conducit. 77.a
Conductitius. 13.a
Confero. 78.a
Confector, Conficio. 169.b
Confido. 133.a
Conflare æs alienum. 144.a
Confluens. 31.b

Confore. 26.a
Congrus lubricus. 115.b
Coniecturæ uerba. 85.b
Coniuratio,Coniuro. 125.b
Coniunctio quid momenti habeat ex collocatione. 72.b
Coniunctiui modi præteritum à futuro eiuſdē quomodo differat. 74.a
Conniueo. 105.b.&,150.a
Conſciſco. 142.b
Conſeſſus. 92.a
Conſideratus. 30.a
Conſolatio,Conſolor. 109.b
Conſpicuus. 30.a
Conſpiro,Conſpiratio. 125.b
Conſtat ratio. 125.a
Conſternari,Conſternere. 143.b
Conſtitui,Conſtitutum eſt. 126.a
Conſuetudo. 121.a
Conſularis,Conſul. 111.a
Conſulo te,& tibi. 131.a
Conſulto, Conſultor, Conſultus. ibidem.
Contendo,Contentio. 149.a
Contentus. ibidem.b.&,30.a
Conterraneus. 111.b
Continens. 31.b
Continenter. 149.b
Continentia. 102.a
Continuo cum non,& ne. 49.a
Contraxi æs alienum. 144.a
Contraxi tædium. 148.a
Conuenit. 85.a
Conuenire habeo. 144.b
Conuenticulum, Conuentus.7.b.&,92.a
Conuerſatio. 121.a
Conuiuium. 169.a
Coopto. 137.a
Copia mea,& mei. 34.b
Copia,Copiæ,arum. 107.b
Cordi eſt. 125.b
Corporalis,Corporeus. 114.b
Coxa. 106.b
Crapulari,Crapula. 135.b
Cras,Craſtinus. 50.a.&,b
Crebreſco. 23.b
Crepitaculum,Crepitus. 98.b
Crimen. 106.b.&,122.b
Crudus. 119.a
Cubiculum,non à cubili, Cubiliculum. 7.b
Cuiâs. 39.a
Cuius,Cuia. 62.b
Cuiusq;. 38.b
Culcitra. 166 b
Culpa. 92.b
Cum præpoſitio.39.b.&,45.b.&,53.b
Cumani. 112.a
Cum pace tua. 96.a
Cum primum. 19.a
Cupido uolucer. 103.b
Curo. 26.b
Curia,Curioſus. 23.a
Curſim. 154.a
Curſus. 149.b
Cuſtodia. 109.b

D

Damnandi uerba quibus caſibus conſtruantur. 75.a
Dapes. 97.b
Dare facultatem. 107.b
Dare operam. 109 b
Dare poteſtatem. 96.a
Dare ueniam. ibidem.
De. 83.b
Debello. 137.b
Decedo. 144.a

Decet. 77.a
Declamator. 111.a
Declaro. 130.b
Decretum eſt mihi. 126.a
Δέκαρχος. 159.a
Decoro, Decor. 94.a
Decreui, Decretum eſt. 126.a
Decuriæ. 158.b
Decurio, Decurio municipalis, Decurio Romanus. ibidem, & infra.
Decoro, Decus. 94.a
Dedecus, Dedecoro. ibidem.
Dedere noxæ. 160.b
Dedititius. 13.a
Dediſco, Dedoceo. 120.a
Deduco. 140.b
Defatigatus, Defatigor. 115.a
Defectio, Deficere. 92.b
Defectus. ibidem. &, 30.b
Defendo. 156.b
Defero. 133.a
Defeſſus. 115.a
Deficio. 92.b
Defore. 26.a
Defungor, defūctus. 121.b. 132.b
Dehiſco. 124.a
Deinceps. 58.a
Delabor. 136.b
Deliberaui. 126.a
Deliberatum eſt mihi. ibidem.
Deligo, Delectum agere. 136.b. &, 137.a
Dementia. ibidem. b
Demereor. 145.a
Demigro. 144.a
Demum cum compoſitis. 155.b
Deniq́. ibidem.
Deorſum. 58.b
Depectus. 173.b
Depeculor. 163.a
Depoſitarius, Depoſitorius. 9.b
Deprecor. 156.a
De repetundis pecunijs. 31.b
Deſcendo. 130.a
Deſciſco. 142.b
Deſes, Deſideo. 138.a
Deſideratiua uerba. 24.a
Deſinet me tædere. 78.b
Deſipio, Deſipiſco. 120.b
Deſpicio. 135.b
Detulit. 133.a
Deturbo. 143.a
Deuenio, Deuoluo. 135.b
Dicax; Dicacitas. 123.a
Dicere oportet. 71.a
Dicere, Dicta, Dictio. 123.a
Dico ſententiam. 133.b
Dictio. 123.a. &, 134.a
Dicto, Dictum. 123.a
Die, Dies, Diecula. 110.b
Diem obijt. 132.b
Differentia comparatiui à ſuperlatiuo. 13.b
Differentia infinitiuorum Eſſe, & Fore, & compoſitorum. 25.b
Differentia, & numerus officiorū apud Romanos. 111.b, & infra
Diligo. 130.b
Diluculum. 110.b
Diminutiua in ulus, la, lum. 7.a.b
Dimitto. 78.a
Diſcedo. 144.a
Diſco. 120.a
Diſcordia elegans Relatiui cum antecedente. 70.b
Diſcretus, Diſertus. 30.a
Diſpicio. 135.b
Diſplicco mihi. 143.b
Diſpicientia. 135.b
Diſſimulatim. 154.a

Diſſoluo æs alienum. 144.a
Diſtributiua. 65.a
Diſturbo. 143.a
Diſſuadere. 128.a
Diu. 51.b
Diuerſa, & ſimilis uerborum ſignificatio, & regimen. 78.a
Diuerſorium. 111.a
Diurnum ſpatium. 117.a
Diurnus, Diutinus, Diuturnus. 116.b
Do tibi literas, & ad te. 76.a
Do auxilium. 83.a
Do optionem. 108.a
Do fidem. 124.a
Docibilis, Docilis. 156.b
Docilimus. 157.a
Doleo. 70.a
Dolor meus, & mei. 34.b
Domeſticatim. 154.b
Domi, Domus. 68.b
Donarium. 9.b
Donec. 56.a
Dono tibi, & te. 77.b
Donum. 162.a
Dormitorium. 10.a
Duceni. 63.b
Ductilis. 11.a
Ducor in ſpem huius negotij. 85.b
Dudum. 50.b
Dum. 56.a
Duntaxat. 54.a
E
Eadem perſona tanq̃ alia. 83.a
Eatenus. 54.b
E, & Ex, E regione. 115.a
E re mea, E repub. ibidem.
Ecce. 41.a
Ἐκκλησία Eccleſia. 104.a
Eccos, Eccas, Eccum. 41.a
Edico, Edictum. 139.a
Ediſco. 110.a
Effigies, Effingo. 131.b
Efflagito. 136.a
Eheu. 41.a
Eiulo. 134.b
Elabor. 136.b
Elephantus, Elephas. 103.a
Eleuo. 141.a
Eligere. 136.b
Ellum, Ellam, Ellos &c. 42.a.b
Elogium. 107.b
Emereor, Emerita ſtipendia. 145.a
Emeriti ſenes, & boues. ibidem.
Emigro. 144.a
En. 42.a
Enectus fame, & ſiti. 157.a
Enimuero. 46.b
Eo magis. 17.b
Eo, & Quo cum comparatiuo. 17.a
Epiſtola. 65.b
Epulum. 97.b
Epulæ. ibidem.
Eques. 159.a
E renibus. 125.a
Ergo. 54.b
Ergóne. 44.a
Eripio. 141.b
Errabundus. 11.a
Eſca. 105.b
Eſſe cordi, & in animo. 125.b
Eſſe cum caſibus. 72.a
Eſſe, & Fore cũ compoſitis. 25.b
Eſſe parem. 140.a
Eſt maturus rei militari. 116.b
Eſurio. 24.b
Et. 59.a
Et geminatum. 87.b

Et certe, Et ſane. 48.b
Etiam. 57.a
Etſi. 44.b
Et hoc, & id. 59.b
Et hoc non ſine &c. ibidem.
Euentus. 10.a
Euidens paſſiue ſumptum. 30.b
Euoluo libros. 165.a
Ex. 15.b.&,83.b
Exanimatus. 157.b
Exaudio. 117.a
Exautoro. 173.a
Excandeſco. 151.b
Excedo. 144.a
Excogito. 120.b.&, 115.a
Excretus. 30.b
Excubiæ. 108.b
Excuſo. 138.b
Exemplar, Exemplum. 159.a
Exemplarium. ibidem. b
Exequor iuſſa. 139.a
Ex equo. 115.a
Exhæredo. 145.b
Exhibeo negotium. 143.a
Exhorreo. 145.a
Exigo. 126.a
Eximius. 130.a
Exiſtimo. 115.a
Exiſtimatio. 86.a
Exiſtit, Exto. 134.b
Exitiale, Exitiabile. 157.a
Exoletus. 30.b
Exomnis. 21.b
Ex, & Inter cum interrogatione. 15.b
Exoro. 117.a
Expedit. 80.a
Expendo. 141.b
Expeto. 122.a
Explicit. 77.a
Explodo. 122.b
Exploratum eſt mihi. 126.a
Explorani. ibidem.
Exploratores. ibidem.
Expoſtulo. 136.a
Exprobro. 165.a
Expugno. 137.b
Ex ſententia habere. 139.b
Ex tempore, Extemporalis. 125.a
Exturbo. 143.a
Ex uinculis. 125.a
Ex uſu, ex utilitate. ibidem.

F

Fabrica. 103.b
Faceſſo. 24.b.&,143.a
Facies. 94.a
Facio certiorem, iacturam &c. 85.a
Facio delectum. 137.a
Facio gradum. 126.a
Facio gratum. 140.b
Facio copiam. 107.b
Facio poteſtatem. ibidem.&,96.a
Facio inuidiam. 22.a
Facio paria. 140.a
Facio tibi iniuriam. 88.a
Facio iter, & uiam. 139.b
Facio negotium. 143.a
Facio ſermonem. 144.b
Facio ſtipendia. 117.b
Facio ut. 53.a
Factio. 107.a
Factioſus. 21.b
Factor. 99.a
Falſus. 30.b
Fallit me. 85.b
Fama. 92.b
Fama mea, & mei. 34.b
Famoſus. 22.b
Famoſa mulier. ibidem.

Faſces. 112.a
Faſtidioſus. 21.b
Faſtidium meum, & mei. 35.a
Fatigatus. 115.a
Fatuus. 118.a
Febris annua, & quotidiana. 117.a
Felix. 112.b.&, 118.b
Felicitas. 118.b
Femen, Femina, Femora. 106.b
Femoralia, Feminalia. ibidem.
Feræ. 113.a
Fere. 56.a
Fero, Fero tibi acceptum, 145.a
Fero conditionem. 108.a
Fero auxilium, & opem. 83.a
Ferox, Ferus. 114.b
Ferre ſententiã, & legem. 133.b
Ferri. 168.b
Ferruminatio, Ferrumino. 172.a
Ferrumen. ibidem.
Feſſus. 115.a
Feſta ſeptimontalia. 103.a
Feſtiuus, Feſtus. 113.b
Fex. 173.a
Fictilis. 10.b
Fictitius. 13.a
Ficus, Ficulnus. 7.a
Fides. 8.a.&, 128.a
Fides, non Fidis. ibidem.
Fidicula inſtrumentum torquendi. ibidem.
Fiens non dicitur. 23.b
Filiaſter. 8.b
Filius. 84.a
Finis, & propoſiti uerba. 86.a
Finitionis uerba. 85.b
Fingo. 132.b
Fio. 23.b
Fio tibi obuius. 85.a
Fiſſilis. 11.a
Flagella, Flagellare. 167.a
Flagitium. 106.b
Flagito. 136.a
Fleo. 134.b
Fluuiatilis. 11.a
Fluxus. 30.a
Fœneratitius. 13.a
Fœnero, Fœneror. 126.a
Fœnus. 106.b
Fœtificare, Fœtura, Fœtus. 108.b
Fœtuoſus. 22.a
Folia. 108.b
Fore, & eſſe cum compoſitis. 25.b
Formidoloſus. 22.a
Frango nauim, & ſimilia. 85.a
Fremitus. 98.b
Frequens, Frequentia. 114.a
Frondes. 108.b
Fruges. 98.a
Fruor. 120.b
Frumenta præmatura. 116.b
Frumenti copia. 107.b
Frutex, Fruticari. 98.a
Fuga. 149.b
Fundus. 163.a
Fundum. 164.a
Fundare, Fundamentum. ibidem.
Fundamenta iacere. ibidem
Fungor. 121.b
Fuſtigare. 167.a
Futilis. 11.a
Futurum in quo diſtet à præterito eiuſdem modi. 74.a
Futuri temporis participium. 31.b

G

Galli. 122.a
Gaudeo, Gaudium. 152.a
Gemma. 173.b
Gemo. 134.b

Gena. 105.a
Generatim. 154.a
Generaliter. ibidem.
Genitiuorum ſignificatio. Lib.II. Cap.I.
Genitiui, & Ablatiui affinitas. 69.b
Genitor, Genitrix. 84.a
Genuinus dens. 105.b
Genuino rodere. ibidem.
Gerundiorum ſignificatio, & uſus. 25.a.&,26.a
Germiculum. 7.b
Geſta. 93.a
Geſtus. 91.b
Geſtio. ibidem.
Glans. 98.b
Gladiatorium munus. 95.a
Glorioſus. 22.b
Gradum facio, & iacio. 126.a
Gratias ago, refero, habeo, & reddo. 131.b
Gratiam inire. 135.a
Gratificor. 140.b
Grator, Gratulor. 132.a
Gratum facio. 140.b
Gratus. 113.a
Grauis, Grauidus. 150.a &,b
Gregatim. 154.b
Greges. 102.a
Gremium. 100.b
Tum. 161.b

H

Habeo ad uotum. 139.b
Habeo à patre mandatum. 25.a
Habeo cum gerundijs. 26.b
Habeo copias omnium rerũ. 107.b
Habeo audire. 144.b
Habeo conuenire. ibidem.
Habeo delectum. 137.a
Habeo fidem. 114.a
Habeo gratias. 131.b
Habeo in animo. 25.a
Habeo iter. 139.b
Habeo orationem. 144.b
Habeo rationem. 124.b
Habeo polliceri. 144.b
Habeo ſermonem raro. ibidem.
Habeo te excuſatum. 138.b
Habeo te loco patris, & ſimilia. 87.a
Haud auſpicato. 147.a
Hei. 41.a
Hem. 42.a
Heri, Heſternus. 50.b
Herba. 98.a
Heſterno die. 110.b
Heu. 41.a
Hic. 39.b
Hic mihi gloriatur, &c. 80.b
Hic non eſt cum illo comparandus. 84.b
Hinnulus. 102.a.108.b
Hio. 124.a
Hiſco. ibidem.
Hiſtrio. 99.a
Hoc nomine. 56.b
Hoc magis. 17.b
Homo celebris. 114.b
Homo capitalis. 117.a
Homo manſuetæ, & bonæ conditionis. 108.a
Homo maturus, & prematurus militiæ. 117.a
Hortus. 10.a.&,66.b
Hoſpes, Hoſpitium. 111.a
Hoſpitales. ibidem.
Huc. 58.b
Huc ades, pro adſis. 134.a
Hypotheca. 171.b

I

Iacere fundamenta. 164.a
Iacere gradum. 116.a
Iaculari, Iaculum. 149.b
Iam, Iamiam. 55.b
Iandiu. 52.a
Iandudum. ibidem.
Iam uero. 46.b.& 55.b
Iam olim. 51.b
Iampridem. ibidem. a
Iam ueniet, & iam præſens erit. 134.a
Ianua. 91.b
Icus finita nomina. 12.a
Idem. 39.b
Identidem. 56.b
Id ætatis. 70.a
Idq;. 59.a.&,b
Id quod, cum alio antecedente. 83.a
Igitur. 54.b
Ignominioſa miſſio. 173.a
Ignorans, Ignoranter. 114.a
Ignotus. 30.a
Ilis terminata nomina. 10.b
Illaboratum. 136.b
Ille. 39.a
Illuc. 58.b
Imago mea, & mei. 34.b
Immigro. 144.a
Immunitas. 162.a
Impendens, Impendeo. 141.b
Impendo. ibidem. & 78.b
Imperioſus. 22.b
Impero. 139.a
Imperatiuo deeſt prima perſona. 74.a
Imperſonalium quorundam regimen nouum. 78.b
Impertio. 119.b
Impertior paſſiuum, & deponens. ibidem.
Impleo. 75.b
Imploro. 134.b
Impono, Impoſtor. 88.a
Imprecor. 144.b.& 156.a
Imprudens. 114.a
Imprudenter raro in uſu eſt. ibidem.
Impugno. 137.b
Imputo. 165.b
In cum uerbis. 76.b
In agendo, In cœna. 87.b
In animo eſt. 125.b
In annos. 171.b
In auro, In æs. 70.a
Incedo. 140.b
Inceſſo. 78.a
Inceſtus. 166.b
Inchoatiua uerba. 23.a
Incido in æs, uel in ære. 70.a
Inciſim. 151.b
Incola. 106.a
Inconſideratus. 30.a
Inconſultus. 131.a
Incorporeus. 114.b
Increpare. 98.b
Incumbo. 78.a
Incuria. 23.a
Incuſo. 152.a
Indico, Indictum. 139.a
In diem, In dies. 83.b
Indoles. 103.b
Indulgens paſſiue ſumptum. 30.b
Indulgentia, Indulgeo. 95.b
Induſtrius. 22.b
Inelaboratum. 136.b
Ineo gratiam. 135.a

Ineſt

Ineſt rei, & in re. 78.a
Infenſus, Infeſtus. 117.b
Infeſtare. ibidem
Inficialis ſtatus. 151.a
Inficias ire, Inficiator. ibidem.
Infidus. 115.b
Infinituorum eſſe, & fore differentia. 25.b
Infinitiuum interiectum, uel poſtpoſitum. 71.b
Infinitiuo ubi utendum. 25.a
Infinitiuus loco ſuppoſiti. ibidem
Infra. 57.b
Ingenium præcox. 117.a
Ingenuus. 91.a
Ingredior. 130.b
Ingredior in ſpem. 85.b
Ingurgito. 135.b
Inhibeo. 120.b
In horam, In horas. 84.a
Initium. Iniens. 135.a
In loco, In locum. 87.a
In manibus. 129.b
In mentem uenit. 85.b
In morem. 93.a
Innocuus, Innoxius. 153.a
In primis. 84.b
Inquilinus. 106.a
In rem præſentem. 118.a
Inſciens, Inſcienter feci. 114.a
Inſignis. 130.a
Inſomnis. 21.b
Inſtar. 153.b
Inſtituta, Inſtitutiones. 93.a
Inſtratum. 166.b
Inſtructæ naues. 137.b
Inſtruo. 120.a
In ſumma. 154.b
Intendo, Intentio. 149.a
Inter. 15.b
Inter actionem. 87.b
Inter agendum, Inter cœnandum. ibidem.
Intercedit. 84.b
Intercludo. 139.b
Interdico. 77.a
Interim. 56.b
Intereſt cum ſuppoſito. 37.a
Interrogatio, & reſponſio in diuerſis caſibus. 57.a
Iterrogo. 137.a
Interſepio. 139.b
Interuerto. 125.b
Intimus. 18.b
Intra. 57.b
Introcludo. 139.b
Intueor te, & in te. 84.a
Inuenio. 120.b
Inuerto. 125.b
Inueſtigo. 133.a
Inueteratus. 30.b
Inuicem. 59.b. & 84.b
Inuidia, Inuidioſus. 22.a
Iocus, Iocari, Iocularia. 94.b
Ipſe. Lib. II. cap. I.
Is. 39.b
Is demum. 155.b
Iſte cũ aduerbio Iſtic, et aliis. 39.a
Ita comparatum, ſeu conſtitutum eſt. 87.a
Ita cum ſuperlatiuo. 17.a
Ita reſponſiuum. 57.a
Ita pro ualde. 58.a
Ita ne. 44.a
Itaq. 58.a
Iter facere, & habere. 140.a
Item, Itidem. 56.b
Iterum. 58.a
Iterum Conſul. 82.a
Iubeo. 139.a

Iubendi uerba. 74.a
Iucundus. 113.a
Iudicij uerba. 87.b
Iugerum. 10.b
Iugulus, Iugulum petere. 100.a
Iugum. 103.a
Iuratus. 30.b
Iura, Iuris naturalis ſpecies. 104.a
Iuriſconſultus. ibidem.
Iuris peritus nemo niſi literarum peritus. Præfatione. Lib. III.
Iureconſultus. 131.a
Iurisperitus. 104.a
Ius naturale, Ius ciuile. ibidem.
Iuſſus. 10.a
Iuſtitium. 121.b
Iuuat. 77.a
Iuuentas, Iuuentus. 101.b

L

Labaſco, Labo. 136.b
Labor, beris, Labor, boris. ibidem.
Lacertoſus. 21.b
Laceſſo. 124.a
Laliſio. 102.a
Lamentor. 134.b
Lamina. 109.a
Laniſta. 95.b
Lapidare. 149.b
Lapillus. 173.b
Lapſus. 115.a. & 136.b
Laſſus. 115.a
Latebræ, Latibula. 110.b
Lauo, eiuſq; deriuata. 6.a
Laxus. 115.a
Legatio præmatura. 117.a
Leges. 104.a
Legibus comparatum, ſeu conſtitutum eſt. 87.a
Lego, & Perlego. 117.b
Lenticula. 7.b
Lætabundus. 11.b
Lætor, Lætus. 151.b. & 152.a
Leues. 151.a
Leuo. 141.a
Liber, bri. 164.b
Libere loqui. 95.b
Liberi. 66.a
Liberi ingenui. 117.b
Liberta. 91.a
Libertas. 95.b
Libertinitas. 91.a
Libertinus, Libertus. 90.b
Libra pro pondo. 67.b
Licentia. 95.b. & 96.a
Liceor, Licitor. 126.b
Licet. 44.b
Lictor, Lictorius. 10.a
Lintearius. 9.b
Litera, Literæ, rarum. 65.b
Loco patris. 87.a
Locorum quorundam nomina. 112.a
Locus celebris, & frequens. 114.b
Lombardia. 112.a
Longe. 20.a
Lotium. 6.a
Lubricus. 115.b
Luculentus. 113.b
Luca, Luci. 110.b
Lucrum. 67.a
Luctuoſus. 12.b
Luctus. 107.a
Lucus. 106.b
Ludere. 94.b
Ludibundus. 11.b
Ludicrum. 6.b
Ludus. 94.b
Lues. 108.b

Lupus. 102.a
Luſio,Luſus. 95.a
M
Macellum. 100.a
Macror,Macreſco. 23.b
Macer,Macreo. 24.a
Magis. 13.b
Magiſter,Magiſtra. 101.a
Magiſtratus officium. 98.b
Magna autoritate uir. 69.b
Magnificens. 31.a
Magni intereſt. 62.b
Magniloquens,& eius comparatiuum,& ſuperlatiuum. 12.b
Maior,Maius. 14.a
Maiores. 170.b
Mala. 105.a
Male. 57.a.86.b
Maledictum. 169.a
Maledicentiſſimus. 12.a
Malleolus. 98.a
Malum. 163.a
Mando. 139.a
Maneo te. 143.b
Mango. 117.b.&,171.b
Manipulatim. 154.b
Marinus,Maritimus. 114.a
Margaritæ. 174.a
Mater. 84.a.101.a
Materia 101.a.&,169.b
Materies. 101.a
Matuta Dea. 116.b
Mature,& præmature. 117.a
Matureſco,Maturo. ibidem.
Maturrimus,Maturus ibidem.
Maxilla. 105.b
Maximus. 14.a
Mea.Lib.II.ca.I.et.III.cap.II.
Me cum infinitiuo, & accuſatiuo. 41.b
Meditatiua uerba. 14.b
Mei,tui,ſui pronomina. 33.a
Membrum. 151.b
Membratim. ibidem, &,154.a
Membranæ pergamenæ. 112.a
Meme. 38.b
Memini. 81.b
Memoria mea,& mei. 34.b
Memoria,Memoriter. 87.b
Menda. 92.b
Mœnia. ibidem.
Meno,Mentio. 81.b
Mens,menta,mentior,mentũ.ibidẽ
Menſarius, 103.b
Mentula. 8.a
Meo latere dormientis. 38.a
Meo iure. 148.b
Meo nomine. 56.b
Me occupato,& ſimilia. 83.a
Mereor. 117.b.&,144.a
Merere. 117.b
Meritorius puer,meretrix. ibidẽ.
Meſſis. 98.a
Metuo. 73.a
Meum,& mei differunt.Lib.II. Cap.I.
Meum ſolius. ibidem.
Migro. 144.a
Mihi. 80.b
Miles. 16.b.&,159.a
Miles ſit frequens ſpectator præliorum. 114.a
Miles munificus. 162.a
Mille,millia. 62.b
Minus. 99.a
Minime,minimum. 20.b
Miniſtria,miniſterium. 104.b
Minor. 14.a
Minores. 170.b
Minoris emi. 61.b.&,62.a

Minus.	13. *b*	*Nam, Nanq;.*	58. *a*
Mirari ſe.	143. *b*	*Nam quòd.*	*ibidem.*
Mirificiſſimus.	12. *a*	*Naſcor.*	78. *b*
Mis, tis, ſis.	33. *b*	*Natales, Natalia.*	93. *a*
Miſerere poteſt, Miſertum eſt. 78. *b*		*Natalis, Natalitius.*	*ibidem.*
Modeſtia.	101. *a*	*Natus.*	84. *a*
Modi tres, quibus actiuum in paſſiuum reſoluitur.	77. *a*	*Natura conſtitutum, comparatum, & præſcriptum eſt.*	87. *a*
Moleſtia afficere, Moleſtare. 117. *b*		*Natura Comparatiui.*	13. *a*
Moleſtia.	150. *b*	*Natura ſuperlatiui.*	16. *a.*
Mollis.	118. *b*	*Naues inſtructæ, et ornatæ.* 137. *b*	
Momentum.	164. *a*	*Næ*	157. *b*
Monumenta.	109. *a*	*Ne. ibidem, & 41. b. & 42. b. & 74. a*	
Morbus capitalis.	117. *a*		
Moratus, Morigeratus.	115. *b*	*Nec, Nec enim.*	59. *a. b*
More maiorũ comparatũ eſt. 87. *a*		*Neceſſe eſt.*	80. *a*
Morigeror, Morigerus.	116. *a*	*Necubi.*	73. *b*
Moroſus.	21. *b*	*Nec uero.*	59. *b*
Moror te.	143. *b*	*Necatus, Nectus.*	157. *a*
Mos.	93. *a*	*Ne dicam.*	71. *a*
Mulier.	161. *b*	*Ne dum.*	44. *a*
Mulier famoſa.	22. *b*	*Negationis uſus.*	73. *a*
Mulus.	102. *a*	*Nego.*	151. *a*
Multo.	18. *a.* & 20. *a*	*Negotium.*	107. *a.* &, 143. *a*
Munus.	162. *a*	*Nemo noſtrum, non noſtri.*	34. *a*
Munuſculum.	7. *a*	*Nempe.*	47. *b*
Munerarius.	9. *b.* &, 95. *a*	*Neq; autem.*	46. *b*
Municeps.	111. *b.* &, 162. *a*	*Neq; id ſine, Neq; enim.*	59. *b*
Munificus.	*ibidem.*	*Neq; hoc, Neq; illud.*	*ibidem.*
Municipatim.	154. *b*	*Nequaquam, Neutiquam.*	73. *b.*
Munire uiam.	139. *b*	*Neuter neutri.*	74. *b*
Munimenta.	109. *a*	*Ne'ue.*	43. *b*
Murus.	92. *b*	*Nihil ad te.*	87. *b*
Muſculus.	7. *b*	*Nihil ad Perſium.*	*ibidem.*
Mutuo aduerbium.	60. *a*	*Nihil, & Niſi.*	81. *a*
Mutuo amare. ibidẽ,	&, 84. *b*	*Nimirum.*	47. *b*
Mutuo, as: Mutuor.	126. *a*	*Ningit.*	77. *a*
Myſterium.	104. *b*	*Niſi.* 44. *b.* &, 74. *b.* &, 81. *a*	
N		*Nobilis.*	130. *a*
Nactus ſum.	120. *b*	*Nocentes.*	153. *b*

Nocte

Nocte. 110.b
Nomina diminutiua. 7.a
Nomina in bundus. 11.a
Nomina in arius. 9.b.&,11.a
Nomina in aſter. 8.b
Nomina in ceus, eus, itius. 12.b
Nomina in er, uel in ellus. 8.a.b
Nomina in Illus. ibidem.b
Nomina in icus. 12.a
Nomina in io. 86.a.&,91.b
Nomina in orius, & in orium. 9.b.&,10.a
Nomina in oſus. 21.b
Nomina in rium. 9.a
Nomina adiectiua in tilis, ſilis, & xilis. 10.b
Nomina quorundã locorũ. 112.a
Nominatim. 154.a
Nominatiuus pro accuſatiuo. 72.a
Nominatiuus pro uocatiuo. 71.b
Nominum criminalium, & pœnalium regimen. 75.a
Non. 57.a.&,74.a
Non autem. 46.b
Nõ continuo, protinus, ſtatim. 49.a
Non, & niſi cũ alijs uerbis. 74.b
Non placeo mihi. 143.b
Non pridem, Non ita pridẽ. 51.a
Non quia, Non quo, Non ut, Non quòd. 52.b
Non me fugit, & ſimilia. 85.b
Non modo. 44.a et,49.b.et.73.b
Non ſolum, Non tantum. 44.a.& 49.b.&,73.b
Noſtrâs. 39.a
Notabilis. 130.a
Nouacula. 7.b
Noualis. 164.b
Noui copias tuas. 107.b
Nouiſſimus. 57.a
Nouitius. 172.a
Noxa, Noxales actiones. 160.b
Nudiuſtertius, Nudiuſquartus. 50.a
Num. 57.a
Numen, Nutus. 157.a
Numeralia ſuperlatiuo carentia. 16.a
Numeralia nomina. 63.b
Numeralium uſus, & ordo. ibidẽ. &,67.b
Numerorum ordo. ibidem.
Nummularij. 103.b
Nunc. 57.a
Nunquando. ibidem.
Nuncium, Nuncius. 152.b
Nuper. 51.a
Nuſpiam, Nuſquam. 73.b
Nutrio, Nutrix. 133.a
Nuto. 142.a
Nutus. 157.a
Nux. 98.a

O

O, uel prolata, uel omiſſa. 41.b
Obeo. 132.b
Obiter. 56.b
Obruo. 135.b
Obſeruantia. 91.a
Obſeruatio, Obſeruo. ibidem
Obſes. 158.a
Obuio. 85.a
Obuius tibi fio, Obuius ſum tibi, & ſimilia. ibidem.
Occupatio, Occupatus. 135.b
Occupo. ibidem.
Occurrit mihi. 85.b
Oculi lubrici. 115.b
Odioſus. 22.a
Odium. ibidem.
Odium capitale. 117.a

Odor. 166.b
Offendo. 120.b
Offero electionem. 108.a
Officia. 98.b.& 105.a
Officina. 103.a
Officium. 98.b.&,162.a
Olim, olim iam. 51.b
Olitor. 10.a
Olus. ibidem. & 66 b
Omnium rerum copias habeo. 107.b
Onager. 102.a
Opem fero. 83.a
Opera, ræ: Operæpretium. 109.b
Operoſus. 22.a
Opifices. 103.b
Opinio. 86.a
Oportet legere libros. 80.a
Oppetere. 132.b
Oppidatim. 154.b
Oppidum. 96.b
Oppidum frequens. 114.a
Oppignero. 171.b
Opprobrium. 165.a
Oppugno. 137.b
Opus. 109.b
Opus agere pro alio. 145.a
Oratio. 161.a
Orationis copia. 107.b
Orator. 111.a
Orbitas, Orbus. 116.a
Ordo. 94.a
Ordo numerorum. 67.b
Oriundus. 81.b
Ornatus nauium. 137.b
Orphanus. 99.b
Oro. 117.a
Os. 105.a
Oſtendo cum alijs uerbis. 140.a
Ouis. 102.a

P

Pabulum. 105.b
Pacatus ſum, pacificatus ſum. 140.a
Pador. 156.b
Pallium. 166.b
Pallace. 167.a
Pampinarium. 9.b
Pannoſus. 23.a
Par. 140.a
Paraſitaſter. 8.b
Paraſitus. 105.a
Parem eſſe. 140.a
Parens. 84.a
Parentalia, parentare. 97.a
Parentheſis. 66.b.&,86.a
Paria facere. 140.a
Paries. 92.b
Pariter. 50.a
Parit fœmina filium. 124.a
Pars mea, & mei. 35.a
Partio. 129.b
Partior. ibidem, & 78.b
Particeps. 78.a
Parturio. 24.b
participia perbelle infinitiuo adiuncta. 25.a
participij compendium. 31.a
participia in ens in ſubſtantiuum tranſeuntia. 31.a
participiorum copulatio cum infinitiuo fore. 25.b
participium futuri temporis in nomen tranſiens. 31.b
participium præterit actionẽ, præſentis paſſionum ſignificãs. 30.b &,31.a
participium præſentis tẽporis pro præterito poni. 31.a
parui intereſt. 62.b

parumper. 56.a
paſco, paſcor. 106.a
paſſim. 253.b
paſſiui uſus elegans. 80.a
paſtio, paſtus. 105.b
pater. 84.a.&,101.a
patres. 170.b
patrocinari. 94.a
patrocinium, patronus. 93.b
paucis diebus. 81.a
pauliſper. 56.a
paulo. 17.b
peccatum capitale. 117.a
pecora, pecudes. 102.a
peculatus. 163.a
peculiaris. 162.b
peculium. 162.a.&,b
pecunia. ibidem. b
pecuniarum copia. 107.b
pediculus, uel pedunculus. 7.b
peius. 57.a
pellex. 167.a
pello. ibidem, ſupra.
pellucidum. 128.b
penarium. 9.a.&,100.a
pendo, & inde compoſita. 141.b
penes. 170.a
penetrabilis, penetralis. 156.b
penetro. 171.b
penſilis. 10.b
penuria. 107.a
penus. 100.a.&,171.a
per. 56.a.&,83.a.
per, & quàm cũ gradibus. 18.a
per compoſitum. 127.b.&,128.b
peragere reum. 128.a
perago iuſſa. 139.a
perceptibilis. 157.a
percitus. 128.b
percontor. 137.a
perditus. 128.b
peregrinus. 111.a
perendie, perendinus dies. 50.a
perfero. 117.b
perfidus. 128.b.&,115.b
perfluo, perfuga. 119.a.128.b
perfunctus. 133.a
pergamenæ membranæ, pergame= nu, pergamum. 112.a
περὶ ἀξία. 97.b
perinde. 56.b
periodus. 151.b
periurus. 128.b
perlego. 127.b
perlucidus. 128.b
permiſſus, permiſſu. 10.b
permaneo. 128.b
per me ipſum, te ipſum. 83.a
permitto mihi. 139.a
pernocto, pernox. 127.b
peroratio peroro. 128.a
perpendo. 141.b
perpeſſus. 128.b
perpluo. 129.a
perquam. 19.b
perſcribo. 127.b
perſequor. 229.a
perſona. 160.a
perſpicuum. 128.b
perſuadere, perſuaſio. ibidem. a
pertinax. ibidem. b
peruenio. 135.b
peruerſus. 128.b
peruigil, peruigilo. 127.b
perueſtigo. 133.a
peſſime. 57.a
peſtilẽtia, peſtis. 108.b.&,109.a
petere iugulum. 100.a
peto. 136.a
petulans. 116.a

Petulantia. ibidem.
φάρμακον. 91.a
Philomela. 154.b
Philoſophaſter. 8.b
Pigere. 78.b
Pignero, Pignus, pigneris, Priſcia- no. 171.b
Pigneratitius. 13.a
Piſcis, Piſciculus. 7.a
Placatus ſum. 140.a
Placeo mihi. 143.b
Plerique, Plerunque. 113.a
Plango. 134.b
Plantarium, Planta. 9.b
Platea frequens. 114.a
Plenus. 75.b
Plicatilis. 11.a
Ploro. 134.b
Pluit. 77.a
Plumbatura. 171.a
Pluralis pro ſingulari uſus. 66.b
Plura. 113.a
Pluris. 61.b
Pluſculum. 7.b
Pluuiatilis. 11.a
Poëta tragicus, uel comicus. 99.a
Pœnitet. 78.b.& 96.a
Polliceri habeo. 144.b
Poma cruda. 119.a
Poma præcocia, Præmatura, & Se rotina. 116.b
Pomarium. 9.a
Pomerium. ibidem.
Pemeridianum. ibidem.
Pompa. 101.b
Pomum. 98.a
Pondo. 67.b
Pono conditionem. 108.a
Populabundus. 11.b
Populus, Populnus. 7.a
Populus frequens. 114.b
Porcus. 102.a
Porro 46.b
Portæ. 93.a
Portari. 168.b
Portitor, Portorium. 10.a
Poſco. 136.a
Poſſeſſio. 163.a
Poſſet te pigere. 78.b
Poſſeſſiua nominum quorundam locorum. 112.a
Poſt, uim habet comparatiui. 18.a
Poſteri. 170.b
Poſteriores. ibidem.
Poſtremus. 75.a
Poſthac, Poſt illud. 58.a
Poſtridie. 40.b.& 50.a
Poſtulatio præmatura. 117.a
Poſtulo. 136.a
Poteſtas mea, & mei. 34 b
Potio, Potus. 92.a
Potior, Potius. 76.a
Potiſſimum, non potiſſime. 157.b
Poto, eiuſque deriuata. 6.a
Poterium uas. 9.b
Præ in compoſitione. 118.b
Præcepta, Præceptiones. 93.a
Præcipio. 139.a
Præclarus, Præclare. 113.b
Præcoquus. 129.a
Præcox. ibidem. & 116.b
Præditus. 130.a
Prædium. 163.a
Prægnans. 31.b
Prælium. 107.b
Præmaturus. 117.a.& 129.a
Præ me fero. 114.b
Præparo. 137.b
Præpoſitiones accuſatiuo, & ablatiuo gerundij iunctæ. 17.a

Præripio. 141.b
Præſcribit ratio. 87.b
Præ ſe fert, præ ſe ducit. 114.b
Præfert, Præ ſe gerit. ibidem.
Præſens. 31.b.&,117.b
Præſentaneum, præſentiſſimum ue nenum. 118.a
Præſes, præſideo. 138.a
Præſides homines, præſidium. ibidem.
Præſtans. 118.a
Præſtare. 153.a
Præſto ſum. 134.a
Præſul, præſum. 138.a
Præterquam. 81.a
Prætor, prætorius. 9.b.&,10.a &,111.b
Præteriti diſtantia inter futurum coniunctiui modi. 74.a
Præteritum pro futuro. 79.b
Præuaricatio, præuaricari. 168.a
Præuaricator. 167.b
Prauum. 163.a
Precor. 144.b.&,156.a
Pridem. 51.a
Pridie aduerbium. 40.b.&,50.a
Pridianus. 50.b
Prima luce. 110.b
Prima die, ac nocte. ibidem.
Primipilaris, primipilus. 112.a
Prior, primus. 15.a.&,75.a
Princeps. 10.b
Primis tenebris. 110.b
Priſcus, priſtinus. 112.b
Priuatim, & priuate. 154.a
Probrum. 165.a
Procacitas, procax. 116.a
Proconſul. 112.a
Procul. 41.a
Proculdubio. 56.b
Profecto. 47.b
Profluens. 31.b
Profore. 16.a
Profuſus. 30.a
Prohibeo. 120.b
Proinde. 56.b
Promontorium. 103.a
Pronomina mei, tui, ſui. 33.a
Pronuba. 147.b
Pronuncio memoriter, non memoria. 87.b
Proœmium. 135.a
Proœmium apparatum reprehenditur. 137.b
Propediem, propemodum. 83.b
Propius urbem. 41.a
Properatum. 154.a
Propono. 140.a
Propoſitiones, & rationes interdũ confundi. 89.a
Proprætor, proquæſtor. 112.a
Proprietas comparatiui. 21.a
Proſequor. 129.a
Proſper. 112.b
Proteruia, Proteruus. 116.a
Protinus cum particula non. 49.a
Prouinciatum. 154.b
Prouoco. 124.a
Proxime hoſtem. 41.a
Proximus. 18.b
Prudens feci. 114.a
Pudor. 116.a
Pueri catamiti. 117.b
Pueri meritorij. ibidem.
Pugillares. 66.a
Pugna. 107.b
Pullaſtra. 8.b
Pullus. 108.b
Puluis, puluiſculum. 7.b
Pulſare, pulſatio. 167.a

Punctim. 154.a
Punctum, Punctus. 164.a
Punio. 84.a
Pupillus. 99 b

Q

Quadrageſima, Quadringeni, Quadringenti. 63.a.& 64.b
Quadrimus. 7.b
Quadrinoctio. 50.a
Quæſitum eſt. 126.a
Quæſiui te ab oſtio, ex oſtio, de oſtio. 83.b
Quæſtus, quæſtibus. 67.a
Quæſtor, quæſtorius. 10. a.& 111.b.& 112.a
Quæſtuoſus. 22.b
Qualitas. 160.a
Quam pro quantum. 18.a
Quàm ubi deceat. 81.a
Quampridē, quādudum. 51.a
Quàm cum gradibus. 18.a.b.& 20.b
Quamuis ſub dictione tamen ſubintelligi. 54.a
Quàm ut, quàm qui, quàm pro quantum. 19.b
Quamobrem. 54.b
Quamuis. 44.b
Quando, Quandoquidem. 54.a
Quando utimur nominatiuo pro uocatiuo. 71.b
Qua pietate es. 86.a
Quanquam. 44.b
Quanti, Quanticunq;. 61.b
Quanti intereſt. 62.b
Quantum, & tantum indiffirenter iunguntur cum tanto, & quanto. 17.b
Quare, Quapropter. 54.b
Quartum conſul. 82.a
Quaſi. 51.a
Quatenus. 54.b
Quaternus. 64.a
Quatriduo. 80.b
Que coniunctio encliticae. 59.a
Quemadmodum. 57.b
Queſtus. 67.a
Queſtubus. ibidem.
Quia. 51.b
Quic quid, quicunq;. 69.a
Quid. 15.b.& 69.b
Quid ad te. 87.b
Quid eſt niſi. 81.a
Quid interſit inter præteritum, & futurum coniunctiui modi. 74.a
Quidq;. 17.a
Quidam. 69.b.& 83.a
Quidem. 46.a
Quin, quinetiam. 55.a
Quippe. 47.b
Quippiam. 69.b
Quis. 16.a
Quis, & is in parentheſi. 86.a
Quis cui. 75.a
Quiſquis, quicunq;. 69.a
Quiſpiam, quisq̄. ibidem.b
Quisq;. 16.b
Quiſq; cum uerbo, aut participio. 82.b
Quod, pro quæ res. 83.a
Quò, & Eò. 17.a.& 53.a
Quòd autem, Quòd uero. 58.a
Quòd coniunctio. 44. b.& 53.b
Quod ſcribis, & quòd ſcribas, gaudeo. 44.b
Quodcunq;. 69.a

Quodq. 17.a.& ,69.a
Quominus, quo ſecius. 13.b
Quomodo. 57 b
Quoniam. 48.a
Quoquo. 69.a
Quoquo uerſus. 40.b
Quoq; ablatiuus. 16.a
Quoque coniunctio. 59.b
Quorundam locorum nomina. 112.a
Quotannis. 171.b
Quotidiana febris. 117.a
Quotidianus. ibidem.
Quoties. 56.b
Quot modis iubemus. 74.a
Quotus, cum quiſq;. 16.b
Quum. 53.b

R

Rapio. 141.b
Raptim. 154.a
Raſilis. 10.b
Rationem habere, Ratio conſtat, Rationem ducere. 124.b
Rationum, & propoſitionum inculcatio. 80.a
Re. 128.b
Re compoſitæ. 137.b
Recaluaſter. 9.a
Recedo. 144.a
Receptor. 111.a
Reciprocatio. 176.b
Recludo. 137.b
Reconcilio. 135.a
Recordationis uerba. 85.b
Recrudeſco. 119.a
Reddo pro do. 58.b
Reddo gratias. 131.b
Redeo. 58.b
Reditus parentheſis. 66.b
Reduco. 140.b
Refero ad ſenatum. 145.a
Refero gratias. 131.b
Refero tibi, & ad te. 76.b
Refert cum ſuppoſito. 37.a
Refercio, Refertus. 75.b
Refigo. 137.b
Refragor. 108.b
Regimen nominum criminalium, & pœnalium. 75.a
Regimen uerborum cum diuerſa ipſorum ſignificatione. 78.a
Regionatim. 154.b
Relatiui cum antecedente diſcordia elegans. 70.a
Religioſus. 22.b
Remaneo. 137.b
Remigro. 144.a
Reperio. 110.b
Repeto. 137.a
Repetundarũ, de Repetũdis. 31.b
Repignero. 171.b
Repo, Repto. 149.b
Reporto. 169.a
Repoſco. 137.b
Repono in te ſpem. 85.b
Repoſitorium. 10.a
Repurgo. 129.a
Reputo. 166.a
Reſaſco. 156.a
Reſes, Reſideo. 138.a
Reſipiſco. 120.b
Reſpondeo. 78.b
Reſpondeo ſubauditum. 79.a
Reſigno, Retego, Retexo. 137.b
Reuertor. 58.b
Rhegienſes, Rhegini. 112.a
Rhetor. 111.a
Ridiculus. 7.b
Rixa. 172.b
Rogationes. 104.a

Rogatos uelim. 27.a
Roma urbs ſepticollis. 103.a
Roſarium, Roſetum. 9.a
Rumor. 92.b
Ruri. 110.b
Rurſus. 58.b
S
Sacellus, la, lum. 8.b
Sacrarium. 9.a
Sacrilegium. 163.a
Salij. 138.a
Salio, Saltatio, Salto. 145.b
Saltus. ibidem. &,106.b
Saluber, bris. 112.b
Salue, Saluebis. 157.b.158.a
Salueo, Salueto, Salutare. ibidem.
Salutifer. 112.b
Saltem, Sane. 47.b.&,48.a.b
Sanus. 112.b
Sarcina, Sarcinam componere, uel colligere. 104.b
Sarmentum. 98.a
Satio uerbum, Saturo. 140.b
Saxatilis. 11.a
Scala. 67.b
Scalptile, uel Sculptile. 10.b
Scaturio. 24.b
Scaem ſeci. 114.a
Scilicet. 60.a
Scribo, & perſcribo differunt. 127.b
Scaſcitor. 157.b
Scitus. 30.a
Scomma. 123.a
Scurra. 105.a
Secunda uicce conſul. 82.a
Secius cum Quo. 13.b
Sectile. 11.a
Sector. 6.b
Secundum præpoſitio. 55.b
Secundus cum Facile. 20.b
Secus uim habet comparatiui. 17.b
Sed cum ne. 73.b
Sed ſaltem, ſed certe, ſed uel. ibidẽ.
Sed cum relatiuo. 81.b
Sedeo. 111.b
Sedicula. 8.a
Seditio. 107.a
Seges. 98.a
Segetes præmaturæ. 117.a
Semel. 154.b
Sementis. 97.b
Seminarium. 9.b
Semiſomnus. 21.b
Senator. 9.b.&,111.b
Senatorius. 10.a.&,112.a
Senatus frequens. 114.b
Senatusconſultum. 145.a
Senecta, Senectus. 101.b
Senes. 92.b
Senilis ætas matura. 117.a
Senium. 101.b
Senſibilis, Senſilis. 157.a
Sentina. 173.a
Separatim. 154.a
Sepulchra. 109.a
Septicollis urbs Roma. 103.a
Septingeni, Septingenteni. 63.b
Septimontalia feſta. 103.a
Series. 94.a
Serio. ibidem b
Sero, Serotinus. 116.b
Seruitiũ, Seruitus, Seruitia. 104.b
Seſe. 38.b
Seſſilis. 11.a
Sexceni, Sexcenteni. 63.b
Si, ſubauditur. 79.b
Sic affirmatiua, Sicq;. 57.a.b.&, 58.a

Sicut, Sicuti. 51.a.&,57.b
Sicubi, Sicunde. 73.b
Sido. 121.b
Sidus. 155.b
Signa pro operibus ſculptilibus. 118.b
Significatio, & regimen uerborum uaria. 78.a
Siliqua, Siliquaſtrum. 9.a
Similis tui, uel tibi. 78.a
Simonia. 96.a
Simul. 50.a
Si compoſita. 47.a
Si, & Sin. 47.b
Si non cum uerbo. 74.b
Singularis. 16.b.&,130.a
Sinus. 100.b
Siquidem. 47.a
Sis pronomen. 33.b
Sis frequens. 114.b
Siſto, Siſtere Vadimonium. 121.b. &,158.b
Situs. 156.b
Siue. 43.b
Soboles. 98.a
Socius, Sodalis, Sodalitas. 100.b. 101.a.b
Solamen, Solatium, Solor. 109.b. &,110.a
Solicito. 140.b
Solus. 83.b
Solſtitium. 121.b
Soluendo eſſe. 27.b
Solummodo. 54.a
Solutilis. 11.a
Sonus, & eius compoſita. 21.b
Sordes. 173.a
Sortior. 19.b
Spargo humum floribus. 115.b
Spatiũ annuũ, & diurnũ. 117.a
Species generi præponitur. 156.a
Spectacula. 95.a.&,101.b
Spectat. 88.a
Spei uerba. 85.b
Spero. 133.a
Spem, metum'ue oſtendere. 140.a
Sponte. 58.b
Statim cum particula non. 49.a
Stator, Statum ſupinum. 122.a
Status inficialis. 151.a
Stella. 155.b
Sterno. 166.b
Sterno lectum pallio. 115.b
Stipendia facere. 117.b
Stipendiarius. 9.b
Sto. 121.b
Stolidus. 118.a
Stomachoſus. 21.b
Strages. 104.b
Stragula. 166.b
Stramentitius. 111.b
Strepitus, Stridor. 98.b
Structilis. 10.b
Strictim. 154.a
Strues. 104.b
Studioſus. 21.b
Stulte, Stultus. 118.a
Stuprare, Stuprum. 166.a
Sua. 62.a
Suadeo, Suaſor. 128.a
Subijt mihi, & me. 85.b
Subinde. 56.b
Subleuo. 141.a
Subſido. 121.b
Subſidium. 138.a
Subter. 57.b
Suburbana. 96.b
Succurrit mihi. 85.b
Suffragia, Suffragor. 108.b
Sui. 33.a

Sulphuraria. 9.b
Summatim. 154 b
Sum maturus audiendæ philoſophiæ. 117.a
Sumo. 148.a
Sum poſitus in hac conditione. 108.a
Sum præmaturus militiæ. 117.a
Sumptuoſus. 22.b
Sum tibi audiens. 77.a
Sum tibi obuius. 85.a
Super. 57.b
Super cœnam. 87.b
Superioribus diebus. 80.b
Superficies. 94.a
Superlatio. 14.a
Superlatiui aduerbia ſeruiunt accuſatiuo. 41.a
Superlatiui reſolutio. 13.a
Superlatiui nominis natura. 16.a
Superſum. 135.a
Supini. 78.a
Supinum in tum. 28.b
Supinum in tu. 29.a
Suppetias uenire, Suppetiæ. 151.a
Supplico. 113.b
Supplicium capitale. 117.a
Suplodo. 122.b
Supra. 57.b
Surdaſter. 8.b
Surſum, uel ſuſum. 58.b
Suſpicio. 135.b
Suſcipio curas, & ſimilia. 148.b
Suſtulit pater filium. 114.a
Sutilis. 10.b
Sutrina. 103.b
Suus. 33.b
Suum quiſq;. 82.b
Sylua. 106.b
Syncerum. 161.b
Synecdoche. 70.a

T

Taberna, Tabernarij. 103.a.b
Taberna meritoria. 117.b
Tabulæ. 9.a.&, 119.a
Tabularium. 9.a
Tacitus. 30.a
Tædere. 78.b
Tam. 18.a.&, 20.b
Tamen quandoq; in conſtructione abijcitur. 54.a
Tamen cum relatiuo. 82.b
Tametſi. 45.a
Tandem. 155.a
Tandiu. 52.a
Tanquam. ibidem.
Tanti, quanti cum compoſitis. 61.b
Tanti intereſt. 62 b
Tantiſper. 56.a
Tantum. 54.b.&, 55.a
Tantum abeſt, Tantū non. 49.b
Tantum, & Tanto quibus iungantur gradibus. 17.b
Tantundem, Tantidem. 61.b.&, 62.a
Tectorium. 10.a
Temere. 56.a
Temperantia. 102.a
Tempus pro tempore poſitū. 79.b
Tempus continuum per accuſatiuū ſignificari falſum eſſe. 80.b
Tenebris primis. 110.b
Teneo memoria. 87.b
Tentorium. 10.a
Tenus. 40.b
Terguerſator, terguerſari. 168.a
Ternus, ſiue Terni. 64.a
Ter conſul, Tertium conſul. 82.a.b
Terra, Territorium. 111.b

Terræ gremium. 100.b
Tertia uice conſul. 82.b
Teſtamentum. 161.a
Te te, & Tu tu. 38.b
Textilis. 10.b
Thebani, Thebæi. 112.a.b
Theca calamaria. 9.a
Θῆλυς. 161.b
Tibi uacas. 80.b
Timeo ædificare. 25.b
Timeo tibi, Timeo te. 78.a
Tinctilis. 10.b
Titubo. 142.a
Toga. Togati. 166.b
Tollo. 123.b
Tornatilis, Tortilis, Tonſilis. 10.b
Tractim. 154.a
Traijcio. 76.a
Tragœdus, Tragicus. 99.a
Tranſlucens, ſiue Tranſlucidus. 129.a
Tranſmarinus, non Tranſmaritimus. 114.a
Tranſmigro. 144.a
Trapeza, Trapezita. 103.b
Trecenti pro Trecenteni. 63.b
Tribunus, Tribunitius. 111.b. & 112.a
Tributarius, Tributorius. 9.b
Triclinium. 99.b
Triduo. 50.a. & 80.b
Trimus. 7.b. & 64.b
Trinoctio. 50.a
Trinus, Trinitas. 64.b
Trinum nundinum, ſiue Trinundinum. ibidem.
Tripudium. 145.b
Triumphalis. 112.a
Triumphator. ibidem.
Triuialis ſcientia. 95.a
Tua, Tua intereſt. 37.a. 62.a.b.
Tua unius. 37.b
Tui. 33.a
Tum. 45.b
Tum uero. 46.b
Tuo ipſius, & ſimilia. lib. ij. cap. i.
Tuo nomine. 56.b
Tuos, qui. Lib. ij. cap. i.
Turba. 172.b
Turbo, binis. 173.a
Turchia, Teucria. 112.a
Turmatim. 154.a
Tu tu, & Te te. 38.b
Tutus. 30.a
Tuus. Lib. ij. cap. i.

V

Vacillo. 142.a
Vaco, Vacat. ibidem.
Vadatus, Vas. 158.a.b
Vadimonium. ibidem.
Valde. 20.a
Vale, Valeant, Valeo. 157.b
Valetudinarij, Valetudo. 158.a
Væ. 41.a
Venalis. 113.b
Venalitiarij. 172.b
Vbera lacte grauida. 150.b
Vbertim. 154.a
Vbi collocandum adiectiuũ. 72.b
Vbi primum. 19.a
Vbiq;. 153.b
Ve. 42.b. & infra.
Vectatio, Vector. 86.b
Vectigal. 106.b
Vel. 43.b
Velut, Veluti. 52.a
Vendibilis. 113.b
Vendico. 122.b
Veni, Venito. 74.a
Venia. 95.b

Veni in opinionem, ſuſpicionem, obliuionem,&c. 86.a
Venire in mentē. 25.b.&,85.b
Ventito. 123.a
Venuſte relatiuum diſcordat ab antecedente. 70.a
Verba ad autoritatem pertinentia. 87.a
Verba ad finem operis pertinentia. 86.a
Verba ad finitionem pertinentia. 85.b
Verba ad coniecturam pertinentia. ibidem.
Verba ad notitiam pertinentia. ibidem.
Verba ad ſpem pertinentia. ibidē.
Verba ad recordationem pertinentia. ibidem.
Verba ad uiſionem pertinentia. ibidem.
Verba deſideratiua. 24.a
Verba quando uenuſte in oratione aut deſunt, aut redundant. 78.b
Verba motus. 28.a
Verbalia in atio. 6.a
Verba in ſio terminantia. 23.b
Verba in rio meditatiua. 24.b
Verba præteriti temporis pro futuro. 79.b
Verba inchoatiua. 23.a
Verba motus ad quem. 25.b
Verba indefinita. 28.b
Verba pretij cum caſu. 61.b
Verbera, Verberatio. 166.b
Verberare. ibidem.
Verbo paſſiuo ubi nitidius utamur, ubi actiuo. 80.a
Verborum uarium regimen, & ſignificatio. 78.a
Verbum cui perſonæ, generi, & numero reſpondere debeat. 72.b
Vereor ut, & ne. 73.a
Verna, Vernaculus. 7.b
Vero. 46.b
Verſicoloria, Verſicoloriæ, Verſicolor. 169.b
Verſatilis. 11.a
Verſilis. ibidem.
Verſus. 40.a
Vertex. 151.b
Veſcor. 105.b
Veſperi. 110.b
Veſpertilio. 103.b
Veſtiarium. 9.b
Veſtigo. 133.a
Veſtrâs, & Noſtrâs. 39.a
Vetatio, non Vetitio. 6.a
Veterator. 172.a
Veteres. 92.b
Veto. 151.a
Via. 83.b
Viam facere. 139.b
Viam munire. ibidem.
Viatim. 154.b
Vicinia. 96.b
Vicinitas. ibidem.
Viciſſim. 59.b
Victito. 23.a
Victus. 171.a
Vicus. 96.b
Videlicet. 60.a
Video uenuſte uſurpatum. 80.b
Video te accuſatum ire, &c. 29.a
Videre licet, Videas. 85.b
Vigiliæ. 108.b
Villa. 163.a
Vinaceus. 12.b
Vindico, Vindicta. 122.b
Vir. 84.a

Vir magnæ,paruæ,mediocris con ditionis. 108.a
Virgo. 161 b
Viritim. 154.a
Virtuoſus non dicitur. 22.b
Virtutis,& uitij indoles. 104.a
Viſo. 14.a
Vitabundus. 11.a
Vitium. 92.b.&,121.b
Vitium capitale. 117.a
Viuarium. 9.a
Vltro,citroq;. 58 b
Vllus. 83.a
Vmbratilis. 11.a
Vnà. 50.a
Vnio. 174.a
Vnus. 83.b
Vnus,aut Alter. 82.a
Vnusquiſq;. 16.b
Vocatiuus pro nominatiuo uſurpatus. 71.b
Vocare in inuidiam. 22.a
Vocaui te à uia, è uia, de uia. 83.b
Vociferor. 134.b
Vocor in ſpem. 85.b
Volatilis. 10.b
Volitare,Volatus. 149.b
Volo uis. 80.a
Volucris. 103.b
Volumen. 164.b
Voluptuoſus. 22.b
Vrbani uici. 96.b
Vrbs Roma. ibidem.
Vrbs ſepticollis Roma. 103.a
Vrbs frequens. 114.a
Vſquam. 153.b
Vſq;. 40.a.&,118.a
Vſqueadeo. 54.b
Vſq; eò. ibidem.
Vſurpo. 133.b
Vſus. 121.a
Vſus nominatiui pro uocatiuo, & contra. 71.b
Vſus pluralis pro ſingulari. 66.b
Vſus nominatiui pro accuſatiuo. 72.a
Vſus negationis. 73.a
Vt cæteros. 71.b
Vt cæteri. ibidem.
Vt cum Facio,& Committo. 53.a
Vter,& Quis cum interrogatione. 16.a
Vter utrum accuſat. 74.b
Vterq; cū uerbo,uel participio.82.b
Vt,& Ita cum ſuperlatiuo. 17.a
Vti. 52.a.b
Vtiq;. 47.b
Vtpote. ibidem.
Vtor. 120.b
Vt primum. 19.a
Vt pro quàm,uel quantum. ibidē
Vt pro quippe,ſeu Vtpote. 48.b
Vt. 52.a.&,57.b
Vt quia. 52.b.&,53.a
Vt quòd. ibidem.
Vtroq; uerſus. 40.b
Vtrum. 15.b
Vt ſuperlatiuo iunctum. 17.a
Vt,& Tamen ab oratione abijci ſolere. 53.b
Vuæ præcoces,et Serotinæ.116.b
Vultus. 94.a

Z

Zeugma.Lib.III.Cap.XXIIII.

FINIS.

HAEC FERME LOCA SVNT QVAE A LIBRARIIS DEPRAVATA, ITA LEGI, AC DISTINGVI VELIMVS.

48.a. *priuſquam de republica dicere. ibidem. pauca querar.* 49.a. *ut apud nos peranaquus,ut.* 54.a. *Quando,& Quatenus.* 55.a. *Conſilia in melius referet.* 84.a. Animaduerto,pro Intueor,& *perſonam. in eadem.b.* De In primis. 85.b. *Carneades ſingula mentur.* 90.a. *nec expertum habent.* Non lingua. 93.a. *perpetuasq; leges eſſe uoluit.* 99.a. *præſertum obſcœne.* 103.b. κολλυβισαὶ à Græcis. 106.a. *Quæ in illa uilla ante.* 114 a. *& auem marinam.* 117.b. *qui æmulabantur,adulatores.* 120.b: Vnde Ouidius: Tu *non.in eadem infra. imperitis confundentes , qui.* 123.a. *ideſt in oratoria arte.& paulo infra. quadam epiſtola teſtatur. ibidem infra.* Victitare *autem.* 129.b. *Quintilianus: partire uel gratis.* 140. a. Iter *habebant ad* Latum *regem. quidam* Iatrum, *nonnulli* Deiotarum *legunt.* 146.b. Nam Cic. *quidem* Italiam 148.b. *Aſſumpſiſſe ſibi ait eandem laudem.* 149.a. *nec aptiſſimus orationibus conuenit. in eadem.b.* Ne *nocturna quidem.* 152.b. Nuncius, *&* Nuncium. 154.b *Solitudinem iucundiorem eſſe.* 162. a. *& quoſdam milites munificas uocari.ex* Feſto. 165.a. *ſiue autores,pro eo.* 166.b. *quin ſtragula ueſtis.* 168.b. Ferri,portari,Agi. 169.a *quum has literas ſcripſi.* 171.b. *ſit penetro? additur t, quaſi.* 173.a. In *eoſdem de* Exauctoro. 174. b. *tam exiguum profiteatur à me & infra.grammaticis, dialecticis, philoſophis.* 175.a. *dicere uerum* Nil *uetat.ibidem.*Nam *& propius ad.ibidem tanto deo comparari poteſt.in eadem.b.illud aſpirari ſolere.ibidem.ſcriptores obſeruarint.ibidem. ubiq;* & *ſi ubiq;.* 176. b. *ut ſuo proſis filio. in eodem infra* Quod Græca ἰδιωτάτως. 177.a. Ariſtotelicus. *omnes dicunt?* 179.a. Hanc *eandem differentiam & paulo infra . quorum omnium diſſimilis.* 184.a. Falleret *indeprenſus,&.* Finis.

REGISTRVM.

* a b c d e f g h i k l m n o p q
r s t u x y z, A B.

Omnes ſunt quaterniones.

VENETIIS, IN AEDIBVS HAERE
DVM ALDI, ET ANDREAE
ASVLANI SOCERI;
M. D. XXXVI.

AL DVS.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE